

แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

นางอธยานันท์ จิตรโรจนรักษ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

TRANSMISSION GUIDELINES OF THE VALUE OF THAI ARCHITECTURAL IDENTITY

Mrs. Attayanan Jitrojanaruk

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรม ไทย
โดย	นางอัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หทัยรัตน์ ทับพร
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวิทย์ เรืองรอง

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. บัญชา ชลาภิรมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หทัยรัตน์ ทับพร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครวิทย์ เรืองรอง)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร. มณฑล จันทร์แจ่มใส)

อชยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ : แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย (TRANSMISSION GUIDELINES OF THE VALUE OF THAI ARCHITECTURAL IDENTITY) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร. หทัยรัตน์ ทับพร, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ผศ. ดร. อัครวิทย์ เรืองรอง, 321 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย 2) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย วิธีการดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้เชี่ยวชาญในสาขาสถาปัตยกรรม เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย 2) การวิจัยเอกสาร และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายสาขา เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย 3) การวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยและผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ และ 4) สรุปและประมวลผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย ปรากฏเป็น 2 ลักษณะด้วยกันคืออัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม และอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรม อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรมมีความสอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ที่สรรสร้างมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม อันได้แก่ เรือนไทยยกใต้ถุน มีหลังคาทรงจั่วมีปั้นลม(ปั้นลม) โค้งอ่อนช้อย ประกอบสร้างขึ้นด้วยไม้เป็นวัสดุหลัก มีเสาสอบเข้าหาเรือน ตัวเรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีชานเรือนเชื่อมต่อกัน ส่วนอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรมได้แฝงอยู่ภายใต้งานสถาปัตยกรรมที่ไม่อาจจับต้องได้แต่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความรู้สึกรับรู้ได้จากการเข้าอยู่ ใช้สอย และงานการสัมผัสเรือนไทย ทั้งนี้การปลูกเรือนไทยมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และความเชื่อ ปรากฏให้เห็นผ่านเรื่องฤกษ์ยาม การตั้งชื่อ การคำนวณสัดส่วนของตัวเรือนที่กลายมาเป็นขนาดของเรือน ในคติความเชื่อต่างๆ ในการปลูกเรือนจึงได้สะท้อนให้เห็นทั้งส่วนที่เป็นพิธีกรรม ความเชื่อถือด้านโศกลางและฤกษ์ยาม

คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรม: เรือนไทย สามารถแยกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ประเด็นแรกคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อตน จะประกอบด้วยคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยผ่านอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของตัวเรือน คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ต่อผู้พบเห็น คุณค่าด้านสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัย คุณค่าส่งเสริมความดีงามแก่ผู้ใช้สอยภายในครอบครัว และคุณค่าด้านความตระหนักรู้และสำนึกรักแผ่นดิน ประเด็นที่สองคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อสังคม ประกอบด้วย คุณค่าแฝงหลักธรรมพุทธศาสนา คุณค่าส่งเสริมความผูกพันของคนในครอบครัว คุณค่าก่อเกิดความสามัคคี ความเกื้อกูลและสร้างความเข้าใจอันดีในชุมชนและคุณค่าในการแสดงออกซึ่งสถานะทางสังคม และประเด็นสุดท้ายคือคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศชาติ ด้วยเรือนไทยคือมรดกทางภูมิปัญญาของชาติไทย และนำชาติสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ที่ผู้วิจัยเสนอนี้สามารถนำไปปรับใช้ได้กับทุกกลุ่มคน เพื่อจะได้เป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาที่สำคัญของชาติและสืบสานคุณค่าให้อยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป โดยมีแนวทางการสืบสานดังนี้ 1) การเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย 2) การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ถึงภูมิปัญญา 3) การปรับประยุกต์ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน 4) การปลูกฝังให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรพยายาม 5) การถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งรูปแบบและจิตวิญญาณของความเป็นเรือนไทยและคนไทยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 6) การส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายและกระจายองค์ความรู้สู่ชุมชน 7) การบูรณาการเข้าสู่การเรียนรู้ในลักษณะของการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning) 8) การต่อยอดเพื่อเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 9) การเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้คือรากฐานของการพัฒนาคนผ่านฐานวัฒนธรรมของไทยในการพัฒนาจิตใจและจิตสำนึกให้ตระหนักในคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยตามวิถีไทยเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยต่อไป

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนิติติ
 สาขาวิชา พัฒนศึกษา ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก
 ปีการศึกษา 2557 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม

5384487527 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: TRADITIONAL THAI HOUSE, VALUE, IDENTITY, TRANSMISSION, CULTURE

ATTAYANAN JITROJANARUK: TRANSMISSION GUIDELINES OF THE VALUE OF THAI ARCHITECTURAL IDENTITY.
 ADVISOR: ASST. PROF. HATAIRATH TUBPORN, Ph.D., CO-ADVISOR: ASST. PROF. AKHAWIT RUENGRONG, Ph.D., 321
 pp.

The objectives of this research were 1) to analyze Thai architectural identity 2) to analyze the value of Thai architectural identity and 3) to present the transmission guideline of value of Thai architectural identity. The research operation contained 4 steps included 1) Documentary research and 2) In-depth interview from the architectural expert to analyze Thai architectural identity 3) Documentary research, field study and focus group to present the transmission guideline of value of Thai architectural identity and verified by expert and 4) Research conclusion and processing.

The results found that Thai architectural identity of Thai house revealed 2 characteristics; concrete Thai house identity and abstract Thai house identity. Concrete Thai house identity corresponded to the location, weather, discoverable natural resource which were from the knowledge of ancestor as well as the social environment and culture. The concrete occurrences included risen Thai house with delicate gable which made by wood as main material and pillars which incline to each other. The body of house is able to do disassembly with the connection of balcony. The abstract Thai house was hidden under the untouchable architecture but appeared from the sense of living, using and touching. The building of Thai house related to the paranormal things included holy thing, religion and belief of auspicious occasion, naming, calculating the ratio of house to be the size of house. The belief of building the house resounded the ritual and belief of luck and the belief of auspicious.

The value of architectural identity of Thai house can be identified to 3 main topics. The first one was the value of Thai house identity included the benefit of usage through the concrete identity of the house, the aesthetic value to whom may see, the value of mental engagement of resident, the value of merit for the resident and the value of the realizing and appreciating in the land. The second topic was the value of Thai house to the society included the value with principle of Buddhism, the value of family engagement, the value of harmoniousness, support and well understanding in the community and value of appearance of social status and the last topic was the value of Thai house identity to the nation because Thai house is the heritage of Thai wisdom and lead the country to the sustainable development.

Transmission guideline of value of Thai architectural identity which researcher presented can be applied to everyone to distribute the crucial national knowledge and transmit the value to stay along with Thai society with following transmission guideline 1) Emphasizing the importance and value of Thai house identity 2) Cultivating the conscious mind in knowledge conservation 3) Applying the former knowledge to the current 4) Cultivating the behavior of perseverance 5) Relaying the knowledge in both pattern and soul of Thai house and Thai people through the family, school as well as the related government sector 6) The promotion of activity which associated with the network establishment and knowledge distribution to the community 7) The integration to the lesson in the term of community based learning 8) Building on to access the creative economy and 9) Propagating the value of Thai architectural identity through a variety of media. Such guideline would be the base of human development through the base of Thai culture in mental development and conscious mind to realize in the value of Thai architectural identity follow Thai path to provide the sustainable development in Thai society.

Department: Educational Policy, Management, and
 Leadership

Field of Study: Development Education

Academic Year: 2014

Student's Signature

Advisor's Signature

Co-Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทับพร และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิทย์ เรืองรอง ที่ได้ให้แนวทางในการศึกษาค้นคว้า ให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ตลอดจนเสียสละเวลาในการอ่าน ตรวจสอบกระบวนการวิจัยและเนื้อหาของงานวิจัยในหลายต่อหลายครั้ง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล อาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชื่นชนก โควินท์ และอาจารย์ ดร.มณฑล จันทร์แจ่มใส ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ ช่างปรุงเรือยนต์ และนิสิต นักศึกษา ทุกท่านที่ผู้วิจัยได้รับข้อเสนอแนะ ตลอดจนข้อคิดเห็น ที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งในการทำงานวิจัยขึ้นนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุน “ทุน -90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ให้แก่ผู้วิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาในครั้งนี้

นอกจากนี้ขอขอบพระคุณคณาจารย์พัฒนศึกษาทุกท่านที่ได้ทำการสั่งสอน อบรม ตลอดจนให้ความรู้แก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาในการศึกษาในระดับดุขฎีบัณฑิต ซึ่งก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในเรื่องของการศึกษาต่อผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณครอบครัวของผู้วิจัยที่เป็นเสมือนน้ำทิพย์บำรุงจิตใจของผู้วิจัยให้ เกิดกำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ด
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	13
คำถามการวิจัย	13
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	14
ขอบเขตของงานวิจัย.....	14
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	15
กรอบแนวคิดในการวิจัย	16
แผนภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย	16
วิธีดำเนินการวิจัย	16
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	17
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้สถาปัตยกรรม	19
2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรม	19
2.1.2 ประเภทของสถาปัตยกรรมไทย	21
2.1.3 การแบ่งยุคประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย	24

2.1.3.1 การแบ่งยุคทางสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย	24
2.1.4 มูลเหตุการเกิดสถาปัตยกรรมลักษณะไทย.....	27
2.1.5 คติ ความเชื่อในงานสถาปัตยกรรมไทย	31
2.1.5.1 คติเรื่องไตรภูมิ.....	32
2.1.5.2 คติเทวราช.....	33
2.1.6 สถาปัตยกรรม: วัด.....	36
2.1.7 สถาปัตยกรรม: วัง	37
2.1.8 สถาปัตยกรรม: เรือนไทย.....	41
2.1.8.1 ลักษณะของเรือนไทยในแต่ละภาค.....	44
2.2 แนวคิดด้านวัฒนธรรม และอัตลักษณ์	47
2.2.1 แนวคิดด้านวัฒนธรรม	47
2.2.1.1 ประเภทของวัฒนธรรม.....	50
2.2.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์.....	52
2.2.3 อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย.....	55
2.3 แนวคิดเรื่องคุณค่า	58
2.3.1 ทฤษฎีคุณค่า.....	58
2.3.2 คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย	61
2.4 แนวคิดในเรื่องการพัฒนา.....	65
2.4.1 การศึกษากับการพัฒนา.....	68
2.4.2 การสืบสานสถาปัตยกรรมไทย	70
2.4.2.1 ประเภทของช่าง.....	70
2.4.2.2 การสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทย.....	72
2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	78

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ	78
2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ	82
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	85
ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้เชี่ยวชาญในสาขาสถาปัตยกรรม	85
ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายสาขา	87
ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาภาคสนาม การจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ	89
ขั้นตอนที่ 4 สรุปและประมวลผล	93
บทที่ 4 อัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย	94
4.1 อัตลักษณ์เรือนไทย	96
4.1.1 อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม	96
4.1.1.1 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ: เรือนไทยยกใต้ถุนสูง	96
4.1.1.2 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ: เรือนไทยมีหลังคาทรงจั่วและปั้นลม	98
4.1.1.3 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น: เรือนไทยใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง	100
4.1.1.4 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของเรือนไทย: เรือนไทยมีลักษณะเสาสอบและถอดประกอบได้	101
4.1.1.5 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม: เรือนไทยมีชานเรือนเชื่อมเรือนแต่ละหลังเข้าด้วยกัน	106

4.1.2	อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรม.....	110
4.1.2.1	อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อ.....	110
4.1.2.1.1	ความเชื่อเรื่องพญานาค.....	112
4.1.2.1.2	ความเชื่อเรื่องผีต่างๆ.....	113
4.1.2.1.3	ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ.....	114
4.1.2.2	อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาและคติไตรภูมิ.....	116
4.1.2.2.1	ทิศทางที่เกี่ยวข้องกับสร้างเรือนไทยกับความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา.....	116
4.1.2.2.2	คติในเรื่องของไตรภูมิกับการปลูกเรือนไทย.....	119
4.1.2.3	อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับคติ ฤกษ์ยาม และองค์ประกอบของการสร้างเรือนไทย.....	119
4.1.2.3.1	คติเรื่องฤกษ์ยามที่เกี่ยวข้องกับสร้างเรือนไทย.....	120
4.1.2.3.2	คติเรื่องการเลือกเสา องค์กรประกอบเรือน และการตั้งชื่อเครื่องประกอบเรือน.....	123
4.1.2.3.3	คติเรื่องการพาดบันไดเรือน.....	125
4.2	ปัจจัยก่อเกิดอัตลักษณ์เรือนไทย.....	128
4.2.1	สภาพภูมิศาสตร์.....	128
4.2.1.1	สภาพภูมิประเทศที่ตั้ง.....	129
4.2.1.2	สภาพภูมิอากาศ.....	131
4.2.2	สภาพสังคม วัฒนธรรม และคติความเชื่อ.....	133
4.2.3	สภาพของวัสดุที่ปลูกสร้าง.....	139
4.3	พลวัตของอัตลักษณ์เรือนไทยในแต่ละยุคสมัย.....	142
4.3.1	พลวัตช่วงรัชกาลที่ 1 -3 : การสร้างบ้านแปงเมืองกรุงรัตนโกสินทร์.....	143

4.3.2	พลวัตช่วงรัชกาลที่ 4-5: การปรับตัวเพื่อเข้าสู่ความทันสมัย	147
4.3.3	พลวัตช่วงรัชกาลที่ 6 – 7: การแพร่กระจายอิทธิพลตะวันตกในสยามประเทศ	152
	153	
	4.3.4 พลวัตช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน: การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ กระแสของโลกาภิวัตน์	155
	157	
	157	
บทที่ 5	คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย	164
5.1	คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อต้น	165
5.1.1	เรือนไทยมีคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย	167
5.1.1.1	คุณค่าของการที่เรือนไทยยกเสาสูง.....	168
5.1.1.2	คุณค่าของหลังคาทรงจั่วมีปั้นลม	169
5.1.1.3	คุณค่าของการใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ	170
5.1.1.4	คุณค่าของการสร้างเสาล้อมรอบเข้ามากัน.....	171
5.1.1.5	คุณค่าของเรือนที่สามารถถอดประกอบได้.....	172
5.1.1.6	คุณค่าของชานเรือน	173
5.1.2	เรือนไทยมีคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ต่อผู้พบเห็น.....	174
5.1.2.1	คุณค่าจากความงามของรูปทรงเรือนไทย	176
5.1.2.2	คุณค่าความงามจากองค์ประกอบของเรือนไทย.....	178
5.1.2.3	คุณค่าความงามจากการรับรู้สัมผัสเรือนไทย.....	180
5.1.3	เรือนไทยมีคุณค่าด้านสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัย	183
5.1.4	เรือนไทยมีคุณค่าส่งเสริมความดีงามแก่ผู้ใช้สอย	184
5.1.4.1	คุณค่าเรือนไทยส่งเสริมให้ครอบครัวรู้จักหน้าที่ของตนเอง.....	185

5.1.4.2	คุณค่าเรือนไทยส่งเสริมให้เกิดกาลเทศะในวิถีคิด	186
5.1.5	เรือนไทยมีคุณค่าด้านความตระหนักรู้และสำนึกรักแผ่นดิน	188
5.2	คุณค่าอัตลักษณ์เรือนไทยต่อสังคม	190
5.2.1	เรือนไทยมีคุณค่าแฝงหลักธรรมพุทธศาสนา.....	190
5.2.2	เรือนไทยมีคุณค่าส่งเสริมความผูกพันของคนในครอบครัว	194
5.2.3	เรือนไทยมีคุณค่าก่อเกิดความสามัคคี ความเกื้อกูล และสร้างความเข้าใจอันดีใน ชุมชน	196
5.2.4	เรือนไทยมีคุณค่าในการแสดงออกซึ่งสถานะทางสังคม	199
5.3	คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศชาติ	201
5.3.1	เรือนไทยมีคุณค่าด้านมรดกทางภูมิปัญญาของชาติไทย.....	201
5.3.1.1	คุณค่าภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน	203
5.3.1.2	คุณค่าภูมิปัญญาในการปลูกสร้างเรือนไทย	204
5.3.1.3	คุณค่าภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน.....	211
5.3.2	เรือนไทยมีคุณค่านำชาติสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน	214
บทที่ 6	แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย	221
6.1	วิธีการสืบสานที่ได้จากการวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนามและการจัดการสนทนากลุ่ม ...	221
6.1.1	การสืบสานโดยวิธีการสอน	222
6.1.1.1	การสอนให้รู้รากฐานแบบแผนที่มาแต่ดั้งเดิม	222
6.1.1.2	การสอนให้สามารถปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบัน.....	225
6.1.2	การสืบสานโดยการบอกให้รู้และวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหมาะสม	232
6.1.3	การสืบสานโดยวิธีการฝึกฝน	235
6.1.4	การสืบสานโดยวิธีการทำให้ดู.....	240
6.1.5	การสืบสานโดยพิธีไหว้ครู.....	242

6.2 แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย.....	247
6.2.1 การเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย	247
6.2.2 การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ถึงภูมิปัญญา.....	248
6.2.3 การปรับประยุกต์ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน.....	249
6.2.4 การปลูกฝังให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรพยายาม	249
6.2.5 การถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งรูปแบบและจิตวิญญาณของความเป็นเรือนไทยและคน ไทยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง	250
6.2.6 การส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างเครือข่าย กระจายองค์ ความรู้สู่ชุมชน และสร้างความมีจิตสาธารณะเกื้อกูลกันในชุมชน	252
6.2.7 การบูรณาการเข้าสู่การเรียนรู้ในลักษณะของการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning)	253
6.2.8 การต่อยอดเพื่อเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์	254
6.2.9 การเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ.....	255
6.3 ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ	255
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	258
7.1 สรุปผลการวิจัย	258
7.1.1 อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย	259
7.1.1.1 อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม.....	259
7.1.1.2 อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรม.....	260
7.1.2 คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย.....	261
7.1.2.1 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อตน.....	262
7.1.2.2 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อสังคม.....	264
7.1.2.3 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศชาติ	265
7.1.3 แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย	265

7.1.3.1 วิธีการสืบสานที่ได้จากศึกษาภาคสนามและการจัดการสนทนากลุ่ม	266
7.1.3.2 แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย	271
7.2 อภิปรายผล	276
7.2.1 อัตลักษณ์เรือนไทยอันสะท้อนให้เห็นความยืดหยุ่น ความเข้าใจในการปรับตัวให้เข้ากับต่อสภาพแวดล้อม อันส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อประเทศ	276
7.2.2 การสืบสานต้องดำเนินการอย่างเป็นองค์รวม	279
7.2.3 เรือนไทย วิถีไทย ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด วัง	282
7.2.4 เรือนไทยคือการหลอมรวมระหว่างสุนทรียศาสตร์และจริยศาสตร์แห่งภูมิปัญญา	285
7.3 ข้อเสนอแนะ	290
รายการอ้างอิง	292
ภาคผนวก	311
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	321

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1	แสดงลักษณะเรือนไทยที่มีใต้ถุนสูง ด้านล่างเป็นที่ว่างเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการทำกิจกรรม อเนกประสงค์ของครอบครัว	97
ภาพที่ 2	แสดงส่วนพื้นที่โล่งใต้ถุนของเรือนไทย	98
ภาพที่ 3 (ซ้าย)	แสดงลักษณะหน้าจั่วและบันลุ่มปิดหน้าจั่ว.....	99
ภาพที่ 4 (ขวา)	แสดงลักษณะหน้าจั่วและบันลุ่มปิดหน้าจั่ว	99
ภาพที่ 5	แสดงภาพช่างปลูกเรือนอยู่ระหว่างเตรียมไม้ในการสร้างเรือนไทย.....	101
ภาพที่ 6	แสดงภาพของลักษณะเสาเรือนที่สอบเข้าหากันเพื่อความแข็งแรงของเรือน	102
ภาพที่ 7	แสดงภาพเรือนไทยที่เสาสอบเข้ามาตัวเรือน.....	103
ภาพที่ 8	การสร้างเรือนที่เกิดจากการสร้างแต่ละส่วนของเรือนและนำมาประกอบกันเป็นตัวเรือน	106
ภาพที่ 9	แสดงภาพขานเรือนที่เชื่อมต่อกับระหว่างเรือนแต่ละหลัง	108
ภาพที่ 10	แสดงภาพการใช้ขานเชื่อมต่อเรือนแต่ละหลัง	108
ภาพที่ 11	ภาพบ้านเรือนชาวสยาม.....	143
ภาพที่ 12	ตำหนักวังหลัง แสดงภาพเรือนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	144
ภาพที่ 13	แสดงการเปลี่ยนแปลงของรูปทรงหลังคาของเรือนไทยที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ	151
ภาพที่ 14	แสดงลักษณะของบ้านเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคม การใช้วัสดุอื่นนอกจากไม้และพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้น	153
ภาพที่ 15	แสดงลักษณะเรือนไทยในปัจจุบันที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป	157
ภาพที่ 16	แสดงลักษณะเรือนไทยในปัจจุบันที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยด้านล่าง (ใต้ถุนเดิม)	157
ภาพที่ 17	พิธีไหว้ครูช่างของนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (1)	312

ภาพที่ 18	พิธีไหว้ครูช่างของนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (2)	312
ภาพที่ 19	พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร(1).....	313
ภาพที่ 20	พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร (2)	313
ภาพที่ 21	พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร (3)	314
ภาพที่ 22	พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร (4)	314
ภาพที่ 23	การปลูกสร้างเรือนไทย การขึ้นโครงเรือน.....	315
ภาพที่ 24	การปลูกสร้างเรือนไทย การประกอบหน้าจั่วเรือน.....	315
ภาพที่ 25	การปลูกสร้างเรือนไทย การตั้งเสาเอกเรือน.....	316
ภาพที่ 26	การปลูกสร้างเรือนไทย การปรุงเครื่องบน (ส่วนหลังคา) เรือนไทย.....	316
ภาพที่ 27	การปลูกสร้างเรือนไทย การประกอบฝาเรือน.....	317
ภาพที่ 28	การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยของตัวเรือน โดยการนำระบบเครื่องปรับอากาศมาใช้.....	317
ภาพที่ 29	การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใต้ถุนเป็นส่วนใช้สอยอื่นๆ อาทิ ห้องน้ำ ห้องครัว	318
ภาพที่ 30	การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใต้ถุนเป็นส่วนใช้สอยอื่นๆ	318
ภาพที่ 31	แสดงองค์ประกอบต่างๆ ของเรือนไทย.....	319
ภาพที่ 32	แสดงรูปจั่วหน้าพรหม (หรือเรียกว่าจั่วลูกฟัก).....	320

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของสังคมไทยกับปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของฐานานุศักดิ์ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมไทย.....	32
แผนภูมิที่ 2 การใช้ชีวิตในรอบปีของชุมชนเกษตรกรรม.....	121
แผนภูมิที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเรือนไทยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคน สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติ.....	141

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

...การช่างนี้สำคัญอันวิเศษ	ทุกประเทศนานาทั้งน้อยใหญ่
จึงยกย่องศิลปกรรมนั้นทั่วไป	ศรีวิไลวิลาศดีเป็นศรีเมือง
ใครดูถูกผู้ชำนาญในการช่าง	ความคิดขวางเฉไฉไม่เข้าเรื่อง
เหมือนคนป่าคนไพรไม่รู้เรื่อง	จะพูดด้วยก็เปลืองซึ่งวาจา
แต่กรุงไทยศรีวิไลทันเพื่อนบ้าน	จึงมีช่างชำนาญวิเลขา
ทั้งช่างปั้นช่างเขียนเพียรวิชา	อีกช่างสถาปนาถูกทำนอง
ทั้งช่างรูปพรรณสุวรรณกิจ	ช่างประดิษฐ์รัฐธาสง่าผ่อง
อีกช่างถมลายลักษณะจำลอง	อีกช่างของเชิงรัตนประกร
ควรไทยเราช่วยบำรุงวิชาช่าง	เครื่องสำอางแบบไทยสโมสร
ช่วยบำรุงช่างไทยให้ถาวร	อย่าให้หย่อนกว่าเขาเราจะอายุ...

(พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 อ้างถึงในสามัคคี

เสวก – วิศวกรรม หน้า 56-57 วิจิตรการโกศล (2516)

จากพระราชนิพนธ์ข้างต้นที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงย้ำเตือนให้เห็นถึงความสำคัญของช่างต่างๆ ที่เป็นเสมือนผู้ที่ปรุงแต่งหน้าตาของประเทศ ให้คงไว้ซึ่งความเป็นแบบไทย เพื่อแสดงถึงความเจริญของประเทศ จึงควรที่จะสืบสานงานศิลปกรรมแบบไทยต่อไปเพื่อมิให้ชาติไทยของเรายิ่งหย่อนกว่านานาประเทศ

งานสถาปัตยกรรมถือเป็นงานสร้างสรรค์ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเพราะได้มีการสืบทอดมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คำว่าสถาปัตยกรรมได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้ทรงแปลคำว่า “Architecture” และ “Architect” เป็นสถาปัตยกรรม และ สถาปนิก (ต่อมาเปลี่ยนเป็นสถาปนิก) (พิมพ์ตามต้นฉบับของหนังสือที่คัดลอกมาจากลายพระหัตถ์) หมายถึง ศิลปและวิทยาการแห่งการก่อสร้าง แต่ในทางคุณค่าของช่างศิลป์นั้นคำว่า “Architecture” ได้กินความถึง “ศิลปและวิทยาการแห่งการก่อสร้างที่เฉลียวฉลาด และประกอบทำขึ้นด้วยศิลปลักษณะ” (อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, 2511) เพราะนอกจากจะเป็นเรื่องของการก่อสร้างแล้วยังต้องผนวกความคิด และความสามารถทางศิลปะของช่างผู้ดำเนินการด้วย

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น โดยการพัฒนาทางด้านกายภาพของบ้านเมืองเป็นสิ่งที่เห็นเด่นชัดไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างอาคารที่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อาคารที่พักอาศัยจนถึงอาคารสาธารณะ โดยจุดประสงค์ของการก่อสร้างในปัจจุบันคำนึงในแง่ประโยชน์ใช้สอยทางด้านพื้นที่ การสร้างอาคารที่สูงขึ้นเพื่อรองรับความหนาแน่นของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น การพัฒนาเข้าสู่ภาวะความทันสมัย มุ่งเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม การกลายสภาพของเมืองได้ขยายวงกว้างไปหลายประเทศบนโลกรวมถึงประเทศไทยด้วย สภาพการณ์ปัจจุบันในสังคมไทยจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิตและแนวคิดที่ต่างไปจากเดิมอันเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและเทคโนโลยีที่มาจากต่างสังคมต่างวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมปัจจุบันมีหลายสิ่งที่พัฒนาด้วยวิธีผสมผสานความเป็นไทยเข้ากับอารยธรรมต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาจนทำให้หลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่วัฒนธรรมบางอย่างก็ไม่สามารถผสานกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ จนที่สุดก็สูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนในสังคม งานศิลปวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมในปัจจุบันก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ตกอยู่ในสภาพที่เสื่อม ขาดผู้รู้ และขาดหลักฐานเอกสารเพื่อที่จะใช้เป็นข้ออ้าง **ทำให้งานสถาปัตยกรรมที่สะท้อนออกมาในปัจจุบันลดทอนความเป็นอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมไทยลง** (กรมศิลปากร, 2551)

งานสถาปัตยกรรมถือเป็นงานสร้างสรรค์ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเพราะได้มีการสืบทอดมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีย่อมส่งผลต่อวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชาติให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สังคมไทยแต่อดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมต่อมาได้มีการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่สภาพสังคมที่เป็นสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554) ผู้คนหลงเข้าสู่กระแสของความทันสมัยของรูปลักษณะของอาคารที่ดูเรียบง่ายและการก่อสร้างที่ทำได้สะดวกรวดเร็ว อันเนื่องมาจากกระบวนการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรมทำให้สถาปนิกหรือผู้ใช้บริการในปัจจุบันละเลยพื้นฐานของสภาพภูมิประเทศและสังคมในวัฒนธรรมไทย ทำให้รูปแบบอาคารที่ปรากฏในปัจจุบันมีการนำเพียงส่วนประกอบที่ให้คงไว้ในลักษณะของความเป็นไทยแต่เดิมลงบนตัวอาคารในส่วนสำคัญเท่านั้น ผลที่ตามมาทำให้งานศิลปะและสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในระยะหลังมีส่วนผิดพลาด เพราะไม่ทราบสาเหตุที่มาของรูปทรงและความหมายขององค์ประกอบที่นำมาใช้ เป็นเพียงการคัดลอกแบบต่อๆ กันไปมากกว่าการออกแบบ (วิโรจน์ ศรีสุโร, 2527) เพราะงานสถาปัตยกรรมไทย คือการสร้างสิ่งปลูกสร้างใดๆ ที่ต้องการตอบสนองต่อสถานที่ ณ ที่ตั้งอาคาร และในแนวคิดดังกล่าวนี้สถานที่ตั้งที่เป็นประเทศไทย งานสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกความเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นวัด วัง หรือที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดผลงานสถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะเฉพาะและทำให้เป็นที่รู้จักหรือจำได้ทั้งจากคนในประเทศและต่างประเทศซึ่งเรียกว่าอัตลักษณ์สถาปัตยกรรม

ไทย เพราะงานสถาปัตยกรรมถือเป็นศิลปะสัญลักษณ์ที่สมบูรณ์ที่สุดและมีความเป็นเอกภาพมากที่สุด (ไพฑูริย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง, 2541) จึงก่อให้เกิดการรับรู้ทางอัตลักษณ์มากที่สุด อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง ความสำนึกว่าเราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไรบ้าง รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร (เสรี พงศ์พิศ, 2547) อัตลักษณ์แบ่งเป็น 2 ประเภทหลัก คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Individual Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Collective/Social Identity) การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์สามารถแสดงออกด้วยการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์และภาพตัวแทน (Symbols and Representation) (นัทธัญ ประสานนาม, 2548) การสร้างภาพความเป็นสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมถือเป็นศิลปะสัญลักษณ์ที่สมบูรณ์ที่สุดนั้นย่อมก่อให้เกิดภาพสะท้อนที่ทำให้คนสามารถจดจำได้และเป็นที่รู้จักในแง่ของอัตลักษณ์ของชาติได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้กระแสเรื่องการเปิดเสรีการค้าบริการต่างๆ ที่ทุกประเทศหันมาให้ความสนใจ เพื่อที่จะเพิ่มมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจ ผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรมและการค้า ส่งผลให้วิชาชีพสถาปัตยกรรมถูกกำหนดให้เป็นประเภทหนึ่งของธุรกิจบริการตามที่องค์การการค้าโลกกำหนดไว้ (ศุภชัยวิชัยกัญญาและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552) ตลอดจนการเปิดเสรีในระดับภูมิภาคได้แก่ การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้ง 10 ประเทศ ทำให้วิชาชีพสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งในสาขาวิชาชีพที่ปัจจุบันได้มีการจัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมกันด้านวิชาชีพสถาปัตยกรรมภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. อำนวยความสะดวกในการโยกย้ายของสถาปนิก และ
2. แลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้แนวปฏิบัติที่ดีที่สุดเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาด้านสถาปัตยกรรม แนวปฏิบัติด้านวิชาชีพ และคุณสมบัติต่าง ๆ
3. ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของความร่วมมืออาเซียนซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมผ่านช่องทางการวิจัยร่วมกัน
4. กระตุ้น อำนวยความสะดวก และกำหนดข้อตกลงยอมรับร่วมกันด้านสถาปนิก และเพื่อกำหนดมาตรฐานและข้อตกลงร่วมกันด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างกลุ่มประเทศอาเซียน

(ASEAN MUTUAL RECOGNITION ARRANGEMENT ON ARCHITECTURAL SERVICES, 2550)

การเปิดเสรีดังกล่าวอาจทำให้ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมในวิชาชีพนี้ด้วย ดังที่ปรากฏในเหตุผลของการตราพระราชบัญญัติสถาปนิกเมื่อปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติสำหรับใช้ในการกำกับดูแลวิชาชีพสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ซึ่งถูกตราขึ้นเพื่อทดแทน

พระราชบัญญัติการประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรม พ.ศ. 2508 เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีอันจะก้าวเข้าสู่สังคมที่เป็นโลกาภิวัตน์ โดยเหตุผลในการจัดทำพระราชบัญญัติฉบับปี พ.ศ. 2543 ("พระราชบัญญัติสถาปนิก ", 2543) ได้ระบุไว้ว่า

...เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่วิทยาการด้านสถาปัตยกรรมมีการพัฒนาในเนื้อหาและวัตถุประสงค์แตกต่างจากเดิมจนครอบคลุมการสร้างสรรคสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมให้มีประโยชน์ใช้สอย ความงาม และมั่นคง เพื่อสนองความต้องการทางเศรษฐกิจเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้มีภาระที่ต้องควบคุมดูแลมากกว่าเดิม และการรวมตัวของสถาปนิกในการจัดตั้งองค์กรวิชาชีพก็ได้ดำเนินการมาจนมั่นคงเป็นที่ประจักษ์ในผลงานแล้ว สมควรให้ผู้ประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรมรวมตัวกันตั้งองค์กรวิชาชีพเพื่อช่วยรัฐในการควบคุมดูแลมาตรฐานความรู้และการประกอบวิชาชีพให้สามารถดำเนินการควบคุมได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และจากนโยบายเปิดเสรีในการค้าและบริการในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทำให้ต้องเร่งการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพการประกอบวิชาชีพให้พร้อมกับการแข่งขันกับต่างประเทศ สมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยวิชาชีพสถาปัตยกรรม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้...

การรวมตัวกันของภูมิภาคอาเซียนย่อมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในหลายด้านเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของภูมิภาคอาเซียนร่วมกันคือการสร้างความ เป็นหนึ่งเดียว (One Vision, One Identity, One community) แต่เรื่องของศิลปวัฒนธรรมนั้นไม่สามารถรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ดังนั้นแต่ละชาติก็ย่อมที่จะแสดงออกมาให้เห็นอัตลักษณ์ของตนอย่างชัดเจนมากขึ้น (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556) ดังที่แผนแม่บทวัฒนธรรมของชาติได้บรรจุยุทธศาสตร์เอาไว้ว่า “อนุรักษ์ และสืบทอด ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ ในการอนุรักษ์ และสืบทอดการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และเพื่อฟื้นฟู และพัฒนาการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติไทย” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2552b)

การพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีย่อมส่งผลต่อวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชาติให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สังคมไทยแต่อดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมต่อมาได้มีการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่สภาพสังคมที่เป็นสังคมอุตสาหกรรมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเพื่อเข้าสู่สมัยใหม่ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554) จึงเกิดการประสานกันทาง

วัฒนธรรมระหว่างกันมากขึ้น ส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกิดความเป็นพลวัตนั้นเปลี่ยนแปลงรูปแบบ การใช้สอยที่เปลี่ยนเป็นไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ ความคิด ความเชื่อได้ตลอดเวลา (ประกิจ ลักคนผจง, 2550) จึงทำให้ผู้ออกแบบรับเอาแนวคิดแบบตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในการออกแบบงานออกแบบของตน (โชติ กัลยาณมิตร, 2539) ดังที่พบเห็นได้จากงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่เน้นความรวดเร็วเพื่อให้ทันต่อประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น โดยมีกลุ่มสถาปนิกที่มีแนวทางการคิดตรงกันข้ามกับแนวคิดสมัยก่อน คือ รูปแบบอาคารควรจะต้องเป็นรูปแบบสากล (International style) เพราะสถาปนิกสมัยใหม่มีความคิดว่าอาคารเหล่านี้ควรที่ใช้ได้ไปทุกแห่งในโลก และปฏิเสธรูปทรงอาคารแบบประวัติศาสตร์ ที่มีรูปลักษณะทางความงามที่เป็นมวล (Mass) มั่นคง (Stability) และมีลวดลายประดับ (Ornament) แต่ให้ความนิยมรูปแบบสถาปัตยกรรมในลักษณะรูปทรงบริสุทธิ์ (Pure form) ที่เห็นความงามของความเรียวบาง (Slender) ความลอยตัว (Floating) และความเรียบง่าย (Simplicity) ใช้วัสดุที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มนุษย์ยังไม่คุ้นเคยมาก่อน (พีระเดช จักรพันธ์ ... [และคนอื่นๆ], 2553)

การหลงเข้าสู่กระแสของความทันสมัยของรูปลักษณะของงานที่ดูเรียบง่ายและการก่อสร้างที่ทำได้สะดวกรวดเร็วนั้นเนื่องมาจากกระบวนการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรมทำให้สถาปนิกหรือผู้ใช้บริการในปัจจุบันละเลยพื้นฐานของสภาพภูมิประเทศและสังคมในวัฒนธรรมไทย เพราะกระบวนการผลิตในระบบอุตสาหกรรมทำให้ง่ายต่อการยึดถือและความเป็นรูปแบบที่มีลักษณะของ International Style ที่ให้ความรู้สึกถึงความเป็นสากล ทำให้รูปแบบอาคารที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันมีการนำเพียงส่วนประกอบที่ให้คงไว้ในลักษณะของความเป็นไทยแต่เติมลงบนตัวอาคารในส่วนสำคัญเท่านั้น เช่น ส่วนหลังคาที่ยังมีการทำลักษณะของหลังคาทรงไทยเช่นการทำทรงจอมแหที่แสดงความอ่อนช้อยของทรวงทรงหลังคาในงานสถาปัตยกรรม ส่วนทางเข้าอาคารที่เสริมลวดลายทำการย่อมุมของเสาหรือซุ้มทางเข้าให้เป็นลักษณะแบบไทย ตลอดจนการสร้างสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยในบางส่วนของอาคารที่ก่อสร้างขึ้น อาทิ แต่งเติมลายกระหนก หรือการใช้ลักษณะของฝาปะกนของเรือนไทยมาตกแต่งอาคาร โดยอาคารเหล่านั้นกลายเป็นเพียง “ของที่ระลึก” ในงานสถาปัตยกรรมเท่านั้นแต่ไม่มีความสัมพันธ์ในทางประเพณีปฏิบัติแต่อย่างใด (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2553) นั้นแสดงให้เห็นถึงการขาดความเข้าใจในแก่นแท้ของการสร้างงานสถาปัตยกรรมเป็นเพียงการคัดลอกเลียนแบบเฉพาะเปลือกนอกมาเท่านั้น

นอกจากนี้จากการที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้กำหนดขอบเขตเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย โดยยึดรูปแบบของ UNCTAD เป็นกรอบและปรับเปลี่ยนตามรูปแบบของ UNESCO แบ่งเป็น 4 กลุ่มหลักและ 15 สาขาย่อย โดยสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งใน 15 สาขา ที่อยู่ในประเภทงานสร้างสรรค์และออกแบบ (Functional Creation) ตามที่

ประเทศไทยมีจุดแข็งในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการแข่งขันกับตลาดโลก (เสาวภรณ์ กุสุมา ฌ อยุธยา, 2553) ได้แก่

1. มีประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถสืบทอดจนเป็นมรดกโลกที่สำคัญ
2. มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย
3. มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามและหลากหลาย หลายทั้งทางทะเลและป่าไม้
4. มีความประณีตละเอียดในการสร้างสรรค์ผลงานที่ใช้ ฝีมือผ่านการถ่ายทอดสู่ภูมิปัญญาไทย จนเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงในระดับโลก
5. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย ตลอดจน สามารถถ่ายทอดและรักษาไว้ได้เป็นจำนวนมาก
6. มีต้นทุนและค่าครองชีพที่ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศในระดับเดียวกันทำให้สามารถใช้เวลา ใช้ทรัพยากร ธรรมชาติและทรัพยากรบุคคลเพื่อการสร้างสรรคได้อย่างเต็มที่

จากจุดแข็งในเชิงเศรษฐกิจที่กล่าวถึงข้างต้นแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ ความประณีตบรรจงในการสร้างสรรค์งานช่าง ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมของไทย และความเป็นอัตลักษณ์ของไทย เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าที่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของประเทศ ซึ่งที่กล่าวมาคือคุณค่าของความเป็นตัวตน เป็นความสามารถที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏผ่านงานฝีมือต่างๆ ทว่าหากพิจารณาในอีกมุมหนึ่งคือการนำเอาวัฒนธรรมในอดีตมาจัดตกแต่งเสียใหม่ ซึ่งอาจส่งผลให้งานสถาปัตยกรรมกลายเป็นหนึ่งในสินค้าที่สามารถใช้สร้างประโยชน์ในเชิงพาณิชย์มากขึ้นและสะท้อนถึงความเป็นของที่ระลึกในเชิงปริมาณของนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เข้าสู่ประเทศมากขึ้น แต่แก่นสารอันเป็นสาระอยู่ที่การสร้าง ความเข้าใจและการสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทยให้คงคุณค่าอย่างแท้จริง จริ่งอยู่ที่สถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่รวมไปถึงเรื่องของแนวคิด ความเชื่อทางศาสนา คตินิยม รสนิยม การกินอยู่ หรือการดำรงชีวิต ตลอดจนการกำหนดรูปแบบทางสังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย และการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นย่อมส่งผลถึงงานสถาปัตยกรรม ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างซ้ำๆ (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, 2552) เพราะงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับการสร้างขึ้นนั้นไม่ได้เป็นเพียงสิ่งก่อสร้างเพื่อสนองความต้องการของผู้ใดผู้หนึ่งหรือสินค้าที่ทำกำไรงามเท่านั้น งานสถาปัตยกรรมยังคงดำรงอยู่ต่อไปเป็นเวลายาวนานแม้ว่าเจ้าของผู้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จะจากโลกไปคนแล้วคนเล่า งานสถาปัตยกรรมจึงเป็นมรดกของแผ่นดินที่ตก

ทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นต่อมา (วีระ อินพันทัง, 2537) ดังนั้นการที่จะสืบสานให้สถาปัตยกรรมไทยที่มีคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติ ควบคู่กับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในปัจจุบันจึงต้องผสมผสานความเป็นอดีตให้เข้าชีวิตในสังคมปัจจุบันให้ได้ (นิจ ธิญชिरะนันท์, 2536)

อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยเติบโตมาพร้อมกับประวัติศาสตร์ชาติไทยโดยเฉพาะพื้นที่ภาคกลางของไทยมีประวัติศาสตร์มายาวนานนับแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี จนมาถึงปัจจุบันคือสมัยรัตนโกสินทร์ ภาคกลางมีความเจริญรุ่งเรืองหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองการปกครอง เป็นที่ตั้งของราชธานีทุกยุคทุกสมัย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าจากประวัติศาสตร์ที่มีมายาวนานนั้น ส่งผลให้พื้นที่ภาคกลางเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมีความหลากหลายซึ่งเกิดมาจากการผสมผสานประยุกต์ ปรับใช้ข้อเด่นของวัฒนธรรมจากที่ต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันจนหล่อหลอมกลายมาเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ (สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2555) ภาคกลางจึงเป็นศูนย์กลางอารยธรรม เป็นแม่แบบแห่งศิลปกรรมและแหล่งรวมช่างฝีมือทุกสาขาไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และประณีตศิลป์ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏให้เห็นได้ตามพระราชวังและวัดวาอารามที่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ (วิมล จิโรจพันธ์, ประชิต สกฤษณ์พัฒน์, & กนิษฐา เขยกิจวงศ์, 2551) ภาคกลางจึงมีความพร้อมทางภูมิปัญญา เพราะเป็นที่รวมศูนย์ของวิทยาการ และนักปราชญ์ ราชบัณฑิต การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมจึงมีลักษณะความละเอียดอ่อนประณีต สะท้อนถึงภูมิปัญญาและมีคุณค่าทางสุนทรียภาพเป็นอย่างมาก การสร้างสรรค์ผลงานส่วนใหญ่ นั้น จะเป็นหน้าที่ของช่างและศิลปินที่มีความเชี่ยวชาญ ลึกซึ้งในแต่ละแขนงผลงานเหล่านี้จะมีให้เห็นประเภทศาสนสถาน ปราสาทราชวัง ที่ทำการต่าง ๆ รวมทั้งบ้านพักอาศัยของข้าราชการ ขุนนาง และพ่อค้าคหบดี หรือผู้ที่มีตำแหน่งฐานะทางสังคมสูง การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมแนวนี้ จัดว่าเป็นกระแสหลักของการสร้างสรรค์สืบต่อกันมาจากอดีต และปัจจุบัน (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536)

ก่อนที่กรุงเทพมหานครจะได้รับการสถาปนาเป็นราชธานีนั้น กรุงเทพฯเป็นเพียงเมืองที่ใช้ทำการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ โดยมีมาตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช ซึ่งแต่เดิมเรียกว่า บางกอก และมีการขยายตัวของเมืองอันเนื่องมาจากการอพยพของผู้คนเพื่อเข้ามาตั้งบ้านเรือนจากทั้งอยุธยาและกรุงธนบุรี จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติในพุทธศักราช 2325 เป็นองค์พระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีพระองค์แรก โดยมีพระบรมราโชบายในการสร้างพระนครขึ้นใหม่มีความเจริญรุ่งเรืองคล้ายคลึงกับกรุงศรีอยุธยาอย่างรวดเร็วเพื่อให้เห็นที่ปรากฏต่อนานาชาติว่าชาติไทยได้มีการรวมเป็นปึกแผ่น มีการกอบกู้เอกราชกลับคืนมาและ **สร้างความสำเร็จด้านศิลปะในการก่อสร้างเพื่อให้เห็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งศิลปสถาปัตยกรรมไม่ว่าจะเป็นพระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม บ้านเรือนราษฎรต่างๆ ได้อาศัย**

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้ด้วยเป็นการสืบสานคุณค่าศิลปะประเพณีเดิมและต้องการรักษาคุณค่าของวัฒนธรรมเดิมไว้ เพื่อให้มีการสืบต่อกันมาได้ (มุสตี ทิพทัส, 2545) เพราะสถาปัตยกรรมเป็นเครื่องมือที่แสดงถึงความเจริญของวัฒนธรรม และความเจริญของชาติ การรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของสถาปัตยกรรมไทยคือการสืบสานองค์ความรู้ที่มีมาแต่อดีตให้คงเป็นมรดกของแผ่นดินสืบไป

ทั้งนี้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่ เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ปัจจัยทั้ง 4 นี้ เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะที่อยู่หรือที่อาศัย เป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะก่อให้เกิด สถาปัตยกรรม ในสถาปัตยกรรมอาจกล่าวได้ว่า อาคารเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในสิ่งทั้งหมด เรียกว่าบ้านนั้นจะมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะบ้านเป็นที่อยู่อาศัยของ ครอบครัว และในครอบครัว บิดา มารดา เป็นบูรพาจารย์ของบุตร บ้านจึงเป็นสถานศึกษาที่วางมาตรฐานความเป็นอยู่วัฒนธรรมของสังคมเบื้องต้น (สมภพ ภิรมย์, 2531) การพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ได้มีการพัฒนามาจากบรรพบุรุษของเราได้กลายเป็นสถาปัตยกรรมในการอยู่อาศัยที่สมบูรณ์แบบอันได้แก่ “เรือนไทย” เป็นสถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยอันชาญฉลาด ที่มีการผสมผสานปัจจัยทางธรรมชาติและประโยชน์ใช้สอย (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536) ด้วยความที่ภาคกลางเป็นกระแสหลักทางวัฒนธรรมดังนั้นเมื่อกล่าวถึงเรือนไทยจึงอาจอนุมานได้ว่าเรือนไทยภาคกลางเป็นสัญลักษณ์ของเรือนไทยในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี โดยมีนักวิชาการได้ให้ความเห็นไว้ว่า เรือนไทยภาคกลาง มีความเป็นแบบแผนเพราะมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่สืบต่อมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีอัตลักษณ์ที่เห็นเด่นชัด คือ ลักษณะหลังคา ทรงจั่วสูง มีปั้นลม กันสาด ใต้ถุนสูง และเป็นเรือนสำเร็จรูป (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2537; ฤทัย ใจจงรัก, 2539; อัน นิมมานเหมินท์, 2515) โดยอัตลักษณ์ของเรือนไทยได้ปรากฏอยู่มาตั้งแต่อดีต จากหลักฐานในบันทึกจดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ได้บรรยายถึงลักษณะเรือนไทยที่ตรงกับลักษณะของเรือนไทยภาคกลาง โดยเฉพาะเรื่องที่ว่าเรือนไทยเป็นเรือนสร้างเสร็จได้รวดเร็ว ดังนี้ (เดอะ ลา ลูแบร์ ; แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, 2548)

...การที่เรือนแต่ละหลังออกไปตั้งอยู่โดดเดี่ยวห่างๆ กันนั้นออกจะเป็นด้วยต้องการให้เป็นที่รโหฐานสำหรับคนในครอบครัวหนึ่งๆ ซึ่งความลับเฉพาะในครอบครัวจะได้ไม่แพร่พรายออกไปเข้าหูเพื่อนบ้าน เนื่องจากฝาเรือนบางๆ กันไว้เท่านั้นและมีไผ่เพราะกลัวว่าไฟจะไหม้ด้วย เพราะชาวสยามตั้งเตาหุงต้มกันกลางลานบ้าน มีไผ่ในตัวเรือน และก็มีได้สุ่มไฟอะไรกันมากนัก ในขณะที่เราอยู่ในพระนครนั้น เรือนได้ถูกไฟไหม้ถึง 300 หลังคาเรือน แต่ก็กลับปลูกขึ้นใหม่แล้วเสร็จเพียงเวลา 2 วันเท่านั้น ครั้งหนึ่งเมื่อมีการยิงลูกแตกถวายให้สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทอดพระเนตร โดยพระองค์ประทับทอดพระเนตรอยู่ห่างๆ ณ สิหบัญชร (ในพระที่นั่งองค์หนึ่ง) ใน

พระบรมมหาราชวัง จำเป็นต้องรื้อเรือน (ซึ่งตั้งบังอยู่) เสีย 3 หลัง เจ้าของเรือนก็จัดการรื้อถอนและโยกย้ายเครื่องเรือนไปได้ภายในไม่ถึงชั่วโมง...

ดังนั้นหากกล่าวว่าเรือนไทยมีลักษณะอย่างไรก็จะปรากฏรูปลักษณะที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของเรือนไทยที่ชัดเจนว่า “เรือนทรงไทย หมายความว่าเรือนเครื่องสับในภาคกลาง ที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือยกพื้นเรือนสูง ทรงเรือนตอนบนสอบเข้า ทำหลังคาสองผืนพนมเข้าหากัน เป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง หัวหลังคาติดไม้ป็นลมเป็นกรอบทั้งสองข้าง ชายป็นลมติดหางป็นลม ผงกกลับขึ้นไป ด้านข้างเรือนทำระเบียงและชานต่อออกไปตามขนบนิยม” (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2537) ตลอดจนในประเพณีการปลูกเรือนได้มีการบรรยายถึงการปลูกเรือนไทยซึ่งได้ใช้เรือนไทยภาคกลางเป็นสิ่งที่แสดงลักษณะและองค์ประกอบของการประเพณีปลูกเรือน (เสฐียรโกเศศ, 2539)

ทั้งนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยสากลว่าสถาปัตยกรรมเกิดขึ้นตามเหตุการณ์และตามความประสงค์ที่จะใช้งานเป็นแนวทาง และสิ่งที่จะมาใส่เสริมเสริมในงานสถาปัตยกรรมที่สามารถแยกออกไปว่าจะใช้งานสถาปัตยกรรมเพื่ออะไรข้างนั้นส่วนหนึ่งมาจากวัฒนธรรม โดยลักษณะวัฒนธรรมของไทยที่เกี่ยวข้องกับบ้านพักอาศัยเป็นแนวทางเรื่องวิวัฒนาการบ้านของคนไทยโดยเฉพาะที่มีการปรับไปตามยุคสมัย แต่สิ่งที่อยู่ใมนภาพของความคิดของคนทั่วไป เรือนไทยก็ยังคงเป็นลักษณะเดิมคือเรือนยกพื้นสูง ตัวเรือนตอนบนสอบเข้า หลังคาสองผืนบรรจบเข้าหากันเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง มีป็นลมและตัวหางติดปลายป็นลม มีชานเชื่อมต่อตัวอาคาร รูปธรรมของเรือนไทยแบบนี้ปรากฏขึ้นในความคิดของคนทั่วไป เป็นมโนภาพของเรือนไทยซึ่งเป็นนามธรรมที่เกิดจากความคิดที่สามารถสร้างวัตถุให้เกิดเป็นรูปร่างต่างๆในจิตใจได้เพราะมีการสะสมเป็นความรู้และถ่ายทอดสืบต่อมา เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆคือวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมทางจิตใจ (ประทีป มาลากุล, 2530)

เรือนไทยภาคกลางจึงเป็นภาพตัวแทนการรับรู้เรือนไทยของคนทั่วไปตลอดจนเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่แสดงออกด้วยการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์และภาพตัวแทน ดังที่ นิจ ธิญะธีระนันท์ (2536) ได้กล่าวถึงเรือนไทยภาคกลางที่มีใจความสมบูรณ์ชัดเจนว่า

...เรือนไทยภาคกลาง เป็นเรือนแบบมาตรฐาน ได้รับการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายชั่วคน จนถือได้ว่าบรรลุถึงความสมบูรณ์ กำหนดเป็นแบบฉบับที่ยอมรับนับถือ จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบมาจนทุกวันนี้...

รูปแบบเรือนไทยภาคกลางอันมีความเป็นอัตลักษณ์นี้มีหลักคิดพื้นฐานมาจากปัจจัยธรรมชาติ ความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความเหมาะสมกับภูมิประเทศ โดยสะท้อนให้เห็นได้จากรูปแบบ ทิศทางการวางเรือน วิธีการวางกลุ่มเรือน การเลือกวัสดุ การกำหนดรูปทรงและการประกอบกันของโครงสร้างส่วนต่าง ๆ ของเรือน (ธนาวุฒิ ขุนทอง, 2554) ทว่าการแทรกซึมความ

เจริญจากประเทศตะวันตกในกระแสโลกาภิวัตน์ที่นำเอาความเปลี่ยนแปลงและความเจริญทางด้าน วัตถุเข้ามาสู่ประเทศ เพื่อสร้างให้เกิดความรู้สึกทัดเทียมกับนานาชาติ จึงเป็นจุดเปลี่ยนของวัฒนธรรม ไทยและความเปลี่ยนแปลงต่องานสถาปัตยกรรมไทย ดังที่ปรากฏให้เห็นการสูญเสียวัฒนธรรมไทยที่ เป็นรูปแบบของเรือนไทยเดิมอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ บ้านเรือนจึงรับเอา วัฒนธรรมใหม่เข้ามาด้วย (โชติ ภัลยาณมิตร, 2539) งานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขาดการ เชื่อมโยงกับอดีตจึงไม่สามารถสื่อให้เห็นรากเหง้าเดิมของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นนั้น สถาปนิกรุ่นใหม่เองก็มองไม่เห็นคุณค่าตลอดจนความสำคัญของสถาปัตยกรรมที่มีมาตั้งแต่อดีตซึ่งเปรียบเป็น สายธารของการเปลี่ยนแปลงที่วิวัฒนาการระหว่างมิติของเวลาและการเปลี่ยนแปลงของ เศรษฐกิจ และสังคมในแต่ละชุมชนอย่างชัดเจน (วีระ สัจกุล, 2553)

จากเอกสารข้างต้นสะท้อนให้เห็นภาพของเรือนไทยภาคกลางที่ชัดเจนในแง่ของ อัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมไทย เรือนไทยเกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ปลูก เรือนพักอาศัยภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นความเคารพต่อธรรมชาติ อันเป็นถิ่นที่กำเนิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก เรือนไทยมิได้เป็นเพียงที่พักอาศัยเท่านั้นแต่ยังสะท้อนให้ เห็นภาพของวิถีชีวิตไทยได้เป็นอย่างดีในสภาพของสังคมเกษตรกรรมที่เลี้ยงสัตว์ได้ทุนเรือน ทำกิจกรรมต่างๆบริเวณด้านล่างพื้นเรือน เปรียบเป็นพื้นที่กิจกรรมอเนกประสงค์ของครอบครัว ก่อให้เกิดรากฐานของการวางมาตรฐานความเป็นอยู่วัฒนธรรมของสังคมเบื้องต้น หรือการปลูกเรือน ที่ช่วยเหลือกันให้แล้วเสร็จภายในวันเดียว ย่อมสะท้อนให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของ เพื่อนมนุษย์ที่มีความรักความเอาใจใส่ต่อกัน เรือนไทยมีอายุยาวนานแต่ยังทรงคุณค่าจนถึงปัจจุบัน เพราะสามารถสะท้อนให้เห็นรากเหง้าของความเป็นวิถีไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันดังที่ (ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, 2544) กล่าวว่า

...เรือนไทยกำเนิดขึ้นด้วยภูมิปัญญาไทย มีต้นกำเนิดอยู่ลึกล้ำเกินกว่าจะสาว ไปได้ถึง...เรือนไทยเติบโตมากับคนไทยหลายชั่วอายุคนแล้ว คนไทยอยู่+กินกับ เรือนไทยมาจนกระทั่งทุกวันนี้...การกิน+อยู่ และความเป็น+อยู่ของเราแปลและ แปรไปจากเมื่อวันมา แต่เราก็อยู่+กินในเรือนไทยมาได้อย่างสุขสบาย เหมือนเดิม เราปลูกเรือนไทยด้วยวิถีที่เคยทำกันมา แล้วเราก็ปรุงเรือนให้ชีวิต ปัจจุบันเราได้เข้าไปอยู่ โดยเรือนไม่สูญเสียลักษณะไทยไป หากยังคงคุณค่าและ ความหมายให้ชีวิตอันอุดมได้อาศัย...ได้มีที่มีทางแห่งกำเนิด...ให้ได้บังเกิดและ ดำเนินต่อไป...

นอกจากกระแสความแปรเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีแล้ว เรื่องของ คติความเชื่อ ในงานสถาปัตยกรรมไทยก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อจิตใจให้คนเคารพและยึดถือเป็น แนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ความปลอดภัย ความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็น ในการปลูกบ้านสร้างเมือง ในการสร้างบ้านเรือนในสมัยก่อนมีการเลือกที่ตั้ง มีการยกเสาสูง เพื่อให้เกิดบริเวณโล่งด้านใต้ตัวบ้านให้เกิดเป็นใต้ถุนสูงเพื่อในเวลาน้ำหลากก็ไม่เกิดปัญหาในการอยู่อาศัย ปัจจุบันมีการละเลยความเชื่อเหล่านี้โดยสร้างอาคารขวางทางน้ำจึงเกิดปัญหาน้ำท่วมตามมามากตัวอย่างปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2554 ผลสำรวจผลกระทบน้ำท่วมพบว่า จังหวัดภาค กลางได้รับผลกระทบและความเสียหายจากน้ำท่วมมากที่สุดในประเทศ สำนักงานสถิติแห่งชาติ เผย ผลสำรวจผลกระทบน้ำท่วม ปี 2554 **จังหวัดภาคกลางได้รับผลกระทบและความเสียหายจากน้ำท่วมมากที่สุดในประเทศ** พบว่าน้ำท่วมขังบริเวณรอบๆ บ้านและในตัวบ้านเฉลี่ย 25 - 27 วัน น้ำท่วมสูงเฉลี่ย 87 - 88 เซนติเมตรมากที่สุด ส่วนครัวเรือนที่ถูกน้ำท่วมขังนานกว่า 30 วันและน้ำท่วมสูงกว่า 120 เซนติเมตร จะเป็นพื้นที่กรุงเทพมหานครและภาคกลางมากที่สุด โดยเฉพาะจังหวัด ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี และชัยนาท (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2555) นั้น แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของช่างในอดีตที่เข้าใจถึงเรื่องของสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีการ ดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี

หากคนในยุคปัจจุบันนี้ได้ย้อนมาพิจารณาความเชื่อที่มีอยู่ในอดีตจะพบว่าความเชื่อนั้น แฝงไว้ซึ่งคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม การช่วยเหลือกันในชุมชนเกิดความสามัคคี เกิด ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ การถือฤกษ์ยามในการตัดไม้มาสร้างอาคารคือการรักษาป่าไว้ให้เกิด ความสมดุลไม่ให้ถูกตัดไปก่อนเวลาอันควร ซึ่งการละเลยไม่เชื่อในคุณค่าหรือคติความเชื่อในอดีตอาจ นำพาสู่ปัญหาต่อสังคมดังตัวอย่างของอุทกภัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ดังที่เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ความเชื่อย่อมมีเหตุผลในแง่ความเป็นมาของวัฒนธรรมเอื้อในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ตามที่คน โบราณกล่าวในเรื่องของ “ที่” คือสถานที่ที่เป็นมงคลนั้นเชื่อมโยงบ้าน สิ่งก่อสร้างให้เข้าสู่จักรวาล เพื่อให้เกิดความสมดุลและสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบตัว สถานที่ดีก็ย่อมเกิดความ “ร่มเย็น” หากทุกสิ่ง ยังคง**ดำเนินการตามวิถี**ยอมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (เสรี พงศ์พิศ, 2550) ดังนั้นการนำความ เชื่อในอดีตมาพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่ควรต้องตระหนัก ส่งเสริมและพัฒนา แนวคิดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป

การนำเอาความเชื่อที่มีอยู่เดิมมาผสานร่วมกับแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรม จึง เป็นส่วนสร้างความยั่งยืนในแนวคิดของงานออกแบบสถาปัตยกรรมของไทยต่อไป ดังนั้นจำเป็นอย่าง ยิ่งที่การสืบสานความรู้จากผู้รู้ หรือครูช่างต้องใช้วิธีการถ่ายทอดที่ครอบคลุมในแง่การบอก การสอน การฝึก ให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญ เพื่อพัฒนาทักษะความคิดให้ผู้เรียนพิจารณาหาความเหมาะสม ในแง่ความเหมาะสมกับบริบทในสภาพแวดล้อมในปัจจุบันที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีความเจริญต่างๆ ได้ แต่ความ

เหมาะสมที่ต้องพิจารณาให้ได้ว่าความพอดีในแนวคิดสถาปัตยกรรมไทยอย่างไรจึงเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะสถาปัตยกรรมนั้นต้องประกอบด้วยวิจิตรศาสตร์และความงามมากกว่าความเป็นประโยชน์และการประหยัดเท่านั้น (อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, 2511)

ความสำคัญของการสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทยจึงได้ถูกนำบรรจุในแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 2 เรื่องอนุรักษ์ สืบทอดและส่งเสริมการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม, 2552b) ซึ่งไม่ใช่แต่ในประเทศไทยเท่านั้นกระแสของการสืบสานวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทุกประเทศต้องการเพราะวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในฐานะที่เป็นกิจกรรมผ่านมรดกทั้งที่จับต้องได้และไม่มีตัวตน การก่อตัวของอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ และรูปแบบต่างๆของการแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นส่วนในการสนับสนุนให้มีเศรษฐกิจมีประสิทธิภาพและเพื่อการพัฒนาความมั่นคงทางสังคม ความรู้ในเรื่องของวัฒนธรรมเป็นการเติมเต็มความเข้าใจของคนในสังคม และวัฒนธรรมนอกจากนี้ยังกำหนดวิถีที่มนุษย์อาศัยอยู่และมีปฏิสัมพันธ์กับทุกคนในท้องถิ่นและคนภายนอก (UNESCO., 2012)

จากความสำคัญของการสืบสานวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาติแล้ว เนื่องด้วยงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสังคมและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ลักษณะของงานสถาปัตยกรรมมีความจำเป็นที่ต้องทำตามกระบวนการออกแบบที่เน้นในเรื่องของเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นลักษณะทางกายภาพมากกว่าคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมที่เน้นคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่สามารถพบเห็นงานสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้กระทั่งในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ที่เป็นพื้นที่รายล้อมด้วยงานสถาปัตยกรรมไทยดั้งเดิม (หม่อมเจ้าสุภัทราวดี ดิศกุล, 2527) ฉะนั้นการถ่ายทอดแนวคิดของงานสถาปัตยกรรมไทยจึงควรที่จะส่งเสริมและสนับสนุนอย่างยิ่งเพื่อให้คนรุ่นหลังนำไปสืบสานอัตลักษณ์ของไทย เนื่องจากรายงานสถาปัตยกรรมไทยที่มีมาแต่อดีตนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทย แสดงออกซึ่งความเป็นไทยผ่านงานสถาปัตยกรรมที่ปรากฏมาในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่การศึกษาและสืบสานให้องค์ความรู้ แนวความคิด วิธีการปฏิบัติที่มีอยู่นั้นได้รับการสืบสานให้เหมาะสมกับบริบทในปัจจุบัน

งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยจะหยิบยกเรือนไทยภาคกลางมาเป็นเครื่องมือในการศึกษา ซึ่งจะศึกษาในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 เพราะเป็นสมัยที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของรูปแบบการปกครอง แสดงขอบเขตการปกครองที่มีรูปร่างชัดเจน การรับเอาวัฒนธรรมจากชนชาติอื่นเข้ามามีอิทธิพลต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรม การปรับแนวคิดระหว่างงานพัฒนางานการช่างให้เข้ากับยุคสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของรูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทย ดังที่สมเด็จพระเจ้า

ฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเป็นต้นแบบสำคัญในการรักษาและพัฒนาการช่างอย่างไทยที่ผสมกับเทคนิควิทยาการสมัยใหม่จากตะวันตกได้อย่างกลมกลืนและมีเอกภาพ และการสร้างความเป็นชาติไทยให้เกิดขึ้น ตลอดจนการกำเนิดซึ่งคำว่าสถาปัตยกรรมและสถาปนิกที่ใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน (ชาติรี ประภิตนทการ, 2551; นารถ โปธิประสาธ, 2542; อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, 2511) นอกจากนี้การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในบริบทปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม และในฐานะนักพัฒนศึกษาจึงเห็นว่าการศึกษารื่องการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยนี้สามารถนำไปพัฒนาจิตใจของคนได้เพราะ การศึกษาคือการพัฒนา การพิจารณาคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในเรือนไทยภาคกลางคือเครื่องมือทางการศึกษาที่จะใช้ในการวิเคราะห์และนำสู่การพัฒนาทางจิตใจและจิตสำนึกของประชาชนเพื่อใช้เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจต่อธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคนและการพัฒนาในระดับชุมชนและประเทศได้ต่อไป (นภาพรณ หะวานนท์, 2539) และเป็นการศึกษาทางมนุษยศาสตร์เพราะมนุษยศาสตร์ชั้นสูงคือการนำเอาปัญญาของมนุษย์ในอดีตมาเป็นเครื่องมือปลูกปัญญาให้แก่ยุคปัจจุบัน (เจตนา นาควิระอ้างถึงใน (มัทนียา พงศ์สุวรรณ, 2553) ดังนั้นการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นเสมือนเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้คนในวงการวิชาชีพสถาปัตยกรรม วงการศึกษา ตลอดจนประชาชนทั่วไปเข้าใจคุณค่าของอัตลักษณ์งานสถาปัตยกรรมไทย เพื่อที่จะนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่เหมาะสมกับประเทศไทย ท่ามกลางกระแสของการพัฒนาที่เกิดขึ้นและช่วยปลูกปัญญา พัฒนาคนทั้งด้านจิตใจและจิตสำนึกต่อประเทศได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

คำถามการวิจัย

1. คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในเรือนไทยภาคกลางคืออะไร
2. จะมีแนวทางในการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยอย่างไร

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

สถาปัตยกรรมไทย หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อสนองต่อคนในประเทศไทย โดยสร้างบนพื้นฐานแนวคิด คติ ความเชื่อ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิตของคนไทย ในการวิจัยชิ้นนี้จะหมายถึงเรือนไทยภาคกลาง

เรือนไทย หมายถึง เรือนไทยภาคกลาง เป็นงานสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมไทย เป็นเรือนเครื่องสับที่ก่อสร้างแบบถาวรจากวัสดุที่เป็นไม้เนื้อแข็ง มีลักษณะทั่วไปเป็นเรือนยกพื้นใต้ถุนสูง เสาสอบ หลังคาทรงจั่ว มีชานเรือน (ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยอาจมีการกล่าวคำเพื่อใช้เรียกเรือนไทยในลักษณะต่างๆ เช่น เรือนไทย บ้านไทย หรือเรือนไทยเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทแต่ยังคงความหมายเหมือนกัน)

อัตลักษณ์เรือนไทย หมายถึง สิ่งซึ่งแสดงถึงความเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของเรือนไทยภาคกลางที่ทำให้เป็นที่รู้จักหรือจดจำได้ อันได้แก่อัตลักษณ์ทางด้านคติความเชื่อ ภูมิปัญญา และรูปลักษณะที่ปรากฏในเรือนไทย

การสืบสาน หมายถึง การส่งต่อองค์ความรู้เรื่องของแนวคิด วิธีการ ตลอดจนรูปแบบของเรือนไทย จากอดีตเพื่อนำมาปรับให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

คุณค่า หมายถึง คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย เป็นคุณค่าที่เกิดจากอัตลักษณ์ทางด้านคติความเชื่อ ภูมิปัญญา และรูปลักษณะที่ปรากฏในเรือนไทย

ขอบเขตของงานวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน กล่าวคือขอบเขตในเรื่องพื้นที่ที่จะวิเคราะห์คือเรือนไทยในเขตพื้นที่ภาคกลาง และขอบเขตของลักษณะเรือนไทยภาคกลางที่แบ่งเป็นตามยุคสมัย ได้แก่

ยุคที่ 1 คือยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1-3 ได้มีการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์อย่างเป็นปึกแผ่น กรุงเทพฯ ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงย้ายราชธานีมาที่แห่งใหม่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีพระบรมราโชบายที่จะสร้างมหานครให้เจริญรุ่งเรือง ละม้ายคล้ายกรุงศรีอยุธยา ราชธานีเดิมโดยเร็วที่สุด เพื่อจะได้เป็นเกียรติปรากฏไปในนานาประเทศว่า ชาติไทยได้รวมเป็นปึกแผ่นมีความเป็นอิสระคืนมา และก่อสร้างด้วยศิลปอันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความรุ่งเรือง ในระยะแรกของการสถาปนาราชวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์นั้น มีการก่อสร้างมากมาย ซึ่งลักษณะทางสถาปัตยกรรมก็ยังคงสืบทอด

ศิลปประเพณีเดิม ซึ่งมีมาแต่สุโขทัยและสมัยอยุธยาแม้ว่าจะเป็นราชธานีแห่งใหม่ แต่ในด้านสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ยังคงรักษาลักษณะเดิมไว้ได้

ยุคที่ 2 ในช่วงรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศคือชนชาติตะวันตกเข้ามาค่อนข้างมาก ทั้งที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานกับงานสถาปัตยกรรมของไทย

ยุคที่ 3 ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7 เป็นช่วงนักศึกษาสถาปัตยกรรมไทยที่กลับจากต่างประเทศ จึงได้มีการกลับมาสร้างงานสถาปัตยกรรมในเมืองไทยมากขึ้น

ยุคที่ 4 ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งการปกครองและสภาพเศรษฐกิจ ทำให้มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการขยายตัวของภาคการผลิตและเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้งานสถาปัตยกรรมไทยลดลง

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเฉพาะเรือนไทยภาคกลาง ทั้งนี้เรือนไทยในแต่ละภาคมีรายละเอียดปลีกย่อยอันแสดงออกในรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมที่ต่างกันในแต่ละภูมิภาค ซึ่งการศึกษาเชิงลึกในทุกภาคเป็นไปได้ยากโดยเฉพาะการศึกษาในแง่ของมนุษยศาสตร์ที่จะพิจารณาในเชิงลึก ประกอบกับการศึกษานี้มุ่งเน้นให้ทราบถึงวิธิตัด และกระบวนการสืบสานมิได้มุ่งเน้นการศึกษาเรื่องรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม การศึกษาเรือนไทยภาคกลางจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงคุณค่าที่มีต่อมนุษย์และนำไปสู่การพัฒนามนุษย์ได้ต่อไป ซึ่งจะศึกษาเรือนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 เพราะเป็นสมัยที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของรูปแบบการปกครอง แสดงขอบเขตการปกครองที่มีรูปร่างชัดเจน การรับเอาวัฒนธรรมจากชนชาติอื่นเข้ามามีอิทธิพลต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรม การปรับแนวคิดระหว่างงานพัฒนางานการช่างให้เข้ากับยุคสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของรูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทย และการสร้างความเป็นชาติไทยให้เกิดขึ้น ตลอดจนการกำเนิดซึ่งคำว่าสถาปัตยกรรมและสถาปนิกที่ใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525; ชาตรี ประภิตนนทการ, 2547, 2551; นารถ โปธิประสาท, 2542; ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์, 2524; วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร, 2554; อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, 2511)

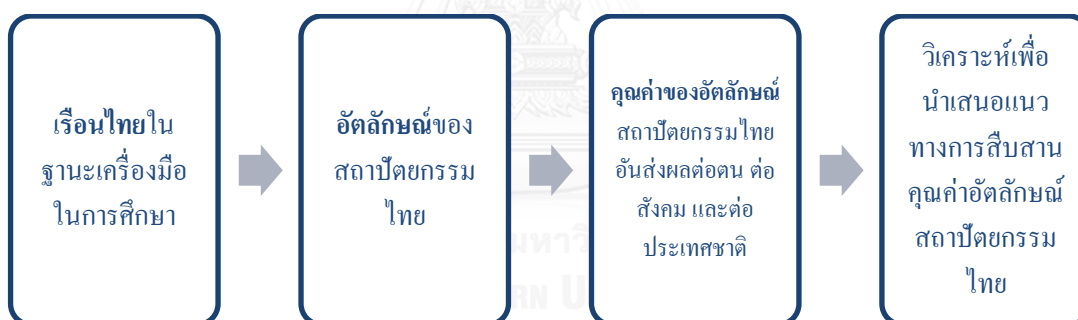
กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิเคราะห์แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย แบ่งออกเป็นการวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย วิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย และนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ดังนี้

การวิเคราะห์หาอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ที่สะท้อนออกมาจากรีเอนไทยภาคกลาง ที่มีปัจจัยมาจากคติความเชื่อ ภูมิปัญญา อิทธิพลทางศาสนา บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นพื้นฐานวิธีคิด และนำมาซึ่งการวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยตามทฤษฎีคุณค่า

การวิเคราะห์แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งมาจากกลุ่มผู้สอน กลุ่มผู้สืบสาน และกลุ่มผู้ใช้ เพื่อวิเคราะห์วิธีการสืบสานที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

แผนภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย และเพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งจะใช้ระเบียบวิธีการเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัย โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช่วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้เชี่ยวชาญในสาขาสถาปัตยกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยใช้วิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายสาขา

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งใช้วิจัยเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาภาคสนาม ตลอดจนจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 4 สรุปและประมวลผล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
2. ได้แนวทางในการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในบริบทปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียน ผู้สอน ผู้ใช้งานนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยโดยใช้เรือนไทยภาคกลางเป็นเครื่องมือในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้สถาปัตยกรรม

- 2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรม
- 2.1.2 ประเภทของสถาปัตยกรรมไทย
- 2.1.3 การแบ่งยุคประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย
 - 2.1.3.1 การแบ่งยุคทางสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย
- 2.1.4 มूलเหตุการเกิดสถาปัตยกรรมลักษณะไทย
- 2.1.5 คติ ความเชื่อในงานสถาปัตยกรรมไทย
 - 2.1.5.1 คติเรื่องไตรภูมิ
 - 2.1.5.2 คติเทวราช
- 2.1.6 สถาปัตยกรรม: วัด
- 2.1.7 สถาปัตยกรรม: วัง
- 2.1.8 สถาปัตยกรรม: เรือนไทย
 - 2.1.8.1 ลักษณะของเรือนไทยในแต่ละภาค

2.2 แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม และอัตลักษณ์

- 2.2.1 แนวคิดด้านวัฒนธรรม
 - 2.2.1.1 ประเภทของวัฒนธรรม
- 2.2.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์
- 2.2.3 อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

2.3 แนวคิดเรื่องคุณค่า

- 2.3.1 ทฤษฎีคุณค่า
- 2.3.2 คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

2.4 แนวคิดเรื่องการพัฒนา

- 2.4.1 การศึกษากับการพัฒนา

2.4.2 แนวทางการสืบสานสถาปัตยกรรมไทย

2.4.2.1 ประเภทของช่าง

2.4.2.2 การสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้สถาปัตยกรรม

2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรม

หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ได้ให้ความหมายของสถาปัตยกรรมไว้ว่า ศิลปะและวิทยาการแห่งการก่อสร้างที่เฉลียวฉลาด และประกอบทำขึ้นด้วยศิลปะลักษณะ (อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, 2511)

นารถ โภธิประสาธ (2477) อ้างถึงใน (ชาตรี ประภิตนันทการ, 2551) ได้รวมความว่า “สถาปัตยกรรม ก็คือ อารตของการคิดออกแบบแผนผัง กับ วิทยาศาสตร์ของการก่อสร้าง มารวมกันเข้า ...ถ้าเราต้องสอนว่าไหนเป็นสถาปัตยกรรม และไหนไม่เป็น เราจะอาศัยหลักบางอย่างเป็นเครื่องวินิจฉัย...สิ่งที่สำคัญที่สุดและเป็นสิ่งที่ง่ายที่สุดที่จะใช้หลักวินิจฉัยได้ก็คือ การก่อสร้างที่เป็นอารตให้ความเบิกบานแก่คนทั่วไป และมีคุณสมบัติเหมือนกับความสุขของธรรมชาติ...” (สะกดตามเอกสารอ้างอิง)

นารถ โภธิประสาธ (2542) ได้แสดงทรรศนะว่าสถาปัตยกรรมเป็นศิลปกรรมแขนงหนึ่ง ที่แสดงออกให้เห็นถึงความจริงทุกประการอย่างเปิดเผยไม่มีการซ่อนเร้น เพราะไม่เพียงแต่จะแสดงให้เห็นถึงวิธีการก่อสร้าง ประโยชน์ใช้สอย และคุณลักษณะที่ดีของอาคารเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงกิจการที่บ่งบอกถึงสาระสำคัญของมนุษย์ชาตินั้นๆ ด้วย โดยท่านได้กล่าวไว้ว่า “...จะเป็นในแง่อารยธรรมหรือวัฒนธรรม ฯลฯ ก็ย่อมปรากฏอยู่ในงานสถาปัตยกรรมดุจเงาตามตัวเป็นแกนหลังอยู่เสมอ ตั้งแต่เริ่มต้นการก่อสร้างนั้น ทั้งยังแสดงปริมาณและมาตรฐานสูงต่ำไว้ให้ทราบโดยชัดเจนอีก ดังนี้ก็เท่ากับชนชาตินั้นได้ประทับลงซึ่งอารยธรรมและวัฒนธรรมของชาติในงานสถาปัตยกรรมตลอดไป”

พระราชบัญญัติสถาปนิก พ.ศ. 2543 ได้กำหนดนิยามวิชาชีพสถาปัตยกรรมคือ วิชาชีพที่ใช้ศาสตร์และศิลป์สร้างสรรค์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม

สถาปัตยกรรม หมายถึง ศิลปะและวิทยาเกี่ยวกับงานก่อสร้างที่ประกอบด้วยศิลปะลักษณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

งานสถาปัตยกรรมเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องแนบชิดกับศิลปวัฒนธรรมของความเป็นไทย เกี่ยวข้องการรังสรรค์ หนึ่งในปัจจัย 4 ให้นุชนได้ดำรงชีวิตอยู่เป็นวิทยาศาสตร์ที่ต้องเกี่ยวข้องกับ เทคโนโลยีการก่อสร้างที่จะต้องคงอยู่ต่อไปเป็นร้อยเป็นพันปี (ยอดเยี่ยม เทพรานนท์, 2537)

สถาปัตยกรรมคือ ศิลปะและเทคนิคในการก่อสร้าง เพื่อสนองตอบความต้องการในด้าน วัตถุประสงค์และจิตใจของอารยชน หรืออีกนัยหนึ่ง สถาปัตยกรรม คือ มาตรการสร้างสรรค์กำหนดขอบเขต ปริมาตรของที่ว่างให้เกิดบรรยากาศและสุนทรียภาพแห่งประโยชน์ใช้สอยในอาคารตามความต้องการ ในรูปธรรม และนามธรรมแห่งนาครชน (สมภพ ภิรมย์, 2527)

L.Sullivan (หลุยส์ ซัลลิแวน) (1934) อ้างถึงใน (วิวัฒน์ เตมียพันธ์, 2527) ได้ให้ความหมายของสถาปัตยกรรมว่า “สถาปัตยกรรมมิใช่เป็นเพียงแต่เป็นงานศิลปะที่จะฝึกฝนจนประสบความสำเร็จ ซึ่งจะมากขึ้นโดยขึ้นอยู่กับความสามารถของสถาปนิกเท่านั้น หากแต่ยังเป็นสิ่งที่เผยให้เห็นสภาพการณ์ของสังคมให้ปรากฏอย่างกระจ่างชัด (Social Manifestation) อีกด้วย เพราะลักษณะสถาปัตยกรรมที่แสดงออกนั้นคือภาพสะท้อนรวมของประชาชน... ฉะนั้นการศึกษาสถาปัตยกรรมจึงมิใช่การศึกษาในแขนงของศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการศึกษาถึงสภาพเงื่อนไขต่างๆ ของสังคมที่ผลักดันรูปแบบของสถาปัตยกรรมให้ปรากฏขึ้นมา...”

เซอร์ คริสโตเฟอร์เวน (อ้างถึงในอิทธิเทพสรรค์ กฤชดากร, 2511) สถาปัตยกรรมเป็นประโยชน์ในทางการเมือง สถาปนาประชาชาติขึ้นไว้ให้มั่นคง ชักจูงประชาชนและพาณิชย์ให้มารวมกันอยู่เป็นสมาคม ทำให้ประชาชนรักบ้านเกิดเมืองนอน ซึ่งเป็นความรักที่กำเนิดคุณงามความดีแก่สาธารณสมบัติได้อย่างยิ่ง

ดังนั้นงานสถาปัตยกรรมจึงหมายถึงงานที่ต้องผสมกันทั้งเรื่องของศาสตร์คือวิทยาการ ความรู้ในเรื่องของการก่อสร้าง โครงสร้างอาคารเพื่อประโยชน์ในแง่ของความแข็งแรง สามารถใช้ประโยชน์ได้และศิลป์คือความงามที่ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้พบเห็นหรือใช้สอยเข้าไว้ด้วยกัน สถาปัตยกรรม จึงเป็นศิลปะประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art) หมายถึงศิลปะที่ให้ทั้งประโยชน์และความเพลิดเพลินใจในทางสุนทรียะ คือสามารถให้ทั้งประโยชน์และความงามในขณะเดียวกัน (ศรีนิवासัน, 2534)

หากความหมายของสถาปัตยกรรมคืองานศิลปะที่ให้ทั้งประโยชน์และความเพลิดเพลินใจแล้ว **สถาปัตยกรรมไทย**จึงหมายถึง อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบความสะดวกสบาย ความปลอดภัย ความมั่นคงทางจิตใจ ความรัก และความศรัทธา ผลงานทางด้านสถาปัตยกรรมจัดเป็นผลงานอันเกิดจากจินตนาการและการสร้างสรรค์ คนไทยได้จัดสร้างถาวรวัตถุที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะไทย เป็นปรัชญาธรรมทางวัตถุที่ครอบคลุมงานจิตรกรรมและประติมากรรมให้ปรากฏเป็นรูปธรรม (เสาวภา ไพทยวิวัฒน์, 2538)

ดังนั้นสถาปัตยกรรมไทยจึง หมายถึง อาคาร สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบต่อคนในประเทศไทย โดยสร้างบนพื้นฐานและสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด คติ ความเชื่อ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิตของคนไทย

2.1.2 ประเภทของสถาปัตยกรรมไทย

นิจ หิญชีระนันท์ (2536) กล่าวว่าโดยทั่วไปในความหมายของสถาปัตยกรรมไทยจะปรากฏอยู่ 2 กระแส ได้แก่ สถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีที่เป็นแบบดั้งเดิมคือวัดและวัง กับอีกกระแสที่เป็นสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของประเทศนั้น ๆ

วนิดา พึ่งสุนทร (อ้างถึงใน ประกิจ ถิ่นคนผง, 2550: 28) ได้แบ่งประเภทของงานสถาปัตยกรรมไทยไว้ 4 ประเภทได้แก่ สถาปัตยกรรมทางศาสนาและความเชื่อ สถาปัตยกรรมในพระมหากษัตริย์ สถาปัตยกรรมประเภทบ้านเรือนที่พักอาศัยของประชาชน และสถาปัตยกรรมประเภทอาคารพาณิชย์และอาคารสาธารณะ โดยได้ให้ความหมายของสถาปัตยกรรมไทย (วนิดา พึ่งสุนทร, 2543) ว่า

...งานสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลาย มีพัฒนาการตามยุคสมัยมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ใช่เฉพาะแต่จะเป็นสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีอย่างเดียว เป็นต้นว่า ถ้าหากกล่าวถึงสถาปัตยกรรมแล้วเป็นที่เข้าใจว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบประเพณี ประเภทวัด ประเภทวัง หรือบ้านเรือนที่เป็นแบบฉบับ เช่น เรือนไทยภาคกลาง ... เป็นต้น...

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2554) ได้สำรวจรูปแบบอาคารของโครงการก่อสร้างที่มีการออกแบบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมาโดยอาคารดังกล่าวต้องการให้มีการออกแบบที่มีลักษณะไทย ซึ่งได้วิเคราะห์แนวรูปแบบได้ 3 แนวรูปแบบ คือ

1. แนวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี
2. แนวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์
3. แนวรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเชิงสุนทรีย์

เสาวภา ไทพยวัฒน์ (2538) ได้รวบรวมประเภทของสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องต่อการดำรงชีวิตของคนไทยออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นตามวัดวาอารามต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ทางพุทธศาสนาโดยตรงจำแนกได้ดังนี้

ก. สถาปัตยกรรมประเภทพุทธสถาน คือ สถานที่ซึ่งสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การเผยแพร่พระรัตนตรัย โดยเริ่มตั้งแต่เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากร สถานที่สำหรับพระสงฆ์กระทำสังฆกรรม รวมทั้งการเทศนาอบรม โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องสั่งสอนจิตใจ สถาปัตยกรรมประเภทนี้ ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหารต่าง ๆ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

ข. สถาปัตยกรรมประเภทสังฆสถาน คือ สถานที่ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุและคณะสงฆ์เป็นประจำ ได้แก่ กุฏิ หอฉัน หอกลอง เป็นต้น

ค. สถาปัตยกรรมประเภทบริวารสถาน คือ สถานที่ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมความสำคัญของสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์สถาน และพุทธสถานให้มีความหมาย คุณค่า และความสำคัญตามฐานะในที่แห่งนั้น สถาปัตยกรรมประเภทบริวารสถานนี้ ได้แก่ ชุ่มเสมา กำแพง-แก้ว เขื่อน ศาลาราย ศาลาท่าน้ำ ศาลาบาตร ทางเดินจงกรม เป็นต้น

ง. สถาปัตยกรรมประเภทอนุสรณ์สถาน สถานที่ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ของบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ได้แก่ การสร้างพระสถูปเจดีย์และวงศ์ตระกูลโดยสร้างพระพุทธรูปไว้เบื้องบน ส่วนเบื้องล่างใช้บรรจุอัฐิของเชื้อสายในวงศ์ตระกูลดังปรากฏการสร้างเจดีย์แบบต่าง ๆ รายรอบในบริเวณวัด ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันตามภาษาท้องถิ่น...

2. สถาปัตยกรรมประเภทปูชนียสถาน เป็นสถาปัตยกรรมที่จัดสร้างขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน อันควรแก่การสักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จำแนกเป็นพระสถูปเจดีย์และพระปรางค์ ปูชนียสถานดังกล่าวนี้ใช้เป็นสถานที่ประดิษฐาน และพระปรางค์ก็จะลดลงไปเพียงส่วนประกอบของเขตพุทธาวาสเท่านั้น

3. สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสถาน คือ สถานที่ซึ่งก่อสร้างเพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุมีรูปแบบเป็นเรือน หรือโรงอันเป็นที่อยู่อาศัยเป็นประจำ เป็นที่ประชุมคณะสงฆ์หรือพุทธศาสนิกชน ประกอบพิธีกรรม เช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีอุปสมบท และเป็นที่พักของพระภิกษุ เป็นที่พักของอุโบสถ เป็นที่บอกเวลา เป็นที่เก็บพระธรรม เป็นต้น สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสถาน ได้แก่ วิหาร โบสถ์ และสถาปัตยกรรมประเภทบริวารสถาน (พระระเบียง หอไตร ศาลาการเปรียญ ศาลาราย ศาลาเปลื้องเครื่องสีกาและชุ่มสีกา กำแพงแก้ว) เป็นต้น

4. สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยหรือสถาปัตยกรรมพื้นบ้านของไทย คือ ศิลปะหรือวิธีการว่าด้วยการก่อสร้างที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติเป็น

แบบอย่างสืบทอดต่อกันมา ซึ่งประกอบด้วยคตินิยมในการเลือกใช้วัสดุ กรรมวิธีการ
 สรรหาใช้รูปแบบ และองค์ประกอบสำคัญที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยของสิ่งก่อสร้างและการ
 ตกแต่งสิ่งเหล่านี้ จะต้องปรากฏให้เป็นลักษณะร่วมของชุมชนนั้นอย่างปกติ

กล่าวโดยสรุปแล้วประเภทของสถาปัตยกรรมไทยได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ
 ได้แก่

- 1) สถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองต่อศาสนสถาน
- 2) สถาปัตยกรรมเพื่อพระมหากษัตริย์
- 3) สถาปัตยกรรมเพื่อใช้ในการพักอาศัย
- 4) สถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารสาธารณะอื่นๆ

ซึ่งใน 4 ประเภทข้างต้นสถาปัตยกรรมจะปรากฏเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะของ
 สถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี ที่มีรูปแบบของอาคารอย่างเป็นระเบียบแบบแผน และลักษณะของ
 สถาปัตยกรรมไทยที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่ออกแบบเพื่อตอบสนองกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
 และประโยชน์ในการใช้สอย

โดยจะยกตัวอย่างสถาปัตยกรรมในประเภทที่ 1-3 ในลำดับต่อไป ทั้งนี้สถาปัตยกรรมที่
 เป็นอาคารสาธารณะอื่นๆ อันได้แก่อาคารที่ใช้เป็นประโยชน์แก่สาธารณะที่ผู้อื่นสามารถเข้าใช้
 ประโยชน์ได้ตามนิยามของอาคารสาธารณะ คือ อาคารที่ใช้ประโยชน์ในการชุมนุมคนได้โดยทั่วไป
 เพื่อกิจกรรมทางราชการ การเมือง การศึกษา การศาสนา การสังคม การนันทนาการ หรือการ
 พานิชยกรรม เช่น โรงมหรสพ หอประชุม โรงแรม โรงพยาบาล สถานศึกษา หอสมุด สนามกีฬา
 กลางแจ้ง สนามกีฬาในร่ม ตลาด ห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า สถานบริการ ท่าอากาศยาน อุโมงค์
 สะพาน อาคารจอดรถ สถานีรถ ท่าจอดเรือ โป๊ะจอดเรือ สุสาน ฌาปนสถาน ศาสนสถาน เป็นต้น
 (กฎกระทรวงฉบับที่ 55, 2543)

ดังนั้นจะเห็นว่าอาคารสาธารณะบางประเภทไม่เคยปรากฏในอดีตที่ผ่านมาเลย ทั้งนี้
 เป็นที่ทราบดีว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีแต่เดิมนั้นใช้เฉพาะกับอาคารของราชสำนัก และ
 อาคารทางศาสนา จึงมีข้อจำกัดในการนำมาใช้กับอาคารประเภทอื่น ๆ ของสังคมปัจจุบัน เช่น อาคาร
 พานิชยกรรม (ไม่ว่าจะเป็นอาคารศูนย์การค้า อาคารโรงแรม) อาคารราชการรวมทั้งอาคารศาล และ
 อาคารรัฐสภา ทั้งที่แต่เดิมนั้นแต่อาคารทางราชสำนักเองก็ยังมีลำดับชั้นทางรูปแบบที่จะต้อง
 สอดคล้องกับฐานะตามศักดิ์ของผู้ครอง ดังนั้นการนำรูปแบบวัดและวังมาใช้กับอาคารของสามัญชน
 ย่อมไม่เป็นการเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง ซึ่งเมื่อไม่ปรากฏว่ามีอาคารประเภทต่าง ๆ เหล่านี้มา
 ก่อนในอดีต ซึ่งมีเพียงวัด วัง และเรือนพักอาศัยนอกจากความขัดแย้งในเชิงฐานะานุรูปกับฐานะานุศักดิ์
 แล้ว ยังมีความขัดแย้งในเชิงบริบท สังคมแต่ละยุคสมัย ย่อมมีบริบทเฉพาะของสังคมนั้น ๆ ความ

ต้องการเฉพาะทางสังคม วัฒนธรรม และความเป็นไปทางเศรษฐกิจ ตลอดจนระดับการพัฒนาด้านเทคโนโลยี เป็นบริบทที่ตอบรับกับงานสถาปัตยกรรมในแต่ละยุคสมัย (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2554)

2.1.3 การแบ่งยุคประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย

ตำราราชานูภาพ (2503) ได้เรียบเรียงเรื่องพุทธเจดีย์ในสยามประเทศไว้ในหนังสือตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ โดยได้สรุปสมัยของพุทธเจดีย์ที่ปรากฏในสยามประเทศไว้ 7 สมัยตามแบบอย่างที่แตกต่างกันได้แก่ สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์

เสนอ นิลเดช (2545) ได้แบ่งสมัยของศิลปะไทยเป็น 8 สมัย คือ สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์

นารถ โพธิประสาท (2542) ได้แบ่งยุคสมัยของสถาปัตยกรรมในประเทศไทยไว้ 2 ช่วงเวลาได้แก่ สถาปัตยกรรมก่อนประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี และสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ และยุคไทยปัจจุบัน ซึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ได้แบ่งช่วงระยะเวลาตั้งแต่สร้างกรุงเทพมหานคร มาจนถึงยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2325 – 2475 และยุคไทยปัจจุบันคือสถาปัตยกรรมยุคนี้ นับตั้งแต่คณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย

2.1.3.1 การแบ่งยุคทางสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย

จากการที่สถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้นสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้น ซึ่งตัวสถาปัตยกรรมสามารถบ่งบอกและสะท้อนได้ถึงยุคสมัยต่างๆ ว่ามีสภาพสังคมอย่างไรด้วย ทั้งนี้สามารถแบ่งยุคสมัยของสถาปัตยกรรมได้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ดังนี้ (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536)

...ยุคกรุงศรีอยุธยา ได้มีจดหมายเหตุของแกรมเฟอร์ ชาวเยอรมัน ซึ่งมากับเรือชาวฮอลันดา เมื่อ พ.ศ. 2233 ได้กล่าวถึงสภาพบ้านไทยสมัยอยุธยาไว้ ดังนี้

บ้านไทยในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่ ถ้าเป็นเรือนสำหรับอาศัยเป็นที่อยู่หลับนอน มักสร้างด้วยไม้ไม้นิยมด้วยอิฐด้วยปูน บ้านคนธรรมดาเป็นบ้านกระท่อมเสียเป็นพื้นปลูกด้วยไม้ไผ่ พื้นปูกระดานหลังคามุงจาก และหญ้ายาว หยาบ ๆ พวกขุนนาง หรือเสนาบดี และข้าราชการในราชสำนัก มีวังหรือตำหนักอยู่ต่างหาก ตึกต่างๆ ไปสร้างด้วยหินและปูน และบ้านซึ่งปลูกตามริมฝั่งแม่น้ำปลูกบนเสาสูงเพื่อมิให้กระแสน้ำหน้าน้ำท่วมถึง...

...ในจดหมายเหตุของโยส เขาเห็น พ่อค้าชาวฮอลันดา ซึ่งเข้ามาใน สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง กล่าวไว้ว่า “บ้านของ ชาวสยามสร้างด้วยไม้หรือไม้ไผ่ตามแบบของชาวอินเดีย หลังคาบ้านนั้นใช้จากหรือ กระจับปี่องมุง เขามักยกพื้นให้สูงกว่าพื้นดินราว 3 หรือ 4 ฟุต บ้านหลังหนึ่ง ๆ มีประตู 1 บาน หน้าตาหลายบาน เครื่องแต่งบ้านนั้นมีน้อย มีเท่าที่จำเป็นสำหรับการหลับ นอน บริโภคอาหารและหุงต้มเท่านั้น คือ เสื่อ หมอน โตก ชัน และถ้วยชาม สรุปล แล้วบ้านไทยในสมัยอยุธยาคงเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง ใต้ถุนโปร่ง มักสร้างเป็น 3 คูหา ฝาทำเป็นกรอบลูกฟักหรือที่เรียกว่า ฝาปะกน คูหาหนึ่งมีหน้าต่างขนาดเล็กและ แคบ เปิดเข้าภายในบนเดือยไม้ ประตูก็สร้างวิธีเดียวกันตั้งอยู่บนพริ้ง และมีระเบียง สร้างขนานไปตามความยาวของตัวเรือน หลังคาสูงชันและคลุมลงถึงส่วนที่เป็นระเบียง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา แผ่นไม้หรือจาก ติดปลั่งลมที่หัวแปที่หน้าจั่วของหลังคา นอกจากนั้นยังมีชานติดต่อกันคร่าวและห้องน้ำ ถ้าบ้านหนึ่งอยู่รวมกัน 2 ครว ก็สร้าง เรือนเพิ่มอีกหลังหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีอาคารอื่น ๆ อีกเช่น หอกลาง ศาลาพักร้อนใน สวน เป็นต้น...

ตามข้อความที่ปรากฏในจดหมายเหตุดังกล่าวสามารถมองเห็นภาพลักษณะของ สถาปัตยกรรมที่เป็นบ้านพักอาศัยในสมัยกรุงศรีอยุธยาของไทยได้ ซึ่งลักษณะของบ้านของคนไทยใน ยุคนั้นยังคงมีเอกลักษณ์ของเรือนไทยเดิมที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมของคนไทยในยุคนั้น นั้น แม้อันต่อมาเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้เกิดขึ้นจนเข้าสู่ยุคกรุงธนบุรีเป็นราชธานี อิทธิพล ของลักษณะทางสถาปัตยกรรมในยุคกรุงศรีอยุธยา ก็ยังคงสืบสานอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536)

จากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาเป็นเครื่องยืนยันได้ว่างานสถาปัตยกรรมของ ชาตไทย รวมทั้งบ้านของคนไทยในตอนปลายรัชสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อด้วยกรุงธนบุรีจนถึง รัชสมัย ตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์นั้น มีความคล้ายคลึงกันแน่นอนจะต่างอยู่บ้างเป็นเพียงข้อปลีกย่อย เท่านั้น และลักษณะของบ้านไทยในยุคนั้นก็ยังแยกออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ บ้านชนบทซึ่งเป็น ที่อยู่ของชาวไร่ ชาวนา และไพร่ทั้งปวงกับบ้านในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นบ้านของเจ้าขุนมูลนายและ คหบดี รูปแบบลักษณะย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ต่างระดับชั้น กัน กล่าวโดยสรุป ก็คือ ลักษณะบ้านของคนไทยในยุคนั้นจะมี 2 ลักษณะ (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536) คือ

1. เรือนไทยเดิมที่มีแบบแผนแน่นอน
2. เรือนพื้นบ้านในชนบททั่วไป

...เรือนไทยเดิมที่มีแบบแผนแน่นอนมักตั้งอยู่ในเขตตัวเมือง และในเขตนอกเมือง เป็นเรือนที่มีรูปร่างลักษณะแบบแผนของแต่ละหลังที่แน่นอนคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ จะแตกต่างกันบ้าง เช่น ขนาดของเรือนแบบฟาบ้านแต่ละชนิด การจัดขาน การวาง บันไดและส่วนปลีกย่อยอื่น ๆ เท่านั้น เรือนประเภทนี้มีวิธีการก่อสร้างที่ละเอียด เรียบร้อย เป็นเรือนที่ถาวร มีอายุอยู่ได้นาน ตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป เรือนไทยเดิמדังกล่าว มัก มีอยู่ในภาคกลาง

ประทีป มาลากุล (2530) ได้แบ่งยุคสมัยของสถาปัตยกรรมเรือนบ้านไทยไว้ 5 ยุคคือ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเชื่อมต่อกับสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ตอนต้นจนกระทั่งปัจจุบันไว้ ดังนี้

...ยุคแรก คือช่วงกรุงศรีอยุธยาแตกผู้คนได้อพยพหนีกระจัดกระจายไปคนละ ทิศละทาง ส่วนหนึ่งลงมาตามลำน้ำเจ้าพระยา และมาหยุดอยู่ที่กรุงธนบุรีเป็นกลุ่ม เล็ก ๆ และค่อยขยายใหญ่โตขึ้นเมื่อพระเจ้าตากสินได้สถาปนาเป็นกษัตริย์ และตั้ง กรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ในระยะนี้อาคารบ้านเรือนรวมทั้งพระราชวังเดิมของพระเจ้า ตาก เป็นอาคารธรรมดาไม่ได้วิจิตรพิสดาร เช่น กรุงศรีอยุธยา ลักษณะจึงดงามในแบบ เรียบง่าย สร้างขึ้นเหมาะกับสภาพบ้านเมืองในขณะนั้น ซึ่งอาคารดังกล่าวปัจจุบันยัง อยู่ที่วัดระฆัง แต่ได้มีการปรับปรุงเสริมแต่งไปจากเดิมอยู่บ้าง จึงนับเป็นบ้านคนไทย ในภาคกลางหลังหนึ่งที่ตั้งอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์จนทุกวันนี้ และนับว่าเป็นบ้านที่สร้างขึ้น ต่อจากกรุงศรีอยุธยาได้ถูกทำลายไปแล้วทราบจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2325...

...ยุคที่สอง คือยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1-4 ได้มีการก่อตั้งกรุง รัตนโกสินทร์อย่างเป็นทางการเป็นปีกแผ่น กรุงเทพฯ ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงย้ายราชธานีมาที่แห่งใหม่ทางด้าน ตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา...ในระยะแรกของการสถาปนาราชวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์นั้น มีการก่อสร้างมากมาย ซึ่งลักษณะทางสถาปัตยกรรมก็ยังคงสืบ ทอดศิลปะประเพณีเดิม ซึ่งมีมาแต่สุโขทัยและสมัยอยุธยาแม้ว่าจะเป็นราชธานีแห่ง ใหม่ แต่ในด้านสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ยังคงรักษาลักษณะเดิมไว้ได้...

...ยุคที่สาม ในช่วงรัชกาลที่ 5-6 เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศคือ ชนชาติตะวันตกเข้ามาค่อนข้างมาก ทั้งที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานกับ งานสถาปัตยกรรมของไทย และเป็นของต่างชาติทั้งหมด...

...ยุคที่สี่ ตั้งแต่สมัยปลายรัชกาลที่ 6 - รัชกาลที่ 7 เป็นช่วงที่มีนักศึกษา สถาปัตยกรรมไทยที่กลับจากต่างประเทศ จึงได้มีการกลับมาสร้างงาน สถาปัตยกรรมในเมืองไทยมากขึ้น มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางสถาปัตยกรรมในปี

พ.ศ. 2477 ลักษณะบ้านของคนไทยแตกต่างจากสมัยก่อนมีความลาดเอียงของหลังคาน้อยลง อันเนื่องจากการรู้จักวัสดุการมุงหลังคามากขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการก่อสร้างมากขึ้น...

...ยุคที่ห้า ยุคที่เปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งการปกครองและสภาพเศรษฐกิจ ส่งผลให้มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการขยายตัวของภาคการผลิตและเศรษฐกิจของประเทศ...

กล่าวโดยสรุปแล้ว รูปแบบทางสถาปัตยกรรมไทยประเภทที่พักอาศัย ในช่วงของการรับอิทธิพลต่างประเทศซึ่งระยะแรก มีทั้งอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก และอิทธิพลของจีนที่พ่อค้าอพยพเข้ามาค้าขายในเมืองไทย การพัฒนาการบ้านพักอาศัยของคนไทยที่ผ่านมานั้น จะขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นพื้นฐาน ในระยะเริ่มแรกนั้น จะเห็นว่า ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านพักอาศัยได้ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานของวิถีชีวิตคนไทยในสมัยนั้น โดยที่ไม่ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศมากนัก ดังนั้นรูปแบบของอาคารบ้านเรือนก็ยังคงเป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมของไทยเองที่มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของไทยอย่างชัดเจน ทั้งยังเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ในระยะเวลาต่อมาตั้งแต่ต้นยุคสมัยรัตนโกสินทร์ ผลกระทบทางวัฒนธรรมตะวันตกได้แผ่ขยายมีบทบาทมากขึ้นกับสังคมไทย ดังนั้นสภาพชีวิตแต่เดิมเริ่มแปรเปลี่ยนไป ลักษณะทางสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยก็ย่อมจะคล้อยตามความเปลี่ยนแปลงนั้นไปด้วย โดยงานวิจัยนี้จะทำการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยประเภทที่พักอาศัยอันได้แก่เรือนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325) จนกระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1.4 มูลเหตุการเกิดสถาปัตยกรรมลักษณะไทย

การสร้างงานสถาปัตยกรรมไทยไม่ว่าจะเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบประเพณีหรืองานสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็ตามจะมีมูลเหตุของการเกิดสถาปัตยกรรมลักษณะไทยในหลายปัจจัย ซึ่งมีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมกล่าวไว้ดังนี้

ประเวศ ลิ้มประรังสี (2543) กล่าวว่าพื้นฐาน แนวคิด และที่มาของสถาปัตยกรรมไทยมาจาก 3 สายได้แก่ ศาสนา ความเป็นอยู่ของประชาชน และความเป็นอยู่ของชนชั้นปกครอง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่นำมาแสดงออกในรูปลักษณะของงานสถาปัตยกรรมต่างๆ อันได้แก่ อาคารทางศาสนา อาคารบ้านเรือน และอาคารสำหรับพระมหากษัตริย์

เน่งน้อย ศักดิ์ศรี (2534) กล่าวว่าประเภทของงานสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงฐานะทางสังคม ซึ่งในอดีตได้มีการแบ่งระดับของอาคารตามฐานะของผู้ใช้ จึงส่งผลต่อการเรียกชื่อ

อาคารต่างๆ ตามผู้ใช้สอยอาคาร แล้วจึงกลายมาเป็นประเพณีสืบทอดในการสร้างงานสถาปัตยกรรมไทยขึ้น โดยได้กล่าวว่า

...งานสถาปัตยกรรมไทยในอดีตเป็นศิลปวัตถุชนิดหนึ่ง que แสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองหรือความเสื่อมถอยในเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง งานสถาปัตยกรรมเหล่านี้มีหลายระดับ หลายรูปแบบตามฐานะทางสังคมของผู้ใช้อาคาร และตามประเภทของอาคารที่แตกต่างกันออกไป งานสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบที่แยกได้ตามฐานะทางสังคมได้แก่ งานสถาปัตยกรรมสำหรับพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์ ซึ่ง มีฐานะสูงสุดในแผ่นดิน งานสถาปัตยกรรมสำหรับพระราชวงศ์ ขุนนาง และไพร่ฟ้า กุฎุมภ์ ตามลำดับ ส่วนงานสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบแยกตามประเภทของอาคารได้แก่ งานเพื่อการศาสนาเช่น ้วัดวาอารามต่างๆ และงานอาคารราชการ เป็นต้น...การเรียกชื่อต่างๆ กันไปเพราะในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ 5 มีการแบ่งชนชั้นสังคมเป็นกลุ่มใหญ่ๆ คือ เจ้า ขุนนาง และทาส...จากการที่มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมดังกล่าว ลักษณะที่พิกอาศัยของชนชั้นต่างๆ จึงมีความแตกต่างกันตามฐานะทางสังคม จนเกิดเป็นชนบประเพณีในการปลูกเรือนขึ้น แบ่งออกเป็นหลายระดับ แสดงออกถึงฐานะและความสำคัญของเจ้าของเรือน ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับและยกย่องนับถือ...

ทองใหญ่ ทองใหญ่ (2527) กล่าวว่ารูปลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย น่าจะเกิดมาจาก 2 ประการ คือ การสร้างขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติกับสภาวะอากาศของประเทศไทยและ การสร้างโดยการผสมผสานกับพุทธปรัชญาเป็นการแทนค่าโดยใช้สัญลักษณ์ในการอ้างอิง

นารถ โปธิประสาธ (2542) กล่าวว่า สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะอย่างหนึ่งเป็นประจำ โดยมูลเหตุที่กำเนิดสถาปัตยกรรมลักษณะไทยประกอบขึ้นมาจากเหตุ 6 ประการคือ ภูมิศาสตร์ วัสดุก่อสร้าง ดินฟ้าอากาศในประเทศไทย ศาสนา สังคม และประวัติศาสตร์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

...ภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของประเทศไทยตามธรรมชาติก่อให้เกิดเป็นสภาพอย่างหนึ่งแตกต่างกับประเทศอื่น ๆ ถึงแม้จะอยู่ในแถบเดียวกัน เป็นสถานที่ที่มีชัยภูมิดี มีเนื้อที่กว้างขวางอันตัดตอนเป็นอาณาเขตหนึ่งจากประเทศใกล้เคียง โดยมีภูเขาสูงล้อมรอบสามด้าน ส่วนกลางเป็นที่ราบมีแม่น้ำใหญ่หลายสายผ่านกลางประเทศ เหมาะแก่การเพาะปลูก ทิศใต้มีอ่าวและฝั่งทะเลยาวตลอดรอบแหลม ... ทำให้ชนชาติไทยอยู่ดีกินดีอย่างสมบูรณ์พูนสุข การเลือกที่ตั้งเมืองโดยมากอยู่ใกล้แม่น้ำในที่ราบ ใกล้ทะเลในแถบแหลม และอ่าวเพื่อให้ได้ประโยชน์จากธรรมชาติมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ การคมนาคมอาศัยแม่น้ำลำคลองและทางทะเล ส่วนทางบกนั้นมีการสร้างถนนถาวร...

...วัตถุก่อสร้าง วัตถุที่ใช้สำหรับก่อสร้างอาคารในประเทศไทยเป็นวัตถุก่อสร้างที่หา และทำได้เองในพื้นที่เมืองเป็นส่วนใหญ่ เช่น หิน ทราย หินปูน ศิลาแลง ไม้ชนิดต่าง ๆ กระเบื้องและดินเผาชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ยังมีโลหะอีก บางอย่างที่ใช้ประกอบการก่อสร้างอาคารดังที่ปรากฏค้นพบจากโบราณสถาน เช่น ดินเผา ทอดแดง เงินและตะกั่ว ...

...สภาพอากาศในประเทศไทย เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดลักษณะสำคัญ อีกอย่างหนึ่ง สำหรับอาคารแบบไทย ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีที่สามารถเอาชนะ ธรรมชาติได้และเป็นการสมเหตุสมผล ฤดูมีอยู่ 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน ฉะนั้นรูปของอาคารจึงต้องอยู่ในลักษณะที่จะป้องกันความร้อนของแดดและกันฝน ได้ด้วยเป็นสิ่งสำคัญ ตลอดถึงส่วนต่าง ๆ ของอาคารก็ต้องอนุโลมไปในการทำงานนี้ด้วย เช่นยกพื้นสูงกันน้ำท่วม หลังคามีลาดสูงชัน ชายคายื่นมาก ประตูหน้าต่างมี จำนวนน้อย เล็กและแคบ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญ...

...ศาสนา คนชาติไทยนับถือพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสอย่างมั่นคง ตลอดมา เป็นทางอบรมให้คนไทยมีนิสัยอ่อนโยนสุภาพเรียบร้อย และเต็มไปด้วย ความเมตตาปราณี มีจิตใจใฝ่แต่ในทางกุศล รู้จักเหตุรู้จักผล โดยถือตามหลัก พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในกิจการอย่างอื่นที่ชนชาติไทยได้ ประกอบและก่อเกิดขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ชาติไทย เนื่องแต่การ พระศาสนาก่อให้เกิดลักษณะที่เด่นชัด จนเป็นลักษณะที่นับถือกันโดยทั่วไปเป็น แบบอย่างประเทศไทยสืบมา... ธรรมมหาวิทยาลัย

...สังคม คนชาติไทยเคยเป็นชาติใหญ่อารยธรรม วัฒนธรรม เจริญรุ่งเรืองมาแล้ว แต่สมัยก่อนอพยพลงมาสู่แผ่นดินประเทศไทย คนชาติไทยมี เหตุผลปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ต้องอพยพตั้งถิ่นฐานเดิมจากแผ่นดินภาคหนึ่งที รวมเข้าอยู่ประเทศจีนเดิมนั้นนั้นเป็นกรณีแรก และสำคัญยิ่งที่ทำให้ไทยเป็นชน ชาติที่แข็งแกร่งอดทน และกลายเป็นนักรบชั้นเยี่ยมสามารถก่อกู้ชาติไทยคงสืบ เอกရာชอิสริยาภโดยสมบูรณ์อยู่ได้มาได้จนตราบเท่าทุกวันนี้... สมัยที่ประเทศมี ความรุ่งโรจน์ที่สุดนั้นเมื่อครั้งราชธานีอยู่สุโขทัย อโยธยา และกรุงเทพฯ อันเป็น ศูนย์กลางแห่งสังคมของชาวไทย...

...ประวัติศาสตร์ ... จากบันทึกในประวัติศาสตร์ของไทยเป็นหลักฐานที มีเค้าเงื่อนตรงกับประวัติศาสตร์ชาติไทย ในหลักการสำคัญปรากฏว่า พระมหากษัตริย์ผู้นี้เป็นประมุขของประเทศได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ใน พระพุทธศาสนาร่วมกันกับมติชนชาวไทยตลอดมาทุกยุคสมัย ได้ทำนุบำรุง

พระพุทธศาสนาอันเป็นประเทศให้เจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อมา จึงปรากฏว่าสถาปัตยกรรมวัตถุที่ได้ก่อสร้างขึ้นในศาสนา ล้วนแล้วแต่สิ่งที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นด้วยวัตถุที่มีค่า และฝีมืออันประณีตอย่างยิ่ง ส่วนอาคารประเภทอื่น เช่น ปราสาทราชฐาน ศาลาว่าการ คลังพัสดุ ตลอดถึงบ้านอยู่ของราษฎรก็สร้างไว้ตามแบบอย่างที่ดีงามลดหลั่นกันตามฐานะและความสำคัญ...

เลอสม สถาปิตานนท์ (2553) ได้รวบรวมไว้ว่าในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมสถาปนิกควรพิจารณาถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติด้านภูมิอากาศ และภูมิประเทศ
2. องค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ พฤติกรรมของมนุษย์ ที่รวมถึงความต้องการของมนุษย์ มนุษย์และสังคม ขอบเขตข้อมูลพฤติกรรมมนุษย์ และระยะระหว่างบุคคล
3. องค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การใช้ที่ดินเดิม ความหนาแน่น การเข้าถึง สิ่งที่รับกวนจากภายนอก ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เศรษฐกิจ
4. องค์ประกอบด้านเทคโนโลยี ได้แก่ วัสดุ ระบบวิศวกรรมที่เกี่ยวข้อง เทคโนโลยีในการก่อสร้าง และ
5. องค์ประกอบด้านความงาม ที่ต้องพิจารณาถึง ศิลปะในการออกแบบ แนวความคิดในการออกแบบ แนวคิดในสถาปัตยกรรม แนวคิดหลัก แนวคิดแม่บท แผนการออกแบบและภาพร่าง

โดยสรุปการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมไทยจะพิจารณาจากปัจจัย 2 ประการ ได้แก่

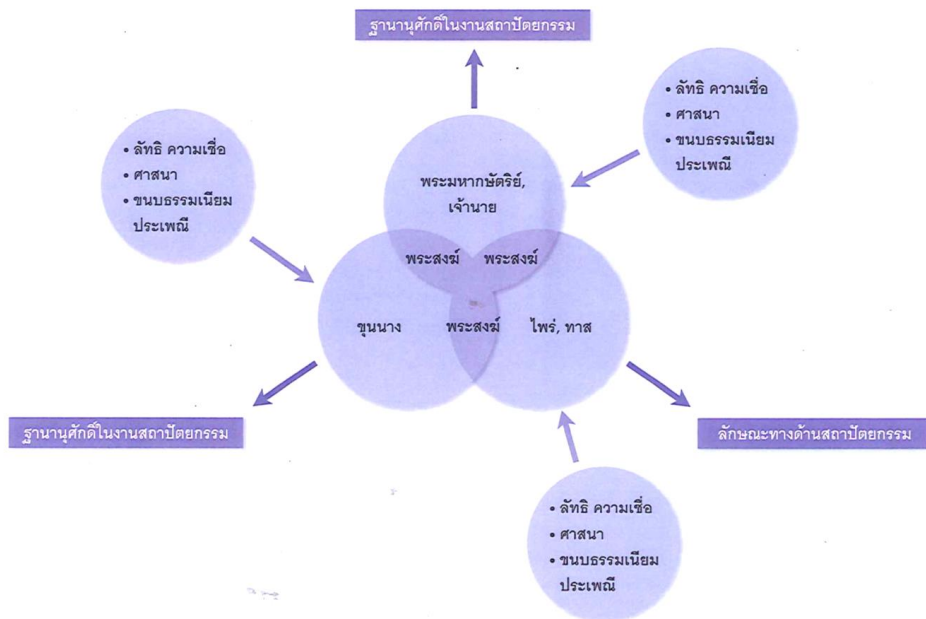
- 1) ปัจจัยที่เป็นกายภาพ คือสภาพแวดล้อมที่เห็นและสามารถจับต้องได้แล้ว อาทิ สภาพภูมิประเทศ ที่ตั้ง ฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้ วัสดุต่างๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น
- 2) ปัจจัยที่ไม่เป็นกายภาพ ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา และลักษณะของการดำเนินชีวิตของคนในแหล่งนั้นๆ เพื่อจะได้สร้างงานสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมต่อพื้นที่

ประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะทางด้านภูมิศาสตร์ วัสดุก่อสร้าง ดินฟ้าอากาศ ศาสนา สังคม และประวัติศาสตร์ ดังนั้นการสร้างงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยก็ย่อมแสดงออกและตอบสนองซึ่งรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะไทยและตอบสนองผู้คนในประเทศไทยด้วย ซึ่งหากพิจารณาลักษณะทางวัฒนธรรมนับย้อนหลังไปก่อนที่จะแปรเปลี่ยนมาเป็นวัฒนธรรมยุคสมัยใหม่

ที่เกิดจากอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกนั้น สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรมมีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์ ความผูกพันกันในลักษณะเครือญาตินั้น ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมแบบพึ่งพากันลดหลั่นกันไปตามฐานะทางสังคม จากวิถีชีวิตที่ต้องทำมาหากินกันในทางการเพาะปลูก และเกษตรกรรมจากความเชื่อในศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ และจากความผูกพันกันหลาย ๆ ด้านนั้น สะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของบ้านพักอาศัยของไทยในยุคหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่าเรือนไทย ซึ่งถือเป็นการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่คงเอกลักษณ์ของไทย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในมากที่สุดที่สำคัญก็คือ สามารถแสดงออกถึงความสัมพันธ์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้อย่างยอดเยี่ยม (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536) จึงถือว่าเรือนไทยนั้นได้แสดงออกถึง ภูมิปัญญาของคนไทยที่นำยกย่องในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยที่ตอบสนองต่อมนุษย์และธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

2.1.5 คติ ความเชื่อในงานสถาปัตยกรรมไทย

เรื่องของความเชื่อกับงานสถาปัตยกรรมไทยเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะงานสถาปัตยกรรมเป็นประเภทหนึ่งของคติชนที่ไม่ใช้คำพูด (Non verbal folklore) หมายถึงคติชนที่ไม่ต้องใช้ภาษาก็สามารถสื่อสารได้ เช่น สถาปัตยกรรม หัตถกรรม เครื่องแต่งกายอาหาร (แจน แฮโรด์ บรุนแวนด์ อ่างถึงใน (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2542)) งานสถาปัตยกรรมเป็นงานที่ต้องเกี่ยวพันกับเรื่องของพื้นที่และผู้ที่ต้องการใช้สอยพื้นที่ภายในอาคารหรือสิ่งปลูกสร้าง งานสถาปัตยกรรมในแต่ละประเภทนั้นมีส่วนประกอบในเรื่องของความเชื่อที่เหมือนและแตกต่างกัน ขึ้นกับสถานะของผู้ใช้ ที่จะมีข้อแตกต่างกันในแง่ของฐานานุศักดิ์ของงานศิลปะสถาปัตยกรรมไทย ดังที่กรมศิลปากร (2551:19)ได้นำเสนอแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของสังคมไทยกับปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของฐานานุศักดิ์ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมไทย ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของสังคมไทยกับปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของฐานานุศักดิ์ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมไทย
ที่มา. กรมศิลปากร (2551, p. 19)

2.1.5.1 คติเรื่องไตรภูมิ

งานสถาปัตยกรรมไทยได้มีการสื่อถึงรูปแบบที่ชัดเจนโดยเฉพาะรูปลักษณะของงานสถาปัตยกรรมประเภทศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งคติความเชื่อสำคัญที่มีผลต่องานสถาปัตยกรรมไทยได้แก่เรื่องของไตรภูมิ จากวรรณคดีที่พระยาสิทธิไธได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นไตรภูมิพระร่วงเป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของพุทธศาสนาที่ส่งผลให้ช่างในด้านสถาปัตยกรรมไทยตลอดจนศิลปกรรมแขนงต่างๆ ของไทยรับนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในงานออกแบบ โดยช่างจะได้เพิ่มความคิดในการปรุงแต่งความงามตามรูปแบบศิลปะของตนตามเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิ ซึ่งจะขอความย่อของไตรภูมิมาบรรจุในเอกสารฉบับนี้เพื่อให้รับทราบโดยสังเขปดังนี้ กรมศิลปากร (2551):23-24)

...ความในไตรภูมิพระร่วงนั้นกล่าวถึงโลกทั้งสามคือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ มีรายละเอียดว่า จักรวาลที่มีโลกซึ่งมนุษย์อาศัยอยู่นี้เป็นหน่วยหนึ่งของอนันตจักรวาลอันหาขอบเขตจำกัดมิได้ แต่ละจักรวาลมีสภาพเหมือนกัน โดยที่จักรวาลหนึ่งจะมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง และมีเขาสัตบริภัณฑ์ล้อมอยู่โดยรอบเป็นเจ็ดชั้น โดยมีสีทันดรสมุทรเป็นส่วนเชื่อมต่อระหว่างเขาแต่ละชั้น เมื่อสุดเขตเขาสัตบริภัณฑ์ไปแล้ว

ก็จะเป็นมหาสมุทร ท่ามกลางมหาสมุทรแต่ละทิศก็จะเป็นที่ตั้งทวีป เป็นทวีปใหญ่ใน ทิศใหญ่สี่ทวีป และทวีปน้อยในทิศย่อยอีกสี่ทวีป สำหรับทวีปใหญ่ทั้งสี่นั้นเป็นที่อาศัย ของมนุษย์สิ่งมีชีวิตและนิสัยแตกต่างกัน ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้ง ของทวีปอูตรกुरु บุรพวิเทหะอยู่ทางทิศตะวันออก อมรโคยานอยู่ทางทิศตะวันตก และ ชมพูทวีปอยู่ทางทิศใต้ แต่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ จะ บังเกิดเฉพาะในชมพูทวีปเท่านั้น...

...ความในไตรภูมิยังได้ระบุว่าโลกมนุษย์เป็นภูมิแห่งเดียวเท่านั้นที่การ ประกอบกรรมของมนุษย์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพในภพภูมิอื่น คือผู้ ประกอบกุศลกรรมในโลกจะมีผลได้เสวยสุคติภูมิในเทวโลกและพรหมโลก หรืออาจ บรรลุผลผลเข้าสู่นิพพานได้ ส่วนมนุษย์ผู้ประกอบอกุศลกรรมนั้นจะมีผลต่อการไปสู่ อบายภูมิหรือตกนรก ได้มีการจำแนกภพภูมิทางฝ่ายอกุศลกรรมแบ่งออกได้เป็น 4 ชั้น คือ ตีรจฉาน เปรต อสุรกาย และนรก ส่วนฝ่ายกุศลกรรมแบ่งเป็นเมวมภูมิ 6 ชั้น เรียกว่า ฉกามาพจรสวรรค์ รวมกับมนุษย์ภูมิ กลุ่มนี้ถือว่ายังมีกามเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง อยู่ จึงรวมเรียกว่า กามภูมิ นอกนั้นเป็นชั้นของพรหมผู้บริสุทธิ์ แบ่งเป็นรูปภูมิหรือ พรหมที่ยังมีรูป 16 ชั้น และอรุภูมิหรือพรหมที่ไม่มีรูปอีก 4 ชั้น จากนั้นจึงเป็นภูมิ ของผู้ที่ได้บรรลุผลได้ตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณ คือ นิพพาน...

ตัวอย่างในการนำเอาไตรภูมิมาประกอบในการสร้างศาสนสถานเช่นการกำหนดปล้อง ไฉนในการสร้างเจดีย์ตามที่โชติ กัลยาณมิตร (2539) ได้เสนอข้อวิเคราะห์ว่า

... หากการสร้างพระเจดีย์อาศัยจำนวนชั้นภูมิเป็นเครื่องกำหนดจำนวนปล้อง ไฉนจริงแล้ว จำนวนปล้องไฉนสำหรับพระเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อจะให้เป็นอุเทสิกเจดีย์ ธาตุเจดีย์ หรือบริโศกเจดีย์ ก็น่าที่จะมีปล้องไฉนที่เป็นจำนวน 32 28 27 และ 21 (หรือจำนวน 34 33 30 29 28 และ 23 ตามตัวเลขชั้นภูมิรวมในไตรภูมิ ฝ่ายมหายาน) เพราะเป็นจำนวนตัวเลขที่รวมชั้นภูมิสำคัญเอาไว้ และพระธาตุเจดีย์ในที่นี้ก็น่าจะเป็น ชั้นพระบรมสารีริกธาตุ ดังเช่นพระปฐมเจดีย์ พระเจดีย์วัดช้างรอบ จังหวัดกำแพงเพชร พระเจดีย์ภูเขาทองวัดสระเกศเป็นต้น...

2.1.5.2 คติเทวราช

นอกจากไตรภูมิที่เป็นแนวคิดทางพุทธศาสนาแล้ว **คติเทวราช** ที่เป็นแนวคิดจาก ศาสนาพราหมณ์ที่ได้ยกฐานะของพระมหากษัตริย์เป็นดังพระจักรพรรดิยังคงเป็นอิทธิพลที่ส่งผลต่อ

งานสถาปัตยกรรมไทยที่เปรียบให้พระมหากษัตริย์คือสมมติเทพ คือพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าของภพภูมิที่สถิตอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งได้มีปรากฏถึงแนวคิดนี้ผ่านทางงานสถาปัตยกรรมไทยที่เป็นพระราชวัง และพระราชพิธีต่างๆ (กรมศิลปากร, 2551)

...หลักฐานที่ปรากฏความสำคัญของพระอินทร์ในรัชกาลต่อๆ มาก็คือพระราชพิธีโสกันต์เจ้านายที่ทรงพระเยาว์ ในพระราชพิธีนี้มีพิธีเปิดประตูไกรลาส และการทำพิธีโสกันต์บนเขาไกรลาส คือบนยอดเขาพระสุเมรุหรือสิเนรุบรรพตนั่นเอง ส่วนหลักฐานอื่นระบุการยกพระมหากษัตริย์ขึ้นสู่ฐานะพระอินทร์ก็คือการขนานนามพระที่นั่งองค์ต่างๆ นามวัง นามทวาร และสิ่งอื่นๆ อีกมากให้คล้ายตามหรือเหมือนกับสิ่งที่มีในสวรรค์ดังเช่น พระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัยยมโหสูรยพิมาน พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สวนจิตรลดา วังสุทัศน์ วังปารุสกวัน ฯลฯ หรือแม้แต่พระราชบัลลังก์อันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ยังมีการแสดงถึงสัญลักษณ์ของความเป็นเทวราชเหนือเขาไกรลาส เช่น มีการสร้างชั้นฐานพระราชบัลลังก์ประดับรูปสัตว์ที่อาศัยอยู่ตามเชิงเขาไกรลาสในป่าหิมพานต์ เช่น สิงห์ และครุฑ ฯลฯ...

หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (2539b) กล่าวว่า คิดที่ว่าองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระเป็นเจ้านั้นยังมีที่แสดงในทางอื่นๆ และมีอิทธิพลในการพระบรมศพและในทางสถาปัตยกรรมของไทย ความเป็นพระเป็นเจ้าของพระมหากษัตริย์นั้นมิได้สิ้นสุดลงที่เสด็จสวรรคตเพราะตามลัทธิไสเลนทร์ ที่ย้ายมาตั้งอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาเป็นแห่งสุดท้ายนั้น ความเป็นองค์พระเป็นเจ้าหรือองค์ไศเลนทร์นั้นปรากฏแน่ชัดยิ่งขึ้นเมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว ในอาณาจักรเขมรโบราณนั้นพระสรีระของพระมหากษัตริย์ผู้เสด็จสวรรคตแล้วเรียกว่าพระบรมศพ หมายถึงองค์พระเป็นเจ้าและพระบรมศพนั้นบรรจุในพระบรมโกศ ซึ่งมีรูปร่างสันฐานเป็นศิวิลิงค์ อันเป็นปูชนียวัตถุที่เป็นประธานในเทวสถานของพราหมณ์ และพระบรมโกศนั้นจะต้องประดิษฐานไว้ในพระเมรุมาศ คือบนยอดเขาพระสุเมรุอันเป็นที่สถิตของพระเป็นเจ้าของศาสนาฮินดู

หากพิจารณาจากแผนภูมิจะเห็นว่าตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ต่างกันคือลัทธิ ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี จะเห็นว่าในงานสถาปัตยกรรมไทยได้ถูกจำแนกออกตามประโยชน์ใช้สอยที่ต่างกันที่สนองต่อความต้องการของระดับของคนที่แตกต่างกันด้วยส่วนที่เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมที่สื่อถึงรูปแบบที่เป็นสัญลักษณ์ คือวัด หรือวังที่มีการนำคติความเชื่อเข้ามาแทนค่าในงานสถาปัตยกรรม ส่วนอีกหนึ่งวิถี คือสถาปัตยกรรมอันสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แทนค่าบ้านเรือนของประชาชนทั่วไป ดังที่ วันชัย มงคลประเสริฐ (2550) ได้ทำการศึกษาไว้ดังนี้

ศิลปะ - สถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบของสัญลักษณ์ อันได้แก่ วัดเวียง วัดเป็น ตัวแทน ที่พักของวิสุทธิเทพ เป็นแดนพระพุทธรเจ้าหรือเป็นพุทธรูมิ วังเป็นตัวแทนที่พักของสมมติเทพดุจพระโพธิสัตว์ หรือเทพยดาที่มาเพื่อสั่งสมบารมีเพื่อจะไปเป็นพระพุทธรเจ้าต่อไปในอนาคต หรือเป็นเทพอวตารมาโปรดมวลมนุษย์ และเวียงเป็นตัวแทนของเป้าหมายในระบบสังคมที่ใช้ดำรงอยู่ร่วมกัน จึงเป็นที่อยู่อาศัยภิกษุสงฆ์ พระมหากษัตริย์ ราชินิกุล และชนชั้นผู้ปกครองทั้งหลายในระบบสังคมที่ใช้ดำรงอยู่ร่วมกัน จึงเป็นที่อยู่อาศัยภิกษุสงฆ์ พระมหากษัตริย์ ราชินิกุล และชนชั้นผู้ปกครองทั้งหลาย สามัญชนจึงไม่มีสิทธิ์ที่จะเข้าไปอยู่ในเวียง แต่ก็อยู่กันรอบ ๆ เวียง เป็นกลุ่มบ้าน เป็นนาไร่ เป็นป่าเขา เป็นแม่น้ำลำธาร รูปแบบของวัด วัง เวียง จึงมีการสร้างงานศิลปะ - สถาปัตยกรรมที่พิถีพิถัน ประติประดอยอย่างงดงาม ให้สมกับเป็นสิ่งสูงสุดสุดทางจิตใจ ด้วยการอาศัยแรงงานแรงใจร่วมกันสร้างเป็นสัญลักษณ์ทางใจร่วมกัน

...ศิลปะ - สถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบของวิถีชีวิต คือ เป็นวิถีชีวิตที่อยู่อย่างสอดคล้อง และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเหมาะสมกับสภาวะแห่งตน อันได้แก่ เรือน บ้าน กุฏิสงฆ์ ที่มีขนาดเท่าที่จำเป็นต้องใช้ และใช้วัสดุที่หาได้ง่าย สร้างได้ง่าย เหมาะแก่สภาพแบบสามัญชนของตน จะเห็นได้ว่า เป็นเรือนเล็กวัสดุเป็นเรือนเครื่องผูก ทำด้วยไม้ไผ่ ไม่ได้มีความคงทนถาวรมากนัก แต่สร้างและซ่อมแซมได้ง่ายเหมาะสมกับการใช้งาน และเย็นสบาย ถ้าเป็นคนมีฐานะก็เป็นวัสดุที่คงทนขึ้น สร้างต้องใช้แรงคนและเวลาที่มากขึ้น เป็นเรือนเครื่องสับ เป็นไม้จริง ที่ต้องใช้กำลังแรงงานที่มากขึ้น แต่ก็ไม่ได้ประดับตกแต่งมากมายเช่นเดียวกับวัดหรือวัง แต่ก็มีระบบสัญลักษณ์ที่มีตัวเรือนเป็นดุจเขาพระสุเมรุเช่นกัน วางอาคารตามทิศหลักทั้งสี่ ลานรอบบ้านดุจทะเลสี่สันดร มีการปลูกต้นไม้ประจำทิศ ก่อนทำการปลูกสร้างต้องดูฤกษ์ยามให้เหมาะสม และต้องมีการตั้งเสาเอกเช่นกัน ... การสร้างอาคารเรือน หรือหมู่บ้าน ก็มีไว้เพื่ออยู่อาศัยประกอบกิจประจำวัน ที่สัมพันธ์กับชีวิตส่วนตัว ครอบครัว เครือญาติ หมู่คณะ เป็นชีวิตที่ฝึกฝนการมีชีวิตในอุดมคติเยี่ยงพระโพธิสัตว์ เป็นสังคมโพธิสัตว์ตามคติความเชื่ออยู่เป็นนิจ เป็นชีวิตและสังคมที่สงบเย็น ทำมาหากินอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่มีองค์ประกอบร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้แก่ บ้าน นา ป่าน้ำ ฯลฯ เป็นต้น ในรูปของชุมชนก็มักจะสร้างวัด หรือไม่ก็สร้างเสาหลักที่มักเรียกกันว่า เสาใจบ้าน ไว้กลางบ้านให้เป็นหลักของชุมชน...

2.1.6 สถาปัตยกรรม: วัด

การสร้างวัดเพื่อสืบทอดพระศาสนาตามแบบโบราณ ด้วยศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย วัด หมายถึงสถานที่ทางพระพุทธศาสนาซึ่งมักประกอบด้วยพระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย คำว่าวัดเป็นการเรียกศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำนี้ยังไม่มีข้อยุติ บางครั้งอธิบายว่ามาจากคำว่า วตฺรา ในภาษาบาลีแปลว่าเป็นที่สนทนารธรรม บ้างก็ว่ามาจากคำว่า วัดฺร อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล บ้างก็ว่ามาจากคำว่า วัดฺวา หมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับวามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาดหรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในความหมายหลังนี้จึงหมายถึงพื้นที่ (สมคิด จิระทัศนกุล, 2554) การสร้างวัดในประเทศไทย นอกเหนือเป็นการสร้างตามคติโบราณแล้วยังมีปัจจัยหลักสำคัญบางประการ (โชติ กัลยาณมิตร, 2539; สมคิด จิระทัศนกุล, 2554) ดังนี้

1. สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง ดังเช่นการสร้างวัดมหาธาตุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งการสร้างวัดนี้เป็นสิ่งที่ใช้ถือเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมที่องค์พระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัยได้ถือปฏิบัติจนเป็นประเพณี
2. สร้างเพื่อเป็นวัดประจำวัง ดังเช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ เพื่อใช้เป็นที่ประกอบราชพิธีหรือพระราชกุศล ส่วนใหญ่มักสร้างอยู่ติดกับพระบรมมหาราชวัง
3. สร้างให้เป็นวัดประจำรัชกาล ซึ่งการสร้างในลักษณะนี้เริ่มมีมาในสมัยรัตนโกสินทร์ อาทิ วัดราชประดิษฐ์ฯ กรุงเทพฯ เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 4 วัดราชบพิธฯ กรุงเทพฯ เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5 เป็นต้น
4. สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ในบริเวณที่เป็นนิวาสสถานเดิมของพระราชบุพการีของพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์ หรือคหบดี เพื่อเป็นการอุทิศบุญกุศลแห่งการถวายที่ดินและการสร้างนั้นแต่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว
5. สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมที่เคยเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพ เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการรำลึกถึง รวมทั้งเป็นการอุทิศบุญแต่บุคคลนั้น

6. สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ เช่น วัดโพธิ์ประทับช้างในจังหวัดพิจิตร ที่พระเจ้าเสือทรงสร้าง ณ สถานที่ประสูติของพระองค์เอง
7. สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ เช่น การสร้างวัดคู่สามีภรรยา เช่นวัดมกุฏกษัตริยารามฯ และวัดโสมสวิหารฯ กรุงเทพฯ เป็นวัดคู่ระหว่างรัชกาลที่ 4 กับพระอัครมเหสี นอกจากนี้แล้วยังมีการสร้างวัดให้เป็นวัดประจำเมืองอันเป็นคติที่สืบเนื่องแต่โบราณที่ว่าทุกราชธานีที่สร้างขึ้นใหม่จะต้องสร้างวัดสำคัญขึ้น 4 วัด คือ วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐ

2.1.7 สถาปัตยกรรม: วัง

พระบรมมหาราชวังแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นที่รวมของศิลปะและสถาปัตยกรรมของรัชกาลต่าง ๆ ในพื้นที่แห่งเดียวกัน แสดงให้เห็นวิวัฒนาการทางการก่อสร้าง เห็นความประณีตบรรจงของช่างแต่ละยุคแต่ละสมัยที่จะสร้างศิลปะและสถาปัตยกรรมให้เป็นสมบัติของชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325 เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ สร้างพระนครเป็นต้นมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ทรงทำหน้าที่ปกป้องรักษาให้บ้านเมืองมีความร่มเย็นเป็นสุข และทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง พร้อมทั้งสร้างศิลปวัฒนธรรมให้กับชาติ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระมหากษัตริย์ ได้ทรงทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของไทยให้เฟื่องฟูขึ้นมาอีก ภายหลังจากที่ผ่านศึกสงครามและเข้าสู่สภาวะที่บ้านเมืองสงบสุขแล้ว งานสถาปัตยกรรมเป็นการแสดงออกของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นศิลปะแขนงหนึ่ง สำหรับชาติไทยสิ่งก่อสร้างเพื่อศาสนาและสิ่งก่อสร้างเพื่อพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ ไม่ว่าจะเป็นพระราชวัง วัง และวัด มีการสร้างงานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และการตกแต่งอย่างประณีตวิจิตรบรรจง แสดงให้เห็นประโยชน์ใช้สอย แสดงถึงลักษณะความเป็นอยู่ของสังคม อีกทั้งแสดงถึงอิทธิพลของชาติต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทต่อศิลปวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของประเทศตามยุคสมัยต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระนครและพระบรมมหาราชวัง เพื่อเป็นศูนย์กลางของการปกครองและเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ (เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2537)

เน่งน้อย ศักดิ์ศรี (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวังโดยได้กล่าวถึงการสร้างวังในแต่ละรัชกาลไว้ดังนี้

...การสร้างพระราชวังและวังในรัชกาลที่ 1 แบ่งระยะการสร้างได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงเลือกสถานที่ตั้งของพระบรมมหาราชวัง ณ ที่แปลงที่ตั้งอยู่ระหว่างวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพน) และวัดสลัก (วัดมหาธาตุ) ซึ่งเป็นตำแหน่งกลาง และกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงเลือกที่ตั้งของพระบวรราชวัง ณ แปลงที่ตั้งอยู่ระหว่างวัดสลัก (วัดมหาธาตุ) กับคลองคูเมืองเดิม ซึ่งเป็นตำแหน่งเหนือ และที่ตั้งของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข ณ ตำแหน่งพระนิเวศน์เดิมของพระราชชนนี ซึ่งเป็นสมเด็จพระที่นั่งอภิศยามราชกุมารของรัชกาลที่ 1 ในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากคลองบางกอกน้อย การวางตำแหน่งดังกล่าวนี้ ยึดถือแบบฉบับของตำแหน่งที่ตั้งครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี โดยมีวังหน้าอยู่ด้านเหนือ วังหลวงอยู่กลาง และวังหลังอยู่ด้านใต้ ผิดกันแต่กรุงเทพฯ มีวังหลังอยู่คนละฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อทำหน้าที่รักษาพระนครด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ...

...ระยะที่ 2 เมื่อพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าหลานยาเธอ เจริญพระชันษาพอที่จะออกวังได้แล้ว และโปรดให้รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อได้ จึงโปรดฯ ให้สร้างวังขึ้นในบริเวณรอบ ๆ พระบรมมหาราชวังเป็นแกนกลาง วังต่าง ๆ ตั้งอยู่โดยรอบและอยู่ในเขตพระนครชั้นใน แนวคลองคูเมือง จึงทำให้ชุมชนชั้นในมีการขยายตัวมากขึ้น...ส่วนด้านพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งเป็นแกนที่ 2 ซึ่งตั้งอยู่ทางส่วนเหนือของพระนครก็เช่นเดียวกัน ได้ทรงสร้างวังขึ้นในบริเวณริมสนามวังหน้า (หรือสนามหลวงในปัจจุบัน และบริเวณกระทรวงยุติธรรม) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการขยายตัวของชุมชนก็ยังคงอยู่ในเขตพระนครชั้นใน...ส่วนด้านพระราชวังบวรสถานพิมุขซึ่งเป็นแกนที่ 3 ฝั่งกรุงธนบุรี มิได้มีการสร้างวังใหม่ แต่ได้สร้างอาคารเพิ่มเติมในพระราชวัง จึงไม่มีการขยายตัว...

การสร้างวังในสมัยรัชกาลที่ 2

...เมื่อพระราชโอรสในพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเจริญพระชันษาจนออกวังได้ บางพระองค์ได้รับพระราชทานวังเดิมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่มีบางพระองค์ได้รับพระราชทานวังสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งส่วนหนึ่งสร้างขึ้นในเขตพระนครชั้นใน โดยขยายชุมชนชั้นในออกไปในทางทิศใต้และทิศตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง อีกส่วนหนึ่งสร้างขึ้นในบริเวณฝั่งตะวันออกของคลองคูเมืองเดิม (คลองหลอด)...

การสร้างวังในสมัยรัชกาลที่ 3

...รัชกาลที่ 3 ได้โปรดฯ ให้สร้างวังขึ้นในเขตพระนครชั้นในบางวัง ทั้งทางบริเวณส่วนเหนือ ตะวันออกและทิศใต้ขอพระบรมมหาราชวัง และได้ทรงสร้างวังใน

เขตพระนครขึ้นนอกตามแนวเส้นทางถนนบำรุงเมือง บริเวณประตูสำราญราษฎร์ ทรงสร้างวังบริเวณแนวถนนบำรุงเมืองใกล้กับสะพานช้างโรงสี และทรงสร้างวัง บริเวณใกล้กับประตูสะพานพัน ซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชนชาวจีนในเขตสำเพ็ง ตามแนวริม คลองคูเมืองฝั่งตะวันออกและยังทรงสร้างวังในบริเวณส่วนเหนือของพระนครเหนือ ขึ้นนอก โดยเฉพาะทรงสร้างวังออกไปนอกเขตกำแพงเมือง คือ อยู่ทางฝั่งเหนือของ คลองบางลำพู ตรงข้ามวัดบวรนิเวศน์ ซึ่งเป็นที่ตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณนั้น...

การสร้างวังในสมัยรัชกาลที่ 4

...ในสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากสร้างพระราชวัง และวังพระเจ้าลูกเธอตั้งเช่นใน รัชกาลก่อนแล้ว ยังทรงสร้างพระราชวังขึ้นใหม่ในเขตกรุงเทพมหานครอีก 2 แห่ง คือ

1. ทรงสร้างพระราชวังปทุมวัน ตั้งอยู่ที่นากลางทุ่งบางกะปิริมคลอง แสนแสบฝั่งใต้เป็นการเปิดการขยายตัวของเมืองให้ขยายตัวไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นปัจจุบัน คือ ส่วนหนึ่งของศูนย์การค้าราชประสงค์
2. ทรงสร้างพระราชวังนันทอุทยาน ตั้งอยู่ริมคลองมอญฝั่งเหนือ (สวน อนันต์ในปัจจุบัน) เป็นการเปิดการขยายตัวของเมืองทางฝั่งธนบุรีเพิ่มขึ้น...

การสร้างวังในสมัยรัชกาลที่ 5

...เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นอีกหลายแห่งในกรุงเทพมหานคร คือ

1. พระราชวังดุสิต ตั้งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองไปทางทิศเหนือ ซึ่งแต่ เดิมเป็นที่ส่วนใช้เป็นที่เสด็จประพาส แต่ต่อมาได้สร้างพลับพลาเป็น ที่ประทับแรม และสุดท้ายกลายเป็นที่ประทับถาวร อาณาเขตของ พระราชวังดุสิตครั้งนั้นนับตั้งแต่ถนนศรีอยุธยา ถนนสามเสน ถนน ราชวิถี และถนนพระรามที่ 5
2. วังพญาไท ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของพระราชวังดุสิต แต่เดิม เป็นสวนริมคลองสามเสนต่อกับทุ่งพญาไทรัชกาลที่ 5 ได้ทรงโปรดฯ ให้สร้างตำหนักที่ประทับแรม เพื่อทรงทดลองปลูกธัญพืช และเลี้ยง ไก่

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างพระราชวังดุสิต และวังพญาไท ในครั้งนี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแง่การขยายตัวของเมืองเป็น อันมาก...ทรงสร้างพระราชวังดุสิตขึ้นทางทิศเหนือของกรุงเทพฯ และเสด็จไปประทับ ที่นั่น ซึ่งหมายถึงศูนย์กลางของการปกครอง ข้าราชการบริพารและข้าราชการได้ย้ายตาม ไปด้วย ก่อให้เกิดการขยายตัวของเมืองไม่ยั้งอยู่แต่ในเขตกำแพงเมืองแต่เพียง

ประการเดียว ฉะนั้นวังของพระเจ้าลูกยาเธอส่วนหนึ่ง จะตั้งอยู่บริเวณรอบพระราชวังดุสิตติดแม่น้ำเจ้าพระยา ริมถนนสามเสนซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง และส่วนหนึ่งตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินนอก ที่ทรงตัดขึ้นใหม่เป็นกลุ่มที่สอง และส่วนหนึ่งจะตั้งอยู่ริมคลอง สามเสนฝั่งใต้ นอกจากนี้กลุ่มหนึ่งตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่บริเวณคลองผดุงกรุงเกษมและคลองมหานาค และท้ายที่สุดกลุ่มหนึ่งได้ขยายตัวมาทางถนนพระรามที่ 1 ตามแนวที่รัชกาลที่ 1 ตามแนวที่รัชกาลที่ 4 ได้ทรงวางไว้...การขยายตัวของเมืองในรัชกาลที่ 4 และ 5 ได้เปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตจากการมีคลองเป็นเส้นทางสัญจร และสาธารณูปโภคเป็นสำคัญแล้ว กลายเป็นมีถนนเป็นหลักในการคมนาคม การสัญจรด้านคลองมีน้อยลง...

การสร้างวังในสมัยรัชกาลที่ 6-7

...ส่วนใหญ่เป็นการสร้างพระราชวังในต่างจังหวัด ที่ในกรุงเทพฯ มีเพียงแห่งเดียว คือ สร้างพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ซึ่งแต่เดิมเป็นทุ่งนาและสร้างที่ประทับขึ้น และต่อมาในรัชกาลที่ 7 ได้โปรดฯ ให้พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังดุสิต เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแต่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเพียงพระองค์เดียว และได้สร้างตำหนักส่วนพระองค์ในรัชกาลปัจจุบัน หลังจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนมาถึงรัชกาลปัจจุบันไม่มีการสร้างวังใหม่ในกรุงเทพฯ ...

นอกจากนี้ฐานะทางสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ของเจ้านายในพระบรมราชจักรีวงศ์มีหลายระดับคือระดับเจ้าฟ้า ระดับพระองค์เจ้า และระดับหม่อมเจ้า ที่ประทับของพระราชวงศ์ทั้ง 3 ระดับดังกล่าวที่เรียกว่าวังนั้นก็แบ่งเป็น 3 ระดับเช่นกัน ดังนี้

วังของเจ้าฟ้า หมายถึง วังของพระราชโอรสในพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชชนนีเป็นเจ้ามีพระราชมารดาตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไป

วังของพระองค์เจ้า หมายถึง วังของพระราชโอรสในพระมหากษัตริย์ที่มีพระมารดาเป็นสามัญชน

วังของหม่อมเจ้าหรือเจ้านายทั่วไป หมายถึงวังของเจ้านายที่มีพระอิสริยยศต่ำกว่าพระองค์เจ้า

ลักษณะของวังแสดงถึงฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันไปได้แก่ กำแพงวัง ประตูวัง ขนาดของตำหนัก หลังคาซ้อน กรอบคูหาหน้าบัน และการทาสีอาคาร ซึ่งวังเจ้าฟ้า วังพระองค์เจ้า และวังเจ้านายทั่วไป ต่างมีลักษณะไม่ผิดไปกว่าเรือนคหบดีของคนไทยภาคกลางเพียงแต่มีขนาดใหญ่กว่าและมีเครื่องตกแต่งที่มากกว่า (ดำรงราชานุภาพ, 2553; แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2534)

2.1.8 สถาปัตยกรรม: เรือนไทย

บรรพบุรุษของชาวไทยได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณดินแดนแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่อดีตกาล และได้มีการพัฒนาและปรับปรุงในด้านสถาปัตยกรรมให้เป็นลักษณะอันโดดเด่นเฉพาะตัวและสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น เพื่อให้ตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยสูงสุด ทั้งนี้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่ เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ปัจจัยทั้ง 4 นี้ เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะที่อยู่หรือที่อาศัย เป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะก่อให้เกิด สถาปัตยกรรม ในสถาปัตยกรรมอาจกล่าวได้ว่า อาคาร เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดและในสิ่งทั้งหมด เรียกว่า นั้น บ้าน จะมีความสำคัญเป็นอันดับแรก (สมภพ ภิรมย์, 2531)

การตั้งหลักแหล่งของคนไทย จนทำให้เกิดชุมชนในรูปของหมู่บ้านนั้น จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ (ฤทัย ใจจงรัก, 2539)

ก. ลักษณะหมู่บ้านริมน้ำ (River – Linear Village) ซึ่งเกิดขึ้นจากวิถีชีวิตของคนไทยที่อยู่ใกล้น้ำในที่ราบลุ่มโดยเฉพาะแถบภาคกลาง ส่วนใหญ่หาเลี้ยงชีพโดยการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ อาชีพนี้จำเป็นต้องใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญ นอกจากนั้นยังใช้น้ำสำหรับการคมนาคมอีกด้วย ส่วนใหญ่จึงเลือกที่ตั้งริมคลอง หมู่บ้านชนิดนี้มักจะขึ้นต้นของหมู่บ้านว่า “บาง” เช่น บางกอกน้อย บางขมิ้น บางปลาม้า บางหลวง เป็นต้น

ข. ลักษณะหมู่บ้านที่เกิดขึ้นริมทาง (Road Linear Village) หมู่บ้านลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในที่ดอน คือแถบที่ไม่ค่อยมีแม่น้ำ ลำคลอง เช่น ที่ราบสูงหรือพื้นที่ป่าเขาผู้คนในสวนนั้น ใช้เกวียนเป็นพาหนะทางบกใช้สัตว์เป็นตัวลากจูงหรือขับขี่ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย การเดินทางจึงมีขีดจำกัด โดยความสามารถตามกำลังของสัตว์เหล่านั้น หากระยะทางจากอีกที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ไกลเกินกำลังสัตว์ลากเกวียนไม่สามารถไปถึงได้ภายในหนึ่งวันก็จำเป็นต้องพักแรมกลางทาง รุ่งขึ้นเช้าจึงเดินทางต่อไปได้ ระยะทางที่เกวียนมาหยุดพักแรมกลางทางนี้ ตอนแรก ๆ ชาวบ้าน ชาวป่า ซึ่งอยู่บริเวณเริ่มมาปลูกเพิงขายอาหารและสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้ที่ผ่านมา ตลอดจนถึงหาสิ่งของมาแลกเปลี่ยนจากชาวเกวียนด้วยการขายไปซื้อมาอยู่ในบริเวณนั้น กิจการค้าเจริญดีขึ้นเกวียนผ่านไปมามากขึ้น จึงมีชาวบ้านมาปลูกเพิงขายของมากขึ้นตามลำดับ ขยายตัวออกไปตามยาวแถวเดียวไม่พอ เพิ่มขึ้นเป็น 2 แถว อยู่ไปนาน ๆ เกิดความเคยชิน จึงได้คิดปลูกเป็นเรือนถาวรขึ้น โดยจัดให้ส่วนหนึ่งเป็นที่พักอาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นที่ค้าขาย เมื่อมีจำนวนหลังคาเรือนมากเข้าจึงกลายเป็นหมู่บ้านไปในที่สุด ด้านหลังของหมู่บ้านเป็นสวน ไร่ นา คล้ายลักษณะบ้านริมน้ำ หมู่บ้านเหล่านี้มักเรียกว่า บ้านหรือดอน เช่น บ้านสระยายโสน บ้านโป่งลาน บ้านดอน ดอนกลาง ดอนเจดีย์ ดอนไผ่ช้องลม ฯลฯ

การที่ภาคกลางเป็นแหล่งวัฒนธรรมหลักของประเทศ เพราะเป็นที่ตั้งของเมืองหลวง จึงเป็นศูนย์กลางของการปกครอง เศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งเป็น ศูนย์รวมความเจริญทั้งหมด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่มีผลต่อประเทศโดยส่วนรวมจะเกิดจากภาคกลางนี้ก่อน แล้วแผ่ขยายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะตามหัวเมืองของภาคต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า กระแสหลักของวัฒนธรรมในชาตินั้นอยู่ในภาคกลางนั่นเอง แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมและความแตกต่างทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับการสร้างที่พักอาศัยปัจจัยเรื่องของสภาพที่ตั้ง ขนบประเพณีบางส่วนเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของการสร้างเรือนพักอาศัย รูปแบบของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของมนุษย์จึงมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม 2 กระแสหลักคู่กันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน คือ วัฒนธรรมเมือง และวัฒนธรรมพื้นถิ่น ซึ่งการพัฒนาที่อยู่อาศัยได้กลายเป็นสถาปัตยกรรมในการอยู่อาศัยที่สมบูรณ์แบบ อันได้แก่ “เรือนไทย” ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยอันชาญฉลาด ที่มีการผสมผสานปัจจัยทางธรรมชาติและประโยชน์ใช้สอย (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536)

เรือนไทยซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย เป็นสถานที่สำหรับร่างกายมนุษย์เข้าไป กิน อยู่ หลับนอน (ฤทัย ใจจงรัก, 2551) ซึ่งในแต่ละพื้นที่ที่มีความเชื่อ ศาสนา ที่อาจเหมือนหรือต่างกัน แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือเรื่องสภาพทางภาพภาพของเรือนไทยที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่สามารถสะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ ตอบสนองต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบประเพณีในแต่ละชุมชนได้อย่างตรงไปตรงมา (จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543; นารถ โภธิประสาท, 2542) ได้อธิบายเกี่ยวกับบ้านไทยไว้ดังนี้

...บ้านไทยสมัยโบราณ หรืออาคารประเภทบ้านพักอาศัยของราชภูมุนั้น เป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งแสดงถึงระเบียบแบบแผนการอยู่ดีกินดีของชนชาวไทยว่าเป็นมาอย่างไรโดยชัดเจนถึถ้วนที่สุด อาคารแบบบ้านไทยนี้ส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ โดยที่ครั้งกระนั้นไม่นิยมสร้างกันด้วยอิฐถือปูน วัสดุก่อสร้างเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในวงการช่างที่ต้องคำนึงถึงเมื่อการสร้างบ้านไทยต้องใช้ไม้เป็นส่วนใหญ่ แต่ว่าต้องรักษาให้มีเค้าและลักษณะตามแบบอย่างไทย ในทำนองที่ปรากฏอยู่กับโบสถ์วิหารนั้นเป็นสิ่งที่ยากอยู่มาก แต่ด้วยนายช่างไทยมีนิสัยเป็นนักประดิษฐ์ในเชิงศิลปะมาแต่โบราณกาล จึงสามารถนำเอาลักษณะแบบอย่างที่สร้างด้วยอิฐปูนมาดัดแปลงเป็นลักษณะแบบอย่างบ้านไทยขึ้น นับว่าเป็นผลสำเร็จอันงดงามอีกอย่างหนึ่งในงานสถาปัตยกรรมไทย บ้านไม้เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ยกพื้นได้สูงโปร่งมักสร้างเป็น 3 คูหา ฝาทำเป็นกรอบใส่ลูกฟักที่เรียกว่า ฝาปกกล คูหาหนึ่งมีหน้าต่างเล็กและแคบเปิดเข้าภายในบนเดือยไม้ ประตูก็สร้างด้วยวิธีเดียวกันที่ตั้งอยู่บนพริ้ง และมีระเบียงสร้างติดขนานไปจามความยาวของตัวเรือน หลังคาสูง

ชั้นและคลุมลงมุงส่วนที่เป็นระเปียง (ถ้ามี) หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาหรือแผ่นไม้ ติดบันลุ่มที่หัวแปที่เป็นหน้าจั่วของหลังคา นอกจากนี้ยังมีชานติดต่อกถึงห้องครัวและห้องน้ำ...

โดยลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับที่ น.ณ ปากน้ำ (2555) กล่าวถึงหลักฐานของบ้านไทยเอาไว้เช่นกันว่า

...หลักฐานของบ้านไทยตั้งแต่สมัยโบราณเก่าแก่นับแต่ล่วงพันเลยพุทธศตวรรษที่ 18 ไปแล้วไม่ปรากฏมีประจักษ์พยานทางโบราณคดีให้เห็น แต่เท่าที่ประมวลหลักฐานอย่างหายๆ ดูแล้วเข้าใจว่าบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของคนในดินแดนแหลมทอง โดยเฉพาะในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยารวมทั้งภาคใต้คงจะอาศัยอยู่ในเรือนเสาสูง หลังคามุงแฝกกับหญ้าคา (อันเป็นบ่อเกิดของคำว่าหลังคา) เครื่องบนหลังคาก็คงเป็นโครงสร้างของหลังคาสูงเป็นแบบจอมแห อันเป็นธรรมชาติการก่อสร้างของชนชาวพื้นเมืองแถบเอเชียอาคเนย์ ซึ่งนิยมสร้างบ้านเรือนของชนชั้นสามัญชนระดับกลางและระดับต่ำด้วยการสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ไผ่ หรือถ้าจะเป็นเรือนไม้แบบเรือนสับก็ต่อให้หลังคาเป็นสามเหลี่ยมลาดสูง เพราะในดินแดนแถบนี้อยู่ในร่องมรสุม มีฝนพายุรุนแรงเป็นประจำ หากใช้หลังคาลาดต่ำก็ไม่อาจทนทานต่อลมและฝนที่กระหน่ำอย่างหนักหน่วงได้...

ขรณี ร.สุรินทรบุรณ์ อ้างถึงในไพโรจน์ แสงจันทร์ (2536) ได้กล่าวถึงเรือนไทยเดิมไว้ว่า อาคารของไทยแต่เกิดมาจากการแก้ปัญหาเรื่องสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และการป้องกันภัยอันตรายจากสัตว์ร้าย จึงเป็นการตอบสนองการกินอยู่ของประชาชนคนไทย ตลอดจนภัยจากธรรมชาติ เช่น ปัญหาน้ำท่วม ที่เกิดจากน้ำเหนือไหลหลากลงใต้ทุกปี ความชุ่มชื้นที่เป็นลักษณะภูมิอากาศทั่วไปของประเทศ ภูมิประเทศที่มีที่ราบสูงอยู่ทางตอนเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสภาพเป็นภูเขา ที่ราบลุ่ม แม่น้ำ เช่น ภาคกลาง และสภาพที่ยื่นไปในทะเลทางภาคใต้ซึ่งมีความชุ่มชื้นตลอดปี อิทธิพล ของมรสุมจากตะวันตกเฉียงใต้พัดจากทะเลและมหาสมุทร มีอิทธิพลให้เกิดอาคารมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนสภาพสังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ตลอดจนวัสดุก่อสร้าง ทำให้รูปแบบของเรือนไทยในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น มีลักษณะที่ต่างกัน

ดังนั้นเนื่องจากสภาพแวดล้อมและความแตกต่างทางวัฒนธรรมในแต่ละภาคหรือแต่ละท้องถิ่นการสร้างเรือนพักอาศัย ดังนั้นเรือนไทยในภาคอื่น ๆ ก็อาจมีลักษณะที่แตกต่างไปบ้าง ดังที่จะกล่าวต่อไป

เรือนไทยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ตามประเภทวัสดุและวิธีการปลูกสร้างคือ เรือนเครื่องผูก และ เรือนเครื่องสับ (น.ณ ปากน้ำ, 2555; ผุสดี ทิพทัส, 2535; วีระ อินพันทัง, 2554; ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552) ดังมีรายละเอียดคือ

เรือนเครื่องผูก คือ เรือนที่ปลูกสร้างด้วยไม้ไผ่เป็นหลักใช้วิธีผูกมัดด้วยการตอกหวาย เพื่อยึดโยงโครงสร้างฯ ต่างเข้าด้วยกัน ฝาเรือนและหลังคาเป็นวัสดุพวกใบหญ้า ใบจาก หรือแฝก เป็นวัสดุตามธรรมชาติที่หากได้โดยง่าย

ส่วนเรือนเครื่องสับ เช่น เรือนไทยภาคกลาง หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า เรือนทรงไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูง ชานกว้าง หลังคาจั่วทรงจอมแหประดับด้วยปั้นลม เป็นต้น **ทั้งนี้หากกล่าวถึงเรือนทรงไทยแล้ว จะหมายความถึงการเรียกเรือนเครื่องสับในภาคกลาง ที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือยกพื้นเรือนสูง ทรงเรือนตอนบนสอบเข้า ทำหลังคาสองผืนพนมเข้าหากันเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง หัวหลังคาติดไม้ปั้นลมเป็นกรอบทั้งสองข้าง ชายปั้นลมติดหางปั้นลมผกกลับขึ้นไป ด้านข้างเรือนทำระเบียงและชานต่อออกไปตามขนบนิยม(จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2537)**

2.1.8.1 ลักษณะของเรือนไทยในแต่ละภาค

การวิวัฒนาการของอาคารบ้านเรือนของคนไทย เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความ เป็นอยู่ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ภูมิอากาศ การพัฒนาของฝีมือช่างและวัสดุในการก่อสร้าง (อัน นิมมานเหมินท์, 2515) การออกแบบอาคารที่พักอาศัยในอดีตอยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ จึงเป็นสิ่งที่ น่าศึกษาเพื่อที่จะนำผลวิจัยมาพัฒนา ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่สภาพแวดล้อมใน ปัจจุบัน (ฤทัย ใจจงรัก, 2542) โดยในการวิจัยนี้ขอยกลักษณะของเรือนไทยในแต่ละภาคมากล่าวไว้ อย่างพอสังเขป (ฤทัย ใจจงรัก, 2551; อัน นิมมานเหมินท์, 2515) ดังนี้

...เรือนไทยภาคกลาง

เป็นเรือนไทยที่ยกใต้ถุนสูง สูงจากพื้นดินพอพ้นศีรษะ รวมทั้งชานก็สูงด้วย การ ยกใต้ถุนสูงนี้มีระดับลดหลั่นกัน เช่น พื้นห้องนอนสูง 2.60 เมตร จากระดับพื้นดิน ระเบียงลดลงอีก 20-40 เซนติเมตร พื้นชานลดลงจากระดับระเบียงอีก 40 เซนติเมตร การลดระดับลง 30-40 เซนติเมตรทำให้ลมพัดผ่านจากใต้ถุนขึ้นมาข้างบนได้สะดวก และสายตามองลอดช่องที่ลดระดับลงมายังใต้ถุนได้ ทำให้รู้สึกโล่ง โปร่ง เบา นอกจากนี้ ยังใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนได้พอดี บางจังหวัดไม่นิยมลดระดับพื้นห้องนอนกับพื้นระเบียงแต่ จะมาลดระดับที่ระเบียงกับชาน

เรือนไทยภาคเหนือ

เป็นเรือนไม้ทั้งหลังยกใต้ถุนสูงพอพ้นศีรษะ มีลักษณะคล้ายเรือนภาคกลาง แต่ทรงหลังคาจั่วมีความลาดชันน้อยกว่า ฝาเอนออก ส่วนใหญ่เป็นเรือนแฝดคูมีรางน้ำ ตรงกลางเรียกช่อมริม หน้าต่างแคบ คร่าวแยกออกต่างหากเหมือนเรือนภาคกลาง มีระเบียง (เต็น) และชานเป็นด้านหน้าซึ่งหันออกมาทางด้านจั่ว มีบันไดทางขึ้นมักอยู่ในชานคา เรียกว่าบันไดขึ้นร่ม และมีร้านน้ำ (ที่ตั้งตุ่มน้ำดื่ม) อยู่ใกล้ๆ บันไดไว้ต้อนรับแขกที่มาเยือน บางหลังร้านน้ำอยู่ห่างจากบันไดแต่ก็อยู่ติดกับชานหน้าบ้าน หน้าจั่วเป็นแบบลูกฟัก ด้านบนมีไม้ไขว้แกะสลัก เรียกว่า กากล

เรือนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน)

เป็นเรือนยกใต้ถุนสูงคล้ายเรือนไทยภาคกลางและภาคเหนือ แต่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่ มีที่อีสานเหนือ อีสานกลาง อีสานใต้ ทรงจั่วต่ำกว่าเรือนภาคกลาง ชายคาสั้น ไม่มีกันสาด มีเรือนเดี่ยว มีระเบียง (เกย) เรือนนอนกับเรือนโถง (เฮือนโง่ง) เรือนแฝดมีฝารอบ (เรือนแฝด)

เรือนไทยภาคใต้

ภาคใต้มีประชากรหลายเผ่าพันธุ์ มีไทยพุทธ ไทยมุสลิม ชาวจีน ชาวเล ชาวประมง เรือนจึงมีหลายรูปแบบ ขอยกตัวอย่างพอสังเขป ได้แก่ เรือนไทยพุทธ (รวมถึงพุทธเชื้อสายจีน) มีลักษณะคล้ายเรือนไทยภาคกลางแต่มีปูนรับโคนเสาเรือน จั่วเดี่ยว เรือน 2 จั่วและเรือน 3 จั่วแถวเกาะยอจังหวัดสงขลา

เรือนของชาวไทยมุสลิม มี 4 รูปแบบ แบ่งตามรูปทรงของหลังคาและพื้นที่ภายใน ได้แก่ หลังคาทรงจั่ว หลังคาทรงปั้นหยา หลังคาทรงมะนิลา และหลังคาแบบพิเศษ (จั่วปนปั้นหยา) มักตกแต่งช่องระบายอากาศ (คอสอง) เหนือประตู หน้าต่าง ทั้งหมดตั้งอยู่บนเสาปูนขนาดสั้นๆ กันโคนเสาเพราะมีฝนตกตลอดทั้งปี...

โดยองค์ประกอบของเรือนไทยจะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศ นอกจากนั้น แต่ละองค์ประกอบของเรือน ยังแสดงถึงศักยภาพในการปรับตัว และการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี โดยพิศประไพ สารศาสดิน (2551) ได้สรุปไว้ดังนี้

...การยกพื้นใต้ถุนสูง ลักษณะการยกพื้นใต้ถุนสูงของเรือนไทยเดิม ถูกออกแบบให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพดินฟ้าอากาศร้อนชื้น...หลังคาทรงสูง และชายคายื่นออก จากตัวเรือนเป็นพิเศษ ลักษณะรูปทรงดังกล่าวเป็นลักษณะเฉพาะของหลังคาเรือนไทยเดิม เป็นรูปทรงที่มีความสัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อมที่มีฝนตกชุก เป็นการออกแบบ เพื่อป้องกันแดด ฝน และการระบายน้ำ...หน้าจั่ว คือแผงรูปร่างสามเหลี่ยม ใช้ประกอบ

ด้านหน้า และด้านหลัง ตรงส่วนบนของผนังเรือนเพื่อปิดส่วนที่เป็นโพรงหลังคา และเพื่อป้องกันลม แดด และฝน...ฝาโปร่งลม คือ ลักษณะของฝาที่พบเห็นทั่วไปในเรือนไทยเดิม ถูกออกแบบเพื่อการระบายอากาศ ทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก...ชาน พื้นที่ชานเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญในเรือนไทยเดิม โดยเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมกับมนุษย์และสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ...โดยนอกจากชานจะใช้เชื่อมองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรือนเข้าด้วยกันเป็นเอกภาพแล้ว ยังใช้เป็นพื้นที่ครอบครัวยุคใหม่ และพื้นที่ทำกิจกรรมทางสังคมซึ่งมีความสำคัญในการดำรงอยู่ของมนุษย์อีกด้วย ชานครอบครองพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 40 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด (คือ ห้อง ระเบียง และชาน) และถ้ารวมพื้นที่ระเบียงเข้าไปอีกด้วย ชานจะครอบครองถึง 60 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด...จะเห็นได้ว่าชานถูกออกแบบให้มีความสัมพันธ์กับมนุษย์และสภาพแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ...

นอกจากนี้เรือนไทยยังได้แฝงไปด้วยความรู้ทางภูมิปัญญาของช่างที่มีมาแต่อดีตที่สะท้อนให้เห็นฝีมือในการก่อสร้าง เพราะวิธีสร้างจะเป็นในลักษณะของผนังสำเร็จรูปที่สามารถนำมาประกอบได้ในทันทีที่วัสดุส่วนที่เท่ากันสามารถเพิ่มเติมต่อขยายได้ แสดงให้เห็นถึงความสามารถของวิธีการคิดของคนในอดีตได้อย่างแท้จริง (โชติ ภัณฑมิตร์, 2539)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของเรือนไทยแต่ละภาคจะพบว่าอัตลักษณ์ร่วมของเรือนไทยคือได้ทุนสูง ดูโปร่งเบา เพราะหลังคามีทรงสูง หลังคาหน้าจั่วหรือมีลักษณะสามเหลี่ยม มีความลาดเอียงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปว่างานสถาปัตยกรรมไทยคือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นในประเทศไทยที่มีรากฐานความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของคนไทยแต่อดีต โดยได้รับอิทธิพลทางศาสนาเข้ามาเป็นส่วนเกี่ยวข้องทั้งที่เป็นพุทธศาสนาหรือพราหมณ์ สถาปัตยกรรมไทยแต่อดีตได้นำเอาหลักของไตรภูมิมาปรับใช้เพื่อเป็นการแสดงถึงสัญลักษณ์ของสิ่งที่สูงที่สุดคือสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นดังราชาของประชาชนทั้งปวงในการสักการบูชา หรือสิ่งที่มีค่าสูงสุดตามหลักพุทธศาสนาเพื่อแสดงซึ่งความเคารพศรัทธา และเลื่อมใส โดยการแปลสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อของไตรภูมินั้นได้ถูกแทนที่ อาทิ จำนวนปล้องโถงที่พบเห็น หรือปลายยอดของเครื่องยอดที่สูงและแหลมเพื่อแสดงซึ่งความเคารพสูงสุด

ลักษณะของสถาปัตยกรรมมีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ ดินฟ้า อากาศ ทรัพยากรธรรมชาติในเขตของท้องถิ่น ผนวกกับความสามารถในการก่อสร้าง คติ ความเชื่อ และความ ต้องการในการใช้สอยของพื้นที่นั้นๆ ทว่าความแตกต่างจากสภาพพื้นที่ ตลอดจนความเชื่อของแต่ละภูมิภาคส่งผลให้เรือนไทยทั้ง 4 ภาคมีลักษณะเฉพาะที่ต่างกัน แต่ยังคงสัมพันธ์กับองค์ประกอบหลัก 5 องค์ประกอบที่ใช้ในการพิจารณาสำหรับการสร้างอาคาร คือ องค์ประกอบทางธรรมชาติ องค์ประกอบ

ทางกายภาพ องค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม องค์ประกอบด้านเทคโนโลยีและองค์ประกอบด้านความงาม จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์หรือลักษณะพิเศษที่ร่วมกันของเรือนไทย คือ เรือนไทยมีลักษณะใต้ถุนสูง โปรง เบาท ลอย หลังคาทรงสูง มีชายคา เพื่อให้สอดคล้องกับดินฟ้าอากาศ

2.2 แนวคิดด้านวัฒนธรรม และอัตลักษณ์

2.2.1 แนวคิดด้านวัฒนธรรม

กระทรวงวัฒนธรรม (2552b) ได้จัดทำแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2559 โดยได้รวบรวมความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

...Pierre Bourdieu (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) กล่าวว่าวัฒนธรรมปรากฏใน 3 รูปแบบคือ

1. สิ่งที่มีอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคน ได้แก่ ความคิด จินตนาการ ความคิดริเริ่ม ความเชื่อถือ ฯลฯ
2. สิ่งที่มีรูปปลักษณ์และตัวตน ได้แก่ หนังสือ ภาพวาด เครื่องมือ เครื่องดนตรี สิ่งก่อสร้างและอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมถึงสถานที่มรดกโลก
3. ความเป็นสถาบัน ได้แก่ กติกาความเชื่อ การยอมรับที่หลากหลาย ๆ คนเห็นร่วมกัน อาทิ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น...

...ในสังคมไทยคำว่า วัฒนธรรม ได้ถูกนิยามโดยรากศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤต คำว่า วฒฒน (วฒน) หมายถึง ความเจริญงอกงาม ส่วน ธรรม (ธรรม) หมายถึง ความดี ความงาม กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ เมื่อรวมกันเป็น วัฒนธรรม หมายถึง ความดี ความงามที่เจริญเติบโต ซึ่งพระยาอนูมานราชชน (2515) และพระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต, 2532) ได้อธิบายว่า หมายถึงสิ่งที่มนุษย์ผลิตหรือสร้างขึ้น มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อความงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม สามารถถ่ายทอดสืบต่อกัน ซึ่งช่วยให้มนุษย์อยู่รอดและเจริญสืบต่อไปได้...

...Tyler (1871) ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้น ๆ สมาชิกในสังคมจะได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ซึ่งสมาชิกอาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อเป็นมรดกแห่งชนรุ่นหลังต่อไป...

...งามพิศ สัตย์สงวน (2543) ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมหมายถึงผลผลิตโดยรวมของแต่ละบุคคล กลุ่ม หรือ สังคม รวมทั้งเทคโนโลยี ศิลปะ วิทยาศาสตร์ และระบบ

คุณธรรม รวมทั้งพฤติกรรมที่สะท้อนสติปัญญาโดยบ่งบอกถึงความแตกต่างของ พฤติกรรมมนุษย์ วัฒนธรรมยังหมายถึงรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นท่ามกลาง ความสัมพันธ์ในรูปแบบ ต่าง ๆ ...

หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (2539a) กล่าวว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นศัพท์ที่แสดง ความหมายด้วยคำพูดอันเป็นนามธรรมได้ยาก อาจจะอธิบายได้ว่าวัฒนธรรมเป็นธรรมที่มนุษย์ได้ ปลุกฝังลงไว้ แล้วได้เจริญงอกงามเติบโตขึ้นมาอีกับอารยธรรมหรือความเจริญของมนุษย์ แต่เมื่อได้ อธิบายอย่างนี้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาอีกว่าอารยธรรมนั้นคืออะไร แต่ถึงอย่างนั้น เมื่อเราได้แลเห็น วัฒนธรรม เราก็มารู้ได้ว่าสิ่งนั้นเป็นวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นอารยธรรมและศิลปะของคนแต่ละสมัย โดย ได้แสดงทรรศนะต่อไปว่า

...วัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องของการปลุกฝังในขั้นแรก และเป็นเรื่องของความ เจริญเติบโตในขั้นต่อมา ในขั้นแรกธรรมที่ปลุกฝังลงในผืนแผ่นดินไทยนี้อาจมิใช่ของ ไทยแท้ แต่เป็นธรรมของชนชาติอื่นที่เคยอยู่อาศัยในแผ่นดินนี้มาก่อน หรือเป็นธรรม ของชนชาติอื่นที่เคยผ่านแผ่นดินนี้ไปสู่ที่อื่น แต่ธรรมที่ชนชาติอื่นได้ปลุกฝังลงไว้ใน แผ่นดินนี้ก็มิได้เจริญงอกงามต่อมา และได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากคนไทยจนคงเหลือ ยั่งยืนสืบมาจนทุกวันนี้ วัฒนธรรมของชนชาติอื่นที่คนไทยรับมาอุปถัมภ์นั้น น่าจะได้ ผ่านการเลือกเฟ้นของคนไทยมาแล้วในอดีต สิ่งใดที่เห็นว่าดีงามหรือเห็นชอบหรือตรง กับความเชื่อถือเป็นพื้นฐานดั้งเดิมก็รับเอาไว้แล้วทำให้งอกงามต่อมา สิ่งใดที่ได้ปลุก ฝังไว้ด้วยมือของคนอื่น เมื่อคนไทยได้รับเอามาแล้วก็จะฟักพุ่มให้เจริญงอกงามด้วย น้ำมือและด้วยน้ำใจของคนไทย ทำให้สิ่งนั้นมีลักษณะเป็นไทยขึ้นมาเรื่อยๆ จนในที่สุด ก็ได้กลายเป็นวัฒนธรรมไทยโดยสมบูรณ์คงอยู่เป็นลักษณะไทยต่างๆ...

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2547) กล่าวในเรื่องของสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและคุณค่าใน การพิจารณาสิ่งต่างๆ ว่า วัฒนธรรมเป็นของที่ไม่ตายตัวและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและสังคม คุณค่าจึงเป็นสิ่งสัมพัทธ์ (relation) เป็นแต่เรื่องที่สังคมสร้างขึ้นและปฏิบัติสืบๆ กันไป เปลี่ยนแปลง ไปโดยไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่คงที่ถาวร

สมภพ ภิรมย์ อ่างถึงใน กระบวนวัฒนธรรม (2552a) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ สิ่งที่ทำให้ ภายใจของเราในส่วนรวมคือประเทศชาติ มีความงอกงามอยู่ดี กินดี หรือกล่าวย่อ ๆ ตามรูปคำ ก็ ได้แก่ ธรรมอันเป็นความเจริญ แต่วัฒนธรรมเจริญงอกงามได้

วัฒนธรรม ตามความหมายของพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 อธิบายไว้ว่า ("พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485," 2485)

... “วัฒนธรรม” หมายถึง ลักษณะที่เจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

ความหมายของวัฒนธรรมตามที่อธิบายไว้ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติฯ ที่กล่าวข้างต้น เป็นที่เข้าใจว่า “วัฒนธรรม” นั้น เป็นลักษณะที่แสดงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ

ก. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ทาง คือ ความเจริญงอกงามทางจิตใจอย่างหนึ่งและความเจริญงอกงามทางวัตถุอีกอย่างหนึ่ง

ข. ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ความเป็นระเบียบในการแต่งกาย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อบ้านเรือน เหล่านี้เป็นต้น เป็นเครื่องแสดงถึงวัฒนธรรมของผู้รู้จักปฏิบัติเช่นนั้น

ค. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ เช่น คนไทยมีความสามัคคีมีความนิยมไทย คือ รักชาติไทย ไม่เห็นชาติอื่นดีกว่าชาติไทย ไม่เหยียดหยามชาติไทยและคนไทยด้วยกันไม่ยอมให้ชาติอื่นเหยียดหยามชาติไทยและคนไทย เหล่านี้เป็นต้น เป็นเครื่องแสดงถึงวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของคนไทยและชาติไทย

ง. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน การที่ประชาชนดำรงอยู่ในศีลธรรมอันดี ประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติ งดเว้นในสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ งดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น เป็นลักษณะอันหนึ่งแสดงถึงการมีวัฒนธรรมอันสูง

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมแล้วก็ควรจะทราบเรื่องของความเป็นไทยด้วยเพื่อที่จะได้นำเอาวัฒนธรรมมาผนวกกับความเป็นไทยและจะเจริญงอกงามเป็นวัฒนธรรมของไทยสืบไป ซึ่งสัญญาสัญญาวิวัฒน์ (2525) กล่าวโดยสรุปว่าความเป็นไทยมีทั้งที่เป็นรูปธรรมที่สามารถจับต้องได้อันได้แก่ วัตถุและทางกาย และความเป็นไทยที่เป็นนามธรรมคือความมีใจเป็นไทย และได้เสนอแนะแนวทางการดำรงความเป็นไทยไว้ 4 ประการ ดังนี้

...ประการแรก ความเป็นไทยดำรงอยู่ได้ก็โดยที่เรคนไทยช่วยกันเรียนรู้ ความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมไทย อย่างถ่องแท้ แน่นนอน พุดสั้นๆ ก็คือเราต้องรู้จักตนเอง

ประการที่สอง ความเป็นไทยจะดำรงอยู่ได้โดยที่เรช่วยกันรักษาสิ่งดีงาม ทั้งหลายที่เรามีอยู่ และสละทิ้งหรือปลดเปลื้องสิ่งที่ไม่เป็นคุณประโยชน์อีกต่อไปอีก นั่นคือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความเป็นไทยให้เป็นประโยชน์ มีประสิทธิภาพ ใช้การ

ได้ดีเสมอ สิ่งเหล่านี้จะต้องใช้ความคิด ความรู้ ความละเอียดรอบคอบที่คนไทยมีอยู่ แล้วเป็นทุน

ประการที่สาม ความเป็นไทยบางอย่างแม้มีประโยชน์ใช้การได้อยู่ แต่หากมีช่องทางปรับปรุงส่งเสริมให้ดีขึ้นได้ ก็ควรต้องร่วมมือช่วยกันทำ เพื่อให้มีความเด่นเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น

ประการสุดท้าย เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น เราทำกันมาตลอดเวลาแล้ว แต่ก็ต้องทำกันต่อไปอีก เลิกหรือหยุดเสียไม่ได้ คือ ปกป้องคุ้มครองของไทย ความเป็นไทย ไม่ให้สึกกร่อน เสียหาย เพราะหากความเป็นไทยหมดไป เราจะเป็นอะไร...

ดังนั้นวัฒนธรรมคือสิ่งที่แสดงออกซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและงอกงามของชาติ โดยในที่นี้ วัฒนธรรมสามารถแสดงออกและบ่งบอกได้ทั้งที่เป็นตัวบุคคล และของชาติ ซึ่งวัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในและยุคสมัย วัฒนธรรมไทยได้มีการปรับเปลี่ยนมาในหลายยุคสมัยจนหลอมรวมมาเป็นวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

2.2.1.1 ประเภทของวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภทคือ ("พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485,")

- 1) คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางศีลธรรมและทางจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องของคติ คือทางหรือหลักดำเนินชีวิต
- 2) เนติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมายหรือขนบประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย
- 3) วัตถุธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ ทั้งวัตถุทางศิลปกรรม รวมทั้งเครื่องใช้และสิ่งประกอบความเป็นอยู่ทุกชนิด
- 4) สหธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม ระเบียบมารยาทต่างๆ เป็นวัฒนธรรมในการติดต่อกับกลุ่มชน

ศรีศักร วัลลิโภดม (2554) กล่าวว่า วัฒนธรรมนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. วัฒนธรรมหลวง
2. วัฒนธรรมราษฎร์

ในปัจจุบันได้มองวัฒนธรรมในรูปขององค์รวมที่เป็นภาพเคลื่อนไหว (dynamic) ซึ่งวัฒนธรรมทั้งสองประเภทมีการปะทะสังสรรค์และอยู่ร่วมกัน โดยที่วัฒนธรรมหลวงเป็นเรื่องของ

การบูรณาการคือการสร้างให้เกิดความคล้ายคลึงกันเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันในขณะที่วัฒนธรรมราษฎร์คือสิ่งที่ดำรงเรื่องของความแตกต่าง ทั้งสองอาจมีการสร้างผ่านระบบสัญลักษณ์ที่เรียกว่าศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่ลอยๆ และหยุดนิ่งหากแต่มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม สถานที่และเวลา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้แบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมไทย (ณรงค์ เส็งประษา, 2539) จำแนกได้ 5 ประเภทได้แก่

1. ศิลปกรรม ได้แก่ ภาษา วรรณกรรม การละคร นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดงอื่นๆ ฯลฯ
2. มนุษยศาสตร์ ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย การปกครอง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา ฯลฯ
3. การช่างฝีมือ ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอ การจักสาน การทำเครื่องถม เครื่องเงิน เครื่องทอง
4. กีฬาและนันทนาการ ได้แก่ มวยไทย กระบี่กระบอง ตะกร้อ การละเล่นพื้นเมือง ฯลฯ
5. คหกรรม ได้แก่ ระเบียบในเรื่องการกินอยู่ มารยาทในสังคม การแต่งกาย การตกแต่งเคหสถาน การดูแลเด็ก ฯลฯ

เอนก สีหามาตย์ (2554) กล่าวว่า ในทางวิชาการวัฒนธรรมมีลักษณะเป็น 2 ประเภทคือ มรดกทางวัฒนธรรมที่เห็นจับต้องได้ อย่างเช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ แต่อีกประเภทหนึ่งเป็นนามธรรม เรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ เป็นเรื่องที่ยากใหญ่ และครอบคลุมความเป็นมนุษย์ของเรา เพราะว่าการพัฒนาทางวัฒนธรรมคือ การแสดงความรู้ ความเจริญของมนุษย์

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงวิถีความเป็นอยู่ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง วัฒนธรรมสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยตามระยะเวลาที่เลื่อนไป โดยที่ชนชาติไทยเองได้มีการนำเอาวัฒนธรรมของชาติอื่นเข้ามาปรับใช้ให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ตนเองอยู่ โดยปรับให้เข้ากับบริบทของสังคมไทย และก่อเกิดขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมไทยที่เห็นในปัจจุบัน ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุคสมัย ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปลักษณะการแสดงออก วิถีชีวิตของคนในสังคม

งานสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นศิลปกรรมของชาติผ่านทางวัตถุและรูปแบบของงานศิลปกรรม ซึ่งรูปลักษณะที่ปรากฏผ่านทางงานสถาปัตยกรรมไทยนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุคสมัย อันสะท้อนมาจากความเป็น

บริบทของสังคม สถานที่ และเวลาในขณะนั้น ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ การแสดงออก และวิถีชีวิตของคนในสังคมเช่นเดียวกัน

2.2.2 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

ในปัจจุบันคำว่าอัตลักษณ์มักจะถูกทำให้หมายถึงอัตลักษณ์ของใครหรืออะไรบางอย่างที่มีความเป็นคุณลักษณะพิเศษ ซึ่งหากพิจารณาจากรากศัพท์ที่มาจากภาษาอังกฤษแล้วคือว่า Identity โดยพจนานุกรมได้แปลความหมายว่าเอกลักษณ์ ซึ่งหมายถึงลักษณะเฉพาะบางอย่างที่มีความพิเศษ แต่ในสังคมปัจจุบันความหมายนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปตามทฤษฎียุคหลังสมัยใหม่ (postmodernism) จากการศึกษา อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) แสดงให้เห็นว่า

...แนวโน้มทฤษฎียุคหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ทำให้เกิดการตั้งคำถามอย่างมากกับวิธีการมองโลก การเข้าถึง “ความจริง” ของสิ่งต่างๆ รวมทั้งสิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นความจริงที่เป็น “แก่นแกน” ของปัจเจกบุคคล วิธีคิดในกระแสนี้หรือความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ ความเป็นปัจเจกภาพกลายเป็นเรื่องของ การนิยามความหมายซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท ... ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน ในบริบทโลกาภิวัตน์ มิติของเวลาที่มีความรวดเร็วขึ้น ทำให้ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลายและซับซ้อน ความหมายซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท จึงมิได้หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ดังนั้นคำว่า “อัตลักษณ์” จะเหมาะสมกว่า “เอกลักษณ์” ในความหมาย Identity ในยุคปัจจุบัน...

ซึ่งคำกล่าวข้างต้นนี้ได้มีนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ความเห็นไว้ และสนับสนุนความคิดดังกล่าวไว้ดังนี้

นัทธนี ประสานนาม (2548) กล่าวว่า อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่าง นั่นคือตัวเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือการระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น

สิ่งที่ถูกเรียกว่าอัตลักษณ์นั้นเป็นเพียงคำที่ต้องการสื่อถึงคำพูดบางประการเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของบุคคล ซึ่งความเป็นตัวตนของบุคคลนั้นเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่แสดงการกระทำออกมาโดยแนวคิดหลักของอัตลักษณ์ก็คือ แนวคิดหลังสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลทำให้อัตลักษณ์ของ

บุคคลมีลักษณะเลื่อนไหลได้ตามกระแสวัฒนธรรมทั่วไปหรือกระแสวัฒนธรรมนิยมที่เป็นบริบทหลักของสังคมที่บุคคลอยู่ **ดังนั้นคำว่าอัตลักษณ์จึงอาจหมายถึงรวมถึง “เอกลักษณ์” ในรูปความหมายดั้งเดิมที่เป็นมา เช่น เอกลักษณ์ของชาติ...** ดังที่นายธานินทร์ กรัยวิเชียรอ้างถึงในอัน นิมมานเหมินท์ (2527)ให้ความหมายของ เอกลักษณ์ไทย คือ ลักษณะอันเป็นที่หนึ่ง (ยอดเยี่ยม) ดูแล้วมีความเป็นไทย (ลักษณะประจำชาติ) หรือตามที่ศิริชัย นฤมิตรเรขการ (2524) ได้กล่าวไว้ว่า เอกลักษณ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่เรียกว่าปรมาตม ไม่ใช่สิ่งที่สูงสุด แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา **ดังนั้นการใช้คำว่าอัตลักษณ์จึงเหมาะสมเพราะเป็นการสื่อถึงสิ่งที่ยึดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ สถานที่ โดยนัยนี้ขึ้นอยู่กับความคิด และวาทกรรมหลักของสังคมในช่วงเวลาและพื้นที่ดังกล่าวนั่นเอง**

เสรี พงศ์พิศ (2547) ให้ความหมายของอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึงสำนึกว่าเราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไรบ้าง รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร

อัตลักษณ์ถูกแบ่งเป็น 2 ประเภทหลัก คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Individual Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Collective/Social Identity) ซึ่งการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์นั้นสามารถแสดงออกด้วยการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์และภาพตัวแทน (Symbols and Representation) เช่น เข็มตราต่างๆ สัญลักษณ์ขององค์กร เครื่องหมายที่แสดงซึ่งอุดมการณ์ ภาษาที่เราพูด เป็นต้น (นัทรนัย ประสานนาม, 2548)

ประชา สุวิธานนท์ (2554) กล่าวถึงอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์คือ การนิยามหรือให้คำจำกัดความกับกลุ่มชนหนึ่ง ที่มีการกระทำผ่านภาพเสนอ (representation) ได้แก่ ภาษา วัตถุ สิ่งของ รูปภาพ หรือถ้อยคำ การนิยามตัวเองมี 2 แบบคือ

- ...1. อัตลักษณ์ด้านตรง หรือ positive identification คือรู้จักตัวเองจากสิ่งๆที่เหมือนกับตัวเอง อาจเหมือนโดยมีการยึดถือสัญลักษณ์บางอย่าง แบบแพย ความประพฤติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และผลประโยชน์บางอย่างร่วมกันก็ได้...
2. อัตลักษณ์ด้านกลับ หรือ negative identification คือการรู้จักตัวเองจากสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเอง หรือจากนิยามที่ตนเองให้แก่ “คนอื่น” ตัวอย่างของการนิยามคนอื่นเพื่อตัวเอง ได้แก่ การบอกบุคลิกลักษณะหรือคุณสมบัติของชาวต่างชาติด้วยอคติทางการเมืองและประวัติศาสตร์...

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน คือ Indentitas เดิมใช้คำว่า idem ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (the same) แต่โดยความหมายทางภาษาอังกฤษแล้วอัตลักษณ์มีความหมายได้ในนัยยะดังนี้ คือ

...1) การตีความหมายความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุม คือความคล้ายกันและความแตกต่าง
 2) อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากตัวของมันเอง แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตตลอดเวลา 3) อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม เมื่อมีความคิดที่ตกผลึกแล้วจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือกระทั่งการเปลี่ยนรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก...

ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างถึงในสมหมาย ชินนาค (2547) อธิบายความหมายของอัตลักษณ์ ว่าหมายถึงสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเรา แตกต่างจากพวกเขา หรือคนอื่นอย่างไร อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจจะมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นมาเพื่อเกิดเป็นเรา พวกเรา ดังนั้นอัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง พวกเรา และคนอื่น ซึ่งในอดีตกับปัจจุบันอัตลักษณ์อาจแตกต่างกันได้เพราะกระบวนการสร้างอัตลักษณ์มีความแตกต่างกัน

สุชาติ แสงทอง (2555) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึงความเหมาะสมของผลแห่งการกระทำในช่วงเวลาที่เกิดความไม่มั่นคงของยุคสมัย ตลอดจนช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ (crisis) ของการคุกคามต่าง ๆ ที่นำไปสู่เส้นทางการพิสูจน์ความจริงแบบเก่า ๆ ทั้งนี้ดูเหมือนว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปรากฏการณ์ของการเรียกร้องต้องการอย่างเฉพาะเป็นพิเศษ หรือเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นจากความเชื่อมั่นในกลุ่มบุคคล บางครั้งเกิดขึ้นโดยบังเอิญที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้า หรือเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น

พิศิษฐ์ คุณวโรตม์ อ้างถึงในอัศวินธ์ เรืองรอง (2550) สรุปสาระสำคัญของอัตลักษณ์ไว้ 2 ประเด็น ได้แก่ อัตลักษณ์อันเกิดจากการมองตนเอง และอัตลักษณ์อันเกิดจากคนอื่นมอง ดังนี้

...อัตลักษณ์ คือ ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” โดยจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเอง และคนอื่นมองเราในขณะนั้น อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่างนั่นคือ เราต้องการแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตัวตนก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร...อัตลักษณ์จึงเป็นผลผลิตที่เกิดจากความสัมพันธ์ของเรากับสังคมที่เราอาศัยอยู่ และเกี่ยวเนื่องกับการมองตัวเราเองว่า “ฉันมองตัวเองอย่างไร” และ “คนอื่น ๆ” มองฉันอย่างไร” มันเป็นการกำหนดตำแหน่งซึ่งเกิดจากคนอื่นรับรู้ด้วย ไม่เพียงแต่ตัวเราเท่านั้น และการรับรู้จากมุมมองที่ต่างกันนี้ (เราและคนอื่น) อาจไม่สอดคล้องกัน ในแง่ “อัตลักษณ์” จึงเป็นประหนึ่ง “สัญลักษณ์”

(Symbol) แสดงตัวตนว่าเรามีลักษณะ “ร่วม” และลักษณะ “ต่าง” จากคนอื่น
อย่างไร...

โดยสรุปในอดีตอาจยังไม่มีกรกล่าวคำว่าอัตลักษณ์แต่จะใช้คำว่าเอกลักษณ์ซึ่งหมายถึง
ลักษณะเฉพาะบางอย่างที่มีความพิเศษ แต่ต่อมามีการได้ยอมรับว่าไม่มีสิ่งใดที่อยู่อย่างถาวรโดยมักมี
การผสาน ปรับเปลี่ยน ปรับปรนไปตามบริบทของสังคมและเวลา เอกลักษณ์มีการเปลี่ยนแปลงได้ตาม
บริบทของสังคมที่เปลี่ยน โดยมีการนิยามคำใหม่ขึ้นมาจากรากศัพท์ภาษาอังกฤษเดียวกันคือคำว่า
Identity คำว่าเอกลักษณ์ในอดีตจึงได้ถูกเปลี่ยนแปลงแนวคิดให้กลายเป็นคำว่าอัตลักษณ์เพราะเชื่อ
ว่า“อัตลักษณ์” สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อัตลักษณ์จึงหมายถึงสิ่งที่แสดงออกซึ่งตัวตนทั้งจากที่คนใน
นิยาม หรือคนนอกมองเข้ามา เป็นการแสดงคุณลักษณะพิเศษที่ผู้อื่นสามารถรับรู้ได้ โดยอัตลักษณ์ได้
แบ่งออกเป็น 2 ระดับของระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม

2.2.3 อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

สถาปัตยกรรมเป็นศิลปะประเภทประโยชน์ศิลป์ (useful art) หมายถึงศิลปะที่ให้ทั้ง
ประโยชน์และความเพลิดเพลินใจในทางสุนทรียะ คือสามารถให้ทั้งประโยชน์และความงามใน
ขณะเดียวกันตามที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนั้นงานสถาปัตยกรรมจึงมีลักษณะของงานที่แสดงออก
ทางกายภาพ คือสามารถมองเห็นและจับต้องได้ เมื่อก้าวเช่นนี้แล้วอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย จึง
เป็นอัตลักษณ์ทางกายภาพ และสิ่งที่สื่อความเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติไทยได้ เมื่อมีการมองสิ่ง
ใดร่วมกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่งจึงเกิดการรับรู้ในทางความคิดและจิตใจของผู้ที่เห็นภาพสะท้อน
เหล่านั้น จึงก่อให้เกิดความเป็นสัญลักษณ์ร่วมกัน โดยงานสถาปัตยกรรมไทยสามารถสร้างให้เกิดการ
รับรู้ได้ 2 ระดับตั้งแต่ระดับปัจเจกคือคนไทยทราบว่างานสถาปัตยกรรมลักษณะนี้คือสถาปัตยกรรม
ของไทย และระดับที่คนอื่นมองเข้ามายังประเทศไทยแล้วสามารถบ่งบอกว่างานสถาปัตยกรรมใดเป็น
ลักษณะของงานสถาปัตยกรรมไทย

วันดี พิณจวรสิน (2548) กล่าวว่า การสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน
และกันเป็นกระบวนการที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งสามารถถูกแสดงออกได้ในหลายรูปแบบ
สัญญาณหรือเครื่องหมาย (Sign) กับสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ถูกใช้ในการสื่อ
ความหมาย ทั้งนี้การสร้างสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกับ
สภาพแวดล้อม โดยผลจากกระบวนการเรียนรู้ที่ตนเองถูกถ่ายทอดออกมาเป็นรูปลักษณ์ของงาน
สถาปัตยกรรม

อัตลักษณ์ในรูปลักษณะไทยที่สำคัญ 3 ประการคือ ความสงบนิ่ง ความเบา และการลอยตัว คือการแปลปริศนาธรรมให้ออกมาเป็นลักษณะทางกายภาพ ซึ่งรูปแบบที่ช่างไทยโบราณได้แสดงความสามารถทางภูมิปัญญาเพื่อกำหนดรูปแบบขึ้นมาจนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่ยอมรับกันมานานตราบนานทุกวันนี้ (ทองใหญ่ ทองใหญ่, 2527)

โชติ กัลยาณมิตร (2539) กล่าวถึงแม่บทของงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยมีเรื่องของความนิ่ง ความเบา และความลอยตัวที่เป็นจุดเด่นของงานสถาปัตยกรรม ไว้ดังนี้

...การวิเคราะห์งานศิลปะและสถาปัตยกรรมที่เหลืตกทอดมาแต่อดีตทำให้ทราบว่ช่างแต่ก่อนสามารถเข้าถึงและเข้าใจคำสอนในพุทธศาสนาเป็นอย่างดีแล้วเพียงใดการพยายามที่จะอ่านแนวความคิด ของช่างในอดีตทำให้ได้พบการแปลปริศนาเหล่านี้ในรูปวัตถุดังนี้

1. ในทางปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ความมีสติระลึกรได้ในทุกขณะจิตเป็นสมาธิจิตที่ป้องกันกิเลสมิให้เข้าถึงบุคคลได้ การปฏิบัติเช่นนี้จนเป็นปกติวิสัยเป็นเครื่องมือที่ทางพุทธศาสนาถือว่าสามารถช่วยในการตัดภพชาติหรือตัดวัฏสงสารได้ นี่คือการทำให้เข้าถึงความสงบนิ่งถ้าหากจะนำความนิ่งและสงบนี้ มาแปลเป็นรูปวัตถุทางสถาปัตยกรรมนั้น ควรจะมีรูปลักษณะอย่างไร
2. ความนิ่งและความสงบในจิตอันเป็นสมาธิ ทำให้เกิดความว่างจากกิเลสเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความเบาขึ้นในใจพร้อมกับความนิ่งและสงบนั้น ถ้าจะนำความเบาขึ้นมาแปลเป็นรูปวัตถุทางสถาปัตยกรรมแล้วควรจะมีรูปลักษณะอย่างไร
3. ธรรมชาติของความเบา นั้น ย่อมจะลอยขึ้นสู่เบื้องสูง ความหนาและหนักของกิเลสในใจของคนนั้นหากขัดเกลาลงได้ตามวิธีการปฏิบัติของพุทธศาสนาแล้วก็จะมีมวลที่เข้าสู่ความพันทุกข์ (นิพพานธาตุ) มากขึ้นในไตรภูมิพระร่วงซึ่งพญาลิไทพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 6 ของสุโขทัยได้ทรงนิพนธ์ขึ้นจากคัมภีร์ต่างๆ ของพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภพภูมิที่ลำดับความเบาบางของกิเลสไว้ในชั้นภูมิต่างๆ ถ้าหากจะนำความหนักและเบาของกิเลสขึ้นมาแปลเป็นวัตถุทางสถาปัตยกรรมแล้ว รูปสถาปัตยกรรมนั้นจะมีลักษณะอย่างไร...

จากแนวคิดทางศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความศรัทธาแก่มนุษย์ ช่างไทยจึงได้มีการสร้างสรรค์ที่ดัดแปลงออกมาเป็นผลงานที่สื่อให้เห็นตามคติของศาสนาดังที่ นิจ วิทยุธีระนันท์ (2536)

ได้กล่าวว่สถาปัตยกรรมไทยคือการสร้างสรรค์ความเบาให้ปรากฏ โดยใช้วิธีการแตกปริมาตร เช่น การลดทอนหลังคา การแตกมุมของปราสาทหรือเจดีย์ การย่อมุมไม้ตามฐานต่างๆ และอีกวิธีของการสร้างความเบาโดยวิธีสร้างปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ เช่น หางหงส์ หรือบัวหัวเสาที่ให้ความรู้สึกความบอบบางเบาที่ไม่คิดว่าจะสามารถรับน้ำหนักได้ อีกอัตลักษณ์ในทางสถาปัตยกรรมไทยคือ เรื่องของความเปิดเผย “...ไม่มีการปกปิดหรือซ่อนเร้นโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็เสาคาน ช่อ ออกไก่ หรือแป แต่จะแสดงออกอย่างเปิดเผยและชัดเจนเป็นส่วนระดับไปในตัว นอกจากนั้นยังมีการเสริมความงามของโครงสร้างนั้นๆ ด้วยการตกแต่งพอเหมาะพองามอีกด้วย...”

งานสถาปัตยกรรมไทยอันมีอัตลักษณ์ไทยจึงน่าจะหมายความว่า สถาปัตยกรรมอันยอดเยี่ยม ซึ่งมีลักษณะประจำชาติอยู่ด้วย หรือ สถาปัตยกรรมที่มีความวิจิตรพิสดารเป็นอย่างยิ่งที่แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมประจำชาติ (อัน นิมมานเหมินท์, 2527) ซึ่งใน“ความเป็นไทย” การนิยามความเป็นไทยอย่างจริงจังนั้นจึงเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา และได้มีการปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองกับบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาโดยตลอด อัตลักษณ์ของไทยหรือความเป็นไทยนั้นได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมอย่างชัดเจนตั้งแต่รัชกาลที่ 6 จนมาถึงปัจจุบัน โดยเป็นสาเหตุให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ต้องการสื่อความเป็นไทยในแบบต่างๆ ตามแต่โลกทัศน์ของผู้มีส่วนร่วมในการสร้าง สังคม และเทคโนโลยีขณะนั้นจะกำหนด เรื่องอัตลักษณ์ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับวงการออกแบบสถาปัตยกรรมในประเทศไทยมากกว่าหนึ่งศตวรรษ โดยมีการแสดงออกมาเป็นรูปธรรมภายใต้กรอบความคิดที่หลากหลายตามแต่ยุคสมัย บางกรอบความคิดยังคงได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน กรอบความคิดนั้นคือ การนำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมในอดีตมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับแนวทางการออกแบบและเทคโนโลยีร่วมสมัย โดยมีการปรับเปลี่ยนมากบ้างน้อยบ้างแล้วตามแต่กรณี (ชมชน พุสินีไพบูลย์ & ฮีโรชิ ทาเกยามา, 2553)

ดังนั้นเมื่องานสถาปัตยกรรมไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา งานสถาปัตยกรรมจึงมีการคลี่คลายรูปแบบทางสถาปัตยกรรมให้เข้ากับแต่ละยุคสมัย แต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และสื่อออกมาให้เห็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดซึ่งผู้ชมงานศิลปสถาปัตยกรรมนั้นสามารถรับรู้ได้ว่างานหรืออาคารดังกล่าวนั้นเป็นสถาปัตยกรรมลักษณะไทย ไม่ว่าจะเป็ลักษณะความโค้งของหลังคา การแสดงออกอย่างเปิดเผยของการใช้วัสดุ หรือการสร้างความรู้สึกสงบนิ่งจากรูปทรงของอาคาร การปรับเปลี่ยนแนวคิดความยืดหยุ่นในระบบการก่อสร้าง ซึ่งการสืบเนื่องของวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงที่มีทั้งการได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างถิ่น ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจึงส่งผลต่องานสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมให้มีการปรับให้เข้ากับความเป็นไทยในบริบทต่างๆที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

2.3 แนวคิดเรื่องคุณค่า

2.3.1 ทฤษฎีคุณค่า

ราชบัณฑิตยสถาน (2546)ให้ความหมายของ คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมูลค่าสูง

ทินภัทร ประภาสพงษ์ (2553) ได้สรุปเรื่องความหมายของคำว่า “คุณค่า” หมายถึง ลักษณะที่พึงพอใจ พึงปรารถนาพึงประสงค์ เช่น ความดี ความงาม และความจริงหรือความยุติธรรม โดยได้สรุปว่าคุณค่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. คุณค่าภายใน หมายถึง คุณค่าที่อยู่ภายในใจของเรา อันได้แก่คุณความดี ความงามและความจริงหรือความยุติธรรมอื่นๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตนเอง เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างถาวรและเป็นคุณค่าที่สูงสุด

2. คุณค่าภายนอก หมายถึง คุณค่าที่มีอยู่ภายนอกซึ่งเราสามารถมองเห็นได้ รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ คุณค่าที่เป็นวัตถุภายนอก มีอยู่ชั่วคราวและเป็นอุปกรณ์หรือเป็นอุบายให้บุคคลได้บรรลุจุดมุ่งหมายเท่านั้น เช่น ทรัพย์สมบัติ หรือ อุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้น

ปกรณ์ สิงห์สุริยา (2554) เรียบเรียงเรื่องของทฤษฎีคุณค่าไว้ดังนี้

... จริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐาน (normative ethics) มีเป้าหมายสูงสุดในการให้คำตอบว่า “อะไรควรหรือไม่ควร” โดยมีคำถามสำคัญ 2 ประการ คำถามข้อแรกคือ “เราควรดำเนินชีวิตอย่างไร” ... และคำถามข้อที่สองคือ “เราควรกระทำอะไร” หรือ “อะไรคือการกระทำที่ถูกต้อง” บางครั้งจะแบ่งคำถามสองข้อนี้ด้วยคุณศัพท์ที่ใช้ประเมินค่าทางจริยธรรมง่ายๆ นั่นคือ คำถามแรกเป็นคำถามเกี่ยวกับ “ดีเลว” (good/bad) และ คำถามที่สองเป็นคำถามเกี่ยวกับ “ถูกผิด” (right/wrong) นอกจากนี้ บางครั้งพบว่าจะเรียกทฤษฎีจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐานที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ “ดีเลว” ว่า “ทฤษฎีคุณค่า” (theory of value) และเรียกทฤษฎีที่เสนอเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับ “ถูกผิด” ว่า “ทฤษฎีหน้าที่” (theory of obligation/theory of duty) ... กล่าวคือ เป้าหมายที่สำคัญของทฤษฎีคุณค่าคือการแสวงหา “คุณค่าในตัวเอง” (intrinsic value) อันได้แก่สิ่งที่มีได้มีคุณค่าเนื่องจากสามารถเป็นเครื่องมือ (means) ไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าอื่นๆ หากแต่เป็นสิ่งที่เป็เป้าหมาย (end) ในตนเอง...

ณัฐ วิโย (2555) ได้ศึกษาเรื่องคุณค่า หรือ คุณวิทยา (Axiology) ไว้ว่า คุณวิทยา (Axiology) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงคุณค่า หรืออุดมคติของความจริง ความดี ความงาม และความ

บริสุทธิ์ทางใจ เพราะมนุษย์มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่นตรงที่มนุษย์สามารถเกิดความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าต่าง ๆ ได้ และการที่มนุษย์สามารถเกิดความรู้สึกซาบซึ้งได้เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญาและเหตุผล สามารถแบ่งได้ 3 แขนง คือ

... 1. ตรรกวิทยา (Logic) คุณค่าหรืออุดมคติ คือ ความจริง เป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาถึงหลักการของเหตุผลที่แท้จริง ศึกษาถึงเกณฑ์การใช้เหตุผล การอ้างเหตุผล แบบใดถือว่าสมเหตุสมผล ถูกต้อง ไม่บกพร่อง

2. จริยศาสตร์ (Ethics) คุณค่าหรืออุดมคติ คือ ความดี เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักศีลธรรม และกฎที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ จริยศาสตร์จะช่วยชี้ค่าของมนุษย์ โดยการมองทางอุปนิสัย นิสัยใจคอ และความประพฤติตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ ดังนั้นจริยศาสตร์จึงศึกษาเรื่องที่ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรดี อะไรชั่ว

3. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) คุณค่าหรืออุดมคติ คือ ความงาม สามารถแบ่งได้ 3 สาขา คือ

3.1 ทักษะศิลป์ หรือจักษุศิลป์ (Visual Arts) คือ ศิลปะที่ต้องอาศัยการดูหรือการมองเห็นเพื่อตอบสนองความรื่นรมย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏแก่สายตาพร้อมกันทุกส่วนในขณะที่มองดู แต่ไร้ความเคลื่อนไหว ประกอบด้วย จิตรกรรม (Painting) ประติมากรรม (Sculpture) และสถาปัตยกรรม (Architecture)

3.2 โสตศิลป์ (Audio Arts) คือ ศิลปะที่อาศัยการคิด – การฟัง เพื่อความรื่นรมย์ ซึ่งเป็นการรับรู้ด้วยโสตประสาทหรือการฟัง แต่ไร้รูปภาพของวัตถุ ประกอบด้วยวรรณศิลป์ (Literature) และดุริยางคศิลป์ (Musical Arts)

3.3 โสตทัศนศิลป์ (Audio Visual Arts) หรือศิลปะผสม (Mixed Arts) คือ ศิลปะที่สามารถรับรู้ได้รวมทั้งการฟัง และการดู ประกอบด้วย การละคร (Drama) ลีลาศเต้นรำ (Dance) และภาพยนตร์ (Cinema)...

โดยได้กล่าวต่อว่าในเรื่องของคุณค่าของสุนทรียศาสตร์นั้นก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อบุคคลและสังคมโดยรวม ได้แก่ “...คุณค่าที่มีต่อบุคคล คือ คุณค่าของศิลปะที่ส่งเสริมให้บุคคลเจริญในศิลปะเป็นการสร้างสรรค์และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ คุณค่าของศิลปะต่อสังคม คือ ช่วยส่งเสริมพัฒนาการบุคคลให้เหมาะสมกับปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันเพื่อจะได้เป็นกำลังที่สามารถช่วยกันสร้างสังคมให้งดงาม...”

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายของสุนทรียภาพว่า หมายถึง ความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ ที่แต่ละบุคคลสามารถเข้าใจและรู้สึกได้ ความเข้าใจและรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ

ศรีนิवासัน (2534) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของคุณวิทยา (Axiology) หรือทฤษฎีคุณค่า สาขาย่อยของคุณวิทยาก็มี 2 สาขา คือ ตรรกศาสตร์และจริยศาสตร์ (Logic and Ethics) ศาสตร์ทั้งสามนี้เป็นศาสตร์แห่งการหาคำคุณค่าอันเป็นคุณค่าขั้นพื้นฐานของมนุษย์ 3 ประการด้วยกัน คือ ความจริง ความดี และความงามตามลำดับ โดยได้แปลนิยามของคุณค่าจาก Hartman ว่า “คุณค่าเป็นเนื้อแท้ ซึ่งแตกต่างจากวัตถุและคุณภาพของวัตถุ สิ่งทั้งหลายและการกระทำทั้งหลายย่อมมีคุณค่าแต่คุณค่านั้นมีได้อย่างเปิดเผย หากแต่แฝงอยู่ ซึ่งเราจะรู้ได้โดยตรงด้วยความสำนึกในคุณค่า”

สมชาย รัตนทองคำ (2550) กล่าวว่า คุณวิทยาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่า สามารถจำแนกออกเป็น 2 แขนง คือ สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) และจริยศาสตร์ (Ethics) คำถามหลักของคุณวิทยาคือ "อะไรคือความดี ความงาม" อย่างไรก็ตามนักจริยศาสตร์กับนักการศึกษาต่างก็ไม่ได้สนใจที่จะตั้งระบบจริยธรรมใดๆขึ้นมา แต่ทั้งนักจริยศาสตร์กับนักการศึกษาต่างก็ศึกษาพื้นฐานทางการศึกษาว่า อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว อะไรคือความสวยงาม หรืออะไรคือความน่าเกลียด

หทัยรัตน์ ทับพร (2549) กล่าวถึงทฤษฎีคุณค่า ว่าประกอบด้วย จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่ควรต้องส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวของคุณบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนไทย ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของความเป็นไทย ทั้งส่วนที่เป็นคุณค่าด้านความประพฤติ ความงาม ที่สะท้อนผ่านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต และจิตสำนึกของคนไทย

บุณท์ นิลเกษ อ่างถึงในสุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์ (2540) กล่าวถึงความงามในแง่ของสุนทรียศาสตร์ว่า

...ความงาม คือ ภาวะที่มีความเด่นชัดหรือปรากฏชัดของสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เรามีการรับรู้หรือมีอารมณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในใจของเรา หรือความงาม คือภาวะที่ปรากฏตัวให้เด่นชัดของศิลปกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะใดหรือภาวะใดๆ ก็ตาม

คุณสมบัติที่เกี่ยวกับสิ่งที่มีความงามมีความหมายกว้าง แต่ละรวมถึงความมีเอกภาพ (harmony) ความมีระเบียบในตัวเอง (regularity) และความสง่างามเด่นชัด (reparse)

จึงสรุปได้ว่า ความงามเป็นลักษณะพิเศษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่แสดงออกมาอย่างเด่นชัดเพื่อการรับรู้ทางประสาทสัมผัส หรือเพื่อนำไปสู่ภาวะแห่งการสร้างอารมณ์ต่างๆ ของผู้เกี่ยวข้องด้วย...

อัครวิทย์ เรืองรอง (2552) ได้ประมวลทัศนะความคิดในเรื่องของสุนทรียศาสตร์ว่าเป็นศาสตร์ของการรับรู้ในความงาม เป็นศิลปะที่มุ่งในการศึกษาถึงธรรมชาติและคุณลักษณะของสิ่งนั้นๆ โดยการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินความงาม ตลอดจนการศึกษาให้เข้าใจผลกระทบที่มีต่ออารมณ์และจินตนาการของมนุษย์

สรุปได้ว่า ทฤษฎีคุณค่าแบ่งเป็น 3 แขนงด้วยกันคือ ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่อง ความจริง ความดี และความงาม โดยการวิจัยนี้งานสถาปัตยกรรมไทยเป็นส่วนหนึ่งของงานทัศนศิลป์ที่อยู่ในแขนงของสุนทรียศาสตร์ ซึ่งจะเน้นเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมไทยในลำดับต่อไป

2.3.2 คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

สถาปัตยกรรมคืองานที่วาดด้วยการปลูกสร้างอาคาร สิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนเพื่อที่สามารถเข้าอยู่ และใช้สอยได้ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ของการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่นอกจากที่มนุษย์ต้องการความสะดวกสบายในแง่ของประโยชน์ใช้สอยทางกายแล้วยังต้องการปัจจัยที่ 5 อันเป็นอาหารใจอีกด้วย (ชนก สาคกริก, 2548) อาหารใจในที่นี้คือกิจกรรมทุกประเภทที่ทำให้มนุษย์มีความสุข ความพึงพอใจ ได้แก่ ศาสนา งานศิลปะ กีฬา และความบันเทิงใจต่างเพื่อเติมเต็มคุณภาพชีวิต

สถาปัตยกรรมคือหนึ่งในงานที่มีคุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ คือเรื่องของความงามในแขนงของงานด้านทัศนศิลป์ โดยทัศนศิลป์หมายถึง ผลงานทางศิลปะที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ และสามารถรับรู้ได้โดยผ่านประสาทสัมผัสทางสายตาในอันดับแรก แล้วจึงเกิดอารมณ์ ความรู้สึกในลำดับต่อมา ซึ่งจะเรียกงานทัศนศิลป์ว่า “ศิลปะที่มองเห็น” (บุญเยี่ยม แยมเมือง, 2537, p. 10) ซึ่งงานสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งในสาขาของงานศิลปะประเภทจิตรศิลป์ ที่มีศิลปะ 5 สาขาด้วยกัน คือ วรรณคดี ดนตรี จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม จิตรศิลป์คือการแสดงออกแห่งศิลป์ (Expressions of art) มนุษย์นั้นสร้างสิ่งที่เป็นศิลปะก็เพื่อความพึงพอใจในความรู้สึกของตนที่มีมาแต่กำเนิด ความรู้สึกพึงพอใจ หรือบันเทิงใจนี้เรียกว่า ความรู้สึกทางสุนทรียภาพ ซึ่งความรู้สึกทางสุนทรียภาพย่อมมีอยู่ในแต่ละบุคคลประณีตบ้าง หยาดบ้าง ขึ้นอยู่กับการศึกษาอบรมและความเป็นมาบัณฑิตของบุคคลนั้นๆ (ศิลป์ พีระศรี แปลโดยพระยาอนุমানราชธน, 2545, p. 65)

เมื่อสถาปัตยกรรมคือส่วนหนึ่งของทัศนศิลป์ ดังนั้นคุณค่าของงานทัศนศิลป์ก็ย่อมสะท้อนภาพของคุณค่าในงานสถาปัตยกรรมได้เช่นกัน ผลงานทัศนศิลป์สามารถแบ่งการรับรู้คุณค่าได้ 2 คุณค่าคือ คุณค่าทางความงาม และคุณค่าทางเรื่องราว ชลธิดา เกษเพชร (2555) ได้เรียบเรียงการรับรู้ทางคุณค่าของทั้ง 2 ลักษณะไว้ดังนี้

...คุณค่าทางความงาม (Aesthetic Value) เป็นการรวบรวมในเรื่องของความประณีต ความละเอียด มีระเบียบ นำทึง มโหฬาร ประหลาด แปลกหูแปลกตา และเป็นสิ่งที่มีคุณงามความดี ทำให้ผู้เห็นเกิดความประทับใจไปอีกนาน สิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่าคุณค่าทางความงาม โดยเกณฑ์ของความงามที่อยู่ในงานทัศนศิลป์ ซึ่งสามารถรับรู้และยอมรับได้โดยทั่วไป เป็นการประสานกันของส่วนประกอบต่างๆของความงาม เช่น จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง สี แสงเงา พื้นผิว ความกลมกลืน และการจัดภาพ เป็นต้น โดยผู้สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์จะแสดงออกตามความรู้สึกในแต่ละเหตุการณ์แต่ละสังคม เพราะความงามของแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพของสังคม และวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ...

...คุณค่าทางเรื่องราว (Content Value) เป็นการแสดงลักษณะบ่งบอกถึงความหมายเรื่องราวความเกี่ยวข้องและจุดประสงค์แฝงอยู่ในผลงาน สามารถบอกเนื้อหาสาระสำคัญว่ามีอะไร จะต่อไปอย่างไร เพราะทัศนศิลป์แต่ละชิ้นบอกเรื่องราวต่างๆอยู่ในตัวเอง จึงมองเห็นและเข้าใจได้ง่ายกว่าคุณค่าทางด้านความงาม... คุณค่าทางเรื่องราวยังมีประเด็นรองลงมาเพื่อสามารถสะท้อนให้เห็นความสำคัญของผลงานต่างๆ ได้อีก 8 ประการได้แก่

1. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
2. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งเร้นลับ ศรัทธา
3. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี
4. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง
5. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของคนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ
6. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
7. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดี นิทานพื้นบ้าน สำนวน คำพังเพย สุภาษิต
8. คุณค่าเรื่องราวเกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี...

ทั้งนี้เนื่องจากคุณค่าของความงามนั้นขึ้นอยู่กับความรู้และความรู้สึกของแต่ละบุคคล คุณค่าของความงามจึงไม่คงที่และแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย สันติ เล็กสุขุม (2548) ได้ยกตัวอย่างมุมมองที่มีหลายแง่มุมจากการพิจารณาวัตถุศิลป์ชนิดเดียวกันไว้ดังนี้

...คุณค่าของงานช่างโบราณอย่างสถาปัตยกรรมโบราณจึงมิได้หลายมุมมอง เช่น มุมมองที่สภาพชำรุดเพื่อหาความงามจากสภาพชำรุดนั้น มุมมองเรื่องของการให้ความสนใจด้านวิธีการอนุรักษ์หรือในเชิงปฏิสังขรณ์ มุมมองในเรื่องการออกแบบรูปลักษณะว่าเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับคติความเชื่อและการใช้งาน บ้างก็อาจมองว่า งาน

ช่างโบราณเหล่านั้นผ่านอดีตอันยาวนานในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือ อาจชวนให้จินตนาการถึงความเกี่ยวโยงจากต่างวัฒนธรรม ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จาก ความคิดบางประการที่ปรากฏอยู่ในงานช่างโบราณนั้นๆ ที่สอดคล้องกับที่มีอยู่ในงาน ช่างของแหล่งอื่น ชนชาติอื่น...

รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2548) กล่าวถึงเรื่องสุนทรียภาพไว้ว่า มนุษย์ไม่ต้องการเพียงแค่ ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตหากแต่ยังต้องการประสบการณ์ทางอารมณ์และประสบการณ์ทางปัญญา เพื่อให้มนุษย์มีการพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์และปัญญาได้เพื่อให้เป็น “คนเต็มคน” โดยสมบูรณ์ และสิ่งที่นำมาเติมเต็มในที่นี้ก็คือเรื่องของศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ หรือวรรณศิลป์ เพราะศิลปะทำหน้าที่จรรโลงจิตใจของผู้ที่รับรู้ ให้เกิดความสุข เกิดความเต็มใจในผลงานศิลปะเหล่านั้น นอกจากนี้ที่ให้ความรู้แล้วยังเป็นบ่อเกิด ทางปัญญา ให้ความรู้ และสร้างความกระตือรือร้นให้เกิดการเรียนรู้ และที่สำคัญมาก “ศิลปะมิได้เพียงสร้าง อารมณ์สะเทือนใจ แต่ยังเหนี่ยวนำมัยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น กล่อมเกลาให้มีคุณ ประณีต ละเอียดอ่อน เกิดภูมิธรรมจนเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต วิจิตรศิลป์ทั้งมวลจึงมีคุณค่าในฐานะสิ่งสร้างสรรค์ สุนทรียภาพแห่งชีวิตโดยแท้”

วิทย์ พิณคันเงิน (2550) กล่าวถึงคุณค่าของศิลปะสามารถแยกออกได้ดังนี้

1. คุณค่าศิลปะทางความรู้สึก แบ่งเป็น ความรู้สึกทางการรับรู้ ความรู้สึก ทางความเชื่อ และความรู้สึกทางความงาม
2. คุณค่าศิลปะทางอำนวยความสะดวก ใช้สอย ได้แก่ คุณค่าของที่อยู่อาศัย คุณค่าในสิ่งของเครื่องใช้
3. คุณค่าทางการสร้างสรรค์ อันความหมายของการสร้างสรรค์ คือ “การ สร้างสิ่งที่ไม่มี ให้เกิดขึ้น โดยศิลปินหรือผู้สร้างสรรค์มีจินตนาการขึ้น จากสิ่งลึกลับหรือเรื่องของการคิดจึงนำหน้าก่อนฝีมือ”

อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร (2511) กล่าวว่า

...กิจกรรมทั้งหลายของมนุษย์ ย่อมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ฝ่ายหนึ่งเกี่ยวข้องกับ ธาตุวัตถุ (Material) อีกฝ่ายหนึ่งเกี่ยวข้องกับดวงจิต (spirit) เมื่อพฤติกรรม และการศึกษแห่งประเทศนั้น เจริญขึ้นมาถึงขีดอันควรแล้ว และเมื่อความขัดสนก็ค่อยคลาย หายไปแล้วความปรารถนาของมนุษย์จะหยุดอยู่เพียงแค่วัตถุธาตุ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ แท้ๆ เท่านั้นหาได้ไม่ ความปรารถนาของมนุษย์ย่อมคล้อยลอยเทิดขึ้นไปหาสิ่งที่เกี่ยวข้อง ด้วยดวงจิตอันสามารถให้กำเนิดความเลื่อมใส ความสุขสราญ ความดี ความงาม ตาม วิสัยของมนุษย์ที่มีความคิดความเจริญทางอารยภาพขึ้นมาแล้ว...

ผู้ที่เจริญแล้วในทางพุทธธรรมและการศึกษา จึงจะสังเกตเห็นได้ว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยดวงจิตนั้น พึงปรารถนามากกว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์ได้ทางวัตถุเท่านั้น... “วิจิตรศิลป์” คือศิลปะขั้นสูงสุด ที่เขาหมายประดิษฐ์คิดเฉพาะแต่สิ่งที่เกี่ยวข้องดวงจิตเท่านั้น ...เพราะเกี่ยวข้องด้วยความคิดและความรู้สึก...

สถาปัตยกรรมไทยมีองค์ประกอบใน 3 ส่วนตามที่ อารี สุทธิพันธ์ อ้างถึงใน สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์ (2540) ได้จำแนกไว้ ส่วนประกอบของสุนทรียะไว้ 3 ส่วน ได้แก่

- 1) วัตถุสุนทรียะ
- 2) ความรู้สึกสุนทรียะ และ
- 3) ความคิดรวบยอดที่ประกอบด้วย ปรัชญา รูปแบบ สาระ กระบวนการ วัฒนธรรม และประวัติความเป็นมา

การสร้างงานสถาปัตยกรรมเป็นเรื่องของดวงจิตภายในจิตใจของผู้ที่สร้าง ความงามที่ทำให้ผู้ที่พบเห็น ก่อให้เกิดภาวะทางอารมณ์ที่ให้อิ่มเอมใจและตระหนักถึงเรื่องของคุณค่าของงานนั้น สถาปัตยกรรมเป็นวัตถุธาตุที่สามารถจับต้อง จ้องมอง หรือนำไปใช้สอยแล้ว ยังเป็นหนึ่งในงานประเภทวิจิตรศิลป์ที่มีความงามผ่านการแสดงออกมาเป็นรูปทรง และพื้นที่ เป็นสถาปัตยกรรมศิลป์ (เรีนฤทัย สัจจพันธุ์ อ้างถึงในอัศวินธ์ เรื่องรอง (2552) จึงควรต้องพิจารณาให้ลึกกลงไปว่าวัตถุศิลป์เหล่านั้นหรือสิ่งก่อสร้างดังกล่าวก่อให้เกิดอะไรกับมนุษย์ หรือระหว่างมนุษย์ หรือระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม งานก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมแห่งหนึ่งนอกจากที่จะให้ประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรองความงามจากจิตใจของผู้สร้าง หากสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หรือเพื่อพระมหากษัตริย์ย่อมต้องสร้างด้วยจิตอันเป็นกุศล เพื่อให้งานสื่อออกมาถึงความศรัทธา และเป็นสัญลักษณ์ให้ชนรุ่นหลัง ตลอดจนมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ คุณค่าที่บังเกิดขึ้นย่อมมีทั้งความดีของผู้สร้าง ความงามของผู้พบเห็น และก่อให้เกิดความบริสุทธิ์ใจกับสังคมโดยรวม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เรื่องของคุณค่าที่ไม่อาจจับต้องได้หรือมีมูลค่าเชิงทรัพย์สินแต่ย่อมก่อให้เกิดความอิ่มเอมต่อผู้ที่เข้าถึงความมีคุณค่าของงานนั้นๆ

อัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมไทยที่ปรากฏโดยอาศัยพื้นฐานความคิดจากพุทธปรัชญาเป็นแนวทางในการก่อสร้างอาคาร โดยแปลงแนวคิดจากคติ ความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาให้ออกมาเป็นรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมดังที่วิทย์ พิณคันเงิน (2550) กล่าวว่า

...ฐานส่วนล่างของโบสถ์ วิหารจะต้องราบเรียบ มั่นคงแข็งแรงก็เทียบได้กับ “ศิล” เพราะการถือศิลอันมีศิลห้าเป็นเบื้องต้นดีและสม่ำเสมอแล้ว ก็เกิดความมั่นคงขึ้นในจิตใจได้ ส่วนองค์ของโบสถ์ วิหารที่ก่อขึ้นไปจากพื้นฐานอันราบเรียบ ก็เทียบได้กับ “สมาธิ” ซึ่งเจริญขึ้นจากความมั่นคงในศิล เพราะสมาธิคือการก่อขึ้น ตั้งขึ้น ตั้งมั่น เมื่อมาถึงส่วนบนสุด อันเป็นส่วนของหลังคา หน้าจั่ว หน้าบัน ก็ประดับประดาด้วยข้อฟ้า

โบราณ และส่วนของโบราณที่พัฒนามาจากเส้นรัศมี หรือประภาณทลที่เปล่งออกมา จากพระเศียรของพระพุทธเจ้า จึงมีการทำรูปประภาณทลเป็นแบบสินเทา ครอบพระเศียรพระพุทธรูป อันแสดงถึง “ปัญญา” ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา คือองค์คุณใน พระพุทธศาสนา...

นอกจากพุทธปรัชญาที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถานและในอาคาร บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ลักษณะของเรือนไทยมีการแสดงให้เห็นคติธรรมทางพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง ที่สำคัญ คือเรื่องของการออกแบบหน้าจั่วให้เป็น จั่วพรหมพักตร์ (โชติ กัลยาณมิตร, 2539) กล่าวว่ จั่วพรหมพักตร์แปลว่าหน้าพรหม ให้ความหมายว่าเป็นพรหมวิหาร อันเป็นหลักธรรมที่พุทธศาสนิกชน ควรถือปฏิบัติ การทำรูปแบบดังกล่าวเป็นสิ่งที่เตือนให้เจ้าของบ้าน และผู้ที่อยู่อาศัยระลึกถึงว่าที่นี่เป็น ที่อยู่อาศัยของผู้ที่เป็นพรหม เพื่อสร้างสำนึกให้ทุกคนต้องกระทำความดี มีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ดังนั้นคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมให้ความรู้สึกที่เป็นสุนทรีย์คือความงามที่แฝง ไปด้วยปรัชญาความเชื่อเพื่อให้คนที่ใช้สอยได้เจริญด้วยปัญญา สร้างความสงบนิ่ง และให้ความรู้สึก ผ่อนคลายเมื่อเข้าไปใช้อาคาร ตลอดจนการสร้างให้เกิดความรักใคร่ กลมเกลียว อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในครอบครัวซึ่งเป็นพื้นฐานของชุมชน คุณค่าทางนามธรรมของงานสถาปัตยกรรมในอดีตเป็นสิ่งที่ควร ค่าแก่การศึกษาและนำมาประยุกต์กับงานออกแบบในยุคปัจจุบัน (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2553) หาก ทุกคนได้รับเอาแนวความคิดทั้งหลายเหล่านี้มาปรับใช้ก็จะพัฒนาความรู้สึกสุนทรีย์ยิ่งขึ้นไปใน ระดับชาติได้คือการอยู่ร่วมกับภายใต้ประเทศไทยเพื่อสร้างสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงพรหมทั้งแก่ ตัวเองและผู้อื่น โดยในการวิจัยชิ้นนี้จะวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่เกิดจากอัต ลักษณ์ทางด้านคติความเชื่อ ภูมิปัญญาในการก่อสร้าง และด้านรูปลักษณะที่ปรากฏในงาน สถาปัตยกรรมไทยประเภทเรือนไทยภาคกลาง

2.4 แนวคิดในเรื่องการพัฒนา

...การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานใน ลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย และสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงเน้น “การพัฒนาคน” เป็นตัวตั้ง และยึดหลักผลประโยชน์ของปวงชน และการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชน ตลอดจนภูมิสังคมที่ค้ำึงความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ และการพึ่งตนเอง โดยรู้จักประมาณตนและดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และ “ทำตามลำดับขั้น” อย่างบูรณาการ ซึ่งอาศัยความ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และการ “รู้ รัก สามัคคี” ของทุกฝ่าย ส่งผลให้ประชาชนและชุมชนในชนบท

ที่ได้ดำเนินการตามแนวพระราชดำริมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งเรื่อง เศรษฐกิจ สังคม มีเทคโนโลยีที่เหมาะสม ดำเนินการได้อย่างประหยัด และใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน อันนำไปสู่ชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งและอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข...

(สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ด้วยแนวคิดของพระองค์ท่านที่เน้นในเรื่องของงานพัฒนา ซึ่งเน้นที่การพัฒนาคนก่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ตระหนักถึง และยังคงเข้าใจบริบทของสภาพสังคมด้วยรวม เพราะหากจะ เน้นเฉพาะคำว่า “พัฒนา” ที่มีความหมายว่า “ความเจริญ” ตามความหมายของราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 แล้วการพัฒนาตามแนวคิดของพระองค์ท่านมิได้เน้นเฉพาะแต่ความเจริญทางวัตถุแต่เพียง อย่างเดียว แต่ยังเน้นให้คนดำเนินการในเรื่องของการพัฒนาทางด้านจิตใจโดยต้องคำนึงถึงบริบทของ สภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (2547) ได้กล่าวถึงที่มาของคำว่า “พัฒนา” ไว้ดังนี้

...คำว่า พัฒนา นี้ ในวงการของนักดาราศาสตร์หรือนักเคมีไม่ค่อยคุ้นกัน รู้สึกว่าเป็นศัพท์ค่อนข้างใหม่ ในวงการศึกษาศาสตร์แต่เดิมมาไม่ได้นิยมใช้คำนี้ และใน เมืองไทยโดยทั่วไปในชีวิตประจำวันถอยหลังไปสัก 30-40 ปี ก็ไม่ค่อยได้ยินคำว่า พัฒนา จะได้ยินบ้างแต่คำว่า วัฒนา ซึ่งโดยมากจะใช้ในคำอวยชัยให้พร เช่นว่า ขอให้ วัฒนาสถาพร อะไรทำนองนี้...

... “พัฒนา” นี้ อาตมภาพเข้าใจว่ามาได้ยินกันมากขึ้นในสมัยหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2500 หรือหลังปีฉลอง 25 พุทธศตวรรษ คือหลังจากการปฏิวัติคราวนั้นแล้ว ก็ ปรากฏว่าทางบ้านเมืองได้มีนโยบายเร่งรัดการสร้างเสริมความเจริญของประเทศชาติ และ ได้นำเอาคำว่าพัฒนามาใช้กันมาก แม้กระทั่งเป็นชื่อหน่วยราชการใหญ่ๆ เช่นกระทรวง พัฒนาการแห่งชาติ บางหน่วยก็ยังมีอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน เช่น สำนักงานเร่งรัดพัฒนา ชนบท กรมการพัฒนาชุมชน อะไรทำนองนี้ ก็เลยนิยมใช้คำว่าพัฒนามากขึ้น จนกระทั่งถึงกับเรียกชื่อยุคสมัยต่อแต่นั้นว่าเป็น ยุคพัฒนา... ความรู้สึกที่เน้นกันมาก ในสมัยก่อน ที่ประชาชนมองเห็นชัดก็คือ การสร้างถนนหนทาง ตลอดจนอาคารตึก งามสมัยใหม่ต่างๆ อันนี้เด่นมาก และคำว่าพัฒนานี้ก็ได้เข้าไปแม้กระทั่งในวัด ในวัดก็ รู้สึกกันว่าจะต้องพัฒนา...

...คำว่าพัฒนาในสมัยนั้น พวงความรู้สึกผูกพันกับความเจริญแบบใหม่ๆ เช่น อาคารแบบสมัยใหม่เป็นต้น อย่างน้อยถ้าจะพัฒนามีต้องมีอาคาร สิ่งก่อสร้าง มีตึกที่ สวยงามใหญ่โต แล้วก็มีความรู้สึกต่อไปในทางตรงข้ามว่า ถ้ามีป่ามีต้นไม้ก็ไม่พัฒนา

ฉะนั้นวัดต่างๆ ก็มีการตัดต้นไม้กันเป็นการใหญ่ วัดไหนมีต้นไม้มากก็แสดงว่าวัดนั้นยังไม่ได้มีการพัฒนา ที่ได้พัฒนาที่นั่นต้องพ้นจากความเป็นป่า ต้นไม้เป็นเครื่องหมายของป่า ป่าก็แสดงว่าอาจจะเถื่อน เมื่อเถื่อนก็แสดงว่าลำห้วยไม่พัฒนา ดังนั้นจึงมีการตัดไม้ นิยมสร้างเป็นคอนกรีตกันขึ้นแพร่หลายทั่วไป...

โดยท่านพระธรรมปิฎก (พระพรหมคุณาภรณ์ 2546) ยังได้กล่าวถึงความเจริญอีกในหัวข้อที่ว่าด้วยความเจริญที่รับเข้ามาเพียงอย่างเดียวแต่นำมาปรับให้เหมาะสมกับตนว่า

...การที่ประเทศตะวันตกจะเป็นสังคมอุตสาหกรรม ก็เพราะเขามีความจำเป็น คือมีความต้องการที่จะแก้ไขความขาดแคลนเป็นต้น ซึ่งทำให้เขาต้องพยายามแก้ปัญหาในส่วนในสังคมของเรา เราที่อยู่ของเรามาเรื่อยๆ อยู่มาวันหนึ่งเราเห็นฝรั่งมิชของใช้ดีๆ มีความเจริญอย่างนั้นๆ เราเองโดยที่ความจำเป็นหรือความต้องการใดๆ ยังไม่มี แต่เราก็ชอบที่จะได้จะมีอย่างนั้นเราก็ไปปรับเอาจากเขามา ความเจริญอย่างนี้เรียกว่าไม่ได้เกิดจากปัจจัยที่เป็นความต้องการในเนื้อตัวของตัวเอง ซึ่งเราต้องรู้ตัวไว้ด้วยในเมื่อความเจริญนั้นไม่เกิดจากความต้องการในตัวของตนเองมันก็เป็นความเจริญที่ไม่ได้สร้างขึ้นในเนื้อตัวด้วย คือมันไม่ได้เกิดขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ ให้เป็นเนื้อตัวของตัวเองขึ้นมาตามลำดับ แต่เราไปปรับเอามาสำเร็จมาจากที่อื่น เมื่อเขาผลิตสำเร็จแล้วเราจึงไปรับเอามา ฉะนั้นการพัฒนาที่ผ่านมาจึงไม่เป็นไปโดยประสานสอดคล้องไม่เกิดเพิ่มพูนขยายขึ้นในเนื้อตัวของตัวเอง แต่เป็นของภายนอก ที่เอามาพอกเพิ่มห่อหุ้มคลุมตัวไว้ จึงเป็นความเจริญที่มีปัญหามาก เพราะฉะนั้นเราจะต้องมาคิดกันให้หนักว่า เราจะพัฒนากันต่อไปอย่างไรให้เหมาะกับตัวเอง หรือให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของสังคมของตน ที่ไม่เหมือนกับสังคมอื่นที่เราไปตามอย่าง คือเราจะต้องศึกษาความต้องการของสังคมของเราว่าเป็นอย่างไรแน่ เพราะว่าที่เป็นอยู่นี้มันไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของตัวเองแท้จริง ฉะนั้นเราจะต้องค้นให้พบว่า ความต้องการหรือความจำเป็นที่แท้จริงของเราคืออะไร นี่ก็อย่างหนึ่งเป็นอันว่า ต่อไปนี้ จะต้องพิจารณาให้ชัดเจนว่า เราจะพัฒนาอย่างไร ให้สนองความต้องการที่เป็นจริงของตัวเอง และทำให้ความเจริญนั้นเกิดขึ้นในเนื้อตัว โดยสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของเรา...

สรุปได้ว่าหากจะบอกว่าความพัฒนาคือความเจริญแต่เพียงวัดดูอย่างเดียวคงไม่ได้ เพราะเมื่อความเจริญเข้ามาแล้วความเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นตามมา ผลพวงของความเจริญที่เกิดขึ้น อาจไม่ใช่ความเหมาะสมพอดีในวัฒนธรรมที่เราอยู่ เพียงแต่ต้องการบอกนานาประเทศเท่านั้นว่าเรามีความเจริญแล้ว ดังกล่าวแนวความคิดการพัฒนาเพื่อให้อยู่ในบริบทสังคมของตนจึงมีความสำคัญมาก

พัฒนาอย่างไรไม่ให้ความพัฒนาเป็นตัวนำทาง แต่ต้องกำหนดแนวทางการพัฒนาของเราให้ตรงกับความต้องการและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมของตน จึงจะเป็นความเจริญที่ยั่งยืนตลอดไป

2.4.1 การศึกษากับการพัฒนา

...การศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ตลอดจนความประพฤติ และคุณงามความดีของบุคคลให้ดำรงตนอยู่ในสังคมและในโลกได้อย่างมั่นคง และมีความสงบร่มเย็นได้แม้ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วเพียงใดก็ตาม...

พระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
อ้างถึงในนภาพกรณ์ หะวานนท์ (2539)

ใน มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของการศึกษาไว้ดังนี้ ("พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542," 2542)

...การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงาม ของบุคคล และสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต...

กรณีการ สัจกุล อ้างถึงในสุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์ (2540) กล่าวถึงการศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ว่า ภารกิจหลักของการศึกษา คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยการศึกษา มีบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรม ดังนี้

1. การศึกษาช่วยจรรโลงวัฒนธรรมในส่วนที่ดิ่งาม เพื่อเป็นสมบัติแก่พลเมือง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของชาติ
2. การศึกษาช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนที่ควรแก่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
3. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยืนยงต่อไป
4. การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามแก่พลเมือง

ซึ่งตามพระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อ้างถึงในนภาพกรณ์ หะวานนท์ (2539) กล่าวถึงการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไว้ดังนี้

...นโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ดี ไม่ใช่การรักษาวัฒนธรรมเก่าๆ แต่น่าจะเป็น การส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมที่ดี ที่เหมาะสมกับสังคมที่ทำให้สมาชิกส่วนใหญ่มีความสุขภาพ เข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยกว่าได้ เป็นการ นำวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่แล้ว มาปรับใช้ผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่ที่ดียิ่งจะทำให้บรรลุ เป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ความสำเร็จในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับ การจัดการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงปัจจัยสี่ประการที่สำคัญให้เอื้ออำนวยกับการเจริญ กงงามของวัฒนธรรมใหม่ การปรับเปลี่ยนปัจจัยเหล่านี้ไม่อาจทำได้ในระดับพื้นผิว เท่านั้น แต่ต้องเป็นการเปลี่ยนถึงระดับโครงสร้าง หรือแก่น เป็นไปไม่ได้เลยที่วัฒนธรรม ที่ต้องการ เช่น ความเอื้อเฟื้อ การเดินสายกลาง การไม่ตีค่าของคนด้วยเงินตรา การไม่ หลงติดในวัตถุนิยม และการบริโภคนิยม จะเจริญเติบโตงอกงามอยู่ในระบบทุนนิยมที่เน้น การสะสมทรัพย์ การบริโภคนิยม และการแข่งขัน...

ณรงค์ พวงพิศ (2539) ได้เขียนบทความเรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์กับพัฒนา ศึกษาศาสตร์ ในหนังสือพัฒนศึกษาศาสตร์ ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนาในแง่มุม ของความสำคัญของการศึกษาที่ต้องสืบค้นจากอดีตเพื่อเป็นการเชื่อมโยงความเข้าใจในเหตุปัจจุบันว่า

...ถ้าเราตระหนักถึงความสำคัญของอดีตและพยายามที่จะเรียนรู้และแสวงหาความ เป็นจริงของมันเราก็จะเห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างอดีตและปัจจุบันได้เนื่องจาก เส้นทางเดินของอดีตมาสู่ปัจจุบันไม่มีการขาดตอนเหมือนกระแสน้ำที่ไหลจากหน้าผา สูงลงสู่แอ่งน้ำเบื้องล่างอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นถ้าเราศึกษาอดีต ซึ่งเป็นต้นทางของปัจจุบัน เราก็จะสามารถเห็นความต่อเนื่องของอดีตกับปัจจุบันได้ และเราก็จะทราบที่มาของ ปัจจุบันอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น...

นภาพรณ์ หะวานนท์ (2539) ได้รวบรวมพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยได้เชื่อมโยงให้เห็นประเด็นในการพัฒนาในมิติที่เกี่ยวข้อง เนื่องกันดังนี้

...มิติแรก คือ การพัฒนาคน ด้วยการที่ทรงให้โอกาสผู้ที่ด้อยโอกาสที่สุดในทุก ส่วนของสังคมได้พัฒนาความรู้ ความสามารถ พัฒนาชีวิต มีการศึกษาในระดับที่จะ ช่วยเหลือตนเองได้ก่อนเป็นเบื้องต้น และหากสามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมได้ก็จะเป็นดี ซึ่งพระองค์ทรงใช้ “การศึกษา” เป็นเครื่องมือที่สำคัญของการพัฒนาในมิตินี้ คำว่า การศึกษาในที่นี้มีความหมายมากกว่าการเรียนรู้จากโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาอาจ เกิดขึ้นได้แม้แต่ในกระบวนการของการพัฒนา เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาคุณภาพ

ชีวิต การพัฒนาอาชีพ ก็อาจถือได้ว่าเป็นการศึกษาทั้งสิ้น เพราะการศึกษาในความหมายนี้ หมายถึง วิชาการ และวิชาชีวิต ซึ่งในการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนานั้น ได้ทรงวิเคราะห์ถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกันเป็นสำคัญ ดังนั้น พระราชกรณียกิจในมิตินี้จึงเป็นไปอย่างสอดคล้องเหมาะสมตอบสนองต่อความต้องการและความจำเป็นเร่งด่วนของกลุ่มเป้าหมาย...

...มิติสอง คือ การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม... ทรงใช้ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และจริยธรรม ภาษา และวรรณกรรม เป็นเครื่องมือในการพัฒนาด้านจิตใจและจิตสำนึกของประชาชนถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจต่อธรรมชาติ รวมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างรับผิดชอบให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนา...

...มิติที่สาม คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม 2 ลักษณะ คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural environment) และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social environment) คือ พระราชกรณียกิจที่มุ่งเน้นที่จะฟื้นฟูวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดิ่งงามที่มีมาในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และความร่วมมือระหว่างชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับประเทศ

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าการศึกษาคือเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยต้องผ่านกระบวนการสั่งสมความรู้ที่มีมาแต่อดีตที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านความคิด ปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และทิศทางของการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีความเป็นพลวัตเกิดขึ้นตลอดเวลา แต่เป้าหมายหลักของการศึกษาคือการต้องการที่จะพัฒนาคนโดยใช้กระบวนการศึกษา เพื่อให้คนที่เกิดการพัฒนาลแล้วเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างเหมาะสมและสามารถนำความรู้ไปพัฒนาศักยภาพได้ในทุกด้านของกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ โดยงานสถาปัตยกรรมไทยคือหนึ่งในเครื่องมือที่สามารถใช้เป็นการพัฒนาด้านจิตใจและจิตสำนึกของคนได้จากการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจต่อธรรมชาติ ตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างรับผิดชอบ เพื่อที่จะสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดได้

2.4.2 การสืบสานสถาปัตยกรรมไทย

2.4.2.1 ประเภทของช่าง

การช่าง หมายถึง การใช้ฝีมือหรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง ประดิษฐ์สิ่งของหรือเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ตามที่ต้องการ คนที่ทำหรือประดิษฐ์สิ่งของเรียกว่า “ช่าง”

ช่างสามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ตามวิธีการที่นำวัตถุดิบมาทำให้เป็นสิ่งของหรือเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เรียกช่างที่นำใยฝ้าย หรือเส้นไหมมาทอเป็นผ้าว่า ช่างทอ เป็นต้น

การช่างไทยแบ่งออกตามลักษณะวัฒนธรรมไทย เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การช่างพื้นบ้าน และการช่างชั้นสูง การช่างพื้นบ้าน คือการช่างที่สามัญชนทำสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ดังคำพังเพยโบราณว่า เมื่อหมดหนานา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก ผู้ที่ทำงานช่างเหล่านี้ เรียกว่า ช่างพื้นบ้านงานช่างพื้นบ้านมีหลายประเภท เช่น ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างจักสาน ช่างเครื่องปั้นดินเผา ช่างทอผ้า ช่างทอ ช่างเงิน ช่างเครื่องลงหิน ช่างปั้น ช่างแกะสลัก นอกจากนี้ยังมีช่างอีกประเภทที่เป็นพระภิกษุและสามเณรที่มีความสามารถทางการช่าง เรียกว่า พระช่าง หรือ ช่างพระ พระช่างอาจเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางการช่างมาก่อนบวช หรือฝึกฝนการช่างขณะที่บวชเป็นภิกษุสามเณรแล้ว โดยได้รับการฝึกสอนจากพระช่างในวัด จนมีความรู้ความสามารถในงานช่างประเภทต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างลงรักปิดทอง พระช่างเหล่านี้มักจะรับหน้าที่ในการซ่อมสร้างสิ่งต่าง ๆ ของวัด อาจทำร่วมกับพระภิกษุสามเณรในวัด หรือร่วมมือกับช่างชาวบ้านบูรณาปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญ กุฏิ โบสถ์ วิหาร

การช่างชั้นสูง เป็นการช่างของผู้ที่มีฝีมือและความสามารถสูง หรือที่เรียกว่าช่างหลวง ซึ่งได้รับคัดเลือกให้เข้าไปทำงานสนองพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ เช่น ทำเครื่องราชูปโภค สิ่งของเครื่องใช้สำหรับเจ้านายชั้นสูง จนถึงสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ เช่น พระที่นั่ง พระตำหนัก พระราชยาน เรือพระที่นั่ง เป็นต้น (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2549)

ช่างหลวงซึ่งเป็นผู้ทำงานช่างตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ ประจำอยู่ในกรมช่างสิบหมู่ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามความชำนาญในการช่าง งานช่างสิบหมู่ มีกำหนดไว้ดังนี้ (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2549)

1. ช่างเขียนภาพและลายไทย
2. ช่างไม้แกะสลัก
3. ช่างปิดทองประดับกระจกประดับกระเบื้อง
4. ช่างมุก
5. ช่างปูนและช่างปั้นลายปูนสด
6. ช่างลายรดน้ำและเครื่องเงิน
7. ช่างหัตถ์
8. ช่างเคลือบโลหะ
9. ช่างปั้นหล่อ
10. ช่างเขียนแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม

2.4.2.2 การสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทย

ในการสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทยหรืองานช่างที่มีมาแต่อดีตนั้นมีการกล่าวหาว่าไม่มีการสืบทอดอย่างเป็นระบบระเบียบแบบแผนเท่าใดนัก มักเป็นไปในลักษณะ “ครูพักลักจำ” นั่นคือการฝากตัวเป็นครูหรือศิษย์ หรือกระทั่งคอยดูการทำงานของช่างที่มีฝีมือเพื่อที่จะสามารถนำมาดำเนินรอยตามได้ ดังที่ โชติ กัลยาณมิตร (2539) ได้กล่าวถึงเรื่องของวิธีการสืบทอดวิชาช่างทางช่างไทยไว้ว่า

...การเรียนการสอนแบบดั้งเดิมจะต้องสอนและเรียนตัวต่อตัว และจะต้องใช้เวลาสำหรับฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ การฝึกฝนให้เกิดความชำนาญนี้ผู้เรียนแต่ละคนอาจใช้เวลาไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้นการเรียนวิชาชีพตามแบบศิลปวัฒนธรรมเดิมจึงไม่สามารถนำวิธีการศึกษาแบบปัจจุบันมาช่วยได้ เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้ผู้สนใจศึกษาวิชาการช่างตามแบบดั้งเดิมได้ยากในขณะนี้ก็คือ ผู้เรียนไม่อาจทุ่มเทเวลาให้กับการเรียนได้ทันต่อความจำเป็นที่จะต้องหาเลี้ยงชีพ...

...การเรียนในอดีตคือการรับใช้งานและคอยปรนนิบัติผู้ที่เป็นครู ซึ่งก็เป็นผู้ที่ผู้เป็นศิษย์รู้จักและเคารพโดยปรกติอยู่แล้ว ครูและศิษย์จึงเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ครูอาจใช้สอยศิษย์ไม่ว่างานนั้นจะเป็นงานในครอบครัวหรือเป็นงานปฏิบัติการช่าง ศิษย์รุ่นเล็กนอกจากจะรับใช้ครูแล้วก็อาจต้องรับใช้ศิษย์รุ่นโตตามลำดับกันไปด้วยการเรียนโดยอยู่กินในครอบครัวของครูเช่นนี้ ดูจะเป็นลักษณะการศึกษาในสังคมแบบเกษตรกรรมของชนชาติตะวันออกโดยทั่วไปไม่ว่าชาติใด การเรียนและการสอนจะแฝงอยู่ในการใช้สอยของครูนั่นเอง การคอยรับใช้ คอยดู คอยฟังศิษย์รุ่นโตหรือช่างต่อช่าง วิจารณ์งานหรือพูดถึงปัญหาต่างๆเป็นการเรียนด้วยตนเองแบบค่อยๆ ซึมซาบเข้าไปในสติปัญญาของศิษย์โดยอัตโนมัติ ...

...การที่ศิษย์จะเข้ามาใกล้ชิดถึงครูในระดับดังกล่าวนี้อาจจะต้องใช้เวลาที่ไม่อาจกำหนดแน่นอนได้ และจะต้องศรัทธาต่อวิชาการอย่างแท้จริง การฝึกหัดงานช่างในลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้ว่า ครูจะถ่ายทอดวิชาให้ก็แต่ผู้ที่สมควรได้รับการสืบทอดมรดกในทางช่าง และก็ไม่จำเป็นที่ลูกของครูช่างจะได้เป็นผู้รับสืบทอดวิชาการชั้นสูงเสมอไป หากลูกของครูเองไม่เป็นผู้ที่มีศรัทธาในวิชาการด้านนี้ เคล็ดในวิชาการชั้นสูงนั้น จะถ่ายทอดถึงกันได้ก็ต่อเมื่อพินิจความรู้ความสามารถของศิษย์นั้นอยู่ในระดับที่จะรับการบอกวิชาเพียงเพื่อประดับสติปัญญาหรือเพียงเพื่อให้ครบวิธีการเป็นสิ่งที่ไม่กระทำกันในอดีต เพราะครูเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อการใช้งานได้จริง หากความรู้ที่ศิษย์รับไปโดยที่ยังไม่เข้าถึงขั้นอุดมการณ์แล้วนำไปปฏิบัติผิดพลาดย่อมเป็นทางทำให้เกิด

ความเสียหายมาถึงตัวครูและเสียหายแก่การงานได้ ในกรณีเช่นนี้ครูย่อมไม่กระทำจึงดูประหนึ่งเป็นการหวังวิชา แต่โดยแท้ที่จริงแล้วการหวังวิชาเช่นนี้ กลับทำให้เห็นว่าคุณภาพของงานว่าเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งใด...

หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (2546) กล่าวว่า ช่างไทยนั้นมีลักษณะที่ต่างจากช่างของประเทศอื่นเพราะในอดีตมาก็มีได้ลงนามว่าผลงานที่สร้างขึ้นนั้นเป็นของช่างผู้ใดเป็นคนทำ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ทำให้คนรุ่นหลังทำการสืบค้นได้ค่อนข้างที่จะลำบาก โดยท่านได้แบ่งช่างไทยออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

...ช่างไทยนั้นพอที่จะแบ่งออกเป็นสามประเภท คือ ช่างหลวงหรือช่างของทางราชการ ประเภทหนึ่ง ช่างศาสนาอันได้แก่ช่างที่อยู่ในภิกษุภาวะอีกประเภทหนึ่ง และช่างเชลยศักดิ์ คือช่างที่วิชาชีพของตนเป็นอิสระอีกประเภทหนึ่ง ช่างทั้งสามประเภทนี้ได้สร้างศิลปกรรมและศิลปวัตถุต่างๆ ให้เพียงพอกับความประสงค์ของสังคมในยุคสมัยแก่ตนมาโดยตลอด...

ซึ่งเหตุผลที่ท่าน หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (2546) ได้ให้ไว้ว่าเหตุใดช่างทั้ง 3 ประเภทนั้นมีได้ลงนามในผลงานที่ตนทำไว้อันเนื่องมาจาก ช่างหลวงเป็นช่างที่สังกัดอยู่ตามกรมกองราชการต่างๆ ซึ่งการทำงานของช่างหลวงจึงถือว่าเป็นการทำงานราชการตามปกติ ดังนั้นช่างหลวงทั่วไปก็เห็นว่าตนเองเป็นข้าราชการประเภทหนึ่ง เมื่อมีโอกาสหรือได้รับคำสั่งให้ทำงานสิ่งใดก็จะพยายามทำให้ดีงามจนสุดความสามารถ เพื่อหวังความดีในราชการมีทางที่จะได้เลื่อนศักดิ์นาเลื่อนยศขึ้นเป็นขุนหมื่นและเป็นพระเป็นพระยาในที่สุด ศิลปวัตถุที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นก็เป็นของทางราชการมิใช่ของตน จึงไม่เห็นประโยชน์ที่จะเอาชื่อเสียงของตนไปผูกพันไว้ในศิลปวัตถุ

โดยหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (2546) ยังได้ยกตัวอย่างที่แสดงถึงความเป็นช่างหลวงซึ่งเป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ รู้จักกาลเทศะในการทำงาน และยังแสดงถึงความเชื่อความศรัทธาต่อผลงานของตนได้เป็นอย่างดี

...สมมติว่านายมีช่างสังกัดกรมสวนพระราชวัง ได้รับคำสั่งให้ออกแบบและคอยควบคุมการก่อสร้างพระเจดีย์ชั้นองค์หนึ่ง ในพระอารามหลวงแห่งหนึ่ง นายมีจะไม่สลักชื่อของตนไว้ที่ฐานพระเจดีย์องค์นั้น เพราะพระเจดีย์นั้นเป็นของหลวง ไปสลักชื่อของตนไว้อาจมีเจ้าขุนมูลนายเห็นว่าเป็นคนอาจเอื้อมก็ได้...ช่างในพระศาสนาซึ่งเป็นพระภิกษุนั้นจะยังปรากฏให้รู้อยู่ที่เฉพาะนามของท่านที่มีชื่อเสียงจริงๆ เพราะพระในวัดที่ท่านอยู่หรือได้สร้างศิลปกรรมไว้คงจะได้จดจำกันต่อๆมา แต่ก็จะมีอีกเป็น

จำนวนมากที่ชื่อเสียงสาปสูญไปเพราะท่านถือว่าท่านสร้างศิลปะขึ้นเป็นพุทธบูชา และหวังพระนิพพานเป็นผลสุดท้ายประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งการลงชื่อไว้เป็น การยึดอัตตาและส่งเสริมอัตตา ซึ่งผิดวิสัยในพระพุทธศาสนา...

...ส่วนช่างเชลยศักดิ์นั้น ลักษณะบอกอยู่แล้วว่าเป็นคนที่ไม่ปรารถนาจะรับราชการและปรารถนาดีในราชการ แต่ต้องการที่จะทำมาหากินของตนเป็นอิสระ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องปิดบังชื่อเสียงของตนไว้เป็นความลับ ยิ่งฝีมือดีเท่าไรก็ยิ่งต้องปิดเป็นความลับมากยิ่งขึ้นไปเท่านั้น หากมีคนรู้จักว่าช่างเชลยศักดิ์คนไหนฝีมือดี มีศิลปะสูงช่างคนนั้นก็จะต้องถูกเกณฑ์เข้าไปรับราชการในที่สุด ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้...

ในประเด็นที่กล่าวมาของท่าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชนั้น ตรงกับความเห็นของโชติ กัลยาณมิตรเช่นกันในเรื่องที่ของธรรมเนียมของช่างแต่โบราณที่เป็นช่างหลวงหรือช่างที่รับสนองพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ให้เป็นผู้ดำเนินการกำหนดแบบและการก่อสร้างว่าจะไม่ประสงค์ประกาศตัวด้วยวิธีจารึกชื่อไว้ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม จะมีเป็นการปรากฏชื่อของพระมหากษัตริย์ที่จารึกลงพระนามไว้ให้ปรากฏในจดหมายเหตุหรือพงศาวดารเท่านั้น ช่างรุ่นต่อมาจึงดำเนินการตามในลักษณะคล้ายธรรมเนียมปฏิบัติ ว่าเป็นการทำงานเพื่อเจ้านาย หรือกระทั่งช่างฝ่ายพระ ศาสนาก็ทำงานอย่างดงามในการที่จะถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นบุญกุศล (โชติ กัลยาณมิตร, 2546)

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้เป็นนายงานอำนวยการซ่อมแซมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในสมัยครบรอบ 100 ปี ใน พ.ศ. 2425 ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีพระชันษาเพียง 17 ปี โดยได้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า (ฐิติวัตร กุลละวณิช, 2550)

...ความเบิกบานใจของเกล้ากระหม่อม คราวใดจะเสมอเหมือนคราวนั้นไม่มี เพราะกำลังศึกษาการเขียนโดยความรัก และตัวก็มีหน้าที่ด้านการทำปฏิสังขรณ์หอพระคันธารราษฎร์อยู่ด้วย ไปตั้งแต่เข้าอยู่จนเย็นทุกวัน เดินรอบพระระเบียงดูร่างดูเขียนกันวันละรอบแล้วเป็นอย่างน้อย ใครเขียนดีก็ทอทางไมตรีวิสาสะด้วยเขา ฟังเขาพูดเรื่องเขียนบ้าง ช่างเป็นลูกมือเขาทาสี ตัดเส้นตัวเลวๆไปบ้าง จับจำคำติเตียนและแนะนำของเขาเป็นครู ในตอนปลายเมื่อท่านผู้ร่างท่านร่างหมดแล้ว ท่านก็เข้ารับห้องเขียนด้วยเหมือนกัน พร้อมทั้งช่างฝีมือมีชื่ออีกหลายคน ต่างจงห้องรับเขียนใกล้ๆกันที่ช่างประตูล้วน เป็นการแข่งขันกันในที่ เวลานั้นเกล้ากระหม่อมเกือบไม่ได้ไปที่อื่น และอยู่ที่นั่น ช่วยเป็นลูกมือและฟังพวกท่านอาจารย์พูดและสังเกตกลเม็ดในการเขียนอยู่ตลอดเวลา..

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์มีแนวพระราชดำรินในเรื่องของนิยาม “ศิลปะ” ไว้ดังนี้ (ฐิติวัตร กุลละวณิชย์, 2550)

...คนเขาถือกันว่าฉันเป็นต่างชาติ แต่จะถูกหรือไม่นั้นไม่ทราบ ตัวเองก็ ตัดสินไม่ได้ จะนับว่าเป็นศิลปินหรือไม่ใช่ก็ไม่แน่ แม้คำว่าศิลปินก็กลายเป็นเปลือยกาย ไปได้ จึงจะใช้ด้วยคำไทยว่า “ช่าง” ซึ่งยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลง ช่างดินนั้นพูดกันว่าฝีมือ ดี แต่ไม่จริงมิได้นำมือไป อันความคิดของพวกช่างนั้น ไม่มีที่สิ้นสุด แต่จะต้องทรงองค์ คุณเหล่านี้เป็นที่ตั้ง ฝีมือจะใช้อะไรได้ ต้องว่าความคิดดี คือความคิด

ข้อ 1. ต้องดูมาก

ข้อ 2. จะทำอะไรต้องนึกเอง จะจำเขามาทำ (คือกอปี้) นั้นไม่ควร เพราะ จะดีไม่ได้ ถ้าหากดี คนที่คิดเดิมเขาก็เอาดีไปกินเสีย ช่างที่ดีไม่ใช่จะเป็นเหวตาทะมา จากไหน ถ้าจะเปรียบแล้วก็คือกินของที่เขากินแล้วเข้าไป แล้วแตกเหงื่อออกมา นี้เอง จัดเป็นความคิด

ข้อ 3. ความคิดของช่างดี ไม่ใช่ดีเสมอไป บางทีก็เสีย แต่ต้องจำไว้ว่าเสีย เป็นครูคือไม่ทำอีก คำโบราณก็มีอยู่ว่า “โรคเป็นครูหมอ งานเป็นครูช่าง” คำนี้เป็นถูก ที่ที่สุด

ข้อ 4. เขาให้ทำอะไรต้องทำโดยไม่คิดถึงผลนั้นเอง จะเป็นประโยชน์แก่ตัว เราที่ได้ฝึกทำงาน

ข้อ 5. จะทำอะไรต้องเดาน้อยที่สุด ที่ว่าเดาน้อยนั้นก็ต้องดู แต่จะดูก็ต้อง เลือกลง คือถ้าจะทำของประจำบ้านเรา จะดูแบบสำเร็จที่เขาทำมานั้นจะหลงว่าอย่าง ง่ายๆ วัวไทยกับวัวฝรั่ง รูปร่างก็ไม่เหมือนกันเว้นแต่จะทำของในต่างประเทศจึงควรดู แบบสำเร็จที่เขาทำมา แต่รับรองว่าถูกก็ไม่ได้ บางอย่างก็จะถูก บางอย่างก็จะผิด นึก ได้เท่านั้น แต่คงจะมีอีกมาก...

พระพรหมพิจิตร (2508) กล่าวว่าวิธีการสอนนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยแนว ปฏิบัติการสอนขึ้นอยู่กับลักษณะจิตใจของผู้เรียน โดยได้แบ่งวิธีการสอนเป็น 2 ประเด็น กล่าวโดย

...การสอน คือการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ศึกษา ได้แก่ใช้วิธีสอน ใช้ หลักการสอน ใช้นโยบาย ให้ได้สติปัญญาและความคิดยิ่งขึ้น การบอก เป็นการสอนอย่างหนึ่ง จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น แต่ไม่มีกลวิธีสอนอย่างใด บอกอย่างตรงไปตรงมา หรือ ชี้ให้เห็นด้วย กริยา ผู้ฟังจะได้ความรู้อย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น หรือไม่รู้ไม่เข้าใจเลยก็ได้...

ซึ่งท่านได้ให้ข้อคิดว่าไม่ว่าจะเป็นวิธีการสอน หลักการสอน ต้องมีการบอกและการฝึกอบรมไปพร้อมกันเพื่อให้ผู้ที่เรียนเกิดความชำนาญในงานนั้นๆ มากขึ้น ซึ่งการสอนก็เพื่อสร้างความกระตุ้นให้แก่ผู้รับฟังเกิดความรู้สึ้อยากค้นหา ให้ได้พบความกระจ่างในเรื่องต่างๆ มากยิ่งขึ้น ส่วนการบอกเป็นการให้ข้อมูลความรู้แยกส่วนให้เกิดความชัดเจน

โดยข้อสำคัญอีกประเด็นของการศึกษาคือ การรู้จักพิจารณาหาความเหมาะสม ซึ่งท่านพระพรหมพิจิตร (พระพรหมพิจิตร, 2508) กล่าวไว้อย่างละเอียดว่า

..ข้อสำคัญของการศึกษาคือ... การรู้จักพิจารณาหาแบบแผนเหมาะสม หมั่นเทียบศิลปวัตถุที่เป็นขึ้นเป็นอัน เป็นการเปิดเผยสติปัญญาให้รู้แจ้งเห็นจริงเป็นอย่างดี เท่ากับลงทุนหากำไรให้เป็นหลักเกี่ยวเนื่องกับการเรียนให้เป็นคู่เคียงกันไป ความรู้จึงจะว่องไวแตกฉานได้พีผลสมความประสงค์...

Lewis (1998) มีข้อคิดเห็นว่าการเรียนด้านสถาปัตยกรรมควรมีการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์และทฤษฎีต่างๆ เพราะทำให้ทราบว่าที่ผ่านมาใคร ทำอะไร ที่ ไหน และอย่างไร เพื่อให้เกิดมุมมองในการนำไปพัฒนา ซึ่งการศึกษาดังกล่าวมานำไปสู่การแก้ไขปัญหาทางการออกแบบได้ โดยการศึกษาประวัติศาสตร์นั้นจะพิจารณาเป็นช่วงระยะเวลา สถานที่ เพื่อที่จะรับทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลในแง่ของการออกแบบ อาทิ ที่ตั้งของเมือง ศาสนา วัฒนธรรม หรือกระทั่งสไตล์ในการออกแบบแต่ละยุคสมัย

เรื่องความตระหนักถึงความเป็น “ช่าง” นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงพระราชทานพรให้แก่สถาปนิก และสถาปนิกทุกคนในวันครบรอบ 10 ปี สถาปนิกว่า “ช่างดีเป็นที่พอใจ นำความสุขให้ทุกๆ คน” ข้อความดังกล่าวท่านใช้คำว่า “ช่าง” ซึ่งช่างตามความหมายของราชบัณฑิตสถาน แล้วหมายถึง ผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผู้มีความรู้ในงานวิชาชีพโดยเฉพาะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ดังนั้นในที่นี้ก็คือสถาปนิกที่ต้องปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและตระหนักถึงความเป็นวิชาชีพช่างของตน ในความเป็นสถาปนิกที่ต้องใช้ความรู้ วิทยาการที่มีในการสร้างสรรค์ปัจจัยสำคัญในแง่ที่อยู่อาศัยต่อมนุษย์คนอื่นๆ และสร้างสรรค์ภาพรวมของสังคมให้มีเอกลักษณ์แห่งความเป็นชาติไทย เพื่อให้ความสุขเกิดขึ้นแก่ผู้รับตนเอง และสังคมโดยรวม

ดังนั้นการสืบทอดการช่างของไทย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2549) ในอดีตมักไม่มีการจดบันทึกเป็นตำราเอาไว้ การสอนจึงเป็นไปตามความเหมาะสมระหว่างครูกับศิษย์แต่ละคนและแต่ละสกุลช่าง ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม ผู้คนพึ่งพาอาศัยกันเหมือนเครือญาติ การสืบทอดวิชาช่างส่วนใหญ่จึงเป็นแบบเครือญาติเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะ

ครอบครัวช่างมักถ่ายทอดวิชาช่างให้บุตรหลาน หรือญาติพี่น้อง ในครอบครัวก่อน หากบุตรหลานไม่สนใจวิชาช่างดังกล่าว จึงจะถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานของผู้ที่นำมาฝากตัวเป็นศิษย์ต่อไป

สิ่งที่ช่างไทยยอมรับนับถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คือ ช่างทุกคนจะต้องมีครู จึงมีวิธีปฏิบัติในการฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ กับการยอมรับศิษย์ของครูช่าง พิธีกรรมอันเป็นเสมือนข้อตกลงตามภาระหน้าที่ระหว่างครูกับศิษย์เช่นนี้ เรียกว่า พิธีบูชาครู หรือ พิธีไหว้ครู แม้ในการศึกษาเล่าเรียนวิชาอื่น ๆ ในปัจจุบันก็ยอมรับพิธีไหว้ครูหรือพิธีบูชาครูเช่นกันแล้วยังมีพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า พิธีครอบ ถือว่าเป็นพิธียอมรับความเป็นช่างที่มีครู มีการอัญเชิญครูช่างที่ล่วงลับไปแล้วมาเป็นพยานว่า จะมีศิษย์เข้ามาเรียนวิชาช่าง ศิษย์ที่ได้รับการครอบจากครูช่างแล้ว จะสามารถเรียนรู้และฝึกฝนการช่างต่อไปอย่างราบรื่นไม่มีอุปสรรค ความเชื่อมั่นเช่นนี้ทำให้เกิดประเพณีไหว้ครูและพิธีครอบ สืบต่อมาถึงปัจจุบัน

โดยเหตุที่การสอนวิชาช่างและศิลปะต่าง ๆ ของไทย แต่โบราณมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ครูมิได้รับค่าตอบแทนใด ๆ จากศิษย์ แต่กลับเป็นฝ่ายให้ที่อยู่อาศัยและอาหารการกินแก่ศิษย์ และถือเสมือนศิษย์เป็นสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น จึงถ่ายทอดวิชาให้หมดสิ้นโดยไม่ปิดบังแต่ถ้าเห็นว่าศิษย์คนใดไม่สนใจต่อการเรียน ครูช่างก็จะระงับการสอนชั้นสูงและเคล็ดลับที่ลึกซึ้งให้ จึงดูเหมือนว่าครูช่างหวงวิชา ครูช่างบางคนถึงกับสั่งให้นำตำราและเครื่องมือช่างของตนเผาไปพร้อมกับศพ เพื่อมิให้ผู้ใดผู้หนึ่งสืบทอดวิชาของตน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2549)

สรุปว่า การสืบสานสถาปัตยกรรมไทยที่ผ่านมานั้นผู้ที่เป็นช่างต้องใช้การฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ซึ่งต้องอาศัยในเรื่องของการฝึกด้วยตัวเองเปรียบได้กับการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากกระบวนการที่ตนพบเจอและต้องมีความตั้งใจที่จะทุ่มเทต่อผลงานของตน เพราะในเรื่องของ “ครูพักลักจำ” นั้นเป็นเรื่องของการศึกษาด้วยตนเอง เปรียบเสมือนกับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งการศึกษาด้วยตนเองนั้น งานของช่างทุกชิ้นก็เปรียบเสมือนครูทั้งสิ้น การสืบสานความรู้ที่เกิดขึ้นต้องอาศัยทักษะความหมั่นเพียรส่วนตัว ครูจะบอก หรือสอนนั้นเป็นเพียงแนวทางที่พึงกระทำเท่านั้น แต่ผู้ศึกษาต้องมีการสังเกต ฝึกฝน และสร้างความเข้าใจด้วยตนเองมิใช่เป็นเพียงการจำแบบ หรือลอกแบบมาเท่านั้น แต่ต้องอธิบายให้ได้ว่างานต่างๆ นั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ความเหมาะสมของงานชิ้นนั้นคืออะไร ใครเป็นเจ้าของอาคารหรือต้องการสร้างอาคารนั้นเพื่อใคร

ทั้งนี้ในปัจจุบันที่สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาการศึกษาในระบบได้เข้ามามีบทบาทต่อการสอบวิชาสถาปัตยกรรมไทย ดังนั้นสิ่งที่สำคัญคือ “ครูผู้สอน” และ “ผู้เรียน” ได้ทำความเข้าใจในเรื่องของงานสถาปัตยกรรมไทยมากขึ้นเพียงใด มิใช่แต่เป็นการกำหนดหลักสูตรเนื้อหาวิชาให้ครบถ้วนตามกฎเกณฑ์เท่านั้น แต่สาระในการถ่ายทอดความรู้ ความช่างซักช่างถาม หมั่นสังเกต การฝึกประสบการณ์ให้สั่งสมความรู้ รู้จักข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในอดีตแล้วนำมาปรับปรุง

และความฝึกฝนส่วนบุคคลนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทย เพื่อให้องค์ความรู้นั้นได้มีการถ่ายทอด ให้เกิดความรู้เดิมและพัฒนาให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาบทความ เอกสารและงานวิจัยด้านสถาปัตยกรรมไทยและการสืบสานต่างๆ เห็นว่ามีผู้ที่ได้จัดทำบทความ เอกสารและงานวิจัยด้านสถาปัตยกรรมไทย และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สืบสานงานศิลปสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนแนวคิดในงานด้านสถาปัตยกรรมไทย ดังนี้

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

สมภพ ภิรมย์ (2531) ได้ศึกษาเรื่องบ้านไทยภาคกลาง โดยแสดงให้เห็นถึงปัจจัยในการเกิดลักษณะของเรือนไทย ลักษณะเฉพาะของเรือนไทย ขั้นตอนการก่อสร้างอาคารที่แสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ใช้สอยของอาคารเรือนไทยที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับพื้นที่เขตร้อนได้เป็นอย่างดี และสะท้อนให้เห็นว่าเรือนไทยภาคกลางหรือบ้านไทยภาคกลางนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาติแสดงออกซึ่งลักษณะประจำชาติได้

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร ... [และคนอื่นๆ] (2536) ได้วิจัยเรื่อง พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยในการค้นหาสาระของงานสถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ 7 และจนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2532 คือปีสิ้นสุดที่คณะผู้วิจัยทำการศึกษา) เพื่อพิจารณาว่าอะไรคือประเด็นสำคัญในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมในอนาคต โดยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทั้งเรื่องของวิจัยประวัติศาสตร์ ควบคู่กับการสัมภาษณ์จากสถาปนิกที่เป็นแกนนำจำนวน 20 ราย และมีการแจกแบบสอบถามให้กับสถาปนิกที่อยู่ทั้งภาครัฐและเอกชนจำนวนรวม 336 คน โดยผลการวิจัยได้ข้อสรุปถึงปัจจัยและงานสถาปัตยกรรมที่ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยแบ่งเป็นช่วงตามปีพุทธศักราชดังนี้

1. ช่วงรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ 7 : สู่รุ่งอรุณแห่งสถาปัตยกรรมสมัยใหม่
2. ช่วง พ.ศ. 2547- 2550: ช่วงทันสมัย – สู่รัฐนิยม
3. ช่วง พ.ศ. 2501- 2515: สู่มาตรฐานสากลจากการเรียนรู้และเลียนแบบ
4. ช่วง พ.ศ. 2516 – 2525: สู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาตนเอง
5. ช่วง พ.ศ. 2526- ปัจจุบัน (2532): สู่ความสำเร็จและสุนทรียภาพเชิงธุรกิจ

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้พิจารณาแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมแต่ละช่วงซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงโดยอิทธิพลทั้งจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แล้วยังได้วิเคราะห์เรื่องของงานสถาปัตยกรรมทั้งประเภทที่พักอาศัยและการอยู่อาศัยจากอดีตถึงปัจจุบันเช่นกัน โดยผลที่

ออกมาปรากฏว่าจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองทางการเมือง และการรับเอาความทันสมัยเข้ามาสู่เมืองทำให้รูปแบบของงานสถาปัตยกรรมได้เปลี่ยนแปลงไป โดยที่เน้นในเรื่องประโยชน์ใช้สอย และการแสดงอำนาจทางการเมืองมากขึ้น โดยในระยะหลังได้มีการส่งเสริมในแง่ของอัตลักษณ์ความเป็นไทยตั้งนั้นอาคารที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน หรืออาคารราชการต่างๆ จึงนิยมที่การเน้นแนวทางสัญลักษณ์มากขึ้นเพื่อพยายามที่จะสร้างความเป็นอัตลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรม

ฤทัย ใจจงรัก (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่องเรื่องไทยเดิม โดยได้วิเคราะห์ถึงการตั้งถิ่นฐาน การเกิดของหมู่บ้าน ประเภท ลักษณะ คติความเชื่อของเรือนไทย และได้นำเสนอรายละเอียดและรูปแบบของเรือนและผังพื้นที่ ตลอดจนวิธีการก่อสร้างเรือนไทย

สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ (2540) ได้เสนอบทความเรื่องคุณค่าและความงามในแง่ของงานสถาปัตยกรรม เรื่องของการปลูกเรือน โดยได้กล่าวถึงผลกระทบของบ้านเรือนไทยและสถาปัตยกรรมไทยประเพณีว่าเกิดจากปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ความนิยมรูปแบบบ้านของต่างชาติ ความนิยมของใหม่ และทอดทิ้งของเก่า ความนิยมของแปลกพิสดาร ความนิยมเลียนแบบกัน ซึ่งในบางครั้งการนำเอารูปแบบงานสถาปัตยกรรมจากชาติอื่นมาใช้ในเมืองไทยนั้นไม่สามารถที่จะใช้แทนกันได้ ดังคำว่า “...เอารูปแบบของวัฒนธรรมอื่นมาสวมไว้กับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง...” ซึ่งไม่เกิดความเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่และสภาพความเป็นจริงในวัฒนธรรมของไทย โดยท่านได้ยกคำว่า “งามกับงดงาม” ขึ้นมาแสดงให้เห็นภาพของความเหมาะสม ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ตามที่ท่านได้ศึกษาเอกสารพระยาอนุমানราชชนเขียนหนังสือกราบทูล สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า “...งาม ยังหมายถึงความเหมาะสมพอดี กล่าวคือ ความดีกับความงามเป็นของที่มาด้วยกัน จนกล่าวกันติดปากว่าความดีความงาม...” ส่วนงดงามท่านอาจารย์สันติได้สรุปว่างดงามเป็นคำที่ใช้อธิบายของที่สวยงาม และเป็นของสูงอยู่เบื้องบน เป็นของศักดิ์สิทธิ์ล้ำค่าโดยเฉพาะมิใช่นำมาใช้กับของที่เป็นสามัญ เช่นความงดงามของวัดวาอาราม พระบรมมหาราชวัง ของที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ แต่ประชาชนคนทั่วไปจะใช้คำว่างามเท่านั้น ซึ่งตรรกศาสตร์ความงามในแง่ของงานสถาปัตยกรรมที่ควรต้องดำรงคงไว้ในความคิดประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ 1) รากลึกของความงามกำหนดอยู่ที่การมีประโยชน์ใช้สอย 2) ความงามเป็นสิ่งที่ไม่นิ่งเฉย 3) การอิงธรรมชาติ คือ ความงาม การสวมกอดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และ 4) ความงาม คือ ความเชื่อมโยงต่อเนื่องกับอดีต รูปลักษณ์อันสะสวยของสถาปัตยกรรม

ชาติรี ประกิตนันทการ (2547) ได้ศึกษาเรื่องการเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรมสยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม โดยผู้วิจัยเริ่มต้นจากความเชื่อที่แฝงอยู่ในงานสถาปัตยกรรมที่ทำหน้าที่เป็นวัตถุสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ผู้วิจัยเห็นว่าความหมายของงานสถาปัตยกรรมแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ สถาปัตยกรรมสื่อถึงเรื่องของประโยชน์ใช้สอย ในระดับหนึ่งและสื่อความหมายในระดับวัฒนธรรมอีกระดับหนึ่ง ซึ่งผลจากการศึกษาเรื่องดังกล่าวผู้วิจัยพบเห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

การพัฒนาทางสังคมและการพัฒนาในงานสถาปัตยกรรม และรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นยังสะท้อนให้เห็นถึงมุมมอง ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี โดยใช้รูปร่างหน้าตาของตัวอาคารเป็นสิ่งที่สื่อออกมา ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า “ภาษาสถาปัตยกรรม” ที่ผ่านปัจจัยทางการเมือง และการก้าวสู่ความทันสมัย (Modernization) ตั้งแต่ยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีลักษณะการปกครองแบบราชาธิราช และการก้าวสู่ความเปลี่ยนแปลงในกระแสของความเจริญที่ต้องรับเอาอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามาในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และหลังจากการเปลี่ยนระบบการปกครองในสมัย พ.ศ. 2475 ซึ่งคณะปกครองเน้นความเป็นชาตินิยมสู่สังคมไทย ดังนั้นด้วยรูปแบบการเมืองการปกครองจึงส่งผลต่อรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมในแต่ละสมัยด้วยเช่นกัน ซึ่งผู้เขียนได้สรุปใจความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าไม่เข้าใจประเด็นทางสังคมที่แวดล้อมงานสถาปัตยกรรมได้ลึกซึ้งมากพอ ก็จะไม่มีความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสถาปัตยกรรมในสังคมไทยได้เลยไม่ว่ายุคสมัยใด”

ญาณินทร์ รักรวงศ์วาน (2549) ได้เสนอบทความเรื่องสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น: การดำรงอยู่และการสืบต่อ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าจากสภาพปัจจุบันของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตไปด้วย โดยการเลียนแบบสังคมเมืองทั้งในเรื่องของวัตถุ และวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้างบ้าน โดยละทิ้งความเชื่อแบบเดิมเข้ามาสู่การก่อสร้างอาคารแบบทรงตึกสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งกับวิถีชีวิตของตนเองที่ยังคงเป็นวิถีแบบกสิกรรมอยู่ ดังนั้นจึงมีแนวทางในการนำเสนอว่าในการพัฒนาประยุกต์ใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้เข้าสู่สภาพการณ์ปัจจุบันควรต้องมีการพิจารณา 4 ด้านหลักได้แก่ ภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ พฤติกรรมและกิจกรรมในการดำรงชีวิต วัสดุและเทคโนโลยี และท้ายสุดคือเรื่องของคติ ความเชื่อ ยังคงส่งผลต่อการออกแบบบ้านเรือนของประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ (2551) ได้วิจัยเรื่อง**บทบาทและแนวคิดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการพัฒนาเมือง ชุมชน และสถาปัตยกรรมตามแนวพระราชดำริ** เนื่องจากโครงการพัฒนาต่างๆ ที่สำคัญกว่า 3,000 โครงการที่เกิดขึ้นจากแนวพระราชดำริโดยมีแนวทางในการพัฒนาประเทศและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทย ผู้วิจัยจึงได้มุ่งหาสาระสำคัญในโครงการต่างๆ เฉพาะบทบาทและแนวคิดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในส่วนที่เกี่ยวกับการ**พัฒนาเมือง ชุมชน และสถาปัตยกรรม** ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ทั้ง 3 ส่วนพบว่าในแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประกอบด้วย 6 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดการประหยัด ซึ่งเป็นลำดับสำคัญลำดับแรก แนวคิดการลดผลกระทบที่เกิดจากโครงการพัฒนา แนวคิดการวางแผนและการบริหารจัดการ แนวคิดการตอบสนองหลากหลายวัตถุประสงค์ แนวคิดหน้าที่การพัฒนาสังคม/สาธารณประโยชน์ และแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจากการประมวลแนวคิดทั้ง 6 แนวคิดข้างต้นมีความสัมพันธ์ไปสู่แนวทางการพัฒนาดังที่คณะผู้วิจัยได้สรุปไว้ดังนี้

...ในการจัดทำโครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ให้มีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมเพื่อให้โครงการพัฒนาดำเนินไปอย่างประหยัด และสามารถลดผลกระทบที่เกิดจากโครงการ ในขณะเดียวกันสามารถตอบสนองให้หลากหลายวัตถุประสงค์ ซึ่งหมายถึงประสิทธิผลของโครงการที่สะท้อนถึงหน้าที่ในการพัฒนาสังคม/สาธารณประโยชน์ และทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การเป็นโครงการพัฒนาที่มีความยั่งยืน อันเป็นการแสดงถึงคุณค่าโดยสมบูรณ์ของการดำเนินการ...

พริยา บุญประสงค์ (2553) ได้สรุปหลักวิชาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยเน้นการอนุรักษ์ไม่เพียงแต่การทำให้เหมือนของเดิมเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจรายละเอียดที่อยู่เบื้องหลังของงานชิ้นนั้นๆ ด้วย ดังนี้

...การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและโบราณสถาน เป็นหลักวิชาการที่ครอบคลุมการศึกษาทางประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ที่มุ่งหมายในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity) ของโบราณสถานและอาคารประวัติศาสตร์ให้มากที่สุด โดยเฉพาะองค์ประกอบของอาคารและภูมิทัศน์โดยรอบ ดังนั้นการสงวนรักษา (preservation) จึงเป็นเป้าหมายแห่งความพยายามในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและโบราณสถาน โดยกระบวนการซ่อมแซมและปรับปรุง (repair and restoration) การปฏิสังขรณ์ (reconstruction) การปรับปรุงและยกระดับมาตรฐาน (adaptation and upgrade) ให้อาคารสามารถตอบสนองความต้องการในปัจจุบันได้ แต่ในความเป็นจริงนอกจากอาคารเก่าจะมีคุณค่าในเชิงสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมแล้ว ยังมีคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจด้วย โดยสถาปนิกนักอนุรักษ์ Fielden กล่าวใน Historic Building Conservations ว่า “การปรับปรุงพื้นที่ใช้สอยเป็นหนทางเดียวที่จะรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสุนทรียภาพไว้ได้อย่างเสถียรภาพในเชิงเศรษฐกิจ ในขณะที่อาคารอาจถูกยกระดับเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานในภาวะนั้นๆ” จากแนวคิดนี้อาจสรุปได้ว่าการอนุรักษ์นั้นไม่เพียงแต่เพื่อรักษารูปแบบทางกายภาพ หากแต่อาคารยังต้องการได้รับการใช้สอยที่สอดคล้องกับเงื่อนไขต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาวิเคราะห์สภาพของอาคารประวัติศาสตร์แต่ละแห่ง...

ชมชน พูลินไพบูลย์ and อีโรชิ ทาเกยามา (2553) ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ. 2552 โดยผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาและวิเคราะห์ในเรื่องของการออกแบบสถาปัตยกรรมในประเทศไทยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “เอกลักษณ์ของชาติ” ซึ่งได้ดำเนินการวิเคราะห์จากการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ซึ่งมีผลงานที่ผ่านการคัดเลือกจำนวน 10 ราย เพื่อเป็นการสืบค้นภาพรวมทางความคิดของสถาปนิกผู้ออกแบบในแนวความคิดหลักของการออกแบบสถาปัตยกรรมในประเทศไทย

โดยผลการศึกษาจากกรณีศึกษาทั้ง 10 ชิ้นพบว่า การประกวดแบบหรือออกแบบอาคารที่มีความสำคัญระดับชาติในประเทศไทยในตัวอย่างที่ยกมาคือ อาคารรัฐสภานั้น สถาปนิกมีแนวความคิดที่จะตีความคำว่าเอกลักษณ์ไทย หรือแสดงความเป็นไทยออกมาในเชิงวัตถุคือกายภาพที่มองเห็นในตัวอาคาร ประหนึ่งเป็นการลอกเลียนแบบจากรูปทรงของงานสถาปัตยกรรมในอดีตแล้วนำมาปรับปรุงให้เข้ากับตัวอาคาร ในการนี้ผู้วิจัยเห็นว่า

...สู่เสียงต่อการลอกของเดิมและตีความผิดๆ แล้ว การทำความเข้าใจกับเนื้อหาและโปรแกรมการออกแบบอย่างถ่องแท้และสร้างสรรค์งานออกแบบมาได้เหมาะสมกับกาลเทศะในปัจจุบันอาจนำมาซึ่งการแสดงออกถึง “ความเป็นไทย” ในสถาปัตยกรรมที่ “ร่วมสมัย” โดยไม่ต้องมีการยึดเยี่ยกรูปแบบ ความหมาย หรือความเข้าใจแต่อย่างใด...

2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Warren (2003) ได้ทำการรวบรวมบ้านพักอาศัยที่มีคุณค่าทางด้านความงามของไทยไว้ซึ่งได้ให้ความเห็นว่าบ้านเรือนของไทยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอันเนื่องมาจากสภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะช่วงการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในปี ค.ศ. 1950 ผู้คนละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมกันเข้าสู่ความทันสมัยมากขึ้น ทำให้เกิดลักษณะของการใช้พื้นที่ที่เน้นเรื่องของประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น อาคารบ้านเรือนเป็นแบบตะวันตกมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำนายสำหรับคนไทยที่ต้องรักษาความเป็นอัตลักษณ์และสืบสานลักษณะเฉพาะของบ้านเรือนตนเองไว้ในอนาคต

Wisadavet (1996) เขียนบทความเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการพัฒนาในประเทศไทย ว่าความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและการพัฒนาของประเทศไทยยังไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เพราะประเทศไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์และศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดกว้าง ศาสนาพุทธไม่ยอมรับอะไรเพียงเพราะมันเป็นตรรกะ โดยกล่าวว่าหากในคัมภีร์หรือคำสอนที่สอนโดยครูจะเป็นจริงหรือไม่ผู้เรียนต้องทำการทดลองปฏิบัติเองก่อนแล้วหากนำไปปฏิบัติแล้วถ้ามันเป็นสิ่งที่ดีก็สามารถยอมรับมันได้ โดยหลักการนี้จึงก่อให้เกิดความไม่ยึดติด (อนัตตา) สอนให้เราไม่ให้ความผูกพันกับสิ่งที่มีอยู่ ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีใครเป็นอะไร เพียงแต่กลายเป็นเท่านั้น ไม่เชื่อในความคงทน ดังนั้นอาจเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมคนไทยจะค่อนข้างมีความยืดหยุ่นทั้งการปฏิบัติตนและแนวคิดต่างๆ จึงส่งผลออกมายังรูปลักษณ์ของงาน ตลอดจนลักษณะนิสัยใจคอของคนไทย

Tran. (2010) ทำการวิจัยในเรื่องของสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ในประเด็นของอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรม ความหมาย และประวัติศาสตร์ ซึ่งในงานวิจัยนี้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง

สถานที่ตั้งของงานออกแบบ การอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ตลอดจนประวัติศาสตร์ในงานสถาปัตยกรรมที่ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเกี่ยวเนื่องต่อกัน ซึ่งสิ่งที่ทำให้อัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนคือการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมปรับเปลี่ยนรูปแบบ รูปทรง ตลอดจนวัสดุใหม่ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นแทนที่ ดังนั้นการพิจารณาคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่เดิมย่อมช่วยในการสร้างสรรค์งานที่เกิดขึ้นใหม่ภายใต้สังคมและวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นในบริบทใหม่ต่อไป

Alex Mesoudi and Whiten. (2008) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องบทบาทของการสืบสานทางวัฒนธรรมเพื่อเข้าใจถึงการวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในมนุษย์ โดยการศึกษานี้ได้ตั้งประเด็นจากคำถามว่ามนุษย์ (ใคร) จะทำอะไร เมื่อไหร่ และอย่างไร ในการนำไปสู่การวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ซึ่งจากการศึกษาพบว่าวัฒนธรรมจะถูกส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัวของตนเอง หรือ การเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม ทั้งนี้ยังได้แบ่งการเรียนรู้ใน 2 ระดับได้แก่ระดับการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ที่เกิดจากสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นในประเด็นคำถามข้างต้นที่ว่ามนุษย์ (ใคร) จะทำอะไร เมื่อไหร่ และอย่างไร คือพฤติกรรมที่เห็นและเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนและก่อให้เกิดเป็นลักษณะของพฤติกรรมเลียนแบบ ก่อนที่จะพิจารณาจากสภาพสังคมเพื่อที่จะพัฒนาและสืบสานวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นต่อไป

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะพบว่าการพัฒนาการในเรื่องของงานสถาปัตยกรรมไทยนั้นมีความเกี่ยวข้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง หรืออิทธิพลที่รับเข้ามาในสังคมแต่ละยุคสมัย สิ่งที่ผู้วิจัยหลายท่านพยายามบอกกล่าวคือไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร รูปแบบที่ถอด ลอกเลียน พยายามค้นหาความงามที่เหมาะสม หรือคงรูปงานสถาปัตยกรรมไทยนั้นยังเป็นสิ่งที่สถาปนิก หรือช่างผู้ออกแบบพยายามที่จะค้นหา หรือต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้ การอนุรักษ์ศิลปวัตถุและโบราณสถานว่า การอนุรักษ์นั้นไม่ได้หมายถึงการรักษาก้อนวัตถุหรือกองหินเพื่อกีดขวางมิให้ชุมชนขยายออกไป แต่หากเป็นการรักษาแหล่งค้นคว้าทางวิชาการและหลักฐานในอดีตไว้เพื่อศึกษารายละเอียดของเหตุการณ์ เพราะสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏนั้นสามารถเชื่อมโยงส่วนของวิชาการและประวัติศาสตร์ที่ขาดหายไปได้ (โชติ กัลยาณมิตร, 2539) เพราะสถาปัตยกรรมเป็นการสื่อถึงสัญลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชาติ จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสถาปัตยกรรมไทยคือสัญลักษณ์ตัวแทนที่แสดงความเป็นไทยทางวัตถุที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด

เมื่อการเปลี่ยนแปลงนำความพัฒนาก้าวหน้ามาสู่ประเทศ ผลกระทบจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นอาจทำให้แนวคิดภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมไทยขาดหายหรือตกหล่นไป โดยจะหยิบยืมมาเฉพาะรูปลักษณ์เท่านั้น แต่แนวความคิดหลักในการพัฒนาหรือการนำแนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรมไปใช้ต้องพิจารณาทั้งเรื่องของประโยชน์ใช้สอย ความงาม และคุณค่าของงานสถาปัตยกรรม และอีกปัจจัย

หนึ่งที่สำคัญคือเรื่องของสภาพบริบทโดยรอบในแง่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันเป็นภูมิที่ตั้งของงานสถาปัตยกรรมในแต่ละที่ที่เป็นตัวกำหนด สถาปัตยกรรมสะท้อนซึ่งความเป็นวัฒนธรรมของแต่ละชาติมีความแตกต่างกันอันเนื่องจากปัจจัยทั้งทางด้านที่ตั้ง สภาพสังคมและเศรษฐกิจ งานสถาปัตยกรรมในแบบตะวันตกเน้นปรัชญาการอยู่ร่วมกับธรรมชาติมิใช่การเอาชนะธรรมชาติเช่นสถาปัตยกรรมตะวันตก ดังนั้นการนำรูปแบบแนวคิดจากที่อื่นมาใช้ที่ประเทศไทยอาจไม่มีความเหมาะสม ดังนั้นแล้วการต้องการรักษาแนวคิดภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมไทยนี้จึงได้พยายามสร้างและสืบสานงานต่างๆ เข้ามา เพียงแต่การสืบสานอาจจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้ไปตามเทคโนโลยี และวัสดุที่มีในปัจจุบัน งานวิจัยทั้งหลายยังได้สะท้อนความพยายามของสถาปนิกที่ต้องการสืบสานแนวคิด และอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยให้คงอยู่ต่อไปในอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย และเพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งจะใช้ระเบียบวิธีการเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัย โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้เชี่ยวชาญในสาขาสถาปัตยกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายสาขา

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาภาคสนาม และจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 4 สรุปและประมวลผล

วิธีการดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้เชี่ยวชาญในสาขาสถาปัตยกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย ได้แก่

1. วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการงานสถาปัตยกรรมและศิลปะไทย และงานสถาปัตยกรรมจากประเทศต่างๆ ประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) เป็นการศึกษาเอกสารที่ได้มีการเสนอแนวคิดจากประสบการณ์ของผู้เขียนโดยตรง อาทิ

- จดหมายเหตุการณ์ช่างที่เกี่ยวข้องในการสร้างงานสถาปัตยกรรมไทย
- สาส์นสมเด็จ

- ปาฐกถาชุดสิรินธร โดยนายนิจ วิทยชีระนันท์
- ประเพณีปลูกเรือน โดยเสฐียรโกเศศ
- ตำราพรหมชาติ ฉบับหลวง

นอกจากนี้ยังมีเอกสารชั้นต้นประเภทบันทึกราชการ รายงานการประชุม กฎหมายข้อกำหนด และพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติสถาปนิก พ.ศ. 2543 โดยแหล่งที่มาของเอกสารชั้นต้น เช่น หอจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น

1.2 ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยเป็นการศึกษาจาก เอกสารการสัมมนา และสื่อบัตรอาคารงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนเอกสารองค์ความรู้ของกรมศิลปากรที่มีการเก็บรวบรวมโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้านงานสถาปัตยกรรมไทย และบทความการวิพากษ์งานสถาปัตยกรรมไทยที่เกี่ยวข้อง บทความจากหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมไทย เช่น สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ วารสารหน้าจั่วของมหาวิทยาลัยศิลปากร เอกสารการสัมมนาเรื่องเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนรายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง

1.3 การวิเคราะห์เอกสารที่ได้ค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสรุปอุปนัย การใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทของข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล ตามหลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะใช้กรอบแนวคิดของทฤษฎีคุณค่าเข้ามาพิจารณา โดยศึกษาคุณค่าทางด้านสุนทรียะ ด้านความงามและเรื่องราวในงานสถาปัตยกรรมไทยในบริบทของประเทศไทย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลทางด้านงานสถาปัตยกรรม ได้แก่

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรม) พ.ศ. 2537
2. รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ศิลปะสถาปัตยกรรม) พ.ศ. 2543
3. รองศาสตราจารย์วีระ อินพันทัง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มล. ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ (เทวกุล) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. อาจารย์สุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย อาจารย์พิเศษในมหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

2.1 ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เบื้องต้น ได้แก่

1. เรือไทย วิถีไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคตในความคิดเห็นของท่านคือ
 2. แนวคิดในการสร้างเรือไทยของท่านเป็นอย่างไร
 3. อัตลักษณ์ของเรือไทยภาคกลางในทศวรรษของท่านเป็นอย่างไร
 4. อัตลักษณ์ของเรือไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีความแตกต่างกันหรือไม่
 5. ท่านคิดว่าคุณค่าของอัตลักษณ์ของเรือไทยคืออะไร มีความแตกต่างกันหรือไม่ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
 6. ขั้นตอนการสืบสาน กระบวนการออกแบบและก่อสร้างเรือไทยเหมือนหรือต่างกับอดีตหรือไม่อย่างไร
 7. ปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของเรือไทยคืออะไร
3. เมื่อวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เป็นที่เรียบร้อยแล้วจะมีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอีกครั้งก่อนที่จะร่วมพิจารณากับอาจารย์ที่ปรึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายสาขา

นำผลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 คืออัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยที่ค้นพบมาพิจารณา โดยอิงหลักทฤษฎีคุณค่ามาประกอบการพิจารณา ซึ่งทั้งนี้คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยอาจปรากฏผ่านทั้งทางเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ดังนี้

- 1.1 การศึกษาเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) เป็นการศึกษาเอกสารที่ได้มีการเสนอแนวคิดจากประสบการณ์ของผู้เขียนโดยตรง อาทิ หนังสือประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร สาส์นสมเด็จ และบทความจากหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมไทยที่ผู้เขียนเล่าจากประสบการณ์ตรงของตนเอง เอกสารการสัมมนาเรื่องเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนรายงานการประชุม บันทึกการประชุมของราชการที่เกี่ยวข้อง

- 1.2 ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยเป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีผู้วิพากษ์บทความ เอกสารการสัมมนา และสูจิบัตรงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนเอกสารองค์ความรู้ของกรมศิลปากรที่มีการเก็บรวบรวมโครงการต่างๆ
- 1.3 การวิเคราะห์เอกสารที่ได้ค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทของข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล ตามหลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะใช้กรอบแนวคิดของของทฤษฎีคุณค่าตามหลักของคุณวิทยาเข้ามาพิจารณา
2. การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายสาขา
- 2.1 ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เบื้องต้น ได้แก่
1. เรือไทย วิถีไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคตในความคิดเห็นของท่านคือ
 2. คุณค่าของเรือไทยในทศวรรษของท่านคืออะไร
 3. อัตลักษณ์ของเรือไทยมีคุณค่าอย่างไร เหมือนหรือต่างจากอดีตหรือไม่ อย่างไร รายชื่อผู้ทำการสัมภาษณ์ได้แก่
- 1) รองศาสตราจารย์สัญญา วงศ์อร่าม “ศาสตราจารย์ภิกขาน สาขาวิชาศิลปศึกษา”
 - 2) รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล (อธิการบดีสถาบันอาศรมศิลป์)
 - 3) อาจารย์แผน เอกจิตร (วิทยาลัยช่างศิลป์ จังหวัดสุพรรณบุรี)
 - 4) อาจารย์สาคร โสภา (วิทยาลัยช่างศิลป์ ลาดกระบัง)
 - 5) นายนิยม กลิ่นบุปผา (นักศิลปกรรม ชำนาญการพิเศษ กรมศิลปากร)
 - 6) นายบุญญวัฒน์ ทิพทัส (สถาปนิกอาวุโส นักอนุรักษ์)
 - 7) เรืออากาศตรีชวพงศ์ ชำนิประศาสน์ (สถาปนิกอาวุโส)
 - 8) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประชา แสงสายัณต์ (อาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
 - 9) รองศาสตราจารย์ชาติรี ประกิตนนทการ (อาจารย์ประจำสาขาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร)
 - 10) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันดี พินิจวรสิน (อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)
 - 11) ช่างพื้นบ้าน นางสาวรอย สุขรวัยเจริญ (อยุธยา)
 - 12) ช่างพื้นบ้าน นายสืบ เดชเพชร (เพชรบุรี)
 - 13) ช่างพื้นบ้าน นางกัญญาภา ประสาทเขตต์ (สุพรรณบุรี)

- 2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์นำมาจำแนกประเภทข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และการสร้างสมมติฐานงานวิจัยที่อาจเกิดขึ้น ให้เป็นไปตามทฤษฎีคุณค่าในแง่ของคุณวิทยา เพื่อให้เห็นซึ่งคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยหรือปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลต่อการสืบสานงานสถาปัตยกรรม เพื่อหาแนวทางที่จะสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทยในบริบทปัจจุบัน
- 2.3 การตรวจสอบข้อมูล เมื่อวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เป็นที่เรียบร้อยแล้วจะมีการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอีกครั้งก่อนที่จะร่วมพิจารณากับอาจารย์ที่ปรึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาภาคสนาม การจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ

วิธีดำเนินการวิจัย ได้แก่

1. วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

- 1.1 การศึกษาเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) เป็นการศึกษาเอกสารที่ได้มีการเสนอแนวคิดจากประสบการณ์ของผู้เขียนโดยตรง อาทิ หนังสือประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร สาส์นสมเด็จ และบทความจากหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมไทยที่ผู้เขียนเล่าจากประสบการณ์ตรงของตนเอง เอกสารการสัมภาษณ์เรื่องเกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนรายงานการประชุม บันทึกการประชุมของราชการที่เกี่ยวข้อง
- 1.2 ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยเป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีผู้วิพากษ์บทความ เอกสารการสัมภาษณ์ และสุจิตร์งานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดจนเอกสารองค์ความรู้ของกรมศิลปากรที่มีการเก็บรวบรวมโครงการต่างๆ
- 1.3 การวิเคราะห์เอกสารที่ได้ค้นคว้าจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทของข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล ตามหลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะใช้กรอบแนวคิดของทฤษฎีคุณค่าตามหลักของคุณวิทยา ด้านสุนทรียศาสตร์เข้ามาพิจารณา

2. การศึกษาภาคสนาม

- 2.1 ศึกษาจากสถาบันที่มีการสอนสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร

2.2 ศึกษาจากการก่อสร้างเรือนไทยในเขตพื้นที่ภาคกลางที่ยังมีการปรุงเรือนอยู่ ได้แก่ จังหวัดอยุธยา อ่างทอง สุพรรณบุรี และเพชรบุรี

2.3 ศึกษาจากพิธีการครอบครุช่าง พิธีไหว้ครู เป็นต้น ได้แก่พิธีไหว้ครูสาขาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และ พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร

3. การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) จากการตรวจสอบข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 และ 2 และจากการศึกษาภาคสนามแล้ว นำผลที่ได้มาจำแนกประเภทของข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล ตามหลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะใช้กรอบแนวคิดของทฤษฎีคุณค่าทางด้านคุณวิทยาเข้ามาพิจารณา เพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มให้ความคิดเห็น โดยแบ่งกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการให้ความคิดเห็นเป็น 3 กลุ่ม คือ

3.1 กลุ่มผู้สอน อันประกอบไปด้วยครุช่าง และนักวิชาการที่สอนด้านสถาปัตยกรรมไทย

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

- วิธีการถ่ายทอด/แนวทางการสอนให้นักศึกษา/ ผู้เรียน/ ช่าง เข้าใจในเรื่องของงานสถาปัตยกรรมไทย (เรือนไทย) และนำมาปรับใช้ในวิถีปัจจุบันคืออะไร
- หัวใจ/ สิ่งสำคัญในการพิจารณาถึงการปลูกเรือนไทย อดีต ปัจจุบัน และในอนาคต โดยขอสอบถามในเรื่องของวิถีคิด คติความเชื่อ แบบแผนการสร้างเรือน
- การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเรือนไทยที่ท่านได้รับมาจากอดีตเป็นอย่างไร และท่านได้ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังอย่างไรในประเด็นเรื่องของวิถีคิด คติความเชื่อ แบบแผนการสร้างเรือน
- อัตลักษณ์ของเรือนไทยคือสิ่งใดและอัตลักษณ์ใดที่ยังคงสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน
- คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยตามความคิดเห็นของท่าน
- จะมีวิธีการอย่างไรที่จะให้คนทั่วไปตระหนักในคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย
- นิยามการสืบสานในความคิดเห็นของท่านคืออะไร และแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยความจะไปในทิศทางใด

รายชื่อการสนทนากลุ่มผู้สอน เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2557 ประกอบด้วย

- 1) อาจารย์นันทน์ ขวัญเมือง อาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2) อาจารย์ศุภวัฒน์ หิรัญธณภิวัดน์ อาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ อาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 4) อาจารย์ปองพล ยาศรี อาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร
 - 5) อาจารย์ตะวัน วีระกุล อาจารย์ภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร
 - 6) นายเรืองยศ เพ็งแจ่มศรี ช่างปรุ้งเรือน (อ่างทอง)
 - 7) นายเข้า พิมพินาค ช่างปรุ้งเรือน (เพชรบุรี)
- 3.2 กลุ่มผู้สืบสาน ได้แก่ ช่างปรุ้งเรือนไทย นิสิต นักศึกษาผู้เรียนทางด้านสถาปัตยกรรมไทย

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

- สิ่งที่ท่านได้รับจากการศึกษาเรื่องเรือนไทยได้แก่อะไรบ้าง อาทิ วิธีคิด คติความเชื่อ แบบแผนในการสร้างเรือน
- อัตลักษณ์ของเรือนไทยคือสิ่งใดและอัตลักษณ์ใดที่ยังคงสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน
- คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยตามความคิดเห็นของท่าน
- ท่านเห็นว่าคุณค่าเหล่านั้นสามารถสืบสานอย่างไรในฐานะที่ท่านเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องของเรือนไทย และจะนำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้นำมาปรับใช้ในเรื่องใดได้บ้าง
- ท่านคิดว่าควรต้องมีการพัฒนาหรือปรับปรุงเกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้างเพื่อที่จะนำไปผนวกกับการสืบสานคุณค่าของเรือนไทยในอนาคต

รายชื่อการสนทนากลุ่มผู้สืบสาน เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2557 ประกอบด้วย

- 1) นายภูมิพันธ์ คงจันทร์ นิสิตภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2) นายสุธาน เทศทิม นิสิตภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 3) นายเทวัญ หมายชื่น นักศึกษาภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 4) นายธีรโชติ จารุกิจไพศาล นักศึกษาภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 5) นายชนะพล โอภาสเจริญกิจ นักศึกษาภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 6) นางสาวธณัฐรา เต็มวงศ์ นักศึกษาภาควิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 7) ช่างพินบ้าน ช่างสังวาล ศรีจันทร์ (เพชรบุรี)

3.3 กลุ่มผู้ใช้งาน อันได้แก่ประชาชนทั่วไป ผู้อยู่อาศัยในเรือนไทย ช่างปรุงเรือนไทย ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

- เหตุใดจึงต้องการสร้าง/ปลูกเรือนไทย/ ชอบเรือนไทยเพราะเหตุใด อาทิ ประโยชน์ใช้สอย คุณค่าความงาม หรือการอนุรักษ์
- การอยู่อาศัย/ การสร้างเรือนไทยนี้เป็นหลังแรกหรือไม่ หรืออาศัยในบ้านลักษณะอื่นมาก่อนหน้านี้
- ความแตกต่างระหว่างบ้านไทยกับบ้านแบบตะวันตกคืออะไรในความคิดเห็นของท่าน
- อัตลักษณ์ของเรือนไทยในความคิดเห็นของท่าน
- คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยตามความคิดเห็นของท่าน
- แนวคิดในการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของเรือนไทยในวิถีปัจจุบันนี้จะมีแนวทางอย่างไร
- ส่วนใดของเรือนไทยที่ไม่เหมาะสมกับวิถีปัจจุบัน เพราะเหตุใด หรือภายหลังจากที่ท่านเข้าอยู่อาศัย หรือใช้สอยแล้วได้มีการปรับปรุงให้เข้ากับปัจจุบันอย่างไร

รายชื่อการสนทนากลุ่มผู้ใช้งานเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2557 ประกอบด้วย

- 1) นายจิต พรหมพันธ์ ช่างปรุงเรือน/เจ้าของบ้านเรือนไทย
- 2) นายชัย พรหมพันธ์ ช่างปรุงเรือน/เจ้าของบ้านเรือนไทย
- 3) ร.อ.อภิเดช แก้วกระจาย เจ้าของบ้านเรือนไทย
- 4) นางวรลักษณ์ โพธิ์ทอง ประชาสัมพันธ์ อ.บ้านไผ่ตำพัฒนา จังหวัดอ่างทอง
- 5) ช่างพื้นบ้าน นายโก๊ะ พงษ์พิพัฒน์ (อยุธยา)

4. นำผลการประชุมกลุ่มมาตรวจสอบข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นข้อสรุปผลการวิจัยเบื้องต้น เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาตรวจสอบจากการนำเสนอแนวทางการสืบสานสถาปัตยกรรมไทยที่ผู้วิจัยเสนอมา โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันดี พินิจวรสิน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิเชษฐ สุวิสิทธิ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 3) อาจารย์ ดร. ฉันทศ เพียรธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ขั้นตอนที่ 4 สรุปและประมวลผล

ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะและความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อปรับปรุงการอภิปรายและการวิเคราะห์ ตลอดจนนำมาพัฒนาแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ 4

อัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย

มนุษยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาลักษณะเฉพาะ สิ่งเฉพาะ และแสวงหาความเป็นสิ่งเฉพาะตัว เพราะเชื่อว่าการผลิตผลงานแต่ละชิ้นจะมีลักษณะเฉพาะตัวที่มีความแตกต่างจากงานชิ้นอื่นๆ อาทิ งานศิลปะของจิตรกรคนหนึ่งย่อมแตกต่างจากคนอื่น และอาจแตกต่างจากงานของตนเองในชิ้นอื่นด้วย แต่งานศิลปะนั้นยังแสดงซึ่งอัตลักษณ์ของผู้สร้างสรรค์ ดังนั้นผู้ที่ศึกษางานของศิลปินเหล่านั้นย่อมต้องศึกษาและพิจารณาถึงความคิดและความรู้สึกที่แตกต่างกันในผลงานของศิลปินแต่ละงานด้วย (ปริชา ช่างขวัญยืน, 2547) เพราะธรรมชาติของมนุษยศาสตร์เป็นไปในแนวทางที่ต้องการแสวงหาลักษณะเฉพาะของบุคคล ของพฤติกรรม หรือของผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ (เจตนา นาควัชระ, 2547) ซึ่งลักษณะของความเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเฉพาะตนตรงกับความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์”

จากการรวบรวมแนวคิดในเรื่องนิยามและความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” จากผู้ทรงคุณวุฒิตลอดจนนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายของอัตลักษณ์ไว้คือสิ่งที่แสดงให้เห็นซึ่งความเป็นคุณสมบัติของสิ่งบางอย่างที่ทำให้ทราบว่าเราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไรบ้าง รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเสมือนภาพสัญลักษณ์ที่แสดงตัวตนว่ามีข้อแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร (นันทนัย ประสานนาม, 2548; เสรี พงศ์พิศ, 2547; อภิญญา เพ็องฟูสกุล, 2546)

เช่นเดียวกับงานด้านสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจากการคิดค้นและจากภูมิปัญญาของผู้คนที่แตกต่างกันในแต่ละสถานที่ สถาปัตยกรรมของชาติใดจึงมักสะท้อนถึงบุคลิก วิธีการดำรงชีวิตของชนชาตินั้นๆ ตลอดจนส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมย่อมต้องมีความเคารพต่อสภาพแวดล้อมของดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญด้วย เรือนไทยคือหนึ่งในสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์บุคลิก วิธีชีวิตไทย ภูมิปัญญา และสภาพแวดล้อมของชาติไทยได้เป็นอย่างดี ด้วยภูมิประเทศบริเวณภาคกลางของประเทศไทยที่เป็นที่ราบลุ่ม มีลมมรสุมพัดผ่าน ฝนตกชุกติดต่อกันเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสามเดือนจึงส่งผลให้ลักษณะอาคารมีได้ถุนสูง หลังคาทรงแหลม วัสดุที่ใช้สำหรับการก่อสร้างสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น (สมภพ โรจนพันธ์และคนอื่นๆ, ม.ป.ป.)

เรือนไทยภาคกลาง เป็นเรือนไทยที่นิยมที่สุด มีลักษณะเป็นเรือนยกพื้น ได้ถุนสูง สูงจากพื้นดินเสมอศีรษะคนยืน รูปทรงกลมสอบ หลังคา ทรงสูงชายคายื่นยาว เพื่อกันฝนสาด แดดส่อง นิยมวางเรือนไปตามสภาพแวดล้อมทิศทางลมตามความเหมาะสม ถือเป็นแบบฉบับของเรือนไทยเดิมที่เราคุ้นเคยกันดี ในรูปแบบ เรือนฝาปะกน (โบราณเขียนฝาปกกล) ซึ่งเป็นเรือนไทยแท้ เรือนไทยฝาปะ

กน คือเรือนที่ฝาทำจากไม้สักมีไม้ลูกตั้งและลูกนอน และมีแผ่นไม้บางเข้าลิ้นประกบกันสนิท หน้าจั่ว ทำด้วยวิธีเดียวกัน เราจะพบเห็นเรือนไทยภาคกลาง รูปแบบต่าง ๆ อาทิ เรือนเดี่ยว เรือนหมู่ เรือนหมู่-คหบดี และ เรือนแพ โดยเรือนไทยภาคกลาง (โชติ กัลยาณมิตร, 2539; ราชบัณฑิตยสถาน, 2536; ฤทัย ใจจงรัก, 2539) ได้มีการแบ่งเป็นประเภทดังนี้

1. เรือนเดี่ยว เป็นเรือนสำหรับครอบครัวเดี่ยว สร้างขึ้นโดยมีประโยชน์ใช้สอย ที่เพียงพอสำหรับครอบครัวเล็ก ๆ อาจเป็นเรือนเครื่องผูกหรือเรือนเครื่องสับหรือผสมผสานกันก็ได้แล้วแต่ฐานะ ประกอบด้วย เรือนนอน 1 หลัง เรือนครัว 1 หลัง ระเบียงยาว ตลอดเป็นตัวเชื่อมระหว่างห้องนอนกับชาน
2. เรือนหมู่ คือ เรือนหลายหลังซึ่งปลูกอยู่ในที่เดียวกัน สมัยก่อนลูกชาย แต่งงานส่วนใหญ่จะไปอยู่บ้านผู้หญิง ส่วนลูกผู้หญิงจะนำเขยเข้าบ้าน จะอยู่เรือนหลังย่อมกว่า เรือนหลังเดิมเรียกว่า “หอกกลาง” ส่วนเรือนนอกเรียกว่า “หอรู” เพราะปลูกไปตามยาว ถ้ามีเรือนปลูกอีกหลังหนึ่งเป็นด้านสกัดก็เรียกว่า “หอขวาง” อาจมี “หอนั่ง” ไว้สำหรับนั่งเล่น บางแห่งมี “หอนก” ไว้สำหรับเลี้ยงนก
3. เรือนหมู่คหบดี เป็นเรือนสำหรับผู้มีอันจะกิน ลักษณะการจัดเรือนหมู่คหบดีของโบราณเป็นเรือนขนาดใหญ่มีเรือนคู่และเรือนหลังเล็กหลังน้อยรวมเข้าด้วยกัน แต่ละหลังใช้ประโยชน์ต่างหน้าที่กันออกไป ประกอบด้วย เรือนนอน เรือนลูก เรือนขวาง เรือนครัว หอนก และชาน
4. เรือนแพ คือ การสร้างบ้านบริเวณชายฝั่งต้องยกพื้นชั้นบนสูงมาก ไม่สะดวกในหน้าแล้งทำให้เกิดการสร้างเรือนในลักษณะ “เรือนแพ” ที่สามารถปรับระดับของตนเองขึ้นลงได้ตามระดับน้ำในแม่น้ำลำคลอง

เรือนไทยจึงมีความเป็นอัตลักษณ์ในตนเองด้วยรูปแบบที่สะท้อนมาจากสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ของเรือนไทยและยังมีความเป็นพลวัตอันเกิดจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา เพราะสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะของสังคม วัฒนธรรมในขณะนั้น สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งลักษณะของสังคมให้มีความกระจ่างชัดขึ้น (L.Sullivan (หลุยส์ ซัลลิแวน) อ้างถึงในวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2527) เรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงที่พักอาศัยเท่านั้นแต่เป็นสิ่งปลูกสร้างที่ทรงคุณค่าภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมและสังคมด้วย ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์อัตลักษณ์เรือนไทย ปัจจัยก่อเกิดอัตลักษณ์ ตลอดจนพลวัตของเรือนไทยในแต่ละยุคที่สืบเนื่องมาจากมาจากปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

4.1 อัตลักษณ์เรือนไทย

จากการศึกษาเอกสารตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่าอัตลักษณ์เรือนไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือเรื่องของลักษณะรูปธรรมของเรือนไทยที่เป็นกายภาพที่สามารถจับต้อง มองเห็นและสัมผัสได้ และอีกลักษณะหนึ่งคือลักษณะนามธรรมของเรือนไทยที่สื่อความหมายได้ตามแต่ประสบการณ์การรับรู้ของแต่ละบุคคล โดยจะกล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม

เรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมที่เสมือนภาพสะท้อนออกมาเพื่อตอบรับกับสภาพแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นลักษณะที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นวิถีคิดและความสามารถของบรรพบุรุษของคนไทยเราที่สรรสร้างรูปแบบเรือนไทยให้สามารถปรับให้เข้าสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดีจนเกิดความเป็นแบบแผนของเรือนไทยให้ปฏิบัติตามมาจนถึงทุกวันนี้ ดังที่นิจ วิทยุธีระนันท์กล่าวว่า “...เรือนไทยได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างมีแบบแผนจนได้เป็นลักษณะที่มีมาตรฐาน...” (นิจ วิทยุธีระนันท์, 2536)

เมื่อพิจารณาถึงคำว่า “แบบแผน” ตามที่ราชบัณฑิตได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า แบบแผน คือขนบธรรมเนียมที่กำหนดใช้หรือที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) นั้นจึงหมายถึง แบบแผนของเรือนไทยได้มีการสืบสานรูปลักษณะต่อเนื่องกันมาจากอดีต จนมีลักษณะที่เป็นมาตรฐานแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางด้านกายภาพปรากฏเป็นรูปแบบของเรือนไทย โดยอัตลักษณ์รูปธรรมแสดงออกอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.1.1.1 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ: เรือนไทยยกใต้ถุนสูง

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตามปกติมักจะเลือกเอาภูมิประเทศที่มีความเหมาะสมและเชื่อว่าจะให้ความสะดวกสบายแก่ความเป็นอยู่ นอกจากนี้ยังคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความสุขแก่จิตใจได้ตามสมควร (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2542b) เรือนไทยก็เช่นเดียวกันที่ได้ปลูกสร้างโดยก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง

การที่เรือนไทยยกใต้ถุนสูง เกิดจากสภาพภูมิประเทศเป็นหลัก เพื่อจะได้ถ่ายเทอากาศได้ดี สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต และอาชีพ การยกใต้ถุนสูงไว้ยังใช้เป็นที่พักหรือเก็บสัตว์เลี้ยง อีกทั้งเพื่อป้องกันสัตว์ร้ายอีกด้วย การยกให้ใต้ถุนสูงนั้นยังช่วยป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก เนื่องจากพื้นที่ภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในฤดูฝน จึงจำเป็นต้องมีการยกใต้ถุนสูงเพื่อให้

เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ เรือนไทยจึงเกิดจากปัจจัยของที่ตั้งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถ่ายทอดให้กับพื้นที่อื่นได้ เพราะปัจจัยเฉพาะด้านที่ตั้งนี้ ถือเป็นแนวทางพื้นฐานของการคิดค้นที่สามารถตอบสนองความเป็นสถาปัตยกรรมเฉพาะท้องถิ่น (Regional architecture) ได้เป็นอย่างดี (นพดล ตั้งสกุล, 2546)

ตั้งที่ประทีป มาลากุล (2530) กล่าวว่า ลักษณะเด่นของเรือนไทย

...เป็นเรือนยกใต้ถุนสูง...เพื่อช่วยให้ลมพัดผ่าน...สามารถมองลอดลงมายังได้
ถุนชั้นล่างได้...ป้องกันน้ำท่วมถึง...นอกจากนั้นยังใช้เป็นที่พักประกอบอุตสาหกรรมใน
ครัวเรือน เช่น ทอเสื่อ ทอผ้า ทำร่ม...

สอดคล้องกับที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2552) กล่าวถึงรูปแบบเรือนไทยในกลุ่มแม่น้ำภาค
กลางไว้ว่า

...รูปแบบของเรือนไทย...ตั้งอยู่บนเสาสูง...เป็นลักษณะของเรือนที่พัฒนาขึ้น
จากบ้านเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำภาคกลาง...

เช่นเดียวกับ ที่ น.ณ ปากน้ำ (2555) ได้กล่าวถึงลักษณะแบบแผนบ้านเรือนในสยามไว้ว่า

...เรือนไทยโบราณมีลักษณะพิเศษนอกจากมีใต้ถุนสูงแล้วยังนิยมสร้างส่วน
ยาววางเสาไว้สามช่วง เรียกว่า สามห้อง...

ภาพที่ 1 แสดงลักษณะเรือนไทยที่มีใต้ถุนสูง ด้านล่างเป็นที่ว่างเพื่อประโยชน์ใช้สอยในการทำ

กิจกรรม อเนกประสงค์ของครอบครัว

(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 2 แสดงส่วนพื้นที่โล่งใต้ถุนของเรือนไทย
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557)

4.1.1.2 อັตลัษณ์ที่สอตคลัองกับสภาพภูมิอากาศ: เรือนไทยมีหลังคาทรงจั่วและ ป้ันลม

ภูมิอากาศแต่ละแห่งย่อมมีสภาพอากาศที่แตกต่างกัน อັตลัษณ์ของเรือนไทยภาคกลางอย่างหนึ่งที่เด่นชัดคืออັตลัษณ์ที่สอตคลัองกับสภาพภูมิอากาศโดยก่อให้เกิดรูปแบบหลังคาที่เป็นทรงจั่วมีป้ันลม ลักษณะเด่นของเรือนไทยที่เห็นชัด คือ หลังคาทรงจั่วมีป้ันลม (ป้ันลม) เกิดจากสภาพภูมิอากาศ เพื่อช่วยในการระบายน้ำได้อย่างรวดเร็ว และเรื่องปัจจัยทางวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างแต่เดิมวัสดุผนังหลังคาเป็นวัสดุพื้นบ้าน เช่น จาก แฝก มีลักษณะเป็นชิ้นเล็ก ๆ วางซ้อนกัน หากทำหลังคาทรงแบนก็จะรั่วยามฝนตก หลังคาสูงจะช่วยให้น้ำทิ้งตัวลงอย่างรวดเร็ว หลังคาบ้านไทยจึงมีลักษณะมีทรวดทรงที่อ่อนช้อย อันเป็นลักษณะความงามตามธรรมชาติ เพราะเครื่องเรือนผุกนั้นมักจะทำให้โครงหลังคาด้วยไม้ไผ่ ปลายลาดลงมาเป็นหลังคา เมื่อมุงหลังคาแล้วน้ำหนักรั่วสตุจะตกลงกตไม้ไผ่ให้อ่อนช้อยตรงช่วงปลาย อันเป็นทรวดทรงที่ก่อให้เกิดความงามประทับใจ แม้แต่ต่อมาเมื่อได้พัฒนาขึ้นเป็นเรือนไม้เนื้อแข็ง ก็ยังรักษาความงามของเครื่องเรือนผุกไว้ โดยตัดฟันจันทันให้อ่อนลาด

เป็นทรงจอมแห หรือทรงทังเส้นเชือกอันเป็นทัศนศิลป์ที่ได้รับความนิยมอย่างสมบูรณ์ (สมภพ โรจนพันธ์และคนอื่นๆ, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ตามที่ ประทีป มาลากุล (2530) กล่าวไว้ว่า

..หลังคาบ้านคนไทยแต่ดั้งเดิมทรงสูง เนื่องจากเครื่องมุงวัสดุเป็นแฝก จาก กระเบื้องดินเผา...วัสดุมุงเหล่านี้ต้องการความสูงชันของหลังคาเพื่อให้น้ำฝนไหลเร็ว และมีชายคายื่นยาวเพื่อกันแดด...มีผลช่วยบรรเทาความร้อนที่จะถ่ายเทลงมายัง ส่วนล่าง...

ดังเช่นที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2552) กล่าวถึงรูปแบบเรือนไทยในกลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ไว้ว่า

...รูปแบบของเรือนไทย...มีหลังคาสูงมีปั้นลมและหน้าจั่ว...

สอดคล้องกับที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประชา แสงสายันต์ (วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2557) กล่าวถึงลักษณะเด่นชัดของเรือนไทยว่า

...เรือนไทยมองอาคารที่เห็นชัดก็ต้องเป็นหลังคาทรงจั่ว...

ภาพที่ 3 (ซ้าย) แสดงลักษณะหน้าจั่วและปั้นลมปิดหน้าจั่ว

ภาพที่ 4 (ขวา) แสดงลักษณะหน้าจั่วและปั้นลมปิดหน้าจั่ว

ที่มา: เรือน Jim Thompson พิศประไพ สารสาสน์ (2551, p. 19)

4.1.1.3 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น: เรือนไทยใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง

วัสดุที่คนในท้องถิ่นสามารถหาได้ง่ายย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการใช้สอยที่สะดวกยิ่งขึ้น เรือนไทยประกอบสร้างขึ้นด้วยอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น อันมีไม้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง เครื่องประกอบเรือนไทยอันได้แก่วัสดุที่นำมาใช้ในการปลูกสร้างเรือนทั้งหมดจะสร้างด้วยไม้ เนื่องจากปัจจัยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ไม้ เป็นสิ่งที่สามารถหาได้ง่ายโดยทั่วไป สำหรับประเทศที่ยังไม่มีความเจริญทางวัตถุมากอาจจะไม่สามารถลงทุนด้านทรัพยากรและเทคโนโลยีที่มีราคาแพง การเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นจึงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจในการที่จะหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งก่อสร้างใหม่ๆ กับที่ตั้งโครงการแนวทางการดังกล่าว นอกจากจะสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง (Place) เฉพาะของพื้นที่นั้นๆ แล้วยังแสดงถึงความสัมพันธ์ อย่างใกล้ชิดระหว่างอาคารกับสภาพแวดล้อมของมันได้เป็นอย่างดีอีกด้วย (นพดล ตั้งสกุล, 2546) ทั้งนี้เนื่องจากไม้เป็นวัสดุหาง่ายในท้องถิ่นในประเทศไทยและสามารถทำการปลูกทดแทนได้จึงเป็นที่นิยมในการนำมาปลูกสร้างเรือนไทย ซึ่งด้วยสภาพของวัสดุที่อยู่ในพื้นที่จึงก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ของเรือนไทยดังที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...ถ้าพูดถึงรูปธรรมของเรือนที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนไทย มันก็มีเช่นเรือนที่ต้องยกเสาขึ้นสูง ที่ใช้วัสดุธรรมชาติซึ่งคนไทยเราใช้ไม้เป็นหลัก แล้วก็ที่ต้องมีหลังคาทรงสูง เพราะว่ามันสืบเนื่องมาจากการใช้วัสดุธรรมชาติ ถ้าไม่เป็นหลังคาทรงสูงน้ำก็รั่ว วัสดุที่เป็นจากเป็นคา อย่างนี้ก็ต้องใช้หลังคาสูง ๆ ลักษณะพวกนี้ก็คือรูปธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของความเป็นเรือนของคนไทย...

ดังเช่นที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2552) กล่าวถึงรูปแบบเรือนไทยในลุ่มแม่น้ำภาคกลางไว้ว่า

...รูปแบบของเรือนไทยเป็นเรือนไม้ฝาปะกน...

สอดคล้องกับที่สมภพ ภิรมย์ (2531) กล่าวว่า

...ใช้ไม้สักเป็นส่วนใหญ่ ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ตะเคียน ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง ฯลฯ เป็นส่วนประกอบเฉพาะที่เป็นส่วนโครงสร้าง...

เช่นเดียวกับที่ราชบัณฑิตยสถาน (2536) ทำการบันทึกไว้ว่า

...พื้นภายในเรือนเป็นไม้จริง แผ่นหนา ตีซิด ส่วนนอกชาน จะใช้วิธีตีไม้พื้นเว้นร่อง เพราะเป็นส่วนนอกชานค้ำที่ต้องมีการระบายน้ำฝน...

ภาพที่ 5 แสดงภาพช่างปลุกเรือนอยู่ระหว่างเตรียมไม้ในการสร้างเรือนไทย (ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557)

4.1.1.4 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของเรือนไทย: เรือนไทยมีลักษณะเสาสอบและถอดประกอบได้

เรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมที่จัดอยู่ในงานประเภทที่ 3 ของภูมิปัญญาคืองานประเภท ศิลปกรรม และโบราณคดี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความงามที่ให้คุณค่าทางจิตใจ หรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารทางความเชื่อของกลุ่มชน (กระทรวงศึกษาธิการ อ้างถึงใน พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (2548b) ซึ่งอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษอันที่เป็นองค์ประกอบของเรือนไทยที่เห็นเด่นชัดคือ เรือนไทยมีลักษณะเสา ล้มสอบเข้าหากันเป็นการสร้างความแข็งแรงทางด้านโครงสร้างของเรือน และตัวเรือนสามารถถอดประกอบได้

เรือนไทยถูกปลุกสร้างโดยให้เสาเรือนล้มสอบเข้าหาเรือน ทั้งนี้เกิดจากภูมิปัญญาในการก่อสร้างของช่างโบราณเพื่อให้โครงสร้างของเรือนไทยมีแข็งแรงความมั่นคง และช่วยให้อาคารทรงตัวได้เป็นอย่างดี ลักษณะของการล้มสอบคือการทำขนาดกว้างของส่วนปลายห้องแคบกว่าขนาด

กว้างระหว่างโคนเสาเรือน จึงทำให้ทรงเรือนไทยรูปเหมือนเป็นทรงที่มีเสาเอนปลายเข้าหาศูนย์กลาง เรือนเล็กน้อย

ภาพที่ 6 แสดงภาพของลักษณะเสาเรือนที่สอบเข้าหากันเพื่อความแข็งแรงของเรือน
ที่มา: สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา (2553, p. 26)

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2542a) กล่าวถึงหลักการปลูกเรือนไทยให้มีลักษณะของเสา ล้มสอบไว้ว่า

...การปลูกเรือนให้มีลักษณะเป็นทรงล้มเช่นนี้ มีเหตุผลทางด้านหลักวิชาการ ปลูกเรือนโดยตรง คือ การฝังเสาเรือนแต่ก่อนไม่มีการตอกเข็มและฝังโคนเสาลงในดิน ไม่สู้ลึก การตั้งเสาเรือนแต่ละต้นก็เพื่อประสงค์เป็นเครื่องค้ำจุนเครื่องอื่นที่มาประกอบ กันขึ้นเป็นรูปเรือนและทรงตัวอยู่ได้ เสาจึงทำหน้าที่รับถ่ายน้ำหนักตัวเรือนทั้งหมดลงสู่ พื้นดินโดยตรง และการตั้งเสาเป็นทรงล้มเข้าหาแกนกลางเรือนดูจะเป็นอาการมั่นคง กว่า การตั้งเสาตรง เพราะเป็นการถ่ายน้ำหนักโดยการยันมิใช่ใช้ลักษณะการกด ย่อมทำ ให้โคนเสาเฉลียน้ำหนักของเรือนเสมอกัน...

...ในกรณีที่ทรงเรือนล้มข้างในเช่นนี้ มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการติดตั้งฝา เรือนอีกด้วย กล่าวคือ ฝาเรือนทรงไทยทั่วไปนิยมประกอบเป็นแผงสำเร็จ มีหน้าต่า ง ประตูประจำแต่ละแผงพร้อม เมื่อจะกันฝारेือนก็จะยกแผงฝาชั้นปะเข้ากับข้างเรือน ตามลำดับรอบไปทุกด้าน โดยเอาตีนฝาดั้งบนหลังพริ้ง คือ ตัวไม้กรอบเชิงเรือนซึ่งพาด อยู่บนหัวไม้รอด แผงฝारेือนแต่ละแผงถูกยกขึ้นตั้งพิงปะไว้เฉย ไม่ได้ตรงหมุดตีตะปูติด กับเสาเรือน แต่อาศัยอาการเอียงของเสาทำให้ฝาระเบียงพิงอยู่ได้และประกอบด้วย

ตัวไม้เต้าซึ่งยื่นออกมารับชายคาคาดทับปลายฝาแต่ละแผง ฝาเรือนจึงติดอยู่กับตัวเรือนได้เป็นปกติด้วยเหตุดังกล่าว จึงต้องทำทรงเรือนให้ปลายสอบเอนเข้าภายในหรือทรงลั้ม เพราะจะได้อาศัยเป็นที่อิงของฝาเรือนมิให้ปลายฝาแบะออกและหล่นจากเรือน...

สอดคล้องกับที่นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...เสาก็ไม่ตั้งตรง เหมือนนักมวยตั้งการ์ด ผลักด้านไหนก็ไม่ลั้ม ออกแบบมาเพื่อรับแรงดันน้ำ ทั้งหมดผ่านการคิดและทดลองสร้างมาตั้งแต่ครั้งสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความลงตัวแล้ว...

ภาพที่ 7 แสดงภาพเรือนไทยที่เสาสอบเข้ามาตัวเรือน

ที่มา: สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร (2548, p. 2)

อัตลักษณ์เฉพาะของเรือนไทยคือเรื่องของความยืดหยุ่นการถอดประกอบได้ที่แสดงให้เห็นในการก่อสร้างอาคารดั่งที่โชติ ภัลยาณมิตร (2539) กล่าวว่า เรือนไทยแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแบบเรือนที่มีช่วงเวลาพัฒนามานาน จนกระทั่งสังเกตได้ว่ามีสัดส่วนที่ลงตัวจนสามารถสร้างเป็นชิ้นส่วนจำหน่ายเพื่อซื้อไปซ่อมหรือไปสร้างด้วยตนเองได้ กรณีเช่นนี้ก็นับว่าเรือนไทยสามารถทำเป็นชิ้นส่วนสำเร็จรูปได้

...หลักฐานนี้หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าได้อ้างถึงหมู่บ้านนางเอียน ชานกรุงศรีอยุธยาที่มีการค้าขายอุปกรณ์สำเร็จรูปสำหรับสร้างบ้านเรือนเอาไว้ด้วย คำให้การนี้

ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียในปี พ.ศ. 2310 การสร้างเรือนไทยนั้นดูจะมีธรรมเนียมวิธีการที่แปลกประหลาดไปจากวิธีการปลูกสร้างทั่วไป ตรงที่ช่างปลูกสร้างเรือนไทยจะทำขึ้นส่วนของเรือนประกอบเป็นรูปจนสำเร็จบนพื้นดินเสียก่อน เช่นการทำโครงหลังคาและการประกอบแผงฝา เมื่อตรวจทุกสิ่งได้สัดส่วนและเข้ารูปลบนพื้นดินจนไม่มีข้อบกพร่องแล้วจึงจะลงมือปลูกตามฤกษ์ยาม โดยถอดขึ้นส่วนที่เตรียมไว้ก่อน แล้วยกขึ้นประกอบอีกครั้งหนึ่งบนเสาที่ตั้งขึ้นใหม่ คราวนี้ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเป็นไปโดยรวดเร็วและถูกต้องทุกประการ วัสดุที่เจาะไว้จะรับกับโครงจั่วที่ทำไว้แล้ว ส่วนฝาเรือนก็จะถูกยกขึ้นทั้งแผงทำให้สะดวกในการติดตั้งจากการสังเกตสัดส่วนของเรือนหลายหลังที่มี การปลูกสร้างอย่างประณีต ทำให้มองเห็นว่าส่วนของเรือนไทยมักจะไม่มีใครแตกต่างกันมากนัก เรือนสำหรับครอบครัวที่มีขนาดปานกลางมักจะดูเหมือนกับสร้างจากสูตรบังคับอัตราส่วน และเมื่อได้ลองนำเอาวิธีการทางเรขาคณิตเข้าเทียบดูก็จะเห็นความน่าอัศจรรย์ที่คนไทยในสมัยก่อนซึ่งไม่เคยรู้จักวิชานี้เลย แต่สามารถกำหนดส่วนได้อย่างลงตัว หรืออย่างน้อย ก็มีความใกล้เคียงมาก...

ซึ่งการก่อสร้างเรือนเครื่องสับนี้สามารถปลูกสร้างให้แล้วเสร็จได้ภายในวันเดียวอย่างที่ศัพท์ช่างปลูกเรือนไทยเรียกว่า "ปรุง" นั่นคือการนำส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ทำสำเร็จรูปไว้เป็นส่วน ๆ แล้วมาสอดสับปรุงเข้าเป็นหลัง อย่างที่บางปะหันปัจจุบันมีทำสำเร็จแยกส่วนไว้จำหน่ายเป็นส่วน ๆ เช่นกัน เกี่ยวกับการทำส่วนประกอบของเรือนไทยชายเป็นส่วน ๆ นั้นมีมาแต่อดีต ดังจะได้เห็นได้จากส่วนหนึ่งของจดหมายเหตุคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ที่กล่าวถึงอาชีพช่างไม้ในการปรุงเครื่องเรือนว่า " ...บ้านคลองธนูเอก เพนียด ชาวบ้านนั้น ตั้งโรงร้าน เรือนแพ ไม้ไผ่ป่า ไม้ไผ่สีสุก ไม้รวก ขายเสาใหญ่่น้อย เป็นไม้แก่นแลไม้พริ้ง...บ้านนางเอียน ฝังกำแพงกรุง เลื่อยไม้สักทำฝาเรือน ปรุงเรือนฝากระดานและเครื่องสับฝาสำรวจขาย..." (ขโมพร พรเพ็ญพิพัฒน์ 2546)

นอกจากนี้สิ่งที่ยืนยันได้ว่าเรือนไทยมีอัตลักษณ์ในเรื่องของความเป็นเรือนสำเร็จรูป เพราะเรือนไทยนิยมสร้าง "วิธีประกอบสำเร็จรูป" เรียกตามภาษาช่างว่า "เรือนเครื่องสับ" คือบรรดาไม้จะต้องเลื่อยถาก - สับ - ไส แต่งคู่กับ "เรือนเครื่องผูก" คือ ใช้ตอกผูกยึดตรึง (สมภพภิรมย์, 2531) ได้วิเคราะห์การทำเรือนสำเร็จรูป ไว้ดังนี้

...ครู - อาจารย์ หรือนายช่างวัดก็ (ช่างไม้) จะใช้บ้านของท่านเป็นโรงงาน ปรุงแต่งไม้เข้าหลักแบบเดียวกับการผลิตสำเร็จรูปจากโรงงานอุตสาหกรรม บ้านหลังใด

เร่งด่วนวัตถุประสงค์สร้างของหลังโตขาดเอาวัตถุประสงค์สร้างหลังอื่นที่ยังไม่เร่งรัดไปทดแทนกันได้ เป็นการยืดหยุ่น...ประกอบทั้งความเป็นอยู่ของสังคม มีการย้ายบ้านไปอยู่ในถิ่นอื่น ต้องการความสะดวกในการรื้อถอน – ขนย้าย ไปปลูกใหม่ได้โดยรวดเร็ว คือ สามารถจะย้ายบ้านไปอยู่ที่อื่นได้ตามใจ คือไทยแท้ และสามารถสร้างเสร็จในวันเดียว...เป็นที่ทราบอยู่ว่า “บ้านไทย” สร้างริมแม่น้ำลำคลอง อันตรายจากตลิ่งพัง เข้ามาใกล้เรือน ก็เป็นเหตุหนึ่งให้จำต้องย้ายเรือนให้ลึกเข้าไป ฉะนั้น การสร้างเรือนจึงจำต้องคิดถึงการโยกย้าย นอกจากนี้แล้วจะโยกย้ายเพราะได้รับมรดกตกทอด แล้วย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือ รื้อถวายเป็นวัด...

สมภพ ภิรมย์ (2531) ได้กล่าวถึงเรือนไทยกับการเป็นเรือนสำเร็จรูปเพิ่มเติมไว้ว่า

...หลักการสำคัญต้องเป็นเรือนสำเร็จรูป (Prefabrication)... “เรือนไทย” โบราณเป็นประเภทบ้านสำเร็จรูป เป็นหลักสำคัญ มีความสะดวกในการ สามารถสร้างในวันเดียว และ “รื้อถอนง่ายสะดวก” หากไม่ชอบใจบ้านเดิมหรือ เรือนหอที่รื้อ ไปปลูกใหม่ได้โดยง่าย แสดงให้เห็นศักยภาพในการก่อสร้างสมัยก่อนมีสมรรถภาพสูงมาก ...ฝาไม้ยกเป็นแผง ๆ มาติดตั้ง ฝาเป็นแผงนี้จัดทำช่องหน้าต่าง หรือประตูประกอบเสร็จ นำมาตั้งตามตำแหน่งแห่งที่ให้แน่นและมั่นคง...

สอดคล้องกับที่โชติ ภัลยาณมิตร (2539) กล่าวว่า

...เพราะวิธีสร้างจะเป็นในลักษณะของผนังสำเร็จรูปที่สามารถนำมาประกอบได้ในทันทีที่มีสัดส่วนที่เท่ากันสามารถเพิ่มเติมต่อขยายได้...

เช่นเดียวกับที่นายนิยม กลิ่นบุปผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

... เรือนไทยมันถอดประกอบได้ ต้องการขนาดเรือนอย่างไรเมื่อคำนวณแล้วก็ทำแล้วค่อยมาประกอบกับที่...

ดังที่ นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...เพราะพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสมัยก่อน พวกตะปูจะไม่มี อาจจะหายากในเรือนชาวบ้าน ตะปูบ้านเราก็ไม่เหมือนตะปูฝรั่งในปัจจุบัน ตะปูแบบฝรั่งเพิ่งมีในบ้านเราช่วงรัชกาลที่ 4 หรือ 5 ...การเข้าไม้เป็นพื้นฐานความรู้ที่ช่างสามารถทำตัวเอง ไม่ต้องเกี่ยวกับต้องซื้อมาจากคนอื่น สามารถใช้สิ่งตอกแกะออกมาได้หมด...เรือนไทยจึงมีลักษณะที่ถอดประกอบได้...

ภาพที่ 8 การสร้างเรือนที่เกิดจากการสร้างแต่ละส่วนของเรือนและนำมาประกอบกันเป็นตัวเรือน
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2556)

4.1.1.5 อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม: เรือนไทยมีชาน เรือนเชื่อมเรือนแต่ละหลังเข้าด้วยกัน

ผู้คนในสังคมหนึ่ง ๆ หรือประชากรของประเทศใดประเทศหนึ่งย่อมจะมีกิจนิสัย ความคิด คติความเชื่อ ตลอดจนกระทั่งการทำมาหาเลี้ยงชีพแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิภคานา และภูมิอากาศ ทศนคติของคนในแต่ละสังคมที่มีลักษณะต่างกันออกไปเช่นนี้ ได้กลายเป็นอิทธิพลอันสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของเขาโดยเฉพาะทางด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เช่น ในสังคมที่มีประชากรส่วนใหญ่ทำมาหากินในด้านเกษตรกรรม คนเหล่านี้จะมีความรู้สึกรักถิ่นฐานอย่างมั่นคง มีความคิดอ่านเชิงซื่อซื่อความเป็นอยู่เรียบง่าย มีการแสดงออกที่ตรงไปตรงมา ไม่สู้มีเล่ห์เหลี่ยม การที่มีความคุ้นเคยและใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมาโดยตลอด ทำให้คนในสังคมเกษตรกรรมโดยมากรักความสงบ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2542b) เรือนไทยก็เช่นเดียวกันที่ปลูกสร้างมาจากความเรียบง่ายและความต้องการทางด้านประโยชน์ใช้สอย การใช้พื้นที่บริเวณชานเรือนคือภาพสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไทยได้เป็นอย่างดีอันเกิดเป็นอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม

เรือนไทยจะมีชานเรือนที่กว้าง หรือเรียกว่าชานเล่นเชื่อมเรือนแต่ละหลังเข้าหากัน ซึ่งลักษณะเด่นของชานเรือนนี้เกิดจากสภาพสังคมความเป็นอยู่ของคนไทยที่มีการอยู่ร่วมกันเป็นลักษณะของเครือญาติ เพราะการที่คนไทยเป็นครอบครัวขยาย จึงมีการสร้างชานเล่นเพื่อเชื่อมต่อเรือนแต่ละหลังเข้าด้วยกัน สามารถใช้เป็นที่พักผ่อน รับประทานอาหาร และยังอิงต่อสภาพภูมิอากาศให้ลมสามารถพัดผ่านเข้ามายังตัวบ้านได้ นอกจากนี้ชานเรือนยังได้มีการลดระดับเพื่อเกิดให้เป็นที่นั่งได้อย่างพอเหมาะสอดคล้องกับสัดส่วนของผู้ใช้เป็นอย่างดี

น.ณ ปากน้ำ (2555) กล่าวถึงซานเรือนกับลักษณะสภาพการอยู่อาศัยไว้ดังนี้

...เรือนไทยโบราณมีลักษณะพิเศษ...มีซานโล่งไม่มีหลังคาคลุม...เรือนไทย
ครอบครัวขนาดย่อมจะขยายครอบครัว จะปลูกขึ้นอีกหลังหนึ่งหน้าบ้านเดิมหันหน้าชน
กัน มีชายคาปีกนกยื่นเข้าหากัน เว้นซานกลาง... สำหรับแดดส่องเพื่อเอาข้าวของต่างๆ
ตากแดดเมื่อมีความจำเป็น มีบันไดขึ้นตรงกลางซาน...

ได้ว่า
ดังที่เสฐียรโกเศศ (2539) กล่าวถึงประโยชน์ และกิจกรรมการใช้พื้นที่ของซานเรือน

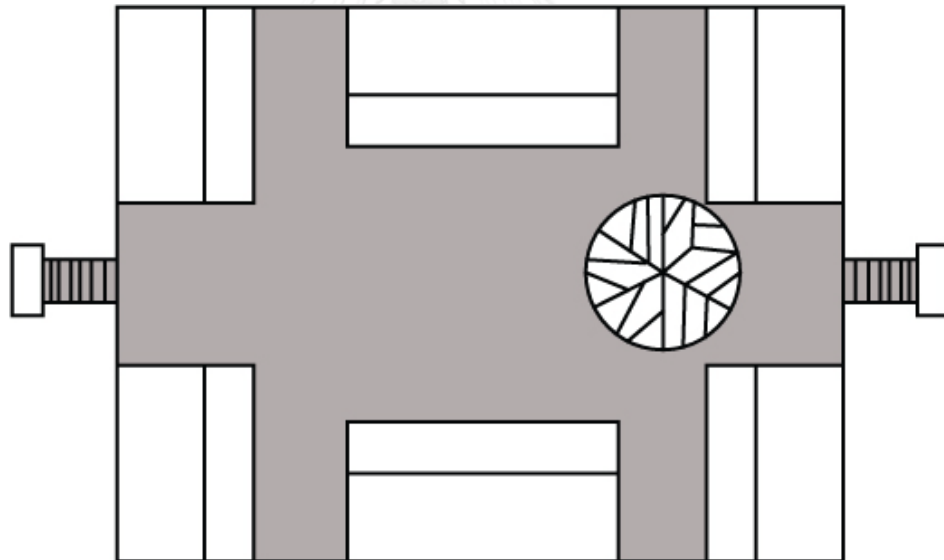
.... เมื่อปลูกเรือนเป็นที่อยู่นาน ๆ ไป มีความเจริญอุดมสมบูรณ์สมดังพรที่ให้
ไว้ ในครั้งแรกปลูกเรือน เกิดลูกเต้าเต็บโตเป็นหนุ่มสาว เรือนหลังเดิมไม่พออยู่ ก็
ต้องปลูกเพิ่มเติมขึ้นอีกหลัง สองหลังทางด้านข้างของเรือนเดิม แต่อยู่ถัดไปข้างหน้า
กลางที่ลูกสาวมีเรือน ก็ต้องมีการปลูกเรือนขึ้นอีก เพราะฉะนั้นจึงไปตรงกับคำที่ว่า
ลูกเป็นเต้า หย้าเป็นเรือน ประเพณีที่ต้องแยกครัวแยกเรือน เรือนเหล่านี้มีขนาด
ย่อมกว่าหลังเดิม และมีซานแล่นถึงกันตลอด เพราะฉะนั้นเรือนทุกหลังจึงหมุนหัน
หน้าเข้าหาซานเรือนหลังเดิม...ที่กลางซานเรือนเป็นเรือนสำหรับนั่งเล่น หรือใช้เป็นที่
เมื่อเวลาว่าง เช่น สวดมนต์เลี้ยงพระ เป็นต้น...

ได้ว่า
สอดคล้องกับที่ไชแสง ศุขะวัฒน์ (2539) วิเคราะห์ลักษณะของนอกซานเรือนไทย

...ซานของเรือนไทย ส่วนมาก จะทำรั้วลูกกรงไม้เป็นซี่ถี่ ๆ สูงเลยศีรษะปิด
ล้อมไว้ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้อาศัยบนเรือน บนพื้นนอกซานรั้วนี้ มักจะตั้ง
กระถางปลูกไม้ดอกหอมให้เลื้อยขึ้นไปค้ำตามรั้วตรงมุมนอกซาน ด้านหนึ่งก็จะตั้งตุ่ม
ใหญ่ไว้สำหรับกินและอาบ ที่ติดกับระเบียงก็มักจะตั้งอ่างเปล ปลูกบัว และเลี้ยงปลา
ไว้ดูเล่น นอกซานนี้ในตอนกลางวันจะใช้เป็นที่ตากผ้า ตากอาหารแห้งชนิดต่าง ๆ อีก
ทั้งเครื่องยาสมุนไพร ส่วนในตอนกลางคืนที่เดือนหงายอากาศแจ่มใส ก็จะใช้เป็นที่นั่ง
นอนตากลมเล่นอย่างสุขสำราญ...

ภาพที่ 9 แสดงภาพขานเรือนที่เชื่อมต่อกับระหว่างเรือนแต่ละหลัง
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 10 แสดงภาพการใช้ขานเชื่อมต่อเรือนแต่ละหลัง
ที่มา: พิศประไพ สารศาสดา (2551, p. 55)

จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของเรือนไทยที่เป็นรูปธรรมคืออัตลักษณ์ที่มีความสอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ที่สรรสร้างมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม อันได้แก่ เรือนไทยยกใต้ถุนสูง มีหลังคาทรงจั่วมีปั้นลม

(ปานลม) โด่งอ่อนซ้อย ประกอบสร้างขึ้นด้วยไม้เป็นวัสดุหลัก มีเสาสอบเข้าหาเรือน ตัวเรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีบานเรือนเชื่อมต่อกัน ซึ่งเรือนไทยเสมือนเป็นสถาปัตยกรรมสัญลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นชาติไทย เพราะเรือนไทยมีความเป็นลักษณะเฉพาะตัวเป็นมรดกของชาติที่สามารถถอดชาวต่างชาติได้ แสดงออกซึ่งความเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น (place) สามารถแสดงความเชื่อมโยงระหว่างชนชาติและบ่งบอกที่ตั้งของถิ่นฐานได้อีกด้วย (สันติ ฉันทวิลาสวงศ์, 2546)

ทั้งนี้ได้มีการบรรจุนิยามของเรือนทรงไทยไว้ในอภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลางของจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2537) ไว้ว่า

...หากกล่าวถึงเรือนทรงไทยแล้ว จะหมายความถึงการเรียกเรือนเครื่องสับในภาคกลาง ที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือยกพื้นเรือนสูง ทรงเรือนตอนบนสอบเข้า ทำหลังคาสองฟันทนมเข้าหากันเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง หัวหลังคาติดไม้ป็นลมเป็นกรอบทั้งสองข้าง ชายป็นลมติดหางป็นลมผกกลับขึ้นไป ด้านข้างเรือนทำระเบียงและชานต่อออกไปตาม ขนบนิยม...

สอดคล้องกับที่ นายศุภวัฒน์ หิริธรรณภิวัดน์ (วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557) ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ที่เป็นรูปแบบของเรือนไทย ว่า

...เรือนไทยภาคกลางต้องเริ่มจากว่า เรือนพื้นถิ่น ก็คือหมายถึงว่าที่ๆมันเกิดขึ้น ของทุกภูมิภาคมันเกิดจากสภาพภูมิอากาศและสภาพภูมิประเทศ วัสดุในท้องถิ่น เพราะฉะนั้น อัตลักษณ์มันคือต้องดูว่าในภูมิประเทศแถวนั้นมันเกิดอะไรขึ้น มันเป็นที่ราบลุ่มทำนา อาศัยน้ำ แล้วก็มีน้ำท่วมเป็นปกติ แล้วก็ฝนนตกตามฤดูกาลก็เลยจะเป็นเรือนที่มีใต้ถุนสูง มีความโปร่ง มีความเบา เพราะว่าเป็นเขตอากาศร้อนชื้นก็ต้องระบายอากาศได้ดี อย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือใต้ถุนสูง ชั้นบนก็จะใช้เป็นที่พักอาศัย ชั้นล่างก็ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ หลังคาเมื่อก่อนเลยก็มุงจาก มุงหญ้าคา เพราะว่าเป็นของที่ทำได้แล้วก็ช่วยตัวเองในการระบายอากาศได้ในตัวโครงสร้างหลังคาความร้อนก็เลยไม่สะสมเหมาะกับการอยู่อาศัยกับวิถีชีวิตของคนไทย...

ความคิดเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับสำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา (2553) ที่ได้สรุปรูปแบบของเรือนไทยไว้ว่า

...รูปแบบเรือนไทยภาคกลาง ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับการอยู่อาศัยในสภาพอากาศแบบร้อนชื้นและมีความสัมพันธ์กับกรรมวิธีในการใช้ไม้เป็นวัสดุหลักที่ใช้ในการก่อสร้าง โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะของเรือนไทยนั้น น่าจะมาจากการสร้างพื้นที่เพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยตามความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ เช่น **การยกใต้ถุนเรือนสูง** หนีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก เพื่อป้องกันอันตรายจากสัตว์ป่า และเป็นพื้นที่ใช้สอยนอกประสงค์ **การทำหลังคาจั่วทรงสูง** อันมีผลในเรื่องสัดส่วนความงามทางสถาปัตยกรรม และเป็นการเพิ่มมวลรูปทรงหลังคาช่วยระบายอากาศร้อน หลังคาชันลาดเอียงยาวเพื่อช่วยป้องกันแดดฝน **การล้อมเสาเรือน** ทำให้สัดส่วนของเรือนสวยงาม และช่วยเสริมความมั่นคงแข็งแรง **การสร้างฝาเรือน** โดยใช้ไม้ตีเป็นฝาปะกนหรือฝายบาย มีช่องลูกฟูกเพิ่มความสวยงาม และช่วยระบายอากาศร้อน เป็นต้น...

ดังนั้นจะเห็นว่าจากเอกสารวิชาการ หรือสัมภาษณ์จากนักวิชาการต่างๆ จะกล่าวถึงลักษณะของเรือนไทยที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น โดยมีการเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมการใช้สอย ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ก่อให้เกิดเป็นวิถีคิดในการปลูกสร้างเรือนไทยที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี จึงอาจกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมนั้นก็คือปัจจัยหลักอันหนึ่งที่ก่อให้เกิดรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมเรือนไทยขึ้น โดยจะได้นำมากล่าวในหัวข้อปัจจัยที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์เรือนไทยเพื่อจะให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

4.1.2 อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรม

นามธรรมต่างจากรูปธรรมตรงที่ไม่สามารถสัมผัส เห็น จับต้องได้จากทางกายภาพ และสามารถรับรู้ได้ด้วยจิตใจ ซึ่งอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรมนั้นสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ศาสนา และคติความเชื่อต่างๆ ดังนี้

4.1.2.1 อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อ

นอกจากงานสถาปัตยกรรมทางศาสนา และสถาปัตยกรรมในพระมหากษัตริย์ เรือนไทยซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมประเภทบ้านเรือนที่พักอาศัยของประชาชน ยังเป็นสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นพื้นฐานทางศาสนาของคนไทยผ่านกระบวนการปลูกสร้าง ซึ่งสิ่งที่แฝงอยู่เบื้องหลังการ

ปลูกสร้างเรือนไทยในอดีตและในปัจจุบันมีแนวคิด ความเชื่อที่แตกต่างกัน (โชติ กัลยามมิตร, 2539) ดังที่ภิญโญ สุวรรณคีรี (2542) ได้กล่าวว่า เมืองไทยเป็นเมืองพุทธศาสนา เพราะว่าประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สถาปัตยกรรมที่มีส่วนสัมพันธ์กับศาสนาและคติความเชื่อของคนในส่วนรวมย่อมเป็นสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจโดยตรง แต่ทั้งนี้ประเทศไทยได้ยอมรับเอาศาสนาอื่นเข้ามาร่วมด้วย ดังเช่นการนับถือเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ ในการทำพิธีร่วมเช่นการวางศิลาฤกษ์ อาคารต่างๆ

การก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมสำหรับการอยู่อาศัยจะพบว่าในแต่ละพื้นที่ หรือแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยจะมีรูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่ต่างกันในแต่ละภาค โดยแต่ละพื้นที่มีเอกลักษณ์ที่ต่างกันอันเนื่องมาจากพื้นฐานเรื่องของสภาพแวดล้อม ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้ที่อยู่อาศัย พัทยา สายหู (2540) เสนอว่าความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์เป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดลักษณะบ้าน โดยกล่าวว่า

...คนสมัยก่อนเพาะปลูกตามความรู้ความสามารถ เครื่องมือที่มี และวิธีการที่ประดิษฐ์และใช้กันมา แต่ก็ไม่แน่ใจว่าดินฟ้าอากาศจะอำนวยด้วย หรือแมลงและโรคร้ายจะคุกคามจนเกินควรหรือไม่ ในสมัยนี้อาจแก้ไขด้วยระบบชลประทาน หรือยาปราบศัตรูพืช แต่สมัยก่อนอาจป้องกันแก้ไข ด้วยพิธีกรรมตามความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจลึกลับ ที่ให้คุณให้โทษแก่ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ได้ ในการก่อสร้างบ้านเรือนก็เช่นกัน บุคคล หรือสังคมที่มีความคาดหวังผล ให้ผู้ใช้บ้านเรือนได้รับความปลอดภัย และความเป็นสุขสวัสดิ์ ก็จะสร้างรูปลักษณะให้สอดคล้องตามประเพณี ความเชื่อในฤกษ์ยาม โชคลาง และทิศทาง หรือภูมิฐานที่ตั้งด้วย...

ข้อแตกต่างในแง่ของภูมิศาสตร์ที่ตั้งนี้เองทำให้เรือนไทยในแต่ละภาคมีคติความเชื่อที่ต่างกัน เรือนไทยภาคกลางมีความเชื่อมาแต่โบราณในเรื่องของฤกษ์ยามซึ่งยังคงตกทอดมาในปัจจุบันในการสร้างบ้านเรือนต่างๆ จะมีการดูฤกษ์ยาม (เด่นดาว ศิลปานนท์, ลักษณ์า จิตดาวงศ์, & กฤษฎา พิณศรี, 2540) ดังนี้

...ฤกษ์ปลูกบ้าน เช่น ปลูกเรือนเดือน 5 พระนารายณ์ฆ่าพระราหูไม่ดีอยู่แล้ว เกิดโรคภัย ปลูกเรือเดือน 6 พระพุทธเจ้าบังเกิด ดีอยู่แล้วได้ทรัพย์ ฯลฯ การเลือกพื้นที่ตั้งเรือนที่อยู่อาศัยได้แก่ พื้นที่มงคล อยู่อาศัยมีความสุข และพื้นที่อัปมงคล อยู่อาศัยไม่ดี ความเชื่อเรื่องเสาเรือน การยกเสา ความเชื่อเกี่ยวกับประตู บันได การกำหนดสัดส่วนที่เป็นมงคลโดยปกติกำหนดด้านกว้างยาวกว่าเล็กน้อยเป็นส่วนสัมพันธ์กันดังนี้

ช็อกว้าง 6 คอก ทำฝาสูง 5 คอก 1 คีบ 5 นิ้ว ช็อกว้าง 7 คอก ทำฝาสูง 6 คอก 1 คีบ 5 นิ้ว เป็นต้น และความเชื่อถือในการเบิกหน้าพรหม เป็นเคล็ดของนายช่างผู้ปรุ้งเรือน โดยการผ่าหน้าจั่วเรือนที่ส่วนกลางจากส่วนบนลงมาเรียกว่า “เบิกหน้าพรหม” การผ่าการสอดใส่ไม้ที่ผ่ามีคาถากำกับ เพื่อความเป็นสิริมงคลของช่างและเจ้าของเรือน...

ในประเทศตะวันตกเห็นว่าจักรวาลนั้นมีความกว้างใหญ่อยู่เหนือความสามารถที่มนุษย์จะควบคุมได้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และเชื่อในสิ่งที่ลับที่ไม่สามารถคาดเดาได้สิ่งเหล่านี้เรียกว่า มิติทางสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติไว้ว่า (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554)

...ในมิติเรื่องความเชื่อ...ทำให้มนุษย์คิดเป็น ทำเป็น สร้างความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลและพิสูจน์ได้ ควบคุมได้...รวมทั้งสื่อสารกันด้วยภาษาทั้งคำพูดและตัวอักษร อันเป็นระบบสัญลักษณ์ได้...แต่ก็มีหลายอย่างอีกมากมายในจักรวาลที่มนุษย์ยังเรียนรู้ไม่ถึงและไม่สามารถอธิบายได้ในเชิงวิทยาศาสตร์และควบคุมได้โดยเทคโนโลยี อันเป็นส่วนไม่รู้ที่ไม่สามารถอธิบายได้ ทำให้เกิดความกลัวที่นำไปสู่ความไม่มั่นคง ขาดสิ่งยึดเหนี่ยว จึงต้องมาอธิบายด้วย “ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ” ...ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ...อันเป็นที่มาของความเชื่อทางศาสนา กับความเชื่อที่มนุษย์พยายามใช้อำนาจเหนือธรรมชาติด้วยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์...

4.1.2.1.1 ความเชื่อเรื่องพญานาค

เช่นเดียวกับการปลูกสร้างเรือนไทยในอดีตก่อนที่จะสร้างเรือนต้องมีพิธีการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง ซึ่งเชื่อว่าเป็นพญานาค ดังที่สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2539) ได้รวบรวมไว้ว่า

...ก่อนจะสร้างเรือนต้องมีการทำพิธีขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพญานาค พิธีเริ่มด้วยพ่อบุญซึ่งเป็นผู้วางผังและขุดหลุมเพื่อฝังเสาตรงกลางเรือน หลังจากนั้นก็นำข้าวปลาอาหารมาถวายเป็นเครื่องเซ่นเจ้าที่ อ่านคำสั่งเวทย์และทำพิธีปิดรังควาน โดยอ่านคาถาจบแล้วจึงโยยดินกลบหลุม การเชิญ พญานาคเป็นสิ่งสำคัญ เหมือนกับการปลูกเสกน้ำ ทั้งๆ ที่เรือนอยู่บนดินไม่ลอยน้ำไปไหน...ธาตุน้ำหรืออีกนัยหนึ่งพญานาคมีลักษณะเหมือนกระแสน้ำที่ไหลไปมาดังนั้นเสาจึงต้อง “ค้ำท่าย” เพื่อรักษาตัวเรือนและผู้อาศัยอยู่ในเรือนไว้ให้ดี คำต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของสูตรซึ่งเจาะจงว่า เมื่อเริ่มยกโครงสร้างเรือนควรปักเสาให้ชี้ไปทางทิศใด

...เดือนสี่ ห้า หก นาคเอาหัวไปประจิม เอาปลายเส้าไปพายัพ

เดือนเจ็ด แปด เก้า นาคเอาหัวไปอุดร เอาปลายเส้าไปอีสาน

เดือนสิบ สิบเอ็ด สิบสอง นาคเอาหัวไปบูรพาเอาปลายเส้าไปภาคเนย์

เดือนอ้าย ยี่ สาม นาคเอาหัวไปทักษิณ เอาปลายเส้าไปหรดี...

ทั้งนี้สอดคล้องกับที่ รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวเรื่องการปลูกเรือนที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคไว้เช่นเดียวกันว่า

...ส่วนใหญ่ช่างเป็นคนปลูก...อย่างสมมติว่าจะปลูกจะมีการตั้งเส้าเอกเป็น พิธีกรรมเพื่อความมั่นคง...มีความเชื่อมโยงกับคติตายตัว เช่น ต้องตั้งเส้าเอกต้องอยู่ ตรงห้องนาค หรือยามที่นาคเคลื่อนคตตัวไป เส้าเอกต้องเลื่อนไปตรงเช่นกัน...

4.1.2.1.2 ความเชื่อเรื่องผีต่างๆ

รูปแบบเรือนไทยและความเชื่อที่แฝงอยู่ภายใต้การปลูกเรือนจะไม่สามารถเกิดความสำเร็จได้หากขาดซึ่งความสามารถของบรรพบุรุษไทยที่ได้คิดค้นการปลูกสร้างเรือนไทย ซึ่งการปลูกสร้างเรือนไทยคือการผสมผสานกันทั้งเรื่องของภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ วัสดุ สภาพสังคม และความเชื่อ ปัจจัยต่างๆ นั้นส่งผลต่อรูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของช่างผู้ปรุงและปลูกเรือนเพื่อให้สนองต่อสภาพแวดล้อมโดยรอบ คนไทยเชื่อเรื่องผีนางไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือนไทยถือความสำคัญของเส้านื่องด้วยเป็นส่วนสำคัญทำให้บ้านตั้งมั่นอยู่ได้ ดังที่ ประคอง นิมมาน เหมินทร์ (2542) กล่าวว่า

...เรือนไทย...ทำจากต้นไม้ซึ่งเดิมมีผีเรียกว่า นางไม้ประจำอยู่ เมื่อนำมาทำเส้า เรือนจะต้องเลือกให้ดีและต้องทำขวัญเพื่อให้นางไม้สบายใจ ผู้อาศัยอยู่ในบ้านในเรือน จะได้อยู่เย็นเป็นสุข...

สอดคล้องกับที่ช่างปรุงเรือน นางสำรวย รวยเจริญ (วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556) กล่าวถึงเรื่องความเชื่อไว้ว่า

...ปลูกต้นกล้วย ต้นอ้อย ผ่าสามสีปิดทองไว้เจ้าที่เจ้าทางบอกเล่า ป้ารวย ชอบเรียกเวทดา “อ้าว จะเอาเส้าขึ้นแล้วนะเวทดาฟ้าดินมารับรู้” เราก็ขึ้นมีความสุข ถ้าบ้านไหนขึ้นฉิว บ้านนั้นก็ทำมาค้าขึ้น...

ตลอดจนเรื่องของพื้นที่ตั้งในการปลูกเรือนไทยก็ยังมีเทพปกปักษ์รักษาแผ่นดินอยู่ โดยต้องมีการทำพิธีขอพื้นที่ในการปลูกเรือน ดังที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2550) เรียบเรียงไว้ว่า

...กรุงพาลี เป็นพิธีขอที่สร้างบ้าน ตามความเชื่อในการปลูกเรือนไทย เชื่อกันว่าทำวกรุงพาลีเป็นเทพผู้รักษาแผ่นดิน จึงต้องทำพิธีกรุงพาลี เพื่อเช่นไหว้เจ้าที่ขออนุญาตปลูกเรือนไทย เครื่องเช่นไหว้ในการทำพิธีกรุงพาลี ได้แก่ ข้าวสุก กล้วยน้ำว่าสุก ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ข้าวตอกดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลู เป็นต้น...

4.1.2.1.3 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ

เรื่องของความเชื่อจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ได้ทรงอธิบายไว้ในเอกสารเรื่องความเชื่อ (ชำนาญ รอดเหตุภัย & บุญยงค์ เกศเทศ, 2519) ไว้ว่า

...ความเชื่อ เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่าง ๆ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้นเมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็จึงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริง รู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการบูชาคุณให้เป็นสิริมงคลแก่ตนความศรัทธาความรู้ ความเชื่อ ในกาลสมัยนั้น ๆ เป็นยุค ๆ มา ลัทธิความเชื่อแต่เดิมนั้นยึดถือธรรมชาติอันมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว น้ำ ลม ไฟ เป็นสรณะ ต่อมาเมื่อมีศาสนาเกิดขึ้น ก็มุ่งยึดถือเหล่าเทพเจ้า ภูติ ผี ปีศาจ ซึ่งคิดว่ามีตัวตนเป็นสรณะและเชื่อว่าสิ่งที่นับถือ นั้น ย่อมจะแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพื่อช่วยตนได้ยามที่ตนมีทุกข์ ต่อมาเมื่อวิทยาการต่าง ๆ ได้พัฒนามากขึ้น ความเชื่อในสิ่งดังกล่าว บางอย่างลดน้อยลง และบางอย่างแปรเปลี่ยนจากธรรมชาติมาเป็นสิ่งประดิษฐ์ขึ้น เช่น ผ้ายันต์ ตะกรุด ผ้าประเจียด เป็นต้น...

ในส่วนประกอบของเรือนไทย โดยเฉพาะส่วนที่หน้าจั่วของเรือนมีการวางไม้ลูกตั้งลดหลั่นกันขึ้นไป ซึ่งเรียกว่าเป็นจั่วหน้าพรหม ซึ่งมีความเชื่อตามที่เสฐียรโกเศศ (2539) สรุปลงไว้ว่า

...เมื่อเวลาปลูกเรือนก็มีการทำขวัญจั่ว โดยมีผ้าขาวแดงเย็บประกบกัน ผูกห้อยไว้ที่ หน้าจั่ว และมีเจิมเป็นรูปพนมตรงที่นั่นด้วย ที่ทำเช่นนี้ว่าเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เรือน ถ้าคิดอีกแง่หนึ่ง ว่าเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตราย ที่จะมามีพิกาก็ลงรอยเดียวกัน ถ้าท่านดูรูปเกียรติมุขและดูรูปสิ่งหลายเขียน จะเห็นว่าบนลวดลายเค้าเดียวกัน จะ

ต่างกันที่ลายสิ่งที่เป็นรูปพนมเรียวขึ้นเท่านั้น รูปเกียรติมุขมักทำไว้ที่ซุ้มประตูและ
 ด้านหน้าของสิ่งก่อสร้างที่สำคัญ ส่วนเรือนธรรมดาจะเลียนรูปเกียรติมุขเอามาติดไว้ที่
 หน้าจั่วบ้าง จะไม่ได้หรือแต่รูปจั่วของเรือนเป็นรูปแหลม จะใช้เป็นรูปเกียรติมุข คุณจะ
 ลุ่นไม่เข้ากับรูปจั่ว ทั้งในการทำรูปเช่นนั้น ก็ไม่เป็นของง่ายนัก นอกจากจะเป็นคนมี
 กำลังและอำนาจวาสนา ไม่ใช่เป็นของที่จะทำเป็นสามัญได้ทั่วไป จึงมักทำเป็นลายหน้า
 พรหม ซึ่งเท่ากับเอาพรหมวิหารเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตราย ที่มีคติลัทธิศาสนาที่ไทย
 รับนับถืออยู่...ในหนังสือเล่มหนึ่ง กล่าวไว้ที่ตรงประตู เมื่อฆ่าสัตว์บูชาบุญหรือเช่น
 สักเวย มักเอามือจุ่มเลือดสัตว์ที่ฆ่านั้น มาทาบบให้เป็นรอยรูปนิ้วมือที่บานประตู ว่าทำ
 อย่างนี้เป็นเครื่องป้องกันผีร้ายเข้ามารบกวน และว่าเป็นลัทธิที่มีทำกันอยู่ทั่วไปในชาติ
 ต่าง ๆ ทางตะวันออก ของทวีปยุโรป มีอยู่ในพวกยิว พวกนับถือลัทธิอิสลาม อินเดีย
 ญี่ปุ่น และชาติอื่น ๆ อีกหลายชาติ การเอาเลือดสัตว์ป้ายเป็นรูป 5 นิ้วไว้ที่บานประตู
 จะมีความประสงค์หลักเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ก็ไม่ทราบ ส่วนผ้าติดหน้ารั้ว คงมุ่งหมาย
 ให้เป็นที่สถิตของผี ซึ่งเป็นผู้พิทักษ์รักษาเรือน เป็นเหมือนอย่างเอาผ้าขาวผ้าแดง สวม
 หัวเทียนปลายเสา เมื่อทำพิธีทำขวัญเสา... เป็นอันว่าสีขาวยี่แดง จะเป็นผ้าหรือเป็น
 อะไรรก็ตามที ก็เกี่ยวเป็นเรื่องผีๆ หรือเรื่องป้องกันทั้งนั้น...

โดยสรุปความเชื่อเสมือนเป็นแรงผลักดันภายในที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เชิงจิต
 วิญญาณทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์บ้านเรือนที่โดดเด่นหลากหลาย เพราะมีการผสมกันระหว่างความ
 เชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และธรรมชาติ คติจักรวาลทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง 3 สิ่ง คือ ตัวตน
 สภาพแวดล้อม และมายาคติ กลไกในการอยู่กับความเชื่อ คือ การทำให้ตัวตน สภาพแวดล้อม
 และมายาคติเป็นปกติ อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขในการอยู่อาศัยในบ้าน ชุมชน และสังคม
 (ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, 2556)

อีกนัยหนึ่งตามที่เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร ได้กล่าวถึงเรื่องของบริบทสัมพันธ์เอาไว้ว่า
 อันควมว่าบริบทนั้นหมายถึงความเป็นมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยบริบททางกายภาพ ว่าด้วยรูป รส
 กลิ่น เสียง สัมผัส และต้องมองเห็นได้ บริบททางกริยา ว่าด้วย หน้าที่ การกระทำ และ บริบททาง
 จิตใจว่าด้วย สัญญา ความหมาย ความรู้สึก ซึ่งบริบททั้งสามอย่างนั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันไม่มี
 สิ่งเกิดขึ้นก่อนโดยชัดเจน หากแต่มีความเกี่ยวเนื่องยึดโยงกันไปมาโดยตลอด ดังนั้นโดยตัวมนุษย์เองก็
 ประกอบไปด้วยบริบททั้งสามอย่างเช่นกัน อันได้แก่ลักษณะดังนี้ มนุษย์ ว่าด้วยบริบททางกายภาพ
 คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย มนุษย์ ว่าด้วยบริบททางกริยา คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ และ
 มนุษย์ว่าด้วยบริบททางจิตใจ คือความเชื่อ ความรู้สึกทั้งส่วนรวมและส่วนตัว (เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร
 2546) เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วการปลูกสร้างเรือนจึงมีความเป็นอัตลักษณ์ทางนามธรรมคือสิ่งที่ไม่สามารถ

สัมผัสจับต้องได้แต่รับรู้ได้ด้วยจิต ในที่นี้คือการสัมผัสถึงความเชื่อพิธีกรรมที่อิงกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของระบบจักรวาล หรือผีบ้าน ผีเรือน ที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความรู้สึกถึงความ เป็นสิริมงคลแก่ตัวและอยู่ในที่อยู่อาศัยได้อย่างสบายใจ

4.1.2.2 อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาและคติไตรภูมิ

นอกจากอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติแล้วดังที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2554) กล่าวว่าความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นที่มาของความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อในเรื่องของพิธีกรรมความเชื่อทางไสยศาสตร์ต่อมานั้น อัตลักษณ์หนึ่งที่ฝังอยู่ในเรือนไทยและเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้เกิดความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยคือเรื่องของอัตลักษณ์ความเชื่อต่างๆ ที่สัมพันธ์กับศาสนา ทั้งนี้เกิดขึ้นเพราะการที่คนไทยยอมรับนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ดังที่ โชติ กัลยาณมิตร (2539) อธิบายไว้ว่า

...ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทหรือพิธีกรรมในศาสนาฮินดู หากพิธีกรรมนั้นจะอำนวยให้การดำเนินชีวิตของคนไทยได้รับความสงบทางจิตใจ หรือเป็นทางให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทุกด้าน หรือเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสิริมงคลและความหวังแล้ว คนไทยก็จะยอมรับไว้เป็นทางปฏิบัติทั้งสิ้น...การปฏิบัติทางพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่เชื่อถือกันอยู่ในปัจจุบันนั้นก็มิปรากฏในด้านการทำบุญเลี้ยงพระ และเจริญพระพุทธมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของเรือนหลังใหม่ สำหรับความผูกพันกับศาสนาฮินดูนั้นก็มิอยู่ในกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีนิยมต่างๆ ไป เช่น การทำขวัญเรือน...

4.1.2.2.1 ทิศทางที่เกี่ยวข้องกับสร้างเรือนไทยกับความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา

เรื่องของคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของทิศกับความเชื่อทางพุทธศาสนาตามที่ เสฐียรโกเศศ (2539) ได้ระบุไว้ในประเพณีการปลูกเรือนว่า

...การปลูกเรือนแต่ก่อน มีคติถือกันว่า ถ้าปลูกเรือนขวางตะวัน คือ หันข้างเรือนไปทางทิศตะวันออกหรือทิศตะวันตก ว่าไม่ดี คนอยู่จะไม่มีสุข มักเป็นเหตุเพลิงไหม้ เพราะไปขวางหน้าดวงตะวัน ถ้าจะปลูกเรือน ให้ปลูกตามตะวัน คือหันข้างเรือนไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้ จึงจะเป็นมงคลอยู่เย็นเป็นสุขสบายดี ถ้าเนื้อที่บ้านคับแคบ หรือมีเหตุอย่างหนึ่ง อย่างใด จะปลูกเรือนให้หันข้างเรือนไปตามดวงตะวันไม่ได้ ก็ต้องหาทางปลูกให้เฉียงตะวันไว้ คืออย่าหันข้างเรือนตรงดวงตะวันนัก ก็เป็นอันใช้ได้ ถ้าจะ

พิจารณาข้อห้ามไม่ให้ปลุกเรื่อนขวางตะวัน ก็มีเหตุผล และเหตุผล นั้นเป็นไปตามคติ
โศคลางที่เชื่อถือกันก็มี เป็นไปตามข้อเท็จจริงก็มี จะลองพิจารณาดู...

...คนแต่ก่อนไม่ว่าชาติใดภาษาใด เชื่อถือกันว่าตะวันตกเป็นทิศไม่ดี เพราะ
เป็นทางพระอาทิตย์ตกหรือลับดวงไป มีแต่ตกไม่มีขึ้น เท่ากับเป็นทางไปสู่ความตาย
เหตุนี้ในคติของไทยจึงถือว่าตะวันตกเป็นทิศของคนตาย ถ้าจะวางศพประกอบกิจพิธี
ตามลัทธิ หรือเพื่อฝังเพื่อเผา ก็ต้องหันหัวศพไปทางตะวันตกเสมอ เพราะฉะนั้น การ
นอนของคนเป็น จึงถือเป็นคนตีสืบ ๆ กันมา ไม่ให้หันหัวนอนไปทางทิศตะวันตก เพราะ
จะเป็นคนตาย แม้ในทุกวันนี้ คนโดยมากก็ยังประพฤติกันอยู่ ที่จะหันหัวนอนไปทาง
ตะวันตกเห็นจะหาได้น้อยคน ถ้าปลุกเรื่อนหันข้างมีประตูไปทางตะวันออก คือขวาง
ตะวัน เวลานอนก็ต้องหันหัวนอนไปทางตะวันตก เท่ากับนอนอย่างคนตาย ไม่ดี ถ้า
จะหันหัวนอนมาทางตะวันออก ถึงจะเหมาะ แต่ก็เป็นทางประตูเข้าออก **ไม่สมควรให้
ใครเหยียบย่ำ** กล้ากรายหัวของคนนอน พ่อแม่นอนอยู่ ลูกเต้าไปไหนกลับมา เข้า
นอน ทีหลังก็ต้องเดินกรายหัวผู้ใหญ่ไป ไม่เป็นการบังควร ถึงว่าในกาลต่อมา
เมื่อมีนอนแทนนอนเตียงกันแล้วก็ดี แต่คตินี้ถือกันมาแต่เดิมก็ยังคงถือกันอยู่ ...เหตุ
ดังนั้น ปลุกเรื่อนหันหน้าไปทางตะวันตกจึงไม่ค่อยทำกัน เว้นแต่จำเป็นที่สุด เมื่อต้อง
หันหน้าออกถนน แต่ถ้าคิดถึงสมัยก่อน เรื่อง จำเป็นอย่างนี้ไม่มี...

...ถ้าจะถามว่า นอนตามยาวของห้องเรื่อน เอาหัวนอนไปทางทิศเหนือหรือทิศ
ใต้ไม่ได้หรือตอบว่าได้ แต่นอนตามยาวของห้องเรื่อน **ถือกันว่านอนขวางชื่อ คนนอน
จะโดนผีอำบ่อย ๆ** ผีมักจะโหนชื่อห้อยหัวลงมาเหยียบบอกคนนอนได้ง่าย นี่เป็นเรื่อง
ของคติถือผีสืบกันมาแต่สมัยปฐมบรรพ์ เป็นอย่างนั้นทุกชาติทุกภาษา คราวนี้ลอง
พิจารณาเหตุผล ว่าทำไมจึงห้ามไม่ให้นอนขวางชื่อ... การปลุกเรื่อนแบบโบราณอาจ
ปลุกขวางตะวัน โดยหันด้านข้างระเบียงไปทางทิศตะวันออก หรือทางทิศตะวันตกก็คง
จะได้ แต่ก็เสียทางหนึ่งคือไม่ได้รับลมตามฤดูกาล ถ้าจะสังเกตดูโบสถ์วิหารส่วนมากมัก
หันหน้า คือด้านสกัด ไม่ใช่ด้านข้าง ไปทางทิศตะวันออก ที่หันหน้าโบสถ์ไปทางทิศนั้น
อธิบายกันว่า เพราะพระประธานในโบสถ์มักเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย จึงต้องหัน
พระพักตร์ไปทางตะวันออก เอาสิริมงคลที่ว่า เมื่อเวลาตรัสรู้ ทรงหันพระพักตร์ไปทาง
ทิศบูรพา อันที่จริงการหันหน้าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไปทางทิศตะวันออก เป็น**คติโบราณที่
มีอยู่ทั่วไปหลายชาติเรียกในภาษาอังกฤษว่า "Orientation"** จึงเนื่องมาจากการ
ถือเคล็ดของคำว่าตะวันออกว่า เป็นทิศที่เป็นสิริมงคล มีแต่จะเจริญรุ่งเรืองอยู่
ตลอดไป จึงทำให้สงสัยว่าเรื่อนสมัยโบราณ อาจใช้ด้านสกัดเป็นหน้าเรื่อนเหมือนอย่าง

โบสถ์ก็ได้ จะไม่ใช่ด้านข้างเป็นหน้าเรือนเหมือนทุกวันนี้ เพราะมีเหตุผลที่เห็นเช่นนี้อยู่หลายประการ ได้พิจารณาเรื่องนี้ไว้ที่อื่นแล้ว...

สอดคล้องกับที่สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2539) ได้กล่าวถึงเรื่องเรือนไทยกับการวางทิศทางที่สอดคล้องกับคติทางพุทธศาสนาไว้ว่า

...การหันหัวนอนไปทางทิศใต้เป็นคติที่มีมาแต่โบราณและอาจจะมีมาก่อนความเชื่อทางศาสนาพุทธที่ถือว่าทิศตะวันออกเป็นมงคล อย่างไรก็ตามความเชื่อทั้งสองอย่างเกิดมารวมกันได้เป็นอย่างดีในพิธีทักษิณาทนของศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ... ในประเทศไทยหลักฐานที่เก่าที่สุดซึ่งระบุว่าทิศใต้เป็นทิศมงคลหรือมีความศักดิ์สิทธิ์นั้นกล่าวไว้ในศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงในพุทธศตวรรษที่ 19 อาจด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวเมืองนครศรีธรรมราชหันหัวนอนลงใต้ แต่นั่นแหละทิศใต้ของชาวนครบึงเอิญตรงกับที่ตั้งของวัดมหาธาตุซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของชาวเมือง...การจัดวางให้บ้านหันไปทิศไหนก็ได้ เพียงแต่ขอให้สะดวกสบาย ยกเว้นทิศตะวันตก ถือว่าเป็นองค์ประกอบ ทางด้านกายภาพของเรือนไทย ส่วนการจัดหัวนอนให้หันไปทิศใต้ตามคติโบราณหรือทิศตะวันออกตามคติพุทธถือว่าเป็นองค์ประกอบประเภทด้านจิตใจ องค์ประกอบประเภทหลังนี้มีความสำคัญมาก เพราะเกี่ยวกับพิธีกรรมและตำรับต่างๆ เป็นจำนวนมากที่ผูกพันกับบ้านตั้งแต่เจ้าของเริ่มต้นสร้างบ้าน...

โดยสรุปเรื่องของทิศทางการหันบ้านตามตะวันเมื่อพิจารณาจากข้อเขียนดังกล่าวที่มีทั้งเรื่องที่สามารถวิเคราะห์ได้ในแง่ของวิทยาศาสตร์คือเรื่องของทิศทาง แดด ลม ที่สามารถเข้าสู่ตัวบ้าน อีกแง่หนึ่งคือเรื่องของความเชื่อไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการถือผี หรือ การหันหน้าเพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่เจ้าของบ้านก็ยังคงเป็นสิ่งที่ผู้อยู่อาศัยยึดถือเพื่อก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตัว ดังนั้นการวางบ้านเรือนไทยจึงผูกพันกับคติความเชื่อทางไสยศาสตร์ ความเชื่อทางสังคมหรือค่านิยมของท้องถิ่น เชื่อถือโชคกลาง ความเป็นมงคลหรืออัปมงคล ทั้งนี้เพื่อหวังจะได้อยู่อย่างมีความสุข เพราะสภาพความเป็นอยู่ของคนไทยในครั้งก่อนนั้น ไม่ผูกพันกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ผูกพันกับธรรมชาติ ดินฟ้า อากาศที่อำนวยให้พืชพันธุ์เจริญงอกงามหรือไม่เจริญงอกงามเป็นเรื่องของโชคเคราะห์ เป็นเรื่องของอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อในสิ่งเหล่านี้จึงมีส่วนทำให้การปลูกบ้านไทยเป็นไปตามคตินิยม (สมภาพ โรจนพันธ์และคนอื่นๆ, ม.ป.ป.)

4.1.2.2 คติในเรื่องของไตรภูมิกับการปลูกเรือนไทย

นอกจากนี้จากอิทธิพลทางศาสนาส่งผลให้เรื่องของไตรภูมิแทรกอยู่ตามประเพณีของคนทั่วไปในการดำรงชีวิตเรือนไทยก็เป็นหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องของไตรภูมิมาปรับใช้ในการปลูกเรือนดังที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...อย่างตรงจั่วข้างบนสุดนั้นหน้าบัน เขาเรียกว่าจั่วหน้าพรหม แล้วก็มี 4 ชั้น มันจะเป็นชั้นที่ 1 ชั้นที่ 2 ชั้นที่ 3 ชั้นที่ 4 สมมติตรงนี้เป็นจั่ว ๆ ตรงนี้ที่เขาเรียกจั่วหน้าพรหม มันจะมีอยู่ 4 ชั้น คำว่าพรหม 4 ชั้น ตามคติไตรภูมิก็คือ เป็นพรหมชั้นที่เป็นอนุพรหม มีอยู่ 4 ชั้น ก็ถือว่าเป็นพรหมชั้นสูง ก็ตามในความหมาย ตรงนี้ก็เทียบกับสวรรค์นั่นเอง แล้วก็ใต้ถุนก็เป็นที่อยู่ของสัตว์ เมื่อก่อนนี้เราเอาวัวเข้าไปอยู่ข้างใต้ คนจะไม่เข้าไปอยู่ข้างใต้เด็ดขาด ก็เปรียบเสมือนเป็นนรก ส่วนบนเรือนที่อยู่ของคนก็เหมือนมนุษย์ ก็คือโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ มันก็เป็นไตรภูมิ...ไตรภูมิเนี่ยในภาคประชาชน อย่างเช่นตอนที่ชาวบ้านจะบวช แลวภาคกลางจะมีการยกฉัตร ๆ ที่เป็นไม้ไผ่ขึ้นมา แล้วก็ป็นชาวบ้านก็ใช้ผ้าขาวม้านี้ละพันประมาณ 7 ชั้น อันนั้นก็คือการแทนที่ของเขาศรีสุเมรุ หรือเวลาที่เรามีพิธีแล้วชาวบ้านทำบายศรี ก็คือเขาไกลราข ก็ไตรภูมิก็เหมือนกับยกเอาแกนของจักรวาลมาอยู่ในพิธี เพราะฉะนั้น ประเพณีต่างๆ ชาวบ้านก็อิงไตรภูมิตลอด ...

4.1.2.3 อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับคติ ฤกษ์ยาม และองค์ประกอบของการสร้างเรือน

ไทย

นอกจากอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติแล้วดังที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2554) กล่าวว่าความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นที่มาของความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อในเรื่องของพิธีกรรมความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งจากเอกสารหลักฐานต่างๆ อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับเรื่องของคติความเชื่ออันเป็นพิธีกรรมความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ปรากฏในเรือนไทยสามารถจำแนกเป็นประเด็นต่างๆ ได้แก่ การพิจารณาฤกษ์ยามที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเรือนไทย คติในเรื่องของการเลือกเสา องค์ประกอบเรือน และการตั้งชื่อเครื่องประกอบต่างๆ (วัสดุโครงการอื่นนอกจากเสาในการสร้างเรือนไทย) และการพาดบันไดเรือน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดมงคลแก่บ้านและผู้อยู่อาศัย

4.1.2.3.1 คติเรื่องฤกษ์ยามที่เกี่ยวข้องกับสร้างเรือนไทย

จากการที่คนไทยยอมรับนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ดังนั้นการปลูกเรือนจึงมีพิธีกรรมต่างๆ ปรากฏขึ้นโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของฤกษ์ยาม โดยเฉพาะเรื่องการปลูกเรือนตามเดือน ซึ่งการปลูกเรือนไทยมีการพิจารณาถึงฤกษ์ยามต่างๆ ตามตำราได้มีการแจกแจงถึงฤกษ์ยามในการปลูกเรือนเอาไว้ ดังที่จะหยิบยกมาให้เห็นดังนี้

สิทธิการิยะ พระอาจารย์เจ้าท่านกล่าวไว้ให้ดูดีและร้าย ถ้าจะปลูกเรือน ปลูกกุฏิ วิหาร ปลูกศาลา ปลูกปราสาท ปลูกจวน ปลูกทับ ปลูกโรงวัวโรงควาย ปลูกโรงม้าโรงช้าง ปลูกโรงครัว และปลูกโรงน้ำกิน ท่านให้ดูตามตำราก่อน (อุระคินทร์ วิริยะบุรณะ, 2511) ดังนี้

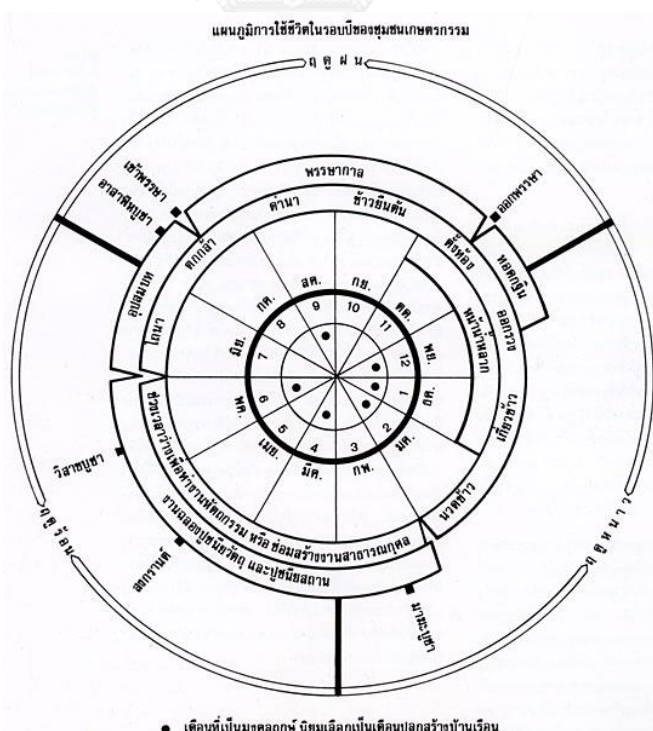
...ถ้าปลูกเรือนในเดือน 5 ทุกข์เท่าฟ้าจะมาถึงตน เดือนนั้นไม่เป็นผล จะเกิดผลอันตราย ปลูกเรือนในเดือน 6 จะอิมอกต่างภาษา สิ่งสินจะพุลมา สรรพทรัพย์ก็เนื่องนอง ปลูกเรือนในเดือน 7 เสียบำเหน็จสิ้นทั้งผอง ทรัพย์สินอันตนครอง เสียทั่วตัวจะร้ายไฟ ปลูกเรือนในเดือน 8 จะร้อนแรตทุนใจ สิ่งสินตนใด ๆ จะเก็บไว้ บมิดง ปลูกเรือนในเดือน 9 ยศศักดิ์เจ้าก็มั่นคง สิ่งสินอันจางงค์ สรรพทรัพย์ก็เพิ่มมา ปลูกเรือนในเดือน 10 จะฉิบหายต้องชื้อคา ทั้งพยาธิจะบีทา อันตรายมาปะปน ปลูกเรือนในเดือน 11 เอาความเท็จมาใส่ตน เดือนนี้มีเป็นผล จะเกิดภัยอันตราย ปลูกเรือนในเดือน 12 และทองย้อมเหลือหลาย ช่างม้า และวัวควาย มีทั้งทาสและทาสี ปลูกเรือนในเดือนอ้าย ย่อมจะได้เป็นเศรษฐี สิ่งสินจะพุลมี เพราะเดือนนี้ต้องเป็นผล ปลูกเรือนในเดือนยี่ ฤกษ์ดีก็ชอบกล ข้าศึกษาแสนผล อาจจะกันทั้งศัตรู ปลูกเรือนในเดือน 3 ภัยติดตามดุจจสุร ครั้นเมื่อถึงฤดู ย่อมเกิดภัยอันตราย ปลูกเรือนในเดือน 4 เดือนนั้นมีสุขสบาย ทุกข์โศกบรรเทาหาย ความสบายย่อมพุลมา...

หากพิจารณาโดยใช้เหตุผลในการวิเคราะห์เรื่องของฤกษ์ยามในการตัดไม้ เสือยรโกเศศ (2539) ได้ทำการวิเคราะห์ไว้ว่า

...การหาเสาเรือนในสมัยโบราณ ไม่ต้องซื้อหากัน เมื่อจะซื้อก็ไม่มีขาย ถ้าต้องการก็ไปป่าหาตัดเอาเอง มีประเพณีขอแรงญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูง ให้ช่วยกันไปตัด และจะต้องเลือกเดือนที่จะไปตัดด้วย ถ้าตัดในเดือนใดเดือนหนึ่ง ตั้งแต่เดือน 5 จนถึงเดือน 12 ไม่ดี ท่านว่าไม้บวช เห็นจะหมายความว่าไม้กำลังจะแตกใบอ่อน แต่ทำไมจึงเรียกว่า ไม้บวช คำว่า ไม้บวช เรียกแต่จำพวกไม้ไผ่ ซึ่งแตกลำขึ้นครึ่งกอ กายยังติดลำเป็นสีแดงเจือเหลืองดั่งผ้าเหลือง จึงเรียกว่าอย่างนั้น...ที่กำหนดเวลาไว้ว่าต้องเลือกตัดในเดือนอ้ายจนถึงเดือน ในเดือนใดเดือนหนึ่งเป็นดี นี้เห็นเหตุได้ง่าย เพราะ

ระหว่างเดือนเหล่านี้ไม่มีฝน พื้นที่ดินในป่าแห้ง สะดวกแก่การเข้าป่าหาไม้ ความเจ็บไข้ก็มีน้อย การทำอะไรทำนาก็เบาบาง มีเวลาว่างมาก พอญาติ พี่น้องหรือใคร ๆ ที่ชอบพอกัน รู้ว่าจะปลูกเรือน ไม่พึดต้องออกปากขอแรง ก็เต็มใจมาช่วย แม้จะอยู่บ้านไกลคนละถิ่นคนละตำบลก็เต็มใจมา เป็นเรื่องถ้อยทีถ้อยอาศัยช่วยแรงหรือกินแรงกัน จะไปเลือกตัดจากป่าไหน ก็แล้วแต่ป่ามีไม้ตามที่ต้องการอยู่ใกล้หรือไกล ถ้าอยู่ห่างไกลป่า เช่นใน จังหวัดอยุธยา ก็เห็นจะต้องไปหาไม้ทำเสาในแถบจังหวัดสระบุรี หรือ จังหวัดนครสวรรค์ อย่างนี้เป็นต้น การไปตัดไม้มักไปกันมากคนเจ้าของเรือนเป็นผู้จัดหาห่อข้าวห่อปลาสำหรับเป็นเสบียงไปเลี้ยงดูกัน ช่วยกันหาบ ช่วยกันคอนขนไป ...

จะเห็นได้ว่าการดูฤกษ์ยามที่เป็นมงคลนั้นมีความสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งในอดีตจะเป็นชุมชนเกษตรกรรม ในเดือน 5 ถึงเดือน 12 นั้นจะเป็นช่วงฤดูการทำนาและงานเกษตรกรรมต่างๆ ตลอดจนเป็นช่วงฤดูฝน ซึ่งเมื่อเข้าเดือนอ้ายถึงเดือน 4 ก็จะเป็นช่วงหลังจากการว่างจากงานเกษตรหลักก็สามารถมีเวลาในการลงแรง หรือการช่วยกันปลูกสร้างเรือน ตลอดจนการเว้นช่วงให้ไม้ธรรมชาติสามารถเจริญงอกงามได้ตามอายุของไม้เพื่อนำมาประกอบสร้างเป็นตัวเรือนได้ต่อไป ดังปรากฏในแผนภูมิการใช้ชีวิตในรอบปีของชุมชนเกษตรกรรม ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 การใช้ชีวิตในรอบปีของชุมชนเกษตรกรรม

(โชติ กัลยาณมิตร, 2539, p. 388)

ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องของฤกษ์ยามในการสร้างเรือนดังที่รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก (วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...ฤกษ์การปลูกบ้าน การห้ามปลูกเรือนในเดือน 5 ซึ่งหากไม่หนักหนาก็ควรเชื่อ...

สอดคล้องกับที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2550) ทำการรวบรวมเรื่องของความเชื่อในการปลูกเรือนว่า

...เจ้าของเรือนไทยจะมีความเชื่อในการดูฤกษ์ยาม ดูทิศที่จะต้องยกเสาเอก เพื่อเป็นสิริมงคลหลวง ทิศที่นิยมยกเสาเอก คือ ทิศหรีด หรือทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในการยกเสาเอกจะต้องจัดหาสิ่งของที่เป็นสิริมงคล ได้แก่ ทองคำเปลว แป้งหอม ใบเงิน ใบทอง ใบไผ่สีสุก ใบบัว ใบขนุน ผ่าสามสี และไม้มงคลเก้าชนิด และวันที่นิยมยกเสาเอกคือวันจันทร์ ไม่นิยมยกวันอาทิตย์ ถือว่าเป็น วันไม่ดี...

เช่นเดียวกับที่นางสำรวย รวยเจริญ (วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556) กล่าวถึงเรื่องของความเชื่อว่า

...พอได้ฤกษ์ในการขึ้นเสาเอก คนเขาชอบให้ป้ารวยไปขึ้น ก็ปลูกต้นกล้วย ต้นอ้อย ผ่าสามสีปิดทองไว้เจ้าที่เจ้าทางบอกเล่า ป้ารวยชอบเรียกเทวดา “อ้าว จะเอาเสาขึ้นแล้วนะเทวดาฟ้าดินมารับรู้” เราก็ขึ้นมีความสุข ถ้าบ้านไหนขึ้นปีว บ้านนั้นก็ทำมาค้าขึ้น เราก็จะบอกที่นี้ทำอะไรกันอยู่ ทำผูกหลัก หมายความว่าเอาเสาขึ้นต้นใหญ่ ๆ มันไม่ล้มไม่เอนมันขึ้นดีขึ้นไปเรื่อย ๆ...

ฤกษ์ยามในการตัดไม้เนื้ออ่อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในอดีตถึงการดำรงชีวิตกิจกรรม ตลอดจนการเข้าใจต่อธรรมชาติ โดยฤกษ์อาจจะเป็นกุศโลบายหนึ่งเพื่อให้คนได้เข้ามาช่วยเหลือกัน และช่วยเป็นข้อห้ามให้เกิดความเคารพต่อธรรมชาติที่ไม่อาจจะเนได้ เพราะการสร้างข้อห้ามมิให้ตัดไม้ในเดือนดังกล่าวก็ช่วยให้ไม้ได้เจริญเติบโตเต็มที่และมีความสมบูรณ์ก่อนที่จะนำไปปลูกสร้างเรือน หรือพิธีกรรมในการขึ้นเสาเอกต่างๆ สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและพราหมณ์ ทั้งนี้เพื่อความเป็นอิมใจความสุขทางใจของผู้ที่เป็นเจ้าของ เพื่อให้เกิดสิริมงคลขึ้นแก่ตนเองและครอบครัว

4.1.2.3.2 คติเรื่องการเลือกเสา องค์ประกอบเรือน และการตั้งชื่อเครื่องประกอบเรือน

ตามตำราโบราณได้มีการกล่าวถึงเรื่องของการพิจารณาการเลือกเสาเรือน โดยดูจากตาที่อยู่บนเสา และได้แฝงให้มีการเรียกตาเสาต่างๆ เพื่อให้เกิดข้อดีและข้อเสียให้ผู้พิจารณาเลือกเสาว่าจะเอาเสาใดมาสร้างบ้านให้เกิดความเป็นมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย ตำราเรื่องการเลือกเสาเรือนนี้ (อุระคินทร์ วิริยะบุรณะ, 2511) กล่าวไว้ดังนี้

...ให้เลือกเสาที่เป็นมงคล ถ้ามีตาอันหนึ่ง ชื่อว่าทุมลักษ์ณ์ อยู่ตีกินดี จะได้เป็นใหญ่แก่ท่านทั้งหลาย ถ้า 2 ตา ชื่อว่าทุมลสัตว์ ร้ายนัก อย่าเอา ถ้า 6 ตา ชื่อว่าโกครักษ์ ร้ายนัก มักให้พลัดพรากจากกัน ถ้าผู้ใดรู้แล้วอย่าเอาเลย ถ้ามีตา 7 ตา ชื่อว่าคชรักษ์ ดีนัก จะบังเกิดช้างม้า ข้าคน วัวควาย ถ้ามี 8 ตา ชื่อว่ากาพรักษ์ เป็นกาลกิณี มิดี อย่าเลยนา ถ้ามี 9 ตา ชื่อว่าทุกขสัตว์ ร้ายนัก มักให้มีเหตุต่าง ๆ อย่าเอาเลย ถ้ามีตา 2, 4, 6, 8, 9 ตา อย่างนี้มีดี อย่าเอาเลย ถ้ามีตา 1, 3, 5, 7 ตา อย่างนี้ดีนักแล ให้เร่งเอามาทำเป็นเสาเรือนเถิด จะเกิดสวัสดิมงคลแล...

นอกจากนี้หากกล่าวถึงเสาที่ใช้ปลูกเรือนคงต้องหยิบยกลักษณะของเสาที่ดีและไม่ดีตามคติประเพณีโบราณที่ระบุถึงเสาที่ควรหรือไม่ควรนำมาปลูกเรือน เพราะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเจ้าของเรือนและช่างที่นำมาใช้ดังความว่า

...1. ลักษณะของเสาที่ดี ดังนี้

- 1) เสาคือ กำลังพล ได้แก่ เสามีตาเพียงตาเดียว
- 2) เสาคือ ชนะศัตรุ ได้แก่ เสามีตา 3 ตา
- 3) เสาคือ ดามเรื่อง ได้แก่ เสาที่มีตาเล็ก ๆ เป็นนมหนุดตลอดต้น
- 4) เสาคือ โปรงฟ้า ได้แก่ เสาที่เป็นรูตั้งแต่ต้นจนปลาย
- 5) เสาคือ ศุภลักษณ์ ได้แก่ เสามีตา 5 ตา
- 6) เสาคือ คชลักษณ์ ได้แก่ เสามีตา 7 ตา
- 7) เสาคือ ปลอดภัย ได้แก่ เสาที่ไม่มีตาไม่มีรูเลย

2. ลักษณะของเสาร้าย ฟังเว้นเสาที่มีลักษณะร้ายเสีย ดังนี้

- 1) เสาคือ หมูสี ได้แก่ เสามีตาอยู่พื้นดิน 1 ศอก
- 2) เสาคือ เป็ดไข่ไก่ตอด ได้แก่ เสาที่มีตาอยู่เสมอดิน

- 3) เสาคือ สลักรอด ได้แก่ เสาคือมีตาอยู่ตรงรูรอด
- 4) เสาคือ ชุมฉลัก ได้แก่ เสาคือมีตา 2 ตา
- 5) เสาคือ จักรขาด ได้แก่ เสาคือมีตา 4 ตา
- 6) เสาคือ นิราศรัก ได้แก่ เสาคือมีตา 6 ตา
- 7) เสาคือ สลักกา ได้แก่ เสาคือมีตา 8 ตา
- 8) เสาคือ ทาสะลักษณ์ ได้แก่ เสาคือมีตา 9 ตา
- 9) เสาคือ โพรงขัง ได้แก่ เสาคือมีรูไม่ตลอดตัน...

(จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2537)

เมื่อได้เลือกสรรเสาเรือนเป็นที่ถูกต้องแล้วยังต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบอื่นๆของตัวเรือนด้วยได้แก่การเลือกสรรไม้อันเป็นวัสดุที่ใช้ในการปลูกเรือนมีคติในการเลือกไม้ และการตั้งชื่อส่วนต่างๆ ในการประกอบเป็นตัวเรือนเข้าด้วยกันโดยมุ่งหมายว่าผู้อยู่อาศัย หรือเจ้าของเรือนจะประสบความสำเร็จสวัสดิในการอยู่ในเรือนนั้นๆ ตามตำรามีการตั้งชื่อส่วนประกอบต่างๆ ของตัวเรือนด้วยชื่ออันเป็นมงคล (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, ม.ป.ป.) ดังต่อไปนี้

...ไม้ที่ใช้ทำเป็นไม้พริ้งมีตำราปลูกเรือนของเก่าให้ชื่อกำกับเอาไว้

พริ้งรีเรียงหมอน	ชื่อสุนทรพิทักษ์
พริ้งรีมีศักดิ์	ชื่อพระลักษณ์จำลอง
พริ้งสกัดทั้งสอง	ชื่อห้องไสยาสน์

ไม้ที่ใช้ทำเป็นไม้รอด โดยทั่วไปเรือนยาวขนาด 3 ห้อง จะมีไม้รอดอยู่ 4 ตัวรอดแต่ละตัวนี้ ช่างทำเรือนแต่โบราณ ตั้งชื่อมีประจำครบอยู่ทุกตัว ดังนี้

รอดหนึ่งเป็นต้น	ชื่อประจุมารา
รอดสองโสภา	ชื่อมหาโภคทรัพย์
ช่างทำเรือนแต่โบราณ	ชื่อดับถ้อยความ
รอดสี่มีนาม	ชื่อห้ามทุกข์ร้อน

ไม้ที่ใช้ทำชื่อ โดยปกติเรือนไทยขนาดมาตรฐานยาวสามห้อง จะต้องใช้ชื่อจำนวน 4 ตัว ชื่อ คือ เพล่ อยู่ตัวด้านสกัดหัวและท้ายเรือน 2 ตัว ชื่อห้อง หรือชื่อลอยอยู่ประจำระหว่างห้อง 2 ตัว ชื่อทั้ง 4 ตัวนี้คนโบราณได้กำหนดชื่อของชื่อไว้เป็นสิริมงคล ดังนี้

ชื่อหนึ่งสะอาด	ชื่อ มาศนพคุณ
ชื่อสองสมบูรณ์	ชื่อ เจ้าคุณอัมพร
ชื่อสามงามอน	ชื่อ มังกรลอยแก้ว
ชื่อที่ดีแล้ว	ชื่อ แคล้วศัตรูฯ

4.1.2.3.3 คติเรื่องการพาดบันไดเรือน

ตามตำราเรื่องของการปลูกเรือนได้มีการกล่าวถึงวิธีการพาดบันไดไว้ว่า(อุระคินทร์ วิริยะบูรณะ, 2511)

...สิทธิการียะ ถ้าจะพาดบันไดหนบูรพา เอาผ้าผ่อนเงินทองขึ้นไว้ก่อน ถ้าพาดบันไดหนพายัพ เอาแมวขึ้นไว้ก่อน ถ้าพาดบันไดหนหริดี เอาทองขึ้นไว้ก่อน จะดีแล ถ้าจะทำประตูบ้าน เอากว้าง 5 ชั้วฝ่าเท้า ถ้าประตูระเบียง เอา 3 ชั้วฝ่าเท้า ชื่อเทวัญราช ถ้ากว้างกว่านั้นไฟจะไหม้ ประตูขึ้นบันได เอา 4 ชั้วฝ่าเท้ากับหน้อยหนึ่ง ชื่อสาตระ เป็นอาภินันท์ ถ้ากว้างกว่านั้น จะเกิดโรคและอาภัพแล ประตูไว้หนบูรพา อีสาน อุดร จะมีความสุขสวัสดิ์ หาโทษมิได้ ถ้าไว้หนอาคเนย์ จะฉิบหายแล...

ปัจจุบันเรื่องของบันไดยังคงปรากฏความเชื่อไว้ดังที่รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก (วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...ที่ยึดกันอยู่คือทิศของบันได ทิศของบ้านนั้นไม่เกี่ยว...ปัจจุบันไม่หันบันไดลงทางทิศตะวันตกซึ่งถือเป็นอันดับหนึ่ง มีบ้านหลังหนึ่งไม่เชื่อ หันไปทางทิศตะวันตก อยู่ไม่ถึงสามปีก็มีเหตุอันเป็นไปก็ต้องทุบบ้านแก้ไข...

เช่นเดียวกับที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2550) ทำการศึกษาไว้ว่า

...ห้ามพาดบันไดเรือนทางด้านทิศใต้และด้านทิศตะวันตกถือว่าไม่ดี เพราะเป็นทิศตกทิศตาย ตามตำรากล่าวไว้ว่า ถ้าหากบันไดทางทิศบูรพา (ทิศตะวันออก) ให้

เอาผ้าผ่อนเงินทองขึ้นไว้ก่อน ถ้าพาดบันไดทางทิศพายัพ (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) ให้เอาแมวขึ้นไว้ก่อน ถ้าพาดบันไดทางทิศอุดร (ทิศเหนือ) ให้เอาทองขึ้นไว้ก่อนจึงจะดีแล...ห้ามทำลูกบันไดคู่ ถ้าทำเป็นจำนวนคู่จะกลายเป็นบันไดผี...

โดยสรุปจากตำราการปลุกเรือนและจากนักวิชาการที่ได้มีการรวบรวมเรื่องของคติความเชื่อในเรื่องของเครื่องเรือนที่นำมาประกอบเป็นเรือนไทยนั้นจะเห็นว่าคติความเชื่อต่างๆ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวระหว่างเจ้าของเรือนและเรือนเข้าด้วยกันไว้ การปลุกเรือนที่ได้ตั้งชื่อไม้แต่ละต้นที่มีความเป็นสวัสดิมงคลส่งผลให้จิตใจของเจ้าของเรือนเกิดความสบายใจในการเข้าพักอาศัย หากเปรียบเรือนคือที่อยู่อาศัยทางกาย การปลุกเรือนให้มีความเป็นมงคลก็เปรียบเสมือนอาคารทางใจของผู้อยู่อาศัยเช่นกันเกี่ยวกับคตินิยมและความเชื่อในชั้นตอนนี้อาจจะดูว่าเป็นคติความเชื่อที่เก่าไม่สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามเป็นเรื่องที่คนรุ่นหลังควรต้องรับรู้ถึงวัฒนธรรมประเพณีไทยแต่ก่อนดังที่จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงเรื่องคติความเชื่อต่างๆ ไว้ว่า

...แต่กระนั้นก็ตามเกิด การเก่าเหล่านี้ล้วนชื่อว่าเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของชนชาวไทย ซึ่งประมวลจากประสบการณ์และความชัดเจนในการมีชีวิตอยู่แต่ละสมัยแล้วถ่ายทอดและรับรู้กันต่อมาได้เป็นเหตุผลลงตัวจนเกิดเรียบเรียงขึ้นเป็นตำราเพื่อให้ประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ชนในชาติสืบมาคตินิยมและความเชื่อ... ถ้าจะพิจารณาว่าเป็นความมงมกาย หรือสิ่งที่ปราศจากเหตุผลก็ยอมได้ แต่ในทางตรงกันข้ามยังมีเหตุผลทางด้านวัฒนธรรมไทยอีกมาก ไม่จำเพาะแต่วัฒนธรรมด้านการปลุกบ้านสร้างเรือน ซึ่งคนในปัจจุบันอธิบายหรือพิจารณาถึงต้นกำเนิดไม่ได้ก็ปรับว่าเป็นเรื่องเหลวไหลมีอยู่มีใช้น้อย แต่เนื้อแท้แล้ว คตินิยมหรือความเชื่อของบรรพชนไทยแต่อดีตย่อมจะมีใช้เรื่องเหลวไหลไปเสียทั้งหมดไม่ ความคิดและเหตุผลย่อมจะถูกต้องและเหมาะสม มีอยู่ต่างแต่ว่าเหตุผลต้นกำเนิดแห่งคตินิยมและความเชื่อเหล่านั้นเกิดขึ้นก่อนกาลปัจจุบันนานกว่าคนในเวลา นี้ จะคิดเห็นเหตุและผลได้อย่างถ่องแท้ต่างหาก...

ดังนั้นในคติความเชื่อต่างๆ ในการปลุกเรือนจึงได้สะท้อนให้เห็นทั้งส่วนที่เป็นพิธีกรรมความเชื่อถือด้านโชคลาง การพิจารณาเรื่องของฤกษ์ยามซึ่งเป็นส่วนของไสยศาสตร์เป็นอย่างมาก มากกว่าที่จะคำนึงถึงเรื่องของเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อที่เกิดขึ้นในอดีตบางอย่างยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้แต่เดิมอำนาจสิทธิขาดขึ้นอยู่กับโหร (หมอดู) ในการพิจารณาโดยอาศัยตำราต่างๆ แล้วจึงกำหนดให้เกิดขึ้นเป็นฤกษ์ยามต่างๆ ขึ้นมา (ฤทัย ใจจงรัก, 2539) และตามที่กล่าว

มาแล้วว่าความเชื่อเสมือนเป็นแรงผลักดันภายในที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เชิงจิตวิญญาณทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์บ้านเรือนที่โดดเด่นหลากหลาย เพราะมีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และธรรมชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเรือนไทยจึงเปรียบเป็นบริบททางด้านกายภาพคือสิ่งที่มนุษย์สามารถเข้าอยู่ใช้สอยได้ให้เกิดประโยชน์ทางด้านร่างกาย และในส่วนของ การดำรงชีวิต กิจกรรม อาชีพ และการใช้ชีวิตคือเรื่องของบริบททางด้านกริยา เพื่อที่มนุษย์จะได้สร้างประโยชน์จากการทำกิจกรรมนั้นให้เป็นเกิดประสิทธิภาพภายใต้เรือนไทยที่ตนอาศัยอยู่ และเมื่อร่างกายมีความพร้อมทางด้านกายภาพ ด้านบริบทจิตใจ คือเรื่องของความเชื่อ ความรู้สึกต่างๆ ในแง่ของความสบายใจ ความรู้สึกอึดอเมใจ ความสุขที่ได้อาศัยในเรือนไทยก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ประกอบขึ้นมาเป็นความสัมพันธ์และสร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นตามบริบทความสัมพันธ์นี้

จากการศึกษาจึงสามารถสรุปอัตลักษณ์ของเรือนไทยได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่ **ลักษณะที่ 1 คืออัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม** อันได้แก่อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ที่สรรสร้างมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ปรากฏเป็นลักษณะของงานสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบของเรือนไทยที่พบเห็นจับต้องได้ อันได้แก่ เรือนยกใต้ถุน หลังคาทรงจั่วมีปั้นลม(ปานลม) โค้งอ่อนช้อย สร้างด้วยไม้ มีเสาสอบเข้าหาเรือน เรือนสามารถถอดประกอบได้ และชานเรือนเชื่อมต่อกัน ซึ่งลักษณะที่ปรากฏเช่นนั้นเพราะปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมตลอดจนพฤติกรรมมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญในวิธีการคิดปลูกเรือนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภูมิประเทศ ดิน ฟ้า อากาศ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเรือนไทยกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี การสร้างให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตย่อมก่อให้เกิดความผาสุก สะดวกสบายแก่ผู้อยู่อาศัยในเรือนนั้นๆ ด้วย

อัตลักษณ์อีกลักษณะหนึ่งคือ อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรมที่แฝงอยู่ภายใต้ งานสถาปัตยกรรมที่ไม่อาจจับต้องได้แต่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความรู้สึกรับรู้ได้จากการเข้าอยู่ ใช้สอย และงานการสัมผัสเรือนไทย ทั้งนี้การปลูกเรือนไทยมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และความเชื่อปรากฏให้เห็นผ่านเรื่องฤกษ์ยาม การตั้งชื่อ การคำนวณสัดส่วนของตัวเรือนที่กลายมาเป็นขนาดของเรือน ทำให้แต่ละเรือนมีขนาดที่แตกต่างกัน ความรู้สึกสัมผัสของเรือนที่ดูสงบ ร่มรื่น อันเกิดมาจากสีของตัวเรือนที่ทำด้วยไม้และจากต้นไม้ที่นำมาเป็นองค์ประกอบของเรือน สัดส่วนของเรือนที่ดูลงตัวมีการเว้นว่างของพื้นที่ และช่องแสงเงาที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความรู้สึกโปร่ง โล่ง สบาย จากการยกพื้นสูง และการที่ไม่มีกั้นห้องให้ทึบตันเฉกเช่นเดียวกับบ้านในปัจจุบันที่ปลูกสร้างติดกับพื้นดิน ทำให้เรือนไทยประกอบสร้างขึ้นได้อย่างมีความงามที่ลงตัวและสอดคล้องไปกับธรรมชาติแวดล้อม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบของเรือนไทยได้ผ่านกระบวนการวิคิดอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ก่อให้เกิดความเหมาะสมที่สุดกับสภาพที่ตั้ง สอดคล้องกับวิถีชีวิต ไม่ว่าจะผ่านมาก็ฤดูเรือนไทยยังคงยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เพราะได้ผ่านกระบวนการคิดที่ปรับปรุงให้เข้ากับสภาพที่ตั้ง โดยก่อให้เกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่แสดงออกให้เห็นความสามารถของคนในอดีตที่ผสมความงามและความต้องการของการใช้พื้นที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี โดยจะกล่าวประเด็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์เรือนไทยในหัวข้อถัดไป

4.2 ปัจจัยก่อเกิดอัตลักษณ์เรือนไทย

อัตลักษณ์เรือนไทยทั้งรูปธรรม และนามธรรม เป็นการแสดงให้เห็นซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สภาพแวดล้อมและธรรมชาติทำให้เรือนไทยสะท้อนออกมาผ่านรูปลักษณะที่ปรากฏพบเห็นจนประจักษ์ชัดว่าเรือนไทยมีลักษณะเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาจั่วลาดเอียงมีปั้นลม เสาสามารถถอดประกอบได้ เรือนสร้างด้วยไม้ และมีขานเรือนแล่นถึงกัน เกิดมาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ สภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ วัสดุในการก่อสร้าง สังคม ประวัติศาสตร์ และคติความเชื่อ จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 พบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดลักษณะของเรือนไทยที่ปรากฏเป็นที่รู้จักประกอบไปด้วยปัจจัยที่เป็นกายภาพ คือสภาพแวดล้อมที่เห็นและสามารถจับต้องได้แล้ว อาทิ สภาพภูมิประเทศ ที่ตั้ง วัสดุต่างๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น และปัจจัยที่ไม่เป็นกายภาพ ได้แก่ คติ ความเชื่อ ศาสนา และลักษณะของการดำเนินชีวิตของคนในแหล่งนั้นๆ เพื่อจะได้สร้างงานสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมต่อพื้นที่

ทั้งนี้ปัจจัยข้างต้นสามารถนำมาแจกแจงรายละเอียดให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูปร่างลักษณะเรือนไทย ประกอบไปด้วย สภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศที่ตั้ง และสภาพภูมิอากาศ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนวัสดุที่เป็นทรัพยากรในการนำมาใช้เพื่อการปลูกสร้างเรือนไทย

4.2.1 สภาพภูมิศาสตร์

สภาพภูมิศาสตร์ในที่นี้จะกล่าวใน 2 ประเด็นคือสภาพภูมิประเทศที่ตั้งและสภาพภูมิอากาศ

4.2.1.1 สภาพภูมิประเทศที่ตั้ง

สิ่งแวดล้อมคือปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาวัฒนธรรมเพราะเป็นปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดวิถีชีวิตในแง่ของการตั้งถิ่นที่อยู่และการประกอบอาชีพ โดยภูมิประเทศเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการตั้งถิ่นฐาน เพราะเมื่อมนุษย์จะหาที่ตั้งในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของตนย่อมต้องพิจารณาในแง่ของความปลอดภัยและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมนุษย์เข้าสู่สังคมเกษตรกรรมย่อมที่จะมองหาแหล่งพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นที่ราบ และที่ราบลุ่มมีแม่น้ำเพราะนอกจากจะเป็นผลดีในแง่ของการเกษตรกรรมแล้วยังช่วยในเรื่องของการคมนาคมขนส่งอีกด้วย (พิสิฐ เจริญวงศ์, 2539) ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสถึงถิ่นฐานอันเหมาะสม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2532 ว่า

...ประเทศไทยนี้เป็นที่ที่เหมาะสมมากในการตั้งถิ่นฐาน...

ย้อนหลังกลับไปถึงต้นรัชกาลที่ 4 ปัลเลกัวซีได้บันทึกไว้ในทำนองเดียวกันว่า

...ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเป็นโลกนี้ยังมีประเทศใดบ้างที่มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งไปกว่าประเทศสยามหรือไม่... (นิจ ทิณชิระนันท์, 2536)

เช่นเดียวกับที่นารท โภธิประสาธท กล่าวไว้ว่า ที่ตั้งของประเทศไทยมีธรรมชาติก่อให้เกิดสภาพอย่างหนึ่งแตกต่างกับประเทศอื่น ๆ ถึงแม้จะอยู่ในพื้นที่แถบเดียวกัน เพราะเป็นสถานที่ที่มีชัยภูมิดี มีเนื้อที่กว้างขวางอันตัดตอนเป็นอาณาเขตหนึ่งจากประเทศใกล้เคียง โดยมีภูเขาสูงล้อมรอบสามด้าน ส่วนกลางเป็นที่ราบมีแม่น้ำใหญ่หลายสายผ่านกลางประเทศ เหมาะแก่การเพาะปลูก ดังนั้นการเลือกที่ตั้งเมืองโดยมากอยู่ใกล้แม่น้ำในที่ราบ ใกล้ทะเลในแถบแหลม และอ่าว เพื่อให้ได้ประโยชน์จากธรรมชาติมากที่สุด (นารท โภธิประสาธท, 2542) ด้วยพื้นฐานของ**สภาพภูมิประเทศในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยจึงทำให้การตั้งถิ่นฐานของคนไทยส่งผลต่อให้เกิดชุมชนในรูปของหมู่บ้านที่** จำแนกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะหมู่บ้านริมน้ำ (River – Linear Village) ซึ่งเกิดขึ้นจากวิถีชีวิตของคนไทยที่อยู่ใกล้น้ำในที่ราบลุ่มโดยเฉพาะแถบภาคกลาง ส่วนใหญ่หาเลี้ยงชีพโดยการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ อาชีพนี้จำเป็นต้องใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญ นอกจากนั้นยังใช้น้ำ**สำหรับการคมนาคมอีกด้วย** ส่วนใหญ่จึงเลือกที่ตั้งริมคลอง และ ลักษณะหมู่บ้านที่เกิดขึ้นริมทาง (Road Linear Village) หมู่บ้านลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในที่ดอน คือแถบที่ไม่ค่อยมีแม่น้ำ ลำคลอง เช่น ที่ราบสูงหรือพื้นที่ป่า พานหะส่วนใหญ่ก็จะใช้สัตว์เป็นตัวลากจูงหรือขี่ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย การเดินทางจึงมีขีดจำกัด โดยความสามารถตามกำลังของสัตว์เหล่านั้น จึงมีการปลูกเรือนชั่วคราวขึ้นมาและเมื่อมีผู้คนมาอยู่มากขึ้น กิจการค้าเจริญดีขึ้นเกี่ยวผ่านไ่มามากขึ้น จึงมีชาวบ้าน

มาปลูกพืชขายของมากขึ้นตามลำดับ ขยายตัวออกไปตามยาวแถวเดียวไม่พอ เพิ่มขึ้นเป็น 2 แถว อยู่ไปนาน ๆ เกิดความเคยชิน จึงได้คิดปลูกเป็นเรือนถาวรขึ้น โดยจัดให้ส่วนหนึ่งเป็นที่พักอาศัย อีกส่วนหนึ่งเป็นที่ค้าขาย เมื่อมีจำนวนหลังคาเรือนมากเข้าจึงกลายเป็นหมู่บ้านไปในที่สุด ด้านหลังของหมู่บ้านเป็นสวน ไร่ นา คล้ายลักษณะบ้านริมน้ำ หมู่บ้านเหล่านี้มักเรียกว่าบ้านหรือดอน (ฤทัยใจจงรัก, 2539)

การปลูกเรือนจึงได้พิจารณาถึงปัจจัยในเรื่องของสภาพที่ตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และธรรมชาติโดยรอบอันเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำก่อให้เกิดรูปลักษณะของเรือนไทยที่มีการยกเสาสูงดังที่เสฐียรโกเศศ (2539) กล่าวเอาไว้ว่า

...เรือนไทยสมัยเก่า มักปลูกเรือนไม้ชั้นเดียวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านข้างทางหนึ่งมีระเบียงยกพื้นมีใต้ถุนสูง ชาวไทยแต่โบราณมีอาชีพส่วนใหญ่อยู่กับการเพาะปลูก จึงชอบสร้างบ้านปลูกเรือนอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองหนองบึง เพื่อใช้น้ำทำประโยชน์แก่การครองชีพได้ สะดวก ครั้นถึงฤดูฝน ฝนตกน้ำนองพื้นดิน ถึงหน้าน้ำน้ำท่วมล้นตลิ่ง พื้นที่เหมาะสำหรับบ้านจึงต้องยกสูงหรือเลือกหาที่สูงเพื่อหนีน้ำ ส่วนเอนที่ปลูกอยู่ในกระบวนบ้านก็ยกพื้นเรือนให้สูง เพื่อใช้ประโยชน์ของใต้ถุนเป็นที่ประกอบกิจการประจำวัน มีปิ่นฝ้าย ทอหูก เป็นต้น แม้ในตอนน้ำท่วมไม่ถึง ราษฎรก็ยังปลูกเรือนยกพื้นสูงอยู่ เพราะในที่เช่นนั้นมักใกล้ป่าใกล้เขา มีคนอยู่ห่าง ๆ กัน ไม่รู้หนาแน่น ไม่สะดวกแก่การทำนาทำสวน จะทำได้ก็แต่ไร่ ในภูมิประเทศเช่นนี้ มักมีสัตว์ป่า สัตว์ร้ายรบกวน การปลูกเรือนจึงต้องยกพื้นสูง เพื่อกันภัยอันตรายในเวลา ค่ำคืน...

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยในเรื่องสภาพที่ตั้งเป็นหนึ่งในวิธีการคิดที่ทำให้คนเชื่อมโยงเข้ากับธรรมชาติโดยผ่านการคัดสรรรูปแบบของการสร้างที่อยู่อาศัยเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของที่ตั้ง เรือนไทยจึงเป็นเรือนที่ยกเสาสูงเพื่อให้เหมาะกับสภาพที่ตั้งและการใช้สอย เรือนไทยจึงสนองตอบต่อวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดีเหมาะสมดังที่รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก (วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2556) แสดงความคิดเห็นว่า

...อาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพกสิกรรม เข้าออกไปทำนา บ่ายกลับมานอนเล่นที่แคร่ใต้ถุนเรือน เพราะข้างบนบ้านร้อน ชีวิตการเป็นอยู่ง่าย ๆ...

สอดคล้องกับที่นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556) อธิบายว่า
 ...การสร้างเรือนไทยเพื่อให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในเวลานั้น
 เพราะเรือนไทยส่วนใหญ่จะอยู่ริมน้ำ ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อม...

นอกจากนี้รองศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สุวรรณศิริ (วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2556)
 กล่าวถึงเรื่องปัจจัยทางสภาพแวดล้อมในการตั้งถิ่นฐานของคนไทยว่า

...เริ่มตั้งแต่การย้ายถิ่นฐาน ก็ต้องหาแหล่งน้ำ ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำ หรือลำคลอง
 บึงต่างๆ เพื่อให้มีน้ำใช้ ฝนตกชุก แต่เดิมการตั้งรกรากเป็นการใช้ไม้ไผ่ล้อมรั้ว เหมือน
 รั้วหมู่บ้าน เป็นที่พักอาศัย เรือนไทยแต่โบราณ มีการตั้งถิ่นฐานไม่เป็นหลักแหล่ง มี
 โรคระบาดหรือโจรผู้ร้ายก็ย้ายหนี น้ำแห้งก็ต้องย้าย เพื่อให้ได้พื้นที่เหมาะสมในการ
 เพาะปลูกและพักอาศัย...

ดังที่กล่าวมาจะพบว่าการตั้งถิ่นฐานตามสภาพภูมิประเทศนับเป็นภาพสะท้อนนิเวศ
 วัฒนธรรมที่สำคัญของภูมิภาค ท่ามกลางความหลากหลายของสภาพภูมิประเทศ แต่ทำเลหลักของ
 การตั้งถิ่นฐานจะยึดโยงกับปัจจัยเกื้อหนุน คือ แหล่งดินและน้ำ (ระวีวรรณ โอสถรัตน์มณี, 2556)
 เรือนไทยจึงได้ผ่านกระบวนการคิดบนปัจจัยของสภาพภูมิประเทศอันเป็นที่ตั้งโดยมีการสร้างให้
 สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และเพื่อให้เหมาะแก่การอยู่อาศัย

4.2.1.2 สภาพภูมิอากาศ

ดินฟ้าอากาศมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ตลอดจนอาชีพเนื่องจากสภาพ
 ดินฟ้าอากาศนั้นเป็นเสมือนตัวบังคับให้เกิดลักษณะความเป็นอยู่และอาชีพของมนุษย์เรา การปลูก
 เรือนสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย จะปลูกสร้างกันอย่างไร ย่อมแล้วแต่ภูมิประเทศท้องถิ่น ดินฟ้าอากาศ
 (เสฐียรโกเศศ, 2539) ทั้งนี้เนื่องจากสภาพลมฟ้าอากาศที่แตกต่างกันทำให้คนในแต่ละที่ได้มีการคิดค้น
 สถาปัตยกรรมที่ได้แก้ปัญหาของสภาพลมฟ้าอากาศในสถานที่นั้นๆ เพื่อให้สนองตอบกับการใช้สอย
 ของคนที่อยู่อาศัย ซึ่งการที่ผู้คนได้คิดเรื่องการแก้ปัญหาต่างๆ ย่อมก่อให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีรูปร่าง
 ลักษณะอันเป็นเฉพาะแตกต่างกันไป (เฉลิม รัตนทัศนีย์, 2539)

เมื่อเป็นเช่นนี้ประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เขตร้อนที่มีอุณหภูมิตั้งแต่ 28-38 องศา
 เซลเซียส ในพื้นที่ภาคกลางนั้นมี 3 ฤดูได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว คนในพื้นที่ประกอบอาชีพ

เกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพาดินฟ้าอากาศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นเรือนไทยภาคกลางจึงสร้างในลักษณะตามตะวัน คือการหันความยาวของตัวบ้านไปทางทิศตะวันออกและตะวันตกเพื่อให้สนองตอบต่อดินฟ้าอากาศ ตัวอาคารรับลมทางด้านทิศใต้เป็นหลัก เพราะลมจากทางทิศใต้จะมีระยะเวลาในการพัดผ่านนานประมาณ 8-9 เดือน เพราะเป็นช่วงหน้าร้อนและหน้าฝน (ภิญโญ สุวรรณคีรี, 2541) ด้วยสภาพอากาศที่เป็นเขตร้อนชื้นจึงส่งผลให้เรือนไทยผ่านกระบวนการคิดที่เป็นองค์ความรู้สืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนของเรือนไทยดังที่ นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...องค์ความรู้ที่สืบทอดกันมา แสดงว่าอยู่แล้วสบาย นอกจากจะตอบสนองด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ มีเทคโนโลยี วัสดุ สภาพแวดล้อมที่หาได้ มีองค์ความรู้ด้านรูปแบบสิ่งสมมาแต่โบราณ สภาพอากาศภาคกลางชื้น ฝนตกชุก น้ำท่วมบ่อยในอดีต อาคารนี้จึงตอบสนองได้หมด รื้อถอนได้...อยู่แล้วไม่ชื้น เพราะมีการแบ่งระดับชั้น แบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นชั้น มีช่องระบายลม...

ปัจจัยเรื่องดินฟ้าอากาศจึงเป็นตัวกำหนดให้เกิดรูปแบบของเรือนไทยได้ดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ (วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...รูปทรงบางอย่างมีที่มา มันเหมือนรสชาติอาหาร มันมีที่มาจากถ้าเราไปอ่านหนังสือต่างๆ...อาหารนี้...เราจะรู้ว่าทำไมคนแถวนี้ถึงกินสัตว์ชนิดนี้ คนแถวนี้อาจกินสัตว์ชนิดนี้ ประเภทแบบนี้ สัตว์และพืชและเครื่องเทศในแต่ละที่ มันทำให้อาหารไม่เหมือนกัน มันก็เหมือนกับภูมิอากาศและวัสดุที่มันทำให้อาคารแต่ละถันมันมีหน้าตาไม่เหมือนกัน...

สอดคล้องกับที่นายนิยม กลิ่นบุปผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) ให้ข้อคิดเห็นเรื่องลักษณะเด่นของเรือนไทยที่สัมพันธ์กับสภาพดินฟ้าอากาศไว้ว่า

...เมื่อเราเป็นเมืองฝนแล้วก็เมืองร้อน ลักษณะหลังคาที่สู้ฝนสู้ร้อนได้ดีที่สุดก็คือหลังคาที่เหลาด หลังคาที่เหลาดนี้เพื่อให้น้ำฝนไหลเร็ว...เรือนไทยภาคกลาง สิ่งที่เราเห็นอันดับแรกสะดุดตามาก ๆ คือ หน้าบันและทรงหลังคาเห็นก่อน เพราะเหตุนี้ล่ะที่เราจึงเรียกหน้าจั่วว่าหน้าบันแสดงว่าเห็นก่อนหรือมาก่อน จริง ๆ จั่วก็คือจั่วนี้ล่ะ แต่ที่เราไปเอาศัพท์ของทางแขกมาใช้ ก็คำว่า บัน แปลว่ามาก่อนหรือเห็นก่อน เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราเห็นก่อนก็คือหน้าจั่ว ทรงจั่ว ทรงเครื่องหลังคา แล้วก็ที่เห็น

รูปลักษณะมาก ๆ อัดลักษณะมาก ๆ ก็คือปั่นลมที่โรยเส้นเป็นปลายแหลม บางทีเขาเรียกว่าทรงจอมแห...

เรือนไทยจึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติผ่านวิถีคิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ที่คิดอย่างสมเหตุสมผลโดยใช้เรื่องของดินฟ้าอากาศมาคิดเพื่อทำให้ลักษณะรูปทรงของอาคารต้องอยู่ในลักษณะที่จะป้องกันความร้อนของแดดและกันฝนได้ด้วยเป็นสำคัญ **ทั้งนี้เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศในประเทศไทยร้อนและมีฝนตกชุก การทำหลังคาทรงสูง ช่วยให้เกิดการถ่ายเทของอากาศได้เป็นอย่างดี ป้องกันความร้อนไม่ให้ตกถึงตัวเรือน เพราะช่วงว่างภายใต้หลังคาจะระบายความร้อนให้อยู่เพียงระดับโครงหลังคา เมื่อปะทะลมโกรกจากเบื้องล่างอากาศร้อนจะลอยตัวขึ้น ไม่ลงมายังพื้นเรือน (สมภาพ โรจนพันธ์และคนอื่นๆ, ม.ป.ป.)**

4.2.2 สภาพสังคม วัฒนธรรม และคติความเชื่อ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีอารยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมานาน จากการที่ประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะทางด้านภูมิศาสตร์ วัสดุก่อสร้าง ดินฟ้าอากาศ ศาสนา สังคม และประวัติศาสตร์ ดังนั้นการสร้างงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยจึงได้แสดงออกและตอบสนองซึ่งรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะไทยและตอบสนองผู้คนในประเทศไทยด้วย หากพิจารณา ลักษณะทางวัฒนธรรมนับย้อนหลังไปก่อนที่จะแปรเปลี่ยนมาเป็นวัฒนธรรมยุคสมัยใหม่ที่เกิดจากอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก

สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรมีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยมีน้ำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำรงชีวิต ความผูกพันกันในลักษณะเครือญาติ นั้น ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมแบบพึ่งพากันลดหลั่นกันไปตามฐานะทางสังคม จากวิถีชีวิตที่ต้องทำมาหากินกันในการเพาะปลูก และเกษตรกรรมจากความเชื่อในศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ และจากความผูกพันกันหลาย ๆ ด้านนั้น สะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของบ้านพักอาศัยของไทยในยุคนั้น ซึ่งเรียกกันว่าเรือนไทย ซึ่งถือเป็นการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่คงลักษณะของไทย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในมากที่สุด ที่สำคัญก็คือ สามารถแสดงออกถึงความสัมพันธ์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้อย่างยอดเยี่ยม (ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536) **รูปแบบความเป็นอยู่ในระบบเครือญาติแสดงออกมาผ่านรูปลักษณะของเรือนไทยในเรื่องการสร้างขานเรือน ดังที่นิจ วิทยชิระนันท์ (2536) กล่าวถึงเรือนไทยว่า**

...ครอบครัวขยายขนาดใหญ่ โดยการต่อขยายนอกชาน และเพิ่มจำนวนเรือนตามต้องการ ครอบครัวขนาดใหญ่ มักมีหอกกลาง หอรี หอขวาง หอนั่ง หอนก และครัวไฟ เป็นครอบครัวขยาย อันประกอบด้วยบุคคลต่างวัยต่างวัยหลายช่วงอายุ มีเด็ก บิดามารดา และปู่ย่าหรือตายาย มีความรักใคร่และยำเกรงกันเป็นทอด ๆ การจัดเรือนหรือหอทุกหลังให้หันและล้อมเข้าสู่ชานนอกชานร่วมกันนั้น ย่อมแสดงถึงวิถีชีวิตไทยในประการที่มุ่งพิจารณาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา...

โดยเฉพาะเรื่องของการลดระดับต่างๆ ของเรือนไทยอันได้แก่ การลดชั้นให้เกิดพื้น 3 ระดับ คือ เรือน ชาน และนอกชานนั้น ก่อให้เกิดเป็นระบบการเกี่ยวของของชนบฐานานุศักดิ์ เช่น สงฆ์หรือผู้ใหญ่มาหา ก็นิมนต์หรือเชิญให้นั่ง ณ ที่ซึ่งสูงกว่าระดับที่เจ้าบ้านนั่ง (นิจ วิทยุชिरะนันท์, 2536) เนื่องจากสภาพสังคมในสมัยแต่ก่อนมีลำดับศักดิ์ที่ชัดเจนและแสดงออกผ่านทางงานสถาปัตยกรรมเพื่อก่อให้เกิดระบบความนอบน้อม ความรู้จักศักดิ์หรือหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดีที่จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (ม.ป.ป.) กล่าวว่า

...คนแต่ก่อนผดุงสถานะภาพของสังคมเป็นปรกติมาได้ก็ด้วยการยอมรับฐานะแห่งศักดิ์ของบุคคลเป็นสำคัญ การลำดับศักดิ์อย่างมีระเบียบ เป็นเหตุให้คนมีความพร้อมสำนึกอยู่เป็นปรกติในหน้าที่และฐานะของตนในสังคม การยอมรับ "ศักดิ์" และฐานะแห่งศักดิ์ เป็นผลทำให้คนในสังคมรู้จักตนเองเป็นอย่างดีสมควรจะมีสิทธิตามศักดิ์เพียงใด การล่วงละเมิด การก้าวร้าวและความสับสนวุ่นวายจึงไม่สู้ปรากฏเพราะคนทั่วไปตระหนักในความสำคัญของศักดิ์เป็นอย่างดี...

จึงถือว่าเรือนไทยได้แสดงออกถึง **ภูมิปัญญาของคนไทยที่นำยกย่องในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมที่พิถีพิถันที่ตอบสนองต่อมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี** จากสภาพสังคมในลักษณะของความเป็นเกษตรกรรมส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างสังคม (Social Structure) ครอบครัว (Familial unit) และเครือญาติ (Kinship) ส่งผลต่อการกำหนดการอยู่อาศัยร่วมกัน ปัจจัยทางสังคมหลายประการ เช่น การขัดเกลาทางสังคม การควบคุมการเลือกคู่ครอง สมรส การอยู่กินให้เป็นไปตามแบบแผนจารีตประเพณี การจัดช่วงชั้นทางสังคม และอื่น ๆ จึงทำหน้าที่กำหนดรูปแบบพื้นที่ในและนอกบ้าน เช่น การอยู่ร่วมกัน / แยกกัน การจัดวางลำดับศักดิ์ของพื้นที่ตามสถานะทางสังคม การจัดวางพื้นที่ส่วนรวม / พื้นที่ส่วนตัว ภายใต้วิถีคิดสังคมที่แตกต่างนำมาซึ่งลักษณะบ้านเรือนที่สะท้อนกลไกในการจัดการควบคุม

ระบบสังคมที่ซับซ้อน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปตามวิถีเฉพาะได้อย่างสงบสุข มีอัตลักษณ์ของตนเอง (ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, 2556)

นอกจากนี้เมืองไทยเป็นเมืองพุทธศาสนา เพราะว่าประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สถาปัตยกรรมที่มีส่วนสัมพันธ์กับศาสนาและ **คติความเชื่อ**ของคนในส่วนรวมย่อมเป็นสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจโดยตรง แต่ทั้งนี้ประเทศไทยได้ยอมรับเอาศาสนาอื่นเข้ามาร่วมด้วย ดังเช่นการนับถือเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ ในการทำพิธีร่วมเช่นการวางศิลาฤกษ์อาคารต่างๆ (ภิญโญ สุวรรณคีรี, 2542) จึงทำให้เกิดอิทธิพลทางศาสนา และคติความเชื่อได้ส่งผลออกมาผ่านรูปลักษณะของเรือนไทย (โชติ กัลยาณมิตร, 2539) เนื่องจาก

...ตั้งแต่อดีตมาคนไทยยอมรับนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู พุทธศาสนาในส่วนที่เป็นเถรวาทนั้นมิได้มีคำสอนหรือแนวทางให้เชื่อถือในฤกษ์ยามและพิธีไสยศาสตร์แต่อย่างใด แต่ในส่วนที่เป็นแบบมหายานและศาสนาฮินดูนั้นได้ปลูกฝังความเชื่อด้านนี้ไว้กับคนไทยอย่างแนบแน่น และก็เป็นความจริงที่ยอมรับกันตลอดมาว่า **ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในพุทธศาสนาหลักใดก็ตาม หรือพิธีกรรมในศาสนาฮินดู หากพิธีกรรมนั้นจะอำนวยให้การดำเนินชีวิตของคนไทยได้รับความสงบทางจิตใจ หรือเป็นทางให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทุกด้าน หรือเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสิริมงคลและความหวังแล้ว คนไทยก็จะยอมรับไว้เป็นทางปฏิบัติทั้งสิ้น** ดังนั้นจึงเกิดวิธีการปลูกเรือนที่ต้องอาศัยฤกษ์ยามในการยกเสาเอก การตั้งเสาเรือนตามทิศ หรือการทำขวัญนางไม้ประจำต้นเสานั้นตามความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ และเช่นเดียวกันการปิดเลขยันต์ลงบนตัวไม้โครงสร้างของเรือน เพื่อป้องกันผีปศาจ ป้องกันโจรภัย หรืออัคคีภัย ก็แสดงให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิตันตระที่ยังคงมีแฝงอยู่ด้วย ส่วนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่เชื่อถือกันอยู่ในปัจจุบันนั้นก็มิปรากฏในด้านการทำบุญเลี้ยงพระ และเจริญพระพุทธรูปเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของเรือนหลังใหม่ สำหรับความผูกพันกับศาสนาฮินดูนั้นก็มิอยู่ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีนิยมต่างๆ ไป เช่น การทำขวัญเรือน... **ลักษณะสถาปัตยกรรมของเรือนไทยที่แสดงให้เห็นคตินิยมทางศาสนาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการออกแบบจั่วเรือนเป็นแบบจั่วพรหมพักตร์** ซึ่งแปลว่าหน้าของพรหมการทำจั่วพรหมพักตร์นั้นก็เพื่อจะให้ได้ความหมายของพรหมวิหาร อันเป็นหลักธรรมที่พุทธศาสนิกชนควรถือปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เตือนให้เจ้าของเรือนและผู้อยู่อาศัยต้องระลึกเสมอว่าตนเป็นผู้มีพรหมวิหาร

หรือให้สมมุติว่านี่เป็นที่อยู่ของผู้ที่เป็นพรหม เพื่อที่ทุกคนจะได้กระทำความดี มีความเมตตากรุณา มีมูทิตาและอุเบกขา ...

การปลูกสร้างเรือนไทยมีคติความเชื่อที่แบ่งไปตามขั้นตอนตั้งแต่เรื่องของการเลือกที่ตั้งกระทั่งภายหลังการก่อสร้าง โดยแบ่งขั้นตอนการหาพื้นที่ในการปลูกสร้าง ขั้นตอนการหาวัสดุ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการปลูกเรือน ขั้นตอนการหาฤกษ์ยามในการปลูกเรือน ซึ่งทั้งสามขั้นตอนนี้จะทำก่อนหลังกันก็ได้ไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดไว้ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, ม.ป.ป.) ดังที่ รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวถึงการปลูกเรือนไทยไว้ว่า

...จะปลูกเรือนจะมีการตั้งเสาเอก...มีความเชื่อมโยงกับคติตายตัว เช่น ต้องตั้งเสาเอกต้องอยู่ตรงท้องนา หากนาคต้องคดตัวไปทางโน้น เสาเอกต้องเลื่อนไปตรงโน้นตรงนี้...นาคก็คือสัตว์ในไตรภูมิ...

เช่นเดียวกับที่นายนิยม กลิ่นบุปผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) ให้ข้อคิดเห็นกับฤกษ์ยามและการปลูกเรือนว่า

...เขาผูกดวงไปเสร็จแล้ว ไปหาหมอ พระ หรืออะไรก็แล้วแต่ ดูดวงไปเรียบร้อยแล้ว... พอไปหาปลูกเรือนก็บอกโรงเรือนเขาว่า “โรงเรือนเขาก็จะถามเรือนอะไร” ก็บอก “เรือนหอ จะทำเรือนหอให้ลูกสาวมันหน่อย ลูกชายมันหน่อย” ... โรงเรือนก็คือจะรู้ว่าค่านวนฤกษ์ยามที่มาจากวัดหรือเปล่า เขาก็บอก “หาฤกษ์ยามแล้ว ๆ มันมีเศษเท่าไรล่ะ” ...พวกนี้เขาจะบอกเศษเราก็ไปตัดเอา ตัดซื้อให้ได้ตามนั้น ก็คือหมายความว่าเอาเรือนขนาดไหน เรือนชื่อ 5 ชื่อ 6 ชื่อ 7 ...

ทั้งนี้แรงผลักดันภายในที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เชิงจิตวิญญาณจนเกิดเป็นอัตลักษณ์บ้านเรือนที่โดดเด่นหลากหลาย คือ โลกทัศน์และความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผี ลี้ภัยสิ่งชั่วร้าย และธรรมชาติ คติจักรวาลของคนในชุมชนที่จะนำมาซึ่งความสงบสุขในการอยู่อาศัยของคนอยู่อาศัยในบ้าน ชุมชน และสังคม สอดคล้องกับที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปริงษ์พร (วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...คนเมื่อก่อนเชื่อว่าป่าคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ การจะเข้าป่ามันต้องมีการทำพิธีแล้ว เข้าไปในป่า อยู่ในป่ามันก็จะมีความกลัวของมันเป็นทำนองนั้นทำนองนี้อะไรอย่างนั้นมันคือกลไกของสังคมในการรักษาทรัพยากรที่เป็นต้นทางของทุกสิ่งของเขา...

ความเชื่อส่งผลต่อการสร้างเรือนไทยนอกจากเป็นตัวที่ก่อให้เกิดรูปแบบต่างๆ แล้วยังตอบสนองด้านความพึงพอใจให้แก่ผู้อยู่อาศัยให้เกิดความพึงใจ สบายใจ อบอุ่นใจอีกด้วยดังที่ นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...คนโบราณส่วนใหญ่มีความเชื่อหมด เพราะเชื่อว่าการเชื่อเหล่านี้ถ้าทำตามแล้วจะอยู่สบาย สบายใจ ซึ่งก็เป็นคอนเซ็ปต์ดีไซน์ที่เป็นเชิงนามธรรม แต่ความเชื่อบางอย่างก็มีเหตุผลของมันที่สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยและลงตัว...

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับขวัญบ้าน การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความผูกพัน ที่ส่งผ่านมารูปแบบของเรือนไทยในเรื่องของการกำหนดสัดส่วนในการปลูกเรือนไว้ตั้งที่ รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล (วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...การสร้างเรือนไทย...จะใส่ความเชื่อลงไปด้วยว่า เค้าสัดส่วนของพ่อแม่ไปทำเรือนนะ ของพ่อแม่มันเป็นสิริมงคลนะ ตรงนี้ทำไปขวัญเรือน อ้าว ยกตัวนี้ไป ไม่ต้องไปปลูก หรือพ่อแม่ตามไปอยู่คุ้มครอง...ผีบ้านผีเรือนก็ยังอยู่นะ เดียวนี้มันไม่มี ไอ้คำหนึ่งหนึ่งที่เรากลัวไปแล้วคือขวัญเรือน ใจบ้าน อันเดียวกัน เชื่อไหมคนต้องมีขวัญ เรายังมีความเชื่ออย่างนั้นนะ เรายังมีความเชื่ออย่างนั้น ไม่เช่นนั้นเวลาคนตายถูกรถชนตาย วิญญาณยังไม่ได้อยู่ขวัญหายไป ขวัญยังอยู่ที่นั่น ตัวตายไปแล้ว ขวัญไม่รู้หาที่ไม่เจอก็ไปอยู่ไหนแล้ว ขวัญบ้าน ใจบ้านก็มี มันเหมือนกับใส่ทุกอย่างในชีวิตใส่ใจไว้ตรงนั้น... กล่องดวงใจ...คือจิตวิญญาณของคน...

ทั้งนี้เพราะความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งกล่าวโดยทั่วไป ขวัญ ไม่ใช่จิตวิญญาณหากแต่ขวัญคือสาระสำคัญของชีวิตและวิญญาณ นิยามกันว่าขวัญมีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา เชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวก็จะเป็นสิริมงคล เป็นสุขสบาย จิตใจมั่นคงเรียกว่าขวัญดี หากขวัญหายหรือขวัญหนีก็จะทำให้ผู้นั้นได้รับความทุกข์ คำว่าขวัญในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายคำว่าขวัญว่า หมายถึง ผมหหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นต้นหอย มิ่งมงคล สิริ ความดี เช่น ขวัญ

ท้าว ขวัญเรือน ในภูมิปัญญาไทยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องขวัญส่งผลให้คนผู้นั้นมีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะทำการงานใดให้บังเกิดผลดีและขณะเดียวกันเป็นเรื่องพิธีกรรมหรือส่งเสริมความสามัคคีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ในที่สุดเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวต่อการดำรงชีวิตในแต่ละคน (ทิพย์ ทาสาสน์ศรี , 2548)

สอดคล้องกับที่ประคอง นิมมานเหมินท์ (2542, pp. 547-549) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญว่าเป็นการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างมนุษย์และสภาพรอบข้างไม่ว่าจะเป็นพืช หรือสัตว์เพราะความเชื่อเรื่องขวัญคือสิ่งที่อยู่ภายในกายหมายรวมถึงทั้งวิญญาณ จิตใจและพลังแห่งชีวิตของสิ่งนั้น

...ความเชื่อเรื่องขวัญ เป็นความเชื่อที่สืบทอดมาในสังคมไทยตั้งแต่สมัยโบราณ เชื่อกันว่าขวัญเป็นสิ่งหนึ่งที่ไม่มิตัวตน มีอยู่ประจำตัวคน สัตว์ พืช และสิ่งของต่าง ๆ ถ้าขวัญอยู่กับตัวใครผู้นั้นก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เจ็บไข้ได้ทุกข์ และไม่ตาย แต่ถ้าขวัญออกไปจากตัว ซึ่งเรียกกันว่า “ขวัญหาย” หรือ “ขวัญหนี” ผู้นั้นก็จะตกใจเกิดอาการ “ขวัญเสีย” หรือ “เสียขวัญ” ล้มป่วย เป็นทุกข์และอาจถึงตายไปในที่สุด จึงเกิดประเพณีทำขวัญเพื่อรับขวัญให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว...ขวัญเป็นความเชื่อที่เก่าแก่ของชนชาติไทย มีความหมายตรงกับคำว่า “วิญญาณ” หรือ “ผี” ที่สิ่งอยู่กับคนและสรรพสิ่ง ขวัญอาจออกจากตัวคน สัตว์หรือสิ่งของที่ประจำอยู่เป็นครั้งเป็นคราว ถ้าออกจากตัวผู้เป็นเจ้าของไปแล้วไม่กลับมา ผู้นั้นก็จะเสียชีวิต อนึ่งเนื่องจากเชื่อกันว่าเมื่อขวัญอยู่กับตัวเจ้าของขวัญจะมีกำลังกายกำลังใจดี สามารถเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นปกติ เมื่อไรที่ขวัญออกจากตัวไปก็จะทำให้ขาดพลัง หดแรงแเจ็บป่วย หม่นหมองใจ ขวัญจึงน่าจะหมายรวมทั้งวิญญาณ จิตใจ และพลังแห่งชีวิต ...เมื่อพิจารณาจากประเพณีทำขวัญในภาคกลาง ทำให้เข้าใจว่านอกจากคนแล้วขวัญมีประจำอยู่กับสัตว์ พืช และข้าวของบางประเภทเท่านั้น...การประกอบพิธีทำขวัญจะทำให้เฉพาะคน สัตว์ พืชและสิ่งของที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนเท่านั้น...

ดังนั้นขวัญบ้าน ขวัญเรือนจึงเสมือนแหล่งศูนย์รวมจิตใจของคนในบ้านให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการทำพิธีขวัญบ้าน ขวัญเสา ให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างผู้อยู่อาศัยให้มีความรัก ใส่ใจบ้านที่ตนอาศัยอยู่เพื่อความเป็นมงคลแก่ตนเอง

นอกจากเรื่องของ การหาฤกษ์ยามแล้วเรื่อง **คติความเชื่อเกี่ยวกับไตรภูมิ** ก็ยังแฝงอยู่ในลักษณะของรูปแบบของเรือนไทยด้วย ดังที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวไว้ว่า

...อย่างตรงจั่วข้างบนสุดนั้นคือหน้าบัน เขาเรียกว่าจั่วหน้าพรหม แล้วก็มี 4 ชั้น มันจะเป็นชั้นที่ 1 ชั้นที่ 2 ชั้นที่ 3 ชั้นที่ 4 ...คำว่าพรหม 4 ชั้น ตามคติไตรภูมิก็คือ เป็นพรหมชั้นที่เป็นอนุพรหม มีอยู่ 4 ชั้น ก็ถือว่าเป็นพรหมชั้นสูง ก็ตามในความหมายเนี่ย ตรงนี้ก็เทียบกับสวรรค์นั่นเอง แล้วก็ใต้ถุนก็เป็นที่อยู่ของพวกสัตว์ เมื่อก่อนนี้เราเอาวัวเข้าไปอยู่ข้างใต้ คนจะไม่เข้าไปอยู่ข้างใต้เด็ดขาด ก็เปรียบเสมือนเป็นนรก ส่วนบนเรือนที่อยู่ของคนก็เหมือนมนุษย์ ก็คือโลกมนุษย์ โลกสวรรค์ มันก็เป็นไตรภูมิ...

จะเห็นว่าคติความเชื่อในการปลูกสร้างเรือนไทยครอบคลุมมิติความเชื่อตั้งแต่เรื่อง การถือผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และธรรมชาติ ตลอดจนคติจักรวาลได้แก่เรื่องของไตรภูมิ ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัย ชุมชนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสังคมโดยรวมได้ โดยสรุปแล้วจากปัจจัยทั้ง 5 ประการข้างต้นจะพบว่ามึลักษณะที่ชัดเจนอยู่ 2 ลักษณะได้แก่ ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมที่เป็นตัวกำหนดทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ทางรูปแบบของเรือนไทยภาคกลางให้ปรากฏเป็นอย่างที่พบเห็นคือ **การยกพื้นใต้ถุนสูง หลังคา หน้าจั่วมีปั้นลม ขานเรือน เสาสอบ และการวางเรือนทิศตามตะวัน** ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีการคิดของคนทีกลั่นกรองมาจากสถานที่ที่ตนอยู่อาศัยก่อให้เกิดมาเป็นภูมิปัญญาในการสร้างที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมต่อนิเวศวัฒนธรรมโดยรอบ และอีกหนึ่งอัตลักษณ์ที่โดดเด่นคือปัจจัยในเรื่องของคติความเชื่อที่แทรกอยู่ในขั้นตอนของการปรุงเรือนไทยนับแต่การเลือกที่ตั้งจนกระทั่งสำเร็จ การปรุงเรือน ถือเป็นความเชื่อที่ยึดโยงเข้ากับความเป็นอยู่ของคนไทยได้อย่างสนิทแนบแน่นส่งผลต่อการเกิดรูปลักษณะของเรือนไทย

4.2.3 สภาพของวัสดุที่ปลูกสร้าง

วัสดุที่นำมาใช้ในการปลูกสร้างเรือนไทย คือวัสดุจากธรรมชาติที่นำมาใช้ในการปลูกสร้างในประเทศไทยเป็นวัตถุก่อสร้างที่สามารถหาได้และทำได้เองในพื้นที่เมืองเป็นส่วนใหญ่ เช่น หินทราย หินปูน ศิลาแลง ไม้ชนิดต่าง ๆ กระเบื้องและดินเผาชนิดต่าง ๆ (นารถ โภธิประสาธ, 2542) สืบเนื่องมาจากดินฟ้าอากาศจึงส่งผลให้เมืองไทยมีไม้ที่ดีที่เหมาะสมในการนำมาปลูกเรือน ในสมัยอดีตจำนวนประชากรยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณของป่าไม้จึงสามารถตัดไม้มาใช้ได้ ดังคำกล่าวของเสฐียรโกเศศ (2539) ว่า

...แผ่นดินของไทยมีต้นไม้อุดม เรือนของราษฎรจึงปลูกสร้างด้วยไม้มาตั้งแต่
ไหนแต่ไร เพราะหาไม้ใช้ได้ง่าย สะดวกกว่าหาวัสดุอื่น ๆ...

เช่นเดียวกับที่รองศาสตราจารย์ ฤทัย ใจจงรัก (วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2556) ให้
ข้อคิดเห็นในเรื่องวัสดุในการปลูกสร้างว่า

...เรือนไทยปกติเป็นเรือนสูงๆ ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้สัก โครงหลังคาทำด้วยไม้
เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ไม้แดง ไม้ตะเคียน...

สอดคล้องกับที่รองศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี (วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.
2556) กล่าวถึงบ้านไทยกับไม่ว่า

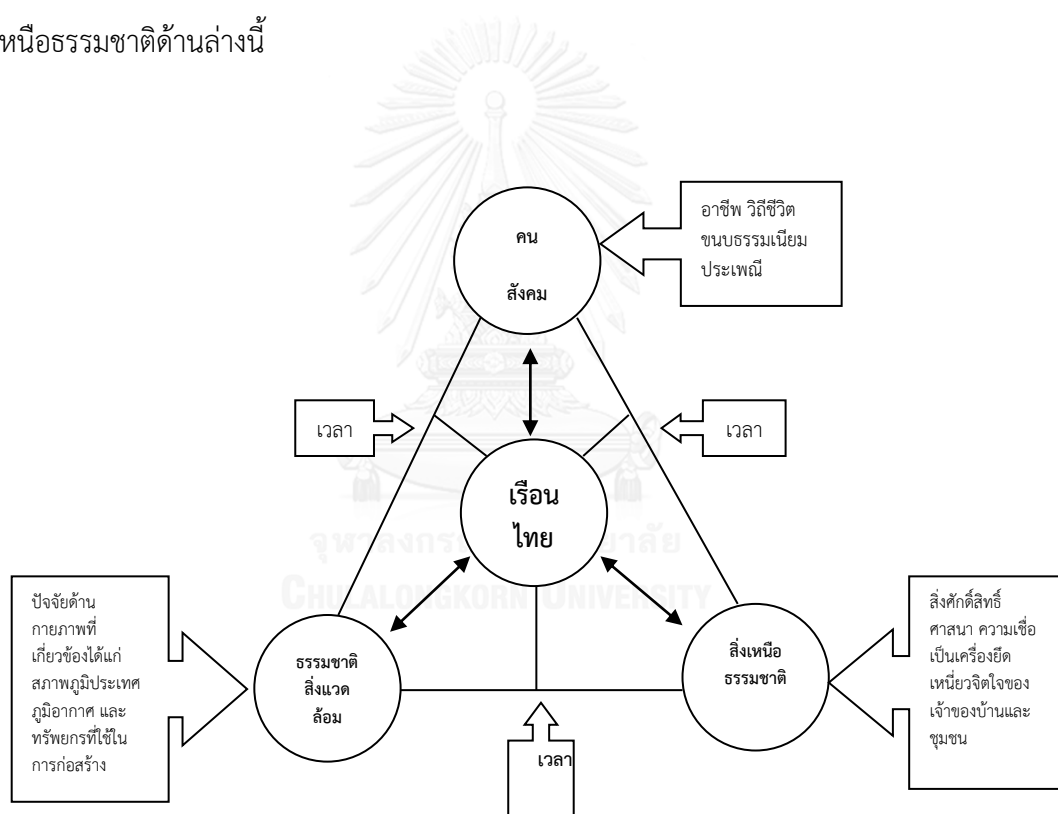
...บ้านไทยสมัยก่อนก็จะเป็นบ้านไม้ เพราะมีป่าไม้จำนวนมาก ไม่มีเหล็ก ไม่มี
ตะปู ช่างจึงใช้ไม้ในการทำสลัก...

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่แฝงอยู่ในเรื่องของวัสดุในการก่อสร้างคือการรู้จักใช้วัสดุพื้นถิ่นที่
สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นของตน และยังเชื่อมโยงเข้ากับคติความเชื่อเสมือนเป็นกุศโลบายให้รักษา
ป่าไม้ ก่อให้เกิดช่วงเวลาเจริญเติบโตของต้นไม้ และสอดคล้องต่อระบบนิเวศของธรรมชาติ ถึงแม้จะมี
ไม้เยอะในการสร้างเรือนอย่างไรก็ตามหากไม่มีการรักษาหรือการเว้นช่วงเวลาให้ต้นไม้ได้เติบโตก็ไม่
สามารถช่วยทำให้เกิดความยั่งยืนของวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างบ้านเรือนได้ ดังนั้นการกำหนดระยะเวลา
ในการตัดไม้และการปลูกเรือนผ่านคติความเชื่อจึงแฝงไปด้วยวิถีคิดที่เป็นการสร้างสมดุลระหว่าง
มนุษย์กับธรรมชาติ จึงตัดมาใช้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น แต่ปัจจุบันจำนวนป่าไม้เหล่านี้ลดน้อยลงเนื่องจาก
ไม่มีการตระหนักในเรื่องของการสร้างสมดุลทางธรรมชาติจึงเป็นเหตุให้ปริมาณป่าไม้ลดน้อยลง
(ภิญโญ สุวรรณคีรี, 2541)

เรือนไทยจึงถูกปลูกและปรุงขึ้นบนพื้นฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด คติความเชื่อ
วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิตของคนไทย แต่เมื่อระยะเวลาเปลี่ยนไปสภาพสังคม
วิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรมได้มีการปรับเปลี่ยนไป ทั้งนี้เนื่องจาก “เวลา” เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง
ของความรู้สึกต่อเนื้อของอัตลักษณ์ คนเราจะวางตำแหน่งแห่งที่ของเราในมิติเวลาชนิดใดชนิดหนึ่ง
เสมอ ในปัจจุบัน อดีต หรืออนาคต มิติเวลาเป็นตัวหล่อหลอมบูรณาการการกระทำต่างๆ ของคนให้
เชื่อมโยงกันได้อย่างมีความหมาย (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) และระยะเวลาอันเลื่อนไหลไปตาม
ความเป็นพลวัตของวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยย่อมส่งผลกระทบต่อลักษณะของเรือน

ไทยด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ที่แสดงผ่านเรือนไทยไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม อันได้แก่อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น อัตลักษณ์ที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม

ส่วนอัตลักษณ์ที่เป็นนามธรรม จะมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ศาสนา และคติความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีความเป็นอยู่ของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทว่าปัจจัยเหล่านี้ได้มีการปรับเปลี่ยนตามเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้ลักษณะของเรือนไทยที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคเช่นกัน ดังที่แสดงในแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเรือนไทยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคน สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสิ่งเหนือธรรมชาติด้านล่างนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเรือนไทยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคน สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติ

ดัดแปลงมาจากแผนภูมิความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทยโดยสามารถ จันทร์สุรย์ อ่างถึงในทิพย์ หาสาสน์ศรี (2548)

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่าเรือนไทยเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่แวดล้อมที่แสดงให้เห็นวิถีคิดของผู้สร้างที่มีการปรับตัวเรือนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นในการใช้สอยและสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้ง ภูมิอากาศและวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และมนุษย์ด้วยกันผ่านวิถีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีการช่วยเหลือเกื้อกูลในการปลูกสร้างเรือน แสดงออกถึงความสามัคคีของคน ในชุมชน แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเรือนไทยกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าป่า เจ้าเขาที่ทำการเข้าไปตัดไม้ การถือฤกษ์ยาม คติความเชื่อต่างๆ และศาสนาไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือ พราหมณ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ใช้ให้เกิดความเป็นสิริมงคล มีความสุขและส่งเสริม ความมั่นคงในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ดังนั้นในลำดับต่อไปจะกล่าวถึงพลวัตของเรือนไทยที่แตกต่าง กันในแต่ละยุค ดังนี้

4.3 พลวัตของอัตลักษณ์เรือนไทยในแต่ละยุคสมัย

จากการที่เรือนไทยปลูกและสร้างขึ้นบนพื้นฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด คติความ เชื่อ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและการดำรงชีวิตของคนไทย ทว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนไป ปัจจัยต่างๆ ที่ ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ของเรือนไทยก็ได้มีการปรับเปลี่ยนตามความเป็นพลวัตของวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทยย่อมส่งผลสะท้อนถึงลักษณะของเรือนไทยด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาเอกสารพบว่าการแบ่งยุคสมัยของงานสถาปัตยกรรมไทยสามารถ แบ่งออกเป็น 4 ยุคที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนทางด้านรูปแบบ วิธีการคิดอัน เนื่องมาจากอิทธิพลจากตะวันตก และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของคนไทย (ประทีป มาลากุล, 2530; ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, 2525; วิมลสิทธิ์ หรยางกูร ... [และคนอื่นๆ], 2536) ในหัวข้อนี้จะสะท้อน ให้เห็นภาพงานสถาปัตยกรรมที่พัฒนารูปแบบที่แตกต่างกันไปนั้นจะแบ่งยุคที่ใช้ในการศึกษาเป็น 4 ยุคได้แก่

ยุคที่หนึ่ง การสร้างบ้านแปงเมืองกรุงรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่รัชกาลที่ 1-3)

ยุคที่สอง การปรับตัวเพื่อเข้าสู่ความทันสมัย (ตั้งแต่รัชกาลที่ 4-5)

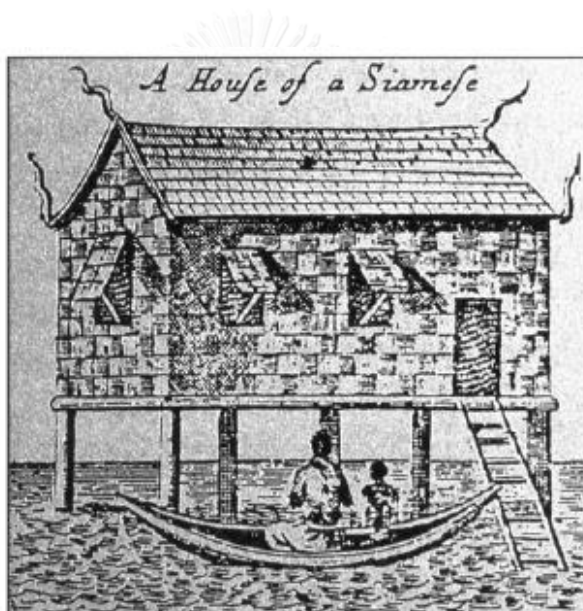
ยุคที่สาม การแพร่กระจายอิทธิพลตะวันตกในสยามประเทศ (ตั้งแต่รัชกาลที่ 6-7)

ยุคที่สี่ การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่กระแสของโลกาภิวัตน์ (ตั้งแต่ยุคที่เปลี่ยนแปลงการ ปกครองจนถึงปัจจุบัน)

โดยมีรายละเอียดในแต่ละยุคดังนี้

4.3.1 พลวัตช่วงรัชกาลที่ 1 -3 : การสร้างบ้านแปงเมืองกรุงรัตนโกสินทร์

ในช่วงของรัชกาลที่ 1-3 ได้มีการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์อย่างเป็นทางการเป็นปึกแผ่น กรุงเทพฯ ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงย้ายราชธานีมาที่แห่งใหม่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีพระบรมราโชบายที่จะสร้างมหานครให้เจริญรุ่งเรือง ละม้ายคล้ายกรุงศรีอยุธยา ราชธานีเดิมโดยเร็วที่สุด เพื่อจะได้ปรากฏให้นานาประเทศเห็นว่าชาติไทยได้รวมเป็นปึกแผ่นมีความเป็นอิสระคืนมา และก่อสร้างด้วยศิลปะอันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความรุ่งเรือง ในระยะแรกของการสถาปนาราชวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์นั้น มีการก่อสร้างมากมาย ซึ่งลักษณะทางสถาปัตยกรรมก็ยังคงสืบทอดศิลปประเพณีเดิม ซึ่งมีมาแต่สุโขทัยและสมัยอยุธยาแม้ว่าจะเป็นราชธานีแห่งใหม่ แต่ในด้านสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ยังคงรักษาลักษณะเดิมไว้

ภาพที่ 11 ภาพบ้านเรือนชาวสยาม

ที่มา: เดอะ ลา ลูแบร์ ; แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (2548)

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ บ้านเมืองอยู่ในช่วงเริ่มที่จะตั้งถิ่นฐาน ราษฎรประกอบด้วยคนจากหลายเชื้อชาติที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับคนท้องถิ่นที่อยู่ดั้งเดิม การที่กรุงเทพฯ มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก มีคลองต่าง ๆ หลายสาย ราษฎรจึงปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ริมทางน้ำ บนบก และเรือนแพในน้ำ เพื่อใช้น้ำเป็นเส้นทางสัญจร ใช้ประกอบการค้า และใช้เป็นทางสาธารณสุขโรค เมื่อถึงหน้าน้ำระดับน้ำขึ้นที่สูงท่วมตลิ่ง รูปแบบของบ้านเรือนจึงตั้งบนเสาให้สูงพ้นน้ำท่วม และเพื่อไม่ให้เสียเนื้อที่ได้ถุนเรือนโดยเปล่าประโยชน์ในเวลาน้ำลด จึงใช้เป็นที่ทำงานบ้านหรือเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน และการที่มีฝนตกชุกเป็นเวลาหลายเดือน

จึงต้องทำหลังคาและฝาไม้ให้น้ำฝนไหลเข้าได้ หลังคาจึงเป็นหลังคาจั่วทรงสูง ให้น้ำฝนไหลได้เร็ว มีป้้นลมทั้งสองข้างของชื่อ กันมิให้ลมพัดหลังคาเปิด ทั้งนี้การที่มีแดดจัดและอากาศอบอ้าว มีลมว่าว หรือลมตะเภาในฤดูร้อน จึงวางด้านแคบของตัวบ้านรับด้านตะวันออก – ตะวันตก และหันด้านยาว รับลมประจำ นอกจากอยู่ริมแม่น้ำ จึงวางด้านยาวหันออกสู่แม่น้ำ มีกันสาดหรือพาไลปีกนกที่ได้ ชายคาทั้ง 3 ด้าน สำหรับบังแดดมิให้เฝ้าถูกฝาเรือน เรือนไทยเดิมนั้นไม่มีฝ้าเพดาน จึงเป็นการช่วย ระบายความร้อนในตัวเรือนออกทางรอยซ้อนของวัสดุผนังหลังคาได้ด้วย ตลอดจนการสร้างระเบียง และนอกชานโล่ง ลดระดับพื้นระหว่างนอกชานกับระเบียงและพื้นห้อง ให้มีช่องว่างที่เรียกว่า ช่อง แมวรอด เพื่อให้ลมผ่านจากใต้ถุนเข้ามายังชาน ฝาของตัวเรือนมักมีช่องหน้าต่าง ช่องเสาะละ 1 บาน เพื่อรับลมที่นอกชานมักมีร้านต้นไม้ปลูกไม้เลื้อยให้ร่มเงา บังแดด และปลูกไม้กระถางตั้งบนชานบ้าน นอกจากนี้ครัวไฟมักเป็นอีกเรือนหนึ่งห่างออกไปทางด้านใต้ลม เพื่อให้ลมพัดพาควันไฟออกไปนอก บ้าน ไม่รบกวนเนื้อที่ใช้สอยส่วนอื่น ๆ ของตัวเรือน (ประทีป มาลากุล, 2530; ผุสดี ทิพพัส & มานพ พงศทัต, 2525)

ภาพที่ 12 ตำนกั้วหลัง แสดงภาพเรือนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ที่มา: สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา (2553, p. 76)

ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ งานก่อสร้างที่เป็นงานไม้มักตกอยู่ในมือช่างไทย ซึ่งส่วนมากมีความชำนาญในงานไม้ การปลูกสร้างบ้านเรือนในช่วงนี้เป็นช่วงที่เพิ่งตั้งบ้านเมือง จึงยังไม่มีโอกาส และแรงกระตุ้นให้คิดหารูปแบบของอาคารบ้านเรือนขึ้นมาใหม่ ช่างทั่วไปจึงสืบทอดแนวทางตาม

แบบอย่างเรือนไทยที่ต้นคูนเคยจากกรุงศรีอยุธยา เป็นเรือนใต้ถุนสูงหลังคาจั่ว รูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า่างาย ๆ เป็นเรือนเดี่ยว เรือนแฝด หรือเรือนหมู่ ตามฐานะของเจ้าของ โดยอาจมีการดัดแปลงในด้านรายละเอียด และวัสดุก่อสร้างให้เหมาะสมกับที่ตั้งและสภาพเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้น ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการติดต่อค้าขายกับจีนมากขึ้น มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งและค้าขายในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก บางคนเป็นช่างที่ชำนาญทั้งช่างไม้และช่างปูนแต่ส่วนใหญ่มักเป็นช่างปูน การก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 มีงานก่ออิฐถือปูนมากขึ้น และมีการสร้างเก๋งจีน อาคารบ้านเรือน และร้านค้าของชาวจีนที่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีรูปแบบตามแบบจีนที่ช่างจีนคูนเคย หรือเจ้าของบ้านที่เป็นคนจีน ต้องการให้จำลองบ้านแบบในเมืองจีนมาสร้างขึ้น (มุสตี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, 2525)

สอดคล้องกับที่รองศาสตราจารย์ชาติรี ประภิตนันทการ (วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ถือว่าเป็นช่วงเก่าสุด เก่าสุดในแง่ที่ว่าอยุธยาก็คงจะเป็นแบบนี้ ความแตกต่างไม่เยอะ ก็จะเป็นเรือนไทยทำด้วยไม้ใต้ถุนสูง เรือนล้อมซาน...

ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวไว้ในสารานุกรมเล่ม 22 เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2484 (นริศรานูวัตติวงศ์, 2505) ว่า

...ในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อก่อนรัชกาลที่ 3 นอกจากพระราชมนเทียรแล้วยังอยู่เรือนไม้กันทั้งนั้น เช่น ตำหนักรักษาในพระราชวังหลวงก็ดี วังเจ้าและบ้านขุนนางก็ดี แม้กุฏิพระเช่นวัดมหาธาตุและวัดพระเชตุพนฯก็ดี ล้วนเป็นเรือนไม้ทั้งนั้น ได้ยินว่าตำหนักในวังหน้าทำเป็นตึกมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 แต่ก็ทำเป็นแบบเรือนไทยเป็นแต่ฝาก่ออิฐเท่านั้น...

...เรือนอยู่ซึ่งสร้างเป็นรูปตึกอย่างต่างประเทศดูเหมือนจะแรกมีขึ้นเมื่อสร้างสวนขวาในรัชกาลที่ 2 ทำเป็นตำหนักย่อยๆ มีพื้นหลายชั้น จะเป็นแบบตึกฝรั่งหรือเก๋งจีนก็ไม่ตรงทีเดียว น่าจะเรียกว่า “ตึกอย่างเทศ” มีหลายหลัง ตึกเหล่านั้นถึงรัชกาลที่ 3 โปรดให้รื้อออกไปถวายวัดหลายแห่ง ยังอยู่จนเดี๋ยวนี้หลัง 1 เรียกว่า “พระปั้นหย่า” ณ วัดบวรนิเวศ...

...ถึงรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงแปลงตำหนักในพระราชวังหลวงกับทั้งกุฏิสงฆ์ในวัดหลวงที่สำคัญเป็นตึก แต่ก็ทำอย่างรูปเรือนไม้

เป็นแค่เปลี่ยนก่ออิฐโอบปูน น่าจะเป็นในสมัยนี้มีเจ้านายบางพระองค์และขุนนาง
ผู้ใหญ่บางคนทำเรือนที่อยู่เป็น “ตึกอย่างฝรั่ง”...

ซึ่ง น.ณ ปากน้ำ (2555, p. 17) ได้สะท้อนให้เห็นภาพของเรือนไทยในยุค
รัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ว่า

... เรือนไทย...บ้านผู้มีฐานะดี จะปลูกเรือนแบบหันหน้าชนกัน 4 ด้านเป็นรูป
สี่เหลี่ยม ล้อมลง มีชานอยู่ตรงกลางเรียกว่าชานแล่น...

ทั้งนี้เรื่องของสภาพสังคมในยุคนี้สอดคล้องกับที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2554) กล่าวว่า
แต่ก่อนเรือนราษฎรส่วนใหญ่จะเป็นเรือนเครื่องผูกที่สร้างด้วยไม้ไผ่ เพราะเป็นของที่หาง่าย ปลูกง่าย
โตเร็ว และไม่ต้องใช้แรงงานมากในการนำมาก่อสร้าง พอหมดอายุก็ปลูกใหม่ได้ง่ายและเร็วโดยอาศัย
การขอแรงจากเพื่อนบ้านในชุมชน อีกทั้งเรือนส่วนใหญ่มักเป็นเรือนเดี่ยว ในขณะที่บรรดาเรือนหมู่
และเรือนที่ใช้ไม้จริงที่เรียกว่าเรือนเครื่องสับนั้น มีน้อย มีก็เป็นของครอบครัวบุคคลที่เป็นเจ้าขุนมูล
นายมากกว่า แต่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ลงมา เมื่อมีคนจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งและทำการค้าขาย
ทำให้คนในชุมชนมีเงินทองมากขึ้น ก็เกิดการสร้างบ้านเรือนด้วยไม้จริงก่อน เกิดโรงเลื่อยและการ
ผลิตฝาประตู หน้าต่าง และองค์ประกอบต่างๆ ขาย สอดคล้องกับที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประชา แสง
สายนต์ (วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...พอมมาถึงสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดเหตุเพลิงไหม้ขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ฝ้าย
ในไฟไหม้ไปพอสมควร ก็มีตำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ว่า...
มันจะเป็นปัญหาแน่ ต่อไปถ้าปลูกชิด ๆ กันอย่างนี้ แล้วก็เกิดเพลิงไหม้ขึ้นมา เลย
เอาลักษณะการก่อสร้างในแบบที่เป็นการก่ออิฐถือปูนเข้ามาปรับในรูปทรงสถาปัตยกรรม-
กรรมไทย ตรงนี้สำคัญมาก...มันมีจุดเริ่มต้นสมัยรัชกาลที่ 3 มันก็ไปในวัดเป็นส่วน
ใหญ่กับในตำหนักพวกฝ่ายใน ก็เป็น Project pilot ที่ท่านทดลองทำ มีทั้งผสมจีน
ผสมฝรั่ง แล้วเป็นลักษณะแบบไทย ๆ ที่พัฒนาตัวเองขึ้นมาเลย ...

โดยสรุปจากเอกสารและข้อคิดเห็นของนักวิชาการทำให้ทราบว่าแบบอย่างของเรือน
ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงอัตลักษณ์ทางรูปธรรมอันได้แก่เรือนยกเสาสูง หลังคาทรงจั่ว
สร้างด้วยไม้ เสาล้อมสอป และมีชานเรือนเชื่อมกันซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นกายภาพสืบเนื่องมาตั้งแต่

สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ทั้งนี้อาจมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องของวัสดุที่นำมาใช้บ้างบางส่วนแต่รูปแบบการจัดวางยังคงเป็นแบบเรือนไม้เดิม ด้วยการนำเอาอิทธิพลเรื่องของช่างก่อสร้างที่มาจากจีนจึงทำให้การก่อปูนจึงเข้ามาทดแทนผนังไม้ แต่โดยภาพรวมแล้วอัตลักษณ์หลักทางด้านรูปแบบของเรือนไทยยังคงเป็นเรือนยกเสาสูง มีหลังคาทรงจั่ว ชายคายื่นยาว และมีชานเรือนเชื่อมกัน ซึ่งลักษณะเด่นเหล่านี้ได้สืบสานวิธีการมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและได้นำมาก่อสร้างต่อเนื่องในยุคสมัยแห่งการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ จะสังเกตเห็นว่าเหตุหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบของเรือนไทยคือเรื่องของสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นที่ตั้ง ดินฟ้าอากาศ วัสดุที่นำมาสร้างเรือน ยังคงสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งอดีต แต่ในสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมโดยรวมอันรับมาจากประเทศจีนส่งผลให้เรือนไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องประกอบเรือนคือวัสดุที่นำมาปลูกสร้างจากเดิมเป็นเรือนไม้กลายเป็นเรือนที่ก่ออิฐถือปูนตามสมัยนิยมโดยเฉพาะในรัชกาลที่ 3 และการที่มีช่างก่อสร้างจากต่างถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในการปลูกสร้างเรือนมากยิ่งขึ้นทำให้อัตลักษณ์ในส่วนที่เป็นรูปธรรมจากการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นวัสดุที่ปรุงแต่งขึ้น

4.3.2 พลวัตช่วงรัชกาลที่ 4-5: การปรับตัวเพื่อเข้าสู่ความทันสมัย

ในช่วงของรัชกาลที่ 4-5 ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศคือชนชาติตะวันตกเข้ามาค่อนข้างมาก ทั้งที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานกับงานสถาปัตยกรรมของไทย ทั้งนี้เมื่อมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมย่อมส่งผลให้สภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในยุคนี้สภาพเศรษฐกิจของบ้านเมืองดีขึ้นโดยลำดับ ผู้มีฐานะดี เช่น พ่อค้า คหบดี ขุนนางเสนาบดี เริ่มทำที่อยู่อาศัยแบบตึกก่ออิฐถือปูนกันอย่างแพร่หลายตามแบบอย่างซึ่งเจ้านาย และขุนนางไทยนำแบบอย่างมาจากสิงคโปร์ แต่ยังไม่เป็นแบบตะวันตกที่ครบถ้วนเต็มรูปแบบที่แท้จริงนัก ตามที่ระบุในสารานุกรมเต็จว่า (นริศรานุกิตติวงศ์ สมเด็จฯ เจ้าฟ้า กรมพระยา, 2512)

...ถึงรัชกาลที่ 4 ผู้มีบรรดาศักดิ์จึงเริ่มทำเรือนอยู่เป็นตึกกันแพร่หลาย ...มีแบบขึ้นใหม่อีกอย่างหนึ่ง จะเรียก (อย่างขอไปที) ว่า “ตึกกะหลาป่า” เป็นตึก 2 ชั้น ฐานสี่เหลี่ยม มีมุขบ้าง ไม่มีบ้าง ทรงหลังคาตาดกว่าแบบเรือนไทย ทำฝาครอบเอาเสียงไว้ในเรือน มีบันไดขึ้นข้างนอกด้วยยังถือคติว่าลอดใต้ถุนเป็นอัปมงคล แต่กุฎิพระจึงไม่ถือว่าชั้นต่ำเป็นใต้ถุน แบบเรือนเช่นว่ามานี้ยังมีตัวอย่างที่สร้างขึ้นเก่า คือตำหนักกรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ที่วัดบวรนิเวศ...

...ในรัชกาลที่ 4 เมื่อราวปีมะแม พ.ศ. 2402 ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์กับกรมหมื่นวิษณุชาติไปตรวจงานที่เมืองสิงคโปร์ ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ได้แบบอย่างอะไรต่าง ๆ เข้าไปจากเมืองสิงคโปร์หลายอย่าง ซึ่งตัวอย่างได้คือตึกแถวที่สร้างริมถนนเจริญกรุงชั้นเดิม สร้างตามอย่างตึกแถวที่เมืองสิงคโปร์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ได้แบบไปครั้งนั้น ถึงแบบเรือน 2 ชั้นที่มีห้องเป็นมุขยื่นออกไปข้างหน้า ... แต่มุขเรือนที่เมืองสิงคโปร์ความสำคัญอยู่ชั้นล่าง ด้วยทำมุขสำหรับให้เป็นที่ขึ้นลงรถในร่ม ในเมืองไทยสมัยนั้นยังไม่ใช้รถกันแพร่หลาย จึงใช้มุขเป็นท้องพระโรง หรือห้องรับแขกประกอบกับบันไดขึ้นข้างนอกที่มุขนั้น หรือว่าอีกอย่างหนึ่ง แบบตึกสิงคโปร์จะต้องใช้ห้องมุขเป็นที่จอดรถ แต่ห้องมุขที่เอาไปทำในเมืองไทยใช้เป็นท้องพระโรงและห้องรับแขก มุขจึงเป็นของที่มีแต่เรือนผู้มีวาสนาบรราดศักดิ์ มุขก็กลางเป็นเกียรติยศ ผู้ที่ตั้งตัวใหม่เมื่อสร้างเรือนอยู่จะเป็นตึกก็ตามเรือนไม้ก็ตาม จึงอยากให้เรือนมีมุขด้วยประการฉะนี้...

...แบบเรือนตึกในเมืองไทยยังคงเป็นอย่างมีห้องมุขประกอบกับบันไดมาจนตอนต้นรัชกาลที่ 5 ดังเช่นพระที่นั่งใหม่ ตำหนักทูลกระหม่อมปราสาท ตำหนักเจ้าคุณพระประยุรวงศ์ และวังกรมหลวงอดิศราฯ เป็นแบบอย่างนั้นทั้งนั้น มาเริ่มเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นในรัชกาลที่ 5 เมื่อได้มีสเตอร์คูนิสอังกฤษเข้ารับราชการก็ลงมือแก้พระที่นั่งใหม่ สร้างพระที่นั่งจักรีฯ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร แต่ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปถึงวังเจ้าบ้านขุนนางข้างนอก จนซินยอครัสซีอิตาเลียนเข้ามารับทำการก่อสร้าง แรกรับทำเรือนตึกที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์สร้างให้บุตรของท่าน คือ พระยาราชานุประพันธ์ (สุดใจ) หลังหนึ่งให้พระยาราชานุประพันธ์ (หุ่ย) หลังหนึ่งที่ริมคลองบางกอกใหญ่ ตึก 2 หลังนั้นทั้งรูปร่างลวดลาย “เข้าที” แปลกกับเรือนที่ตึกอื่น ราคาก็เพียง 80 ซึ่งซินยอครัสซีก็เริ่มได้ชื่อเสียง เลยเป็นเหตุให้ได้สร้างตำหนักใหญ่ที่วังบูรพาภิรมย์ เป็นตึกหลังแรกที่ทำที่จอดรถข้างใต้มุขและบันไดขึ้นข้างในเรือน **เพิกถอนคดีรังเกียจใต้ถุนตั้งแต่นั้นมา** ทูลตามความทรงจำได้เข้าใจว่าเรื่องตำนานมีมาดังนี้...

เช่นเดียวกับที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2554) กล่าวว่า

...ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาการเติบโตของสังคมชนชั้นที่มีชนชั้นกลางเป็นชนชั้นใหม่ที่เกิดขึ้นนั้น แลก็เห็นเป็นรูปธรรมได้จากรูปแบบทางกายภาพของชุมชนเมืองที่มีย่านตลาด ย่านธุรกิจ สถานที่ทางราชการและย่านที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นแตกต่างกันไปจากสมัยก่อนๆ นั่นก็คือการเกิดรูปแบบของอาคารใหม่ๆ ขึ้น ในลักษณะที่เรียกว่า “ตึก” อันเป็นสิ่งก่อสร้างก่ออิฐถือปูน และส่วนใหญ่จะได้รับแบบอย่างมาจาก

สถาปัตยกรรมตะวันตกในยุคอาณานิคม คือเป็นสิ่งที่คนตะวันตกคิดขึ้นให้เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศและสภาพแวดล้อมที่เป็นเขตร้อนอบอ้าวในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำให้อาคารทั้งทางราชการ ย่านธุรกิจ ย่านตลาด และที่อยู่อาศัยเป็นแบบอย่างเช่นเดียวกับบรรดาประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นอาณานิคมของมหาอำนาจทางตะวันตก...

สภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยนี้ยังคงมีความเห็นสอดคล้องกันทั้งหมดว่า การรับเอาอิทธิพลจากต่างชาติส่งผลให้เรือนไทยถูกปรับปรุงรูปแบบ โดยการเปลี่ยนแปลงด้านวัสดุเป็นหลักแต่แบบแผนการจัดวางบ้านเรือนไทยยังคงเหมือนเดิมดังที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวไว้ว่า

...พอถึงจุดหนึ่งคนไทยก็รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก ที่ชัด ๆ ก็สมัยรัชกาลที่ 4 ที่ 5 เป็นต้นมา เรือนแบบฝรั่งที่เรียกว่าทรงปั้นหยาก็แพร่เข้ามา แล้วก็แพร่กระจายไปทั่วตามเส้นทางรถไฟ เพราะว่าเส้นทางรถไฟที่ไปถึงก็หมายความว่าความเจริญไปถึง...แล้วพอมาสมัยนี้ก็เส้นทางรถยนต์ แล้วก็สื่อที่ไปทั่วถึง เดียวนี้คนก็ไม่ปลูกเรือนปั้นหยาก็ปลูกเป็นเรือนตึก หรือครึ่งตึกครึ่งอะไร ทรงบังกะโล เรือนไทยมันเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ แล้วการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - 5 ก็คือ มีผู้มีอิทธิพลตะวันตก แม้เรือนทรงบังกะโลก็มาจากตะวันตกเป็นผู้มีอิทธิพลตะวันตกขึ้นมาพร้อมกับสื่อในเมืองไทยไปเรียนเมืองนอก แต่บางแห่งเนี่ย เช่น ย่านเพชรบุรี ย่านสุพรรณบุรี ย่านพระนครศรีอยุธยา เรือนทรงไทยที่เราเรียกว่าเรือนทรงไทยยังมีอยู่เยอะ และคนก็ยังนิยมสร้างอยู่ แล้วลักษณะหลักคือการเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาจั่ว มีชาน ซึ่งถือว่าพวกนี้ยังรักษาลักษณะเดิมตรงนี้ไว้ได้ เพียงแต่ว่าการใช้ประโยชน์ข้างในอาจจะมีการปรับเปลี่ยน อาจจะมีการใช้วัสดุที่เป็นอิฐ ปูน เข้าประกอบด้วย...

ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของรองศาสตราจารย์ชาติรี ประภิตนทการ (วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2557) ว่า

...เรารับวัฒนธรรมตะวันตก...มันก็จะนำเข้าสู่การนำเข้าเรือนสมัยใหม่ที่เป็นตะวันตก เช่น เรือนที่ไม่ยกใต้ถุน ก็คือเป็นชั้น 2 มีบันไดภายใน...ซึ่งตรงนี้มันก็จะส่งผลให้คนย้ายมาอยู่เรือนสมัยใหม่แบบฝรั่ง และอีกแง่หนึ่งก็ส่งผลย้อนไปถึงเทคโนโลยีของเรือนประเพณีเองด้วยนะครับ เช่น ได้มีการนำเหล็กเข้ามาเป็นค้ำยัน...

นอกจากนี้ผู้สืบทอด ทิพทัส และมานพ พงศทัต (2525) ยังได้เสนอข้อมูลในเรื่องของการปลูกเรือนในสมัยดังกล่าวว่าแบบบ้านของคนในยุคนี้แบ่งเป็น 2 แบบคือแบบที่นำเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา และแบบเรือนไทยเดิมแต่มีการปรับปรุงวัสดุในการก่อสร้าง

...จะเห็นว่าบ้านแบบที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกในปลายสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เริ่มมีการจัดผังพื้นที่อาคารเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยตามแบบตะวันตก เพื่อรับกับวิถีชีวิตการกินอยู่แบบตะวันตก โดยกลุ่มชนชั้นผู้นำในสังคมไทยเริ่มรับวัฒนธรรมแบบสากลมาประยุกต์ใช้มากขึ้น ส่วนราษฎรทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ 4 และในรัชกาลที่ 5 ยังคงใช้รูปแบบดั้งเดิมของการกินอยู่ในชีวิตประจำวัน และรูปแบบของบ้านเรือนตามแบบอย่างเรือนไทยดั้งเดิมของสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แต่เปลี่ยนไปบ้างตามวัสดุก่อสร้างที่นำมาใช้ใหม่...อิทธิพลจากตะวันตกนั้น ช่างไทยได้รับประสบการณ์และได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางการก่อสร้างจากช่างฝรั่ง การที่มีโรงเลื่อยจักรขึ้นหลายโรง จึงทำให้มีไม้กระดานแผ่นยาว ๆ เช่น ไม้พื้น ไม้ฝา ขนาดบางกว่าไม้ที่ถากด้วยมืออย่างแต่ก่อน ชนิดของฝาจึงเริ่มมีฝาไม้แผ่นยาว ๆ เช่น ฝาไม้ตีตามตั้ง และฝาตีทางนอนเข้าลิ้น นอกเหนือจากฝาปะกนของเรือนไทยซึ่งแต่เดิมใช้การถากไม้ชิ้นเล็กมาประกอบกัน...

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของวัสดุที่นำมาก่อสร้างเรือนไทย ประกอบกับอิทธิพลของต่างชาติทำให้ทรงหลังคามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีทรงหลังคาแบบปั้นหยาเข้ามาสู่เมืองไทย ประมาณรัชกาลที่ 4-5 ที่ผู้คน นิยมสร้างด้วยไม้ มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น มุงหลังคาด้วยกระเบื้องซีเมนต์ ทรงหลังคากายเป็นสันสูง มีชายคาคลุมทั้ง 4 ด้าน เป็นทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยทั่วไป (สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา, 2553)

นอกจากนี้ยังเกิดรูปแบบของเรือนที่มีชื่อต่างๆ ออกไปในยุคสมัยนี้อันเนื่องจากอิทธิพลที่เข้ามาจากต่างชาติได้แก่ **เรือนมะนิลา** มีลักษณะเป็นเรือนแบบของตะวันตกเช่นเดียวกัน แต่สร้างด้วยไม้ มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น เริ่มมาจากอิทธิพลของตะวันตกที่แพร่เข้าสู่เมืองมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ แล้วเข้าสู่ภาคใต้ของประเทศไทย จากเวียดนาม ลาว เข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นทั้งบ้านเรือนทั่ว ๆ ไป สถานที่ราชการ วังของเจ้านายชั้นสูง กุฏิพระสงฆ์ เป็นต้น ทรงหลังคาลายเรือนปั้นหยา แต่มีจั่วเปิดหนึ่งด้านหรือมากกว่า และ**เรือนขนมปังขิง** นิยมสร้างด้วยไม้ และครึ่งตึกครึ่งไม้ มีทั้งเป็นห้องแถว ชั้นเดียว และสองชั้น อาคารบ้านเรือนสถานที่

ราชการมีทั้งสองชั้นและชั้นเดียว รูปทรงเช่นเดียวกับเรือนปั้นหยา และเรือนมะนิลาผสมกัน เป็นที่นิยมกันมากมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา, 2553)

ภาพที่ 13 แสดงการเปลี่ยนแปลงของรูปทรงหลังคาของเรือนไทยที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ
ที่มา: สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา (2553, p. 7)

โดยสรุปจะเห็นว่าในยุคนี้เริ่มที่จะได้รับเอาอิทธิพลมาจากต่างประเทศส่งผลให้อัตลักษณ์ของรูปแบบเรือนไทยมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากอิทธิพลของประเทศตะวันตกได้แก่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมอื่นๆ มากขึ้น หลังคามีการนำหลังคาทรงปั้นหยาเข้ามาใช้แทนทรงจั่วบ้างตามสมัยนิยม ประกอบกับมีการนำวัสดุใหม่ๆ เข้ามาทำให้หลังคาสามารถลาดเอียงได้น้อยกว่าหลังคาทรงจั่ว

ทั้งนี้ด้วยอิทธิพลของต่างชาติไม่ว่าจะเป็นการไปศึกษาดูงานยังต่างบ้านต่างเมืองของเจ้านาย หรือการที่คนต่างชาติเข้ามาสร้างรกรากในประเทศจึงก่อให้เกิดการผสมกันทางรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมก่อให้เกิดเป็นเรือนทรงปั้นหยา เรือนขนมปังขิง ขึ้นในยุคสมัยนี้ ถึงกระนั้นก็ตามแม้สภาพสังคมมีการแปรเปลี่ยนไป แต่เรื่องของการถือหัวยังคงเป็นคติของคนไทยอยู่ ดังที่ เสฐียรโกเศศ (2539) กล่าวไว้ว่า

...ไทยแต่โบราณมา นับถือหัวเป็นของสำคัญ เพราะเข้าใจว่าเป็นที่อยู่ของมิ่งขวัญประจำตัวคน จึงไม่ยอมให้ใครกล้ากรายหรืออยู่เหนือหัว ถือว่าไม่ดี เป็นอัปรีภัยไร ที่จะปลุกเรือนให้มากกว่าชั้นเดียว จึงไม่นิยมทำกัน ...

ความเป็นพลวัตของเรือนไทยยุคนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มผู้เป็นชนชั้นนำ และกลุ่มราษฎรซึ่งมีลักษณะของการปลูกเรือนและการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้างที่ต่างกันอัตลักษณ์ทางด้านรูปธรรมของเรือนไทยที่เป็นเรือนยกเสาสูง **หลังคาทรงจั่ว สร้างด้วยไม้ เสาล้อมสอบ และมีชานเรือนเชื่อมกันซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นกายภาพ**ยังคงปรากฏให้เห็นในบ้านเรือนของราษฎรโดยทั่วไป ทว่าในกลุ่มชนชั้นผู้นำได้มีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณะของเรือนที่อาศัยตามพลวัตของการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เริ่มได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก ซึ่งยังไม่มีมีการปรับให้เหมาะสมกับวิถีการดำรงชีวิตเท่าที่ควร ตลอดจนปัจจัยในเรื่องของสภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศยังเป็นปัจจัยที่สะท้อนให้เห็นว่าการที่สังคมเข้าสู่ความทันสมัยนั้นยังไม่มี การคิดให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในการดำรงชีวิตของคนไทยเท่าที่ควร อาคารที่สร้างเป็นตึก จึงจำกัดอยู่ในวงสังคมชั้นสูง ย่านธุรกิจการค้า และในที่คนตะวันตกเข้าใช้สอยเพราะว่าสอดคล้องกับ วิถีชีวิตของเขา ซึ่งบ้านราษฎรทั่วไปยังเป็นเรือนไทยที่มีอัตลักษณ์ทางรูปธรรมที่สอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ ตลอดจนทรัพยากรที่นำมาสร้างเรือน

4.3.3 พลวัตช่วงรัชกาลที่ 6 – 7: การแพร่กระจายอิทธิพลตะวันตกในสยามประเทศ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีชาวยุโรปชาติต่าง ๆ เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ในจำนวนนี้มีช่างสถาปนิก วิศวกรโยธา วิศวกรไฟฟ้า ช่างสำรวจ ช่างศิลป์ ช่างตกแต่ง และช่างก่อสร้าง เป็นจำนวนมาก ช่างเหล่านี้ได้นำความรู้ทางการก่อสร้าง และอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ ได้ทำการออกแบบอาคารบ้านเรือนของผู้มีฐานะดีในกรุงเทพฯ ในช่วงเวลานั้นมากมาย อิทธิพลของช่างยุโรปซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอิตาลี เยอรมัน อังกฤษ และฝรั่งเศส จึงทำให้บ้านที่ช่างฝรั่งออกแบบในช่วงเวลานั้นมีการจัดผังบริเวณ **เนื้อที่ใช้สอยและรูปร่างลักษณะอาคารเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด** เฝ้านบริเวณของบ้านประเภทนี้ มักมีเนื้อที่กว้างขวางมีสนามหญ้าใหญ่อยู่ด้านหน้า มีถนนโค้งหรือถนนวงกลม ล้อมรอบสนามหญ้าหน้าตัวบ้าน และมีถนนเข้าไปยังมุขหน้าบ้าน สำหรับขึ้นลงรถม้าหรือรถยนต์ตรงบันไดใหญ่ด้านหน้า ปลูกต้นไม้เป็นระเบียบ มีการตกแต่งบริเวณภายนอกตามแบบต่างประเทศ เช่น มีสระน้ำ น้ำพุ โคมไฟรูปปั้น ม้านั่งเหล็กทอ เป็นต้น (ผุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, 2525)

ภาพที่ 14 แสดงลักษณะของบ้านเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคม การใช้วัสดุอื่นนอกจากไม้และพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้น

ที่มา: สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา (2553, p. 8)

ในยุคนี้สถานภาพทางสังคมระหว่างผู้มีฐานะดี กับผู้มีรายได้น้อย เริ่มแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด บ้านผู้มีฐานะดีในช่วงเวลานี้มักใช้เป็นเครื่องแสดงยศศักดิ์ และสถานภาพในสังคมของเจ้าของบ้านอีกด้วย จึงมักได้รับการออกแบบให้มีรูปแบบและการตกแต่งที่โอ่อ่าหรูหราตามแบบตะวันตก รวมทั้งการจัดเนื้อที่ใช้สอยภายในด้วย ในขณะนี้บ้านสนองประโยชน์ใช้สอยในด้านการกินอยู่อาศัยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก ไม่ใช้ทำกิจกรรมอื่นหลายประเภทเหมือนบ้านในช่วงแรก ๆ เพราะเริ่มมีอาคารที่ทำการของทางราชการเพิ่มขึ้น กิจกรรมที่ยังคงอยู่ในบ้าน ได้แก่ การประกอบอาชีพในครัวเรือน และกิจกรรมเกี่ยวกับการบันเทิง เช่น ดนตรี ละคร (ประทีป มาลากุล, 2530)

ทั้งนี้วิถีชีวิตการใช้ชีวิตในบ้านเป็นเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลักมิได้ใช้เป็นการอื่น ๆ เหมือนอย่างต้นรัตนโกสินทร์ เพราะผู้คนมีความสามารถในการก่อสร้างอาคารอื่นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการประชุม การละคร แตกต่างจากที่ต้องรวมกิจกรรมต่างๆ ไว้ที่บ้านเหมือนสมัยก่อน เนื่องจากวัสดุการก่อสร้างตลอดจนความจำเป็นของสังคมที่ต้องมีสถานที่อื่นๆ รองรับความเจริญของชาตินอกเหนือจากการนำเข้ารวมกับที่พักอาศัย ดังนั้นบ้านจึงเป็นสถานที่สำหรับพักเท่านั้น และด้วยอิทธิพลจากต่างชาติการใช้ชีวิตติดพื้นของคนไทยจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมที่รับเข้ามา การนำเครื่องเรือนเข้ามาใช้แทนการนั่งพื้นไม่ว่าจะเป็นโต๊ะ เหยิง เก้าอี้ จึงเริ่มเข้ามามี

อิทธิพลต่อรูปแบบของการอยู่อาศัย โดยเริ่มจากผู้คนที่มีความฐานะดีก่อน แล้วจึงแพร่หลายไปยังผู้คนใน
ฐานะที่มีรายได้ปานกลางและต่ำกว่าลงไป (มุสตี ทิพทัส, 2540)

ด้วยปัจจัยจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่รับเอาอิทธิพลจากชาติตะวันตกเข้ามาทำ
ให้ลักษณะการอยู่อาศัยของคนในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิม และจากวัสดุการ
ก่อสร้างที่มีการพัฒนาขึ้นมารองรับการสังคมที่เข้าสู่ยุคของอุตสาหกรรม โดยเฉพาะจากการที่สถานะ
ทางสังคมระหว่างผู้ที่มีฐานะดีกับผู้ที่มีฐานะที่ไม่ดีจึงมีช่องว่างที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดลักษณะการ
อยู่อาศัยจึงมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นดังที่มุสตี ทิพทัส (2540) กล่าวว่า

...ผู้มีฐานะดีจะใช้น้ำเป็นเครื่องแสดงยศศักดิ์ และความมีหน้าตาในสังคม
รูปแบบการตกแต่งที่หรูหราใหญ่โตตามแบบตะวันตก...

สอดคล้องกับที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประชา แสงสายันต์ (วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ.
2557) กล่าวว่า

...เริ่มในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 เรือนไทยก็หยุดชะงักในเรื่องของรูปทรง อาจ
กล่าวได้ว่ามันพัฒนาการไปถึงจุดสุดยอด พัฒนามาถึงความลงตัวแล้ว...และรูปแบบอาคาร
แบบสถาปัตยกรรมทางตะวันตกก็เข้ามาอิทธิพลแล้วทำให้ค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนไป...
วิธีการอยู่อาศัยที่เราเริ่มพัฒนาของตัวเองไปคล้ายตามตะวันตก แยกห้องน้ำลูกออกไป เริ่มมีความ
เป็นส่วนตัวเข้ามาแทนที่...

โดยสรุปด้วยปัจจัยทางสภาพสังคมและวัฒนธรรมส่งผลให้เรือนไทยได้หยุดในเรื่อง
ของการพัฒนารูปลักษณะอันเป็นรูปธรรมของเรือนไทยแต่เดิมไม่ว่าจะเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง หลังคา
ทรงจั่วมีปั้นลม เสาสอบ มีชานเรือนแล่นถึงกัน ทั้งนี้เนื่องจากการรับเอาอิทธิพลจากประเทศทาง
ตะวันตกเข้ามาโดยที่ละเลยเรื่องของสภาพที่ตั้งและสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่แต่เดิม
ไปการสร้างความเป็นส่วนตัวเหมือนการปรับพฤติกรรมการอยู่อาศัยให้เข้าสู่ความเป็นชาติทันสมัย
การสร้างความเป็นส่วนตัวของคนในครอบครัวทำให้ความสัมพันธ์ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างคน
ในครอบครัวลดลงขาดการปฏิสัมพันธ์กันเหมือนแต่เดิม ซึ่งพฤติกรรมบางอย่างก็หายไปตามลักษณะ
ของเรือนไทยที่หายไปเช่นกันดังที่ทิพย์สุตา ปทุมานนท์ (2544) กล่าวว่า

...สืบมานานเนื่องนับได้หลายชั่วอายุคนแล้ว เมื่อยืนอยู่ที่ชานเรือนที่เสมือน
เป็นสะพานแห่งดิน-ฟ้า...น่าเสียดายที่เรื่องราวเหล่านั้นหายไปจากยุคนี้หายไปพร้อม
ชานเรือน ที่หายไปจากบ้านสมัยใหม่...

4.3.4 พลวัตช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน: การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่กระแสของโลกาภิวัตน์

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยในรัชกาลที่ 7 จนถึงปัจจุบัน เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งการปกครองและสภาพเศรษฐกิจ ส่งผลให้มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการขยายตัวของภาคการผลิตและเศรษฐกิจของประเทศ

บ้านหรือที่พักอาศัยในช่วงนี้มีสถาปนิกไทยออกแบบแทนช่างต่างประเทศ ดังนั้นช่วงเวลานี้ได้เริ่มคำนึงถึงการออกแบบเนื้อที่ใช้สอย และรูปร่างภายนอกให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และดินฟ้าอากาศมากกว่าบ้านในช่วงที่ช่างต่างประเทศออกแบบ คือ พยายามวางอาคารให้ด้านยาว หรือด้านที่มีห้องสำคัญรับลมประจำ (มุสตี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, 2525) หากพิจารณาให้สอดคล้องกับรูปแบบของเรือนไทยจะเห็นว่าผู้ออกแบบได้เริ่มพิจารณาให้การวางทิศทางของบ้านให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภูมิประเทศ และภูมิอากาศนั้น คือการยอมรับว่าเรือนไทยในอดีตได้ผ่านกระบวนการคิดอย่างดีแล้วและเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมมากกว่าอาคารในสมัยใหม่

ถึงต้นรัชกาลที่ 7 นั้น ในด้านรูปทรงภายนอกนั้น สิ่งที่แสดงให้เห็นการออกแบบอาคารให้เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศ คือ การใช้บานเกล็ดไม้กับหน้าต่างและประตูภายนอก ซึ่งมักเป็นหน้าต่างสูงบานเปิดคู่ แบ่งช่วงหนึ่งเป็นบานกระทุ้ง บานเกล็ดไม้ในตัวยกที่หนึ่ง เวลาปิดหน้าต่างก็ยังสามารถระบายอากาศได้ หรือจะปิดเฉพาะช่องบานกระทุ้ง ก็ยังได้แสงสว่างและรับลมได้นอกจากนั้นการใช้ไม้ฉลุเป็นช่องลม หรือช่องระบายอากาศเหนือหน้าต่าง และส่วนบนของผนังใต้ฝ้าเพดาน ก็เป็นการแสดงถึงรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพดินฟ้าอากาศแถบร้อนชื้นที่ต้องการลมพัดผ่านและการระบายอากาศ โดยใช้เป็นส่วนตกแต่งอาคารไปด้วย บ้านที่ช่างชาวตะวันตกออกแบบในช่วงที่เริ่มเข้าใจในสภาพดินฟ้าอากาศ และสิ่งแวดล้อมของไทย จึงเริ่มมีกันสาดเอียง หรือ ปีกนกยื่นออกมาเหนือประตูหน้าต่างที่เปิดออกภายนอกเพื่อบังแดดฝน ต่อมาเมื่อมีการใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก แล้วก็มักมีกันสาดเป็นแผ่นแบน ยื่นออกจากผนังเหนือช่องประตูหน้าต่าง เพื่อช่วยกันแดด กันฝนด้วยเช่นกัน รวมทั้งการยกระดับพื้นชั้นล่างให้สูงจากระดับดินพอสมควร และการเจาะช่องระบายอากาศบนผนังส่วนที่ติดดิน เพื่อให้ระบายความชื้นออกไปไม่ให้รบกวนส่วนที่เป็นพื้นไม้ (มุสตี ทิพทัส และมานพ พงศทัต, 2525)

ต่อมาในช่วงหลังมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกมากมาย เช่น เครื่องปรับอากาศ จึงทำให้ความพยายามในการออกแบบบ้านให้สนองต่อดินฟ้าอากาศลดลง โดยหันไปนำรูปแบบของบ้านในประเทศทางตะวันตกมาเป็นแนวทางมากยิ่งขึ้นตามสมัยนิยม รูปแบบของบ้านในช่วงนี้มักเรียก

ง่าย ตรงไปตรงมา ต่อมาในช่วงหลังมีการใช้คอนกรีตเสริมเหล็กอย่างกว้างขวางขึ้น เช่น ใช้เป็นหลังคาแบนหรือเป็นดาดฟ้า เป็นระเบียบ กันสาด ตลอดจนเป็นส่วนประกอบบนผนังอาคารเพื่อการกันแดด ตลอดจนเป็นส่วนประกอบบนผนังอาคาร และเพื่อการประดับตกแต่งด้วย **นอกจากนี้ยังมีวัสดุที่ผลิตจากโรงงานสำหรับใช้เป็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของอาคาร** เช่น แผ่นพื้นสำเร็จรูปแทนพื้นไม้ ซึ่งประหยัดค่าไม้แบบมากกว่า รวมทั้งมีวัสดุปูพื้น วัสดุผนัง วัสดุทำฝ้าเพดาน ซึ่งมีมากมายหลายชนิด หลายขนาดในคุณภาพต่าง ๆ กัน จึงทำให้สถาปนิกสามารถออกแบบรูปทรงบ้านได้อย่างกว้างขวาง มีหลายแนวทางขึ้น โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องวัสดุก่อสร้างเหมือนในยุคต้น ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา มีสถาปนิกที่จบการศึกษาทางสถาปัตยกรรมจากต่างประเทศ (ช่วงแรกศึกษาจากฝรั่งเศส และอังกฤษ ในช่วงหลังจึงเริ่มไปศึกษาที่สหรัฐอเมริกา) กลับมารับราชการ และทำการออกแบบบ้านในกรุงเทพฯ โดยนำหลักการออกแบบสถาปัตยกรรม ตามแนวทางสากลมาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพดินฟ้าอากาศของไทยแทนการลอกเลียนแบบ จากต่างประเทศ จึงทำให้การจัดเนื้อที่ใช้สอยและรูปร่างลักษณะของบ้านในช่วงนี้ มีความเรียบง่าย ตรงไปตรงมาตามแนวทางของสถาปัตยกรรมแผนใหม่ (Modern Architecture) จากยุโรป และสหรัฐอเมริกา (ประทีป มาลากุล, 2530)

นอกจากนี้ในแง่ของวัสดุและความเชื่อต่างๆ ของคนในปัจจุบันก็ได้คลี่คลายลงไปมากดังที่รองศาสตราจารย์ชาติรี ประกิตนันทการ (วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2557) ได้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

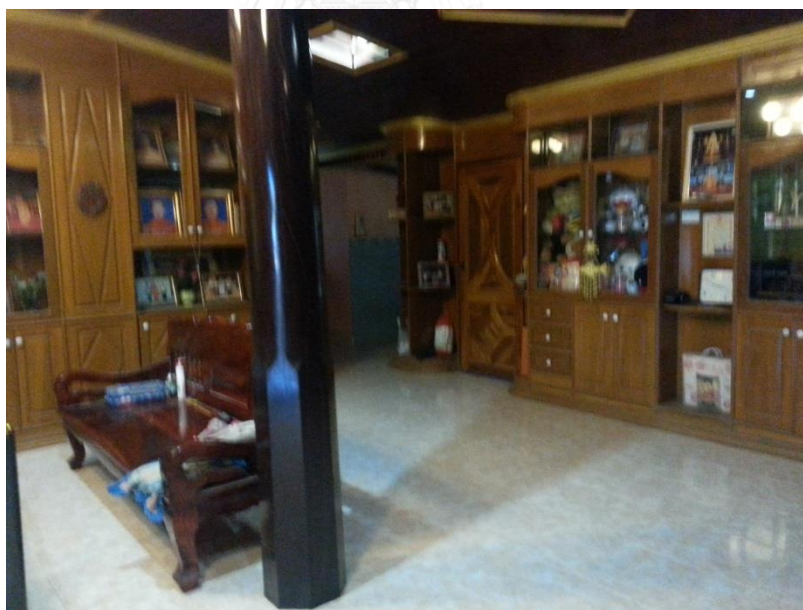
...ประมาณ 70 – 80 ปีที่ผ่านมา มันก็จะมีวัสดุสำคัญที่เข้ามาก็คือคอนกรีตเสริมเหล็ก เป็นวัสดุสมัยใหม่ ซึ่งเป็นที่แพร่หลายในปัจจุบันนี้ ก็คือการเปลี่ยนของช่วงยุคสมัยใหม่ ฉะนั้น บ้านเรือนก็จะเปลี่ยนจากไม้มาสู่คอนกรีตเสริมเหล็ก...

สอดคล้องกับที่นายสืบ เดชเพชร (วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...เดี๋ยวนี้เขาไม่ถือ ไปตะวันตกไปตะวันออก ปลุกบ้านเองก็มาขวางตะวันก็มี ไม่ได้เหมือนเมื่อก่อน ๆ เขาจะปลุกตามตะวันหมด เดี่ยวนี้มันจะขวางก็มีทางมันก็ไปขนาน ทางไปทางนี้ก็ไม้ค้ำ ปลุกตามถนนหรือเปล่าทาง ให้นำหน้าบ้านออกถนนอะไร นี่บ้านก็เป็นแบบนี้หมด ก็ฝาต้องวางอะไรต่ออะไรไม่ได้ เมื่อก่อนบ้านนี้เก่า ๆ โดยมากตามตะวันหมด...

ภาพที่ 15 แสดงลักษณะเรือนไทยในปัจจุบันที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 16 แสดงลักษณะเรือนไทยในปัจจุบันที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยด้านล่าง (ใต้ถุนเดิม)
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2557

โดยสรุปในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่กระแสความเป็นโลกาภิวัตน์นี้ จะเห็นว่าด้วยทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับวัสดุการก่อสร้างและวิธีการก่อสร้างตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เข้าสู่ความเป็นโลกาภิวัตน์ คือ ความที่แต่ละประเทศสามารถเชื่อมต่อเข้ากันได้อย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ ข้อจำกัดในเรื่องของวัสดุที่นำมาสร้างเรือนจึงถูกทดแทนด้วยนวัตกรรมประดิษฐ์แทนที่จะเป็นไม้ที่สามารถปลูกทดแทนได้ ในช่วงเวลา 10-15 ปี ที่ผ่านมา เทคโนโลยีทางการก่อสร้าง วัสดุก่อสร้าง และผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ทำให้สถาปนิกหรือผู้ใช้สอยอาคารสามารถออกแบบและมีความต้องการอาคารที่พักอาศัยได้หลายรูปแบบขึ้น ไม่ว่าจะเป็นระบบก่อสร้างและเครื่องมือในการก่อสร้างที่ทันสมัย รูปแบบอาคารที่พักอาศัยของผู้มีฐานะดีเริ่มมีรูปทรงซับซ้อนขึ้น มักมีการเลือกรูปแบบต่างๆ มาผสมปนเปในอาคารเดียวกัน เช่น แบบสเปน แบบอังกฤษชนบท แบบคฤหาสน์ในยุโรป หรือแบบที่นำเรือนไทยในอดีตมาปรับปรุงใหม่ ตามความต้องการของเจ้าของบ้านและสถาปนิกผู้ออกแบบ นอกจากนี้มีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศภายในบ้านทดแทนการใช้ประโยชน์ของลมและความร่มรื่นจากต้นไม้ตามธรรมชาติ ที่บรรพบุรุษของเราเองเคยใช้อย่างได้ผลดีมาแล้วในอดีต (มุสตี ทิพทัส, 2540)

อิทธิพลจากต่างชาติส่งผลต่อค่านิยมของคนในสังคมให้บ้านเรือนสะท้อนความเป็นวัตถุที่แสดงสถานะทางสังคมมากกว่าที่จะอยู่ร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวแคบเช่นสังคมในสมัยอดีต ปัจจัยด้านคติความเชื่อในการสร้างบ้านเรือนน้อยลงกว่าเดิมตามที่พิทยา สายหู (2540) กล่าวว่

...ในสมัยปัจจุบัน...ผู้คนไม่สนใจจะต้องสร้างบ้านเรือนให้สอดคล้องตามความเชื่อทางศาสนาหรือไสยศาสตร์อย่างคนสมัยก่อนแล้ว ก็ใช้ค่านิยมอย่างอื่นเป็นตัวกำหนดว่าจะให้บ้านเรือนมีรูปลักษณะเช่นไร ค่านิยมของคนสมัยนี้อาจเป็นเรื่องของวัตถุทางโลกมากกว่าจิตวิญญาณทางธรรมของคนสมัยก่อน...

สภาพสังคมความเจริญจากเมืองหลวงซึ่งเป็นผลจากการศึกษาที่ผู้ออกแบบตลอดจนผู้ใช้อาคารได้เห็นภาพจากประเทศตะวันตก ระบบการศึกษาที่ตนได้ไปศึกษาเล่าเรียนมาทำให้เข้ามาซึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อกายภาพของอาคารบ้านเรือนดังที่โชติ กัลยาณมิตร (2539, p. 394) กล่าวว่

...คนไทยรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาตามวิชาการและแนวความคิดแบบตะวันตก และเครื่องใช้ไม้สอยแบบยุโรปที่ให้ความสะดวกสบายก็มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในเมืองหลวงมากขึ้น บ้านเรือนจึงได้เปลี่ยนรูปแบบจาก

วัฒนธรรมเดิมมาสู่วัฒนธรรมแบบใหม่ ความเปลี่ยนแปลงในเมืองหลวงย่อมเป็นต้นเหตุให้เมืองอื่นๆเปลี่ยนแปลงตาม เพราะถือกันว่าเมืองหลวงเป็นเมืองแม่แบบความเจริญของประเทศ...

ดังนั้นด้วยปัจจัยที่ก่อเกิดอัตลักษณ์เรือนไทยไม่ว่าจะเป็น สถาปณภูมิประเทศที่ตั้ง สถาปณภูมิอากาศ สังคมและวัฒนธรรม คติความเชื่อ และทรัพยากรที่นำมาใช้ในการปลูกสร้างเรือนไทยในสมัยปัจจุบันได้ละเลยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ลงทำให้ลักษณะของเรือนไทยในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปลักษณะให้สอดคล้องกับการใช้สอยและเหมาะกับวิถีปัจจุบันมากยิ่งขึ้นจะเห็นได้ชัดจากการต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนเรือนเป็นห้องและติดเครื่องปรับอากาศแทนเพื่อทำกิจกรรมของคนในครอบครัว การผสานวิถีการดำรงชีวิตให้เข้าสู่รูปแบบความทันสมัยให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันตลอดจนการแสดงสถานะของตนเองผ่านรูปลักษณะกายภาพของบ้านเป็นเครื่องแสดงฐานะของคนในปัจจุบันความเป็นพลวัตของวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อกันระหว่างชาติตะวันตกและตะวันออกและตะวันตกซึ่งสถาปัตยกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อมก่อเกิดความความแตกต่างกันของผู้คนในยุคสมัยนี้

โดยสรุปการพัฒนาารูปแบบของเรือนไทย คือการปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงการยึดหยุ่นทั้งในวิธีการคิดและการก่อสร้าง และการยึดถือคติความเชื่อที่ยังยึดโยงความสัมพันธ์ของชุมชนให้คงนับถือได้ตลอดไป โดยมีดีในแง่ของสถานที่กับเวลาที่ความเชื่อของแต่ละภาคได้มีการสืบสานบอกเล่ากันมานั้น หากพิจารณาให้เข้ากับฤดูกาลของประเทศไทยก็จะพบว่าในฤดูฝนที่มีฝนตกมากก็มักจะมีข้อห้ามเรื่องของการสร้างอาคาร โดยฤกษ์ที่ดีมักจะเป็นเดือนที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เรื่องการเลือกไม้สำหรับนำมาใช้สร้างบ้านเรือนก็มีลักษณะความเชื่อของเนื้อไม้ ตาไม้ ไม้ใดที่มีตำหนิตามตำราก็ไม่ควรนำมาสร้างบ้าน เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับในแง่ความแข็งแรงทนทานอาจไม่มีความแข็งแรงของเนื้อไม้ที่ดีพอและไม่เหมาะสำหรับการอยู่อาศัย จะเห็นว่าคติความเชื่อในการปลูกเรือนในอดีตอาจไม่มีเรื่องข้อกำหนดของกฎหมายเช่นสมัยปัจจุบันที่มีพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พระราชบัญญัติการผังเมือง หรือพระราชบัญญัติการควบคุมมลพิษ แต่ผู้คนในอดีตได้นำเอาเรื่องของความเชื่อ ศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสภาพแวดล้อมมาเป็นหลักให้ช่างและชาวบ้านใช้ในการยึดถือปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ โดยในปัจจุบันความเชื่อต่างๆ ยังคงสืบทอดมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันเช่นกัน

พลวัตของอัตลักษณ์เรือนไทยได้ถูกปรับเปลี่ยนลักษณะมาอันเนื่องจากปัจจัยของสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงจากการที่รับเอาวัฒนธรรมและอิทธิพลมาจากต่างชาติ โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนวัสดุในการปลูกสร้าง การยกเลิกคติบางอย่างเพื่อตอบรับกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

ซึ่งบางอย่างเกิดเป็นค่านิยมให้คนทั่วไปดำเนินการตาม เช่น การสร้างมุขกลุ่มทางเดินด้านหน้าทำให้คติเรื่องการรังเกียจใต้ถุนที่คนต้องเดินลอดด้านใต้ก็ลดเลือนหายไปจากเดิมที่คนไทยรังเกียจการลอดใต้ถุนบันไดก็ค่อยๆคลี่คลายลง ซึ่งเรือนไทยถูกปรับเปลี่ยนวัสดุที่นำมาประกอบสร้างให้สอดคล้องกับพัฒนาการของวัสดุในแต่ละยุคสมัยตลอดจนค่านิยมของคนในแต่ละยุคแต่สิ่งที่ควรตระหนักไว้ให้คนรุ่นหลังเข้าใจคือ อัตลักษณ์เรือนไทยอันมีปัจจัยอันเกิดมาจากวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมของคนไทยเป็นหลัก ซึ่งวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตของคนไทยจะเรื่องของคติความเชื่อ จารีตประเพณีเข้ามายึดโยงกันเพื่อสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพราะอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการหล่อหลอมของสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นตั้งแต่ปัจจัยภูมิศาสตร์ภูมิอากาศ และกรรมวิธีในการก่อสร้าง (ศรีศักดิ์ พัฒนาศิน, 2550) ดังนั้นกว่าจะเป็นเรือนไทยหนึ่งเรือนต้องประกอบไปด้วยวิธีคิดต่างๆ มากมายตั้งแต่เริ่มต้นในเรื่องของการหาที่ดิน ขั้นตอนการปลูกสร้าง จนกระทั่งปลูกเรือนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งการที่คนไทยเราเรียกว่า “ปลูกเรือน” สะท้อนให้เห็นว่าเรือนที่เราอาศัยอยู่นั้นสามารถที่จะเจริญงอกงามเติบโตขึ้นคนอยู่อาศัยที่อยู่ในเรือนที่ดีเยี่ยมที่จะเจริญตามไปด้วย วิธีคิดที่ละเมียดละไมของคนในอดีตที่สะท้อนออกมาจากเรือนไทยดังที่นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...การปลูกเรือน ปลูกแล้วต้องเจริญงอกงาม คนในบ้านอยู่แล้วก็จะเจริญงอกงามเฉกเช่นต้นไม้ที่ปลูกแล้วโตเจริญงอกงาม คำว่าปลูกเรือนจึงมีความหมายลึกซึ้งมาก แต่การใช้คำก็ละเมียดละไมกว่ามาก...

ซึ่งเรือนไทยเกิดจากการพัฒนาแบบลองผิดลองถูก การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ตลอดจนความอดุสาหะของช่างก่อสร้างที่ผสมผสานกับ ประเพณีความเชื่อและรูปแบบวิถีชีวิต แม้ว่าเรือนไทยจะถูกมิติด้านเวลาที่เข้ามามีผลต่อการแปรสภาพของเรือนไทยแต่มีมิติของเวลาที่แปรเปลี่ยนไปนั้นยังเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อระหว่างอดีต และปัจจุบันโดยปรากฏผ่านรูปลักษณ์ของเรือนไทยจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของเรือนไทยดังที่กล่าวมาแล้ว จากการศึกษาพบว่าในแต่ละยุคส่งผลให้พัฒนาการของเรือนไทยซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัจจัยในเรื่องสภาพที่ตั้ง ทรัพยากรวัสดุที่นำมาใช้ที่มีการปรับเปลี่ยนจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นวัสดุที่สร้างทดแทนขึ้นมาใหม่ ตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่มีการนำเอาลักษณะของบ้านจากอิทธิพลของชาติอื่นมาเพื่อเข้ามาผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมของไทยดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีลายพระหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เกี่ยวกับความคิดที่ทำบ้านเรือนต่างกันเป็นสามยุค (นริศรานุวัดติวงศ์, 2505)ได้แก่

ยุคที่ 1 “ทำตามเดิม” คือ แบบเรือนของผู้มีฐานะ หรือระดับเดียวกัน เคยทำมาอย่างไรก็ทำอย่างนั้น มิได้คิดเปลี่ยนแปลง

ยุคที่ 2 “อย่างผสม” คือ เอาแบบตึกฝรั่งหรือเก่งจีนมาสร้างแทรกเข้าบ้าง
เข้าใจว่าเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 4 และต่อมาจนต้นรัชกาลที่ 5

ยุคที่ 3 “เปลี่ยนไปอย่างใหม่” คือ เลิกสร้างเรือนแบบไทยอย่างเดิม โดยคิด
ทำเป็นตึกฝรั่งทีเดียว เกิดแต่รัชกาลที่ 5

อย่างไรก็ตามลักษณะของคนไทยชอบที่จะมีการผสมผสานวัฒนธรรมต่างๆ ที่ได้รับมา
เพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีของตนและกลายมาเป็นวัฒนธรรมแบบไทย ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทีละน้อย
อย่างช้าๆ ดังที่สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะของคนไทยกับงานออกแบบ
สถาปัตยกรรมไว้ว่า

...แนวคิดเรื่องของระบบจักรวาล หรือภูมิจักรวาลที่ได้ถูกนำมาใช้ในเอเชียอาคเนย์ได้
มีการผสมผสานกับแนวความคิดพื้นฐานของความเชื่อตามหลักฮินดูและพราหมณ์ ซึ่งคนไทยได้รับแนวคิด
ไว้ดังนี้ 1) ยอมรับสิ่งเหล่านี้อย่างปราศจากปัญหา และคติที่ได้รับมาก็ได้ปรากฏออกมาในทางศิลป์
สถาปัตยกรรมในลักษณะที่เพียบพร้อมไปด้วยระบบแบบแผน ซึ่งโดยที่จริงระบบแบบแผนก็คือ
เครื่องมือในการปกครองที่สำคัญอย่างยิ่ง 2) ยอมให้วัฒนธรรมอันเต็มไปด้วยระบบแบบแผนอยู่
ร่วมกันได้อย่างดีกับสัญชาตญาณดั้งเดิมซึ่งไม่ขึ้นกับระบบแบบแผน และ 3) คนไทยมีสัญชาตญาณซึ่ง
ไม่อาจจะระงับได้อยู่อย่างหนึ่งคือ ชอบดัดแปลงกฎเกณฑ์หรือสิ่งที่มีระบบแบบแผนมากเกินไป ใน
กรณีนี้คือเมื่อรับวัฒนธรรมดังกล่าวมาแล้ว ก็มาดัดแปลงแก้ไขเอาเองหลายอย่าง แนวโน้มนี้ทำให้ศิลป
สถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะพิเศษในตัวเองขึ้นมา...

ทั้งนี้บทเรียนที่ได้จากพลวัตของอัตลักษณ์เรือนไทยในแต่ละยุคจะพบว่าบ้านเรือน
ที่ตั้ง ตลอดจนสภาพแวดล้อมนั้นมิได้เป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงแต่ด้วยเวลาที่เปลี่ยนไปทำให้คนใน
สังคมรับเอาค่านิยมใหม่ๆ เข้ามาส่งผลให้วิถีชีวิตปรับเปลี่ยนไป ดังนั้นบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัยย่อมถูก
ปรับเปลี่ยนไปตามวิถีและความต้องการในการใช้พื้นที่ใช้สอยของคนไทยในแต่ละยุคด้วยเช่นกัน
อย่างไรก็ตามหากจะกล่าวถึงเรือนไทยในปัจจุบันก็ยังคงมีลักษณะรูปแบบหลายๆ ที่เหมือนเดิมอันได้แก่
เรือนยกพื้นใต้ถุนสูง เสาสอบ หลังคาทรงจั่ว มีชานเรือน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปที่ชัดเจนอาจจะเป็นใน
เรื่องของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างที่นำเข้ามาใหม่ให้ตามแต่ละยุคสมัยเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากเรือนไทยได้
ถูกพัฒนาขึ้นอย่างมีแบบแผนจนได้เป็นลักษณะที่มีมาตรฐาน (นิจ ทิณูชีระนนท์, 2536) ดังที่รอง
ศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี (วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...ปัจจุบันขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย บ้านผมเป็นบ้านตัวอย่างที่มีการ
ปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอย เมื่อก่อนมีนอกรอกจากชานเพราะว่ามีที่ดินเยอะ แต่

ปัจจุบันที่ดินมีราคาแพง จึงต้องเพิ่มฟังก์ชัน (Function) ให้มีประโยชน์ใช้สอย การปรับปรุงและการพัฒนาเรือนไทยก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาและความชำนาญในการพื้นที่ที่ได้ประโยชน์ ปัจจุบันไม่น้อยลงจึงมีการเปลี่ยนวัสดุอื่นมาช่วย และประโยชน์ใช้สอยก็เปลี่ยนไปจากเดิม ...รูปแบบเปลี่ยนไม่มาก เพราะเหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศแต่เดิมอยู่แล้ว เช่น หลังคาสูงเพื่อให้น้ำไหลเร็ว กันแดดไม่ให้แดดเข้า รูปแบบเอื้ออำนวยต่อดินฟ้าอากาศ ชานกว้างเอาไว้นั่งตากข้าว เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างเรือนต่างๆ ประโยชน์ใช้สอยก็เปลี่ยนไปตามเวลา...

ด้วยอัตลักษณ์ของเรือนไทยที่ยังคงปรากฏไม่ว่าจะจะเป็นอัตลักษณ์ทางด้านรูปธรรมและนามธรรม ได้ถูกกลดทอนลงเนื่องจากการที่วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทย ทำให้คนไทยในปัจจุบันรับเอาค่านิยมของกระแสตะวันตกเข้ามาอย่างส่งผลให้วิถีชีวิตได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามเวลา วิถีแห่งการดำรงชีวิตของคนไทยภายใต้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า บ้านที่เป็นสถาปัตยกรรมแห่งการอยู่อาศัยจึงถูกปรับเปลี่ยนตามเวลาเช่นเดียวกัน

ทั้งนี้อัตลักษณ์ที่เด่นชัดของเรือนไทยที่เป็นรูปธรรมมีความสอดคล้องกับสภาพที่ตั้งสภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ที่สรรสร้างมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม อันได้แก่เรือนไทยยกใต้ถุน มีหลังคาทรงจั่วมีปั้นลม(ปั้นลม) โคนอ่อนช้อย ประกอบสร้างขึ้นด้วยไม้เป็นวัสดุหลัก มีเสาสอบเข้าหาเรือน ตัวเรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีชานเรือนเชื่อมต่อกัน ซึ่งเรือนไทยเสมือนเป็นสถาปัตยกรรมสัญลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นชาติไทย เพราะเรือนไทยมีความเป็นลักษณะเฉพาะตัวเป็นมรดกของชาติที่สามารถถอดชาวต่างชาติได้ แสดงออกซึ่งความเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น (place) สามารถแสดงความเชื่อมโยงระหว่างชนชาติและบ่งบอกที่ตั้งของถิ่นฐานได้อีกด้วย(สันติ ฉันทวิลาสวงศ์, 2546)

ส่วนอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรมได้แฝงอยู่ภายใต้งานสถาปัตยกรรมที่ไม่อาจจับต้องได้แต่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความรู้สึกรับรู้ได้จากการเข้าอยู่ ใช้สอย และงานการสัมผัสเรือนไทย ทั้งนี้การปลูกเรือนไทยมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และความเชื่อปรากฏให้เห็นผ่านเรื่องฤกษ์ยาม การตั้งชื่อ การคำนวณสัดส่วนของตัวเรือนที่กลายมาเป็นขนาดของเรือน ในคติความเชื่อต่างๆ ในการปลูกเรือนจึงได้สะท้อนให้เห็นทั้งส่วนที่เป็นพิธีกรรม ความเชื่อถือด้านโชคลาง การพิจารณาเรื่องฤกษ์ยามซึ่งเป็นส่วนของไสยศาสตร์เป็นอย่างมาก

มากกว่าที่จะคำนึงถึงเรื่องของเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อที่เกิดขึ้นในอดีตบางอย่างยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้แต่เดิมอำนาจสิทธิขาดขึ้นอยู่กับโหร (หมอดู) ในการพิจารณาโดยอาศัยตำราต่างๆ แล้วจึงกำหนดให้เกิดขึ้นเป็นฤกษ์ยามต่างๆ ขึ้นมา (ฤทัย ใจจงรัก, 2539) และตามทีกล่าวมาแล้วว่าความเชื่อเสมือนเป็นแรงผลักดันภายในที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เชิงจิตวิญญาณทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์บ้านเรือนที่โดดเด่นหลากหลาย เพราะมีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และธรรมชาติ คติจักรวาลทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง 3 สิ่ง คือ ตัวตน สภาพแวดล้อม และมายาคติ กลไกในการอยู่กับความเชื่อ คือ การทำให้ตัวตน สภาพแวดล้อม และมายาคติเป็นปกติ อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขในการอยู่อาศัยในบ้าน ชุมชนและสังคม (ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, 2556)

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์เรือนไทยไม่ว่าจะเป็น สถาปณภูมิประเทศที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ สังคมและวัฒนธรรม คติความเชื่อ และทรัพยากรที่นำมาใช้ในการปลูกสร้างเรือนไทยได้ถูกสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางบริบทของพื้นที่ได้ทำให้ที่อยู่อาศัยแบบพื้นถิ่นเดิมเผชิญกับเงื่อนไขใหม่ มีปัจจัยหลายอย่างที่ต้องพิจารณาในการออกแบบได้เพิ่มขึ้นมาจากเดิม ได้แก่ ความปลอดภัย ข้อกำหนดทางด้านกฎหมาย รวมทั้งงานระบบภายในอาคารที่เกี่ยวข้องเทคโนโลยีสมัยใหม่และสิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัยกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ (นพดล ตั้งสกุล, 2546) เรือนไทยนอกจากจะเป็นภาพสะท้อนสภาพชีวิตของคนในอดีตแล้วยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงภาพที่ปรับเปลี่ยนในปัจจุบันได้เช่นกัน ทั้งนี้เรือนไทยถูกปรับเปลี่ยนวัสดุหน้าตาในบางรายละเอียดให้สอดคล้องกับพัฒนาการของวัสดุในแต่ละยุคสมัยตลอดจนค่านิยมของคนในแต่ละยุคแต่สิ่งที่ควรตระหนักไว้ให้คนรุ่นหลังเข้าใจคือ อัตลักษณ์เรือนไทยอันมีปัจจัยอันเกิดมาจากวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมของคนไทยเป็นหลัก ซึ่งวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตของคนไทยจะเรื่องของคติความเชื่อ จารีตประเพณีเข้ามายึดโยงกันเพื่อสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพราะอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการหล่อหลอมของสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นตั้งแต่ปัจจัยภูมิศาสตร์ภูมิอากาศ และกรรมวิธีในการก่อสร้าง(ศรีศักดิ์ พัฒนาศิน, 2550) ดังนั้นเมื่อแนวคิดเปลี่ยนย่อมส่งผลให้รูปแบบของบ้านเรือนในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป ทว่าลักษณะเรือนไทยที่คนทั่วไปรับรู้ยังคงเป็นลักษณะเดิมคือยกใต้ถุนสูง หลังคาจั่ว หรือหลังคาลาดเอียง มีชายคายาว มีชานเรือน ดังนั้นการสร้างงานสถาปัตยกรรมจึงมีความควรยึดหลักของประโยชน์ใช้สอยในแง่วัตถุเพียงอย่างเดียว ควรต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมกับบริบททางสังคม สภาพพื้นที่และควมมีลักษณะที่สื่อถึงวัฒนธรรมของชาติได้ด้วย เพื่อให้เห็นแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยจะได้ทำการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยในบทต่อไป

บทที่ 5

คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย

สถาปัตยกรรมคืองานที่วาดด้วยการปลูกสร้างอาคาร สิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนเพื่อสามารถที่จะเข้าอยู่ และใช้สอยได้ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ของการดำรงชีวิตของมนุษย์ อันเป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ และหากเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับปัจจัยอื่น ๆ อีกสามสิ่ง อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคแล้ว ที่อยู่อาศัยนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีขนาดใหญ่และจำเป็นต้องเป็นสิ่งของได้มากที่สุด (บัณฑิต จุลาสัย, 2546) นอกจากนี้ที่มนุษย์ต้องการความสะดวกสบายในแง่ของประโยชน์ใช้สอยทางกายแล้วยังต้องการปัจจัยที่ 5 อันเป็นอาหารใจอีกด้วย อาหารใจในที่นี้คือกิจกรรมทุกประเภทที่ทำให้มนุษย์มีความสุข ความพึงพอใจ เพื่อเติมเต็มคุณภาพชีวิต (ชนก สาคริก, 2548) เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าประโยชน์ใช้สอยและความพึงพอใจเป็นคุณค่าที่สำคัญของงานสถาปัตยกรรม

ข้อความข้างต้นสอดคล้องกับที่ศาสตราจารย์ทางสถาปัตยกรรมชื่อ เซอร์ เฮนรี วูดตัน (Sir Henry Woodton) ได้นำหลักการของนักปราชญ์ชาวโรมันชื่อ วิทรูวียุส (Vitruvius) ได้ให้หลักการของการออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อให้พิจารณาเรื่องของคุณค่าของสถาปัตยกรรมที่ดีและมีคุณค่าจะต้องพิจารณาจากเกณฑ์ 3 ประการอันได้แก่ ประโยชน์ใช้สอย (Commodity) ความมั่นคง (Firmness) ความพึงใจ (Delight) เมื่อพิจารณาว่าสถาปัตยกรรมใดมีคุณค่าทั้งสามสมประสงค์ ย่อมเกิดความพึงใจการก่อสร้างที่แข็งแรงมั่นคงตามวิธีการอันเหมาะสมของวัสดุที่ใช้ก่อสร้างนั้น ทั้งที่มั่นคงตามเป็นจริง พร้อมทั้งก่อให้เกิดความรู้สึกที่มั่นคงแข็งแรงตามไปด้วย ย่อมเกิดความพึงใจการปรับปรุงรูปร่างลักษณะของแผนผังเพื่อประโยชน์ใช้สอยพร้อมทั้งปรับปรุงรูปร่างทางโครงสร้างให้พอเหมาะพอดีทั้งทางรูปธรรม และทางนามธรรมย่อมเกิดความพึงใจ (เฉลิม รัตนทัศนีย์, 2539)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า เมื่อ “คุณค่า” หมายถึงลักษณะที่พึงพอใจ พึงปรารถนาพึงประสงค์ เช่น ความดี ความงาม และความจริง (ทินภัทร ประภาสพงษ์, 2553) เรือนไทยคือหนึ่งในงานสถาปัตยกรรมที่สรรสร้างโดยมนุษย์ซึ่งย่อมต้องสนองทั้งทางด้านประโยชน์ใช้สอยและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัย เรือนไทยจึงเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความพิเศษและมีความเฉพาะตัวมากอันเกิดจากลักษณะพฤติกรรม ความเชื่อและสภาพสังคมของผู้ใช้สอย อันผสมสอดคล้องไปกับขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนจนได้มีการปรับแก้ข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และความต้องการของผู้อยู่อาศัย คำนี้ถึงสภาพดินฟ้าอากาศที่มีผลกระทบต่องานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ที่ปลูกสร้าง (จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543) ตลอดจนเรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมที่จัดอยู่ในงานประเภทที่ 3 ของภูมิปัญญาคืองานประเภท ศิลปกรรม และโบราณคดี

หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความงามที่ให้คุณค่าทางจิตใจ หรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารทางความเชื่อของกลุ่มชน (กระทรวงศึกษาธิการ อ้างถึงใน พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (2548a) จากการศึกษาถึงอัตลักษณ์ของเรือนไทยในบทที่ผ่านมาสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของเรือนไทยประกอบไปด้วยอัตลักษณ์ที่สำคัญ 2 ด้าน คือ อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม และอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรม โดยในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยใน 3 ประเด็นหลักได้แก่ คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อตน คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อสังคม และคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศชาติ ดังต่อไปนี้

5.1 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อตน

จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของเรือนไทยในบทที่ผ่านมามีอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของเรือนไทยที่เป็นรูปธรรมคือการที่เรือนไทยมีความสอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ปรัชญาให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อันได้แก่ เป็นเรือนยกใต้ถุน มีหลังคาทรงจั่วมีปั้นลม(ปั้นลม) โคงอ่อนช้อย ประกอบสร้างขึ้นด้วยไม้เป็นวัสดุหลัก มีเสาสอบเข้าหาเรือนสร้างขึ้นในลักษณะเป็นเรือนที่สามารถถอดประกอบในระบบสำเร็จรูป และมีบานเรือนกว้างเชื่อมเรือนต่อกัน ซึ่งอัตลักษณ์ที่มีความเป็นวัสดุที่ก่อให้เกิดเห็นเด่นชัดเหล่านั้นนี้มีคุณค่าที่แฝงอยู่

ซึ่งคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรมนั้นแฝงอยู่ในอัตลักษณ์ทางกายภาพของเรือนไทยที่ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม โดยหลักการของการปลูกสร้างเรือนไทยคือการปลูกเรือนที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ในแง่ของประโยชน์ใช้สอยของอาคารกับการก่อสร้างอาคาร ตลอดจนวัสดุที่นำมาใช้ในการปลูกสร้างเรือนไทยดังที่จันทนีย์ วงศ์คำ (2543) กล่าวว่า

...เรือนไทยเป็นหนึ่งในงานสถาปัตยกรรมที่มีความพิเศษ และมีความเฉพาะตัวมากอันเกิดจากลักษณะพฤติกรรม ความเชื่อและสภาพสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ อันผสมผสานสอดคล้องไปกับขนบธรรมเนียมประเพณีในแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนได้มีการปรับแก้ข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และความต้องการของผู้อยู่อาศัย คำนึงถึงสภาพดินฟ้าอากาศที่มีผลกระทบต่องานสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย...

สอดคล้องกับที่ศาสตราจารย์ ดร. สัญญา วงศ์อร่าม (วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2556) ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรือนไทยกับสภาพแวดล้อม ไว้ว่า

...เรื่อนไทยเราได้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการพยายามที่จะปรับปรุง...สร้างขึ้นมาประกอบด้วยความงาม ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่ออะไรต่าง ๆ ...ที่จะพัฒนารูปแบบปรับปรุงมาจนกระทั่งเป็นรูปแบบที่เราเรียกว่าเรื่อนไทย เพราะฉะนั้น มันจะมีความสมบูรณ์ มีความพร้อม อยู่อย่างมีความสุข ๆ ในที่นี้คือแข็งแรง ทนทาน...แล้วก็สภาพที่อยู่กับธรรมชาติด้วย ..คือเรื่อนไทยจะอยู่กับธรรมชาติ มันเป็นส่วนหนึ่งกับธรรมชาติ เพราะฉะนั้น การอยู่กับธรรมชาติ เราก็รู้ว่าธรรมชาติมันมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งฝนตก น้ำท่วม พายุ ... เพราะฉะนั้นการออกแบบก็จะมีการทำให้มีรูปร่างแบบนี้ สามารถที่จะอยู่กันด้วยกับธรรมชาติด้วย...

เรื่อนทรงไทย มีลักษณะเด่นที่สังเกตเห็นได้ในรูปทรงของเรื่อน มีลักษณะเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ซับซ้อน หรือปิดบังจนมีลักษณะเป็นส่วนตัวมาก ลักษณะเด่นของเรื่อนทรงไทยในกรณีนี้ จะเห็นได้ตั้งแต่ส่วนชานหน้าเรื่อนซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่งรับลมได้ทุกด้าน คนที่นั่งบนชานสามารถมองเห็นสิ่งแวดล้อมเป็นมุมกว้าง ทำให้รู้สึกโปร่งใจ ถัดจากชานเข้าไปเป็นระเบียงมีฝากันสามด้าน มีหลังคาคลุมกันแดดและฝนด้านหน้าระเบียงเปิดโล่งออกสู่ชาน ระเบียงเป็นที่รับรองแขกและประกอบพิธีตามประเพณีต่าง ๆ ก็ยังได้ใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนสำหรับคนในครอบครัวเป็นประจำด้วย ถัดระเบียงเข้าไปเป็นเรื่อนประธาน ตามปกติจะปลูกขนาดยาวสามห้อง คำว่า “ห้อง” ในเรื่อนไทยหมายถึง ขนาดกว้างระหว่างช่วงเสาคู่หนึ่งทางด้านข้างเรื่อน ตัวเรื่อนประธานนี้จะกั้นฝาเป็นห้องไว้อย่างน้อยสองห้องใช้เป็นที่นอนและเก็บทรัพย์สินที่มีค่า ส่วนพื้นที่ทางหัวเรื่อนประธานมักจะกั้นฝาเพียงสองด้าน เปิดด้านที่ติดกับระเบียงโล่งถึงกัน ห้องนี้มักจะใช้เป็นที่นอนหรืออัมจันทร์ตั้งพระบูชา หรือมีฉนั้นก็จะจัดสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นเครื่องเล่นของเจ้าของเรื่อนซึ่งควรอดแขกหรือได้บ้างก็จะจัดวางในห้องนี้ มีตัวอย่างเช่นที่พรรณนาในบทเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนขึ้นเรื่อนขุนช้าง (กรมศิลปากร, 2510) ว่า

...ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ	ปลาทองว่ายคล้ำเคล้าคลึงสม
พ่นน้ำคำลอยลอยจม	น้ำชมชั๊กคู่อยู่เคียงกัน
บ้างแหวกจอกออกช่องภูเขาเคียง	วัดเหวี่ยงแว้งหาระเหิดหัน
บ้างกินโคลไล้เคล้าพัลวัน	ถัดนั้นแอกไถละไมงอน
กะดิงพรวนลั่นสั๊กหลาดทับ	ดาวประดับดวงเด่นดูสลอน
สลักเสลาเกลาเกลี้ยงอรชร	เชือกใช้ไว้ซ้อนสลักัน

เครื่องฆ่าตาตาขังหะวาง

เครื่องช่างสารพัดจะจัดสรร

ขอคร่ำด้ามพลองทองพัน

ถัดนั้นอย่างเอื้องข้าเลื่องมา...

ลักษณะของความเป็นระเบียบในเรือนทรงไทยที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าอาศัยการลำดับพื้นที่ตามระเบียบในการใช้ประโยชน์และความสำคัญของหน้าที่ลดหลั่นจากภายนอกเรือนเข้าสู่ภายในเรือนเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีห้องหับยกเอื้องที่แสดงเจตนาปิดบังความเป็นอยู่เป็นส่วนตัวของเจ้าของเรือนมากเกินไป เรือนทรงไทยจึงมีลักษณะแสดงออกให้เห็นความเป็นไปทางวัฒนธรรมของคนไทยในด้านความเป็นอยู่ที่มีลักษณะเรียบง่ายและสมถะโดยแท้ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2542a)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของเรือนไทยอันได้แก่ การยกเสาสูง หลังคาทรงจั่วลาดเอียงมีปั้นลม สร้างด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ มีเสาล้อมเข้ามาเรือน เรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีลานเรือนเล่นต่อถึงกันทุกเรือนจะเกิดจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมและส่งผลด้านประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

5.1.1 เรือนไทยมีคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย

ด้วยวัตถุประสงค์แรกทีมนุชย์สร้างงานด้านสถาปัตยกรรมเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถคุ้มกันภัยอันตรายต่างๆ ได้ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2542b) การปลูกเรือนไทยภาคกลางในสมัยโบราณ นิยมปลูกกันริมแม่น้ำลำคลอง เพราะในสมัยโบราณ แม่น้ำลำคลองถือเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก เรือนจึงอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองเพื่อความสะดวกในการเดินทาง รูปแบบของเรือนถูกออกแบบให้สอดคล้องกับการอยู่อาศัยในสภาพอากาศแบบร้อนชื้นและมีความสัมพันธ์กับกรรมวิธีในการใช้ไม้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดรูปแบบของเรือนไทย น่าจะมาจาก การสร้างพื้นที่เพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยตามความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของสภาพอากาศและภูมิประเทศ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2536) ดังนั้นเรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมที่สนองตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของเรือนไทยตอบสนองและอำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์ดังต่อไปนี้

5.1.1.1 คุณค่าของการที่เรือนไทยยกเสาสูง

การที่เรือนไทยยกเสาสูงเป็นอัตลักษณ์ที่เกิดสภาพพื้นที่ตั้งของภูมิประเทศภาคกลางที่มีแม่น้ำไหลหลากในฤดูฝนดังนั้นการยกเสาสูงจึงช่วยให้ผู้ใช้เรือนไม่ประสบปัญหาอันเกิดจากน้ำหลาก ดังที่สถาปนิกหลายท่านกล่าวว่า

...ถ้าพูดถึงรูปธรรมของเรือนที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนไทย...คือเรือนที่ต้องยกเสาขึ้นสูง...ไม่เกิดผลเสียขณะฤดูน้ำหลาก...

(รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง, วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556)

...การปลูกเรือนโดยยกเสาสูงจากพื้นดิน 1.00 – 2.50 เมตร... **เพราะว่าคนไทยสมัยก่อนเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ** และตระหนักดีว่าเมืองไทยอยู่เขตมรสุมมีฝนตกชุก มีน้ำหลากอยู่เสมอ การแก้ปัญหาที่ดีและง่ายที่สุด คือ การรบกวนธรรมชาติให้น้อยที่สุด ได้แก่ การยกพื้นบ้านขึ้นสูง ... ตลอดจนไม่ไปปลูกเรือนขวางพฤติกรรมของธรรมชาติ หากปลูกเรือนติดพื้นดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็ย่อมต้องแก้ปัญหาไปไม่สิ้นสุด...

(จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543)

...เรือนไทยมันเกิดมาจากประโยชน์ใช้สอยก่อน... **ถ้าอะไรที่มันใช้สอยได้สะดวก** แล้วก่อสร้างได้ง่ายก็จะเกิดความยั่งยืน แต่ถ้าไม่ดีก่อสร้างยาก... มันไม่ยั่งยืน นอกจากนี้เรือนไทยยัง เกิดจากดินฟ้าอากาศ มันเกิดจากความเป็นอยู่ของแต่ละพื้นที่...มีน้ำท่วมอย่างสูง ก็จำเป็นต้องทำไถ่ถุนสูง...

(นายบุญวัฒน์ ทิพทัส, วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2557)

...รูปแบบของเรือนไทย คือ ความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของลม ฟ้าอากาศ ของประเทศไทย...**มีการยกเสาสูงให้เหมาะกับสภาพพื้นที่...**

(รองศาสตราจารย์ชาติรี ประกิตนทการ, วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2557)

... เรือนไทยเป็นเรือนยกพื้นอยู่บนเสาสูง เพื่อให้พื้นเรือนอยู่เหนือระดับน้ำ ในฤดู น้ำหลาก ไม่ขวางกั้นทางน้ำไหล ใต้ถุนโล่งว่าง เมื่อหมดหน้าน้ำเข้าหน้าแล้ง ใช้เป็นที่ตั้งหูกทอผ้าและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมชีวิตครอบครัว นอกจากนั้น ยังมีลมโกรกเย็นสบายใต้พื้นเรือน และพาให้เย็นขึ้นไปถึงข้างบนด้วย อนึ่งการยกเรือนลอยขึ้นไปเช่นนี้ย่อมทำให้เหลือพื้นที่ดินเท่าเดิม ต่างกับการสร้างบ้านทับลงไปบนพื้นดิน...

(นิจ วิทยุชเรนนันท์, 2536)

... การยกใต้ถุนเรือนสูงหนีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก และป้องกันอันตรายจากสัตว์ป่า โดยพื้นที่ใต้ถุนนี้ใช้ทำประโยชน์ได้แบบอเนกประสงค์ ทั้งการนั่งเล่นนอนพักผ่อน เก็บของ เป็นพื้นที่ในการทำหรือซ่อมเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องหัตถกรรม ต่างๆที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต เช่น ใช้เป็นที่นวดข้าว ที่ทอผ้า เก็บกระบุง กระจาด เก็บเครื่องมือการเกษตร ฯลฯ เป็นต้น...

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2536)

5.1.1.2 คุณค่าของหลังคาทรงจั่วมีปั้นลม

การที่เรือนไทยสร้างขึ้นโดยมีลักษณะของหลังคาที่เป็นทรงจั่วนั้นเพื่อช่วยในการระบายน้ำฝนอย่างรวดเร็ว และช่วยในการระบายอากาศภายในตัวเรือนให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในเรือนมีความสบาย

...ที่ต้องมีหลังคาทรงสูง เพราะว่ามันสืบเนื่องมาจากการใช้วัสดุธรรมชาติ ถ้าไม่หลังคาทรงสูงน้ำก็รั่ว วัสดุที่เป็นจากเป็นคา อย่างนี้ก็ต้องใช้หลังคาสูง ๆ ลักษณะพวกนี้ก็คือรูปธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของความเป็นเรือนของคนไทย...แล้วคุณค่ามันอยู่ที่ มันเป็นอัตลักษณ์ก็คือมันมีเฉพาะของคนไทย...มันตอบรับกับวิถีชีวิต...

(รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง, วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556)

...เรือนไทยยกหลังคาสูง ...ชายคาของเรือนไทยนั้นก็จะเป็นยาวปกคลุมพื้นที่...

(จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543)

...ห้องถิ่นภาคกลางมีอากาศร้อน...จึงนิยมทำหลังคาจั่วให้มีทรงสูงจะได้ระบายอากาศร้อนออกจากตัวเรือนได้ง่าย ผู้อยู่อาศัยในเรือนก็ไม่สู้จะร้อนนักยามหน้าแล้ง...

(จตุรรัตน์ กิรติวุฒิปงศ์, 2548)

...หลังคาทรงสูง ลักษณะยอดแหลมเส้นหลังคาทอดอ่อนเหมือนทรงจอมแห นิยมใช้แฝก คา กระเบื้องดินเผาเป็นเครื่องมุง ไม่มีฝ้าเพดาน แสดงให้เห็นโครงสร้างหลังคาภายในได้อย่างชัดเจนทำให้การระบายความร้อนจากหลังคามายังไม่ถึงตัวเรือน ช่วยให้ความเย็นสบาย การระบายน้ำฝนเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม้รั้วซึม...

(เด่นดาว ศิลปานนท์ et al., 2540)

... การออกแบบหลังคาจั่วทรงสูง อันมีผลในเรื่องสัดส่วนความงามทางสถาปัตยกรรม และเป็นการเพิ่มมวลรูปทรงหลังคาช่วยระบายอากาศร้อนที่จะลอยขึ้นที่สูง เรือนไทยภาคกลางจะไม่นิยมทำฝ้าเพดาน ด้วยเหตุผลในการช่วยให้อากาศถ่ายเท เพราะเรือนไทยภาคกลางแบบดั้งเดิมจะใช้วัสดุมุงหลังคา จำพวก ตับจาก แฝก หรือ หญ้าคา ที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นซึ่งวัสดุเหล่านี้เป็นวัสดุธรรมชาติที่มีความไหวตัว มีรูพรุน ช่วยในการระบายอากาศให้ตัวเรือน หากภายในห้องมีการทำฝ้าเพดานก็จะเป็นการกักอากาศร้อนให้อยู่ในตัวเรือน หรือถ้าหากเป็นเรือนไทยในยุคถัดมา ที่มักนิยมมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา ก็มักจะไม่ทำฝ้าเพดานเช่นกัน เนื่องจากเหตุผลเรื่องช่วยให้อากาศถ่ายเทดังที่กล่าวมาแล้ว และยังมีประโยชน์ในช่วงที่กระเบื้องรวน จากลมตี อาจแตกหักเสียหายหลุดร่อน ก็จะใช้บันไดไม้ไผ่สอดพาดช้อนขึ้นไปซ่อมกระเบื้องที่หลุดร่อน เสียหายนั้นได้โดยง่าย อีกทั้งการใช้รูปแบบหลังคาจั่วทรงสูงที่มีความลาดชันมาก จะช่วยลดปัญหาน้ำฝนรั้วซึม เพราะจะทำให้ให้น้ำฝนไหลเร็ว ลดอัตราการรั้วซึมได้...

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2536)

5.1.1.3 คุณค่าของการใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

เรือนไทยสร้างด้วยไม้ เพราะเป็นวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นสามารถปลูกทดแทนขึ้นได้โดยไม่ก่อให้เกิดมลพิษใดๆ แก่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนโดยรอบ ดังที่หลายท่านกล่าวว่า

...เรือนไทยใช้วัสดุธรรมชาติซึ่งคนไทยเราใช้ไม่เป็นหลัก...เป็นวัสดุเดียวที่เราสามารถปลูกทดแทนขึ้นได้...

(รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง, วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556)

.....ลักษณะตัวตนของเรือนไทย มันคือการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมให้อยู่กับสภาพแวดล้อมนั้น โดยใช้ วิธีคิดที่จะเอาสรรพสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเอามาใช้มาพัฒนาทางเทคโนโลยีของตัวเอง...คือจะหยิบฉวยวัสดุธรรมชาติมาใช้ แล้วไฉ่ตรงนั้นมันก็จะ เป็นอัตลักษณ์ของเรือนไทยคือการนำไม้จากท้องถิ่นที่หาได้มาใช้ในการปลูกสร้าง...

(ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์, วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2557)

...เรือนไทยปกติเป็นเรือนสูงๆ ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้สัก โครงหลังคาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ไม้แดง ไม้ตะเคียน...

(รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก, วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2556)

...ไม่เป็นวัสดุพื้นถิ่น...สะดวกทั้งการหาวัสดุ สะดวกทั้งการอยู่อาศัย สะดวกทั้งการดูแลซ่อมแซม...

(นายนิยม กลิ่นบุปผา, วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557)

5.1.1.4 คุณค่าของการสร้างเสาล้อมรอบเข้ามากัน

การสร้างเรือนไทยจะสร้างโดยให้มีเสาล้อมรอบเข้ามากันทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแรงให้แก่เรือนที่ปลูก

...เสาก็ไม่ตั้งตรง เหมือนนักมวยตั้งการ์ด ผลักด้านไหนก็ไม่ล้ม ออกแบบมาเพื่อรับแรงดันน้ำ เป็นการคิดไว้หมด...

(นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์, วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556)

...เรือนไทยคือมันเข้าใจว่าน้ำจะต้องท่วม...เสาสอบมีความแข็งแรง โครงสร้าง
รูปนี้นอกจากมันจะแข็งแรงด้วยตัวของมันเองแล้ว มันสามารถรับแรงด้านข้างได้ดี
แล้วเวลาที่น้ำมันหลากมันคือแรงด้านข้าง...**โครงสร้างที่เป็นเสาสอบจึงรับแรงอย่างนี้
ได้ดี...**

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ, วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556)

5.1.1.5 คุณค่าของเรือนที่สามารถถอดประกอบได้

เรือนไทยมีความยืดหยุ่นในตัวเอง ด้วยความที่เรือนไทยสามารถถอดประกอบได้ ทำให้
สามารถยืดหยุ่นในการดำรงชีวิตที่สามารถเคลื่อนย้ายตัวเรือนได้หากเกิดภัยต่างๆ ดังที่หลายท่าน
กล่าวไว้ว่า

...ฝาเรือนมีหลายแบบ เลือกใช้ได้ตามฐานะหรือตามอักษุณาสัย ฝาเหล่านี้ทำ
เป็นแผงในระบบสำเร็จรูป พร้อมทั้งจะยกขึ้นติดตั้งได้ทันที...เป็นเรือนที่สามารถถอดฝา
หรือโครงเรือน และถอดเสาเรือนย้ายออกไปปลูกอยู่ที่อื่นได้...

(นิจ วิทยุชเรนนันท์, 2536)

...จากการที่เรือนไทยเป็นลักษณะของเรือนระบบสำเร็จรูป ซึ่งมีการคิดสัดส่วน
ต่างๆของตัวเรือนไว้เป็นอย่างดีสามารถยกประกอบ ติดตั้งได้รวดเร็วและเคลื่อนย้ายได้
ทั้งนี้เนื่องมาจากความเป็นอยู่ของสังคม มีการย้ายบ้านไปอยู่ในถิ่นอื่นต้องการความ
สะดวกในการรื้อถอน – ขนย้าย ไปปลูกใหม่ได้โดยรวดเร็ว คือ สามารถจะย้ายบ้านไป
อยู่ที่อื่นได้ตามใจ คือไทยแท้ และสามารถสร้างเสร็จในวันเดียว และจากที่ทราบว่
เรือนไทยแต่ก่อนสร้างริมแม่น้ำลำคลอง อันตรายจากตลิ่งพัง เข้ามาใกล้เรือน ก็เป็น
เหตุหนึ่งให้จำต้องย้ายเรือนให้ลึกเข้าไป ฉะนั้น การสร้างเรือนจึงจำต้องคิดถึงการ
โยกย้าย นอกจากนี้แล้วจะโยกย้ายเพราะได้รับมรดกตกทอด แล้วย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือ
รื้อถวายเป็นวัด แสดงให้เห็นว่า “เรือนไทย” โบราณเป็นประเภทบ้านสำเร็จรูป เป็นหลัก
สำคัญ มีความสะดวกในการ สามารถสร้างในวันเดียว และ “รื้อถอนง่ายสะดวก” หาก
ไม่ชอบใจบ้านเดิมหรือ เรือนหอก็รื้อ ไปปลูกใหม่ได้โดยง่าย แสดงให้เห็นศักยภาพใน
การก่อสร้างสมัยก่อนมีสมรรถภาพสูงมาก...

(สมภพ ภิรมย์, 2531)

สอดคล้องกับที่ศาสตราจารย์ ชาญ วิชาญ วังศ์ร่วม (วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2556)
แสดงความเห็นว่า

...เรือนไทยมันมีความยืดหยุ่น ... เพราะการสร้างเรือนเขาจะไม่ยึดตะปู เขาใช้
สลักใช้ผูก เวลาสร้างเขาจะมีระบบระเบียบ...เรือนไทยเขายกขึ้นตั้ง ๆ สำเร็จรูปขึ้น
เป็นรูปเลย จะย้ายไปไหนก็ได้ ...

คุณลักษณะเฉพาะนี้ของเรือนไทยสร้างให้เห็นความชาญฉลาดในเรื่องของความ
ยืดหยุ่นที่แสดงให้เห็นออกผ่านภูมิปัญญาในการก่อสร้างอาคารดังที่โชติ ภัลยาณมิตร (2539) กล่าวว่า

...การสร้างเรือนไทยนั้นดูจะมีธรรมเนียมวิธีการที่แปลกประหลาดไปจาก
วิธีการปลูกสร้างทั่วไป ตรงที่ช่างปลูกสร้างเรือนไทยจะทำขึ้นส่วนของเรือนประกอบ
เป็นรูปจนสำเร็จบนพื้นดินเสียก่อน เช่นการทำโครงหลังคาและการประกอบแผงฝา
เมื่อตรวจสอบทุกสิ่งได้สัดส่วนและเข้ารูปบนพื้นดินจนไม่มีข้อบกพร่องแล้วจึงจะเริ่ม ลงมือ
ปลูกตามฤกษ์ยาม โดยถอดชิ้นส่วนที่เตรียมไว้ ออก แล้วยกขึ้นประกอบอีกครั้งหนึ่งบน
เสาที่ตั้งขึ้นใหม่...

5.1.1.6 คุณค่าของชานเรือน

การที่เรือนไทยมีชานเรือนแล่นเชื่อมต่อเรือนแต่ละหลังเข้าด้วยกันนั้นก่อให้เกิด
กิจกรรมและประโยชน์ต่างๆ มากมาย ดังเช่นคำกล่าวต่อไปนี้

... ส่วนชานเรือนจะมีแค่พื้นหลังคาไม่มี มันก็เหมาะที่จะทำเวลาคนเฒ่ามี
งานเลี้ยง หรือใช้ตากโน้นตากนี้ มันมีความงามของมันตรงที่มันสอดคล้องกับวิถี
แล้วก็สภาพแวดล้อม...

(รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง, วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556)

...มีชานเรือนแล่นเชื่อมต่อกันทุกหลัง แต่ละหลังแยกกันทำให้มีช่องว่างมีระยะ
ที่ทำให้มีลมพัดผ่านได้เกิดการระบายอากาศในเรือน...

(จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543)

...خانเรือนเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของบ้าน...خانเรือนที่กว้างโล่ง...เป็นที่รับแดด และอากาศบริสุทธิ์ ลมพัดผ่านได้สะดวก ใช้เป็นที่ตากอาหาร หรือใช้เป็นที่รับแขก จัดงานพิธีตามคตินิยมทางศาสนา เช่น ทำบุญบ้าน โกองจุก แต่งงาน เลี้ยงพระ เป็นต้น ขานยังจัดเป็นมุมตั้งไม้ประดับ...ให้ความสำคัญกับเจ้าของเรือนอีกด้วย...

(เด่นดาว ศิลปานนท์ et al., 2540)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของเรือนไทย ได้แก่ เรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมีปั้นลม (หรือบางที่เรียกว่าบ้านลม) สร้างด้วยไม้ มีเสาสอบเข้าหาเรือน เรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีخانเรือนกว้างแล่นเชื่อมต่อกันนั้น มีความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ นั่นคือผู้ที่อยู่อาศัยร่วมกันภายในเรือน สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม คือการปลูกเรือนโดยพิจารณาถึงบริบทปัจจัยของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นที่ตั้ง ลม ฟ้า อากาศ ตลอดจนวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดที่คำนึงถึงบริบทของธรรมชาติโดยรอบ ไม่เบียดบังทรัพยากรที่นำมาปลูกสร้าง จึงทำให้เกิดคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่นอกจากจะ **ทรงคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยแล้วยังทรงคุณค่าในการรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ และเพียงพอในการนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อตนเองและภายในครอบครัว ซึ่งถือเป็นคุณค่าที่สำคัญยิ่งของอัตลักษณ์เรือนไทยที่มีต่อมนุษย์ที่ควรส่งเสริมให้คนทั้งหลายเห็นค่าและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ต่อไป** เรือนไทยเกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ปลูกเรือนพักอาศัยภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ **สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นคือรู้จักและให้ความสำคัญต่อธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่กำเนิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก** เรือนไทยจึงเสมือนภาพสะท้อนออกมาเพื่อตอบรับกับสภาพแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นลักษณะที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นวิถีคิดและความสามารถของบรรพบุรุษของคนไทยเราที่สรรสร้างรูปแบบเรือนไทยให้สามารถปรับให้เข้าสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดีจึงเกิดความเป็นแบบแผนของเรือนไทยให้ปฏิบัติตามมาจนถึงทุกวันนี้

5.1.2 เรือนไทยมีคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ต่อผู้พบเห็น

เมื่อสุนทรียศาสตร์ หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความงาม และสิ่งที่งามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ดังนั้นการศึกษาสุนทรียศาสตร์ จึงศึกษาเกี่ยวกับความงามซึ่งอาจเป็นความงามในธรรมชาติหรือความงามในผลงานทางศิลปะก็ได้ (พิมพ์พรรณเทพสุเมธานนท์, นุชนาถ สุนทรพันธุ์, & วินิตา สุทธิสมบุรณ์, 2541) สุนทรียภาพ เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์

มองเห็นว่าสิ่งใดสวยงาม เกิดคุณค่าภายในจิตใจของมนุษย์ และคุณค่าของความงามภายในจิตใจ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์ ในสาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ อื่นที่เกี่ยวข้อง จะกล่าวถึงการศึกษาและกำหนดความหมายของสุนทรียภาพอยู่เสมอ โดยถือว่าการ ออกแบบต่าง ๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับสุนทรียภาพอยู่เสมอ โดยถือว่าการออกแบบต่าง ๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับ สุนทรียภาพ ความสวยงาม และรสนิยมดี ซึ่งมักจะใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการออกแบบ โดย กำหนดว่าสุนทรียภาพของอาคารใด ๆ จะต้องคำนึงถึง ในการจัดองค์ประกอบ รูปร่าง สี ผิวสัมผัส สัดส่วน ความกลมกลืน สุนทรียภาพในงานสถาปัตยกรรมล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความงาม อันเกิด จากตัวสถาปัตยกรรมเอง ในเรื่องของขนาดสัดส่วน รูปแบบ องค์ประกอบต่าง ๆ สี ผิวสัมผัส ที่ สะท้อนมาจากการใช้สอยของมนุษย์ โครงสร้าง และสภาพแวดล้อมโดยรอบ ออกมาเป็นรูปแบบ การจัดองค์ประกอบอย่างลงตัว กลมกลืน และเหมาะสม จึงอาจจะสรุปได้ว่า สุนทรียภาพนั้นอยู่บน พื้นฐานที่เกิดจากความกลมกลืนกันขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ที่จัดวางไว้อย่างเหมาะสม และสัมพันธ์กับมนุษย์ (บัณฑิต จุลาสัย, 2547)

สอดคล้องกับที่วีรณ ตั้งเจริญ ให้นิยามของสุนทรียะ หรือความงามว่าสิ่งที่เปิดเป็น สุนทรียะอาจเป็นความงามของศิลปกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความประณีตงดงามของ จิตใจ ความประณีตงดงามของการใช้ชีวิตส่วนตัวและชีวิตส่วนรวม ศิลปกรรม (Fine Arts) ที่ หมายรวมถึงทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ดังนั้นสุนทรียภาพ จึงหมายถึง ความรู้สึกในความงาม ภาพที่งดงามในความคิดหรือภาพของความงามในสมอง (Image of Beauty) ศักยภาพของการรับรู้ความงามที่สามารถสัมผัสหรือรับความงามได้ต่างกัน ความงามที่ อาจเกิดจากภาพ จากเสียง จากจินตนาการ จากตัวอักษร หรือประสาทสัมผัสอื่น ๆ ใน ขณะเดียวกันสุนทรียศาสตร์ จึงหมายรวมถึง ศาสตร์หรือวิชาที่เกี่ยวกับความงาม ตามแนวคิดของ ชาวตะวันตกแล้ว สุนทรียศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา ปรัชญาตะวันตกที่มีรากเหง้ามาจาก ปรัชญากรีกโบราณ ปรัชญาที่เป็นการแสวงหา หรือความรักในภูมิปัญญา (Love of Wisdom) ใน ปรัชญากรีกได้มุ่งแสวงหาความจริง ความดี และความงาม โดยการแสวงหาความจริงที่มีวิวัฒนาการ มาสู่วิทยาศาสตร์ (Science) ความดีจะเกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ (Ethics) และความงามนำสู่เกี่ยวข้อง กับเรื่องราวของสุนทรียศาสตร์ (aesthetics) ปรัชญาหรือสุนทรียศาสตร์ที่อาจเป็นเรื่องของความเชื่อ เรื่องของทรรศนะ หรือเรื่องของเหตุผล ในบริบทความคิดใดความคิดหนึ่ง ในช่วงเวลาใดช่วงเวลา หนึ่ง หรือของนักปรัชญาหรือของนักสุนทรียศาสตร์คนใดคนหนึ่ง (วีรณ ตั้งเจริญ, 2546)

ความเป็นวัตถุวิสัยของสุนทรียศาสตร์ที่มุ่งในการพิจารณาสิ่งใดเพื่อค้นหาลักษณะที่ สวยงามของวัตถุนั้นๆ ดังนั้นคุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ของอัตลักษณ์เรือนไทยจึงเป็นคุณค่าที่ ผสานระหว่างคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมอันได้แก่ความสอดคล้องกันระหว่างอัตลักษณ์ของเรือน

ไทยคืออัตลักษณ์รูปธรรมที่แสดงออกทางด้านความงามผ่านรูปทรง สัดส่วน กับความสุนทรีย์ที่แสดง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่เข้าใช้สอยเรือนไทย ซึ่งส่งผลให้เกิดความสุขทางจิตใจให้แก่ผู้พบเห็น โดยคุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ของเรือนไทยจะแบ่งได้เป็น 3 ประเด็น ได้แก่

5.1.2.1 คุณค่าจากความงามของรูปทรงเรือนไทย

อัตลักษณ์ทางรูปธรรมของเรือนไทยอันได้แก่การยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมีปั้นลม เสาลั่นสอบ ตัวเรือนถอดประกอบได้ วัสดุที่นำมาจากไม้ธรรมชาติ และมีลานเรือนเล่นถึงกันนั้นเรียกรวมว่ารูปทรงและรูปร่างของเรือนไทย **ทั้งนี้จะเรียกโดยรวมของกายภาพทางด้านรูปธรรมทั้งหมดว่าเป็นรูปร่างหรือรูปทรงคือสิ่งที่ทำให้เกิดความประทับใจของผู้คนในแรกเห็นดังที่** แสงอรุณ รัตกสิกร (2540) กล่าวว่า

...ความประทับใจของผู้ที่มีต่องานสถาปัตยกรรมส่วนแรกและส่วนใหญ่อยู่ที่
รูปทรง (Form)...

เมื่อวิเคราะห์เรือนไทยในเรื่องความงามโดยอิงกับหลักการของศิลปะในการพิจารณา ความงามของรูปทรงจะประกอบไปด้วย ดุลยภาพ สัดส่วน ความกลมกลืน พบว่าเรือนไทยมีความกลมกลืนในแง่ของรูปทรงที่มีสัดส่วนลงตัวเป็นอย่างดีมาตามทีจตุรัตน์ กิรติวุฒิมงคล (2548) เสนอว่า

... ในเชิงคุณลักษณะรูปทรงของอาคารทรงไทย ...เรือนไทยจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตัวอาคารมีเสายกพื้นสูง เมื่อมองด้วยระยะห่างก็จะมองเห็นภาพรวมของทั้งหมดที่ประกอบไปด้วยหลายรูปทรง ที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กันทั้งหมด...มีลักษณะเป็น ระนาบสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้งประกอบเชื่อมโยงกันทั้งแนวนอนและแนวตั้ง... แลดูมีดุลยภาพและมีความหลากหลายทั้งในด้านขนาด ทิศทางและความเป็นมิติ ก่อให้เกิดค่าความงามอันน่าพึงพอใจแก่ผู้พบเห็น หรือผู้มีโอกาสสัมผัสรับรู้โดยตรง... รูปลักษณะ วัสดุของแต่ละรูปทรง มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่งผลให้รูปทรงโดยรวมแลดูกลมกลืนเข้าด้วยกัน...รูปทรงของอาคารทรงไทยได้แสดงค่าของความกลมกลืนในภาพรวมมากที่สุด...ในด้านความงาม เป็นรูปทรงที่มีลักษณะเฉพาะ แตกต่างจากรูปทรงที่อยู่อาศัยโดยทั่วไป เกิดจาก การประกอบกันของรูปทรงที่หลากหลายและแตกต่างกัน ทั้งด้านขนาด ทิศทาง และมิติ เป็นคุณค่าความงามของความแตกต่างที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นเอกภาพ...

รูปทรงในที่นี้จะประกอบด้วย สัดส่วน ขนาด และรูปลักษณะของเรือนไทยตามที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) ได้แสดงทรรศนะว่า

...ถ้าพูดถึงเชิงสถาปัตยกรรม ใคร ๆ เห็นก็ต้องพูดถึงเรื่องของความงามมันก็เป็นหลักกลไก...เวลาที่เรารัดสินรูปร่าง หน้าตา บุคลิก ก็เหมือนกับงานสถาปัตยกรรมไทยรูปร่างหรือสัดส่วนที่เหมาะสม... เรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมไทยที่มีความงามปรากฏผ่านรูปลักษณะที่พบเห็นเป็นบุคลิกภาพก็ออกมาเป็นเรือนที่อ่อนช้อย โปรงคุ่มแดดคุ่มฝน หน้าตาทั้งเรือนทั้งเหงา ทั้งหน้าบ้าน ทั้งรูปร่างรวม ๆ ของเรือน รูปร่างหรือสัดส่วนมีความเหมาะสมไม่สูงไปเตี้ยไป ทั้งรูปร่างรวม ๆ หน้าตาของเรือนมันสวย...

โดยที่อัตลักษณ์ของเรือนไทยที่เป็นหลังคาหน้าจั่วนั้นมีความงามที่ประกอบสร้างขึ้นมาจากสันสายที่อ่อนช้อยดังที่วิทย์ พิณคันเงิน (2550) กล่าวว่า

...จั่วของหลังคาเรือนไทยภาคกลางมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูงแผ่นไม้จั่วหลังคาที่เรียกว่าปั้นลมนั้นอ่อนระทวยทอดปลายทั้งสองด้านอ่อนช้อยขึ้นเล็กน้อย...

สอดคล้องกับนางสาวราย รวยเจริญ (วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556) นายช่างในการปลูกสร้างเรือนไทยที่สังเกตเห็นความสำคัญของรูปทรงโดยเฉพาะสัดส่วนของปั้นลมที่ต้องมีความงามที่เหมาะสมไม่มากไม่น้อยเกินไป

...ที่สำคัญก็คือทรง โดยเฉพาะสัดส่วนของปั้นลม...ไ้ที่ยอดมันเขาเรียกปั้นลม ก็จั่ว เหนงนี้ก็สำคัญ มันทำต้องให้มันไม่หักงอมากเกินไป...

เช่นเดียวกับที่รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล (วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2557) กล่าวถึงสัดส่วนของเรือนไทยไว้ว่า

...การตีความความงาม ขนาดเป็นเรื่องสำคัญ ขนาดต้องมีความลงตัว ไม่ใช่เอาเรือนไทยไปขยายขนาดมันก็ไม่ใช่เรือนไทย มันคือสัดส่วนที่ไม่เหมาะสมลงตัวกัน...

ดังที่นายนิยม กลิ่นบุปผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) กล่าวถึงความงามของหน้าจั่วเรือนไทยไว้ว่า

**...หน้าจั่วมันงามนะ มันเข้าทรงสามเหลี่ยมด้านเท่าพอดี เอนี่เป็นเกณฑ์
ทรงสามเหลี่ยมด้านเท่า...**

สอดคล้องกับที่นายแผน เอกจิตร (วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2556) ให้ข้อคิดเห็นเรื่อง
ของความงามของเรือนไทยที่แสดงถึงความอ่อนช้อยของรูปทรงว่า

...งามในเรื่องของตั้งแต่รูปทรง รูปทรงซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเรือน
ไทยที่ไม่เหมือนที่ไหน มีความอ่อนช้อยของรูปร่าง...นี่คือความงามที่ปรากฏกับสายตา
ในส่วนแรก...

สถาปัตยกรรมจะมุ่งเน้นความเป็นรูปทรงที่สัมพันธ์โดยตรงกับพื้นที่ว่างและ
สิ่งแวดล้อมเป็นประการสำคัญ เรือนไทยก็เช่นเดียวกันมีความกลมกลืนระหว่างตัวเรือนเอง และตัว
เรือนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ผลได้ที่ตามมาจากการทำเรือนทรงลิ่ม ก็คือ การแก้ไขในด้านความ
ลวดตาของส่วนหลังคา เมื่อต่อแผงกันสาดยื่นออกมาทำให้แลเห็นทรงหลังคาขนาดใหญ่มาก แต่เมื่อทำ
ทรงเรือนให้ลิ่มเข้าด้านในแล้วขนาดกว้างของชายคาและกันสาดก็พลอยหดถอยเข้าหาแกนกลางของ
เรือนด้วย ทำให้เกิดส่วนสัดที่พองาม ถ้าไม่ทำให้ทรงเรือนลิ่ม แล้วต่อกันสาดยื่นออกไปจะทำให้ดูส่วน
หลังคาดูใหญ่โตมาก คนแต่ก่อน เรียกว่า “เรือนหัวโต” เป็นรูปเรือนทรงไม่งาม เพราะหลังคาใหญ่กว่า
เรือน และผลพลอยได้จากการที่ทรงเรือนลิ่มและติดฝาเอียงเข้าหาตัวเรือน ก็คือ เป็นที่รับลมซึ่งพัดมา
ปะทะฝา แล้วไต่ขึ้นตามแผงฝาที่ลาดเอียงผ่านปลายฝาเข้าไปในเรือน ไปช่วยระบายความร้อนภายใต้
หลังคาเรือนอีกด้วย (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2542a)

5.1.2.2 คุณค่าความงามจากองค์ประกอบของเรือนไทย

องค์ประกอบของเรือนไทยอันประกอบด้วยเส้น สี ผิวสัมผัส ก่อให้เกิดความงามแก่ผู้
พบเห็น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันก่อให้เกิดความรู้สึกสวยงาม สงบ อัน
เป็นลักษณะของวัสดุที่นำมาใช้ ประกอบด้วยเส้นสายของเรือนไทยที่มีความอ่อนช้อยมองแล้วมีความ
กลมกลืน และผ่านการสร้างมาอย่างประณีตบรรจงทำให้ผู้พบเห็นสัมผัสถึงความงามในองค์ประกอบ
ของเรือนไทยได้ดังที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

...เรือนไทยมอดูแล้วสงบ มีความอ่อนหวานทางเส้น สีเป็นสีน้ำตาลไม้ดู
แล้วรมีรินสายตา...

(รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก, วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2556)

... ลักษณะทางสุนทรียภาพของเรือนไทยนั้นแสดงออกมาในหลายมิติ ที่เห็นได้
ชัดที่สุดคงเป็นเส้นสายโค้งนุ่มนวลอ่อนหวานของปั้นลมหลังคา ตัวหงา (ส่วนประกอบ
ที่อยู่ตรงปลายจั่วหลังคา ซึ่งดูเผิน ๆ คล้ายท่ามือในรำไทย) เสากลมเรียว และความ
ประณีตของส่วนประกอบเรือน นอกจากนี้วัสดุก่อสร้างที่เป็นไม้ และวัสดุธรรมชาติ
อื่น นั้นก็ดูละมุนตา ไม่สะท้อนแสงจ้าเข้าตาผู้อยู่เหมือนวัสดุหลาย ๆ อย่างใน
ปัจจุบัน...

(ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ, 2546)

...สีกับความกลมกลืน เป็นลักษณะทั่วไปของเรือนไทยที่ไม่มุ่งเน้นความเป็น
สีสัน สีที่ใช้จึงมีจำนวนน้อยสี ...ปรากฏความเป็นสีของเนื้อไม้และสีของกระเบื้อง
เคลือบสี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสีที่อยู่ในวรรณะสีเดียวกัน เช่น แดง ส้ม เหลือง น้ำตาลเข้ม
และขาว เป็นต้น จึงทำให้สีโดยรวมดูกลมกลืน...

(จตุรรัตน์ กิรติวุฒิปงศ์, 2548)

...สีที่เป็นธรรมชาติ เป็นสีของเนื้อไม้...สีของอะไรพวกนี้จะเป็นธรรมชาติ
โดยทั่วไป ก็จะสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ดูกลมกลืนไปกับธรรมชาติ
โดยรอบ...

(นายแผน เอกจิตร, วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2556)

...เรือนไทยมีค่าน้ำหนักของสีและแสงในแต่ละจังหวะ (Tone Shade
and Rhythm) ไม่ว่าจะเป็ความทึมสลับของผนังที่ถูกบังแดดโดยชายคาที่ยื่นยาว
หรือจะเป็นพื้นเรือนที่มันวาวอันเกิดจากการใช้งานและ ขัดถู และมีชานเรือนที่รับแดด
ที่บางช่วงก็สว่างจ้าหนักหนา แต่ในบางช่วงก็อ่อนนุ่ม ด้วยถูกรองแสงจากเงาของไม้

ใหญ่ที่ปลูกรอบ ๆ บ้าน หรือชานเรือนกลางบ้าน การจัดจ้งหะของระดับพื้นให้ก้าวเดิน หรือจะเป็นลวดลายของฝาปะกนหรือแปที่สลับกับกระเบื้องดินเผาบนหลังคา ก็ล้วนเป็นสิ่งที่พบได้ในเรือนไทย ซึ่งไม่ค่อยพบในบ้านเรือนสมัยใหม่...

(จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543)

...ในมุมต่าง ๆ ของชานเรือนก็ยังมีต้นไม้ อย่างตะโกตัด หรือไม้ก้อาจปลูกต้นไม้แทรกอยู่ตรงกลางชานเรือน ซึ่งเป็นการเพิ่มความชุ่มชื้นเข้าไปในตัวเรือน กรองแสงแดดจ้าให้กลายเป็นแสงรำไร เย็นรื่น มุมเล็กมุมน้อยในชานเรือนยังเพิ่มมิติต่าง ๆ ให้เรือน ไม่ใช่โล่งโล่งไปเท่านั้น...

(ปิยลดา ทวีปริงชีพร, 2546)

ซึ่งในการเลือกใช้เครื่องประกอบต่างๆ ของตัวเรือนในการใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติอันได้แก่ **เครื่องไม้ทำให้เกิดผัสสัมผัสที่อบอุ่น ร่มรื่น** แม้ว่าจะมีการผลิต วัสดุทดแทนไม้อย่างเช่นแผ่นไฟเบอร์ซีเมนต์แต่ก็ไม่สามารถ สร้างความรู้สึก (sensorial) ต่อผัสสัมผัสเช่นเดียวกับ วัสดุไม้จริงได้ การเปลี่ยนวัสดุไม้จริงเป็นวัสดุทดแทนไม้ นอกจากจะเป็นการปฏิเสธการสืบทอดงานช่างฝีมือในอดีต (รอยต่อหรือการเข้าไม้ในแบบต่าง ๆ) แล้ว ยังเป็นการลดคุณค่าเชิงนามธรรมที่เกิดจากรู้สึกทางสุนทรียะอีกด้วย ทั้งนี้นอกจากจะสื่อถึงการใช้ไม้เป็นวัสดุ หลักของเรือนไทยยังสะท้อนคติความเชื่อของผู้คน ในเรื่องระดับความเป็นถาวรวัตถุของงานสถาปัตยกรรมการแบ่งแยกวัสดุและระบบการก่อสร้างตามสถานะของผู้อยู่อาศัยระหว่างคนทั่วไปกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมถึงพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ผู้เปรียบดังสมมุติเทพ) ทำให้เห็นความ แตกต่างระหว่าง “บ้านเรือน” กับ “วัดและวัง” และเห็นความ แตกต่างระหว่างที่มาของคำว่า “ปลูก” กับคำว่า “ก่อ/สร้าง” ในเนื้อความหมายที่เกี่ยวข้องกันของคำ รวมถึง คุณลักษณะเชิงนามธรรมที่เกิดจากรู้สึกโดยตรงจาก วัสดุและกระบวนการก่อสร้าง ช่วยเน้นย้ำให้เราเห็นถึงคุณค่าของงานอีกด้วย (ศรีศักดิ์ พัฒนาศิน, 2550)

5.1.2.3 คุณค่าความงามจากการรับรู้สัมผัสเรือนไทย

ความงามที่เกิดจากรับรู้ทั้งหลายเกิดจากกระบวนการสัมผัสกับเรือนไทยหรือการใช้งาน สิ่งที่เราพบเห็นอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นคือเรื่องของบรรยากาศโดยรวม ด้วยเรือนไทยมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ดังนั้นการอยู่ในเรือนไทยจึงเสมือนถูกโอบล้อมด้วยธรรมชาติเกิดความรู้สึกร่มรื่น ปลอดภัย

อันนี้คือเสน่ห์ของเรือนไทยดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ (วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...คุณค่าของมันคือเสน่ห์ ถ้าพูดถึงเรือนไทยมันมีเสน่ห์ของบรรยากาศของพื้นที่...มันเป็นเสน่ห์ของการอยู่อาศัยแบบเมืองร้อนที่เป็นไทยด้วย เสน่ห์ในที่นี้มันมีทั้งความสามารถในการปรับตัวเองของเรือนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สามารถอาศัยผู้นในเรือนไทยได้โดยไม่ต้องอาศัยความพยายามอยู่ในพื้นที่ๆ รู้สึกปลอดภัยสบาย...คุณค่าของมันคือการที่ทำให้ได้สัมผัสชีวิตแบบที่เราคิดว่ามันเป็นชีวิตที่ดีสบาย...ในเรื่องของความงามมีเรือนไทยมันมีจังหวะของที่ว่างบางประการ ที่มันเหมาะกับตัวผู้ใช้ มีคุณค่าที่มันเชื่อมระหว่างตัวคนกับวิถีการอยู่อาศัย มันไม่ใช่พื้นที่ใหญ่โต และพอเหมาะกับการอยู่อาศัยที่สบายไม่อึดอัด...

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของเรือนไทยคือ เรือนใต้ถุนสูง ดูโปร่งเบา เพราะหลังคามีทรงสูง หลังคาหน้าจั่วหรือมีลักษณะสามเหลี่ยม มีความลาดเอียงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ **และที่สำคัญคือความรู้สึกสัมผัสที่รับรู้ได้เมื่อเข้าไปยังเรือนไทยคือความสงบ ร่มเย็น** ดังที่ฤทัย ใจจงรัก (ฤทัย ใจจงรัก, 2548, p. 282) ได้กล่าวว่า

...ถ้าเราได้มีโอกาสเดินผ่านเรือนไทยเดิม ความรู้สึกครั้งแรกจะบอกเราทันทีว่าเป็นเรือนที่มีความสงบร่มเย็น สิ่งที่เด่นชัดปรากฏออกมาในลักษณะนามธรรม คือความเงียบ ซึ่งเป็นความเงียบที่เกิดจากรูปลักษณะมิใช่เกิดจากเสียง ลักษณะของรูปทรงทั้งหมดจะเป็นด้วยเส้นที่มีแนวขนานกับพื้นดิน และขนานซึ่งกันและกัน รวมทั้งสีสนของไม้ จาก หรือกระเบื้องดินเผาชนิดไม่เคลือบรวมตัวกันขึ้น สะท้อนฉายออกให้เห็นปรากฏ ทำให้ผู้พบหรือผู้อยู่อาศัย เข้าใจถึงความเงียบสงบได้ทันที โดยที่ไม่ต้องมีผู้หนึ่งผู้ใดมาอธิบาย...

คุณค่าในเชิงความงามของเรือนไทยสรุปได้ว่าความงามของเรือนไทยเกิดจากการรับรู้การสัมผัสรูปธรรมของตัวเรือนในครั้งแรก และหลังจากที่เข้ามาสัมผัสการสัมผัสรับรู้แล้วเกิดความพึงพอใจและเกิดความงามในจิตใจ **ความงามที่เกิดจากรูปธรรมของตัวเรือนไม่ว่าจะเป็นความงามในเชิงทัศนศิลป์อันได้แก่สัดส่วน รูปร่าง เส้น สี แสงเงาที่เกิดขึ้นภายในเรือน และระหว่างเรือนกับสภาพแวดล้อมยังเกิดความเต็มเต็มให้แก่จิตใจของผู้พบเห็นให้เกิดความรู้สึกสงบ สบาย ปลอดภัย** เมื่อได้เข้าสู่สัมผัสเรือนที่เกิดขึ้นจากระบบการวางผังพื้นที่ใช้สอยของตัวเรือน การเลือกใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติ การปรับเปลี่ยนโทนแสงและเงาตามแต่ละสภาพการใช้สอยของพื้นที่ **ทำให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึก**

ถึงสภาวะน่าสบาย (Comfort zone) ที่เกิดขึ้นภายในเรือน เพราะความงามที่เกิดขึ้นนี้สอดคล้องไปกับธรรมชาติแวดล้อมเป็นองค์รวมทั้งหมดของวิถีการดำเนินชีวิตดังที่ศาสตราจารย์ ทัศนีย์ วงศ์อร่าม (วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

..เรือนไทย...เป็นอะไรที่เขามีชีวิตของเขา ๆ มีความงามของเขาที่เป็นความงามร่วมกับประโยชน์ใช้สอย งามกับการอยู่กับธรรมชาติ และสามารถอยู่ได้เป็นหลายชั่วอายุคน...

ทั้งนี้เนื่องจากศิลปะสามารถเป็นสื่อ นำผู้เข้าไปสัมผัสเข้าถึงมิติที่ลึกซึ้งในทางศาสนาได้ เป็นส่วนที่สามารถขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ได้ งานศิลปะที่ดีช่วยขัดเกลาจิตใจให้เกิดความสงบ นิ่ง และเย็น เข้าถึงภาวะที่โปร่งเบา และสัมผัสกับมิติที่อยู่ภายในจิตใจ (พระไพศาล วิสาโล, 2552) เมื่องานศิลปะคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม นั้นหมายถึงเรือนไทยคืองานศิลปะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นกัน หากวัฒนธรรม คือ วิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคมและสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมจึงเป็นการกล่าวถึงในทางดีงาม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีการปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา ตามสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เรือนไทยจึงเป็นผลพวงหรือภาพสะท้อนของวัฒนธรรม ศิลปะอาจเป็นวัตถุหรือเป็นปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เหลือตกทอดอยู่ หลังจากที่ว่าวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายอย่างหนึ่งในสังคม ในอันที่จะสืบค้นจากศิลปวัตถุหรือศิลปะที่เป็นปรากฏการณ์ เพื่อแสวงหาความรู้ลึกซึ้งนึกคิดและวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นการประยุกต์ความงามไปสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ในชีวิต และการประยุกต์ความงามไปสู่วิถีการดำรงชีวิตด้วยเช่นกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546) ทั้งนี้ด้วยมนุษย์มีวัฒนธรรมและสิ่งที่รากฐานวัฒนธรรมของมนุษย์คือศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มีการสัมผัส ทอดทางปัญญาและความคิดผ่านประสบการณ์ผลงานที่ได้มีการสร้างสรรค์ให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษา และยังเป็นการยกระดับจิตใจของผู้ที่เข้าพบเห็น สัมผัสซึ่งเรียกได้ว่าการรับรู้ผ่านสุนทรียารมณ์ (Aesthetic Sense) ที่ต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่ไม่สามารถเข้าถึงความจริง ความดี ความงามเหล่านี้ได้ (กองบรรณาธิการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2552)

ดังนั้นแล้ว คุณค่าของความงามของเรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงเฉพาะลักษณะทางกายภาพที่จับต้องมองเห็นได้เท่านั้น แต่เรือนไทยสะท้อนให้เห็นถึงบทเรียนอันมีค่าให้มนุษย์เป็นอย่างดีถึงเรื่องของการสถาปัตยกรรมแบบพอเพียงว่า (วีระ อินพันทัง, 2550)

...ด้วยคุณสมบัติสถาปัตยกรรมพอเพียง ในประการที่ปลูกสร้างขึ้นอย่าง **เรียบง่าย** พอเหมาะ พอควร ไม่ทำสิ่งที่ฟุ่มเฟือยเกินเลยความต้องการ ปลูกสร้างขึ้นอย่างมีเหตุมีผล ตรงตามความ **เป็นจริง** ไม่บิดเบือนหรือปิดบังอำพราง ในประการสำคัญเป็นสิ่งปลูกสร้างที่นับเนื่องเป็นสถาปัตยกรรม **ยั่งยืน** กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งหมดนี้คือความดีงามของสถาปัตยกรรม...

อย่างไรก็ตาม สุนทรียภาพหรือความงามในตัวตนของเรา ย่อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทั้งชีวิตส่วนตนและชีวิตในสังคม สุนทรียภาพอาจเป็นภาพของความงามที่เกิดขึ้นในการรับรู้หรือในจิตใจ สุนทรียภาพอาจเป็นเสมือนคุณภาพที่จะใช้ตรวจสอบหรือสื่อสารกับความงาม เมื่อกล่าวถึงคุณภาพในบุคคล ก็ย่อมมีดีกรีความแตกต่างมากหรือน้อยด้วยเช่นกัน **สุนทรียภาพก่อให้เกิดความสุข ก่อให้เกิดความปิติ ก่อให้เกิดสันติสุข เป็นความรู้สึกที่เป็นนามธรรม** แบ่งปันใครไม่ได้ ไม่มีผลประโยชน์ทางกายภาพ ทางวัตถุ หรือทางธุรกิจ เป็นโลกส่วนตัวที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อชีวิต แม้เราจะปราศจากหรืออ่อนด้อยในสุนทรียภาพ ชีวิตก็คงดำรงอยู่ได้ แต่เรากำลังสูญเสียศักยภาพที่มีความหมายยิ่งในชีวิต พร้อมกันนั้น "ความหมาย" ในการเป็นมนุษย์อาจอยู่ที่คุณค่าของ "สุนทรียภาพ" ในตัวตนด้วยเช่นกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546)

5.1.3 เรือนไทยมีคุณค่าด้านสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัย

การปลูกเรือนจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ สัมพันธ์กับศาสนา หรือสัมพันธ์กับคติ ความเชื่อแล้วแต่มีคุณค่าในแง่ของการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ผู้อยู่อาศัยทั้งสิ้น การปลูกเรือนไทยมีความเกี่ยวข้องกับฤกษ์ยามต่างๆ ในการปลูกสร้างทั้งนี้ก็เพื่อสร้างให้เกิดมงคลในการอยู่อาศัยและก่อให้เกิดสิริมงคลแก่เจ้าของเรือน ดังที่โชติ ภัลยาณมิตร (โชติ ภัลยาณมิตร, 2539) กล่าวว่า

...ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทใดก็ตาม หรือพิธีกรรมในศาสนาฮินดู หากพิธีกรรมนั้นจะอำนวยให้การดำเนินชีวิตของคนไทยได้รับความสงบทางจิตใจหรือเป็นทางให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทุกด้าน หรือเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสิริมงคลและความหวังแล้ว คนไทยก็จะยอมรับไว้เป็นทางปฏิบัติทั้งสิ้น...

...วิธีการปลูกเรือนที่ต้องอาศัยฤกษ์ยามในการยกเสาเอก การตั้งเสาเรือนตามทิศ หรือการทำขวัญนางไม้ประจำต้นเสานั้นตามความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ และเช่นเดียวกันการปิดเลขยันต์ลงบนตัวไม้โครงสร้างของเรือน เพื่อป้องกันผีปีศาจ

ป้องกันโจรภัย หรืออัคคีภัย ส่วนการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่เชื่อถือกันอยู่
ในปัจจุบันนั้นก็มิปรากฏในด้านการทำบุญเลี้ยงพระ และเจริญพระพุทธมนต์เพื่อเป็น
สิริมงคลแก่เจ้าของเรือนหลังใหม่....

คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นวิถีคิดของบรรพบุรุษของไทยเราที่นอกจากจะพัฒนารูปแบบ
ของเรือนไทยให้มีความสอดคล้องกับธรรมชาติดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังพบว่าสิ่งที่แฝงอยู่ในเรือน
ไทยและเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้เกิดความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยคือเรื่องของความเชื่อและความ
ศรัทธาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ดังที่ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา อ้างถึงในวันดี พินิจวรสิน (2548) ซึ่งให้เห็น
ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างผู้อยู่อาศัยในเรือนไทยภาคกลางและลักษณะตัวเรือน โดยในอดีต
ก่อนที่จะมีการสร้างบ้านใหม่ ขนาดและสัดส่วนของเรือนไทยภาคกลางถูกคำนวณจากวันเดือนปีเกิด
ของสามีและภรรยาที่จะเป็นเจ้าของเรือน ในแต่ละเรือนจะมีขนาดและสัดส่วนที่มีความแตกต่างกัน
ออกไป และข้อปฏิบัตินี้ถือเป็นมงคลเหมาะสมสำหรับแต่ละครอบครัวโดยจำเพาะ ความสำคัญนี้ทำให้
เห็นว่าเรือนไทยภาคกลางในอดีตเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของชีวิตเจ้าของบ้าน ในขณะที่เดียวกันทั้งเจ้าของ
บ้านและตัวเรือนได้ประกาศถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน และยังเป็นกุศโลบายให้เกิดความหวง
แหนในเรือนของตน

สอดคล้องกับที่นายนิยม กลิ่นบุปผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) กล่าวเรื่อง
การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเรือนกับเจ้าของในตัวอย่างของการสร้างเรือนหอไว้ว่า

...สมัยก่อนเขาปลูกเรือนหอ เขาเอาดวงชะตาวันเดือนปีเกิดของคู่บ่าวสาวมา ผูกไว้
กับชื่อเรือนเลย เหมือนกับว่าเรือนเป็นชีวิตทั้งชีวิตของคุณี่นะ จะได้อยู่กับไปจนแก่จนเฒ่า...

ดังนั้นจะเห็นว่าคุณค่าของอัตลักษณ์ที่เป็นนามธรรมคือสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัยให้เกิดความ
ผูกพันระหว่างตนเองกับเรือนไทย เกิดความหวงแหน รักในที่อยู่อาศัย และเห็นค่าในที่อยู่อาศัยและ
สภาพแวดล้อมโดยรอบที่อยู่อาศัยของตน

5.1.4 เรือนไทยมีคุณค่าส่งเสริมความดีงามแก่ผู้ใช้สอย

เรือนไทยเป็นเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยในการปรับพฤติกรรมของมนุษย์ให้คงอยู่ใน
คุณความดี โดยผ่านพื้นที่ใช้สอย ตลอดจนจนระบบความคิดที่แฝงมาจากกระบวนการคิดในการปลูก
เรือน เพราะสถาปัตยกรรมเป็นงานแขนงหนึ่งของงานศิลปะ ซึ่งศาสตร์แห่งศิลปะนั้นสามารถกลม
เกลายจิตใจของมนุษย์ให้มีความประณีตและยกระดับจิตใจให้สูงยิ่งขึ้นดังที่ ระบุ ศาคริก (2547)
กล่าวไว้ว่า

...งานศิลปะ ซึ่งช่วยให้มนุษย์มีสมาธิในการแสดงออกจากความจริงที่อยู่ใจ
...เป็นผลงานที่ฝึกฝนจิตใจให้เป็นผู้ซื้อสัตย์ต่อตนเอง โดยไม่ลืมนคุณค่าของพื้นดิน...

5.1.4.1 คุณค่าเรือนไทยส่งเสริมให้ครอบครัวรู้จักหน้าที่ของตนเอง

การรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของครอบครัว เรือนไทยมีคติตามส่วนประกอบของ เรือนคือ “หลังคา ฝา รั้ว ครัว ลม” หลังคากับฝา รั้วเป็นสิ่งที่ป้องกันคุ้มครองผู้อยู่อาศัยให้พ้นภัย นานาประการก็เปรียบได้กับผู้ชายที่เป็นพ่อบ้านผู้นำครอบครัว ส่วนครัวและลมนั้นเปรียบได้กับผู้หญิง ซึ่งเป็นแม่เรือน เพราะหน้าที่การครัวและการคลี่คลายลมร้ายให้กลายเป็นลมดีนั้น ก็คือแม่เรือน จึง ได้รับการยกย่องว่าเป็น “แม่ศรีเรือน” เรือนไทยที่สมบูรณ์จึงต้องประกอบด้วยผู้ชายและผู้หญิง (วิทย์ พิณคันเงิน, 2550)

สอดคล้องกับที่นายนิยม กลิ่นบุปผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) กล่าวเรื่อง หน้าที่ที่คนในครอบครัวพึงกระทำผ่านคติที่แฝงในการปลูกเรือนว่า

...สมัยก่อนเขาปลูกเรือนหอ เขาก็เอาเศษดวงชะตาของคู่บ่าวสาวผูกไว้กับชื่อ เรือนเลย เหมือนกับว่าเรือน...มันเป็นชีวิตทั้งชีวิตของคู่นั้นนะ จะได้อยู่กันไปจนแก่จน เฒ่า เขาถึงเปรียบว่าเรือน 3 น้ำ 4...เรือนนี้ก็เปรียบรวมไว้ทุกอย่างที่มีความหมาย ...คนสมัยก่อนผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว ถ้าผู้นำเป็นมีจฉาทิฐิ ครอบครัวจะร่มเย็นเป็น สุขได้ดี เพราะฉะนั้น ก็ผู้นำครอบครัวผู้นี้ ซึ่งจะเป็นผู้นำครอบครัวให้เป็นสัมมาทิฐิ เหมือนกับที่เราเลือกผู้บริหารบ้านเมืองไม่เป็นสัมมาทิฐิ...

ซึ่งเรือนสามน้ำสี่นี้เป็นดังสุภาษิตที่สอนให้ผู้หญิงรู้จักหน้าที่ และการประพฤติตัวอัน พึงกระทำ ดังความที่ว่า **เรือนสามน้ำสี่** คือ คุณสมบัติของกุลสตรีไทยควรปฏิบัติ เพื่อเป็นการรักษา บ้านเรือนให้น่าอยู่ อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อการออกเหย้าออกเรือน เพื่อให้ครอบครัวตนเองออกไปให้มีความเพียบพร้อมด้วยความน่าอยู่ (บัวหน่อ เมืองพลาญ, 2551) อันประกอบไปด้วย

...เรือน เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อทุกๆก้าวย่าง เป็นสถานที่ที่มีผลต่อ ความเป็นอยู่ บ้านคือปัจจัยสี่ที่สำคัญ แต่ภายในเรือน หรือบ้านของผู้หญิง จะมีความสำคัญเพิ่มขึ้นมา ซึ่งต้องดูแลให้ดี เพราะเป็นที่กุลสตรีไทยใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่นี้ ...**เรือนที่ 1 เรือนนอน** ผู้หญิงย่อมมีโลกส่วนตัวของตัวเอง ที่นอนคือ สถานที่บอกได้ว่า คุณเป็นคนที่มีระเบียบมากน้อยเพียงใด...**เรือนที่ 2 เรือนครัว** คือ สถานที่ที่ผู้หญิงใช้ในการประกอบอาหาร...หากเรือนนี้ สกปรก รกรุงรัง หรือ ไม่สะอาด ก็ยากที่จะปรุง

อาหารให้อร่อยได้... **เรือนที่ 3 เรือนผม** เป็นการกล่าวโดยรวม โดยยกตัวอย่างผมมาเป็นตัวแทนของความสวยความงาม ผู้หญิงที่มีผมงาม ถือว่าเป็นเบญจกัลยาณี...

...น้ำสี่... **น้ำที่ 1. น้ำจิตน้ำใจ**...สตรีที่ดีต้องมีน้ำใจเอื้ออาทรแก่ผู้ที่อยู่ในบ้านเรือนของตน ตั้งแต่พ่อเรือนหรือสามีของตน ไปจนถึงบริวารในบ้าน การผูกพันกันด้วยน้ำใจนี้ ทำให้ครอบครัวมีความสุขแน่นแฟ้นอย่างที่เรียกกันว่า ล้อมรั้วด้วยรัก... **น้ำที่ 2. น้ำดื่มน้ำกิน** น้ำดื่ม ทุกๆบ้าน หากขาดซึ่งสิ่งนี้แล้วหาได้เป็นบ้านไม่ เพราะไม่ว่าจะกินกรรมอะไรก็ต้องมีการกินการดื่ม การจัดเตรียมน้ำให้พอเพียงและสะอาดนั้น เป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่ง ทุกบ้านเมื่อรับประทานอาหารเสร็จ น้ำดื่มถือเป็นสิ่งจำเป็น ...จากคำโบราณ ที่บอกว่า "เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ" สิ่งแรกที่จะให้กันได้ คือ การมีน้ำดื่มสักแก้วสักขัน เพื่อให้แขกได้พักผ่อน หรือก่อนที่จะเจรจากันต่อไป...**น้ำที่ 3. น้ำอาบ**...หมายโดยรวมคือน้ำใช้ทั่วไป...น้ำอาบสตรีไทยต้องเตรียมไว้ เพื่อให้พ่อให้พี่ ให้สามีได้อาบเพราะผู้ชายจะทำงานมาเหนื่อยๆไม่มีเวลาได้ไปตักน้ำมาให้อาบหรืออาบน้ำให้ขาด ...**น้ำที่ 4. น้ำเต้าปรง หรือ น้ำปรง** น้ำชนิดนี้ เป็นน้ำที่ให้กับบรรพบุรุษหรือ ผู้ที่มีพระคุณ ที่คอยปกป้องรักษา บ้านทุกบ้านจะมีเทวดาประจำบ้าน บ้างก็ว่า ผีเหย้าผีเรือน บ้างก็ว่า เจ้าที่เจ้าฐาน การมีน้ำชนิดนี้ไว้ในบ้าน อาจจะเป็นหิ้งพระ หรือ ศาลพระภูมิบ้าน ก็จะเป็นการดี...

เรือนสามน้ำสี่ คือปราชญ์อย่างหนึ่งของบรรพบุรุษของเราที่ได้ให้ไว้ เป็นคติสอนใจให้รู้จักการการครองเรือน โดยเป้าหมายเพื่อความเป็นกุลสตรีที่งดงาม **ดังนั้นพื้นฐานการทำหน้าที่ของตนเองอย่างครบถ้วนจะช่วยให้การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัวอยู่อย่างผาสุกและเป็นสิ่งที่พึงประพฤติปฏิบัติและส่งเสริมให้บังเกิดขึ้นในทุกครัวเรือนเป็นอย่างยิ่ง**

5.1.4.2 คุณค่าเรือนไทยส่งเสริมให้เกิดกาลเทศะในวิถีคิด

เรือนไทยสร้างความตระหนักให้แก่มนุษย์โดยผ่านเรื่องของความเชื่อ และรูปทรงของเรือนในเรื่องของ**กาลเทศะ** เพื่อให้ผู้ใช้สอยเกิดความตระหนักรู้ได้และเอื้อต่อพฤติกรรมการพัฒนาในระดับสังคม ดังที่ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ (2546) กล่าวว่า

...ลำดับสูงต่ำของพื้นที่วางในเรือน การปลูกเรือนตามคตินิยมแบบไทยนั้น มักกำหนดพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ให้แยกจากกันโดยอาศัยการยกพื้นระดับพื้นเป็นหลัก อาจพูดได้ว่าลักษณะดังกล่าวเป็นการสะท้อนความคิดแบบ “ฐานานุศักดิ์” ของสังคมไทย คำว่า ฐานานุศักดิ์ ก็คือลำดับชั้นต่าง ๆ ซึ่งมีได้เป็นการแบ่งชั้นวรรณะ หากแต่เป็น

ลักษณะสังคมที่พึงพาในรูปของผู้ใหญ่-ผู้น้อย... คนไทยนั้นเชื่อว่าทำเป็นของต่ำและสกปรก ในขณะที่หัวเป็นของสูง ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงการจับศีรษะผู้อื่น ...การก้มน้อมศีรษะถือเป็นการแสดงความเคารพ และยังไม่นิยมสวมรองเท้าในบ้านเรือน เนื่องจากยังนิยมนั่งหรือนอนกับพื้นอยู่ ความเชื่อเรื่องเหล่านี้เองที่ถือแสดงออกในลักษณะการปลูกเรือน กล่าวคือชาน หรือ นอกชาน ซึ่งเป็นพื้นที่ใช้เดินไปมา หรือทำกิจกรรมกึ่งกลางแจ้ง จะอยู่ในระดับต่ำสุด เมื่อขึ้นมาบนเรือน ส่วนระเบียงซึ่งใช้นั่งเล่นรับประทานอาหาร ไปจนถึงนอน ก็จะยกพื้นขึ้นมาหนึ่งระดับ แล้วยกอีกระดับเมื่อเข้าสู่ในตัวเรือน ซึ่งเป็นบริเวณส่วนตัวที่สุดที่ใช้นอนและเก็บของมีค่า จะเห็นว่าระดับที่สูงที่สุดก็คือส่วนที่ใช้นอน ซึ่งก็คือบริเวณที่วางศีรษะนั่นเอง...นอกจากการเปลี่ยนระดับพื้นแล้ว ระหว่างระเบียงกับในตัวเรือนยังถูกแบ่งด้วยธรณีประตู ด้วยลักษณะดังกล่าวพอจะรู้สึกได้ว่าการเคลื่อนไหวไปมาในเรือนไทยนั้น ต้องการความระมัดระวังอยู่มากทีเดียว ทั้งยกพื้นทั้งธรณีประตูทำให้จะก้าวแต่ละครั้งน่าจะต้องมีสติพอควร...ผู้อยู่ในเรือนไทยน่าจะมียุทธศาสตร์ยามราชนวมวลแหลมซ้อย...

สอดคล้องกับวันดี พินิจวรสิน (2548) กล่าวถึงเรื่องกาลเทศะที่เป็นความตระหนักรู้ที่แฝงมากับเรือนไทยไว้ว่า

...ในสังคมไทยผู้ที่เป็นเด็กมักจะต้องแสดงถึงความเคารพต่อผู้ใหญ่เสมอ และชนบประเพณีนี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนต่อการจัดที่นั่ง โดยเฉพาะที่ระดับพื้นบ้านของเรือนไทยที่กำหนดตามความอาวุโสของสมาชิกในครอบครัว โดยปรกติระดับพื้นบ้านที่สูงกว่าจะเอาไว้สำหรับผู้สูงอายุที่เคารพของครอบครัว ส่วนระดับพื้นที่ต่ำกว่าจะเอาไว้สำหรับเด็กหรือคนที่อายุน้อยกว่า...

นอกจากนี้ระบบพื้นเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ของโครงสร้างสังคมที่ถูกพรางตัวอยู่ในการแบ่งพื้นที่ใช้สอยในเรือนไทย ระบบศักดินาในอดีตเป็นการทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชาชนทั่วไปและเจ้านายกับไพร่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ที่มีใช้การมุ่งเน้นหลักการแห่งระบบสังคมระบอบการปกครองและการถือครองที่ดินเหมือนวัฒนธรรมตะวันตกในสมัยโบราณ กลวิธีในการปฏิบัติในระบอบศักดินาของไทยเป็นการสะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมแบบของการพึ่งพาอาศัยแบบเคารพซึ่งกันและกันที่เป็นแบบฉบับของไทย (วันดี พินิจวรสิน, 2548)

ซึ่งเรื่องของกาลเทศะต่างๆเหล่านี้เป็นเรื่องของการขัดเกลาพฤติกรรมของคนให้รู้จักอ่อนน้อม ถ่อมตน มีมารยาทในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งกายและใจจึงเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าที่ควรปลูก

ฝั่งให้ยาวชน คนรุ่นหลังตระหนัก เพื่อให้สังคมเกิดความเกื้อกูลกัน และอาศัยพึ่งพาต่อกันให้สังคมเกิดความสงบสุข

5.1.5 เรือนไทยมีคุณค่าด้านความตระหนักรู้และสำนึกรักแผ่นดิน

ด้วยเรือนไทยเกิดมาจากสภาพแวดล้อมที่ตั้ง ภูมิอากาศ ที่เป็นเมืองไทยการที่เรือนไทยก่อให้เกิดคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและสร้างความตระหนักรู้ให้ผู้นักแผ่นดินถิ่นเกิด ทั้งนี้ด้วยความที่เรือนไทยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หากสภาพแวดล้อมที่ตนอยู่เกิดความเปลี่ยนแปลงย่อมจะทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรอยู่อาศัย การเข้าสู่ความทันสมัยในปัจจุบันทำให้หลายประเทศหันมาสนใจอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตน โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่เสมือนเป็นกระจกเงาสท้อนให้เห็นรากเหง้าของวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ ดังที่นพดล ตั้งสกุล (2546) กล่าวว่า

...หลายประเทศในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ได้ตั้งคำถามโดยเริ่มค่านึงถึงลักษณะอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น สิ่งทีพึงกระทำคือ การหาลักษณะเฉพาะของตนท่ามกลางหลายประเทศ เพราะเป็นเสมือนหนึ่งกับเป็นการประกาศให้โลกทราบถึงสิ่งที่มีคุณค่าที่มีความแตกต่างจากชาติอื่นๆและง่ายต่อการจดจำ... การค้นหาคุณค่าของตนท่ามกลางกระแสความนิยมใหม่และความเป็นตะวันตก รวมทั้งการหาจุดที่สมดุลระหว่างประเพณีดั้งเดิมและความเป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่จึงอยู่ในกระแสความนิยมของประเทศเหล่านี้...

...สถาปนิกหลายคนได้สร้างกระแสในการสร้างภาพลักษณ์ของการหาอัตลักษณ์เฉพาะตัวในงานออกแบบอาคารร่วมสมัยด้วยการเชื่อมโยงกับงานแบบประเพณีนิยม วิสัยทัศน์ทางสถาปัตยกรรมจึงมุ่งเน้นที่จะรองรับวิถีชีวิตในปัจจุบันหลังจากที่ถูกครอบงำตามแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่... การค้นหาอัตลักษณ์จึงมองย้อนกลับมายังสิ่งที่มีคุณค่า อันเป็นพื้นฐานที่มีอยู่เดิม รวมทั้งการศึกษาเพื่อความเข้าใจถึง บริบททางวัฒนธรรมที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน...

ทั้งนี้กรณีของประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรมและมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ก่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของแผ่นดินถิ่นเกิด โดยเฉพาะเรือนไทยที่ผ่านกระบวนการคิด ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของไทยในการปรับปรุงอย่างลงตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของประเทศ

ไทย จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความตระหนักรู้ในการรักแผ่นดินได้เป็นอย่างดี ดังที่นายปองพล ยาศรี (วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...เรือนไทยภาคกลางมันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่ ๆ สามารถบอกได้เลยว่าเป็นสถาปัตยกรรมไทยที่สมบูรณ์ไปเรียบร้อยแล้ว...ไม่ว่าสัดส่วนรูปทรงก็สัมพันธ์กับ ๆ human scale คือสัดส่วนของมนุษย์ ของการใช้อยู่อาศัย แล้วก็สัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศทำให้เกิดสัดส่วนความงามที่ลงตัว...แต่ที่สำคัญก็คือ เรือนไทยแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาเทคนิคเชิงช่างโบราณ ซึ่งสิ่งนี้ทำให้สามารถเอาไปต่อยอดในอนาคต หากเราได้ย้อนกลับมาศึกษาตีช่างอะไร แนวคิดของช่างโบราณวิธีการของช่างโบราณ แล้วนำมาต่อยอด เพราะว่าช่างโบราณเขาคิดจาก ๆ สภาพแวดล้อม จากที่ตั้ง จากลักษณะของคนไทย จากความเชื่อ จากพระพุทธศาสนา หรือจากความสัมพันธ์ในเชิงของครอบครัว ในเชิงเครือญาติ...ก่อให้เกิดความรักในตัวเองในความสามารถที่นำมาประยุกต์ได้...ความรักต่อพื้นที่ที่เราอยู่อาศัย...

สอดคล้องกับที่ระพี สาคริก (2553) กล่าวถึงความรักแผ่นดินถิ่นเกิดอันสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติของแผ่นดินและการสร้างความตระหนักรู้ในตนไว้ว่า

...เมื่อพูดถึงความรักแผ่นดินถิ่นเกิดอันเป็นสัจธรรมของชีวิตเราแต่ละคนความจริงแล้ววิญญาณความรักในเรื่องนี้ ทุกคนมีอยู่อย่างเป็นธรรมชาติมาแล้ว เว้นไว้แต่ว่าวิถีการดำเนินชีวิตของเราตกอยู่ในความประมาททำให้ขาดการสำรวจตัวเองให้เห็นความจริงเรื่องนี้ได้อย่างลึกซึ้งอยู่เสมอ ย่อมทำให้ไม่อาจนำออกมาใช้ประโยชน์มุ่งไปสู่การสร้างสรรคสิ่งที่มีคุณค่าให้มันคงอยู่ได้อย่างเป็นธรรมชาติ...เมื่อพูดถึงวิญญาณความรักแผ่นดินถิ่นเกิด ถ้าจะมองบนพื้นฐานชีวิตคนในสังคมปัจจุบันแล้ว คิดว่าชีวิตจะดำรงอยู่เพื่อการเรียนรู้ คงจะต้องรู้จักแยกแยะทุกสิ่งทุกอย่างที่สัมพันธ์อยู่กับชีวิตประจำวันของเราแต่ละคนออกจากสิ่งที่มีผลเชื่อมโยงอยู่กับจิตใจตนเอง เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปได้อย่างอิสระ...

...สิ่งแรกคงจะได้แก่บุุกรรมที่มีอยู่แล้วในรากฐานจิตใจของเราแต่ละคนมาตั้งแต่เกิดอย่างที่เรียกกันว่า “บุญเก่ากรรมเก่า” ส่วนอีกด้านหนึ่งน่าจะได้แก่การปฏิบัติตนซึ่งมีการเรียนรู้บนพื้นฐานธรรมชาติซึ่งมีอยู่แล้วภายในจิตใจตนเอง โดยผลกระทบที่ได้รับจากการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์บนพื้นฐานสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลาย...รากฐานจิตใจเราเองในขณะที่สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมที่มีสิ่งล่อตาล่อใจให้เราหลงใหล แม้สิ่งที่เข้ามาทำให้จิตใจเราจำต้องเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ รวมทั้งสอง

ด้านซึ่งมีอยู่อย่างเป็นธรรมชาติมาแล้วในอดีต หากจิตใจเราจะสามารถต่อสู้กับผลกระทบของมันได้อย่างมั่นคงเข้มแข็ง ย่อมนำไปสู่การชำระล้างมลทินที่เปราะเปื้อนอยู่ในรากฐานจิตใจเรามาแต่อดีตให้เบาบางลงไป รวมทั้งช่วยให้สามารถหยั่งรู้ความจริงของชีวิตตัวเองได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น...ดังเช่นที่คนในอดีตเคยปรารถนาฝากเอาไว้ว่า “ขอให้สอนชนรุ่นหลังจากความจริงที่ชีวิตตัวเองได้ประสบมาแล้ว โดยไม่คิดว่าเรื่องนี้น่าอับอายขายหน้าจึงไม่กล้านำมาเปิดเผย เรื่องนั้นควรจะนำมาอวดเพื่อยกตัวเองให้สูงยิ่งขึ้น” พฤติกรรมที่ได้กล่าวมาแล้ว มันควรจะเป็นคุณสมบัติของเราแต่ละคนซึ่งเติบโตขึ้นมาบนพื้นฐานที่ถูกเรียกว่า “เป็นผู้ใหญ่อย่างแท้จริง” แทนที่จะอยู่อย่างไม่สนใจที่จะรับผิดชอบ ซึ่งมีผลทำให้ชีวิตชนรุ่นหลังไม่อาจถือเป็นแบบอย่างที่ดีได้...

ดังนั้นเรือนไทยจึงถูก “ปลูก” และ “ปรุง” ขึ้นด้วยความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าของที่อยู่อาศัยที่สัมพันธ์กับผู้อยู่ สัมพันธ์กับธรรมชาติ และคติความเชื่อที่ส่งเสริมให้คนที่อยู่อาศัยเกิดความรักสามัคคี เกื้อกูลกัน เป็นแบบอย่างซึ่งกันและกันได้ในครอบครัว คือที่มีผู้ใหญ่สอนเด็ก สอนให้คนรุ่นหลังเข้าใจถึงธรรมชาติและสอนให้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และสอนให้รู้จักคุณค่าของแผ่นดินและที่อยู่อาศัยเป็นอย่างดี ทั้งนี้หากมีการปลูกฝังความตระหนักสำนึกผู้รักแผ่นดินถิ่นเกิดย่อมที่จะสร้างคนที่มีวิธีการคิดถึงประโยชน์ต่อสังคมในภาพรวมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ของตนเองฝ่ายเดียวเพื่อที่จะสร้างคนที่เป็นกำลังในการพัฒนาชาติให้เกิดความสงบร่มเย็นตลอดไป

5.2 คุณค่าอัตลักษณ์เรือนไทยต่อสังคม

เรือนไทยนอกจากทรงคุณค่าต่อมนุษย์อันผ่านกระบวนการใช้สอยเรือนไทย ความงาม และการสร้างความตระหนักรู้ต่อตนเองในด้านต่างๆ แล้วอัตลักษณ์เรือนไทยยังเกิดคุณค่าต่อสังคมด้วยดังต่อไปนี้

5.2.1 เรือนไทยมีคุณค่าแฝงหลักธรรมพุทธศาสนา

การศึกษาถึงจริยศาสตร์หรือคุณค่าทางจริยธรรมอันเป็นแก่นวิद्याการที่เกี่ยวกับคุณค่าทางด้านความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์เป็นหนึ่งในทฤษฎีของคุณวิทยา ซึ่งมีส่วนใกล้เคียงกับศีลธรรมแต่ทำหน้าที่ไม่เหมือนกัน จริยศาสตร์นั้นจะทำหน้าที่ในการหาเหตุผลเพื่อจะวิเคราะห์ว่าดีหรือชั่วนั้นคืออะไร คุณค่าทางจริยธรรมนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับตัวผู้ตัดสิน และไม่ขึ้นอยู่กับสิ่ง

ใด แต่เป็นค่าที่ตายตัวที่มีอยู่โดยตัวของมันเอง ไม่ว่าจะใครจะมอง หรือใครจะเป็นผู้ตัดสิน ก็จะบอกว่
สิ่งนั้นดี (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ et al., 2541)

สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนไทยในเชิงนามธรรมที่มีคุณค่าทางจริยศาสตร์ คือ เรื่อง
คติความเชื่อ สัญลักษณ์ความหมายที่แฝงภายใต้ลักษณะของเรือนไทยที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา
ถึงความเหมาะสมถูกต้องทางพฤติกรรมของมนุษย์ อันได้แก่ผู้ที่มาใช้เรือนหรือสัมผัสกับเรือนไทย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งเสริมด้านความเป็นครอบครัวอันเป็นพื้นฐานที่เล็กที่สุดของสังคม ทั้งนี้การที่คน
มักจะชมเชยผลงานต่างๆ ว่ามีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ อันได้แก่ความงาม ความประทับใจในสิ่งที่พบ
เห็น เพราะมันมีคุณลักษณะทางจริยศาสตร์ด้วย คือ **ปลูกเร้าให้เกิดความเมตตา กรุณา ทำให้ผู้ชม
เกิดความสบายใจ และเสริมสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาในทางศาสนา** ศิลปะจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่มีคุณค่า
ในตนเองและผู้รับใช้ศีลธรรม ดังนั้นจึงถือว่างานศิลป์ต้องรับใช้ศีลธรรมหรือส่งเสริมศีลธรรม และชีวิต
ที่มีจริยธรรม (Ethical life) ด้วย ไม่ใช่เพียงเป็นภาพสะท้อนของจิตสำนึกทางศีลธรรมเท่านั้น (ภัทร
พร สิริกาญจน, 2545)

เรือนไทยได้อิงเอาหลักธรรมของพุทธศาสนามาใช้ผ่านทางรูปลักษณ์ของตัวเรือน
อาทิ หน้าจั่วของเรือนดังที่โชติ กัลยาณมิตร (2539) กล่าวว่

...ลักษณะสถาปัตยกรรมของเรือนไทยที่แสดงให้เห็นคติธรรมทางศาสนาที่
สำคัญ คือการออกแบบจั่วเรือนเป็นแบบจั่วพรหมพักตร์ ซึ่งแปลว่าหน้าของพรหมการ
ทำจั่วพรหมพักตร์นั้นก็เพื่อจะให้ได้ความหมายของพรหมวิหาร อันเป็นหลักธรรมที่
พุทธศาสนิกชนควรถือปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เตือนให้เจ้าของเรือนและผู้อยู่อาศัยต้องระลึก
เสมอว่าตนเป็นผู้มีพรหมวิหารหรือให้สมมุติว่ที่นี่เป็นที่อยู่ของผู้ที่เป็นพรหม เพื่อที่
ทุกคนจะได้กระทำความดี มีความเมตตา กรุณา มีมูทิตาและอุเบกขา ...

ด้วยหลักธรรมอันเป็นพรหมวิหาร 4 คือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ เป็นหลักความ
ประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและเป็นการกำกับความประพฤติ จึงเชื่อได้
ว่ดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุต
โต) (2547a) อันประกอบไปด้วย

1. เมตตา (ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี
และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า - loving-kindness; friendliness;
goodwill)
2. กรุณา (ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัด

ความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ - compassion)

3. มุทิตา (ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป - sympathetic joy; altruistic joy)

4. อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุ อันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาธิบดีชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน - equanimity; neutrality; poise)

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษยสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษารธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม...

สอดคล้องกับที่วีรธน์ ตั้งเจริญ (2546) กล่าวถึงหลักการดำรงตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนาว่า

...โลกของชาวตะวันออก เป็นโลกของการแสวงหาความสงบสุข ความเป็นสันโดษส่วนตน ความสงบสุขและความสันโดษที่ผูกพันกับธรรมชาติ เราพยายามศึกษาจากข้างใน จากตัวตนของเรา เพื่อนำไปแก้ปัญหาโลกภายนอก เช่น พุทธศาสนา สอนให้เรามี พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา **เมตตา** ที่มุ่งสร้างความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข ให้โลกสันติสุข **กรุณา** ความสงสาร ความหวั่นไหว ช่วยเหลือผู้อื่นเห็นทุกข์ ปลดเปลื้องทุกข์ **มุทิตา** ความชื่นชมยินดีที่เห็นผู้อื่นได้ดี มีความสุข ไม่อิจฉาริษยา **อุเบกขา** ความวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียง การใช้ปัญญาพิจารณาโดยสมควรแก่เหตุ สอนเรื่องไตรสิกขา สอนให้เรามีศีล สมาธิ ปัญญา สอนให้เราพร้อมและมั่นคงในความดีงาม มีความมุ่งมั่น มีสมาธิ มีความเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และใช้ปัญญา ความรู้ ความคิด ในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เป็นต้น ...สังคมไทยได้รับกระแสอิทธิพลความคิดที่หลากหลาย ความหลากหลาย นั้นก่อให้เกิดพลวัตขึ้นในสังคมก่อให้เกิดการปรับตัวยืดหยุ่นอยู่ตลอดเวลา...

ดังนั้นแล้วการนำเอาหลักธรรมทางศาสนามาแฝงไว้ในตัวเรื่อนเพื่อให้ผู้ยู่ฟังตระหนักถึงหลักธรรมที่ควรต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นสิ่งที่เตือนใจภายในครอบครัว เพราะความผาสุกของคนไทยในอดีตก็คือ “การให้” ต่อบุคคลอื่น แนวความคิดนี้ได้ถูกถ่ายทอดสู่การแสดงออกเป็นรูปธรรมของจัวหน้าพรหมในเรื่อนไทยภาคกลาง (ประเวศ วะสี อ้างถึงใน วันดี พินิจวรสิน (2548)

เช่นเดียวกับที่พัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร (2526, pp. 42-43) กล่าวถึงคุณธรรมว่าเป็นสิ่งที่ช่วยขัดเกลาจิตใจของคนและส่งผลต่อสังคมในภาพรวมไว้ว่า

...ซึ่งผู้ที่ได้มีการปรับปรุงจิตใจให้ฝึกฝในศีลธรรม คือ เราทุกคนยอมทราบ ว่า อะไรถูก อะไรผิดด้วยกันทั้งนั้นแลยอมฝในคุณงามความดีด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเราไม่ชอบอะไร คนอื่นก็คงไม่ชอบเหมือนกัน จึงควรวางตนเป็นคนช่างใช้ความคิดเสมอ ศีลธรรมรวมกันเป็นเครื่องมือปรับปรุงความประพฤติทางกายและวาจา ทั้งเป็นเครื่องประดับประดาใจคนให้เที่ยงตรงต่อจุดหมาย คือ ความดีงามตามสมควรแก่เหตุ กับสามารถพิสูจน์ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจตนเอง ตั้งจิตมั่นอยู่ในความเมตตา กรุณา มุทิตา แลอุเบกขา พร้อมทั้งจะให้ผู้อื่นเป็นสุข คอยบำบัดทุกข์ของผู้อื่นเพื่อประกอบอาชีพในทางที่ชอบ และมีสติปัญญารอบคอบสุขุม รู้จักสิ่งใดควรประพฤติหรือไม่ควรประพฤติ จิตใจยอมแสดงออกให้ผู้อื่นเห็นโดยทางกิริยา วาจา สุภาพต่อคนทั่วไปจนเป็นที่นิยมเลื่อมใส เคารพนับถือแก่ผู้ที่ได้คบหาสมาคม...ผู้มีมารยาททางใจนี้ นอกจากมีพื้นภูมิเดิมติดมาตั้งแต่ดั้งเดิมบ้างแล้วยังต้องได้รับการอบรมขัดเกลาให้รู้ผิดชอบ ชั่วดี บาปบุญ คุณโทษ จากบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ ครู อาจารย์ ท่านผู้รู้ทั้งหลายอีกมากและทั้งจากการศึกษาที่พบเห็นด้วยตนเอง จากบุคคล และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาติ และจากคำสอนทางศาสนาที่ตนเองเคารพนับถืออยู่ เป็นต้น...เมื่อมีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจเช่นนี้แล้วยอมทำให้การแสดงออกภายนอกเป็นไปอย่างบริสุทธิ์หนักแน่นและจริงจัง...

ดังที่วีรุธ ตั้งเจริญ (2546) กล่าวว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่สะท้อนกระแสพุทธธรรมตามแนวความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นกระแสหลัก หลักธรรมต่าง ๆ เป็นหลักธรรมในโลกของธรรมบริสุทธิ์ หรือที่เรียกว่า โลกุตระสัมมาทิฐิ การใช้ชีวิตในสังคมในฐานะปุถุชน การศึกษา การทำงาน

การมีครอบครัว การเลี้ยงชีพ การมีความสุข ความทุกข์ ความรื่นรมย์ยินดี ซึ่งเป็นโลกของ โลกุตระ สัมมาทิฐิ ต้องประยุกต์หลักธรรมต่าง ๆ มาใช้ในชีวิตจริง ในสังคมจริง ซึ่งก็ยังมีใช้เพียงพุทธศาสนิกชน เท่านั้น หลักธรรมของทุกศาสนาล้วนเป็นสิ่งดีงาม เป็นสิ่งดีงามในโลกที่จะพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิต ร่วมกัน ในสังคมในสังคมอย่างสันติสุข ดังนั้นหากพิจารณาในแง่ของพุทธธรรม หลักไตรสิกขา "สิกขา" ที่หมายถึง การฝึกฝน อบรม การเพิ่มพูน การทำให้เจริญ ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

สอดคล้องกับที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) อ่างถึงในวิรุณ ตั้งเจริญ (2546) กล่าวว่า ศีล คือ การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูล ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วม ช่วยสร้างสรรค์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพ จิตและการเจริญ สมาธิหรือจิต คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และ สมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด ปัญญา คือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร ธรรมทั้งหลายที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางใจ วางท่าที และปฏิบัติต่อ โลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระ เสรี และสดชื่นเบิกบาน

การที่เรือนไทยในภาคกลางแสดงออกให้เห็นถึงการสอดใส่ความคิดในเชิงพุทธ ศาสนา ลักษณะผนังที่สอปเข้าหาหลังคาทรงสูงประกอบปั้นลมที่อ่อนช้อยของเรือนไทยในภาคกลาง ต่างสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของการไปสู่จุดมุ่งหมายของการให้ไปถึงการนิพพานในความเชื่อทาง พุทธศาสนา ทั้งนี้เนื่องจาก “มนุษย์โบราณไม่ได้ต้องการวัตถุอะไร ต้องการนิพพาน ซึ่งยังไม่รู้ว่าเป็น อะไรก็ยังมี เขาต้องการความสงบ” (พระพุทธทาส อ่างถึงใน วันดี พินิจวรสิน (2548, p. 36) ซึ่งเรือน ไทยนั้นแสดงออกให้เห็นถึงความสงบ เรียบ ร่มเย็น ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีพื้นฐานทางจิตใจ ที่ยึดถือเอา ความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมา ซึ่งได้รับมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนา(ฤทัย ใจจงรัก, 2548)

5.2.2 เรือนไทยมีคุณค่าส่งเสริมความผูกพันของคนในครอบครัว

การโอบล้อมของเรือน ซึ่งมีชานเรือนแล่นเชื่อมต่อกันระหว่างเรือนแต่ละหลังคือ ลักษณะของความเป็นครอบครัวขยาย คือ เป็นเรือนที่สามารถขยายต่อเติมตามขนาดครอบครัวเป็น เรือนหมู่ กล่าวคือเมื่อมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากขึ้น ก็จะมีการขยายหรือต่อเติมเรือนออกไป การต่อเติมดังกล่าวจะทำโดยหันด้านหน้าเรือน (ด้านระเบียง) เข้าหากัน โอบล้อมชานตรงกลางอัน แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว (ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ, 2546) ตัวอย่างเช่น เวลา

กลางวัน มีแสงแดดแผดกล้า ใช้นอกชานเป็นที่ตากฟูก ตากกะปิ น้ำปลา และตากข้าวสุก เป็นข้าว ตากไว้บดทำข้าวตุ๋นแจกเด็ก และเวลากลางคืนมีแสงเดือนแสงดาว มีลมพัดเย็นสบาย ใช้นอกชานเป็น แหล่งกลาง เพื่อการชุมนุมพักผ่อน หลานนวดให้ตาซึ่งตอบแทนด้วยการเล่านิทานให้หลานฟัง ท่ามกลางบรรยากาศที่อบอุ่นไปด้วยกลิ่นหอมของดอกไม้ประเภทบานกลางคืน (นิจ วิทยุชิระนันท์, 2536) เป็นคุณค่าทางจิตใจในแง่มิติทางสังคม ส่งเสริมความรัก สามัคคีในครอบครัว อันเป็น พื้นฐานของความเข้มแข็งของสังคมในอนาคต

สอดคล้องกับที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันดี พิณจรัสสิน (วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...ถ้าถามว่าในอดีตกับปัจจุบันมันเปลี่ยนไปเป็นยังไง...อย่างเรื่องของระดับ ระหว่างชานเรือนกับตัวบ้าน สามารถสร้างเสริมความสัมพันธ์ได้...เราสามารถที่จะนั่ง กับพ่อแม่ได้ เข้าไปกอดได้ โดยที่เขายังรักษาระดับสูงต่ำได้ถูกไหม แต่ปัจจุบันการนั่ง พื้นในระดับเดียว การเข้ามาใกล้มากก็ไม่ได้...เรื่องของความอาวุโสหายไป...ความ อบอุ่นมันหายไป...อันนี้ก็เป็นเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่มันแฝงอยู่ในเรื่องของกายภาพที่ สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเรา...

การสร้างความผูกพันในครอบครัว การปลูกสร้างเรือนไทยจะคำนึงถึงเรื่อง สัดส่วน ซึ่งสัดส่วนนี้คือสัดส่วนที่คิดมาจากการเอาวันเดือนปีเกิดของเจ้าของบ้านมาคำนวณเพื่อเป็นสัดส่วน ของเรือนของคนๆ นั้น (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2539) ซึ่งวิธีการคิดนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อ ประโยชน์ทางด้านการใช้สอยพื้นที่ตลอดจนการสร้างความผูกพันของคนในครอบครัวเดียวกันดังที่ รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล (วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

... สัดส่วนเรือนใดก็เฉพาะเรือนนั้น เรือนไทยมีความผูกพันกันระหว่าง เจ้าของบ้านกับเรือน โดยการนำวัน เดือน ปี เกิดมาคำนวณเป็นสัดส่วนของเรือนที่ จะอาศัยอยู่ ทำให้เกิดความระลึกถึงมันเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และการยก เรือนให้แก่ลูกหลาน...ก็หมายถึงการที่นำเรือนของพ่อแม่ตามไปอยู่คุ้มครองด้วย ฝับ้าน ฝัเรือนก็ยังอยู่นะ...เปรียบเสมือน ขวัญบ้าน ใจบ้านก็มี มันเหมือนกับใส่ทุกอย่างในชีวิต ใส่ใจไว้ตรงนั้น กล่องดวงใหญ่...คือจิตวิญญาณของคนที่อยู่เพื่อให้เกิด...ความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทร ความเมตตา...ที่เรียกว่าขวัญเรือน...

นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้เกิดความหวงแหนในเรือนของตน เมื่อเกิดความหวงแหน และความรักเอาใจใส่ดูแลย่อมบังเกิดขึ้น ทำให้เรือนและผู้อยู่อาศัยในเรือนอยู่ด้วยกันได้อย่างปกติสุข ดังนั้นคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยจึงแฝงอยู่ภายใต้รูปธรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนและขัดเกลา

พฤติกรรมของผู้ใช้ และวิธีการคิดที่นำเอาหลักศาสนามาเป็นหลักคำสอนช่วยในการขัดเกลาจิตใจของคนในครอบครัวให้มีหลักในการปฏิบัติประจำใจของตนเอง เพื่อที่จะยกระดับจิตใจให้ดียิ่งขึ้น และจากความเชื่อในเรื่องการคำนวณหาสัดส่วนนั้นนอกจากจะเกิดประโยชน์ในแง่พื้นที่ใช้สอยให้แก่ผู้อยู่ยังช่วยสร้างความผูกพันของคนในครอบครัว ความรู้สึกหวงแหนย่อมเป็นสิ่งที่ดีเพราะจะส่งเสริมความรู้สึกรับผิดชอบ ความเอาใจใส่ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีหากได้นำเอาหลักการดังกล่าวนี้ไปปรับใช้กับสังคม เพราะเมื่อมีการตระหนักรู้ เกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาสังคมที่ผิดพลาดของมนุษย์ ผู้ตระหนักรู้เหล่านั้นต่างหันหน้ากลับมาสู่ “ศิลปะเพื่อพัฒนาจิตใจ” โดยมีความเข้าใจร่วมกันว่าสันติภาพของโลกย่อมมาจากสันติธรรมที่มีอยู่ภายในของเราแต่ละคนนั่นเอง ฉะนั้น การเรียนรู้อย่างใคร่ครวญ เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในจึงเป็นประเด็นสำคัญที่เราทั้งหลายควรหาหนทางเดินไปให้ถึงจะด้วยการใช้จริยศิลป์ (ระพี สาคริก, 2547)

5.2.3 เรือนไทยมีคุณค่าก่อเกิดความสามัคคี ความเกื้อกูล และสร้างความเข้าใจอันดีในชุมชน

อัตลักษณ์เรือนไทยอันที่สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ นอกจากมีความสำคัญในการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนเคารพและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ความปลอดภัย ความเคารพต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็น แล้วยังมีคุณค่าในการส่งเสริมความสามัคคี ความเกื้อกูล และความเข้าใจอันดีให้แก่ชุมชนด้วยตัวอย่างเช่น ฤกษ์ยามในการปลูกเรือนตามเดือน ตามตำราได้มีการแจกแจงถึงฤกษ์ยามในการปลูกเรือนเอาไว้ (สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา, 2553)

...ถ้าปลูกเรือนในเดือน 5 ทุกข์เท่าฟ้าจะมาถึงตน เดือนนั้นไม่เป็นผล จะเกิดผลอันตราย ปลูกเรือนในเดือน 6 จะอิมอกต่างภาษา สิ่งสินจะพุลมา สรรพทรัพย์ก็เนื่องนอง ปลูกเรือนในเดือน 7 เสียบำเหน็จสิ้นทั้งผอง ทรัพย์สินอันตนครอง เสียตัวจะร้ายไฟ ปลูกเรือนในเดือน 8 จะร้อนแรดทุรนใจ สิ่งสินตนใดใด จะเก็บไว้บ่มคัง ปลูกเรือนในเดือน 9 ยศศักดิ์เจ้าก็มั่นคง สิ่งสินอันจำนงค์ สรรพทรัพย์ก็เพิ่มมา ปลูกเรือนในเดือน 10 จะฉิบหายต้องซื้อคา จะฉิบหายต้องซื้อคา ทั้งพยาธิตะปีทา อันตรายมาปะปน ปลูกเรือนในเดือน 11 เอาความเท็จมาใส่ตน เดือนนี้มีเป็นผล จะเกิดภัยอันตราย ปลูกเรือนในเดือน 12 และทองย้อมเหลือหลาย ช่างม้า และวัวควายมีทั้งทาสและทาสี ปลูกเรือนในเดือนอ้าย ย่อมจะได้เป็นเศรษฐี สิ่งสินจะพุลมี เพราะเดือนนี้ต้องเป็นผล ปลูกเรือนในเดือนยี่ ฤกษ์ดีก็ชอกบกล ข้าศึกษาแลแสนผล อาจจะกันทั้งศัตรู ปลูกเรือนในเดือน 3 ภัยติดตามดุจจสุร ครั้นเมื่อถึงฤดู ย่อมเกิด

ภัยอันตราย ปลูกเรือนในเดือน 4 เดือนนั้นมีสุขสบาย ทุกข์โศกบรรเทาหาย ความสบายย่อมพุลมา...

หากพิจารณาโดยใช้เหตุผลในการวิเคราะห์เรื่องของฤกษ์ยามในการตัดไม้ตั้งที่เสฐียรโกเศศ (2539, pp. 6-7) ได้ทำการวิเคราะห์ไว้ว่า

...การหาเสาเรือนในสมัยโบราณ ไม่ต้องซื้อหากัน เมื่อจะซื้อก็ไม่มีขาย ถ้าต้องการก็ไปป่าหาตัดเอาเอง มีประเพณีขอแรงญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูง ให้ช่วยกันไปตัด และจะต้องเลือกเดือนที่จะไปตัดด้วย ถ้าตัดในเดือนใดเดือนหนึ่ง ตั้งแต่เดือน 5 จนถึงเดือน 12 ไม่ดี ท่านว่า**ไม้บวช** เห็นจะหมายความว่า**ไม้กำลังจะแตกใบอ่อน**...ที่กำหนดเวลาไว้ว่าต้องเลือกตัดในเดือนอ้ายจนถึงเดือน ในเดือนใดเดือนหนึ่งเป็นดี นี้เห็นเหตุได้ง่าย เพราะระหว่างเดือนเหล่านี้ไม่มีฝน **พื้นที่ดินในป่าแห้ง สะดวกแก่การเข้าป่าหาไม้ ความเจ็บไข้ก็มีน้อย การทำไร่ทำนาก็เบาบาง มีเวลาว่างมาก พอญาติพี่น้องหรือใคร ๆ ที่ชอบพอกัน รู้ว่าจะปลูกเรือน ไม่พักต้องออกปากขอแรง ก็เต็มใจมาช่วย แม้จะอยู่บ้านไกลคนละถิ่นคนละตำบลก็เต็มใจมา เป็นเรื่องถ้อยทีถ้อยอาศัยช่วยแรงหรือกินแรงกัน...การไปตัดไม้มักไปกันมากคน เจ้าของเรือนเป็นผู้จัดหาห่อข้าวห่อปลาสำหรับเป็นเสบียงไปเลี้ยงดูกัน ช่วยกันหอบ ช่วยกันคอนขนไป ...**

เมื่อย้อนมาพิจารณาความเชื่อที่มีอยู่ในอดีตจะพบว่า**ความเชื่อนั้นแฝงไว้ซึ่งคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม การช่วยเหลือกันในชุมชนเกิดความสามัคคี เกื้อกูล เกิดความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ การถือฤกษ์ยามในการตัดไม้มาสร้างอาคารคือการรักษาป่าไว้ให้เกิดความสมดุลไม่ให้ถูกตัดไปก่อนเวลาอันควร ซึ่งการละเลยไม่เชื่อในคุณค่าหรือคติความเชื่อในอดีตอาจนำไปสู่ปัญหาต่อสังคมดังตัวอย่างของอุทกภัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ดังที่เสรี พงศ์พิศ กล่าวไว้ว่าความเชื่อย่อมมีเหตุผลในแง่ความเป็นมาของวัฒนธรรมเอื้อในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ตามที่คนโบราณกล่าวในเรื่องของ “ที่” คือสถานที่ที่เป็นมงคลนั้นเชื่อมโยงบ้าน สิ่งก่อสร้างให้เข้าสู่จักรวาลเพื่อให้เกิดความสมดุลและสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบตัว สถานที่ที่ดีก็ย่อมเกิดความ “ร่มเย็น” หากทุกสิ่งยังคงดำเนินการตามวิถียอมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (เสรี พงศ์พิศ, 2550) ดังนั้นการนำความเชื่อในอดีตมาพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่ควรต้องตระหนัก ส่งเสริมและพัฒนาแนวคิดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป **ความเชื่อเหล่านี้จึงมีความหมายอย่างยิ่งที่ให้ชนรุ่นหลังรับทราบเข้าใจและใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต****

เรือนไทยมิได้เป็นเพียงที่พักอาศัยเท่านั้นแต่ยังสะท้อนให้เห็นภาพของวิถีชีวิตไทยได้เป็นอย่างดีในสภาพของสังคมเกษตรกรรมที่เลี้ยงสัตว์ได้ถุนเรือนทำกิจกรรมต่างๆบริเวณด้านล่างพื้นเรือน เปรียบเป็นพื้นที่กิจกรรมอเนกประสงค์ของครอบครัวก่อให้เกิดรากฐานของการวางมาตรฐานความเป็นอยู่วัฒนธรรมของสังคมเบื้องต้นและสะท้อนให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของเพื่อนมนุษย์ที่มีความรักความเอาใจใส่ต่อกัน เรือนไทยมีอายุยาวนานแต่ยังทรงคุณค่าจนถึงปัจจุบันเพราะสามารถสะท้อนให้เห็นรากเหง้าของความเป็นวิถีไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทยขุนช้าง ขุนแผน (กรมศิลปากร, 2510, p. 160) ในบทที่ว่า

...ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว	ครั้นถึงกำหนดแล้วจึงนัดหมาย
บอกแขกปลูกเรือนเพื่อนผู้ชาย	มายังบ้านท่านยายศรีประจัน
ให้ชุดหลุมระดับซึกปักเสาทอ	เอาเครื่องเรือนมารอไว้ที่นั้น
ตีสิบเอ็ดไถลั้งฤกษ์สำคัญ	ก็ทำขวัญเสาสเสร็จเจ็ดนาทีก
แล้วให้ลั่นฆ้องหึงโห่กระหน้า	ยกเสาใส่ซ้าประจำที่
สับชื้อพริ้งติดสนิทดี	ตะปูตียกเสาดังตั้งขึ้นไว้
ใส่เต้าจึงเข้าแปลานปล้น	เอาจันทน์เข้าไปปรับกับบอไก่
พาดกลอนพ่อนมุงกันยุ่งไป	จั่วใส่เข้าฝาเซ็ดหน้าอึง
บ้างเจาะถากถุ้งเฉียงเสียเอะอะ	เกะกะกบใส่ไซเหล็กจิ้ง
บ้างผ่าฟันสนั่นอิงคะนึ่ง	วันหนึ่งแล้วเสร็จสำเร็จการ
ศรีประจันแกเรียกบ่าวซ้า	ให้ยกสารับมาทั้งคาวหวาน
เลี้ยงดูสับสนคนทำงาน	อิมแล้วไปบ้านด้วยพันใด...

จากบทเสภาในวรรณคดีนอกจากจะกล่าวถึงวิธีการและขั้นตอนของปลูกเรือนแล้วยังสะท้อนให้เห็นภาพความสามัคคีในชุมชนที่ช่วยกันลงมือสร้างเรือนให้เสร็จอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้เห็นวิถีสภาพสังคมของคนไทยในอดีตที่อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยมีความใกล้ชิดกันในชุมชน ดังที่โชติ ภัลยาณมิตร (2539, p. 394) กล่าวว่า

...เมื่อมีการปลูกสร้างบ้านเรือนหรือมีกิจกรรมใด ผู้คนในชุมชนนั้นก็จะมาช่วยช่วยเหลือโดยมิต้องใช้ทรัพย์สินจ้าง เจ้าของบ้านเพียงแต่หาอาหารและสุราเลี้ยงดูกัน

เท่านั้นที่เป็นการเพียงพอ ลักษณะการร่วมมือซึ่งกันและกันเช่นนี้มีตลอดไปในกิจกรรมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันปลูกเรือน...คนในชุมชนนั้นก็มาร่วมกันช่วยเหลือการทำงานให้เสร็จสิ้นลงด้วยความสามัคคีและสนุกสนานเสมอ ผู้ใดก็ตามที่อยู่ในชุมชนเช่นนั้นย่อมมีความสำคัญในการเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมโดยไม่อาจปลีกตนออกได้...

จะเห็นได้ว่าเรือนไทยได้สร้างคุณค่าทางจิตใจในแง่มิติทางสังคม ส่งเสริมความรักสามัคคีในครอบครัว อันเป็นพื้นฐานของความเข้มแข็งของสังคมในอนาคต ซึ่งคุณค่าของเรือนไทยในด้านที่ส่งเสริมหลักปฏิบัตินั้นหมายรวมถึงบรรยากาศทั้งหมดที่เกิดขึ้นโดยรอบของเรือนไทยดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันดี พินิจวรสิน (วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...คุณค่าของเรือนไทยหมายรวมถึงบรรยากาศของทั้งสภาพแวดล้อม หมายถึงวิถีชีวิต แล้วก็ระบบความคิดของชาวบ้านด้วย...กายภาพนี้ไม่เพียงแต่รูปลักษณ์ของเรือนอย่างเดียวแต่หมายรวมถึงกายภาพของสภาพแวดล้อมชุมชน...เพราะว่าถ้าตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยน บรรยากาศตรงนี้ก็เปลี่ยนเลยทันที...เพราะความคิด ความเชื่อ หรือความหมายที่มีทางวัฒนธรรมของเขาถูกเปลี่ยนกายภาพก็จะถูกเปลี่ยนด้วยเช่นกัน...

5.2.4 เรือนไทยมีคุณค่าในการแสดงออกซึ่งสถานะทางสังคม

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะมีความแตกต่างในการออกแบบระหว่างบ้าน วัด และวัง โดยจะเรียกว่าฐานานุศักดิ์ในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อให้เห็นข้อแตกต่างของอาคาร ซึ่งสมใจ นิมเล็ก (2539, p. 38) ได้กล่าวถึงลักษณะของฐานานุศักดิ์ โดยคร่าวไว้ดังนี้

...อาคารสำหรับพุทธศาสนา สถาปนพระมหากษัตริย์ที่มีขนาดใหญ่ ก่อสร้างด้วยวิธีก่ออิฐถือปูนหรือก่ออิฐผสมแลงแล้วถือปูน จนก่อสร้างด้วยคอนกรีตอย่างในสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีบันลุ่มสำหรับปิดหรือทับเครื่องมุงทั้งนั้น เมื่อเริ่มเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หรือเป็นคอนกรีตนั้น บันลุ่มก็ยังคงทำด้วยไม้อยู่ แต่ทว่าได้มีการออกแบบสร้างสรรค์ให้ผิดไปจากแบบบันลุ่มเดิม เพื่อให้สวยงาม มีความประณีต บอกลักษณะอาคารและผู้อยู่อาศัยกับการออกแบบตกแต่งมีแบบหลากหลายทำกันจนเป็นประเพณี เกิดเป็นฐานานุศักดิ์ทางสถาปัตยกรรมขึ้น อาคารจะเป็นสิ่งบอกว่าเป็นที่อยู่อาศัยของคน อาคารหลังนี้เป็นอาคารทางศาสนา หรือเป็นอาคารของพระมหากษัตริย์ ข่างหรือสถาปนิกจะยึดถือและเคารพในฐานานุศักดิ์นี้อย่างเคร่งครัด โดยจะไม่ทำ

บ้านพักอาศัยของคนธรรมดาสามัญให้มีรูปแบบใกล้เคียงหรือเหมือนอาคารทางพุทธศาสนา รวมทั้งเหมือนอาคารของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอันขาด...

ตั้งที่วันดี พินิจวรสิน (2548) แสดงให้เห็นข้อแตกต่างในแง่ของวัสดุที่บ่งบอกถึงสถานะของผู้ใช้ไว้ว่า

...ในอดีตบ้านของชาวไทยทั่วไปแม้กระทั่งผู้ที่มีฐานะมักจะสร้างบ้านที่ไม่ใช่ไม้จริงทั้งหลาย ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะแสดงออกถึงความแตกต่างทางฐานะันดรจากชนชั้นเจ้านายหรือกษัตริย์...การสร้างเรือนด้วยไม้จริงทั้งหลายเหมาะสำหรับชนชั้นเจ้านายเนื่องจากมีความสามารถในการรวมช่างฝีมือได้หลายคนในการสร้างบ้านหลังหนึ่งๆ แต่สำหรับประชาชนทั่วไปถ้าหากครอบครัวมุ่งเน้นทุ่มเทในการสร้างบ้านของตนด้วยไม้จริงทั้งหลาย ก็จะเป็นการทำให้เวลาในการทำนาหรือการทำมาหากินลดลง และอาจยังผลให้ระบบเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนล่มสลายได้...การปรากฏของบ้านไทยพื้นถิ่นบ่งชี้ฐานะันดรทางสังคมของเจ้าของบ้านซึ่งเกี่ยวเนื่องกับชนบประเพณี วัฒนธรรม และแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการอยู่อาศัยอย่างลงตัวของสังคม...

ทั้งนี้ Csikentz Mihaly และ Rochberg-Halton อ้างถึงในวันดี พินิจวรสิน (2548) กล่าวว่าบางสิ่งโดยเฉพาะในแง่ของวัสดุนั้นมีเรื่องของการขาดแคลนส่งผลในแง่ของการก่อให้เกิดมูลค่าราคาสูงขึ้น ทั้งเรื่องอายุของไม้และความเก่าแก่ของบ้านถือเป็นเกณฑ์ทำให้เกิดเพิ่มคุณค่าทางสถานภาพให้แก่เจ้าของผู้ถือครอง โดยเฉพาะบ้านสำหรับกลุ่มชนที่มีฐานะร่ำรวยหรือมีระดับสามารถกลับกลายเป็นของเก่าแก่ที่แสดงสถานภาพของพวกเขา ซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจทั้งบุคคลที่มีฐานะใกล้เคียงและคนทั่วไป ตลอดจนความยึดถือในการปฏิบัติของการที่บ้านแสดงออกถึงความแตกต่างของสถานภาพทางสังคมที่ปรากฏในอดีตได้ถูกกลบเลือนไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ประชาชนส่วนใหญ่ได้มีโอกาสสร้างบ้านด้วยไม้จริงทั้งหลายมาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สอดคล้องกับที่นางสาวกัญญาภา ประสาทเขตต์ (วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2557) ช่างปลูกสร้างเรือนไทยแสดงข้อคิดเห็นของผู้ที่ต้องการปลูกเรือนไทยในปัจจุบัน เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งฐานะทางสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากอดีตที่การใช้ไม้จริงนั้นเฉพาะชนชั้นสูงหรือกษัตริย์เท่านั้น เพราะการใช้ไม้จริงทั้งหมดในการก่อสร้างแสดงให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่ที่เป็น การแสดงได้เป็นอย่างดี

...เรือนไทยปัจจุบันมันบ่งบอกถึงสถานะ เช่น เวลาเราผ่านไปเห็นคนปลูกบ้านเรือนไทยนะ 3 - 4 หลังคนมักจะถามว่า “เอ๊ะ เป็นบ้านของ สส. ที่ไหนหรือเปล่า

หรือ บ้านของคนรวยที่ไหน” ทั้งนี้ก็เพราะปัจจุบันถ้าปลูกบ้านไม้ใหม่ๆ จะมีราคาสูง เพราะไม้มันแพงขึ้นกว่าแต่ก่อน...

ดังนั้นนอกจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะแสดงความสัมพันธ์ในแง่ของความเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในฐานะของผู้ปกครอง และประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นการแสดงออกทางสถานะทางสังคมแล้วยังแสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ที่แสดงออกผ่านทางรูปลักษณ์ของสถาปัตยกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้งาน แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นประเพณีของคนไทยที่รู้จักความเป็นกาลเทศะได้เป็นอย่างดี

5.3 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศชาติ

คุณค่าของเรือนไทยนอกจากจะมีคุณค่าต่อตน และสังคมแล้วยังส่งผลต่อประเทศชาติซึ่งแสดงออกถึงความเป็นตัวตนในระดับประเทศได้เป็นอย่างดี อันได้แก่ความเป็นมรดกทางภูมิปัญญาและยังพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคตได้ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศใน 2 ประเด็นหลัก คือความเป็นมรดกทางภูมิปัญญา และการนำชาติสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

5.3.1 เรือนไทยมีคุณค่าด้านมรดกทางภูมิปัญญาของชาติไทย

ผู้วิจัยพบว่าคุณค่าที่สำคัญยิ่งอีกสิ่งหนึ่งของอัตลักษณ์เรือนไทยคือ มรดกทางภูมิปัญญาที่ปรากฏผ่านในทุกขั้นตอนของวิถีคิดในการปลูกสร้างเรือนไทย ภูมิปัญญาไทยมีคุณค่าและความสำคัญเพราะเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้มีการสร้างสรรค์และสืบสานมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจที่จะร่วมมือร่วมแรงสืบสานต่อไปในอนาคต ซึ่งคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ประกอบด้วย ภูมิปัญญาช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างความภูมิใจและศักดิ์ศรี สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับชีวิตปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน และสามารถเปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะ จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น และ ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2557)

เมื่อพิจารณาถึงรากศัพท์ของภูมิปัญญาจะเห็นว่า **ภูมิ** หมายความว่า พื้นที่ พื้นเพ **ปัญญา** หมายความว่า ความรู้ ความรอบรู้ **ภูมิปัญญา** หมายถึง ความรู้ที่อยู่ ณ พื้นดินนั้น (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2554) ดังนั้นเรือนไทยจึงเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ได้สร้างขึ้นโดยอาศัยความรู้ของคนในพื้นที่ที่ประกอบสร้างเรือนขึ้นมาให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพแวดล้อมอันเป็นภูมิที่ตั้งของเรือนไทย ดังที่ทิพย์ หาสานศรี (2548) กล่าวว่า

...ด้วยสิ่งแวดล้อมและปัจจัยภูมิศาสตร์...การตั้งถิ่นฐานของคนในภาคกลางได้ยึดเอาชัยภูมิใกล้น้ำเป็นหลักในการตั้งบ้านเรือน...จะเห็นได้ว่า บ้านเรือนจะปลูกอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ลำคลองติดต่อกันไป...น้ำจากแม่น้ำลำคลองใช้เพื่อการบริโภค ชะล้างสิ่งปฏิกูล ใช้ทำไร่นาและใช้สัญจร สภาพน้ำขึ้น น้ำลง น้ำท่วม น้ำลต เป็นภาวะปกติของธรรมชาติที่คนอยู่กับน้ำต้องรู้เท่าทัน รวมทั้งต้องปรับตัวเพื่อหาประโยชน์ และลดโทษจากการอยู่กับน้ำให้ได้ การปลูกสร้างบ้านเรือน...คิดออกแบบให้เหมาะสมแก่ประโยชน์ใช้สอย ตามสภาพดินฟ้าอากาศ...เป็นประสบการณ์สั่งสมอันเกิดจากการอยู่พื้นที่อย่างรู้เท่าทันธรรมชาติ...ให้เหมาะสมกับทิศทางลมที่เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลของมรสุมและความผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างดิน น้ำ ฟ้า...กับพฤติกรรมมนุษย์ก็ได้รับการออกแบบ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ นานา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประสบการณ์และความรอบรู้สั่งสมที่เป็น ภูมิปัญญาอันมีลักษณะเฉพาะและเหมาะสมแก่ชีวิตตามความเป็นอยู่อย่างสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม...

ดังนั้นคุณค่าภูมิปัญญาของเรือนไทยจึงเป็นเรื่องของวิถีคิด ระบบความคิดความเชื่อที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่นั้น เรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งของภูมิปัญญาไทยที่มีการสืบสานองค์ความรู้ในการก่อสร้างตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ดังนั้นคุณค่าของอัตลักษณ์ในภูมิ

ปัญหาในการก่อสร้างเรือนไทยจึงเป็นเรื่องที่ควรจะสืบสานให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงวิธีการคิดของบรรพบุรุษของเรา ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

5.3.1.1 คุณค่าภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

เรือนไทยสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของคนไทยในการปรับตัวและปรับความเป็นอยู่ให้เหมาะสมกับดิน ฟ้า อากาศได้อย่างแยบคายจนกลายเป็นการจัดระบบความเป็นอยู่ที่มีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนใครมีการออกแบบให้มีโครงสร้างและประโยชน์ใช้สอยที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาด ดังจะเห็นได้จากการจัดวางเรือนให้เหมาะสมกับทิศทางลมและการออกแบบโครงสร้างให้เหมาะสมกับอากาศตลอดจนการใช้วัสดุก่อสร้างที่หาได้ในท้องถิ่น (ทิพย์ หาสานส์ศรี, 2548)

เช่นเดียวกับที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวถึงความลงตัวของเรือนไทยกับสถานที่ตั้ง และวิถีชีวิตของคนไทยไว้ว่า

...เรือนไทยมันเป็นอัตลักษณ์ก็คือมันมีเฉพาะของคนไทย...มันตอบรับกับวิถีชีวิต มันมีความงดงามตรงที่มันตอบรับกับวิถีชีวิตของคน มันมีตั้งแต่ส่วนที่สูงที่สุดเป็นหลักก็คือห้องนอน ส่วนที่เป็นระเบียงมันมีพื้น มันมีฝา มันมีหลังคา แต่อีกด้านหนึ่งโล่ง ความโปร่งโล่งมันมีน้อยกว่า มันก็สอดคล้องกับการนั่งพักผ่อนทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนลานเนี่ยมันมีแค่พื้นหลังคาไม่มี มันก็เหมาะกับที่จะทำเวลาคนเื่อย ๆ มีงานเลี้ยง หรือใช้ตากโน้นตากนี้ มันมีความงามของมันตรงที่มันสอดคล้องกับวิถีแล้วก็สภาพแวดล้อม...

ดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปริงษ์พร (วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556) ให้แง่คิดในเรื่องที่ตั้งกับการปลูกสร้างเรือนไว้ว่า

...เรือนไทย..ผู้สร้างมีความเข้าใจว่าพื้นที่นี้จะต้องเกิดน้ำท่วม...จึงปลูกสร้างขึ้นด้วยความเข้าใจลักษณะของพื้นที่ที่จะทำการก่อสร้าง เข้าใจสภาพปัญหาที่จะเกิดในอนาคต จึงสร้างให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่...

เรือนไทยจึงเกิดมาจากการแก้ปัญหาเรื่องสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และการป้องกันภัยอันตรายจากสัตว์ร้าย จึงเป็นการตอบสนองการกินอยู่ของประชาชนคนไทย ตลอดจนภัยจากธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนสภาพสังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ตลอดจนวัสดุ

ก่อสร้าง ทำให้เกิดรูปแบบของเรือนไทยขึ้น ให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของช่างและชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตมาที่ล้วนแสดงถึงคุณค่าความเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เกิดจากชีวิตและการใช้งานที่เกิดจากวิถีชีวิต ที่มีได้เสริมแต่งใด ๆ หากแต่เกิดจากความต้องการอย่างแท้จริง (จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543; ไพโรจน์ แสงจันทร์, 2536)

5.3.1.2 คุณค่าภูมิปัญญาในการปลูกสร้างเรือนไทย

ภูมิปัญญาในการก่อสร้างเรือนไทย การปลูกสร้างเรือนนอกจากจะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมแล้ว สิ่งที่สำคัญคือ วิธีคิดในการปลูกสร้าง เรือนไทยคือภาพสะท้อนของความชาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยที่คิดค้นและเข้าใจถึงธรรมชาติของวัสดุ ประกอบกับความพอเพียงและเพียงพอในการรู้ใช้วัสดุที่มีอยู่ ประกอบกับการคิดค้นรูปแบบของตัวอาคารที่เข้าใจถึงวิถีการดำรงชีวิตเป็นอย่างดี เรือนไทยมีความยืดหยุ่นในตัวเอง ยืดหยุ่นทั้งเรื่องของวิธีการก่อสร้างที่สามารถถอดประกอบได้ ยืดหยุ่นในวิธีคิดที่เลือกเฟ้นหาวัสดุที่ขึ้นตามท้องถิ่นของตน ไม่ต้องพึ่งทรัพยากรจากที่อื่น ยืดหยุ่นในการดำรงชีวิตที่สามารถเคลื่อนย้ายตัวเรือนได้หากเกิดภัยต่างๆ ภูมิปัญญานี้คือความชาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยที่คิดค้นและเข้าใจถึงธรรมชาติของวัสดุ ประกอบกับความพอเพียงและเพียงพอในการรู้ใช้วัสดุที่มีอยู่ได้อย่างคุ้มค่าทำให้เกิดรายละเอียดที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นเรือนไทยที่ทรงคุณค่าไว้ให้อนุชนรุ่นหลังนำมาเป็นแบบแผน ทำการศึกษา และสานต่อความรู้เชิงช่างต่อไป

รูปแบบเรือนไทยและความเชื่อที่แฝงอยู่ภายใต้การปลูกเรือนจะไม่สามารถเกิดความสำเร็จได้หากขาดซึ่งความสามารถของบรรพบุรุษไทยที่ได้คิดค้นการปลูกสร้างเรือนไทย ซึ่งการปลูกสร้างเรือนไทยคือการผสมกันทั้งเรื่องของภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ วัสดุ สภาพสังคม และความเชื่อปัจจัยต่างๆ นั้นส่งผลต่อรูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของช่างผู้ปรุงและปลูกเรือนเพื่อให้สนองตอบต่อสภาพแวดล้อมโดยรอบ เปรียบได้กับความสามารถของคนในอดีตที่ได้มีการพัฒนาความคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสภาพธรรมชาติเข้าด้วยกันจนก่อให้เกิดกรรมวิธีในการปลูกสร้างดังที่เสฐียรโกเศศ (2539) กล่าวไว้ว่า

...การปลูกเรือนไทยนั้น มีกรรมวิธีไม่เหมือนของชนชาติใด กล่าวคือ ตัวเรือนสามารถสร้างให้เกือบเสร็จบริบูรณ์ภายในวันเดียว เพราะได้มีการเตรียมส่วนต่าง ๆ ที่จะนำมาประกอบเป็นตัวเรือนไว้ล่วงหน้าแล้ว ครั้นพอถึงวันฤกษ์ก็เริ่มงานก่อสร้างตั้งแต่เช้าตรู่ เพื่อนบ้านจะช่วยงานกันอย่างขมิ้มมัน พอตกเย็นส่วนใหญ่ของตัวเรือนก็จะแล้วเสร็จ ถ้ายังมีเวลาเหลือก็จะต่อระเบียบเรือนหรือเก็บทำส่วนละเอียด เสร็จ

หรือไม่ก็ถือเป็นเรื่องสำคัญแล้ว เพราะเป็นส่วนย่อยและเลื่อนไปทำในวันรุ่งขึ้นหรือวันต่อ ๆ ไปได้...

ทั้งนี้จึง วิทยุซีระนันท์ (2536) ได้สรุปลักษณะของเรือนไทยภาคกลางที่จำแนกส่วนที่แสดงออกให้เห็นถึงความชาญฉลาดอันเป็นอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาของช่างไว้ได้ดังต่อไปนี้

...โครงสร้างของเรือนเป็นระบบ “เสากับคาน” และสำหรับเสาเรือนนั้นยังเป็นระบบ “ลิ่ม สอบบน” เพื่อเพิ่มความแน่นหนามั่นคง...ขนาดและส่วนสัดส่วนต่าง ๆ ของตัวเรือน กำหนดขึ้นจากขนาดร่างกายมนุษย์ เช่น ใต้ถุนสูง ไม่ได้ยกให้พื้นระดับน้ำท่วมเท่านั้น แต่ให้สูงพอสำหรับคนยืนกระหวัดเกล้า มุ่นมวยผม...ได้สะดวก และการลดชั้น จากเรือนลงไปที่ชาน จากชานลงไปทีนอกชานเป็นชั้นที่สูงพอเหมาะสำหรับคนนั่งห้อยขา โดยไม่ต้องใช้เก้าอี้หรือม้านั่ง แม้ระดับธรณี หน้าต่าง หรือหย่องก็เตี้ยพอให้คนนั่งเท้าแขนมองผ่านช่องหน้าต่างออกไปข้างนอกได้...พื้นเรือนยกสูงให้พื้นน้ำและพื้นความชื้นแฉะ เป็นโอกาสให้จัดพื้นเรือนให้สะอาด ใช้นั่งนอนได้ โดยไม่ต้องมีเครื่องเรือนเหมือนอย่างบ้านของชนชาติอื่น ซึ่งมีพื้นอยู่ระดับพื้นดิน ทั้งยังทำให้เกิดธรรมเนียมถอดรองเท้าเมื่อขึ้นเรือนด้วย...

...ธรณีประตูเข้าตัวเรือนมักยกขึ้นสูง เพื่อกันเด็ควัยอุ้มที่อาจคลานออกมาเป็นอันตรายได้ จึงมีลูกทาบติดตั้งไว้ตรงช่องประตูเพื่อเป็นบันได 1 ชั้น สำหรับเหยียบก้าวข้ามธรณีเข้าไปในตัวเรือน...เป็นเรือนที่มีช่องลม ซึ่งมีลูกกรงหรือมีแผงฉลุลดตายอยู่ที่คอสองใต้โอะเส เพื่อช่วยระบายอากาศร้อนในห้องต่อไป...การลดชั้นจากเรือนลงไปที่ชาน และจากชานลงไปทีนอกชาน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างระดับเป็นแนวยาวตลอดเรือน เรียกว่า ล่องแมวลอด ทั้งล่องแมวเรือนและล่องแมวชาน ช่วยให้คนบนเรือนได้รับลมที่ผ่านขึ้นมาจากใต้ถุนอีกทางหนึ่ง...

...ระบบแสงตามธรรมชาติ จำแนกเป็น 3 ระดับตามความอ่อนเข้มให้เหมาะแก่ส่วนทั้ง 3 ของบ้านเรือน อันได้แก่ ตัวเรือน ชาน (หรือระเบียง) และนอกชาน ที่ตัวเรือน เป็นที่มีแสงสลัวไม่ถึงสว่าง ที่ชาน (หรือระเบียงหรือพะไล) เป็นที่มีแสงสว่างแต่ไม่ถึงถูกแดด ที่นอกชาน เป็นที่มีแสงแดดกับมีแสงเดือนในเวลาค่ำคืน ส่วนแรก ที่ตัวเรือน เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป และรักษาอัฐิของปู่ทวด เป็นที่เก็บกำปั่นเงินและโฉนด รวมทั้งสมุดไตรภูมิ และนิทานชาดก ประการที่สำคัญ คือ ใช้เป็นที่หลบนอน การที่ตัวเรือนเป็นที่มีแสงสลัว จึงนับว่าเป็นการเหมาะสม...

...ส่วนที่ 2 ที่ซาน หรือระเปียง หรือพะไล ใช้เป็นที่นั่งเล่น นอนเล่น และ ใช้เป็นที่รับแขกในกรณีที่ไม่มีหอวางไว้สำหรับผู้มาเยือน การที่ระเปียงเป็นที่มืดแสงสว่าง แต่ไม่ถึงถูกแดด จึงนับว่าเป็นการเหมาะสม ส่วนสุดท้าย ที่นอกซาน ณ พื้นซึ่งยกหนีขึ้นมาจากพื้นดินนั้น มีหน้าที่ทดแทนพื้นดินที่มักจะเฉอะแฉะ หรือหายไปอยู่ใต้น้ำ และมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นตัวเชื่อมเรือนหลาย ๆ หลังเข้าด้วยกัน รวมทั้งหลังที่เพิ่มขึ้นใหม่ ในการขยายครอบครัวด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านในการวางส่วนทั้ง 3 ของบ้านเรือนให้รับกับระดับทั้ง 3 ของแสงสว่าง เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสะดวกและผาสุก...

สอดคล้องกับความคิดเห็นของนายศุภวัฒน์ หิรัญธณภิววัฒน์ (วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557) ที่แสดงให้เห็นเรื่องของภูมิปัญญาในการคิดรูปแบบของความเป็นเรือนในระบบสำเร็จรูป ในการถอดประกอบได้ของเรือนไทยดังนี้

...อัตลักษณ์อีกอย่างหนึ่งที่พูดถึงเรือนไทยเราต้องพูดคือมันถอดประกอบได้อันนี้คือผมว่าเป็นอัตลักษณ์ที่หลาย ๆ ประเทศ หรือว่าหลาย ๆ บางภูมิภาคในไทยเขาก็ไม่ทำอย่างนี้ คือเนื่องจากว่าทำไมต้องถอดประกอบได้ เพราะว่าในการขยายตัวของ ๆ ครอบครัว ในเรือนเรื่องของเรือนค่อย ๆ เพิ่ม... คือคนไทยชอบขยายบ้าน ปัจจุบันก็ยังเป็นอย่างนั้นอยู่ ค่อย ๆ ต่อเติมไป พอมีลูกก็ต่อเติมอยู่ในหมู่เดียวกันนะครับ เขาก็จะถอดประกอบ สามารถรื้อจากเรือนนี้ไปตั้งอีกที่หนึ่งได้นะ แล้วออกมาเป็นชิ้นที่ขนส่งง่าย... หรือแม้แต่ พระตำหนักต่าง ๆ ของ เจ้านาย บางครั้งก็ยกให้วัดไปเป็นศาลาการเปรียญบ้างอะไรบ้าง ก็ถอดประกอบไป อันนี้ผมว่าเป็นอัตลักษณ์ข้อหนึ่งที่สำคัญมาก...

คุณลักษณะเฉพาะนี้ของเรือนไทยสร้างให้เห็นความชาญฉลาดในเรื่องของความยืดหยุ่นที่แสดงให้เห็นออกผ่านภูมิปัญญาในการก่อสร้างอาคารดังที่โชติ ภัลยาณมิตร (2539) กล่าวว่า

...คราวนี้ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเป็นไปโดยรวดเร็วและถูกต้องทุกประการ รูเสาที่เจาะไว้จะรับกับโครงจั่วที่ทำไว้แล้ว ส่วนฝาเรือนก็จะถูกยกขึ้นทั้งแผงทำให้สะดวกในการติดตั้งจากการสังเกตสัดส่วนของเรือนหลายหลังที่มี ... เรือนสำหรับครอบครัวที่มีขนาดปานกลางมักจะดูเหมือนกับสร้างจากสูตรบังคับอัตราส่วน และเมื่อได้ลองนำเอาวิธีการทางเรขาคณิตเข้าเทียบดูก็จะเห็นความน่าอัศจรรย์ที่คนไทยในสมัยก่อนซึ่ง ไม่เคยรู้จักวิชานี้เลย แต่สามารถกำหนดส่วนได้อย่างลงตัว หรืออย่างน้อย ก็มีความใกล้เคียงมาก ปรัชญาการณที่เกิดขึ้นเช่นนี้ทำให้น่าคิดว่าความงามชั้นอุดมคตินั้นย่อม

จะต้องมีเหตุผลแฝงอยู่เบื้องหลังเสมอ และถ้าค้นหาด้วยวิธีการที่ถูกต้องก็จะพบความจริงนี้...

ซึ่งการก่อสร้างเรือนเครื่องสับนี้สามารถปลูกสร้างให้แล้วเสร็จได้ภายในวันเดียวอย่างที่ศัพท์ช่างปลูกเรือนไทยเรียกว่า "ปลูก" นั่นคือการนำส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ทำสำเร็จรูปไว้เป็นส่วน ๆ แล้วมาสอดสับปลูกเข้าเป็นหลัง ขั้นตอนต่างๆในการประกอบเรือนที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางด้านภูมิปัญญาเชิงช่างที่ปรากฏดังนี้ (สมภพ โรจนพันธ์และคนอื่นๆ, ม.ป.ป.)

...ผู้เฒ่ามาประนํานมดื่มนต์ ทุกตัวตนล้วนคนขยัน ยกเสาปล้นทันท่วงที เสียงมะมีวิ่งไปมาควมิตพรั้าคว่าสายรยางค์ ทำต่าง ๆ ตามจํานง ยกเต้าตรงเลือกใส่ สำคัญตั้งใจหมาย ขอทั้งหลายรายทุกเสา ตั้งสอดเข้าถึงที่ดี แปะยาววิ่งขึ้นไป จันทันใส่อกไก่สับตั้งแขวนปรับปรุขยัน เหยียบทันจันถูกท่าทาง แปะลานวางถูกจั้งหะ เหล็กตาศูปะประกอบดี ขวานต่อนตีจงแน่นแพ้น จับปลิงแขวนแน่นประกบ แปะหัวเสาสับเสร็จทันใด คนเข้าใจให้เชิงกลอน จวนแดดร้อนแรงรัดทำ บ้างส่งน้ำแจกหมากพลู คนผู้รู้ให้ปล้นลม กลอนระดมดูเรียบร้อย เหล็กตาศูน้อยต่อยตีเสร็จ มุงทำสำเร็จกระเบื้องหลบ พริ้งฝาคบพื้นกระดานพอสำเร็จการประกอบฤกษ์ เวลาเลิกอาหารเลี้ยง คาวหวานเรียงวาระส อิมหน้าหมดทุกตัวคน แต่บรรดาคนที่มาช่วย ต่างอวยพระพรให้ ท่านเป็นเศรษฐีฐาวรพลสวัสดิ์ ประกอบไปด้วยศิริสุข-สมบัติเจริญดี ให้โห้ขึ้นสามทีล้นห้องอวยชัย...

ซึ่งขั้นตอนต่างๆ ของการปลูกเรือนอันเป็นภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ อภินันท์ พงศ์เมธากุล and เชษฐา พลายชุม และนิรันดร ทองอรุณ (2545) ได้สรุปถึงวิธีการก่อสร้างเรือนไทยตั้งแต่เริ่มต้นจนแล้วเสร็จ ดังต่อไปนี้

...1. การเตรียมเครื่องเรือนที่ปลูกแล้ว 2. การประกอบพริ้ง 3. ปักฉมบ 4. ยกพริ้งออก 5. ขีดเส้นรอบลงฉมบ 6. ชุด หลุมให้ลึกตามที่ช่างกำหนด 7. กระทุ้งดินใต้หลุมให้แน่น แล้วจึงวางระไไว้ใต้หลุม ยกเสาเอก ยกเสาโท และเสาดรี 8. ใส่รอดเข้าที่เสาทุกต้น 9. ส่งชื่อขึ้นไปสวมหัวเทียนทุกต้น 10. ยกเสาดั้งเข้าที่ 11. ส่งแปหัวเสาทั้งสองวางคร่อมปลายชื่อ 12. ติดทรง ดอกตะปูจัน แต่งระดับต่างๆ ให้เข้าที่ แล้วจึงติดโคนเสาออก ปูพื้นทั้งหลังโดยไม่ต้องดอกตะปู 13. ยกแผงหน้าจั่วขึ้นไปติดกับร่องแปหัวเสา 14. สวมอกไก่เข้าเดือยของแผงหน้าจั่วหัวท้ายและแผงหน้าจั่วของฝาประจัน

ห้อง 15. ยกแผงเข้าที่ 16. ติดเชิงชาย 17. ติดปั้นลมกับแปลาน แปะหัวเสา และอกไก่
18. แต่งและตรวจสอบระดับอีกครั้งหนึ่ง 19. ต่อส่วนที่เป็นระเบียบงาน และครีว
รวมทั้งซุ้มประตูรั้วชาน และบันได 20. มุงหลังคาด้วยจากหรือกระเบื้อง...

เรือนไทยจึงแฝงไปด้วยความรู้ทางภูมิปัญญาของช่างที่มีมาแต่อดีตที่สะท้อนให้เห็นฝีมือในการก่อสร้าง เพราะวิธีสร้างจะเป็นในลักษณะของผนังสำเร็จรูปที่สามารถนำมาประกอบได้ในทันทีที่ติดตั้งส่วนที่เท่ากันสามารถเพิ่มเติมต่อขยายได้ แสดงให้เห็นถึงความสามารถของวิธีการคิดของคนในอดีตได้อย่างแท้จริง (โชติ กัลยาณมิตร, 2539) เรือนไทยเป็นระบบการปลูกเรือนแบบ “ระบบสำเร็จรูป” จากปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก ในเรื่องของการก่อสร้างเรือนไทยที่ประกอบเป็นเรือนสำเร็จรูปได้อย่างรวดเร็วว่า (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2537, p. 113)

...ธชีมิไว้ใจด้วยเคหา เก่าคร่ำคร่าชวนโซเซ อ่อนโอ้อ่อยเียงโอนเอน กลัวว่าจะ
ครนครืนโครม ลงโยให้ตรงกรานไม้ยัน ค้ำจอนจันจ้องไว้ เกลากลอนใส่ซีกครุคร
มุงจะจากปรุโปร่ง แลตะละโล่งลอดเห็นฟ้า ยืนหลังคาครอบจากหลบ โกงโค้งกบ
กตซีกกรอบ ผ้าไม้ครอบค่อมอกไก่ ไม้ข้างควายแขวะเป็นรู สอดเสียบหนูแน่นขันขัด
ปั้นลมตัดเดาะหักห้อย กบทุกย้อยแยกแครงคราก จั่วจากจัดห่างห่าง ฝาหน้าต่าง
แต่งให้มีมิด ล่องหลวมปิดปกซี่ฟาก ตงรอดครากเครียดรารัด ต่อม่อขัดค้ำชิงซัง ทวาร
ปฏิสงขริตวา จักตอกมาขมวดเป็นเกลียว ผูกแน่นเหนียวหน่วงประตุ ห่วงหิ้วชูฉวยซึก
ซิด ปิดมิดมิดไม่เห็นห่าง ใส่กลอนกลางกลัดเหน็บแนม ลืมเสียดแซมซ้ำให้ซิด ไม่เคย
ปิดอย่าพักเปิด เท้าถีบเถิดถูกไม้สิ้น บันไดขึ้นชั้นชะเนาะ มันเหมาะเจาะจ้องจุนชาน
ทำลนลานโนนนี่เสร็จ กอบสะเก็ดกวาดผงแผ้ว ทำเรือนแล้วเล่นเข้าป่า...

ดังนั้นแสดงให้เห็นว่า “เรือนไทย” เป็นประเภทบ้านสำเร็จรูป เป็นหลักสำคัญ มีความสะดวกในการสร้างให้แล้วเสร็จในวันเดียว และ “รื้อถอนง่ายสะดวก” หากไม่ชอบใจบ้านเดิมหรือ เรือนหอกรื้อ ปลูกใหม่ได้โดยง่าย แสดงให้เห็นศักยภาพในการก่อสร้างสมัยก่อนมีสมรรถภาพสูงมาก (สมภพ ภิรมย์, 2531)

สอดคล้องกับที่จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2537) กล่าวว่า เรือนเครื่องสับที่อาจปลูกสำเร็จได้ภายในวันเดียวก็เพราะได้เตรียมการ “ปรุง” เครื่องเรือน คือ

...จัดทำส่วนประกอบแต่ละส่วนสำหรับเรือนให้สำเร็จล่วงหน้าไว้ก่อนเป็นแรมเดือน ที่ถูกต้องและถูกกำหนดให้มีหน้าที่สัมพันธ์กับตัวไม้แต่ละตัวได้เป็นอย่างดี ครั้น

พอถึงเวลากำหนดเป็นฤกษ์ในการเริ่มลงมือปลูกเรือน ช่างก็จะนำเอาตัวไม้เหล่านี้มา สอดสับใส่คุมเข้าด้วยกัน สำเร็จเป็นเรือนได้โดยไม่เปลืองเวลามากไป ทั้งนี้เพราะส่วน ต่าง ๆ ของเรือนเป็นวัสดุที่ทำให้สำเร็จรูปไว้ล่วงหน้าแล้วนั่นเอง อนึ่ง การปรุงตัวไม้ หรือส่วนประกอบสำหรับเรือนนี้ หากว่าช่างปลูกเรือนจะไม่ปรุงขึ้นเองก็อาจซื้อที่เขาทำ สำเร็จแต่ละส่วน ๆ นำมาปลูกคุมกันขึ้นเป็นเรือนก็ย่อมได้ เพราะแต่ก่อนก็มีช่างปรุง เครื่องสำหรับเรือนชนิดนี้ขายเป็นอาชีพพวกหนึ่ง มีมาแต่สมัยอยุธยาแล้ว ในจดหมาย เหตุคำให้การขุนหลวง วัดประดู่ทรงธรรม มีเรื่องเกี่ยวกับช่างทำส่วนประกอบเรือนขาย ดังนี้ “บ้านคลองธนูเอก เพนียด ชาวบ้านนั้น ตั้งโรงร้าน เรือนแพขายไม้ไผ่ป่า ไม้ไผ่ สีสูก ไม้รวก ขายเสาใหญ่่น้อยเป็นไม้แก่น แลไม้พริง รอด 1” “บ้านนางเอียน ฝั่ง กำแพงกรุง เลื่อยไม้สักทำฝาเรือน ปรุงเรือนฝากระดาน และ เครื่องสับฝาสำรวดขาย 1” ...

เช่นเดียวกับที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) ยืนยันถึงความเป็นเรือนสำเร็จรูปของเรือนไทยไว้ว่า

...ความรู้ภูมิรู้จากเรือนไทยมาทำ ตรงที่เราใช้ไม้ แล้วมันมีภูมิปัญญาในการใช้ ไม้ แล้วเราใช้ไม้แบบกิ่งสำเร็จรูป เรือนแบบนี้ปลูกง่าย ย้ายง่าย ต่อเติมง่าย...

ดังนั้นจะเห็นว่าบรรพบุรุษเราได้สะท้อนให้เห็นวิถีคิดในอดีตที่มีความยืดหยุ่นในการ ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เช่นเรื่องการยกเสาเรือนให้สูงเพื่อให้เกิดบริเวณโล่งด้านใต้ตัว บ้านให้เกิดเป็นใต้ถุนสูงเพื่อในเวลาน้ำหลากก็ไม่เกิดปัญหาในการอยู่อาศัย ปัจจุบันมีการละเลยความ เชื่อเหล่านี้โดยสร้างอาคารขวางทางน้ำจึงเกิดปัญหาน้ำท่วมตามมา ยกตัวอย่างปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2554 ผลสำรวจผลกระทบน้ำท่วมพบว่า จังหวัดภาคกลางได้รับผลกระทบและความเสียหายจากน้ำท่วมมากที่สุดในประเทศ จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าจาก เหตุการณ์น้ำท่วม ปี 2554 จังหวัดภาคกลางได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมมากที่สุดในประเทศ น้ำ ท่วมสูงเฉลี่ย 83 – 88 เซนติเมตรมากที่สุด (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2555) นั้นแสดงให้เห็นถึง ภูมิปัญญาของช่างในอดีตที่เข้าใจถึงเรื่องของ “เวลา” และ “สถานที่” ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม แสดงออกถึงความมีกาลเทศะในการปลูกสร้างบ้านเรือนที่เคารพต่อสภาพแวดล้อม การที่เรือนไทยยก เสาสูงหรือการเป็นเรือนสำเร็จรูป สามารถถอดประกอบได้ คืออัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความยืดหยุ่นของ วิถีคิดที่สามารถปรับตามวิถีการดำรงชีวิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เรือน

ไทยภาคกลางจึงมีความเป็นอัตลักษณ์นี้มีหลักคิดพื้นฐานมาจากปัจจัยธรรมชาติ ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้การที่เรือนไทยมีลักษณะเป็นเรือนประกอบข้างจึงมีความเข้าใจเรื่องของสัจจะของเนื้อไม้ คือเข้าถึงวัสดุ และเทคโนโลยี ตลอดจนถึงขั้นตอนการก่อสร้างที่นำมาประกอบเป็นเรือนไทยได้ ซึ่งการเข้าใจถึงวัสดุของตนเองอย่างดีย่อมก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อการใช้งานได้เป็นอย่างดีอีกด้วยดังที่ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความเห็นว่า

...ไม้มันอ่อนมันไม่อยู่ตัว อย่างถ้าอย่างไม้เก่า อย่างไม้อายุได้มันก็มีอย่าง ประตุน้ำต่าง พอหน้าฝน ะ ลงจะค้ำบอย่าไปแก้ไขวะนะ 2 บานติด ถ้าแก้แล้วพอไปหน้าแล้งจะห่างหมดเลย...

(นายโก๊ะ พงษ์พิพัฒน์, วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556)

...ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เข้าใจเสียไม้ แล้วเอามันมาสร้างรอยต่อ แต่ว่าเสียในไม้ทดแทนมันเปลี่ยนไป การรับแรงมันเปลี่ยน แล้วเราจะคิดค้นให้วิธีการรับแรงของมันให้มันเข้ากับวิถีของวัสดุ..

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันดี พินิจวรสิน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

...การใช้วัสดุสรรพลึงที่อยู่ใกล้...เพื่อให้มันเหมาะสมกับเทคโนโลยีที่ตนเองรู้จัก เช่น บ้านเป็นไม้ ไม่ไผ่อะไรก็ตามที่มันเปลี่ยนได้ง่าย แต่การเปลี่ยนเป็นวัสดุอุตสาหกรรมที่ต้องซื้อเทคโนโลยีจากที่อื่นย่อมสร้างปัญหาตามมา เช่น หลังคาสังกะสีทำให้บ้านเริ่มเตี้ยลงมาติดดินมากขึ้น แล้วก็สร้างปัญหาให้กับตัวเอง แต่ตนเองยอมรับและทนกับมัน...

(ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์, วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2557)

...บ้านไทย มันไม่ได้ใช้ น็อตหรือตะปู...ใช้เดือยตลอด...บ้านไม้ทนทานกว่าบ้านตึกอีก มันมีความยืดหยุ่น แผ่นดินไหว ลมมา มันยกตัวได้ไม่พังหรอก...

(นางสำรว รวยเจริญ, วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556)

เรือนไทยจึงแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของช่างและชาวบ้านตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันที่ล้วนแสดงถึงคุณค่าความเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เกิดจากชีวิตและการใช้งานที่เกิดจากวิถีชีวิต ที่มีได้เสริมแต่งใด ๆ หากแต่เกิดจากความต้องการอย่างแท้จริง (จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543) ความงานขั้นอุดมคติของเรือนไทยคือความงามที่มีการพัฒนาสั่งสมจากอดีตที่ผ่านการกลั่นกรองจากประสบการณ์ การใช้พื้นที่ ความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมจนกลายเป็นแบบแผนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันได้

5.3.1.3 คุณค่าภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ สังคม สิ่งแวดล้อม และ เศรษฐกิจ มีวัฒนธรรมเป็นตัวกลางพื้นฐานสำคัญของสามประการนี้ เมื่อนำทั้งสามส่วนหลักมาประกอบเป็นองค์รวมแล้วจึงควรจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อมีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาความรู้ทำให้ผู้ศึกษา มีมุมมอง ค่านิยมและทักษะที่จำเป็นในการตัดสินใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการใช้ชีวิตประจำวันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก (UNESCO., 2014) ดังนั้นการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงมุ่งเน้นในการพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมให้เกิดความรู้ ทักษะ มุมมอง และค่านิยม เพื่อที่จะจูงใจให้ผู้เรียนแสวงหาและดำเนินชีวิตในแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ (อาไพ หรรณารักษ์, 2557)

เรือนไทยคือผลงานของบรรพบุรุษไทยในการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นองค์รวมที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของทั้งสามส่วนไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสังคม สิ่งแวดล้อม หรือเศรษฐกิจ เรือนไทยสร้างความตระหนักในแง่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเพียงพอและเหมาะสมกับเวลาที่นำมาใช้ผ่านคติความเชื่อ ดังเช่นถกษยามในการปลูกสร้างเรือน การเลือกใช้วัสดุท้องถิ่นที่สามารถปลูกทดแทนได้ดังที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

...ภูมิปัญญาในการปลูกเรือนคือเราใช้ไม้...ซึ่งเป็นวัสดุประเภทเดียว ที่มันสามารถสร้างทดแทนไว้บนโลกได้ ใช้ปูน ใช้เหล็ก ใช้กระจก มันเป็นวัสดุที่ใช้แล้วหมดไป แต่ไม่สามารถปลูกในช่วงชีวิตคน 40-50 ปี ขยายได้ พ่อปลูกลูกได้ใช้ ตาปลูกคนรุ่นลูกเราก็ได้ใช้ มีการหมุนเวียน มีความยั่งยืนและเป็นวัสดุประเภทเดียวที่เราปลูกทดแทนได้... ความยั่งยืนของสถาปัตยกรรมชาวบ้าน มิใช่อยู่ที่ตัวสถาปัตยกรรมที่สร้างจากวัสดุธรรมชาติที่ผุกร่อนเร็วเป็นหลัก สถาปัตยกรรมชาวบ้านมีภาพลักษณ์เป็นสิ่งปลูกสร้างไม่ถาวรในสายตาของคนทั่วไป แต่ผลจากความไม่ถาวรของสถาปัตยกรรมนี้เองกลับก่อให้เกิดความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม เมื่อวัสดุปลูก

สร้างขึ้นใดผู้ร่อนก็กลายเป็นดินดั้งเดิมในไม่ช้า ไม่เหลือตกค้างเป็นขยะของโลก ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมยังเกิดจากความกะทัดรัดของสถาปัตยกรรมที่ไม่ใหญ่โต จนทำให้สภาพแวดล้อมเสียดูสภาพ และตราบเท่าที่สภาพแวดล้อมยั่งยืน วิถีชีวิตของชาวชนบทที่อยู่ด้วยการพึ่งพาธรรมชาติก็คงยั่งยืนสืบไป...

สอดคล้องกับที่นายนิยม กลิ่นบุปผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) แสดงความเห็นเกี่ยวกับกับใช้วัสดุอย่างรู้คุณค่าว่า

...เศษไม้ท่อนสั้น ๆ ไม้คั้ง ๆ ใช้ได้หมด...ตัดล้มนลงมาแล้วใช้หมดไม่ทิ้งจนเหลืออันเล็กแล้วถึงจะไปทำฟืนทำถ่าน...หากทำอะไรไม่ได้ปึกไม้เล็กๆยังเอามาทำบ้าน ๆ เทวดา เรียกว่าศาลพระภูมิ อันนี้เป็นวิถีคิดของคนไทยครูบาอาจารย์เราที่สอนไว้ว่าอย่าใช้อะไรสุรุ่ยสุร่ายนะ ขนาดเมื่อก่อนเรามีไม้ฟุ่มเฟือยเขาก็ยังใช้เป็นประโยชน์ถึงที่สุด...

ดังในปัจจุบันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำมาเป็นแนวคิดผ่านงานออกแบบสถาปัตยกรรมแห่งความพอเพียงในยุคปัจจุบันตั้งที่นายอาวุธ เงินชูกลิ่นได้นำเอาแนวคิดความพอเพียง และความพอดีมาออกแบบวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก ที่แสดงให้เห็นการปรับตัวในแง่การเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมในเวลาของปัจจุบัน โดยนายสุเมธ ตันติเวชกุลได้กล่าวในใจความตอนหนึ่งว่า “แม้กระทั่งหลักพระพุทธศาสนาเองก็บอกว่าทุกอย่างเปลี่ยนแปลงกระทั่งลมหายใจ ไม่มีอะไรคงอยู่นิ่งอยู่กับที่... ที่คุณอาวุธเสนอมานี้...เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมเรียบง่ายทรงประโยชน์สูงสุดแล้วก็อิงธรรมชาติ ธรรมชาติที่ใช้นี้คือธรรมชาติ...อันนี้เป็นแนวคิดหลักๆ...” (วรชัย ตันติศิริวัฒน์ & วนิดา สุภาพร, 2551, p. 30) วิถีคิดนี้คือการสะท้อนภาพของความยืดหยุ่นทั้งการปฏิบัติตนและแนวคิดต่างๆ จึงส่งผลออกมาซึ่งรูปลักษณ์ของงาน ตลอดจนลักษณะนิสัยใจคอของคนไทยเพราะการที่คนไทยมีศาสนาพุทธที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และการที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เปิดกว้าง ศาสนาพุทธไม่ยอมรับอะไรเพียงเพราะมันเป็นตรรกะ โดยผู้เรียนต้องทำการทดลองปฏิบัติเองก่อนแล้วหากนำไปปฏิบัติแล้วถ้ามันเป็นสิ่งที่ดีก็สามารถยอมรับมันได้ โดยหลักการนี้จึงก่อให้เกิดความไม่ยึดติด (อนัตตา) สอนให้เราไม่ให้ความผูกพันกับสิ่งที่มีอยู่ ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลง (Wisadavet, 1996)

ดังนั้นการนำเอาภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานสร้างความยืดหยุ่นร่วมกับแนวทางใหม่ก็จะสร้างความยั่งยืนของสังคมในภาพรวมได้ เพราะภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องช่วยกันสร้าง สืบสาน และมีการพัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้เหมาะสมและเชื่อมต่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน

ไม่เช่นนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่ค่าเหล่านั้นก็จะหายไปจากประเทศของเรา (เอกวิทย์ ณ ถกลาง, นิธิ เอียวศรีวงศ์, วิภาณ พานิช, & รสนา โตสิตระกูล และ ม.ร.ว. นงคราญ ชมพูนุท, 2546)

โดยสรุปจะเห็นว่าภูมิปัญญาในการปลูกสร้างเรือนไทยนอกจากจะเป็นสิ่งที่คงคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมรดกด้านวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นและสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน การสร้างเรือนไทยมิใช่เป็นการปลูกสิ่งก่อสร้างเพื่อยังประโยชน์ในการอยู่อาศัยเท่านั้น แต่เป็นการสร้างความภูมิใจและศักดิ์ศรีให้แก่ตัวช่างผู้ปลูกสร้างเองที่มีความสามารถประกอบด้วยความชำนาญเชิงช่างในการสร้างเรือนไทยที่มีความสวยงาม อ่อนช้อย และประทับใจให้แก่ผู้พบเห็นเป็นภาพสัญลักษณ์ของประเทศ สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับชีวิตปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม เพราะเรือนไทยสร้างจากวัสดุที่เป็นไม้สามารถเกิดขึ้นและดับไปตามกาลเวลาที่ไม้จะสามารถคงอยู่ได้ แต่ด้วยหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาที่ได้สอนให้คนยึดติดสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อตัวตายเรือนไม้ได้ตามตามไปด้วยแต่ยังประโยชน์ส่งต่อให้คนรุ่นหลังได้ใช้ไม่ว่าจะเป็นการส่งเรือนต่อให้ลูกหลาน หรือการรื้อเรือนถวายวัดเป็นบุญกุศลต่อไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนภาพวิถีคิดของบรรพบุรุษได้เป็นอย่างดีถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น การสร้างความผูกพันในครอบครัวเรือนสร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน เพราะนอกจากวิถีคิดที่ใช้วัสดุที่เป็นธรรมชาติสามารถปลูกทดแทนได้ การสร้างโดยพิจารณาจากปัจจัยของสภาพแวดล้อมสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างไม่เก้อเขิน และยังสร้างความสมดุลระหว่างเครือญาติผ่านรูปลักษณะของชานเรือนที่เป็นเสมือนจุดศูนย์รวมของครอบครัว การร่วมด้วยช่วยกันลงมือก่อสร้างเรือนให้แล้วเสร็จในวันเดียว คือการสร้างความสามัคคีและความเกื้อกูลระหว่างเพื่อนพ้องน้องพี่ที่เกี่ยวข้องที่เข้ามาช่วยงาน และสามารถเปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย เพราะด้วยภูมิปัญญาเชิงช่าง เรือนไทยจึงมีความยืดหยุ่นสามารถถอดประกอบ เคลื่อนย้ายได้ตามสถานการณ์หรือเหตุจำเป็นต่างๆ ไม่ว่าจะย้ายที่ตั้ง ส่งเรือนต่อให้ผู้อื่น หรือ เมื่อเกิดเหตุภัยธรรมชาติต่างๆ หรือการปรับเปลี่ยนการใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้างที่ทันต่อยุคสมัยมากขึ้น ตลอดจนการปรับประโยชน์พื้นที่ใช้สอยภายในเรือนให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยด้านภูมิปัญญาจึงมิใช่เป็นเพียงแต่ภูมิปัญญาในด้านเทคนิคการก่อสร้างเท่านั้นแต่เป็นองค์รวมในเรื่องวิถีคิดที่สะท้อนออกมาในทุกขั้นตอนของการทำงาน และทุกพื้นที่ของการใช้สอยเรือนที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ภูมิปัญญาในเรื่องของความคิด คติ ความเชื่อในการปลูกเรือนไทย ภูมิปัญญาเชิงช่างในการปลูกเรือนไทย และภูมิปัญญาอันสะท้อนให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีวิต

5.3.2 เรือนไทยมีคุณค่านำชาติสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ด้วยเรือนไทยประกอบสร้างขึ้นจากความเรียบง่ายตรงไปตรงมาอันเป็นคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยที่สัมพันธ์กับมนุษย์ และความยั่งยืนทางวัสดุที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในแง่ขององค์รวม ตลอดจนเรื่องของสังคมจิตวิทยา วิถีชีวิตไทย และวัฒนธรรม ไปพร้อมกันด้วย ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของทฤษฎีใหม่ คือ ความเรียบง่ายดังที่ได้ทรงใช้คำว่า "simplify" หรือ "simplicity" จะต้องเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนทั้งในแนวความคิดและด้านเทคนิควิชาการจะต้องสมเหตุสมผล ทำได้รวดเร็ว และสามารถแก้ไขปัญหาให้ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability) อีกด้วย (ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์, 2552)

โดยภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์ ได้กล่าวต่อถึงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริไว้ว่า

...การพัฒนาตามแนวพระราชดำริดังกล่าว จึงเป็นการพัฒนาตามความต้องการของประชาชน ในลักษณะที่เป็นการระเบิดจากภายใน มีความยืดหยุ่น และใช้เวลาในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีลักษณะของการพัฒนาแบบองค์รวม และเน้นที่การพัฒนาพื้นฐานทางจิตใจ และวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนด้วย กรพัฒนาตามแนวคิดนี้จึงเป็นการพัฒนาศักยภาพของแต่ละชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการณีกำลังของรากหญ้าในการพัฒนาประเทศ โดยใช้ศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง และยังนำไปสู่การสร้างและพัฒนาเครือข่ายร่วมพัฒนาอีกประการหนึ่งด้วย...

เช่นเดียวกับที่ พระธรรมปิฎก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2539) ได้นำเสนอแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่อิงกับพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

..."การพัฒนาที่ยั่งยืน" ...มาจากการพัฒนาที่ผิดพลาดตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่มุ่งถึงผลเลิศของการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความสุขสบายของมวลมนุษย์เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติ... ดังนั้น มนุษย์จึงหันกลับมาคิดถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นแนวคิดใหม่ ที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายกับธรรมชาติ แต่ยังคงให้ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจคงเดิม ในชื่อที่ว่า "การพัฒนาอย่างยั่งยืน" หัวใจที่สำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การดำรงอยู่เคียงคู่กันของคำว่า สิ่งแวดล้อม กับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นต่อไป...

ทั้งนี้พระธรรมปิฎก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2539) ได้ใช้แนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ของ UNESCO มาใช้เป็นกรอบ ด้วยการใช้วัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี ค่านิยม และ จริยธรรม เป็นเครื่องมือในการดำเนินการผ่านสากลการศึกษา ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า

...การศึกษา หมายถึง การพัฒนาคน ซึ่งได้ยอมรับกันแล้วว่า จะให้เป็น แกนกลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ...ระบบ ความสัมพันธ์ที่ถูกต้องของมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว คือ การยอมรับความจริงว่า มนุษย์เป็นส่วนร่วมอยู่ในระบบการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ของธรรมชาติ มนุษย์พึงพัฒนาตน ให้มีความสามารถมากยิ่งขึ้น ในการที่จะช่วยให้มนุษย์ และสัตว์สิ่งอื่นทั้งหลายที่เป็น ส่วนร่วมในธรรมชาตินั้น เอื้ออำนวยประโยชน์เกื้อกูลแก่กัน มีการเบียดเบียนน้อยลง ๑ ภายในโลกที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเป็นอยู่อย่างผาสุกยิ่งขึ้น...

ซึ่งการสะท้อนการพัฒนาคนให้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับ สภาพแวดล้อมอันเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของเรือนไทย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมซึ่งมีมิติทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เข้ามาเกี่ยวข้อง ความเชื่อบางอย่างในอดีตคือการสร้างให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ทั้งยังเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมในคราวเดียวกันด้วยดังที่ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ (วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวไว้ว่า

...ความเชื่อแต่ก่อน...มันเป็นกลไกของสังคม...เหมือนกับกฎหมายแต่มันเป็น กฎหมายที่ soft และเข้าถึงระดับข้างในเลย...การนับถือผีเสมือนผู้คุมกฎ... เพราะฉะนั้นแต่ก่อนเชื่อว่าป่าคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ การจะเข้าป่ามันต้องมีการทำพิธีแล้ว เข้าไปในป่า อยู่ในป่ามันก็มีกฎของมันห้ามทำนั่นทำนี่อะไรอย่างนี้...มันเป็นกลไก ของสังคมในการรักษาทรัพยากรที่เป็นต้นทางของทุกสิ่งของเขา ในขณะที่ปัจจุบัน กระบวนการความเชื่อมันหายไปเปลี่ยนป่าก็คือแค่พื้นที่ เพราะมันเป็นกระบวนการ สมัยใหม่ ความเชื่อสมัยใหม่ ไม่ได้มองว่าเป็นอีกแดนหนึ่งอีกมิติหนึ่ง จึงต้องใช้ กฎหมายมากำหนด ซึ่งก็บังคับได้บ้างไม่ได้บ้าง...ไม่เหมือนแต่ก่อนที่มีความเชื่อ ความ ศรัทธาจริงๆ ของผู้ที่เข้าไป...

เช่นเดียวกับที่นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์ (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556) กล่าวถึงการ พัฒนาที่ต้องมีกระบวนการคิดที่เป็นองค์รวมไว้ว่า

...การศึกษาลักษณะเรือนไทยที่ดี ที่ได้ประโยชน์ต่อนักศึกษาที่ดีที่สุดคือต้อง เข้าใจในองค์รวม เมื่อเข้าใจองค์รวมก็จะมีเหตุผลที่ตอบในการดีไซน์อาคารและ

สภาพแวดล้อมในแบบไทย ถ้าไม่เข้าใจองค์รวมก็จะได้เพียงแค่รูปแบบ...องค์รวมนำไปต่อยอดกับเรื่องอื่นได้ หากมิใช่สถาปนิก เป็นประชาชนทั่วไป ให้ประชาชนตระหนักในเรื่องสภาพแวดล้อม...

การนำเอาแนวคิดอย่างเป็นองค์รวมของเรือนไทยเพื่อต่อยอดพัฒนาทั้งคน และสังคมย่อมส่งผลต่อประเทศชาติในการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาคนคือการใช้การศึกษา ซึ่งการศึกษานั้นเริ่มได้จากครอบครัว สถาบันการศึกษา และจากประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเป็นการพัฒนาพฤติกรรม ความรู้ ความรู้สึกต่างๆ ซึ่งการศึกษาที่ใช้ฐานวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่เสนอให้หวนกลับไปนึกถึงวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคมของไทย เป็นทุนที่มีความมั่นคงและมีคุณค่า เพื่อสืบสานความเป็นไทยและพัฒนาบนฐานสังคมไทย ทั้งนี้ชนิตา รัชพลเมืองได้กล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องในการใช้ฐานทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมไว้ว่า (ชนิตา รัชพลเมือง, 2557)

...สังคมประเทศตะวันตกต้นแบบความทันสมัยมีความพร้อมด้านวัตถุ แต่ชีวิตความเป็นอยู่ถูกกดดันภายใต้การแข่งขันของวัฒนธรรมใฝ่สำเร็จ (achievement) ทำให้จิตใจของคนในสังคมยังคงห่างไกลความสุขที่แท้จริง ขณะที่คนในสังคมไทยที่แม้จะแร้นแค้นยากไร้ทางวัตถุกลับมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันทำให้มีความมั่งคั่งมั่นคงทางจิตใจ (spiritual security) ...ในสังคมไทยยุคใหม่เอง ก็พบว่า มีกระแสเรียกร้องให้รื้อฟื้น "ภูมิปัญญาและจิตวิญญาณของความเป็นไทย" อันเป็นทุนทางวัฒนธรรม "รากเหง้า" ที่สั่งสมมานานมากขึ้นเพื่อให้การพัฒนาตั้งอยู่บนฐานความเป็น "ไทย" ที่ขับเคลื่อนด้วยพลังสังคม (social driven) แทนที่จะเป็นการสร้างความทันสมัยตามความต้องการ (demand - driven) ที่เน้นความนิยมทางวัตถุตามแบบเดิม...

ดังนั้นการนำเอาคุณค่าของภูมิปัญญาในอดีตในการปลูกสร้างเรือนไทยนอกจากยังประโยชน์ต่อสังคมให้ยึดถือปฏิบัติสืบมา ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของระบบวิถีคิดที่นอกจากจะเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ แล้วยังเป็นการสืบสานองค์ความรู้ผ่านเรือนไทยในรูปแบบอมุขปาฐะคือผ่านผลงานการปลูกสร้างเรือนในการก่อสร้างตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องที่ควรจะสืบสานให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงวิธีการคิดของบรรพบุรุษของเราอันเป็นวิถีคิดที่เป็นองค์รวมในการผสมผสานระหว่างมนุษย์ สังคม สภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกันได้อย่างดี ซึ่งการนำวิถีคิดเหล่านี้มาปรับใช้สามารถนำชาติสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความเป็นไทยได้สืบไป

ทั้งนี้จึงสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ของเรือนไทยมีคุณค่าที่ควรต้องสืบสานทั้งที่เป็นคุณค่าต่อตน ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ อัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของเรือนไทย ได้แก่ เรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมีปั้นลม ใ้ไม้และวัสดุท้องถิ่นที่หาง่าย มีเสาสอบเข้าหาเรือน ตัวเรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีชานเรือนกว้างแล่นเชื่อมต่อกันนั้น มีความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ นั่นคือผู้ที่อยู่อาศัยร่วมกันภายในเรือน สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม คือการปลูกเรือนโดยพิจารณาถึงบริบทปัจจัยของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นที่ตั้ง ลม ฟ้า อากาศ ตลอดจนวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดที่คำนึงถึงบริบทของธรรมชาติโดยรอบ ไม่เบียดบังทรัพยากรที่นำมาปลูกสร้าง จึงทำให้เกิดคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรมที่นอกจากจะทรงคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยแล้วยังทรงคุณค่าในการรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ และเพียงพอในการนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อตนเองและภายในครอบครัว ซึ่งถือเป็นคุณค่าที่สำคัญยิ่งของอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม ของเรือนไทยที่ควรส่งเสริมให้คนทั้งหลายเห็นค่าและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ต่อไป เรือนไทยเกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ปลูกเรือนพักอาศัยภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นคือรู้จักและให้ความสำคัญต่อธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่กำเนิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก เรือนไทยจึงเสมือนภาพสะท้อนออกมาเพื่อตอบรับกับสภาพแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นลักษณะที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นวิถีคิดและความสามารถของบรรพบุรุษของคนไทยเราที่สร้างสรรค์รูปแบบเรือนไทยให้สามารถปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดีจนเกิดความเป็นแบบแผนของเรือนไทยให้ปฏิบัติตามมาจนถึงทุกวันนี้

คุณค่าที่เห็นเด่นชัดของอัตลักษณ์เรือนไทยอีกประการหนึ่งของเรือนไทยคือเรื่องของความงาม หรือสุนทรียศาสตร์ในแง่วัตถุวิสัยคือความงามของลักษณะเรือนไทยที่เป็นความงามทั้งจากรูปทรงของเรือนไทยในเรื่องของสัดส่วน ขนาด ความกลมกลืนของรูปร่างรูปทรงของเรือนไทย ความงามจากองค์ประกอบของเรือนไทยที่ประกอบไปด้วยลักษณะของเส้น สี และผิวสัมผัสของวัสดุ และความงามจากการรับรู้สัมผัสเรือนไทย คือการเข้าอยู่ใช้สอยและร่องรอยที่แสดงให้เห็นความรัก ความผูกพันของเรือนไทย ความรู้สึกสงบ เรียบง่าย มีสมาธิผ่านงานสถาปัตยกรรมตัวเรือนไทยทำให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึกถึงคุณค่าของเรือนไทยว่าเป็นบ้านที่อยู่แล้วมีความสุขอย่างแท้จริง ทั้งนี้เนื่องจากงานสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งในงานศิลปะที่สามารถเป็นสื่อ นำผู้เข้าไปสัมผัสเข้าถึงมิติที่ลึกซึ้งในทางศาสนาธรรมได้ เป็นส่วนที่สามารถขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ได้ งานศิลปะที่ดีช่วยขัดเกลาจิตใจให้เกิดความสงบ นิ่ง และเย็น เข้าถึงภาวะที่โปร่งเบา และสัมผัสกับมิติที่อยู่ภายในจิตใจ (พระไพศาล วิสาโล, 2552) เมื่องานศิลปะคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม นั้นหมายถึงเรือนไทยคืองานศิลปะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นกัน หากวัฒนธรรม คือ วิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคมและ

สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมจึงเป็นการกล่าวถึงในทางดีงาม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีการปรับปรุง อยู่ตลอดเวลา ตามสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เรือนไทยจึงเป็นผลพวงหรือภาพสะท้อนของวัฒนธรรม ศิลปะอาจเป็นวัตถุหรือเป็นปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เหลือตกทอด อยู่ หลังจากที่วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายอย่างหนึ่งในสังคม ในอันที่จะสืบค้นจากศิลปวัตถุหรือศิลปะที่เป็นปรากฏการณ์ เพื่อแสวงหาความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและวิถี การดำเนินชีวิตในสังคมแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นการประยุกต์ความงามไปสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ ในชีวิต และการประยุกต์ความงามไปสู่วิถีการดำรงชีวิตด้วยเช่นกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546) ทั้งนี้ด้วย มนุษย์มีวัฒนธรรมและสิ่งที่รากฐานวัฒนธรรมของมนุษย์คือศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มีการสัมผัส สืบ ทอดทางปัญญาและความคิดผ่านประสบการณ์ผลงานที่ได้มีการสร้างสรรค์ให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษา และยังเป็นการยกระดับจิตใจของผู้ที่เข้าพบเห็น สัมผัสซึ่งเรียกได้ว่าการรับรู้ผ่านสุนทรียารมณ์ (Aesthetic Sense) ที่ต่างจากสัตว์อื่นๆทั่วไปที่ไม่สามารถเข้าถึงความจริง ความดี ความงามเหล่านี้ได้ (กองบรรณาธิการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2552)

ดังนั้นแล้ว คุณค่าของความดี ความงามของเรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงเฉพาะลักษณะ ทางกายภาพที่จับต้องมองเห็นได้เท่านั้น แต่เรือนไทยสะท้อนให้เห็นถึงบทเรียนอันมีค่าให้มนุษย์ที่ แสดงให้เห็นถึงความเรียบง่าย ตรงไปตรงมาของการใช้ชีวิต และความยั่งยืนในการอยู่ร่วมกันของ สังคม เป็นสุนทรียภาพก่อให้เกิดความสุข ก่อให้เกิดความปิติ ก่อให้เกิดสันติสุข แก่ผู้อยู่อาศัยและ ชุมชนโดยรอบ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณค่าทางจิตใจให้เกิดความสุข ทั้งนี้เมื่อเกิดคุณค่าทางจิตใจจาก ประสบการณ์สัมผัสความงามแล้ว อัตลักษณ์เรือนไทยยังส่งผลต่อผู้อยู่อาศัยในแง่ของการเป็นสิ่งยึด เหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัยซึ่งเกิดมาจากคติความเชื่อก่อให้เกิดเป็นความรักความผูกพันของคนอยู่ อาศัย สร้างสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัยให้เกิดความรัก ความหวงแหนต่อเรือนที่ปลูกสร้าง เสมือนขวัญกำลังใจให้มีความมั่นคงในชีวิต และเป็นสิริมงคลในการดำรงชีวิตต่อไป เรือนไทยแฝงไป ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเด็นของพรหมวิหาร 4 อันได้แก่หลักธรรมในการอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุขเพื่อให้คนผู้อยู่อาศัยนำไปประพฤติปฏิบัติ และสั่งสอนอบรมยุวชนคนรุ่นหลังให้ เจริญรอยตามได้อย่างถูกต้องทำนองคลองธรรม

นอกจากนี้คุณค่าของอัตลักษณ์ยังส่งเสริมความดีงามในแง่ของจริยศาสตร์แก่ผู้อยู่ อาศัย ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง การสร้างสร้างความตระหนักเรื่องของ กาลเทศะผ่านการใช้สอยพื้นที่ต่างๆ ของเรือน การสร้างความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยและกับชุมชน โดยรอบและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัย และ ประเด็นที่สำคัญที่ไม่อาจลืมได้เลยคือคุณค่า ภายใต้อาคารเรือนไทยที่สร้างความตระหนักรู้ให้เกิดความรักแผ่นดินถิ่นเกิด เพราะเรือนไทยถูก “ปลูก” และ “ปรุง” ขึ้นด้วยความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าของที่อยู่อาศัยในแผ่นดินที่ตั้งนี้เพื่อให้มี

ความสัมพันธ์กับผู้อยู่ สัมพันธ์กับธรรมชาติ และคติ ความเชื่อที่ส่งเสริมให้คนที่อยู่อาศัยเกิดความรัก สามัคคี เกื้อกูลกัน เป็นแบบอย่างซึ่งกันและกันได้ในครอบครัว คือที่มีผู้ใหญ่สอนเด็ก สอนให้คนรุ่นหลัง เข้าใจถึงธรรมชาติและสอนให้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้อัตลักษณ์เรือนไทยยังมีคุณค่าต่อสังคมเพราะคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยจึง แฝงอยู่ภายใต้รูปธรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนและขัดเกลาพฤติกรรมของผู้ใช้ และวิธีการคิดที่นำเอา หลักศาสนามาเป็นหลักคำสอนช่วยในการขัดเกลาจิตใจของคนในครอบครัวให้มีหลักในการปฏิบัติ ประจําใจของตนเอง เพื่อที่จะยกระดับจิตใจให้ดียิ่งขึ้น และจากความเชื่อในเรื่องการคำนวณหา สัดส่วนนั้นนอกจากจะเกิดประโยชน์ในแง่พื้นที่ใช้สอยให้แก่ผู้อยู่ยังช่วยสร้างความผูกพันของคนใน ครอบครัว ความรู้สึกหวงแหนย่อมเป็นสิ่งที่ดีเพราะจะส่งเสริมความรู้สึกรับผิดชอบ ความเอาใจใส่ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีหากได้นำเอาหลักการดังกล่าวนี้ไปปรับใช้กับสังคม เพราะเมื่อมีการตระหนักรู้ เกี่ยวกับ ทิศทางการพัฒนาสังคมที่ผิดพลาดของมนุษย์ ผู้ตระหนักเหล่านั้นต่างหันหน้ากลับมาสู่ “ศิลปะเพื่อ พัฒนาจิตใจ” โดยมีความเข้าใจร่วมกันว่าสันติภาพของโลกย่อมมาจากสันติธรรมที่มีอยู่ภายในของ พวกเราแต่ละคนนั่นเอง ฉะนั้น การเรียนรู้อย่างใคร่ครวญ เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในจึงเป็นประเด็น สำคัญที่เราทั้งหลายควรหาหนทางเดินไปให้ถึงจะด้วยการใช้จริยศิลป์ (ระพี สาคริก, 2547) เมื่อย้อน มาพิจารณาความเชื่อที่มีอยู่ในอดีตจะพบว่า**ความเชื่อนั้นแฝงไว้ซึ่งคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจและ วัฒนธรรม การช่วยเหลือกันในชุมชนเกิดความสามัคคี เกื้อกูล เกิดความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อน มนุษย์ การถือฤกษ์ยามในการตัดไม้มาสร้างอาคารคือการรักษาป่าไว้ให้เกิดความสมดุลไม่ให้ถูกตัดไป ก่อนเวลาอันควร ซึ่งการละเลยไม่เชื่อในคุณค่าหรือคติความเชื่อในอดีตอาจนำพาสู่ปัญหาต่อสังคมดัง ตัวอย่างของอุทกภัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ดังที่เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่าความเชื่อย่อมมีเหตุผลในแง่ ความเป็นมาของวัฒนธรรมเอื้อในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ตามที่คนโบราณกล่าวในเรื่องของ “ที่” คือสถานที่ที่เป็นมงคลนั้นเชื่อมโยงบ้าน สิ่งก่อสร้างให้เข้าสู่จักรวาล เพื่อให้เกิดความสมดุลและ สัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบตัว สถานที่ที่ดีก็ย่อมเกิดความ “ร่มเย็น” หากทุกสิ่งยังคงดำเนินการตามวิถีย่อม ให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (เสรี พงศ์พิศ, 2550) ดังนั้นการนำความเชื่อในอดีตมาพัฒนาให้เข้า กับยุคสมัยในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่ควรต้องตระหนัก ส่งเสริมและพัฒนาแนวคิดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป **ความเชื่อเหล่านี้จึงมีความหมายอย่างยิ่งที่ให้คนรุ่นหลังรับทราบ เข้าใจและใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต****

เรือนไทยจึงมิได้เป็นเพียงที่พักอาศัยเท่านั้นแต่ยังสะท้อนให้เห็นภาพของวิถีชีวิตไทย ได้เป็นอย่างดีในสภาพของสังคมเกษตรกรรมที่เลี้ยงสัตว์ได้ทุนเรือนทำกิจกรรมต่างๆบริเวณด้านล่าง พื้นเรือน เปรียบเป็นพื้นที่กิจกรรมนอกประสงค์ของครอบครัวก่อให้เกิดรากฐานของการวาง มาตรฐานความเป็นอยู่วัฒนธรรมของสังคมเบื้องต้นและสะท้อนให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือ

เกื้อกูลกันของเพื่อนมนุษย์ที่มีความรักความเอาใจใส่ต่อกัน เรือนไทยมีอายุยาวนานแต่ยังทรงคุณค่า จนถึงปัจจุบันเพราะสามารถสะท้อนให้เห็นรากเหง้าของความเป็นวิถีไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

คุณค่าอันก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเมื่อมีการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมคือคุณค่าที่มีต่อประเทศชาติการที่เรือนไทยคือมรดกทางภูมิปัญญาของชาติไทย ซึ่งคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยด้านภูมิปัญญาจึงมิใช่เป็นเพียงแต่ภูมิปัญญาในด้านเทคนิคการก่อสร้างเท่านั้นแต่เป็นองค์รวมในเรื่องวิถีชีวิตที่สะท้อนออกมาในทุกขั้นตอนของการทำงาน และทุกพื้นที่ของการใช้สอยเรือนที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ภูมิปัญญาในเรื่องของความคิด คติ ความเชื่อในการปลูกเรือนไทย ภูมิปัญญาเชิงช่างในการปลูกเรือนไทย และภูมิปัญญาอันสะท้อนให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีวิต จากวิถีชีวิตของบรรพบุรุษที่ตระหนักถึงความเข้าใจในกาลละ (เวลา) และ เทศะ (สถานที่) อันเป็นการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของตัวตนคนไทยที่ควรนำเอาภูมิที่มีมาแต่อดีตมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและพัฒนาบนรากฐานของวัฒนธรรมของคนไทยจากคนสู่ชุมชนเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่ตระหนักถึงความยั่งยืนและพัฒนาชาติไทยตามวิถีวัฒนธรรมของไทยสืบไป **ดังนั้นแล้วคุณค่าทั้งหมดของอัตลักษณ์เรือนไทยจึงถือได้ว่าเรือนไทยคือสุนทรียภาพแห่งภูมิปัญญา เป็นความงามที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตอันประกอบสร้างมาจากมนุษย์ และสภาพแวดล้อมจนเกิดเป็นความงามชั้นอุดมคติ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นวิถีชีวิตที่มีเหตุและปัจจัยที่นำมาเป็นแบบแผนให้คนรุ่นหลังควรจะนำมาสืบสานให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชาติ โดยจะได้ศึกษาถึงแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยในบทต่อไป**

บทที่ 6

แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย

การสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ในบทนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามวิธีวิจัยอันได้แก่การวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ซึ่งการศึกษาภาคสนามผู้วิจัยได้ ศึกษาจากสถาบันที่มีการสอนสถาปัตยกรรมไทย ในระดับปริญญาตรี โดยปัจจุบันมีสถาบันที่เปิดสอนด้านสถาปัตยกรรมไทย 2 แห่งได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร และได้ทำการศึกษาจากการก่อสร้างเรือนไทยในเขตพื้นที่ภาคกลางที่ยังมีการปรุงเรือนอยู่ ตลอดจนศึกษาจากพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีไหว้ครูช่าง เป็นต้น นอกจากการศึกษาภาคสนามแล้วผู้วิจัยได้จัดการดำเนินการ จัดการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) โดยแบ่งกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการให้ความคิดเห็นเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สอน กลุ่มผู้สืบสาน และ กลุ่มผู้ใช้งาน ซึ่งจากสรุปอัตลักษณ์ของเรือนไทยอันประกอบไปด้วยอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและอัตลักษณ์ที่เป็นนามธรรม พร้อมทั้งวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย ตามที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 และ 5 ข้างต้นแล้วนั้น โดยในบทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงวิธีการสืบสานที่ได้จากการวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนาม ตลอดจนการจัดการสนทนากลุ่ม การนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 วิธีการสืบสานที่ได้จากการวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนามและการจัดการสนทนากลุ่ม

การสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่ได้จากการศึกษาภาคสนามและการจัดการสนทนากลุ่มสามารถจำแนกกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องเป็น 3 กลุ่ม (รายชื่อปรากฏตามบทที่ 3) อันประกอบด้วย

กลุ่มผู้สอน ได้แก่ ครูช่าง ครูผู้สอนทางด้านงานสถาปัตยกรรมไทย

กลุ่มผู้สืบสาน ได้แก่ ช่างปรุงเรือนไทย นิสิต นักศึกษาที่ศึกษาด้านสถาปัตยกรรมไทย

กลุ่มผู้ใช้งาน ได้แก่ ผู้อยู่อาศัยในเรือนไทย และผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเรือนไทย

ซึ่งสามารถจำแนกวิธีการสืบสานได้ดังต่อไปนี้

6.1.1 การสืบสานโดยวิธีการสอน

มรดกทางภูมิปัญญานำไปสู่การสืบสานเป็นสองส่วนที่สำคัญตั้งที่วนิดา พึ่งสุนทร อ้างถึงในกรมโยธาธิการและผังเมือง (2553) กล่าวว่า

...มรดกภูมิปัญญาที่มีอยู่ในงานสถาปัตยกรรมไทยได้นำไปสู่การทำงานสองส่วนสำคัญคือ...การสืบสานสถาปัตยกรรมไทยแบบแผนเดิมให้คงอยู่...กับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยให้รองรับการใช้สอยบนเงื่อนไขใหม่ๆ ซึ่งเหมาะกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน...

สังคมไทยได้ละเลยภูมิปัญญาดั้งเดิมอันทรงคุณค่าของไทย โดยได้รับเอาภูมิปัญญาตะวันตกเข้ามาในประเทศเป็นเวลากว่าร้อยปี ผ่านระบบการศึกษาสากลที่สอนในโรงเรียนและมีได้เลือกสรรในการนำมาประยุกต์ใช้ จนนำมาซึ่งการทำลายวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม ทำให้เกิดปัญหาความไม่สมดุลในการดำรงชีวิต (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2548a) กลุ่มผู้สอนได้นิยามความหมายของการสืบสานไว้ดังต่อไปนี้

...สืบสาน...คนที่คิดคำนึงขึ้นมา...ท่านค่อนข้างมองอะไรที่ครอบคลุมแล้ว มันมีทั้งคำว่าสืบด้วย สานด้วย สืบก็คือค้นคว้า ไปทำความเข้าใจ ไปเรียนรู้ ไปฝึกหัดไว้... สานนี่คือทำต่อ คือเหมือนกับเอาตัวแสดงว่ามันมีโครงอยู่ แล้วเราก็เป็นอีกเส้นหนึ่งเล็ก ๆ ที่เข้าไปสานต่อในโครงนั้น ให้เป็นผืนสืบเนื่องต่อไปได้...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

การสืบสานโดยการสอนคือการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ศึกษา โดยการสอนอย่างมีหลักการ มีแนวคิด ให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงวิธีการที่ถูกต้องและรู้แจ้งในหลักการดังกล่าว (พรหม พรหมพิจิตร, 2508) ซึ่งการสืบสานโดยวิธีการสอนแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ การสอนให้รู้รากฐานแบบแผนที่มีมาแต่ดั้งเดิมในขั้นตอนแรก และ การสอนให้สามารถปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบันในขั้นตอนที่สอง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1.1.1 การสอนให้รู้รากฐานแบบแผนที่มีมาแต่ดั้งเดิม

การสืบสานคุณลักษณะที่เป็นแบบแผนของงานสถาปัตยกรรมไทย คือการศึกษาถึงรูปแบบของผลงานต่างๆ ที่มีมาแต่ครั้งอดีตเพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการคิดค้นรูปแบบดังกล่าวขึ้น ดังที่กลุ่มผู้สอนได้กล่าวว่า

...งานสถาปัตยกรรมไทยมันก็คือสถาปัตยกรรมที่เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติไทย พอมองในเรื่องของหลักสูตรการเรียนการสอน จะเห็นว่าการเรียนการสอนเรื่องของสถาปัตยกรรมแล้วก็สถาปัตยกรรมไทย มันเกิดขึ้นในเมืองหลวงก็คือภาคกลางเป็นหลัก แล้วก็สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นที่มีความสำคัญที่เป็นที่รู้จัก หรือเป็น แบบแผน เพื่อให้ผู้อื่นเรียนต่อ ๆ กันมาจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่าช่างได้ทุ่มเท แล้วก็แสดงความสามารถพิเศษไปที่สถาปัตยกรรมสำคัญที่สุดก็คือวัง พระบรมมหาราชวัง หรือว่าวัดหลวงที่พระมหากษัตริย์สร้างขึ้น เพราะฉะนั้น ด้วยความสำคัญที่ว่าจึงเหมือนกับเลือกหรือว่าหยิบยกเอาสถาปัตยกรรมของพระบรมมหาราชวังหรือว่าวัง หรือว่าวัดหลวงเป็นแบบแผนในการเรียน...อาจจะเรียกสถาปัตยกรรมเหล่านั้นว่าเป็นของหลวงแล้วในทำนองเดียวกันช่างผู้สร้างงานเหล่านั้นก็เรียกว่าช่างหลวงด้วย...

...ช่างหลวงคือ ช่างที่สร้างงานสนองพระราชดำริ ก็คืออาคารที่เกี่ยวข้องกับการใช้งานของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลัก ถึงแม้จะเป็นศาสนสถาน ก็เป็นศาสนสถานที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้น...ที่นี้มันก็สอดคล้องกันมาในเรื่องของการเรียนการสอนสถาปัตยกรรมมันเกิดขึ้นใน ๆ เมืองไทย แล้วมองไปเห็นแล้วว่าผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่จะถ่ายทอดได้ก็คือช่างผู้ที่ได้ทำงานสนองพระราชดำริก็คือช่างหลวง เพราะฉะนั้นหลักสูตรในการเรียนแบบแผนมันถึงได้บัญญัติเอาไว้ว่า ของที่สูงที่สุดที่ยากที่สุด ที่มีแบบแผนที่สุดที่ควรจะให้เรียนให้เป็นก็คืองานสถาปัตยกรรมแบบช่างหลวง...เหมือนกับว่าเป็นการสอนแบบแผนที่ถูกต้องที่สุดก่อน เช่น เรียนแบบ 100 ก็ต้องให้ครบ 100 ก่อน การที่จะนำเอาไปปรับลดทอน ถ้าเกิดว่าผู้เรียนรู้จัก 100 แล้วเขาจะไปทำแค่ 50 หรือเอา 50 นี้ ไปผนวกกับอื่น ๆ อีก 30, 20 อะไรก็ตาม เขาก็จะมีต้นทุนที่มากในการเอาไปปรับใช้ แล้วก็ไปตอบไปบวกกับประสบการณ์ หรือว่าความช่างสังเกตความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นเฉพาะบุคคลอีก มันก็จะทำให้งานออกไปตอบสนองต่อการใช้งานในวงกว้าง แล้วก็มียารากฐานที่แน่นยำ...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

เช่นเดียวกับที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าว
ว่า

...สืบสานก็คือมันมีคำว่ารักษาก่อนกับสาน รวมกันเป็นสืบสาน รักษา นี้ก็คือ
พยายามให้ของเดิมยังคงอยู่...ก่อนที่เราจะถึงปรับเปลี่ยนเราก็ต้องรู้ก่อนว่าเดิมเป็น
อย่างไร..

สอดคล้องกับที่ช่างปรุงเรือนกล่าวว่าคุณลักษณะของอัตลักษณ์แต่ละอย่างของเรือน
ไทยนั้นสอดคล้องกับพื้นที่ตั้ง และยังประกอบไปด้วยสัดส่วน ตลอดจนโครงสร้างที่สามารถถอด
ประกอบได้ ซึ่งเป็นแบบแผนที่ทำต่อกันมาตั้งแต่คนรุ่นก่อน จึงต้องนำมาศึกษาเพื่อที่สามารถประกอบ
สร้างเรือนขึ้นมาได้อย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวว่า

...เรือนไทยมันสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย ยิ่งเงตุฝนน้ำก็มาก
อากาศบ้านเราก็ร้อน การสร้างเรือนไทยเขาคิดมาอย่างลงตัวแล้ว เราก็นำมาสร้างให้
ถูกต้องต่อไป...

(นายเข้า พิมพ์นาค, วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2557)

...ต้องดูจากของเดิม แล้วเอามาถอด...วัดขนาดที่ละชิ้น...เพื่อจะได้ทรง
เหมือนเดิม... ไปซื้อเรือนเก่ามาดู...ยกมาทั้งหลังถอดแบบที่ละชิ้น...เรือนไทยเหมือนจิ๊ก
ซอร์ มันสามารถปลูกประกอบได้...ถอดออกมาดูโครงสร้าง การประกอบของข้อ ออกไป
วิธีการเป็นอย่างไร...ซึ่งต้องรู้ทั้งหมด...

(นางสาวกัญญาภา ประสาทเขตต์, วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2557)

ดังนั้นวิธีการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาจึง
ต้องเริ่มมาจากการสอนที่เป็นระบบระเบียบแบบแผนในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย หรือการปรุงเรือน
ไทยแต่เดิมอันเป็นรากฐานดั้งเดิมเพื่อให้ทราบถึงจุดประสงค์หลักของการสร้าง โดยศึกษาจากงานจริง
รวมถึงตำราที่ครูอาจารย์ได้ค้นคว้าวิจัย เพราะการศึกษาลักษณะที่สำคัญในอดีตให้ชัดแจ้งนั้นมีความ
สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้ศึกษาที่มีความฉลาดรอบคอบต้องสามารถพิจารณาความจริงที่ว่า
อนาคตจะยังไม่เกิดขึ้นได้โดยยังไม่ปัจจุบันและปัจจุบันเองย่อมไม่เกิดขึ้นได้โดยปราศจากอดีต
ความหมายที่ถูกต้องในคำกล่าวนี้คือการศึกษาถึงผลงานที่ได้รับการไตร่ตรอง แก้ไข ตกแต่ง จน

เทียบพร้อมด้วยคุณค่าอย่างถูกต้องจากปัญหายุ่งยากสลับซับซ้อนของยุคสมัยของการสร้างสถาปัตยกรรมนั้นๆ ผู้ศึกษานอกจากรู้เรื่องราวต่างๆ ในอดีตอย่างถูกต้องไว้ในเบื้องต้นแล้วจะไม่ต้องเสียเวลาติดอ่านแก้ไขปัญหาที่เคยมีประจำอยู่ในทุกยุคทุกสมัย และจะไม่มีภาระกระทำผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าดังผู้ที่ไม่เคยมีความรอบรู้มาก่อน (เฉลิม รัตนทัศนีย์, 2539) ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนของการสร้างความแม่นยำให้แก่ผู้เรียน หรือผู้สร้างเพื่อให้เกิดความชำนาญในแบบอย่างที่ถูกต้องก่อนที่จะนำไปพัฒนาต่อยอดในขั้นตอนการทำงานต่างๆ ต่อไป

6.1.1.2 การสอนให้สามารถปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบัน

การสืบสานต่อไปข้างหน้าจะต้องสืบสานด้วยปัญญาอย่างมีวิธีการ คือ การจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรมที่สืบมาแต่เดิม ให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัยในสภาพปัจจุบันให้เป็นประโยชน์แก่คนที่ดำเนินชีวิตอยู่ในปัจจุบัน พร้อมทั้งจะเป็นฐานของการรอกงมต่อไปในภายหน้า และถ้าเป็นไปได้หากวัฒนธรรมของเราเป็นสิ่งที่ดีก็ควรที่จะแผ่ขยายความนิยมออกไปในสังคมโลกด้วย ดังนั้น ในการสานวัฒนธรรมจะประกอบไปด้วย 3 ประการคือ สานสิ่งที่สืบทอดจากอดีตให้เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน สานสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันให้พร้อมที่จะรอกงมต่อไปในอนาคต และสานสิ่งที่ตนมีน้ำขึ้นชมแผ่ความนิยมกว้างออกไปในโลก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต.) 2537 อ้างถึงในสุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์ (2540)

สอดคล้องกับที่ฤทัย ใจจงรักกล่าวว่า การสืบสานคือการหาแนวทางที่จะออกแบบสถาปัตยกรรมไทยเดิมแต่ได้มีการดัดแปลง แก้ไข เพื่อให้เกิดความเหมาะสม คล่องตัว และสอดคล้องกับสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน (ฤทัย ใจจงรัก, 2542) ดังนั้นแล้วการสืบสาน คือ การนำของเดิมมาประยุกต์และพัฒนา เป็นการนำเอาความรู้จากอดีตมาปรับใช้กับปัจจุบันและต่อยอดให้จำเรียมสืบไป เป็นหนึ่งในวิธีการที่ทำภูมิความรู้จากอดีตดำรงคงอยู่ ไม่สูญหายไป (วีระ อินพินัท, 2554)

กลุ่มผู้สอนได้แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดของการสอนเพื่อผู้ศึกษาได้รู้จักถึงการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

...การสืบสาน...ยกตัวอย่างเรื่องของแม่น้ำ คิดว่าสถาปัตยกรรมไทย...ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีรากฐานทางศิลปะทางมรดกวัฒนธรรมที่ ๆ ยาวนาน มันเหมือนกับมีต้นทางของแม่น้ำที่เกิดเป็นแม่น้ำสายใหญ่ ในขณะที่แม่น้ำไหลมาเรื่อย ๆ มีลำห้วยลำคลองเล็ก ๆ ต่าง ๆ ค่อย ๆ เดิมลงมาในแม่น้ำ เพราะฉะนั้น แม่น้ำนี้มันก็เลยใหญ่ขึ้นหรือมันก็เลยไหลต่อไป มันอาจจะไม่ได้ไหลขึ้น แต่มันไหลต่อไปข้างหน้าได้เรื่อย ๆ อันนี้เป็นลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าแบบประเพณี มันไม่ใช่มีแค่น้ำที่มาจากต้นกำเนิดและ

ไหลไปเรื่อย ๆ โดยที่ไม่แห้งออกไป หรือไม่มีอะไรเติมเข้ามา หรือไม่ไปชนกับอะไรบ้าง มันก็เป็นธรรมชาติอย่างนั้นไป เพราะฉะนั้น ในฐานะผู้เรียนที่เป็นลำห้วย ลำคลอง สายน้ำลำเล็กเส้นเล็กที่จะมาเติมในแม่น้ำใหญ่ ซึ่งมีอยู่ 2 ประเด็น... ประเด็นหนึ่งก็คือว่า ก่อนจะลงไปแม่น้ำใหญ่ ช่วยศึกษาหน่อยว่าต้นทางแม่น้ำใหญ่เขามาอย่างไร เขาเกิดมาจากตาน้ำตรงไหน มาอย่างไร ผ่านอะไรยังไงมาบ้าง มีข้อดีอะไรมาบ้าง มีประเพณีอะไร มีลอยกระทง สงกรานต์อะไรในแม่น้ำอะไรยังไงมาบ้าง เราลงไปรวม กระแสนี้แล้วเราจะรู้ต้นทาง... ประเด็นที่ 2 คือเมื่อเป็นลำน้ำเล็กลงมาแม่น้ำใหญ่ แล้ว ช่วยมองถึงประโยชน์ว่าตัวเองจะเป็นกำลังยังไงจะมาเติมแม่น้ำให้มันมีกำลังไหลต่อไปข้างหน้าได้เรื่อย ๆ เหมือนสถาปัตยกรรมไทยจะเข้ามาเรียนมีความมีความ มุ่งมั่นตั้งใจว่าจะเรียนสถาปัตยกรรมไทย...

...ตั้งนั้นคือรู้จักรากเหง้าก่อน เขาคิดมาอย่างไร ตอนนี้มีข้อจำกัดอย่างไร เขาคิดแบบนี้ เขามีวัตถุประสงค์ในการสร้างงานอย่างไร ทำไมเขาต้องเป็นไม้ ทำไมเขาเป็นปูนปั้น ทำไมเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ คำว่าพุทธบูชาคืออะไร อันนี้คือรู้จักต้นน้ำ และสองคือ ณ จุดที่ลำน้ำของเราลงมาเชื่อม มันก็เป็นคนละจุดที่ลำน้ำของท่าน อาจารย์ต่างๆ ลงมา... เพราะฉะนั้น คนที่เข้ามาร่วมไอ้คำว่าสืบสานหรือร่วมตัดสินใจ แล้วว่าจะร่วมแม่น้ำสายนี้มาแล้ว แน่นนอนว่า 2 ข้างทาง ที่แม่น้ำผ่านไปมันเปลี่ยนไป มีความเจริญก้าวหน้า มีเทคโนโลยี มีเรื่องวัสดุใหม่ ๆ มีเรื่องของสภาพสังคมค่านิยมหรือความเชื่ออะไรต่าง ๆ ที่มันเปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น แม่น้ำนี้ยังจะต้องเป็นประโยชน์อยู่ได้อย่างไร ในเมื่อ 2 ข้างแม่น้ำมันเปลี่ยน ก็ต้องมีการเปิดมุมมองวัสดุสมัยใหม่ มีการตอบสนองต่อการใช้งานของวิถีชีวิตสังคมอะไรที่เปลี่ยนไป กฎหมายสิ่งแวดล้อมอะไรต่าง ๆ ทำยังไงให้มันไปข้างหน้าต่อไปได้ สถาปัตยกรรมไทยไม่จำเป็นที่จะต้องมันไม่ใช่แม่น้ำที่จะไม่มีการเติมอีกเลย ไม่มีการระบายออกไปหรือมีการเติมขึ้นมา... มุมมองในเรื่องการสืบสาน คือต้องรู้รากเหง้าที่มาที่ไป และเข้าใจสภาพการณ์ในปัจจุบันและมองไปในอนาคตว่าตัวเราเองจะเป็นประโยชน์ต่อไปในสาขานี้ได้อย่างไร...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

สอดคล้องกับที่กลุ่มของผู้สืบสานกล่าวว่า

...งานไทยเป็นงานช่าง เป็นโครงสร้าง ส่วนที่เป็นโครงสร้างแทบจะทุกจุด มันเป็นส่วนที่โชว์ให้เห็นด้วย ไม่ใช่เป็นแค่โครงสร้างแล้วมีอะไรมาวางมีอะไรมาปิดมิด แต่เป็นให้แบบโชว์ให้เห็นความงามเชิงช่างของโครงสร้าง อย่างเช่น ที่วางวัสดุผนัง กระเบื้องหลังคาก็อยู่บนหลังคา โครงสร้างการเข้าไม้... สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างไว้ให้ เป็นมรดกทางความคิด ก็แสดงออกถึงลักษณะวิถีชีวิต ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ แล้วก็วัสดุแสดงถึงปัจจัยของการปลูกเรือนไทยให้เหมาะกับสภาพที่ตั้ง... งานเรือนไทยเป็นงานที่แบบลงตัวสมบูรณ์แล้วและปัจจุบันนี้มันพัฒนาเป็นมากกว่า บ้านเรือนแล้ว มันกลายเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของประเทศเรา... เติบโตไปมากกว่าความเป็นแค่บ้านธรรมดา...

(สนทนากลุ่มผู้สืบสาน, วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2557)

ซึ่งการสืบสานมรดกทางภูมิปัญญานี้เป็นลักษณะของการต่อยอดทางความคิด ซึ่งจากขั้นตอนแรกในการเริ่มเรียนรู้ที่ต้องให้ทราบแบบแผน รากฐานความสำคัญของแต่ละสิ่งที่สร้างไว้ แต่เดิมแล้วจึงได้มีการบูรณาการพัฒนาให้เป็นการสืบสานและสร้างสรรค์ผลงานให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ดังจะได้แสดงรายละเอียดไว้ดังนี้

...การเรียนคือการที่เอาของเดิมมาปรับใช้กับสมัยใหม่ได้ดีมาก... การสืบสานของที่มันลงตัว ซึ่งอาจจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะอะไรได้มากจะทำอย่างไรให้มันอยู่ต่อไป คือเข้ากับทุกอย่าง หากทำซ้ำเดิมก็ต้องทำให้มันอยู่ได้ ให้มีชีวิตอยู่ไปตลอด คือว่าไม่ใช่แค่จะทำยังไงก็ทำเหมือนเดิม แต่ต้องต้องเอาไปใช้ได้จริง ๆ อยู่ได้จริง ๆ มีคนที่จะปลูกบ้านเพื่อพักอาศัย อยากรูป style นี้จริง...

(สนทนากลุ่มผู้สืบสาน, วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2557)

...จะเป็นการเรียนโดยใช้แบบมาตรฐาน แต่พอโจทย์ที่ให้ทำจะไม่ให้โจทย์เป็นมาตรฐาน เพราะไม่อย่างนั้นทุกคนจะออกแบบเหมือนกันหมด... ก็จะมีการ บูรณาการขึ้นมา... เพราะบ้านเรือนไทย มัน สร้างตามชีวิตความเป็นอยู่สมัยก่อน แต่ปัจจุบัน โจทย์ก็คือจะให้ผู้เรียนพยายามออกแบบให้เป็นโจทย์ร่วมสมัย แล้วเน้นในเรื่องของการใช้งานพื้นที่มากขึ้น อย่างได้ถูกก็ถูกนำมาออกแบบให้มันเป็นพื้นที่ขึ้นล่างอะไร

เช่นที่ท่านอาจารย์ฤทัย ใจจงรักท่านก็ได้พยายามที่จะให้นักศึกษา เห็นถึงความเข้าใจของระบบการถ่ายเทพื้น ไม่ว่าจะป็นระบบอากาศ หรือว่าการใช้งาน ซึ่งเป็นลักษณะการปลูกสร้างแต่เดิมของเรือนไทยที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแล้วเอามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับปัจจุบัน...

(นายปองพล ยาศรี, วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2557)

...ในการเรียนการสอน ถึงแม้ว่าจะสอนเรื่องของช่างหลวงให้รู้จักไว้แต่ก็สอดแทรกโจทย์ที่มีลักษณะเฉพาะที่มีความแตกต่างกันไป เพื่อที่จะให้ผู้เรียนเมื่อจบออกไปแล้ว เขาสามารถนำเอาลักษณะของช่างหลวงที่ว่าไปปรับใช้ได้... เพราะการออกไปทำงานจริงอาจจะมีเรื่องของกลตทอน หรือเป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนให้เข้า รูปแบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

การสืบสานจึงต้องเป็นการหาจุดสมดุลในการทำงานเพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้อย่างแท้จริง

...แบบแผนก็ดี รูปทรง โครงสร้างที่ว่ามันขยับตัวไปหมด อัตลักษณ์ใดที่ยังสืบสานมันก็มีทุกตัว มันยังสืบสานกันอยู่ทุกตัว เพียงแต่ว่าตัวไหนเปลี่ยนเร็ว เปลี่ยนช้าเท่านั้นเอง ถ้ามองจากมุมมองสถาปนิก ตัวรูปทรงอาจจะเปลี่ยนเร็วหน่อย เพราะว่าเดี๋ยวนี้ก็มีสถาปนิกรุ่นใหม่เยอะแยะ เขาก็บอกว่าเขาทำงานเขาก็ไทยนะ เขาก็เอาลักษณะไทยมาใช้ เอาหลังคาทรงสูง ใต้ถุนโล่ง... คำตอบข้อนี้มันอยู่ตรงที่ว่าบริบททางวัฒนธรรมว่าเขาคิดอะไร เขาตีความ ความเชื่อ ความคิดตรงนั้นว่ายังไง...

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประชา แสงสายันต์, วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2557)

...อันหนึ่งที่ทำให้การสืบสานมันอยู่ได้ คือมันต้องไม่หยุดนิ่ง ต้องพัฒนาต่อคือช่างเขาพัฒนาในส่วนของช่างไป คิดอะไรที่มันแบบดีขึ้น แข็งแรงขึ้น หรือว่าง่ายขึ้น หรือว่าถูกมากขึ้น สถาปนิกก็ต้องคิดว่า อยู่แล้วเหมาะสมกับชีวิตประจำวัน เหมาะกับ

คนอย่าง มันก็ต้องช่วยกันทุกด้านถ้ามันหยุดนิ่งปั๊บ เราก็เห็นแค่ว่ารูปร่างหน้าตา ช้าง ในก็ยังไม่ได้อะไร โยนของเข้าไปอยู่ได้เฉย ๆ จึงต้อง ๆ ช่วยกันพัฒนา...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

...วิธีการเรียนการสอน จะให้เรียนร่วมกับสถาปัตยกรรมร่วมสมัยก่อน 2 ปี แล้วพอมามี 3 ถึงจะเริ่มเรียนหลักสูตรแยกก็จะเป็นสาขาสถาปัตยกรรมไทยเลย ก็จะเรียนแบบ ๆ โบราณเลย กับครูสมัยก่อนเลย ก็คือว่าให้ไปเขียน ๆ ไม้ตี ตีไม้ตีอาจารย์ก็จะบอก แต่อาจารย์ก็จะไม่แนะนำอะไรมาก จะเน้นให้ไปศึกษาด้วยตัวเอง...ในเรื่องของสถาปัตยกรรมไทยประเพณี อาจารย์จะเน้นเรื่องเกี่ยวกับสัดส่วน องค์ประกอบ แล้วก็ระบบระเบียบที่เป็นแบบ ๆ ตั้งเดิม ...แนวทางในการเรียนการสอนจะแบ่งเป็น 3 ระดับ ไล่จากชั้นปีเล็ก ๆ ไป ก็คืออนุรักษ์ สืบสาน แล้วก็สร้างสรรค์...โดยจะเรียนแบบอนุรักษ์ก่อน เรียนให้รู้ว่ามันคือแบบแผนประเพณีมันเป็นยังไง ...แล้วก็สืบสานก็คือค่อย ๆ เอาสิ่งที่เราเรียนมาในเทอมต้น ๆ มาคลี่คลายไปสู่การออกแบบ ...แล้วก็สร้างสรรค์ก็ไปเป็นในช่วงที่ทำวิทยานิพนธ์ก็แล้วแต่ที่เราจะเอาความรู้ที่มีมาทั้งหมด ไปบูรณาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยเป็นอย่างไร...

(นายปองพล ยาศรี, วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2557)

...คุณค่าของเรือนไทยในเชิงรูปแบบ หรือความเป็นกายภาพของมันคือ เราเคารพความจริง คือถ้าเรายังยึดในอันนี้อยู่ เราจะเคารพในความจริงว่า พื้นที่ตรงนี้ถึงโลกมันจะเปลี่ยนไป มันก็คงไม่ต่างจากเดิมมาก เพราะว่าอย่างคนแถวอยุธยาเขาก็พูดว่า น้ำก็ท่วมมาทุกปี หรือคนที่อยู่ใกล้น้ำมันก็เป็นปกติที่เขาก็มีเรือเอาไว้ได้ฉุน แล้วก็ฝนมันก็ตกอย่างนี้ตามฤดูกาล ฝนมันก็มีลมพายุบ้าง มีอะไรบ้าง ก็ยื่นชายคายาว การชายคายาวก็ไม่ใช่แค่กันฝนสาดเข้าหน้าต่างอย่างเดียว แต่ว่าป้องกันฝาไม้ที่จะผุ คือเดี่ยวโดนฝน เดี่ยวโดนแดด ก็เลยยื่นไปเพื่อให้กันทั้งแดดทั้งฝน ให้ฝาไม้ใช้อยู่ได้นานขึ้น...ในปัจจุบันนี้ อย่างทุกวันนี้ถ้าเราอยู่บ้านจัดสรร เวลาที่ฝนตกเราต้องวิ่งไปปิดหน้าต่าง เพราะชายคาเราสั้น แล้วพอปิดหน้าต่างเราก็ไม่สบายเพราะว่ามันอบอ้าวก็เปิดแอร์แทน นี่คือพอเราไม่เคารพในสิ่งที่มันเกิดขึ้นจริง แล้วไปหาวิธีอื่น หรือว่าหากมองข้ามไปมันก็เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ซึ่งหากเราเคารพใน อัตลักษณ์ บางอย่างอาจจะไม่ต้องสร้างเรือนไทย แต่เคารพในความคิดในภูมิปัญญาที่เขาคิดว่า

เหมาะสมกับในพื้นที่ตรงนี้แล้ว ก็จะทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในเรื่องที่อยู่อาศัยมันอาจจะน้อยลง...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

ทั้งนี้การนำเอาอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาหรือวิถีคิดของบรรพบุรุษเราในอดีตมาสานต่อย่อมก่อให้เกิดกระบวนการทางความคิดที่สามารถเอาไปปรับใช้ได้

...อัตลักษณ์...เราจะเห็นแล้วว่ามันเกิดมาจากอะไร มันเกิดมาจากความเชื่อ มันเกิดมาจากการใช้งาน มันเกิดมาจากความสวยงาม ความมองเห็นว่าไอ้สิ่งนี้มันดี หรือว่ามันเกิดมาจากสภาพแวดล้อม สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ มันจะย้อนกลับมาหมด ถ้าเราวิเคราะห์ย้อนกลับมาจะพบว่าวิธีการนี้สำคัญตรงที่ว่าสำหรับนักออกแบบที่อยู่ในปัจจุบันหาก ถ้าเอาวิธีการมาใช้กับสังคมปัจจุบันมันก็ใช้งานได้ ตัวอาคารมันอาจจะแตกต่างไปจากเดิมอีกนิดหน่อย หรือว่าสภาพแวดล้อมในปัจจุบันนี้มันเปลี่ยนไป แล้วเราจะนำวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมอย่างไร...มันอาจจะเป็นโจทย์อันหนึ่งที่ทำให้เราเหมือนว่าคนโบราณคิดมาให้แล้ว ซึ่งจากเดิมที่เขาเป็นอย่างนี้เขาได้แก้ปัญหาจนมันสุดยอดที่ละอันทีละปัญหาเรียบร้อย แต่ว่าในปัจจุบันมันมีอะไรที่มันเปลี่ยนไปบ้าง แล้วเราจะแก้ปัญหาตรงนี้ได้อย่างไร อาจจะเป็นรูปแบบการพัฒนาความคิดอย่างหนึ่งที่เอาของเดิมมาประยุกต์ใช้...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

... ผู้เรียนที่เข้าใจ เขาต้องจำแล้วเอาไปประยุกต์... ที่สำคัญคือจิตวิญญาณ... ถึงแม้รูปแบบเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แต่ไอ้จิตวิญญาณเดิมของเรือนไทยหรือรูปแบบเดิมมันยังอยู่ได้...ถ้าพูดถึงอัตลักษณ์ก็คือ อัตลักษณ์แท้ดั้งเดิมเป็นยังไง เราพูดถึงเรื่องความเปลี่ยนแปลงนะ...ก็คงต้องมีทั้งเรื่องการอนุรักษ์และการสืบสาน เพราะของเก่ามันไม่ทิ้ง ถ้าทำอย่างนั้นของเก่ามันดีที่สุดในขณะเดียวกันก็ตัดทอนไอ้ส่วนที่มันไม่จำเป็น ในส่วนที่มันเป็นไปไม่ได้แล้วนะ ก็ยังอยู่ในสังคมปัจจุบันได้ในระดับหนึ่ง... สถาปัตยกรรมไทยหรืออัตลักษณ์ของไทยมันจะสูญสิ้นแผ่นดินไทยเลยหรือเปล่า คำตอบคือไม่ รูปแบบอาจจะเพี้ยนไป รูปแบบเปลี่ยนไป เนื่องจากเทคโนโลยี เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของวัสดุ แต่จิตวิญญาณของเรือนไทยยังอยู่...

ลักษณะของความโปร่ง โล่ง สบาย ซึ่งไม่ใช่รูปธรรมที่ต้องเป็นไม้ เท่านั้น แล้วเรื่องของ ความร่มรื่น ก็เป็นข้อจำกัดของระดับไหนถึงได้อย่างนี้ มันก็ได้มาก ได้น้อย ตาม ข้อจำกัด หรือตามเงื่อนไขของราคา เป็นต้น...ดังนั้นมันก็มีความเป็นไปได้อยู่ แต่ว่ามันก็มีเงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ มากขึ้น...

(รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล, วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2557)

ตัวอย่างการเอาลักษณะรูปแบบมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันที่เห็นมากดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปรัชชีพร (วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556)ยกตัวอย่างได้แก่

...บ้านสมัยใหม่ทำคอร์ต (พื้นที่เปิดโล่งกลางบ้าน) เยอะมากเลย เพราะจริง ๆ มันให้ความรู้สึกปกป้องในเชิงหนึ่งด้วย แล้วเปิดเข้าหากันเองภายใน **ลักษณะแบบนี้ แสดงว่ามันน่าจะเป็นอัตลักษณ์ที่สามารถส่งผ่านข้ามบริบทมาปรับใช้กับสังคม ปัจจุบันได้ โดยที่ยังคงคุณค่าของระบบครอบครัว... ความเชื่อเก่าหายไปมันก็ยังมีความเชื่อใหม่... แต่มันก็ต้องเป็นความเชื่อที่เปลี่ยนไปต่างยุคสมัยเช่นกัน...**

สอดคล้องกับที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่

...ปลูกเป็นเรือนสมัยใหม่ แต่เป็นเรือนยกพื้นทำนองนี้ มีชายคายื่น มีชาน แต่เป็นสมัยใหม่ จะเอาความรู้ภูมิรู้จากเรือนไทยมาทำ ตรงที่เราใช้ไม้ แล้วมันมีภูมิ ปัญญาในการใช้ไม้ แล้วเราใช้ไม้แบบกิ่งสำเร็จรูป เรือนแบบนี้ปลูกง่าย ย้ายง่าย ต่อเติมง่าย...

เช่นเดียวกับที่กลุ่มผู้ใช้ให้ความคิดเห็นว่า

...แต่โบราณเขาก็คิดถุกนะเขาทำแบบนี้ ถึงจะรื้อย้ายที่มันไม่เสียหายเลย มัน แกะออกเป็นฝาไปเลย... ถอดประกอบได้หมด...แล้วช่วยกับบ้านญาติที่เก่าแล้วแกะไม้ เอามาซ่อม...แล้วก็ช่วยกันประกอบให้เข้าที่... บ้านทรงไทยสมัยเก่าจะเป็นบ้านทรงไทย แบบที่ว่าปิดทึบ พอเดินเข้ามาในบ้านมันจะมีดหมด แต่พอเปลี่ยนเป็นกระจกก็จะ ประหยัดพลังงาน...คือไม่ต้องเปิดไฟเวลาเดินเข้าบ้านมันจะสว่างในตัวเอง...

(สนทนากลุ่มผู้ใช้, วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2557)

ดังนั้นวิธีการสอนจึงเริ่มจากการรู้จักรากเหง้าเดิมของตนให้แจ่มชัด และนำสู่การ ปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ซึ่งต้องร่วมมือกันเป็นองค์รวมทั้งหมดทั้งกลุ่มผู้สอน ผู้เรียน ผู้ใช้งานให้มี **ความตระหนักร่วมกันในเรื่องของการธำรงรักษาของเก่าดั้งเดิมไว้ ก่อนที่จะมีการสืบสาน และ**

สร้างสรรค์อย่างลงตัวให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้คุณค่าของอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาอันเป็นสุนทรียภาพแห่งภูมิปัญญา คือความงามแห่งภูมิปัญญาซึ่งเป็นวิถีคิดของคนไทยเราที่จะไม่สูญหายแต่จะสืบสานต่อรวมทั้งยังประโยชน์ให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งแนวทางซึ่งการฟื้นฟูสภาพความเป็นไททางความคิด และการออกแบบ นั้นไม่ได้หยุดเพียงแค่การศึกษาของเดิมที่มีอยู่ หรือเพียงแต่การพยายามอนุรักษ์ ยึดถือของเก่าไม่ให้สูญหายเท่านั้น แต่ต้องนำระบบความคิด การแก้ปัญหาอันชาญฉลาดแบบเก่าที่ดีและเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าควรค่าแก่การรักษาไว้มาปรับผสมให้เหมาะสมด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง (จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543) จากการเข้าใจและเปรียบเทียบยุคสมัยของอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์มาแล้วคงจะได้เข้าใจคำกล่าวของปราชญ์ที่ว่าไว้ว่า “วิญญูโลก” แปลความว่า โลกย่อมหมุนเวียนไป ทั้งนี้ปัจจุบันอาจอ้างคำกล่าวที่ทันสมัยกว่า แต่ได้ความหมายเช่นเดียวกันคือ “ประวัติศาสตร์ย่อมเกิดขึ้นซ้ำรอยเดิม” งานสถาปัตยกรรมเองก็คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากความจริงข้อนี้ หากแต่หมายถึงการซ้ำรอยเดิมในแง่ของความคิดอ่าน ผู้รู้และเข้าใจสถาปัตยกรรมทางด้านประวัติศาสตร์ย่อมสามารถนำความรู้มาประยุกต์เข้ากับการออกแบบในแนวทางใหม่ได้อย่างคล่องแคล่ว ถูกต้อง และงดงาม (เฉลิม รัตนทัศนีย์, 2539)

ดังที่ วิรุณ ตั้งเจริญกล่าวว่าศิลปะในซีกโลกตะวันออก ไม่ว่าจะเป็น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย อินโดนีเซีย ไทย และประเทศชาติอื่น ๆ ล้วนมีลักษณะเฉพาะในการแสดงออกทางศิลปะของตน ทั้งศิลปะการแสดงวรรณกรรม ดนตรี สถาปัตยกรรม ทัศนศิลป์ ต่างมีสายศิลปวัฒนธรรม ศิลปะในบริบทวัฒนธรรม (Art in Cultural Context) ที่พัฒนาสืบต่อกันมา เป็นสายศิลปะประเพณีนิยม ซึ่งการอนุรักษ์ (Preservation) การสืบสาน (Transition) และการพัฒนา (Development) ทั้งหมดล้วนเป็นสิ่งสัมพันธ์กัน ศิลปะที่ขาดการอนุรักษ์ย่อมสูญสลายไป การอนุรักษ์ที่ขาดการสืบสานและพัฒนา ก็จะไม่คุ้มค่าสำหรับปัจจุบันและอนาคต ในสังคมปัจจุบันแม้ศิลปะที่เป็นกระแสสากลจะไหลบ่าเข้ามา เราควรต้องทำความเข้าใจ กลับกรอง เลือกสรรด้วยปัญญา เพื่อสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้งกระแสสากลและกระแสประเพณีนิยมให้อยู่ร่วมกันได้ กระแสประเพณีนิยมหรือศิลปะประเพณีนิยม (Traditional Art) ควรได้รับการศึกษาค้นคว้า แสวงหาองค์ความรู้ที่คมชัด และ พัฒนาให้สอดคล้องกับพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา ศิลปะที่ขาดการพัฒนาย่อมสูญสลายไปในที่สุด (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546)

6.1.2 การสืบสานโดยการบอกให้รู้และวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหมาะสม

อีกหนึ่งวิธีที่ผู้สอนให้ผู้ศึกษารับรู้ถึงคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย โดยเฉพาะคุณค่าด้านสุนทรียภาพคือการบอกให้ผู้ศึกษารู้จักที่จะแยกแยะวิเคราะห์ถึงความงามที่เหมาะสม ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการฝึกประสบการณ์การรับรู้วิธีการหนึ่ง สืบเนื่องจากเมื่อผู้สอนได้ใช้วิธีการสอนคือการสร้าง

ความรู้แจ้งตลอดจนกระตุ้นให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้สึกอยากค้นหาแล้ว เพื่อต้องการให้เกิดความกระจำงมากขึ้น การบอกจึงเป็นการให้ข้อมูลแก่ผู้ศึกษาเข้าใจในประประเด็นใดประเด็นหนึ่งอย่างชัดเจน (พระพรหมพิจิตร, 2508) ทั้งนี้อัตลักษณ์ของเรือนไทยคืออัตลักษณ์รูปธรรมที่แสดงออกทางด้านความงามผ่านรูปทรง สัดส่วน กับความสุนทรีย์ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่เข้าใช้สอยเรือนไทย ทั้งนี้คุณค่าของความงามของเรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงเฉพาะลักษณะทางกายภาพที่จับต้องมองเห็นได้เท่านั้น แต่เรือนไทยสะท้อนให้เห็นถึงบทเรียนอันมีค่าให้มนุษย์เป็นอย่างดี ด้วยคุณสมบัติของเรือนไทยเสมือนสถาปัตยกรรมพอเพียง ในการปลูกสร้างขึ้นอย่าง เรียบง่าย พอเหมาะ พอควร ไม่ทำสิ่งที่ฟุ่มเฟือยเกินเลยความต้องการ ปลูกสร้างขึ้นอย่างมีเหตุมีผล ตรงตามความเป็นจริงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและประโยชน์ใช้สอย เป็นสิ่งปลูกสร้างที่นับเนื่องเป็นสถาปัตยกรรม ยั่งยืนกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (วีระ อินพันทัง, 2550)

การบอกให้รับรู้ในเชิงของความงามจึงเป็นเรื่องของการสร้างความเป็นคนช่างสังเกต ปรับปรุงสิ่งต่างๆ ให้งดงามอยู่เสมอ ดังที่กลุ่มผู้สอนกล่าวว่า

...คืออาจารย์มีฝีมือที่เขียนให้เราดูอันนี้สำคัญมาก...ต้องพยายามจะหา โจทย์หาอะไรให้เด็กเขาได้ออกไปเรียนรู้เองมากขึ้น... แล้วก็ต้องบอกให้เขาฝึก ให้เขามองฝึกตา ฝึกตาที่เรียกว่าเหมือนเป็นตาวิเศษให้เขามองเห็นความสวยงาม ความงดงามที่ถูกต้องก่อน ให้เขาแยกแยะได้ แล้วเมื่อเขามองได้ต่อไปเขาจะเรียนด้วยตัวเองได้...

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN U

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

เมื่อมีการฝึกมองย่อมก่อให้เกิดการวิเคราะห์แยกแยะและสามารถรับรู้ความสมดุลของรูปทรง สัดส่วน และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดความงามให้คงความอ่อนช้อยและถูกสัดส่วนของแบบแผนแต่เดิมได้

... เรือนเก่าส่วนใหญ่ทรงจะสวย สวยกว่าทรงปัจจุบัน เดียวนี้คนจะนิยมให้มันแหลม ๆ เดียวนี้เป็นความนิยม ไม่ว่าโบสถ์หรืออะไรชอบแหลม ๆ ขึ้นไปสูง ๆ แต่ว่าถ้าไปดูเรือนเก่า ๆ จริง ๆ เลย มันจะไม่แหลมขนาดนั้น จะพอดี แล้วทรงจะสัดส่วนหลังคา ตัวเรือน ใต้ถุน จะสวย จะไม่โล่งแบบนี้ เดียวนี้มันจะเป็นความเป็นค่านิยม... ตัวอย่างเช่นอาจารย์ภิญโญจะพาไปดูหลาย ๆ ที่ ตามราววังรณผาน อาจารย์ก็จะชี้ให้ดู แล้ววิเคราะห์ให้เห็นว่า อันนี้บริเวณใต้ถุนเรือนสูงไป อันนี้ตัวเรือนจนถึงยอดหลังคา

สูงไปพอเตี้ยบนสูงไปมันจะโยกเยก เป็นต้น มันเหมือนกับว่ามันทำให้ภาพที่เราเห็นตรงนั้นกับสิ่งที่อาจารย์วิเคราะห์มา มันทำให้ประมวลได้ว่าสัดส่วนที่สวยงามคืออะไร...

...แล้วเรือนไทยเป็นอะไรที่อ่อนช้อยที่สุด แล้วพิถีพิถันที่สุดที่หนึ่ง แล้วก็ขยันคิดขยันสร้าง อย่างลวดลายในการแกะสลักแถวช่องหน้าต่างตรงได้หน้าต่าง บางทีหลังหนึ่งเขาแกะไม่เหมือนกันเลย...มันคือความสุขหรือว่าเป็นศิลปะที่ชี้ให้เห็นความเจริญ เพราะถ้าเกิดเรา ๆ ไม่พัฒนา หรือประเทศไม่สงบสุข มันไม่มีเวลามานั่งคิด...ศิลปะมันเป็นจุดแข็งของประเทศที่เวลาที่ใครเขาอยากจะรู้จัก...เป็นจุดขายในการท่องเที่ยวได้อีกเยอะ นี่ก็เสริมว่าความงามก็ไม่ควรจะละเลยอยู่เหมือนกัน...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

...สัดส่วนมัน...ไม่ใช่แค่สูง กว้าง ยาว เท่านั้นแต่ว่ามันเป็นเรื่องของความเหมาะสมลงตัว...ต้องบอกให้เข้าใจ...

(รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล, วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2557)

ทั้งนี้เมื่อได้สัมผัสกับความงามในแต่ละหลังของเรือนไทยที่ได้มองก็จะสามารถนำไปพัฒนาความคิดของผู้เรียนได้ต่อไป

... ความรู้สึกในความงาม...ถ้าเทียบกับบ้านปกติ เรือนไทยมีเส้นสายที่ค่อนข้างอ่อนช้อยกว่า มีความเป็นธรรมชาติมากกว่า ด้วยความที่วัสดุเป็นไม้ จะรู้สึกถึงความสบาย ยิ่งอยู่ชั้น 2 อาจจะหน้าต่างรับลมได้มากกว่าคนที่อยู่ชั้นล่าง...ด้วยความที่เป็นวัสดุของมัน เป็นของดั้งเดิม..เรือนไทยมันเข้าไปแล้วให้ความรู้สึกอบอุ่นดี อบอุ่นมากกว่า ๆ พวกตึกคอนกรีต ที่รู้สึกว่ามีน้ำหนัก เพราะความแตกต่างเรื่องวัสดุ ไม้...แล้วที่สำคัญสามารถถอดประกอบย้ายเรือนกันได้...ถอดไปที่ละชิ้น แล้วก็ไปประกอบสร้างใหม่ อะไรคู่มือได้ยกไปประกอบใหม่ได้...

(สนทนากลุ่มผู้สืบสาน, วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2557)

ดังนั้นวิธีการบอกให้รู้จักแยกแยะจะสามารถทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหมาะสมเหมือนเป็นการประมวลความรู้ที่ได้ศึกษามาเกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรับรู้ในเชิงของคุณค่าด้านสุนทรียะของเรือนไทยคือการเสริมสร้างการรับรู้ถึงความงามจากการสังเกตฝึกมองให้เห็นถึงความงามของสัดส่วนที่ลงตัวแท้จริง เพราะรากฐานวัฒนธรรมของมนุษย์คือศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มีการสั่งสมสืบทอดทางปัญญาและความคิดผ่านประสบการณ์ผลงานที่ได้มีการสร้างสรรค์ให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษา ซึ่งจากความเป็นพลวัตทางสังคมย่อมเข้าใจว่าความจริงแล้วเราสามารถปรับแก้ความเจริญของตะวันตกผสมผสานเข้ากับความเป็นไทยโดยการที่เราได้ศึกษามาทำการวิเคราะห์หาข้อดีข้อเสีย แล้วนำมารวมกับข้อดีของเราแล้วก่อให้เกิดงานรูปแบบใหม่ที่ยังคงอัตลักษณ์ของตนไว้อย่างเหนียวแน่น (จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543) และยังเป็นการยกระดับจิตใจของผู้ที่เข้าพบเห็น สัมผัสซึ่งเรียกได้ว่าการรับรู้ผ่านสุนทรียารมณ์ จึงสะท้อนต่อมาในเรื่องของภูมิปัญญาของการปรุงเรือนที่มีมาจากครั้งอดีตเพื่อให้คนรุ่นหลังนำไปพัฒนาต่อยอดได้ต่อไป

6.1.3 การสืบสานโดยวิธีการฝึกฝน

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า วิริยะ หรือ ความเพียร ความพากเพียร ทำ คือ การที่เราเห็นสิ่งใดมีความท้าทายและมีใจสู้ในการทำกิจกรรมนั้นๆ สิ่งนั้นก็จะก่อให้เกิดสมาธิได้ ซึ่งวิริยะหลักหนึ่งของอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547b) ดังนั้นวิธีการสืบสานโดยการฝึกฝน คือการฝึกความเพียรพยายามเพื่อให้ได้ซึ่งผลงานที่ออกมาดี และยังเป็นการฝึกตนให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรเพื่อที่ทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีอีกด้วย ดังคำกล่าวดังต่อไปนี้

...ความผิดพลาดในเบื้องต้นของงานที่ทำ งานชิ้นแรกของเราเราต้องกลับไปดูว่าเราทำอะไรแล้วมันได้ไหม ต้องสั่งสม ไม่ใช่ว่าที่เดียวแล้วออกมา ผมทำเครื่องยอดครั้งแรกเสาหลักเมืองปทุมธานีจำได้เลยเพราะถือว่าเป็นครูใหญ่เลย จำได้เลยเพราะอันนั้นเป็นอันแรกที่ขึ้นเครื่องยอด ได้สร้างจริง มันก็ไม่ใช่ว่าเวลาที่เดียวแต่มันมีอะไรที่ต้องปรับปรุงอีกเยอะ เรื่องของการย่อไม้ไม่ลงตัว กลับไปดูแล้วมันจะเห็น อันนี้เราก็ได้ประสบการณ์จากอันนั้นมาเยอะแล้ว แล้วเราก็ได้มาทำเรื่อยๆ การย่อมุมปรางค์มันทำยังไงมันถึงจะดูดี ต้องมีลักษณะการประกอบยังไงที่ดูแล้วมีทรวดทรงที่ดี การย่อมุมที่ถูกต้อง ผมว่ามันต้องอาศัยประสบการณ์ด้วย คืออันนี้ผมว่า เวลาทำมันต้องรู้ว่าตรงไหนมันผิด นี่เป็นเรื่องใหญ่ ต้องรู้ว่าอันไหนผิด ศาลหลักเมืองกรุงเทพก็

ดูแล้วไม่ชอบใจ ก็มีบางส่วนที่อาจต้องปรับแก้ใหม่...อันหนึ่งที่มันจะโยงมาสู่พวกนี้ ซึ่งพอเรามาทำอันอื่นเราก็เห็นข้อผิดพลาด ทีนี้พอมาใส่แล้วมันไม่ดี ก็มาปรับมัน ออกมันอาจจะอยู่ในที่หนึ่งดีแต่อันนี้มันไม่ดี นี่คือการปรับไปเรื่อยๆก่อนที่จะเรามีความรู้สึกว่าใช่แล้วละ มันจะเกิดโดยการฝึก การดู ความรู้สึกที่เราจะให้แน่นอน แล้วที่เราบอกว่าดีนี่จริงๆแล้วมันดีไหม อาจต้องให้คนอื่นมาช่วยดูด้วย...

(พลอากาศตรี อารุ เงินชุกลิน, วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2554)

ความเพียรพยายามจะเกิดได้ต่อเมื่อผู้นั้นต้องหมั่นดู ฝึกฝน สังเกต ช่างซักถาม ตลอดจนรับฟังคำติชมของผู้อื่นเพื่อให้เกิดความท้าทายในการสร้างงานต่างๆ การที่เรือนไทยสร้างจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยที่ผ่านการคิด พิจารณา จนมีความลงตัวของรูปร่าง รูปทรง ประโยชน์ใช้สอย และคุณค่าที่สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้สร้างเรือนไทยได้สร้างมาจากความเพียร พยายามที่จะปรับปรุงเรือนให้มีความลงตัวอย่างสมบูรณ์ที่สุด และยังมีความเพียรที่จะฝึกทักษะของตนต่อไป ดังที่หลายท่านได้กล่าวถึงเรื่องของการสั่งสมความเพียรไว้ว่า

...การฝึกวิธีการดู คืออันไหนที่มันพอดี คือความพอดีคือความงาม แล้วตรงไหนล่ะที่เกิดความพอดี ความพอดีไม่ได้เกิดที่จุดใดจุดหนึ่ง มันต้องไปด้วยกันหมด ทุกอัน...

(พลอากาศตรี อารุ เงินชุกลิน, วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2554)

...ปัจจุบันนี้ก็ยังคงเรียนรู้ตลอดเวลา ตัวอย่าง ตอนนี้เสากลายเป็นเสาปูน ผมไม่เคยตีตุงแบบนี้ ก็ต้องฝึก พอทีหลังมาผมก็ไปตีตุงได้ตีตุง ตอนนี้ตัดเสาที่จะยกไปเลย ยกมันไปได้ทำได้ แบบนี้มันก็สะสมประสบการณ์เพิ่มพูนไปเรื่อยๆ... บางครั้งก็ถามช่างคนอื่นบ้าง เขาก็บอกต้องทำอย่างนั้นตืออย่างนี้ดี หรือเราก็ดูว่าเขามาดีอะไร...เขาดีอย่างไร... เราดูพิจารณาแล้วไอ้ที่เขาดีเขาจะว่าให้เราทำแบบเขาจะดี ถ้าเกิดเราคิดว่าก็ดีเราก็จำมาทำ แล้วไม่ใช่ว่าดีแล้วไม่ชอบนะ ผมชอบให้คนติ พอทำให้คนเขาดีเราจะได้ความรู้ เขาดีแล้วถามเขา พอถามปุ๊บอย่างไรดีต้องทำอย่างนี้ ๆ...เราก็จะได้วิชาต่อไป ถ้าเราว่าบางคนเขาดีปุ๊บ ถามว่าอะไรดีไม่รู้อะไรจะทำอย่างไรอย่างนี้ไม่ชอบ...เพราะเราจะไม่ได้ความรู้...มันชอบทำเป็นนิสัย ชอบมาตั้งแต่เล็ก ๆ มา

ชอบทำ ชอบไปดูเห็นอะไรแปลกไม่ได้ แล้วจะจำแล้วนำมาทำ เราไม่ได้ว่าคือไปเรียน ไม่ได้เคย ไม่เคยไปเรียน ไปหัดอะไรแบบว่าเรียนรู้ไปกับตัวฝึกไปในตัว...

(นายสืบ เดชเพชร, วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556)

...การฝึกฝน เป็นรากฐานของงานศิลปะไทย...ฝึกมือหรือฝึกทักษะ...ได้มีโอกาสเรียนกับท่านอาจารย์เพื่อ ทริทิกซ์ ซึ่งตรงนี้ผมได้จากอาจารย์เพื่อเยอะมากเลย เพราะว่าท่านอาจารย์เพื่อจะพาไปเขียนคัดลอกตามวัดต่าง ๆ แล้วก็ชี้ให้เห็นว่า ความงามของจิตรกรรมไทยเป็นอย่างไรนะครับ แล้วก็ให้จับลักษณะความรู้สึกของครูช่างที่เขียนเอาไว้ตรงนั้นถ่ายทอดออกมาได้ให้...จากนั้นก็ใช้ทักษะความรู้ส่วนใหญ่ก็ได้มาจากขั้นพื้นฐาน เพื่อที่จะสร้างสรรค์เป็นงานจิตรกรรมไทยลักษณะที่เป็นของตนเองขึ้นมา...ซึ่งธรรมชาติของศิลปะไทยจะต้องอาศัยความอดทน คือยิ่งใครฝึกมาก มันก็จะได้กับตัว...สิ่งสำคัญก็คือครูผู้สอนจะต้องสอนโดยที่ทำให้เขาดู นี่เป็นหลักสำคัญเลย...สาธิตแล้วก็แก้ไขปัญหาให้กับเด็กเป็นรายบุคคล...

(นายแผน เอกจิตร, วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2556)

การปลูกฝังให้เกิดความเพียรพยายาม คือการสร้างนิสัยอันพึงประสงค์เพราะเมื่อมีความเพียรพยายามต่อการทำงานต่างๆ แล้วย่อมสร้างให้เกิดความภาคภูมิใจแก่ตนในความสำเร็จนั้น และพยายามที่จะทำให้อีกยิ่งขึ้นต่อไป

...ในสมัยก่อนอาจารย์กับศิษย์ค่อนข้างมีอายุแล้วก็ความอาวุโสแตกต่างกัน ท่านก็จะมีคุณวุฒิวัยวุฒิที่ค่อนข้างแบบเพียบพร้อม เพราะฉะนั้น วิธีการสอนของอาจารย์มันทำให้เราเชื่อได้ง่าย ๆ กว่า โดยเฉพาะผลงานอาจารย์ที่ประจักษ์อยู่ ออกแบบที่นี้ไว้อย่างนี้ จึงทำให้เกิดความเชื่อแล้วก็ศรัทธาในวิธีการตรงนั้น ...แต่พออาจารย์รุ่นใหม่ในยุคหลัง ที่มาสอนสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งเป็น generation ต่อมา แล้วต้องมาสอนนักศึกษาที่เป็น generation ใหม่ ซึ่งมันก็จะมีความแตกต่างกัน...อาจารย์อาจยังไม่มีคุณวุฒิวัยวุฒิขนาดนั้นที่จะทำให้การสอนเป็นแบบ classic school ได้ก็ต้องใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยการฝึกฝนด้วยกัน แล้วก็ออกไปดูงานเยอะ ๆ ออกให้เขาฝึกปฏิบัติงาน ร่างแบบ เขียนแบบ แล้วก็ต้องอยู่ใน studio ด้วยกันเรียนรู้ด้วยกันไปเลย ไม่ใช่แบบกลับบ้านไปทำงานแล้วมาส่ง...นอกจากนี้คุณลักษณะของเด็กก็จะเปลี่ยนไป อย่างสมัยก่อนจะเรียนด้วยความเชื่อและศรัทธา แต่เด็กสมัยใหม่เขาก็จะ

เรียนด้วยการที่ว่าเขาตั้งคำถามกับสิ่งที่เขาต้องทำก่อน ทำเพื่ออะไร สิ่งที่ได้รับคืออะไร แล้วเด็กเขาก็กล้าที่จะแสดงออก กล้าที่จะถามมากขึ้น เพราะฉะนั้น การเตรียมตัวของอาจารย์ที่จะต้องศึกษาเพิ่มมากขึ้น...จึงต้องค่อย ๆ เรียนรู้กันไปต้องให้ข้อมูลถ่ายทอดข้อมูลที่ละเอียดแต่อยู่ด้วยกันจะเยอะขึ้น...

(นายปองพล ยาศรี, วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2557)

ดังนั้นเรื่องของการฝึกฝน การสร้างความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นเรื่องของการปลูกฝังอุปนิสัยให้ผู้เรียนซึมซับและสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ตนเองตลอดเวลา

...อาจารย์ภิญโญสอนเขียนลาย คิดว่าอาจารย์ภิญโญคงต้องมาปรับพื้นฐานของทุกคนใหม่ เพื่อให้มันมีมุมมอง แล้วก็มิติทักษะที่เป็นสถาปนิกทางด้านนี้... ต้องอาศัยการฝึกฝนเยอะ...แล้วก็ตั้งใจ แล้วก็ใช้ความหมั่นเพียร แล้วก็ไม่มีข้อแม้ ต้องช่วยกันเรียน ที่ใช้คำว่าช่วยกันเรียนเพราะไม่ได้แข่งกัน แต่จะชี้ชวนกันดู ชวนกันพูดคุยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับด้านสถาปัตยกรรมไทย ตอนว่างในสมุด ก็เขียนลายไทย...ต่างคนก็ต่างอวดกัน...รู้สึกว่ายากจะทำให้ได้อย่างที่อาจารย์ทำได้...ไม่ว่ากระดาษชิ้นเล็กชิ้นน้อยอาจารย์เขียนหมดเลย ก็เหมือนเป็นการปลูกฝังติดตัวมาว่าเราต้องเขียนมีกระดาษเศษเล็ก ๆ ฝึกเขียน ทุกเวลาที่ว่าง...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

เช่นเดียวกับที่กลุ่มผู้สอนกล่าวถึงเรื่องของการสร้างอุปนิสัยในเรื่องของฝึกฝนเรียนรู้ตลอดเวลา เป็นการเชื่อมโยงให้เกิดความรู้สึกคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นให้คงอยู่คู่กับแผ่นดินไทยต่อไป

...ต้องฝึกด้วยตัวเอง อาจารย์ก็พาไปดูงานที่ต่างๆ แล้วก็ได้อะไรมาโดยตรง เพื่อให้ผู้เรียนมีแนวทางที่จะพัฒนาตัวเองต่อไปได้...สร้างอุปนิสัยของในเรื่องของการเรียนรู้...ต้องพยายามคิดว่าเราไม่ได้เก่งต้องสร้างให้เป็นคนช่างสังเกตแล้วก็เรียนรู้ได้ตลอดเวลา...อันนี้เป็นข้อสำคัญอีกอันหนึ่งของคนที่เรียนด้านไทย ไม่ว่าจะป็นนาฏศิลป์ ดนตรีไทย หรืออะไรก็ตาม ตัวอย่างทางดนตรีนาฏศิลป์เขาก็มีคำว่าครูพักลักจำ อย่างที่ท่านอาจารย์มนตรี ตรีมาท บอกว่าถ้ามองให้ดีเป็นของที่มีคุณค่าแก่ตัวผู้เรียน ถ้าทำเป็น แล้วก็จะแสดงออกเอามาใช้เป็น คือดูท่าว่าอันนั้น ฟังทางบรรเลงของคนนี้

เราสามารถไปลักจำมาได้ ถึงแม้เราจะไม่ได้ไปกล่าวท่านเป็นครูเลยโดยตรง แต่เอามาปรับใช้ แล้วก็กลั่นกรองออกมาเป็นเนื้อเดียวที่มันเป็นของเราได้ อันนี้ถือเป็นการเรียนของศาสตร์ด้านไทย ทำให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จได้ด้วยการศึกษาปลูกฝังอุปนิสัย ก็นอกจากจะเรื่องของการเรียนรู้ไม่จบสิ้น หรือว่าการเรียนอยู่ตลอด... อีกอันหนึ่งก็คือ การเห็นความสำคัญ ไม่ปล่อยให้ตกต่ำไปได้ เห็นคุณค่า มันไม่ใช่คุณค่ากายภาพว่าวิชานี้ทำให้เรา เขียนแบบ แล้วก็มียายได้มาดูแลตัวเองครอบครัว อันนี้กายภาพ แต่ว่าเหนือกว่านั้นคือมันเป็นเรื่องที่ทำให้เรามีความภาคภูมิใจว่าเราได้ธำรงรักษาส่งสำคัญของประเทศไว้...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

สอดคล้องกับที่อาจารย์เงินชุกกลิ่นกล่าวในเรื่องของการฝึกฝน และการนำประสบการณ์ที่เคยมีมาในอดีตมาปรับให้ดียิ่งขึ้นไว้ว่า

...คนที่จะไปจากเราต้องเอาไปพิจารณา..แล้วก็รับไป..เช่น...ขอไปดูฐาน ไปดูมาเองแล้วกัน แล้วก็เข้าไปนั่งดูว่าจะออกมาเป็นแบบไหน..เขาไปดูแค่ฐานเขาอาจไปเจออย่างอื่นเช่น ข้างบนต้องขยายนะอะไรแบบนี้ คิดกลับมาก็นั่งคุยว่าเขาเป็นแบบนี้ ทำไมเขาเป็นอย่างนั้นล่ะ ทำไมดูแล้วจ้วมันเท่ากันหมดซึ่งความจริงจ้ว..ต้องดูแล้วมันต้องเล็กกว่าผมก็แก้ไว้ ต้องไปศึกษาเอาเองด้วย...

(พลอากาศตรี อาจารย์เงินชุกกลิ่น, วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2554)

การสืบสานผ่านการฝึกฝนเป็นการสร้างความเพียรพยายามให้เกิดในผู้ศึกษาซึ่งนับว่าเป็นคุณค่าภายในตัวของผู้สอนและผู้สืบสานตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องในการสรรสร้างเรือนไทยขึ้นมาเป็นคุณค่าในตัวที่แฝงอยู่คู่กับเรือนไทย นอกจากการเพียรพยายามประกอบสร้างเรือนไทยที่รู้เท่าทันต่อสถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อมแล้ว ยังเป็นความเพียรพยายามของช่างผู้สร้างที่ต้องรู้จักฝึกฝนตนเองให้เกิดความรู้และสั่งสมความรู้ที่จะลองถูกผิดให้ได้ประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด ซึ่งเป็นการสร้างเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะจากปัจจัยก่อเกิดอัตลักษณ์ทำให้ทราบแล้วว่าวัฒนธรรมมีความเป็นพลวัตไม่มีการหยุดนิ่ง ซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อมมีการเลื่อนไหลตลอดเวลา ดังนั้นการเกิดความเพียรพยายามที่จะปรับปรุงเรือนที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต้องศึกษาและสร้างสรรค์สืบไป

ศาสตร์ด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงเป็นการสืบสานให้คนที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นผู้สอน ผู้เรียน และตลอดจนช่างผู้สร้างให้ตระหนักรับรู้และสร้างอุปนิสัยเรื่องของการเพียรพยายามต่างๆ ให้บังเกิดผลเป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีของมนุษย์เพราะความเพียรพยายามเป็นบ่อเกิดให้เกิด สร้างสร้างผลงานต่างๆ ที่ดีขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้การสร้างให้เห็นคุณค่าในเรื่องของผลงานแล้วยังสร้างให้เกิดทักษะทางด้านการวิเคราะห์พิจารณาถึงการทำงานที่ทำจากความตั้งใจให้เกิดเป็น ผลงานที่ดียิ่งขึ้น สร้างเสริมทักษะการฟังให้รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อที่จะนำมา แก้ไขข้อบกพร่องของตนเองในอนาคต ทั้งนี้การเพียรพยายามตั้งใจทำงานให้ดียังส่งผลต่อความรักในชาติของเรา เพราะเป็นการซึมซับคุณค่าของการรู้จักภูมิปัญญาของแผ่นดินไปทีละน้อย เพื่อที่จะธำรงไว้ซึ่งความสำคัญของภูมิปัญญาเพื่อการต่อยอดต่อไปในอนาคต

6.1.4 การสืบสานโดยวิธีการทำให้ดู

อีกหนึ่งวิธีในการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยซึ่งเป็นวิธีใช้มาตั้งแต่ครั้งอดีต ที่เรียกว่า “ครูพักลักจำ” เพราะการเรียนในอดีตได้แก่การที่ผู้ศึกษาฝากตัวเป็นศิษย์และได้เข้าไปรับใช้ งานและคอยปรนนิบัติผู้ที่เป็นครู ครูและศิษย์จึงเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ครูจักใช้สอยศิษย์ให้ ทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานในครอบครัวหรือเป็นงานปฏิบัติการช่าง ทั้งนี้ศิษย์รุ่นเล็กนอกจากจะรับ ใช้ครูแล้วก็ต้องรับใช้ศิษย์รุ่นโตตามลำดับกันไปด้วย การเรียนและการสอนจะแฝงอยู่ในการใช้ สอยของครูนั่นเอง การคอยรับใช้ คอยดู คอยฟังศิษย์รุ่นโต หรือช่างต่อช่าง วิจารณ์งานหรือพูดถึง ปัญหาต่างๆเป็นการเรียนด้วยตนเองแบบค่อยๆ ซึมซาบเข้าไปในสติปัญญาของศิษย์โดยอัตโนมัติ (โชติ กัลยาณมิตร, 2539) ดังที่ปรากฏในปัจจุบันวิธีการดังกล่าวคือการที่ครูทำให้ดูและนักศึกษาก็ต้องอาศัย การสังเกต จดจำ วิธีการและพยายามฝึกปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดผลงานที่ดี ดังคำกล่าวต่อไปนี้

...ทั้งนี้อาจารย์ภิญโญไม่ได้เขียนให้ดูเฉย ๆ แล้วให้เราเขียนตาม แต่อาจารย์ บอกด้วยว่ามันมีวิธีสังเกตยังไงถึงจะสวย ทำยังไงถึงจะสวย มีขั้นตอนยังไง ทำจากโครง ใหญ่ให้เรียบร้อยก่อน แล้วค่อย ๆ ทำรายละเอียดมาเรื่อย ๆ ...แล้วก็**เป็นวิธีการแก้** คือในงานสถาปัตยกรรมมันก็เหมือนกับส่งแบบ มันก็จะมี**การแก้** เขียนให้ดูแล้วก็**แก้** เขียนให้ดูแล้วก็**แก้** ๆ ไปเรื่อย ๆ เรารู้จุดบกพร่องแล้วก็ทำให้ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ เหมือนกัน อาจารย์ก็ปรับตรงนี้อ่อนอีกหน่อยหรือเน้นอีกนิด...คิดว่าวิธีการนี้มันน่าจะ เป็นวิธีการเรียนตั้งแต่ช่างโบราณนะ บางทีก็ต้องแก้กันไปให้ลงตัวที่สุด...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

...การเรียนกับอาจารย์เขาก็ไม่ค่อยพูดอะไรมาก ก็ให้ดูแล้วก็บอกว่า “เอาแบบนี้ เอานี้ เอานี้” แค่นั้น...เน้นให้เราศึกษาเอง ...แต่เขาจะทำให้ดู ... แล้วก็เราก็ทำตาม...

(สนทนากลุ่มผู้สืบสาน, วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2557)

สอดคล้องกับที่นางสำรวย รวยเจริญ (วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556) ช่างปรุงเรือนกล่าวในเรื่องของการฝึกปฏิบัติว่า

...ตามมหาวิทยาลัยเขาศึกษาได้แต่เรียนรู้ ไม่ได้เรียนทักษะ...ไม่ได้เรียนทำไม่ได้เรียนภาคปฏิบัติ...ก็ต้องเอามาฝึก เอามาดูของจริงมาเรียนจากของเก่า...มันก็ซึมซับไป เติบโตมันก็ฉลาดไปเอง...

...การเรียนการสอนสถาปัตยกรรมไทย..มันต้องถึงมือ แทะจะจับมือเขียน...อาจารย์เขาก็จะเขียนให้ดู...อาจารย์รุ่นใหม่เขาก็เขาก็รับมาจากอาจารย์รุ่นก่อน อย่างที่เคยเรียนกับอาจารย์อาวุโส...อาจารย์อาวุโสเขาก็จะเขียนให้ดู เขียนให้ดู แล้วให้เราเขียน ๆ ให้เขาดู...เอาไปให้เขาดู แล้วเขาแก้...เขาก็จะแก้ให้ทำยังไงให้สวยขึ้น.. อีกนิดหนึ่ง คือคำว่าอีกนิดหนึ่ง เป็นคำที่ค่อนข้างจะยาก อีกนิดหนึ่งก็คือ ๆ จุดไหนก็ต้องฝึกจนอาจารย์บอกว่าได้...

(สนทนากลุ่มผู้สืบสาน, วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2557)

...ช่างรุ่นก่อนเหมือนคนที่เราไปขอเรียนเขาปฏิบัติเลย... ทำด้วยกันเลย ลงมือทำจริง ๆ ...เขาไม่ได้สอนเป็นในตำหนังสือ...คือภาคปฏิบัติไม่ใช่ทฤษฎี ทางปฏิบัติคือการหัดทำตาม...ถ้าตรงนี้ทำไม่ได้ เติบโตเราทำต่อไปก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ ... พอเราสอนก็สอนอย่างที่อาจารย์สอนเราช่วงก่อนที่เราก็เป็นลูกน้องเขา ขณะนี้ลุงเป็นผู้ควบคุมดูแล เขาก็เป็นลูกน้อง ก็ทำให้เขาดู แล้วเขาก็ทำได้ทุกคน...

(นายเข้า พิมพ์นาค, วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2557)

ดังนั้นวิธีการสืบสานโดยการทำให้ผู้ที่เป็นช่างต้องใช้ในการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ซึ่งต้องอาศัยในเรื่องของการฝึกด้วยตัวเองเปรียบได้กับการศึกษาตามอัธยาศัยที่**ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากกระบวนการที่ตนพบเจอและต้องมีความตั้งใจที่จะทุ่มเทต่อผลงานของตน** เพราะในเรื่องของ “การทำให้อู” หรือ “ครูพักลักจำ” นั้นเป็นเรื่องของการศึกษาด้วยตนเอง เสมือนเป็นการฝึกปฏิบัติ ซึ่งการศึกษาด้วยตนเองนั้น งานของช่างทุกชิ้นก็เปรียบเสมือนครูทั้งสิ้น การสืบสานความรู้ที่เกิดขึ้นต้องอาศัยทักษะความหมั่นเพียรส่วนตัว ครูจะบอก หรือสอนนั้นเป็นเพียงแนวทางที่พึงกระทำเท่านั้น แต่ผู้ศึกษาต้องมีการสังเกต ฝึกฝน และสร้างความเข้าใจด้วยตนเองมิใช่เป็นเพียงการจำแบบ หรือลอกแบบมาเท่านั้น แต่ต้องอธิบายให้ได้ว่างานต่างๆ นั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ความเหมาะสมของงานชิ้นนั้นคืออะไร ใครเป็นเจ้าของอาคารหรือต้องการสร้างอาคารนั้นเพื่อใคร

6.1.5 การสืบสานโดยพิธีไหว้ครู

ด้วยคุณค่าหนึ่งของอัตลักษณ์เรือนไทย คือคุณค่าทางจิตใจที่เกิดจากความภาคภูมิใจ เชื่อก่อให้เกิดเป็นความรักความผูกพันของคนอยู่อาศัย สร้างสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัยให้เกิดความรัก ความหวงแหนต่อเรือนที่ปลูกสร้างเสมือนขวัญกำลังใจให้มีความมั่นคงในชีวิต และเป็นสิริมงคลในการดำรงชีวิตต่อไป เรือนไทยแฝงไปด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเด็นของพรหมวิหาร 4 อันได้แก่หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเพื่อให้คนอยู่อาศัยนำไปประพฤติปฏิบัติ และสั่งสอนอบรมยุวชนคนรุ่นหลังให้เจริญรอยตามได้อย่างถูกต้องของคลองธรรม คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยยังส่งเสริมความดีงามในแง่ของจริยศาสตร์แก่ผู้อยู่อาศัย ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง การสร้างความตระหนักเรื่องของกาลเทศะผ่านการใช้สอยพื้นที่ต่างๆ ของเรือน การสร้างความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยและกับชุมชนโดยรอบและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัย โดยการสืบสานคุณค่าทางจิตใจและในเชิงคุณค่าทางจริยศาสตร์นี้พบได้จากการสืบสานผ่านพิธีไหว้ครู

การไหว้ครู คือ การที่ศิษย์แสดงความเคารพ ยอมรับนับถือเป็นครูบาอาจารย์อย่างจริงใจว่าท่านเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมความรู้ ศิษย์ในฐานะผู้สืบสานมรดกทางวิชาการจึงพร้อมใจกันปวารณาตนรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ มานะ อดทน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายปลายทางของการศึกษา ตามที่ตั้งใจไว้ (เจตญา กิจเกิดแสง, 2554) จากความหมายดังกล่าว การไหว้ครู จึงเป็นเสมือนการแสดงความกตัญญูตทเวทิตาคุณ ต่อครูผู้มี พระคุณ ซึ่งในวัฒนธรรมไทยได้ให้ความสำคัญกับคุณธรรมข้อนี้เป็นอย่างสูงเนื่องจากการแสดงถึงการรู้จักบุญคุณของผู้ให้ความรู้ และผู้ที่รู้จักการตอบแทนบุญคุณนั้นจะเป็นผู้ที่เจริญรุ่งเรืองในชีวิต

ในงานสถาปัตยกรรมเป็นการไหว้ครูช่าง (บุหลง ศรีกนก, 2549) โดยจากเอกสารหลักฐานปรากฏเรื่องของการไหว้ครูช่างใน “คำไหว้ครูช่างครั้งกรุงเก่าและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น” แสดงให้เห็นถึงพื้นฐานวัฒนธรรมของไทยที่เกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูช่างกับการศึกษาวิชาของศิษย์ อันได้แก่ การเรียนการช่างในสมัยก่อน ผู้ที่จะมาฝากตัวเป็นศิษย์ต้องเริ่มจากปรนนิบัติครูในเรื่องต่างๆ เพื่อฝึกความอดทน ความเพียร ความศรัทธา ในวิชาชีพและทักษะการช่างให้เกิดความรู้เป็นผู้สนใจสังเกต ฝึกหัด ทดสอบความตั้งใจ และเมื่อครูช่างมองเห็นความเพียรและความอดทนนั้นแล้วก็จะเปิดโอกาสให้เข้าเรียนได้ ในการเรียนรู้เพื่อความเป็นช่างศิลปกรรมไทยมีหลักปฏิบัติที่ถือปฏิบัติต่อกันมาซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะด้วยกันคือ

...ระยะแรก เมื่อสมัครตัวเป็นศิษย์เข้าฝึกหัดวิชาช่างกับครูอาจารย์ทางช่างต้องนำหมากเมี่ยงใส่กรวยมีดอกไม้ธูปเทียนให้พร้อมจึงนำไป “ไหว้ครู” เป็นการแสดงความเคารพ อันผู้น้อยพึงปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ ตัวครูท่านรับไหว้แล้วจึงเริ่มสั่งสอน ฝึกหัดเป็นไปตามลำดับพอสมควรเป็นเบื้องต้น การเช่นนี้เรียกว่า “การไหว้ครู”

ระยะสอง เมื่อศิษย์ผู้ขอเรียนรู้วิชาการได้ฝึกหัดกล้าแข็งพอจะทำการสำคัญได้บ้างผู้เป็นครูอาจารย์ก็จะจัดให้มีพิธีประสิทธิประสาทวิทยากรให้แก่ศิษย์เป็นกิจลักษณะต่อไป พิธีการในตอนนี้เรียกว่า “พิธีครอบ” จักเป็นพิธีประกาศยอมรับความเป็นศิษย์ในสำนักนั้นโดยสมบูรณ์ การยอมรับเช่นนี้ ยังจัดเป็นโอกาสและช่องทางที่จะได้รับฝึกหัดถ่ายทอดวิชาการชั้นสูงต่อไปอีกด้วย

ระยะสาม ด้วยศิษย์มีใจรำลึกถึงพระคุณของท่านที่ได้เคยประสิทธิประสาทวิทยากรให้แก่ตนมาก่อน ได้จัดสิ่งสักการะตอบแทนแสดงกตเวทิตาคุณ ด้วยเครื่องสังเวทและเครื่องบูชาตามธรรมเนียมและความเชื่อถือในผีสงฆ์อันฝังแน่นสืบอยู่ในวิญญาณคนไทยเรียกว่า “พิธีบูชาครู” คือบูชาพระคุณของครู

ในปัจจุบันนี้ “การไหว้ครู” “พิธีครอบ” และ “พิธีบูชาครู” ได้จัดรวมเป็นพิธีเดียว... (บุหลง ศรีกนก, 2549)

ทั้งนี้นายสาคร โสภา (วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2557) กล่าวถึงวัตถุประสงค์หลักของการไหว้ครูและการเลือกผู้มาประกอบพิธีในปัจจุบันนี้ไว้ว่า

...พิธีไหว้ครูเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้เรียน ในเรื่องของการที่จะเข้าสู่วงการ...สิ่งที่ตามวัตถุประสงค์จริง ๆ นะ เราไม่ต้องการ เจิมคนแล้วให้กลายเป็นคนเก่ง ๆ ...แต่การเจิมแล้วเพื่อให้เขามีขวัญและกำลังใจ มีความมุ่งมั่น มีความเชื่อมั่น

เพราะการทำอะไรก็แล้วแต่มีความเชื่อมั่นในใจมันก็ชนะชัยไปกว่าครึ่ง อันนี้ก็คือเป็นปรัชญาง่าย ๆ...ส่วนเรื่องของการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่จะมีคุณสมบัติเข้ามาเพื่อเป็นผู้ทำพิธี ต้องมีคุณสมบัติ เช่นผ่านการบวชเรียนมา มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ไม่มีประวัติต่างพร้อยในเรื่องศีลธรรมเสื่อมเสียอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นต้น...

เช่นเดียวกับที่ระบุไว้ในหนังสือช่างสิบหมู่ของกรมศิลปากรเรื่องการสืบต่อผู้อ่านโองการไหว้ครูช่าง (บุหลง ศรีกนก, 2549) ไว้ว่า

...บรรดาช่างต่างๆ จะมีความเห็นร่วมกันว่าจะยกช่างผู้ใดผู้หนึ่งขึ้นเป็นผู้ประกอบพิธี ซึ่งผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นครูนั้นจะต้องเป็นผู้ใหญ่ที่บรรดาช่างให้ความเคารพนับถือ มีฝีมือลายมือในเชิงช่างทางใดทางหนึ่ง มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลในธรรม มีบุคลิกภาพดีเป็นที่น่าเคารพ...

การทำพิธีไหว้ครูนั้นบรรดาช่างปรุงเรือนได้จัดให้มีพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุกปีเพื่อความสามัคคีและเป็นสิริมงคลและเป็นการสร้างขวัญกำลังใจทั้งแก่ตน ร้าน และช่างทุกคน

...เราจัดให้มีพิธีไหว้ครู ถ้าเป็นการไหว้ครู หรือการครอบครูก็น่าลูกน้องไปที่วิทยาลัยเทคนิคในเมืองขอร่วมกับเขา ...หรืออย่างไรร้านเวลาปีใหม่ ตรุษจีน เราก็นำเครื่องมือ เอาเครื่องมือออกมา แล้วก็มีหัวหมู มีไก่ มีเครื่องเช่นไหว้ตามพิธีเพื่อความสบายใจ เป็นสิริมงคลทั้งร้าน ตัวเราเอง และช่าง...

(นางสาวกัญญาภา ประสาทเขตต์, วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2557)

...จัดให้มีการไหว้ครูเป็นประจำทุกปีในพลัดสวดครั้งแรกของเดือน 6 จะมีโต๊ะหมู่บูชาไหว้พระพุทธรูป พวงหัวโขน เครื่องครุต่างๆ พร้อมเครื่องเช่นไหว้...เอาเครื่องมือออกมา...ช่างในร้านหรือช่างใกล้เคียงก็มาร่วมกัน...

(นายโก๊ะ พงษ์พิพัฒน์, วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556)

...มีการไหว้ครูทุกปี ก็มีพระมาในพิธีสงฆ์ วิถีบูชาครู ครอบครูก็น่าจะเชิญช่างอาวุโสมาทำพิธี...

(นายสืบ เดชเพชร, วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสืบสานผ่านพิธีการไหว้ครูนอกจากจะเป็นเรื่องการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สอน ผู้สืบสานและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดแล้วยังก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจอันนำมาซึ่ง **คุณธรรมอันสูงส่งคือเรื่องของการตระหนักถึงการรู้เรื่องความกตัญญูรู้คุณของครูบาอาจารย์** ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ผู้ซึ่งเปรียบเป็นบิดา มารดาของศิษย์อันเป็นผู้สร้างความรู้ ชัดเกล้าความคิด ให้สามารถนำความรู้เหล่านั้นมาดำรงชีพได้ในสังคม ทั้งนี้ในสังคมใดที่ศิษย์ให้ความเคารพยกย่องครูอาจารย์ **ผู้มีความกตัญญูทเวทิตาคคุณ ต่อผู้มีอุปการคุณ ย่อมแสดงว่าเป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรม คิดดี ทำดี สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมของผู้เจริญก่อให้เกิดเป็นสังคมที่น่าอยู่** ซึ่งคุณธรรมที่ได้จากการไหว้ครูนั้น หากมีในตัวบุคคลทุกคนแล้วย่อมนำไปให้สังคมมีแต่ความสงบสุข เจริญรุ่งเรือง และยิ่งสืบต่อไปถึงประโยชน์ต่อประเทศชาติด้วยเพราะเมื่อคนในสังคมเป็นผู้เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม มีมิตรไมตรี ซึ่งกันและกัน ทั้งคนในประเทศด้วยกันเองจึงเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ที่ต้องรักษามรดกทางความคิดนี้ไว้ในสังคมไทยให้คงอยู่ต่อไป

การสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย ผู้ที่ทำหน้าที่สืบสานทั้งในส่วนที่เป็นครูบาอาจารย์ ช่าง ทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบและการศึกษาที่ถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ของช่างปรงเรือนในกลุ่มเครือญาติตลอดจนผู้สนใจในเรื่องของการปรงเรือน ผู้รับการสืบสานคือนักเรียน ช่าง และผู้สนใจในงานช่าง โดยเริ่มจากวิธีการสอนเพื่อต้องการให้ผู้สืบสานสามารถรู้หลักการที่ถูกต้องและสามารถพิจารณาและวิเคราะห์นำไปปรับใช้ได้ ใน 2 ขั้นตอน คือ **ต้องรู้จักรากเหง้าของตน** นั้นหมายถึงรู้จัก รักษารูปแบบที่มีมาแต่ครั้งอดีตอันเป็นทั้งวิถีคิด วิธีการปลูกสร้าง เพราะเรือนไทยคืออัตลักษณ์ที่สะท้อนให้ภาพวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยที่ถูกปลูกและปรงมาอย่างลงตัว ฉะนั้นการรู้จัก รากเหง้าเดิมย่อมเป็นการรักษาแบบแผนเดิมให้คงอยู่ และขั้นตอนต่อมาคือ**การนำเอาไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาปัจจุบัน** ให้ถูกตามกาลเทศะที่มีอยู่ คือการนำเอาวิถีคิดของคนในอดีตมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีในปัจจุบันเป็นการแสดงให้เห็นความยืดหยุ่นในวิถีคิดที่ผู้รับการสืบสานสามารถเอามาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และยังคุณค่าเดิมได้ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดอย่างสมประสงค์และลงตัวดังที่รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่

...สืบสานก็คือมันมีคำว่ารักษาก่อนกับสาน รวมกันเป็นสืบสาน รักษานั้นก็คือพยายามให้ของเดิมยังคงอยู่ สืบสานนี้ก็เอาของเดิมมาใช้ แต่ว่าประยุกต์ไปได้ แล้วถ้ามากกว่าสืบสานก็คือปรับเปลี่ยน ก็คือเอาเฉพาะความคิดว่า แต่ว่ามาออกแบบใหม่หรือเปลี่ยนแปลงใหม่ได้ **ก่อนที่จะเราจะถึงปรับเปลี่ยนเราก็ต้องรู้ก่อนว่าเดิมเป็น**

อย่างไร สถาปนิกไทยถ้าพูดจริง ๆ ยังรู้เรื่องเกี่ยวไทยยังไม่มาก มันมีเรียนอยู่น้อย แล้วหลายคนก็ไปต่อต่างประเทศ มันก็จะไม่เกิดการรักษา สืบสาน แล้วก็ปรับใช้ มันก็จะไม่เกิดกระบวนการแบบนี้...

นอกจากนี้ยังได้ใช้วิธีการบอกให้รู้จักแยกแยะวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหมาะสม เพื่อให้สามารถพิจารณาให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเรือน ผู้สอนเป็นผู้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่ถูกต้อง โดยวิธีการฝึกมองให้เห็นยิ่งมองเห็นมากเท่าใดยิ่งทำให้เกิดความเปรียบเทียบเป็นการสั่งสมประสบการณ์ด้านความงามให้เกิดขึ้นแก่ตัว ตลอดจนการใช้วิธีฝึกฝนให้ผู้สืบสานตระหนักรู้และสร้างอุปนิสัยเรื่องของการเพียรพยายามต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการฝึกทักษะเชิงช่าง การเขียนลาย การก่อสร้างยังบังเกิดผลเป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีของมนุษย์เพราะความเพียรพยายามเป็นบ่อเกิดให้เกิดสร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ที่ดีขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้การสร้างให้เห็นคุณค่าในเรื่องของผลงานแล้วยังสร้างให้เกิดทักษะทางด้านวิเคราะห์พิจารณาถึงการทำงานที่มาจากความตั้งใจให้เกิดเป็นผลงานที่ดียิ่งขึ้น สร้างเสริมทักษะการฟังให้รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อที่จะนำมาแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองในอนาคต ทั้งนี้การเพียรพยายามตั้งใจทำงานให้ดียังส่งผลต่อความรักในชาติของเรา เพราะเป็นการซึมซับคุณค่าของการรู้จักภูมิปัญญาของแผ่นดินให้เกิดเป็นความตระหนักรู้สำนึกรักแผ่นดินถิ่นเกิดเพื่อที่จะธำรงไว้ซึ่งความสำคัญของภูมิปัญญาเพื่อการต่อยอดต่อไปในอนาคต

วิธีการทำให้ดู เป็นเรื่องของฝึกด้วยตัวเองเปรียบได้กับการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากกระบวนการที่ตนพบเจอและต้องมีความตั้งใจที่จะทุ่มเทต่อผลงานของตน ทั้งในเรื่องของการฝึกทักษะทั้งกระบวนการฝึกเขียน ฝึกดู ฝึกวิเคราะห์ ตลอดจนการลงมือทำจริง เพราะในเรื่องของ “การทำให้ดู” หรือ “ครูพักลักจำ” นั้นเป็นเรื่องของการศึกษาด้วยตนเอง เสมือนเป็นการฝึกปฏิบัติ ซึ่งการศึกษาด้วยตนเองนั้น งานของช่างทุกชิ้นก็เปรียบเสมือนครูทั้งสิ้น การสืบสานความรู้ที่เกิดขึ้นต้องอาศัยทักษะความหมั่นเพียรส่วนตัว ครูจะบอก หรือสอนนั้นเป็นเพียงแนวทางที่พึงกระทำเท่านั้น แต่ผู้ศึกษาต้องมีการสังเกต ฝึกฝน และสร้างความเข้าใจด้วยตนเองมิใช่เป็นเพียงการจำแบบหรือลอกแบบมาเท่านั้น แต่ต้องอธิบายให้ได้ว่างานต่างๆ นั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ความเหมาะสมของงานชิ้นนั้นคืออะไร ใครเป็นเจ้าของ ต้องการปลูกสร้างที่ใดเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่นั้นต่อไป

การสืบสานผ่านพิธีการไหว้ครู นอกจากจะเป็นเรื่องของการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สอน ผู้สืบสานและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดแล้วยังก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจอันนำมาซึ่งคุณธรรมอัน

สูงส่งคือเรื่องของการตระหนักถึงการรู้เรื่องความกตัญญูรู้คุณของครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ผู้ซึ่งเปรียบเป็นบิดา มารดาของศิษย์อันเป็นผู้สร้างความรู้ ชัดเภาความคิด ให้สามารถนำความรู้เหล่านั้นมาดำรงชีพได้ในสังคม ทั้งนี้ในสังคมใดที่ศิษย์ให้ความเคารพ ยกย่องครูอาจารย์ **ผู้มีความกตัญญูกตเวทิตาคุณ ต่อผู้มีอุปการคุณ ย่อมแสดงว่าเป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรม คิตติ ทำดี สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมของผู้เจริญก่อให้เกิดเป็นสังคมที่น่าอยู่** ซึ่งคุณธรรมที่ได้จากการไหว้ครูนั้น หากมีในตัวบุคคลทุกคนแล้วย่อมมาพาให้สังคมมีแต่ความสงบสุข เจริญรุ่งเรือง และยังสืบต่อไปถึงประโยชน์ต่อประเทศชาติด้วยเพราะเมื่อคนในสังคมเป็นผู้เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม มีมิตรไมตรี ซึ่งกันและกัน ทั้งคนในประเทศด้วยกันเองจึงเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ที่ต้องรักษามรดกทางความคิดนี้ไว้ในสังคมไทย ส่วนพิธีการทำขวัญคือพิธีกรรมที่สืบทอดมาแต่โบราณเพื่อเป็นการเรียกให้ขวัญแก่คนหรือสิ่งของใดๆ ที่อยู่ในที่ต่างๆ เข้ามาอยู่ เพื่อการสร้างให้เกิดความเป็นสิริมงคล เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ผู้ใช้ เมื่อจิตใจสงบสุขแล้วย่อมที่จะสะท้อนให้เห็นความสุขในการอยู่อาศัยเพื่อที่จะทำสิ่งต่างๆ ในการดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุข

6.2 แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

จากการศึกษาคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยโดยใช้เรือนไทยภาคกลาง พบว่าคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยให้คุณค่าต่อตน ต่อสังคมและต่อประเทศชาติ ดังนั้นจากการวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนามและการจัดการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์และประมวลผลเพื่อที่จะนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยให้ครอบคลุมและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของทุกภาคส่วน เพราะการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยนั้นคือการสืบสานที่เกิดจากการพัฒนาคนเป็นพื้นฐาน โดยได้สรุปแนวทางเพื่อนำไปพัฒนาดังต่อไปนี้

6.2.1 การเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย

อัตลักษณ์เรือนไทยมีคุณค่าทั้งต่อมนุษย์ สังคมและประเทศชาติ เพราะอัตลักษณ์คือสิ่งที่แสดงให้เห็นซึ่งความเป็นคุณสมบัติของสิ่งบางอย่างที่ทำให้ทราบว่าเราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไรบ้าง รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเสมือนภาพสัญลักษณ์ที่แสดงตัวตนว่ามีข้อแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร (นันทนัย ประสานนาม, 2548; เสรี พงศ์พิศ, 2547; อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) งานด้านสถาปัตยกรรมเกิดขึ้นจากการคิดค้นและจากภูมิปัญญาของผู้คนที่แตกต่างกันในแต่ละสถานที่ สถาปัตยกรรมของชาติใดจึงมักสะท้อนถึง

บุคลิก วิธีการดำรงชีวิตของชนชาตินั้นๆ เรือนไทยคือหนึ่งในสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความ เป็น อัตลักษณ์ บุคลิก วิถีชีวิตไทย ภูมิปัญญา และสภาพแวดล้อมของชาติไทยได้เป็นอย่างดี คุณค่า ของ อัตลักษณ์ เรือนไทยที่เป็นรูปธรรมที่นอกจากจะทรงคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยแล้วยัง ทรงคุณค่าในการรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ และเพียงพอในการนำไปใช้เพื่อให้เกิด ประโยชน์ใช้สอยต่อตนเองและภายในครอบครัว ซึ่งถือเป็นคุณค่าที่สำคัญยิ่งของอัตลักษณ์เรือนไทยที่ เป็นรูปธรรม ของเรือนไทยที่ควรส่งเสริมให้คนทั้งหลายเห็นค่าและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ต่อไป เรือนไทยเกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ปลูกเรือนพักอาศัยภายใต้บริบทของ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นคือรู้จักและให้ ความสำคัญต่อธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่กำเนิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก

ดังนั้นการเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยจึงเป็น แนวทางที่สำคัญเพราะการสร้างตระหนักรู้ให้คนเห็นสำคัญและคุณค่าอันเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ สังคม และประเทศชาติแล้วย่อมก่อให้เกิดความภูมิใจในตน ความเข้าใจในพื้นที่ตนอาศัยอยู่ เกิดความ รักและหวงแหนแผ่นดินถิ่นเกิด ย่อมจะเกิดความมุ่งมั่นที่จะดำเนินกิจการต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ เป็นอย่างดีย่อมส่งผลพวงที่ดีต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

6.2.2 การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ถึงภูมิปัญญา

เรือนไทยคือมรดกทางภูมิปัญญาของชาติไทย ภูมิปัญญาไทยมีคุณค่าและ ความสำคัญเพราะเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้มีการสร้างสรรค์และสืบสานมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ความสัมพันธ์อย่าง ใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่ อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย เรือนไทยจึงเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ได้สร้างขึ้นโดยอาศัย ความรู้ของคนในพื้นที่ที่ประกอบสร้างเรือนขึ้นมาให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพแวดล้อมอันเป็นภูมิ ที่ตั้งของเรือนไทย

คุณค่าภูมิปัญญาของเรือนไทยจึงเป็นเรื่องของวิถีคิด ระบบความคิดความเชื่อที่ เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่นั้น เรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งของภูมิปัญญาไทยที่มี การสืบสานองค์ความรู้ในการก่อสร้างตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในที่นี้คือการรักษาสิ่งที่ตั้งงามของเรือนไทย ไว้ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบอันเป็นวิถีคิดที่ปรับปรุงมาอย่างลงตัวจากอดีต พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง อาทิ การ

ไหว้ครู การทำขวัญเรือน หรือคือการการปลูกฝังให้เคารพอนุรักษ์ภูมิปัญญาเดิมย่อมสร้างให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง ความสามารถของบรรพบุรุษในอดีตเพื่อที่จะรักษาและสืบสานให้คงอยู่ต่อไปในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

6.2.3 การปรับประยุกต์ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน

ด้วยวัฒนธรรมมีความเป็นพลวัตไม่มีการหยุดนิ่ง ซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อมมีการเลื่อนไหลตลอดเวลา ค่านิยมของคนในสังคมย่อมมีความเปลี่ยนแปลงตามแต่จะได้รับอิทธิพลมาจากที่ใดและขณะใด เมื่อคนในชาติรู้รักรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนแล้วนั้น หมายถึงการรู้จักรากเหง้าของตน ที่มีมาแต่ครั้งอดีตอันเป็นทั้งวิถีคิด วิธีการปลูกสร้าง เพราะเรือนไทยคืออัตลักษณ์ที่สะท้อนให้ภาพวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยที่ถูกปลูกและปรุงมาอย่างลงตัว ขั้นตอนที่จะทำให้การสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยอยู่ได้อย่างยั่งยืนคือการนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาปัจจุบันให้ถูกตามกาลเทศะที่มีอยู่ คือการนำเอาวิถีคิดของคนในอดีตมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีในปัจจุบันเป็นการแสดงให้เห็นความยืดหยุ่นในวิถีคิดที่ผู้รับการสืบสานสามารถเอามาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และยังคุณค่าเดิมได้ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดอย่างสมประสงค์และลงตัว

ดังนั้นการปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาปัจจุบัน คือการต่อยอดทางความคิด เพื่อให้มีการบูรณาการพัฒนาให้เป็นการสืบสานและสร้างสรรค์ผลงาน ความคิด ตลอดจนงานออกแบบที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

6.2.4 การปลูกฝังให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรพยายาม

ความเพียร ความพากเพียร ทำ หรือที่เรียกว่า วิริยะ คือ การที่เราเห็นสิ่งใดมีความท้าทายและมีใจสู้ในการทำกิจกรรมนั้นๆ สิ่งนั้นก็จะก่อให้เกิดสมาธิได้ ซึ่งวิริยะหลักหนึ่งของอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547b) ดังนั้นวิธีการสืบสานโดยการฝึกฝน คือการฝึกความเพียรพยายามเพื่อให้ได้ซึ่งผลงานที่ออกมาดี และยังเป็นการฝึกตนให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรเพื่อที่ทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีอีกด้วย การสืบสานผ่านการฝึกฝนเป็นการสร้างความเพียรพยายามให้เกิดในผู้ศึกษาซึ่งนับว่าเป็นคุณค่าภายในตัวของผู้สอนและผู้สืบสาน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างสรรค์เรือนไทยขึ้นมาเป็นคุณค่าในตัวที่แฝงอยู่กับเรือนไทย นอกจากการเพียรพยายามประกอบสร้างเรือนไทยที่รู้เท่าทันต่อสถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อมแล้ว ยังเป็น

ความเพียรพยายามของช่างผู้สร้างที่ต่อสู้จักฝึกฝนตนเองให้เกิดความรู้และสั่งสมความรู้ที่จะลองถูกผิดให้ได้ประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด ซึ่งเป็นการสร้างเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวทางในการปลูกฝังความเพียรพยายามนี้จึงเป็นการสืบสานให้คนที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นผู้สอน ผู้เรียน และตลอดจนช่างผู้สร้างให้ตระหนักรับรู้และสร้างอุปนิสัยเรื่องของความเพียรพยายามต่างๆ ให้บังเกิดผลเป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีของมนุษย์เพราะความเพียรพยายามเป็นบ่อเกิดให้เกิดสร้างสร้างผลงานต่างๆ ที่ดีขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้การสร้างให้เห็นคุณค่าในเรื่องของผลงานแล้วยังสร้างให้เกิดทักษะทางด้านการวิเคราะห์พิจารณาถึงการทำงานที่ทำจากความตั้งใจให้เกิดเป็นผลงานที่ดียิ่งขึ้น สร้างเสริมทักษะการฟังให้รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อที่จะนำมาแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองในอนาคต ทั้งนี้การเพียรพยายามตั้งใจทำงานให้ดียิ่งส่งผลต่อความรักในชาติของเรา เพราะเป็นการซึมซับคุณค่าของการรู้จักภูมิปัญญาของแผ่นดินไปทีละน้อยเพื่อที่จะชำระไว้ซึ่งความสำคัญของภูมิปัญญาเพื่อการต่อยอดต่อไปในอนาคต

6.2.5 การถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งรูปแบบและจิตวิญญาณของความเป็นเรือนไทย และคนไทยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง

การถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งรูปแบบและจิตวิญญาณของความเป็นเรือนไทยและคนไทยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นมีหลายระดับด้วยกัน

การถ่ายทอดองค์ความรู้ตลอดจนคุณค่าพื้นฐานความเป็นมนุษย์ผ่านระบบครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นแรก เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทในการสร้างสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม ครอบครัวทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีประพฤติปฏิบัติตน รวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่ สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม โดยอาจกล่าวได้ว่าสถาบันครอบครัวเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาคนและประเทศชาติให้เจริญมั่นคงอย่างยั่งยืน

เรือนไทยคือตัวแทนของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวที่มีลำดับของความเป็นอาวุโส เรือนไทยเป็นที่สั่งสมวิถีคิดต่างๆ ที่สืบสานจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยเป็นที่ที่ให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิถีคิด เป็นจุดเริ่มของการศึกษา เป็นการศึกษาที่บ้าน หมายถึง การเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ อาทิ วิธีการดำเนินชีวิต พฤติกรรมความคิด ความเชื่อค่านิยมของสมาชิกในสังคมหรือครอบครัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน การบำรุงซ่อมแซมรักษาเครื่องอุปโภคใน

คร่ำเรื้อน เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ได้แก่ พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย รวมถึงเพื่อนบ้านใกล้เคียง เป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง (วรภรณ์ จิวชัยศักดิ์, 2542) ครอบครัวยุคก่อนให้รู้จักถึงความมีกาลเทศะ และเป็นการเริ่มต้นของพรหมวิหาร 4

...เรื่องกาลเทศะ จริง ๆ เมืองไทย เรื่องกาลเทศะเป็นเรื่องสำคัญ...ถ้ามันอยู่ผิดที่ ผิดเวลา ผิดโอกาส จะให้มัน ๆ ก็ไม่มีคุณค่า เพราะฉะนั้นเราจึงให้ความสำคัญเรื่องกาลเทศะมาก...

(รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล, วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2557)

...เรื่องของพรหมวิหาร 4 ครอบครัวยุคก่อนเป็นผู้เริ่มก่อนได้ สอนให้คนในบ้านรู้จักให้ รู้จักรัก รู้จักเมตตา ก็ช่วยให้ครอบครัวมีความสุขได้...

(นายนิยม กลิ่นบุปผา, วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557)

การสืบสานคุณค่าของวิถีชีวิตผ่านระบบครอบครัวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของวิธีการพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีคุณธรรมของสังคม ผู้ที่ได้รับการอบรมจากครอบครัวที่ดีจะทำให้ให้รู้จักถึงกาลเทศะในวิธีการคิด การพูด และการกระทำ ทั้งนี้เพราะครอบครัวสามารถที่จะดูแลความต้องการ และพัฒนาคุณภาพของสมาชิกอย่างเป็นองค์รวม (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558) การมีส่วนร่วมของครอบครัวในการกิจกรรมต่างๆ ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดสร้างสรรค์ การช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งจะไม่สร้างให้เป็นผู้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือสร้างปัญหาสังคมต่อไป

การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านสถาบันการศึกษา ในปัจจุบันที่สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาการศึกษาในระบบได้เข้ามามีบทบาทต่อการสอนวิชาสถาปัตยกรรมไทย ปัจจุบันมีสถาบันที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีที่สอนหลักสูตรสถาปัตยกรรมไทยอยู่ 2 สถาบันได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยทั้ง 2 สถาบันมีวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่สอดคล้องกัน คือ การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ควบคู่ไปกับการออกแบบสถาปัตยกรรมทั่วไป เพื่อให้สามารถออกแบบงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ที่ยังคงอัตลักษณ์ไทย ในขณะเดียวกันก็ยังสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชาติ โดยเพื่อให้เกิดเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ มีจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพและมีบุคลิกภาพเป็นที่เชื่อถือของสังคม และสืบทอดและดำรงไว้ซึ่งวิทยาการด้านสถาปัตยกรรมไทย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศชาติในปัจจุบัน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญคือ “ครูผู้สอน” และ “ผู้เรียน” ได้ทำความเข้าใจในเรื่องของงานสถาปัตยกรรมไทยนั้นมาน้อยเพียงใด มิใช่แต่เป็นการกำหนดหลักสูตร

เนื้อหาวิชาให้ครบถ้วนตามกฎเกณฑ์เท่านั้น แต่สาระในการถ่ายทอดความรู้ ความช่างซักช่างถาม หมั่นสังเกต การฝึกประสบการณ์ให้สั่งสมความรู้ รู้จักข้อผิดพลาดที่เกิดในอดีตแล้วนำมาปรับปรุง และความฝึกฝนส่วนบุคคลนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทย เพื่อให้องค์ความรู้นั้นได้มีการถ่ายทอด ให้เกิดความรู้เดิมและพัฒนาให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเรือนไทยตลอดจนคุณค่าของเรือนไทยมิใช่เพียงจำกัดเฉพาะในระดับอุดมศึกษาเท่านั้นแต่สามารถบูรณาการความรู้เหล่านี้ให้เข้ากับทุกระดับชั้น ผ่านวิชาที่เกี่ยวข้องอาทิ วิชาภาษาไทยผ่านวรรณคดี วิชาสังคมศึกษาผ่านการอยู่ร่วมกันของสังคม เป็นต้น เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรู้จักคุณค่าของเรือนไทยและรู้สึกรู้สีกว่าไม่เป็นเรื่องที่ยากในการรับรู้และทำความเข้าใจในเรื่องของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาติ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านภาคส่วนต่างๆ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็น การสร้างเสริมองค์ความรู้ ตลอดจนคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยให้เกิดขึ้นในวงกว้างและลงสู่ สังคมเพื่อให้เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้ให้คนทั่วไปรับทราบมากยิ่งขึ้น การส่งข้อมูลเรื่องคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยผ่านสื่อต่างๆ สามารถเข้าถึงคนได้ทุกระดับแต่ทั้งนี้ต้องทำงานร่วมกันอย่างเป็น องค์กรรวมเพื่อให้เกิดบรรยากาศของความรักความเป็นภูมิปัญญาไทยอย่างแท้จริง และความทำอย่าง ต่อเนื่องและมีกระบวนการที่ชัดเจน การบรรจุในแผนแม่บทวัฒนธรรมของชาติได้บรรจุยุทธศาสตร์ เอาไว้ว่า “อนุรักษ์ และสืบทอด ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมี วัตถุประสงค์ ในการอนุรักษ์ และสืบทอดการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐาน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และเพื่อฟื้นฟู และพัฒนาการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติไทย” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2552) ควรต้องนำมาจัดทำให้เกิดเป็นรูปธรรมและลงสู่ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็น เรื่องของการค้นคว้าวิจัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาเดิมให้คนรุ่นหลังรับทราบบนพื้นฐานของการพัฒนา ในสังคมปัจจุบัน

6.2.6 การส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างเครือข่าย กระจาย องค์ความรู้สู่ชุมชน และสร้างความมีจิตสาธารณะเกื้อกูลกันในชุมชน

การส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายและกระจายองค์ ความรู้สู่ชุมชนในที่นี้คือเรื่องของการผสมผสานร่วมกันระหว่างผู้สอน ผู้สืบสาน ตลอดจน ช่างหรือปราชญ์ ท้องถิ่นในการจัดให้เกิดกิจกรรมที่สร้างเสริมองค์ความรู้ในคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย อาทิ วิธีการ สืบสานผ่านความเป็นชุมชนที่มีการเกื้อกูลช่วยเหลือกันที่เรียกว่า ลงแขก ไม่ว่าจะเป็นการลงแขกสร้าง

บ้าน ทำนา เกี่ยวข้าว หรืออื่นๆ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในชุมชนก่อให้เกิดเป็นสังคมที่มีแต่ความเกื้อกูลและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้นการสืบสานผ่านความเป็นชุมชนก่อให้เกิดความร่วมแรงร่วมใจของชุมชนอันเป็นบ่อเกิดของผู้ที่มีความเป็นจิตสาธารณะ ชุมชนที่มีการเกื้อกูลกันย่อมสะท้อนภาพของสังคมที่มีความสงบเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่ต้องนำมาสืบสานเพื่อที่จะนำมาซึ่งความสามัคคีในการนำพาชาติพัฒนาต่อไป

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมต่างๆ ยังเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนด้วยกัน เพราะจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ด้วยอัตลักษณ์คือลักษณะเฉพาะตน การที่คนจากหลากหลายพื้นที่เข้าอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งประสบการณ์ ข้อดี ข้อเสีย และก่อให้เกิดข้อเสนอแนะ เพื่อที่จะได้พัฒนาความคิดเดิมของตนในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อมาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

6.2.7 การบูรณาการเข้าสู่การเรียนรู้ในลักษณะของการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning)

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ (Community Based Learning) มีเป้าหมายให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากสภาพที่แท้จริงของปัญหา ตลอดจนวิธีการแก้ปัญหาตามเงื่อนไขสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ผู้เรียนจะสามารถฝึกทักษะในการเรียนรู้จากการลงสำรวจพื้นที่ ศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่สัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การจัดเก็บข้อมูลทางกายภาพ และมิติทางสังคม นำมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล สภาพปัญหาปัจจุบัน และความต้องการของชุมชนในอนาคต ตลอดจนนโยบายการพัฒนาของหน่วยงานของรัฐ นอกจากนี้ผู้เรียนยังได้ฝึกฝนทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีม การอภิปราย วิเคราะห์ปัญหา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ตลอดจนการเรียนรู้จากกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการสะท้อนปัญหา แสดงความต้องการที่แท้จริง ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ร่วมกันสร้างสรรค์ ต่อยอด องค์ความรู้ใหม่ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในทางวิชาการ และคุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมได้ (มณฑล จันทน์แจ่มใส, พัชรา สืบสิริ, & อธิยานันท์ จิตรโรจนรักษ์, 2557)

ซึ่งการนำเรือนไทยมาบูรณาการเข้าสู่การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อผู้เรียนในแง่ของการเข้าถึงสภาพความเป็นจริง การเรียนรู้ในเรื่องของสภาพแวดล้อมที่อาจส่งผลต่อสภาพของเรือนไทย ตลอดจนวัฒนธรรมที่มีความเป็นพลวัตในแต่ละพื้นที่เพื่อช่วยในการศึกษาและ

ก่อให้เกิดเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปต่อยอดในลักษณะของประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อช่วยในการพัฒนา จัดเก็บข้อมูล ตลอดจนสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ได้

ทั้งนี้การสร้างองค์ความรู้ให้อยู่กับพื้นที่นอกจากจะเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ให้แก่ชุมชนและผู้ที่ต้องการศึกษาแล้วยังเป็นการยึดโยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพื้นที่ ตลอดจนเรือนไทย ให้เกิดความรู้สึกรักในที่อยู่อาศัย ภาคภูมิใจในพื้นที่ของตน ทั้งนี้เมื่อคนเกิดความสำนึกรักในพื้นที่ตนแล้วย่อมจะช่วยกันสรรสร้างให้ชุมชนของตนมีความเข้มแข็งมากขึ้นส่งผลให้เกิดการพัฒนาต่อยอดไปยังภาพรวมของประเทศชาติได้

6.2.8 การต่อยอดเพื่อเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ด้วยงานสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งใน 15 สาขาของประเภทงานสร้างสรรค์และออกแบบ (Functional Creation) ซึ่งเป็นจุดแข็งที่สามารถนำไปแข่งขันในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในตลาดโลกได้ (เสาวรภัย กุสุมา ณ อยุธยา, 2553) ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวทางหนึ่งในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการผลิตให้สมดุลและยั่งยืน ซึ่งเริ่มต้นภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 โดยมีหลักการสำคัญในการเพิ่มคุณค่าและบริการ (Value Creation) โดยใช้องค์ความรู้และนวัตกรรม ผสมกับจุดแข็งในด้านความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นไทย ซึ่งแนวทางการดำเนินการดังกล่าวนี้สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้วที่นำเอาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เน้นที่กระบวนการ คิดอย่างสร้างสรรค์ ตลอดจน สร้างแรงบันดาลใจจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สั่งสมของสังคม เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและเชื่อมโยงไปสู่การสร้างคุณค่าทางสังคมได้อีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552)

คุณค่าของเรือนไทยมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับการพัฒนาเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยการมีจุดแข็งในด้านความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นไทย ที่สะท้อนผ่านเรือนไทย ดังนั้นภูมิปัญญาและความหลากหลายเหล่านี้สามารถปรับเข้าสู่แนวทางการสืบสานได้ด้วยการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาเป็นที่พักแบบโฮมสเตย์เพื่อให้ผู้เข้ามาพักได้เรียนรู้ลักษณะบ้านเรือนไทย ทานอาหารไทย เรียนรู้วิถีความเป็นอยู่แบบไทย เพื่อเข้าใจถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนไทย เช่นที่ หมู่บ้านไผ่ดำพัฒนา จังหวัดอ่างทอง (เทศบาลตำบลไผ่ดำพัฒนา, 2558) ได้มีการพัฒนาเข้าสู่ที่พักแบบโฮมสเตย์วิถีไทยเพื่อจะได้ทอดความงามและคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยให้ชาวโลกได้รับทราบและส่งต่อกระแสของความงามของบ้านไทยไปยังนานาชาติมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการต่อยอดเพื่อเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถแสดงให้คน

ทั่วไปเห็นว่าประวัติศาสตร์ ความประณีตบรรจงในการสร้างสรรค์งานช่าง ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมของไทย และความเป็นอัตลักษณ์ของไทยเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าที่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของประเทศ ซึ่งที่กล่าวมาคือคุณค่าของความเป็นตัวตน เป็นความสามารถที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏผ่านอัตลักษณ์เรือนไทย

6.2.9 การเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ

ในยุคปัจจุบันที่การนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านรูปแบบการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตสามารถส่งผ่านให้ผู้คนรับทราบข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางนำไปสู่การเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัด ซึ่งคนในยุคปัจจุบันสามารถรับสื่อต่างๆ ได้ง่ายตายยิ่งขึ้น ดังนั้นการเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมผ่านสื่อสารสนเทศต่างๆ จึงจำเป็นในยุคปัจจุบันเช่นกัน การพัฒนาสื่อไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบวิถีทัศน์ที่เผยแพร่องค์ความรู้เฉพาะเรื่องของภูมิปัญญาในการสร้างเรือนไทย หรือการสร้างให้เกิดภาพสะท้อนเฉพาะมุมมองของวัฒนธรรมไทยผ่านเรือนไทยในรูปแบบหนังสือ หรือการใช้สื่อเพื่อประชาสัมพันธ์หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยผ่านตัวบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในสังคม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะสื่อคือช่องทางประชาสัมพันธ์ไปสู่กลุ่มเป้าหมาย และเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการกระจายข้อมูลข่าวสารที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่จะสามารถนำไปสู่ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่สิ่งนั้นๆ ที่ต้องการนำเสนอ (จินตวิริ์ เกษมศุข, ม.ป.ป.)

ฉะนั้นการเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ จะสามารถเข้าถึงต่อกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายได้เป็นอย่างดี และสามารถนำกลับมานำเสนอซ้ำได้ในแต่ละวาระ หรือกิจกรรมที่แตกต่างกันดังนั้นผู้ที่เป็นนักประชาสัมพันธ์ตลอดจนผู้ที่ต้องการนำเสนอถึงคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยไม่ว่าจะเป็นคุณค่าต่อตน ต่อสังคม หรือต่อประเทศชาติสามารถนำรายละเอียดในแต่ละส่วนมากพัฒนาต่อยอดมาสร้างสรรค์เป็นสื่อเพื่อให้ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายของตนได้ต่อไป

6.3 ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

จากการนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งวิเคราะห์จากเรือนไทยภาคกลาง ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาตรวจสอบและได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยในประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ควรมีนำเรื่องของคุณค่าของอัตลักษณ์การบูรณาการเข้ากับศาสตร์อื่นๆ อาทิ ภูมิสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมผังเมือง วิถีชุมชน การพัฒนาเมืองและชุมชน หรืองานด้านศิลปะอื่นๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ในวงกว้างมากขึ้น
2. ในการพัฒนาองค์ความรู้อาจต้องใช้สื่อด้านสารสนเทศเข้ามาเพื่อเป็นการกระจายความรู้ให้คนทั่วไปได้รับรู้เนื้อหาสาระมากกว่าเฉพาะผู้เรียนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น
3. การนำเทคนิคด้านคอมพิวเตอร์เข้ามามีส่วนในการสร้างน้ำหนักแก่องค์ความรู้ เช่น คุณค่าอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ สามารถวัดจากเครื่องมือ เพื่อเป็นการยืนยันถึงสถานะน่าสบายที่เกิดขึ้นภายใต้เรือนไทย ซึ่งส่งผลต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม
4. ควรจัดระบบองค์ความรู้ที่ได้มาให้เป็นระบบในการนำไปสืบสาน เช่น ด้านกายภาพ ด้านความงาม ด้านเทคนิคการก่อสร้าง เพื่อให้เป็นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ชัดเจนมากขึ้นในแต่ละส่วน
5. ด้วยอัตลักษณ์คือรากเหง้าตัวตน ซึ่งเชื่อมโยงกับประเทศชาติการที่เรียนรู้และสอดให้เคารพต้องสภาพท้องถิ่นเดิมจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องปลูกฝังให้คนรุ่นหลังเกิดความตระหนักในเรื่องดังกล่าว ซึ่งสามารถช่วยได้ทั้งในภาคการศึกษา ภาครัฐ ครอบครัวยุ
6. การเรียนรู้รูปแบบงานสถาปัตยกรรมควรต้องเน้นย้ำในรากเดิมให้มีความแม่นยำ เพื่อที่จะสามารถนำมาพัฒนาต่อได้ มิฉะนั้นจะทำให้เกิดความผิดพลาดทั้งรูปแบบของงาน ตลอดจนสาระในการนำไปใช้ต่อยอดในการพัฒนาลักษณะอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่ไม่เข้าใจแก่นแกนของคุณค่าภายในแต่จับเฉพาะรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น
7. แนวทางการสืบสานทำได้ในหลายระดับเพราะคุณค่าที่มีต่อตน สังคม และประเทศชาตินั้นมีความเชื่อมโยงกันแต่อาจจะแตกต่างกันในวิธีการจัดการนำองค์ความรู้ไปพัฒนาต่อในแต่ละระดับ
8. การเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมจะช่วยพัฒนาผู้เรียน หรือผู้สืบสานงานได้ ในสมัยก่อนไม่ได้แยกสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ช่างเป็นบุคคลคนเดียวกัน เพราะนั้นงานสถาปัตยกรรมมีองค์ความรู้ของงานศิลปะแขนงหนึ่ง จึง

ต้องเรียนรู้ให้ครอบคลุมและเข้าใจว่าคุณค่าของอัตลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมนั้นเกี่ยวพันทั้งกับมนุษย์ และสภาพแวดล้อม

9. ควรมีการลงมือปฏิบัติจริงในการเรียนการสอนมากขึ้นเพราะการปฏิบัติ ลงมือทำจริงนำไปสู่กระบวนการคิด ไตร่ตรอง และสร้างความรอบคอบ ตลอดจนพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจอย่างชัดเจนและก่อให้เกิดปัญญาจากการฝึกฝนนั้น
10. การพัฒนาตนเองย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติได้ การปลูกฝังคุณธรรม ความคิดดังกล่าวนี้ไม่ได้เริ่มต้นจากการศึกษาในระดับอุดมศึกษาซึ่งเข้าไป ดังนั้นหมายความว่าเรื่องการปลูกฝังความตระหนักรู้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสภาพแวดล้อม คุณธรรม นั้นสามารถเริ่มได้ในระดับปฐมวัย เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เกิดในเยาวชนของชาติ
11. ภาครัฐควรต้องมีการพัฒนาแนวทางการเผยแพร่องค์ความรู้ ตลอดจนรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้อย่างถูกต้องทั้งทางด้านเนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เพราะจะเป็นการสืบสานองค์ความรู้สู่คนในระดับต่างๆ ได้ง่ายขึ้น

จากแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยทำให้การสืบสานนี้เป็นไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยมิใช่เฉพาะกลุ่มผู้เรียนและผู้สอนเท่านั้นที่จะนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้แต่คุณค่าที่มีต่อตน ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ เป็นสิ่งที่คนทุกกลุ่มสามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติและปรับให้เหมาะสมกับตนเองและชุมชน เพื่อที่จะทำให้การสืบสานนั้นพัฒนาอย่างยั่งยืนบนรากฐานของวัฒนธรรมไทยภายใต้บริบทของพื้นที่นั้นๆต่อไป

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยโดยใช้เรือนไทยภาคกลางเป็นเครื่องมือในการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย 2) วิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย และ 3) นำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีการศึกษา 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้เชี่ยวชาญในสาขาสถาปัตยกรรม ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยการใช้วิธีการวิจัยเอกสาร และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้ให้ข้อมูลจากหลากหลายสาขา อันได้แก่ผู้สอนในสาขาสถาปัตยกรรม ช่างปรุงเรือน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสถาปัตยกรรม และศิลปินแขนงต่างๆ ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ซึ่งใช้วิธีวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการจัดการสนทนากลุ่ม ซึ่งการศึกษาภาคสนามผู้วิจัยได้ ศึกษาจากสถาบันที่มีการสอนสถาปัตยกรรมไทย ในระดับปริญญาตรี โดยปัจจุบันมีสถาบันที่เปิดสอนด้านสถาปัตยกรรมไทย 2 แห่งได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร และได้ทำการศึกษาจากการก่อสร้างเรือนไทยในเขตพื้นที่ภาคกลางที่ยังมีการปรุงเรือนอยู่ ตลอดจนศึกษาจากพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีการไหว้ครูช่าง เป็นต้น นอกจากการศึกษาภาคสนามแล้วผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มโดยแบ่งกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการให้ความคิดเห็นเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สอน กลุ่มผู้สืบสาน และ กลุ่มผู้ใช้งาน และนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยโดยผ่านการตรวจพิจารณาจากผู้ทรงเชี่ยวชาญ และขั้นตอนที่ 4 สรุปและประมวลผลเพื่อแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

7.1 สรุปผลการวิจัย

“**อัตลักษณ์**” คือสิ่งที่แสดงให้เห็นซึ่งความเป็นคุณสมบัติของสิ่งบางอย่างที่ทำให้ทราบว่าเราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไรบ้าง รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเสมือนภาพสัญลักษณ์ที่แสดงตัวตนว่ามีข้อแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร (นัทธนัย ประสานนาม, 2548; เสรี พงศ์พิศ, 2547; อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546)

เช่นเดียวกับงานด้านสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจากการคิดค้นและจากภูมิปัญญาของผู้คนที่แตกต่างกัน ในแต่ละสถานที่ สถาปัตยกรรมของชาติใดจึงมักสะท้อนถึงบุคลิก วิธีการดำรงชีวิตของชนชาตินั้นๆ ตลอดจนส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมย่อมต้องมีความเคารพต่อสภาพแวดล้อมของดินฟ้าอากาศ เป็นสำคัญด้วย เรือนไทยคือหนึ่งในสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ ด้วยรูปแบบที่สะท้อนมาจากสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ของเรือนไทยและยังมีความเป็นพลวัตอันเกิดจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา เพราะสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะของสังคม วัฒนธรรมในขณะนั้น สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งลักษณะของสังคมให้มีความกระฉ่างชัดขึ้น (L.Sullivan (หลุยส์ ซัลลิแวน) อ้างถึงในวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2527) เรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงที่พักอาศัยเท่านั้นแต่เป็นสิ่งปลูกสร้างที่ทรงคุณค่าภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมและสังคมด้วย

7.1.1 อัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย

จากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของเรือนไทยแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่ อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม และ อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรม

7.1.1.1 อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม

อัตลักษณ์ที่เด่นชัดของเรือนไทยที่เป็นรูปธรรม คือ อัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพที่ตั้ง สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นอัตลักษณ์ที่สรรสร้างมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ปรางค์ให้เห็นเป็นรูปธรรมอันได้แก่ เรือนไทยยกใต้ถุนสูง มีหลังคาทรงจั่วมีปั้นลม(ปั้นลม) โค้งอ่อนช้อย ประกอบสร้างขึ้นด้วยไม้เป็นวัสดุหลัก มีเสาสอดเข้าหาเรือน ตัวเรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีบานเรือนเชื่อมต่อกัน ซึ่งเรือนไทยเสมือนเป็นสถาปัตยกรรมสัญลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นชาติไทย เพราะเรือนไทยมีความเป็นลักษณะเฉพาะตัวเป็นมรดกของชาติที่สามารถถอดชาวต่างชาติได้ แสดงออกซึ่งความเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น (place) สามารถแสดงความเชื่อมโยงระหว่างชนชาติและบ่งบอกที่ตั้งของถิ่นฐานได้อีกด้วย (สันติ ฉันทวิลาสวงศ์, 2546) ดังที่กลุ่มผู้สอนกล่าวว่า

...อัตลักษณ์..มันยึดโยงกับถิ่นที่อยู่..จะสะท้อนออกมาในเชิงรูปแบบของเรือน
ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ...การดำรงชีวิต...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม คือลักษณะงานสถาปัตยกรรมด้านรูปแบบของเรือนไทยที่พบเห็นจับต้องได้ อันได้แก่ เรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมีปั้นลม(ปั้นลม) โคงอ่อนน้อย สร้างด้วยไม้ มีเสาสอดเข้าหาเรือน เรือนสามารถถอดประกอบได้ และชานเรือนเชื่อมต่อกัน ซึ่งลักษณะที่ปรากฏเช่นนั้นเพราะปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมตลอดจนพฤติกรรมมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญในวิธีการคิดปลูกเรือนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภูมิประเทศ ดิน ฟ้า อากาศ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเรือนไทยกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดีแสดงให้เห็นสติปัญญาและความสามารถพากเพียรของคน ที่จะนำเอาผลิตผลทางธรรมชาติแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในรูปวัตถุประเภทที่อยู่อาศัย อันเป็นวัตถุปัจจัยพื้นฐานที่มีความสำคัญแก่การดำรงชีวิตได้อย่างดียิ่ง แสดงให้เห็นความเป็นอยู่ของคนที่เป็นไปอย่างเรียบง่ายตรงไปตรงมา บริสุทธิ์และเปิดเผย จะเห็นได้จากลักษณะของรูปทรงเรือนซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่ เปิดโล่งมากกว่าพื้นที่ซึ่งได้รับการปิดกั้นก้ำบัง นอกจากนี้เป็นสิ่งผูกมัดให้คนที่อาศัยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าเรือนที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุสังเคราะห์ต่างๆ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2542a) การสร้างให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตย่อมก่อให้เกิดความผาสุก สะดวกสบายแก่ผู้อยู่อาศัยในเรือนนั้นๆ ด้วย

7.1.1.2 อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรม

อัตลักษณ์อีกลักษณะหนึ่งคือ อัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นนามธรรมที่แฝงอยู่ภายใต้งานสถาปัตยกรรมที่ไม่อาจจับต้องได้แต่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความรู้สึกรับรู้ได้จากการเข้าอยู่ ใช้สอย และงานการสัมผัสเรือนไทย ทั้งนี้การปลูกเรือนไทยมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อันได้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และความเชื่อปรากฏให้เห็นผ่านเรื่องฤกษ์ยาม การตั้งชื่อ การคำนวณสัดส่วนของตัวเรือนที่กลายมาเป็นขนาดของเรือน ทำให้แต่ละเรือนมีขนาดที่แตกต่างกัน ความรู้สึกสัมผัสของเรือนที่ดูสงบ ร่มรื่น อันเกิดมาจากสีของตัวเรือนที่ทำด้วยไม้และจากต้นไม้ที่นำมาเป็นองค์ประกอบของเรือน สัดส่วนของเรือนที่ดูลงตัวมีการเว้นว่างของพื้นที่ และช่องแสงเงาที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความรู้สึกโปร่ง โล่ง สบาย จากการยกพื้นสูง และการที่ไม่มีกั้นห้องให้ทับตันเฉกเช่นเดียวกับบ้านในปัจจุบันที่ปลูกสร้างติดกับพื้นดิน ทำให้เรือนไทยประกอบสร้างขึ้นได้อย่างมีความงามที่ลงตัวและสอดคล้องไปกับธรรมชาติแวดล้อม

ความเชื่อเสมือนเป็นแรงผลักดันภายในที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เชิงจิตวิญญาณทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์บ้านเรือนที่โดดเด่นหลากหลาย เพราะมีการผสมกันระหว่างความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และธรรมชาติ คติจักรวาลทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง 3 สิ่ง คือ ตัวตน สภาพแวดล้อม และมายาคติ กลไกในการอยู่กับความเชื่อ อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขในการอยู่อาศัยในบ้าน ชุมชน และสังคม (ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, 2556) คติความเชื่อต่างๆ ในการปลูกเรือนจึงได้สะท้อนให้เห็น

ทั้งส่วนที่เป็นพิธีกรรม ความเชื่อถือด้านโศคกลาง การพิจารณาเรื่องของฤกษ์ยามซึ่งเป็นส่วนของไสยศาสตร์เป็นอย่างมาก มากกว่าที่จะคำนึงถึงเรื่องของเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อที่เกิดขึ้นในอดีต บางอย่างยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน (ฤทัย ใจจงรัก, 2539)

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติอันจับต้องไม่ได้ ด้วยความเป็นมนุษย์ประกอบไปด้วยบริบททางกายภาพ ว่าด้วยรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส แต่ต้องมองเห็นได้ บริบททางกริยา ว่าด้วย หน้าที่ การกระทำ และ บริบททางจิตใจว่าด้วย สัญญา ความหมาย ความรู้สึก ซึ่งบริบททั้งสามอย่างนั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันไม่มีสิ่งเกิดขึ้นก่อนโดยชัดเจน หากแต่มีความเกี่ยวเนื่องยึดโยงกันไปมาโดยตลอด (เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร 2546) เรือนไทยจึงเปรียบเป็นบริบททางด้านกายภาพคือสิ่งที่มนุษย์สามารถเข้าอยู่ใช้สอยได้ให้เกิดประโยชน์ทางด้านร่างกาย และในส่วนของ การดำรงชีวิต กิจกรรม อาชีพ และการใช้ชีวิตคือเรื่องของบริบททางด้านกริยา เพื่อที่มนุษย์จะได้สร้างประโยชน์จากการทำกิจกรรมนั้นให้เป็นเกิดประสิทธิภาพภายใต้เรือนไทยที่ตนอาศัยอยู่ และเมื่อร่างกายมีความพร้อมทางกายภาพ ด้านบริบทจิตใจ คือเรื่องของความเชื่อ ความรู้สึกต่างๆ ในแง่ของความสบายใจ ความรู้สึกอึดอัดใจ ความสุขที่ได้อาศัยในเรือนไทย ก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ประกอบขึ้นมาเป็นความสัมพันธ์และสร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นตามบริบทความสัมพันธ์นี้

7.1.2 คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย

สถาปัตยกรรมคืองานที่ว่าด้วยการปลูกสร้างอาคาร สิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนเพื่อสามารถที่จะเข้าอยู่ และใช้สอยได้ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ของการดำรงชีวิตของมนุษย์ อันเป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ และหากเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับปัจจัยอื่น ๆ อีกสามสิ่ง อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคแล้ว ที่อยู่อาศัยนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีขนาดใหญ่และจำเป็นต้องเป็นสิ่งของได้มากที่สุด (บัณฑิต จุลาสัย, 2546) นอกจากนี้ที่มนุษย์ต้องการความสะดวกสบายในแง่ของประโยชน์ใช้สอยทางกายแล้วยังต้องการปัจจัยที่ 5 อันเป็นอาหารใจอีกด้วย อาหารใจในที่นี้คือกิจกรรมทุกประเภทที่ทำให้มนุษย์มีความสุข ความพึงพอใจ เพื่อเติมเต็มคุณภาพชีวิต (ชนก สาคกริก, 2548) เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าประโยชน์ใช้สอยและความพึงพอใจเป็นคุณค่าที่สำคัญของงานสถาปัตยกรรม เมื่อ “คุณค่า” หมายถึง ลักษณะที่พึงพอใจ พึงปรารถนาพึงประสงค์ เช่น ความดี ความงาม และความจริง เรือนไทยคือหนึ่งในงานสถาปัตยกรรมที่สรรสร้างโดยมนุษย์ซึ่งย่อมต้องสนองทั้งทางด้านประโยชน์ใช้สอยและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัย

จากการศึกษาพบว่าคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยปรากฏใน 3 ประเด็นหลักด้วยกัน คือคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อตน คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อสังคม และ คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศ

7.1.2.1 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อตน

อัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของเรือนไทย ได้แก่ เรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมีปั้นลม ใ้ไม้และวัสดุท้องถิ่นที่หาง่าย มีเสาสอบเข้าหาเรือน ตัวเรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีลานเรือน กว้างแล่นเชื่อมต่อกันนั้น มีความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มีความสอดคล้องสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ นั่นคือผู้ที่อยู่อาศัยร่วมกันภายในเรือน สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม คือการปลูกเรือนโดยพิจารณาถึงบริบทปัจจัยของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นที่ตั้ง ลม ฟ้า อากาศ ตลอดจนวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดที่คำนึงถึงบริบทของธรรมชาติโดยรอบ ไม่เบียดบังทรัพยากรที่นำมาปลูกสร้าง จึงทำให้เกิด**คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรมที่นอกจากจะทรงคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยแล้วยังทรงคุณค่าในการรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ และเพียงพอในการนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยต่อตนเองและภายในครอบครัว** ซึ่งถือเป็นคุณค่าที่สำคัญยิ่งของอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรม ของเรือนไทยที่ควรส่งเสริมให้คนทั้งหลายเห็นค่าและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ต่อไป เรือนไทยเกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ปลูกเรือนพักอาศัยภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ **สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นคือรู้จักและให้ความสำคัญต่อธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่กำเนิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก** เรือนไทยจึงเสมือนภาพสะท้อนออกมาเพื่อตอบรับกับสภาพแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นลักษณะที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นวิถีคิดและความสามารถของบรรพบุรุษของคนไทยเราที่สรรสร้างรูปแบบเรือนไทยให้สามารถปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดีจนเกิดความเป็นแบบแผนของเรือนไทยให้ปฏิบัติตามมาจนถึงทุกวันนี้

คุณค่าที่เห็นเด่นชัดของอัตลักษณ์เรือนไทยอีกประการหนึ่งของเรือนไทยคือเรื่องของความงาม หรือสุนทรียศาสตร์ในแง่วัตถุวิสัยคือความงามของลักษณะเรือนไทยที่เป็นความงามทั้งจากรูปทรงของเรือนไทยในเรื่องของสัดส่วน ขนาด ความกลมกลืนของรูปร่างรูปทรงของเรือนไทย ความงามจากองค์ประกอบของเรือนไทยที่ประกอบไปด้วยลักษณะของเส้น สี และผิวสัมผัสของวัสดุ และความงามจากการรับรู้สัมผัสเรือนไทย คือการเข้าอยู่ใช้สอยและร่องรอยที่แสดงให้เห็นความรัก ความผูกพันของเรือนไทย ความรู้สึกสงบ เรียบ มีสมาธิผ่านงานสถาปัตยกรรมตัวเรือนไทยทำให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึกถึงคุณค่าของเรือนไทยว่าเป็นบ้านที่อยู่แล้วมีความสุขอย่างแท้จริง ทั้งนี้เนื่องมาจากงานสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งในงานศิลปะที่สามารถเป็นสื่อ นำผู้เข้าไปสัมผัสเข้าถึงมิติที่ลึกซึ้งในทาง

ศาสนธรรมได้ เป็นส่วนที่สามารถขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ได้ งานศิลปะที่ดีช่วยขัดเกลาจิตใจให้เกิดความสงบ นิ่ง และเย็น เข้าถึงภาวะที่โปร่งเบา และสัมผัสกับมิติที่อยู่ภายในจิตใจ (พระไพศาล วิสาโล, 2552) เมื่องานศิลปะคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม นั้นหมายถึงเรือนไทยคืองานศิลปะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นกัน หากวัฒนธรรม คือ วิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคมและสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมจึงเป็นการกล่าวถึงในทางดีงาม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีการปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา ตามสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เรือนไทยจึงเป็นผลพวงหรือภาพสะท้อนของวัฒนธรรม ศิลปะอาจเป็นวัตถุหรือเป็นปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เหลือตกทอดอยู่ หลังจากที่วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่มีความหมายอย่างหนึ่งในสังคม ในอันที่จะสืบค้นจากศิลปวัตถุหรือศิลปะที่เป็นปรากฏการณ์ เพื่อแสวงหาความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นการประยุกต์ความงามไปสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ในชีวิต และการประยุกต์ความงามไปสู่วิถีการดำรงชีวิตด้วยเช่นกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546)

ดังนั้นแล้ว คุณค่าของความดี ความงามของเรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงเฉพาะลักษณะทางกายภาพที่จับต้องมองเห็นได้เท่านั้น แต่เรือนไทยสะท้อนให้เห็นถึงบทเรียนอันมีค่าให้มนุษย์ที่แสดงให้เห็นถึงความเรียบง่าย ตรงไปตรงมาของการใช้ชีวิต และความยั่งยืนในการอยู่ร่วมกันของสังคม เป็นสุนทรียภาพก่อให้เกิดความสุข ก่อให้เกิดความปิติ ก่อให้เกิดสันติสุข แก่ผู้อยู่อาศัยและชุมชนโดยรอบ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณค่าทางจิตใจให้เกิดความสุข ทั้งนี้เมื่อเกิดคุณค่าทางจิตใจจากประสบการณ์สัมผัสความงามแล้ว อัตลักษณ์เรือนไทยยังส่งผลต่อผู้อยู่อาศัยในแง่ของการเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัยซึ่งเกิดความสุขจากความเชื่อก่อให้เกิดเป็นความรักความผูกพันของคนอยู่อาศัย สร้างสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัยให้เกิดความรัก ความหวงแหนต่อเรือนที่ปลูกสร้างเสมือนขวัญกำลังใจให้มีความมั่นคงในชีวิต และเป็นสิริมงคลในการดำรงชีวิตต่อไป เรือนไทยแฝงไปด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเด็นของพรหมวิหาร 4 อันได้แก่หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเพื่อให้คนอยู่อาศัยนำไปประพฤติปฏิบัติ และสั่งสอนอบรมยุวชนคนรุ่นหลังให้เจริญรอยตามได้อย่างถูกต้องทรงธรรม

นอกจากนี้คุณค่าของอัตลักษณ์ยังส่งเสริมความดีงามในแง่ของจริยศาสตร์แก่ผู้อยู่อาศัย ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง การสร้างสร้างความตระหนักรู้เรื่องของกาลเทศะผ่านการใช้สอยพื้นที่ต่างๆ ของเรือน การสร้างความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยและกับชุมชนโดยรอบและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัย และประเด็นที่สำคัญที่ไม่อาจลืมได้เลยคือคุณค่าภายในของเรือนไทยที่สร้างความตระหนักรู้ให้เกิดการรักแผ่นดินถิ่นเกิด เพราะเรือนไทยถูก “ปลูก” และ “ปรุง” ขึ้นด้วยความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าของที่อยู่อาศัยในแผ่นดินที่ตนตั้งขึ้นเพื่อให้ความสัมพันธ์กับผู้อยู่ สัมพันธ์กับธรรมชาติ และคติ ความเชื่อที่ส่งเสริมให้คนอยู่อาศัยเกิดความรัก

สามัคคี เกื้อกูลกัน เป็นแบบอย่างซึ่งกันและกันได้ในครอบครัว คือที่มีผู้ใหญ่สอนเด็ก สอนให้คนรุ่นหลัง เข้าใจถึงธรรมชาติและสอนให้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

7.1.2.2 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อสังคม

คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยจึงแฝงอยู่ภายใต้รูปธรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนและขัดเกลาพฤติกรรมของผู้ใช้ และวิธีการคิดที่นำเอาหลักศาสนามาเป็นหลักคำสอนช่วยในการขัดเกลาจิตใจของคนในครอบครัวให้มีหลักในการปฏิบัติประจำใจของตนเอง เพื่อที่จะยกระดับจิตใจให้ดียิ่งขึ้น และจากความเชื่อในเรื่องการคำนวณหาสัดส่วนนั้นนอกจากจะเกิดประโยชน์ในแง่พื้นที่ใช้สอยให้แก่ผู้อยู่ ยังช่วยสร้างความผูกพันของคนในครอบครัว ความรู้สึกหวงแหนย่อมเป็นสิ่งที่ดีเพราะจะส่งเสริมความรู้สึกรับผิดชอบ ความเอาใจใส่ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดีหากได้นำเอาหลักการดังกล่าวนี้ไปปรับใช้กับสังคม เพราะเมื่อมีการตระหนักรู้ เกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาสังคมที่ผิดพลาดของมนุษย์ ผู้ตระหนักรู้เหล่านั้นต่างหันหน้ากลับมาสู่ “ศิลปะเพื่อพัฒนาจิตใจ” โดยมีความเข้าใจร่วมกันว่าสันติภาพของโลก ย่อมมาจากสันติธรรมที่มีอยู่ภายในของพวกเราแต่ละคนนั่นเอง ฉะนั้น การเรียนรู้อย่างใคร่ครวญ เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในจึงเป็นประเด็นสำคัญที่เราทั้งหลายควรหาหนทางเดินไปให้ถึงจะด้วยการใช้จริยศิลป์ (ระพี สาคริก, 2547) เมื่อย้อนมาพิจารณาความเชื่อที่มีอยู่ในอดีตจะพบว่า**ความเชื่อ**นั้นแฝงไว้ซึ่ง**คุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม การช่วยเหลือกันในชุมชนเกิดความสามัคคี เกิดความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ การถือฤกษ์ยามในการตัดไม้มาสร้างอาคารคือการรักษาป่าไว้ให้เกิดความสมดุลไม่ให้ถูกตัดไปก่อนเวลาอันควร ซึ่งการละเลยไม่เชื่อในคุณค่าหรือคติความเชื่อในอดีตอาจนำไปสู่ปัญหาต่อสังคมดังตัวอย่างของอุทกภัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ดังที่เสรี พงศ์พิศ กล่าวถึงความเชื่อย่อมมีเหตุผลในแง่ความเป็นมาของวัฒนธรรมเอื้อในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ตามที่คนโบราณกล่าวในเรื่องของ “ที่” คือสถานที่ที่เป็นมงคลนั้นเชื่อมโยงบ้าน สิ่งก่อสร้างให้เข้าสู่จักรวาล เพื่อให้เกิดความสมดุลและสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบตัว สถานที่ที่ดีก็ย่อมเกิดความ “ร่มเย็น” หากทุกสิ่งยังคงดำเนินการตามวิถียอมให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (เสรี พงศ์พิศ, 2550) ดังนั้นการนำความเชื่อในอดีตมาพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่ควรต้องตระหนัก ส่งเสริมและพัฒนาแนวคิดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป **ความเชื่อเหล่านี้จึงมีความหมายอย่างยิ่งที่**ให้คนรุ่นหลัง**รับทราบเข้าใจและใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต****

เรือนไทยจึงมิได้เป็นเพียงที่พักอาศัยเท่านั้นแต่ยังสะท้อนให้เห็นภาพของวิถีชีวิตไทยได้เป็นอย่างดีในสภาพของสังคมเกษตรกรรมที่เลี้ยงสัตว์ได้ทุนเรือนทำกิจกรรมต่างๆบริเวณด้านล่างพื้นเรือน เปรียบเป็นพื้นที่กิจกรรมอเนกประสงค์ของครอบครัวก่อให้เกิดรากฐานของการวางมาตรฐานความเป็นอยู่วัฒนธรรมของสังคมเบื้องต้นและสะท้อนให้เห็นคุณค่าของความช่วยเหลือ

เกื้อกูลกันของเพื่อนมนุษย์ที่มีความรักความเอาใจใส่ต่อกัน เรือนไทยมีอายุยาวนานแต่ยังทรงคุณค่าจนถึงปัจจุบันเพราะสามารถสะท้อนให้เห็นรากเหง้าของความเป็นวิถีไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

7.1.2.3 คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยต่อประเทศชาติ

คุณค่าอันก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเมื่อมีการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมคือคุณค่าที่มีต่อประเทศชาติการที่เรือนไทยคือมรดกทางภูมิปัญญาของชาติไทย ซึ่งคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยด้านภูมิปัญญาจึงมิใช่เป็นเพียงแต่ภูมิปัญญาในด้านเทคนิคการก่อสร้างเท่านั้นแต่เป็นองค์รวมในเรื่องวิถีคิดที่สะท้อนออกมาในทุกขั้นตอนของการทำงาน และทุกพื้นที่ของการใช้สอยเรือนที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ภูมิปัญญาในเรื่องของความคิด คติ ความเชื่อในการปลูกเรือนไทย ภูมิปัญญาเชิงช่างในการปลูกเรือนไทย และภูมิปัญญาอันสะท้อนให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีวิต

จากวิถีคิดของบรรพบุรุษที่ตระหนักถึงความเข้าใจในกาลละ (เวลา) และ เทศะ (สถานที่) อันเป็นการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของตัวตนคนไทยที่ควรนำเอาภูมิที่มีมาแต่อดีตมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและพัฒนาบรรพบุรุษของวัฒนธรรมของคนไทยจากคนสู่ชุมชนเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่ตระหนักถึงความยั่งยืนและพัฒนาชาติไทยตามวิถีวัฒนธรรมของไทยสืบไป ดังนั้นแล้วคุณค่าทั้งหมดของอัตลักษณ์เรือนไทยจึงถือได้ว่าเรือนไทยคือ “สุนทรียภาพแห่งภูมิปัญญา” ที่ล้วนแล้วแต่เป็นวิถีคิดที่มีเหตุและปัจจัยทั้งสิ้นซึ่งควรที่จะนำมาสืบสานให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชาติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

7.1.3 แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย

การสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่ได้จากวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และการจัดการสนามนากลุ่มสามารถจำแนกกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องเป็น 3 กลุ่มอันประกอบด้วย

กลุ่มผู้สอน ได้แก่ ครูช่าง ครูผู้สอนทางด้านงานสถาปัตยกรรมไทย

กลุ่มผู้สืบสาน ได้แก่ ช่างปรุงเรือนไทย นิสิต นักศึกษาที่ศึกษาด้านสถาปัตยกรรม

กลุ่มผู้ใช้งาน ได้แก่ ผู้อยู่อาศัยในเรือนไทย และผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับเรือนไทย

ซึ่งสามารถจำแนกวิธีการสืบสานได้ดังต่อไปนี้

7.1.3.1 วิธีการสืบสานที่ได้จากศึกษาภาคสนามและการจัดการสนทนากลุ่ม

คุณค่าของแต่ละอัตลักษณ์อันเป็นประโยชน์ที่ได้จากการสร้างเรือนที่มีลักษณะเด่นเฉพาะไม่ว่าจะเป็นการยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมีปั้นลม (หรือบางที่เรียกว่าบ้านลม) สร้างด้วยไม้ มีเสาสอบเข้าหาเรือน เรือนสามารถถอดประกอบได้ และมีชานเรือนกว้างแล่นเชื่อม ลักษณะดังกล่าวคือแบบแผนที่ที่มีมาในแต่เดิมของเรือนไทย ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่มีอยู่ในเรือนไทยที่ผ่านการกลั่นกรองวิถีคิดจากบรรพบุรุษเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และวิถีไทยอันก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ของเรือนไทยขึ้นมา โดยมรดกทางภูมิปัญญาของการปลูกสร้างเรือนไทยนั้นชี้ให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ตั้งคือการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาเชิงช่าง ตลอดจนการเชื่อมโยงในการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนในวิถีคิด ซึ่งมรดกทางภูมิปัญญานี้นำไปสู่การสืบสานเป็นสองส่วนที่สำคัญดังที่วินิตา พิงสุนทร (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2553) กล่าวว่า

...มรดกภูมิปัญญาที่มีอยู่ในงานสถาปัตยกรรมไทยได้นำไปสู่การทำงานสองส่วนสำคัญคือ...การสืบสานสถาปัตยกรรมไทยแบบแผนเดิมให้คงอยู่...กับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยให้รองรับการใช้สอยบนเงื่อนไขใหม่ๆ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน...

7.1.3.1.1 การสืบสานโดยการสอน

การสืบสานโดยการสอนคือการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ศึกษา โดยการสอนอย่างมีหลักการ มีแนวคิด ให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงวิธีการที่ถูกต้องและรู้แจ้งในหลักการดังกล่าว (พระพรหมพิจิตร, 2508) ซึ่งการสืบสานโดยวิธีการสอนแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ การสอนให้รู้รากฐานแบบแผนที่มีมาแต่ดั้งเดิมในขั้นตอนแรก และ การสอนให้สามารถปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบันในขั้นตอนที่สอง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การสอนให้รู้รากฐานแบบแผนที่มีมาแต่ดั้งเดิม

การสืบสานคุณลักษณะที่เป็นแบบแผนของงานสถาปัตยกรรมไทย คือการศึกษาถึงรูปแบบของผลงานต่างๆ ที่มีมาแต่ครั้งอดีตเพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการคิดค้นรูปแบบ วิธีการสอนจึงเริ่มจากการรู้จักรากเหง้าเดิมของตนให้แจ่มชัด จึงต้องเริ่มมาจากการสอนที่เป็นระบบระเบียบแบบแผนในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย หรือการปลูกเรือนไทยแต่เดิมอันเป็นรากฐานดั้งเดิมเพื่อให้ทราบถึงจุดประสงค์หลักของการสร้าง โดยศึกษาจากงานจริง รวมถึงตำราที่ครูอาจารย์ได้ค้นคว้าวิจัย เพราะการศึกษาลักษณะที่สำคัญในอดีตให้ชัดแจ้งนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้ศึกษาที่มีความฉลาดรอบคอบต้องสามารถพิจารณาความจริงที่ว่า อนาคตจะยังไม่เกิดขึ้นได้โดยยังไม่มีปัจจุบันและ

ปัจจุบันเองย่อมไม่เกิดขึ้นได้โดยปราศจากอดีต ความหมายที่ถูกต้องในคำกล่าวนี้คือ การศึกษาถึงผลงานที่ได้รับการไตร่ตรอง แก่ไข ตกแต่ง จนเพียบพร้อมด้วยคุณค่าอย่างถูกต้องจากปัญหายุ่งยากสลับซับซ้อนของยุคสมัยของการสร้างสถาปัตยกรรมนั้นๆ ผู้ศึกษานอกจากรู้เรื่องราวต่างๆ ในอดีตอย่างถูกต้องไว้ในเบื้องต้นแล้วจะไม่ต้องเสียเวลาคิดอ่านแก้ไขปัญหาที่เคยมีประจำอยู่ในทุกยุคทุกสมัย และจะไม่มีภาระทำผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าดังผู้ที่ไม่เคยมีความรอบรู้มาก่อน (เฉลิมรัตนทัศนีย์, 2539) ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนของการสร้างความแม่นยำให้แก่ผู้เรียน หรือผู้สร้างเพื่อให้เกิดความชำนาญในแบบอย่างที่ถูกต้องก่อนที่จะนำไปพัฒนาต่อยอดในขั้นตอนการทำงานต่างๆ ต่อไป

2) การสอนให้สามารถปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลปัจจุบัน

การสืบสานต่อไปข้างหน้าจะต้องสืบสานด้วยปัญญาอย่างมีวิธีการ คือ การจัดสรรปรุงแต่งวัฒนธรรมที่สืบมาแต่เดิม ให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัยในสภาพปัจจุบันให้เป็นประโยชน์แก่คนที่ดำเนินชีวิตอยู่ในปัจจุบัน พร้อมทั้งจะเป็นฐานของการรอกงามต่อไปในภายหน้า และถ้าเป็นไปได้ หากวัฒนธรรมของเราเป็นสิ่งที่ดีก็ควรที่จะแผ่ขยายความนิยมออกไปในสังคมโลกด้วย ดังนั้น ในการสานวัฒนธรรมจะประกอบไปด้วย 3 ประการคือ สานสิ่งที่สืบทอดจากอดีตให้เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน สานสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันให้พร้อมที่จะรอกงามต่อไปในอนาคต และสานสิ่งที่ตนมีน้ำขึ้นชมแผ่ความนิยมกว้างออกไปในโลก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต.) 2537 อ้างถึงในสุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์ (2540)

สอดคล้องกับที่ฤทัย ใจจงรักกล่าวว่า การสืบสานคือการหาแนวทางที่จะออกแบบสถาปัตยกรรมไทยเดิมแต่ได้มีการดัดแปลง แก้ไข เพื่อให้เกิดความเหมาะสม คล่องตัว และสอดคล้องกับสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน (ฤทัย ใจจงรัก, 2542) ดังนั้นแล้วการสืบสาน คือ การนำของเดิมมาประยุกต์และพัฒนา เป็นการนำเอาความรู้จากอดีตมาปรับใช้กับปัจจุบันและต่อยอดให้จำเรียมสืบไป เป็นหนึ่งในวิธีการที่ทำภูมิความรู้จากอดีตดำรงคงอยู่ ไม่สูญหายไป (วีระ อินพันทัง, 2554)

ดังนั้นการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ซึ่งต้องร่วมมือกันเป็นองค์รวมทั้งหมดทั้งกลุ่มผู้สอน ผู้เรียน ผู้ใช้งานให้มีความตระหนักร่วมกันในเรื่องของการธำรงรักษาของเก่าดั้งเดิมไว้ ก่อนที่จะมีการสืบสาน และสร้างสรรค์อย่างลงตัวให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้คุณค่าของอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาอันเป็นสุนทรียภาพแห่งภูมิปัญญา คือความงามแห่งภูมิปัญญาซึ่งเป็นวิถีคิดของคนไทยเราที่จะไม่สูญหายแต่จะสืบสานต่อรวมทั้งยังประโยชน์ให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป

7.1.3.1.2 การสืบสานโดยการบอกให้รู้และวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหมาะสม

อีกหนึ่งวิธีที่ผู้สอนให้ผู้สืบสานรับรู้ถึงคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย โดยเฉพาะคุณค่าด้านสุนทรียภาพคือการบอกให้ผู้ศึกษา รู้จักที่จะแยกแยะวิเคราะห์ถึงความงามที่เหมาะสม ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการฝึกประสบการณ์การเรียนรู้วิธีการหนึ่ง สืบเนื่องจากเมื่อผู้สอนได้ใช้วิธีการสอนคือการสร้างความรู้แจ้งตลอดจนกระตุ้นให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้สึกรอคอยค้นหาแล้ว เพื่อต้องการให้เกิดความกระจำมากขึ้น การบอกจึงเป็นการให้ข้อมูลแก่ผู้ศึกษาเข้าใจในประประเด็นใดประเด็นหนึ่งอย่างชัดเจน (พระพรหมพิจิตร, 2508) ดังนั้นวิธีการบอกให้รู้จักแยกแยะจะสามารถทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหมาะสมเสมือนเป็นการประมวลความรู้ที่ได้ศึกษามาเกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรับรู้ในเชิงของคุณค่าด้านสุนทรียะของเรือนไทยคือการเสริมสร้างการรับรู้ถึงความงามจากการสังเกต ฝึกมองให้เห็นถึงความงามของสัดส่วนที่ลงตัวแท้จริง เพราะรากฐานวัฒนธรรมของมนุษย์คือศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มีการสั่งสมสืบทอดทางปัญญาและความคิดผ่านประสบการณ์ผลงานที่ได้มีการสรรสร้างให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษา ซึ่งจากความเป็นพลวัตทางสังคมย่อมเข้าใจว่าความจริงแล้วเราสามารถปรับแก้ความเจริญของตะวันตกผสมเข้ากับความเป็นไทยโดยการที่เราได้ศึกษามาทำการวิเคราะห์ หาข้อดีข้อเสีย แล้วนำมารวมกับข้อดีของเราแล้วก่อเกิดงานรูปแบบใหม่ที่ยังคงอัตลักษณ์ของตนไว้อย่างเหนียวแน่น (จันทนีย์ วงศ์คำ, 2543) และยังเป็นการยกระดับจิตใจของผู้ที่เข้าพบเห็น สัมผัสซึ่งเรียกได้ว่าการรับรู้ผ่านสุนทรียารมณ์ (Aesthetic Sense) ที่ต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่ไม่สามารถเข้าถึงความจริง ความดี ความงามเหล่านี้ได้ (กองบรรณาธิการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2552)

7.1.3.1.3 การสืบสานโดยวิธีการฝึกฝน

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า วิริยะ หรือ ความเพียร ความพากเพียร ทำ คือ การที่เราเห็นสิ่งใดมีความท้าทายและมีใจสู้ในการทำกิจกรรมนั้นๆ สิ่งนั้นก่อนจะก่อให้เกิดสมาธิได้ ซึ่งวิริยะหลักหนึ่งของอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2547b) ดังนั้นวิธีการสืบสานโดยการฝึกฝน คือการฝึกความเพียรพยายามเพื่อให้ได้ซึ่งผลงานที่ออกมาดี และยังเป็นการฝึกตนให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรเพื่อที่ทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีอีกด้วย

การสืบสานผ่านการฝึกฝนเป็นการสร้างความเพียรพยายามให้เกิดในผู้ศึกษาซึ่งนับว่าเป็นคุณค่าภายในตัวของผู้สอนและผู้สืบสานตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องในการสรรสร้างเรือนไทยขึ้นมาเป็นคุณค่าในตัวที่แฝงอยู่คู่กับเรือนไทย นอกจากการเพียรพยายามประกอบสร้างเรือนไทยที่

รู้เท่าทันต่อสถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อมแล้ว ยังเป็นความเพียรพยายามของช่างผู้สร้างที่ต้องรู้จักฝึกฝนตนเองให้เกิดความรู้และสั่งสมความรู้ที่จะลองถูกผิดให้ได้ประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด ซึ่งเป็นการสร้างเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะจากปัจจัยก่อเกิดอัตลักษณ์ทำให้ทราบแล้วว่าวัฒนธรรมมีความเป็นพลวัตไม่มีการหยุดนิ่ง ซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อมมีการเลื่อนไหลตลอดเวลา ดังนั้นการเกิดความเพียรพยายามที่จะปรับปรุงเรือนที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ต้องศึกษาและสร้างสรรค์สืบไป

ศาสตร์ด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงเป็นการสืบสานให้คนที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นผู้สอน ผู้เรียน และตลอดจนช่างผู้สร้างให้ตระหนักรับรู้และสร้างอุปนิสัยเรื่องของความเพียรพยายามต่างๆ ให้บังเกิดผลเป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีของมนุษย์เพราะความเพียรพยายามเป็นบ่อเกิดให้เกิดสร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ที่ดีขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้การสร้างให้เห็นคุณค่าในเรื่องของผลงานแล้วยังสร้างให้เกิดทักษะทางด้านการวิเคราะห์พิจารณาถึงการทำงานที่ทำจากความตั้งใจให้เกิดเป็นผลงานที่ดียิ่งขึ้น สร้างเสริมทักษะการฟังให้รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อที่จะนำมาแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองในอนาคต ทั้งนี้การเพียรพยายามตั้งใจทำงานให้ดียังส่งผลต่อความรักในชาติของเรา เพราะเป็นการซึมซับคุณค่าของการรู้จักภูมิปัญญาของแผ่นดินไปทีละน้อยเพื่อที่จะธำรงไว้ซึ่งความสำคัญของภูมิปัญญาเพื่อการต่อยอดต่อไปในอนาคต

7.1.3.1.4 การสืบสานโดยวิธีการทำให้ดู

อีกหนึ่งวิธีในการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยซึ่งเป็นวิธีใช้มาตั้งแต่ครั้งอดีตที่เรียกว่า “ครูพักลักจำ” เพราะการเรียนในอดีตได้แก่การที่ผู้ศึกษาฝากตัวเป็นศิษย์และได้เข้าไปรับใช้งานและคอยปรนนิบัติผู้ที่เป็นครู ครูและศิษย์จึงเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน ครูจักใช้สอยศิษย์ให้ทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะป็นงานในครอบครัวหรือป็นงานปฏิบัติการช่าง ทั้งนี้ศิษย์รุ่นเล็กนอกจากจะรับใช้ครูแล้วก็อาจต้องรับใช้ศิษย์รุ่นโตตามลำดับกันไปด้วย การเรียนและการสอนจะแฝงอยู่ในการใช้สอยของครูนั่นเอง การคอยรับใช้ คอยดู คอยฟังศิษย์รุ่นโต หรือช่างต่อช่าง วิจารณ์งานหรือพูดถึงปัญหาต่างๆเป็นการเรียนด้วยตนเองแบบค่อยๆ ซึมซาบเข้าไปในสติปัญญาของศิษย์โดยอัตโนมัติ (โชติ กัลยาณมิตร, 2539)

การทำให้อุผู้ที่เป็นช่างต้องใช้ในการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ซึ่งต้องอาศัยในเรื่องของการฝึกด้วยตัวเองเปรียบได้กับการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากกระบวนการที่ตนพบเจอ และต้องมีความตั้งใจที่จะทุ่มเทต่อผลงานของตน เพราะในเรื่องของ “การทำให้อุ” หรือ “ครูพักลักจำ” นั้นป็นเรื่องของการศึกษาด้วยตนเอง เสมือนเป็นการฝึกปฏิบัติ ซึ่งการศึกษาด้วยตนเองนั้น งาน

ของช่างทุกชั้นก็เปรียบเสมือนครูทั้งสิ้น การสืบสานความรู้ที่เกิดขึ้นต้องอาศัยทักษะความหมั่นเพียร ส่วนตัว ครูจะบอก หรือสอนนั้นเป็นเพียงแนวทางที่พึงกระทำเท่านั้น แต่ผู้ศึกษาต้องมีการสังเกต ฝึกฝน และสร้างความเข้าใจด้วยตนเองมิใช่เป็นเพียงการจำแบบ หรือลอกแบบมาเท่านั้น แต่ต้องอธิบายให้ได้ว่างานต่างๆ นั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ความเหมาะสมของงานชิ้นนั้นคืออะไร ใครเป็นเจ้าของอาคารหรือต้องการสร้างอาคารนั้นเพื่อใคร

7.1.3.1.5 การสืบสานโดยพิธีไหว้ครู

คุณค่าหนึ่งของอัตลักษณ์เรือนไทย คือคุณค่าทางจิตใจที่เกิดความจากคติความเชื่อ ก่อให้เกิดเป็นความรักความผูกพันของคนอยู่อาศัย สร้างสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อยู่อาศัยให้เกิดความรัก ความหวงแหนต่อเรือนที่ปลูกสร้างเสมือนขวัญกำลังใจให้มีความมั่นคงในชีวิต และเป็นสิริมงคลในการดำรงชีวิตต่อไป เรือนไทยแฝงไปด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเด็นของ พรหมวิหาร 4 อันได้แก่หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเพื่อให้คนอยู่อาศัยนำไปประพฤติ ปฏิบัติ และสั่งสอนอบรมยุวชนคนรุ่นหลังให้เจริญรอยตามได้อย่างถูกต้องของคลองธรรม คุณค่าของ อัตลักษณ์เรือนไทยยังส่งเสริมความดีงามในแง่ของจริยศาสตร์แก่ผู้อยู่อาศัย ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริม ให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง การสร้างสร้างความตระหนักเรื่องของกาลเทศะผ่านการใช้สอยพื้นที่ต่างๆ ของเรือน การสร้างความผูกพันระหว่างผู้อยู่อาศัยและกับชุมชนโดยรอบและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของ ผู้อยู่อาศัย โดยการสืบสานคุณค่าทางจิตใจและในเชิงคุณค่าทางจริยศาสตร์นี้พบได้จากการสืบสาน ผ่านพิธีไหว้ครู

การสืบสานผ่านพิธีการไหว้ครูนอกจากจะเป็นเรื่องการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สอน ผู้สืบสานและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดแล้วยังก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจอันนำมาซึ่งคุณธรรมอันสูงส่งคือ เรื่องของการตระหนักถึงการรู้เรื่องความกตัญญูรู้คุณของครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ความรู้ผู้ซึ่งเปรียบเป็นบิดา มารดาของศิษย์อันเป็นผู้สร้างความรู้ ชัดเกล้าความคิด ให้สามารถนำ ความรู้เหล่านั้นมาดำรงชีพได้ในสังคม ทั้งนี้ในสังคมใดที่ศิษย์ให้ความเคารพ ยกย่องครูอาจารย์ **ผู้มี ความกตัญญูทเวทิตาคคุณ ต่อผู้มีอุปการคุณ ย่อมแสดงว่าเป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรม คิตติ ทำดี สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมของผู้เจริญก่อให้เกิดเป็นสังคมที่น่าอยู่** ซึ่งคุณธรรมที่ได้จากการไหว้ครูนั้น หากมีในตัวบุคคลทุกคนแล้วย่อมมาพาให้สังคมมีแต่ความสงบสุข เจริญรุ่งเรือง และยังสืบต่อไปถึง ประโยชน์ต่อประเทศชาติด้วยเพราะเมื่อคนในสังคมเป็นผู้เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม มีมิตรไมตรี ซึ่งกัน และกัน ทั้งคนในประเทศด้วยกันเองจึงเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ที่ต้องรักษามรดกทางความคิดนี้ไว้ใน สังคมไทยให้คงอยู่ต่อไป

7.1.3.2 แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย: เรือนไทย

จากการวิจัยเอกสาร การศึกษาภาคสนามและการจัดการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และประมวลผลเพื่อที่จะนำเสนอแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย โดยได้สรุปแนวทางเพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย ดังต่อไปนี้

7.1.3.2.1 การเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย

อัตลักษณ์เรือนไทยมีคุณค่าทั้งต่อตน สังคมและประเทศชาติ เพราะอัตลักษณ์คือสิ่งที่แสดงให้เห็นซึ่งความเป็นคุณสมบัติของสิ่งบางอย่างที่ทำให้ทราบว่าเราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไรบ้าง รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเสมือนภาพสัญลักษณ์ที่แสดงตัวตนว่ามีข้อแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร เรือนไทยคือหนึ่งในสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ บุคลิก วิถีชีวิตไทย ภูมิปัญญา และสภาพแวดล้อมของชาติไทย ได้เป็นอย่างดี เรือนไทยเกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ปลูกเรือนพักอาศัยภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นคือรู้จักและให้ความสำคัญต่อธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่กำเนิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก

ดังนั้นการเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยจึงเป็นแนวทางที่สำคัญเพราะการสร้างตระหนักรู้ให้คนเห็นสำคัญและคุณค่าอันเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ สังคม และประเทศชาติแล้วย่อมก่อให้เกิดความภูมิใจในตน ความเข้าใจในพื้นที่ต้นอาศัยอยู่ เกิดความรักและหวงแหนแผ่นดินถิ่นเกิด ย่อมจะเกิดความมุ่งมั่นที่จะดำเนินกิจการต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีย่อมส่งผลพวงที่ดีต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

7.1.3.2.2 การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ถึงภูมิปัญญา

เรือนไทยคือมรดกทางภูมิปัญญาของชาติไทย ภูมิปัญญาไทยมีคุณค่าและความสำคัญเพราะเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้มีการสร้างสรรค์และสืบสานมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในที่นี้คือการรักษาสิ่งที่ดั้งเดิมของเรือนไทยไว้ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบอันเป็นวิถีคิดที่ปรับปรุงมาอย่างลงตัวจากอดีต พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง อาทิ การไหว้ครู การทำขวัญเรือน หรือคือการการปลูกฝังให้เคารพอนุรักษ์ภูมิปัญญาเดิมย่อมสร้างความให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง ความสามารถของบรรพบุรุษในอดีตเพื่อที่จะรักษาและสืบสานให้คงอยู่ต่อไปในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

7.1.3.2.3 การปรับประยุกต์ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน

งานสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมย่อมมีการเลื่อนไหลตลอดเวลา ค่านิยมของคนในสังคมย่อมมีความเปลี่ยนแปลงตามแต่จะได้รับการอิทธิพลมาจากที่ใดและขณะใด เมื่อคนในชาติรู้จักภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนแล้วนั้นหมายถึงการรู้จักรากเหง้าของตน ขั้นตอนที่จะทำให้ การสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยอยู่ได้อย่างยั่งยืนคือการนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม กับกาลเวลาปัจจุบันให้ถูกตามกาลเทศะที่มีอยู่ คือการนำเอาวิถีคิดของคนในอดีตมาประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสมกับวิถีในปัจจุบันเป็นการแสดงให้เห็นความยืดหยุ่นในวิถีคิดที่ผู้รับการสืบสานสามารถเอามา ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และยังคุณค่าเดิมได้ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดอย่างสมประสงค์และลงตัว

การปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาปัจจุบัน คือการต่อยอดทางความคิด เพื่อให้มีการบูรณาการการพัฒนาให้เป็นการสืบสานและสร้างสรรค์ผลงาน ความคิด ตลอดจนการผสมผสาน แนวทางที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

7.1.3.2.4 การปลูกฝังให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรพยายาม

การสืบสานโดยการฝึกฝน คือการฝึกความเพียรพยายามเพื่อให้ได้ซึ่งผลงานที่ ออกมาดี และยังเป็นการฝึกตนให้เกิดอุปนิสัยแห่งความเพียรเพื่อที่ทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีอีกด้วย การสืบสานผ่านการฝึกฝนเป็นการสร้างความเพียรพยายามให้เกิดในผู้ศึกษาซึ่งนับว่าเป็นคุณค่าภายใน ตัวของผู้สอนและผู้สืบสานตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างสรรค์เรือนไทยขึ้นมาเป็นคุณค่าในตัวที่แฝง อยู่คู่กับเรือนไทย แนวทางในการปลูกฝังความเพียรพยายามนี้จึงเป็นการสืบสานให้คนที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นผู้สอน ผู้เรียน และตลอดจนช่างผู้สร้างให้ตระหนักรับรู้และสร้างอุปนิสัยเรื่องของความเพียร พยายามต่างๆ ให้บังเกิดผลเป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีของมนุษย์เพราะความเพียรพยายาม เป็นบ่อเกิดให้เกิดสร้างผลงานต่างๆ ที่ดีขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้การสร้างให้เห็นคุณค่าในเรื่องของ ผลงานแล้วยังสร้างให้เกิดทักษะทางด้านการวิเคราะห์พิจารณาถึงการทำงานที่ทำจากความตั้งใจให้ เกิดเป็นผลงานที่ดียิ่งขึ้น สร้างเสริมทักษะการฟังให้รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อที่จะนำมา แก้ไขข้อบกพร่องของตนเองในอนาคต ทั้งนี้การเพียรพยายามตั้งใจทำงานให้ดียังส่งผลต่อความรักใน ชาติของเรา เพราะเป็นการซึมซับคุณค่าของการรู้จักภูมิปัญญาของแผ่นดินไปทีละน้อยเพื่อที่จะธำรง ไว้ซึ่งความสำคัญของภูมิปัญญาเพื่อการต่อยอดต่อไปในอนาคต

7.1.3.2.5 การถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งรูปแบบและจิตวิญญาณของความเป็น เรือนไทยและคนไทยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง

การถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งรูปแบบและจิตวิญญาณของความเป็นเรือนไทยและคนไทยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้
นี้มีหลายระดับด้วยกัน

การถ่ายทอดองค์ความรู้ตลอดจนคุณค่าพื้นฐานความเป็นมนุษย์ผ่านระบบครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นแรก เพราะครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทในการสร้างสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เรือนไทยคือตัวแทนของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวที่มีลำดับของความเป็นอาวุโสเรือนไทยเป็นที่ส่งเสริมวิถีคิดต่างๆ ที่สืบสานจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยเป็นที่ที่ให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิถีคิด เป็นจุดเริ่มของการศึกษา ครอบครัวสอนให้รู้จักถึงความมีกาลเทศะ และการเริ่มต้นของพรหมวิหาร 4 การสืบสานคุณค่าของวิถีคิดผ่านระบบครอบครัวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของวิธีการพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีคุณธรรมของสังคม ผู้ที่ได้รับการอบรมจากครอบครัวที่ดีจะทำให้รู้จักถึงกาลเทศะในวิธีการคิด การพูด และการกระทำ ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวสามารถที่จะดูแลและพัฒนาคุณภาพของสมาชิกในครอบครัวอย่างเป็นองค์รวม การมีส่วนร่วมของครอบครัวในการกิจกรรมต่างๆ ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดสร้างสรรค์ การช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งจะไม่สร้างให้เป็นผู้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือสร้างปัญหาสังคมต่อไป

การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านสถาบันการศึกษา ในปัจจุบันที่สภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาการศึกษาในระบบได้เข้ามามีบทบาทต่อการสอนวิชาสถาปัตยกรรมไทย ได้ทำการสอนการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ควบคู่ไปกับการออกแบบสถาปัตยกรรมทั่วไป เพื่อให้สามารถออกแบบงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ที่ยังคงอัตลักษณ์ไทย ในขณะที่เดียวกันก็ยังสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชาติ โดยเพื่อให้เกิดเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ มีจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพและมีบุคลิกภาพเป็นที่เชื่อถือของสังคม และสืบทอดและดำรงไว้ซึ่งวิทยาการด้านสถาปัตยกรรมไทย เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศชาติในปัจจุบัน ทั้งนี้การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเรือนไทยตลอดจนคุณค่าของเรือนไทยมิใช่เพียงจำกัดเฉพาะในระดับอุดมศึกษาเท่านั้นแต่สามารถบูรณาการความรู้เหล่านี้ให้เข้ากับทุกระดับชั้นผ่านวิชาที่เกี่ยวข้องอาทิ วิชาภาษาไทยผ่านวรรณคดี วิชาสังคมศึกษาผ่านการอยู่ร่วมกันของสังคม เป็นต้น เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรู้จักคุณค่าของเรือนไทยและรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ยากในการรับรู้และทำความเข้าใจในเรื่องของการรู้รักษ์ภูมิปัญญาของชาติ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านภาคส่วนต่างๆ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างเสริมองค์ความรู้ ตลอดจนคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยให้เกิดขึ้นในวงกว้างและลงสู่สังคม เพื่อให้เป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ให้คนทั่วไปรับทราบมากยิ่งขึ้น และควรต้องส่งเสริมอย่างเป็นระบบ และเป็นรูปธรรมและลงสู่ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการค้นคว้าวิจัย การถ่ายทอดภูมิปัญญาเดิมให้คนรุ่นหลังรับทราบบนพื้นฐานของการพัฒนาในสังคมปัจจุบัน

7.1.3.2.6 การส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายกระจายองค์ความรู้สู่ชุมชน และสร้างควมมีจิตสาธารณะเกื้อกูลกันในชุมชน

การส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายและกระจายองค์ความรู้สู่ชุมชนในที่นี้คือเรื่องของการผสมผสานร่วมกันระหว่างผู้สอน ผู้สืบสาน ตลอดจน ช่างหรือปราชญ์ท้องถิ่นในการจัดให้เกิดกิจกรรมที่สร้างเสริมองค์ความรู้ในคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทย อาทิ วิธีการสืบสานผ่านความเป็นชุมชนที่มีการเกื้อกูลช่วยเหลือกันที่เรียกว่า ลงแขก เช่นพื้นฟูประเพณีลงแขกสร้างบ้านช่วยเสริมสร้างความสามัคคี และความเกื้อกูลให้เกิดขึ้นภายในชุมชนก่อให้เกิดเป็นสังคมที่มีแต่ความเกื้อกูลและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การจัดกิจกรรมต่างๆ ยังเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนด้วยกันเพราะจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ด้วยอัตลักษณ์คือลักษณะเฉพาะตน การที่คนจากหลากหลายพื้นที่เข้าอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งประสบการณ์ ข้อดี ข้อเสีย และก่อให้เกิดข้อเสนอแนะ เพื่อที่จะได้พัฒนาความคิดเดิมของตนในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อมาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

7.1.3.2.7 การบูรณาการเข้าสู่การเรียนรู้ในลักษณะของการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning)

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ (Community Based Learning) มีเป้าหมายให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากสภาพที่แท้จริงของปัญหา ตลอดจนวิธีการแก้ปัญหาตามเงื่อนไขสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ผู้เรียนจะสามารถฝึกทักษะในการเรียนรู้จากการลงสำรวจพื้นที่ ศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่สัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การจัดการเก็บข้อมูลทางกายภาพ และมิติทางสังคม นำมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล สภาพปัญหาปัจจุบัน และความต้องการของชุมชนในอนาคต ตลอดจนนโยบายการพัฒนาของหน่วยงานของรัฐ นอกจากนี้ผู้เรียนยังได้ฝึกฝนทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีม การอภิปราย วิเคราะห์ปัญหา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาต่อยอด

ความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ตลอดจนการเรียนรู้จากกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการสะท้อนปัญหา แสดงความต้องการที่แท้จริง

การนำเรือนไทยมาบูรณาการเข้าสู่การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อผู้เรียนในแง่ของการเข้าถึงสภาพความเป็นจริง การเรียนรู้ในเรื่องของสภาพแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพของเรือนไทย ตลอดจนวัฒนธรรมที่มีความเป็นพลวัตในแต่ละพื้นที่เพื่อช่วยในการศึกษาและก่อให้เกิดเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปต่อยอดในลักษณะของประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อช่วยในการพัฒนา จัดเก็บข้อมูล ตลอดจนสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ได้

7.1.3.2.8 การต่อยอดเพื่อเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

งานสถาปัตยกรรมเป็นหนึ่งใน 15 สาขาของประเภทงานสร้างสรรค์และออกแบบ (Functional Creation) ที่สามารถนำไปแข่งขันในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในตลาดโลกได้ เป็นอย่างดี การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวทางหนึ่งในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการผลิตให้สมดุลและยั่งยืน ซึ่งเริ่มต้นภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 โดยมีหลักการสำคัญในการเพิ่มคุณค่าและบริการ (Value Creation) โดยใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมผนวกกับจุดแข็งในด้านความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552)

คุณค่าของเรือนไทยมีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับการพัฒนาเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยการมีจุดแข็งในด้านความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นไทย ที่สะท้อนผ่านเรือนไทย ดังนั้นภูมิปัญญาและความหลากหลายเหล่านี้สามารถปรับเข้าสู่แนวทางการสืบสานได้ด้วยการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจ อาทิ การพัฒนาเรือนไทยเป็นที่พักแบบ โฮมสเตย์ ซึ่งการต่อยอดเพื่อเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ ความประณีตบรรจงในการสร้างสรรค์งานช่าง ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมของไทย และความเป็น อัตลักษณ์ของไทยเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าที่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของประเทศ ซึ่งที่กล่าวมาคือคุณค่าของความเป็นตัวตน เป็นความสามารถที่มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏผ่านอัตลักษณ์เรือนไทย

7.1.3.2.9 การเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ

การเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ จำเป็นในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะสื่อคือช่องทางการประชาสัมพันธ์ไปสู่กลุ่มเป้าหมาย และเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการกระจายข้อมูลข่าวสารที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่จะสามารถนำไปสู่ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่สิ่งนั้นๆ ที่ต้องการนำเสนอ (จินตวีร์ เกษมสุข, ม.ป.ป.) ดังนั้นการเผยแพร่คุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ จะสามารถเข้าถึงต่อกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายได้เป็นอย่างดี และสามารถนำกลับมานำเสนอซ้ำได้ในแต่ละวาระ หรือกิจกรรมที่แตกต่างกันดังนั้นผู้ที่คือนักประชาสัมพันธ์ ตลอดจนผู้ที่ต้องการนำเสนอถึงคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยไม่ว่าจะเป็นคุณค่าต่อต้นตอสังคม หรือต่อประเทศชาติสามารถนำรายละเอียดในแต่ละส่วนมาพัฒนาต่อยอดมาสร้างสรรค์เป็นสื่อเพื่อให้ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายของตนได้ต่อไป

7.2 อภิปรายผล

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์มีประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

7.2.1 อัตลักษณ์เรือนไทยอันสะท้อนให้เห็นความยืดหยุ่น ความเข้าใจในการปรับตัวให้เข้ากับต่อสภาพแวดล้อม อันส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อประเทศ

เรือนไทยจึงมีความเป็นอัตลักษณ์ในตนเองด้วยรูปแบบที่สะท้อนมาจากสภาพแวดล้อมและยังมีความเป็นพลวัตอันเกิดจากปัจจัยที่มาบริบทของสังคม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา เพราะสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะของสังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้นสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งลักษณะของสังคมให้มีความกระจ่างชัดขึ้น (L.Sullivan (หลุยส์ ซัลลิแวน) (1934) อ้างถึงในวิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2527) เรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงที่พักอาศัยเท่านั้นแต่เป็นสิ่งปลูกสร้างที่ทรงคุณค่าเป็นอัตลักษณ์ภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมและสังคมด้วยบรรพบุรุษไทยได้สร้างสรรค์และสืบสานองค์ความรู้ต่างๆ ที่อยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนไทยมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจที่จะร่วมมือร่วมแรงสืบสานต่อไปในอนาคต ซึ่งเรียกองค์ความรู้นี้ว่า “ภูมิปัญญาไทย” ภูมิปัญญาไทยจึงเป็นการสั่งสมองค์ความรู้ต่างๆ จากการดำเนินชีวิต ซึ่งมีการสานต่อผลิตซ้ำ และปรับประยุกต์ในเนื้อหา รูปแบบ ตลอดจนวิธีการให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน (หทัยรัตน์ ทับพร, 2556)

เมื่อเรือนไทยเกิดจากภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ปลูกเรือนพักอาศัย ภายใต้บริบทของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม นั่นคือความเคารพต่อธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่กำเนิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก เรือนไทยจึงเสมือนภาพ สะท้อนออกมาเพื่อตอบรับกับสภาพแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดเป็นลักษณะที่มีความเป็นอัตลักษณ์ เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นวิถีคิดและความสามารถของบรรพบุรุษของคนไทยเราที่สรรสร้างรูปแบบเรือน ไทยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี เพราะภูมิปัญญาของช่างในอดีตที่เข้าใจถึง เรื่องของ “เวลา” และ “สถานที่” ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม แสดงออกถึงความมีกาลเทศะ ในการปลูกสร้างบ้านเรือนที่เคารพต่อสภาพแวดล้อม การที่เรือนไทยยกเสาสูง หลังคาทรงจั่วมี บันลม(ปานลม) โค้งอ่อนช้อย สร้างด้วยไม้ มีเสาสอบเข้าหาเรือน เรือนสามารถถอดประกอบได้ และ ขานเรือนเชื่อมต่อกัน ซึ่งลักษณะที่ปรากฏเช่นนี้เพราะปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมตลอดจนพฤติกรรม มนุษย์เป็นสิ่งสำคัญในวิธีการคิดปลูกเรือนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภูมิประเทศ ดิน ฟ้า อากาศ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเรือนไทยกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี แสดงให้เห็น สติปัญญาและความสามารถพากเพียรของคน ที่จะนำเอาผลิตผลทางธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ใกล้ ตัวมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในรูปวัตถุประเภทที่อยู่อาศัย อันเป็นวัตถุประสงค์พื้นฐาน ที่มีความสำคัญแก่การดำรงชีวิตได้อย่างดีเยี่ยม คืออัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความยืดหยุ่นของวิถีคิดที่ สามารถปรับตามวิถีการดำรงชีวิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2542a) เรือนไทยภาคกลางจึงมีความเป็นอัตลักษณ์ที่มีหลักคิดพื้นฐานมาจากปัจจัย ธรรมชาติจึงมีความสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมอย่างเหมาะสม แสดงให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ที่ ผสานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดีดังที่ ศาสตราจารย์ชาน สัญญา วงศ์อร่าม (วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2556) กล่าวว่า

... บรรพบุรุษเราได้สร้างภูมิปัญญาในการปลูกสร้างเรือนไทย...ประกอบด้วย ความงาม ประโยชน์ใช้สอย ความเชื่ออะไรต่าง ๆ ...ที่จะพัฒนารูปแบบปรับปรุงมา จนกระทั่งเป็นรูปแบบที่เราเรียกว่าเรือนไทย...มันจะมีความสมบูรณ์ มีความพร้อม อยู่อย่างมีความสุข ๆ ในที่นี้คือแข็งแรง ทนทาน...แล้วก็สภาพที่อยู่กับธรรมชาติด้วย ...คือเรือนไทยจะอยู่กับธรรมชาติ มันเป็นอันหนึ่งกับธรรมชาติ...เรารู้ว่าธรรมชาติมัน มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งฝนตก น้ำท่วม พายุ อะไรต่าง ๆ เพราะฉะนั้น การออกแบบก็จะมีทำให้มีรูปร่างแบบนี้ สามารถที่จะอยู่กันด้วยกับธรรมชาติ ด้วย...

ด้วยเรือนไทยประกอบสร้างขึ้นจากความเรียบง่ายตรงไปตรงมาอันเป็นคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยที่สัมพันธ์กับมนุษย์ และความยั่งยืนทางวัสดุที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในแง่ขององค์กรรวม ตลอดจนเรื่องของสังคมจิตวิทยา วิถีชีวิตไทย และวัฒนธรรม ไปพร้อมกันด้วย ซึ่งเป็นลักษณะหลักสำคัญของทฤษฎีใหม่ คือความเรียบง่ายดังที่ได้ทรงใช้คำว่า "simplify" หรือ "simplicity" จะต้องเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนทั้งในแนวความคิด และด้านเทคนิควิชาการจะต้องสมเหตุสมผล ทำได้รวดเร็ว และสามารถแก้ไขปัญหาให้ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability) อีกด้วย (ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์, 2552)

ดังที่พระธรรมปิฎก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2539) ได้ใช้แนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ของ UNESCO มาใช้เป็นกรอบ ด้วยการใช้วัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี ค่านิยม และจริยธรรม เป็นเครื่องมือในการดำเนินการผ่านทหกลไกการศึกษา ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า

...การศึกษา หมายถึง การพัฒนาคน ซึ่งได้ยอมรับกันแล้วว่า จะให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ...ระบบความสัมพันธ์ที่ถูกต้องของมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว คือ การยอมรับความจริงว่า มนุษย์เป็นส่วนร่วมอยู่ในระบบการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ของธรรมชาติ มนุษย์พึงพัฒนาตนให้มีความสามารถมากยิ่งขึ้น ในการที่จะช่วยให้มนุษย์ และสัตว์สิ่งอื่นทั้งหลายที่เป็นส่วนร่วมในธรรมชาตินั้น เอื้ออำนวยประโยชน์เกื้อกูลแก่กัน มีการเบียดเบียนน้อยลง ๆ ภายในโลกที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเป็นอยู่อย่างผาสุกยิ่งขึ้น...

ซึ่งการสะท้อนการพัฒนาคนให้สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับสภาพแวดล้อมเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของเรือนไทย เมื่อพิจารณาคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในเรือนไทยภาคกลางพบว่าไม่ว่าจะเป็นคุณค่าที่มีต่อตน ต่อสังคม และต่อประเทศชาติล้วนนำไปสู่การพัฒนาทางจิตใจ และจิตสำนึกของประชาชนซึ่งมีลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักถึงธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคนและการพัฒนาในระดับชุมชนและประเทศได้ การสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยมีการนำระบบความคิดจากอดีตที่ได้มีการปรับปรุงแก้ปัญหาต่างๆ มาจนลงตัว นั่นคือแนวทางของการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์คือการนำเอาปัญญาของมนุษย์ในอดีตมาเป็นเครื่องมือสร้างปัญญาให้แก่คนในปัจจุบัน ดังนั้นการนำเอาคุณค่าของภูมิปัญญาในอดีตในการปลูก

สร้างเรือนไทยนอกจากยังประโยชน์ต่อสังคมให้ยึดถือปฏิบัติสืบมา ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของระบบวิธีคิด ที่นอกจากจะเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ แล้วยังเป็นการการสืบสานองค์ความรู้ผ่านเรือนไทยใน รูปแบบอนุชาปราชญ์คือผ่านผลงานการปลูกสร้างเรือนในการก่อสร้างตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน จึง เป็นเรื่องที่ควรจะสืบสานให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงวิธีการคิดของบรรพบุรุษของเราอันเป็นวิธีคิดที่เป็น องค์รวมในการผสมผสานระหว่างมนุษย์ สังคม สภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกันได้อย่างดี ซึ่งการนำวิธีคิด เหล่านี้มาปรับใช้สามารถนำชาติสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความเป็นไทยได้สืบไป

7.2.2 การสืบสานต้องดำเนินการอย่างเป็นองค์รวม

คุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่เป็นรูปธรรมคือเรื่องของการเล็งเห็นคุณค่า ความสำคัญของสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัย เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ มนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้นการพิจารณาอย่างเป็นองค์รวมจึงเป็นแนวทางสืบสานที่สำคัญ เพื่อพัฒนาและรักษาในภูมิปัญญาของประเทศจึงต้องอาศัยหลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมกัน ดังที่ กลุ่มผู้สอนกล่าวว่า

...สืบสาน...เป็นองค์รวม คือทั้งช่าง ทั้งสถาปนิก ทั้งผู้ใช้งาน ทั้งคติความเชื่อ ทั้งเรื่องอะไรต่าง ๆ มันต้องช่วยกันหมด...และต้องหาหน่วยงานที่มองเห็นคุณค่า...คิดว่าคนไทยมักจะมองข้าม แล้วก็ไม่เห็นประโยชน์จากไอ้ของเก่า ทั้งที่เรามีชุมทรัพย์ทาง ปัญญามากมาย อย่างที่เห็นชัดอย่างประเทศจีนเขาจัดโอลิมปิก เขาก็เอาอะไรที่เป็นเงิน ที่เป็นสิ่งที่เขามีที่บรรพบุรุษให้ไว้มาใช้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสี่ เรื่องสิลา ทำทาง ประเทศ ไทยมีความยิ่งใหญ่พอตัว เท่าที่เคยไปดูมาไปประเทศแถวเอเชียที่มีด้านการพัฒนาด้าน ศิลปะ ไทยก็เป็นหนึ่งที่หนึ่งที่ไม่ยิ่งหย่อน ...แต่ละอย่างกว่ามันจะเกิดขึ้น มันต้องผสมด้วย วัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ถ้าสังคมยอมรับแล้วก็อยากให้มันเกิดขึ้น มันก็เลยทำให้สืบ สานพอโยงกลับมาว่าแล้วจะสืบสานยังไง มันต้องเกิดความภูมิใจ แล้วคนเขาก็อยากจะทำ งานเอง...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

สอดคล้องกับที่นายสาคร โสภ (วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...สืบสานมันเป็นปณิธาน มันกว้าง สืบสานนี้หมายถึงความถึงการสืบสานใน ระดับมหภาค...สืบสานเป็นภาพองค์รวมทั้งหมด...การสืบสานต้องมียุทธศาสตร์หลาย ๆ

อย่าง การสืบทอดองค์ความรู้อย่างเดียวก็สามารถจะสืบทอดได้แล้ว แต่สืบสานเป็นเรื่องขององค์ความรู้ที่ต้องได้รับการเผยแพร่ในวงกว้างให้คนรู้...

นอกจากที่จะต้องสร้างแรงจูงใจเพื่อให้สังคมเกิดการยอมรับแล้วสิ่งที่ช่วยส่งเสริมได้คือสภาวะการเมืองการทำหรือการมีหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชน หรือภาครัฐในการให้การสนับสนุนอย่างชัดเจน ตลอดจนการที่ภาครัฐต้องดำเนินการนโยบายในเรื่องของการส่งเสริมอย่างจริงจังและทำให้บรรยากาศทั้งหมดของการตระหนักในเรื่องของการสืบสานเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง มิใช่เป็นเพียงชั่วขณะเวลาหนึ่งเท่านั้น

...เรื่องหนึ่งที่สำคัญมากเลยคือเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาไปแล้วมันไม่มีงานที่รับรองแบบชัดเจน ทั้งหน่วยงานราชการเอง แล้วก็...จากที่ผ่านมาแล้วสอบถาม ก็มีผู้ที่จบแล้วออกไปได้ทำงานด้านไทยมีเหมือนกัน ...จริง ๆ แล้วงานมันมีตลอดนะ มันมีตลาดเพียงแต่คนที่สร้างงานเขาไม่รู้จัก เขาไม่รู้จักรวมคนอยู่ที่จะช่วยเขาได้ เขาก็ไปเจอคนที่อาจจะไม่มีความรู้ มันก็ได้ของออกมาในแบบที่มันน่าจะดีกว่านี้ เพราะว่าพอมัน ๆ ฝั่งฐานรากลงไปในพื้นที่แล้ว มันก็จะอยู่ตรงนั้นไม่ว่าดีหรือไม่ดี แต่ว่าด้วยความที่มันไม่มีหน่วยงานอะไรมาสนใจหรือรองรับอย่างแท้จริง มันเลยไม่เกิดความที่จะทำให้คนจะวิ่งไปหาใคร ...มีกรมศิลปากรก็ชัดเจนขึ้น ทุกวันนี้นงานก็พัฒนาขึ้น หลังจากที่มีคนที่เรียนโดยตรงไปทำงาน แต่วามันก็ยังมีอีกหลายหน่วยงาน อย่างกรมการศาสนา สำนักพุทธศาสนา สำนักพระราชวัง หรือว่าจะเป็น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ หรือว่าบริษัทเอกชนถ้าเขาได้งานไทย ๆ มา เขาก็จะต้องการคนที่มีความสามารถด้านสถาปัตยกรรมไทยไปช่วยเขาทำ...

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

...ต้องช่วยกันคิด...มันก็จะเห็นเป็นภาพรวมใหญ่ ๆ แล้วคราวนี้สิ่งที่มันเกิดมามันจะกลายเป็นบรรยากาศ บรรยากาศที่แต่ละแห่งพยายามช่วยกันคิด ช่วยกันทำ...คนก็จะเห็นข้อดี คนก็จะเห็นและยอมรับว่ามันใช้ได้ รู้สึกว่ามันเข้ากับตัวเราเอง เป็นคนไทยมากขึ้นเกิดความภูมิใจในชาติ...พูดแล้วเหมือนเป็นการสร้างบรรยากาศให้เราเห็นพร้อม ๆ กัน คือถ้าเทียบเหมือนญี่ปุ่นก็ยังมีกรณีใส่กิโมโนเดิน ถ้าพูดถึงการแต่งกาย โดยที่ไม่ชัดเจน ของเราก็พอจะใส่วันไหนต้องใส่ผ้าไทยนี้รู้สึกชัดเจน..เพราะไม่ทำด้วยใจ... หาก head ของประเทศให้ความสำคัญเรื่องนี้ มันก็จะไปทั่วประเทศ แต่ตอนนี้มันคล้าย ๆ bottom up ไปเรื่อย ๆ มันก็จะใช้เวลาหน่อย ใช้เวลา...วกมาเรื่อง

การศึกษา นักเรียนด้านสถาปัตย์ มันได้อะไรไปมากกว่าคนอื่นที่สาขาอื่นอาชีพอื่น
แน่นอนในเชิงช่าง แต่ที่นี่คนที่มาสร้างไม่ใช่สถาปนิก คนที่จะมาอยู่บ้านไม่ใช่สถาปนิก
อย่างเดียว เป็นคนอาชีพหลาย ๆ อาชีพเลย เพราะฉะนั้น มันคือภาพรวมที่ต้องให้
บุคคลที่อยู่ในประเทศเห็นคุณค่าเห็นความสำคัญ ...ผู้เรียนด้านสถาปัตยกรรมเป็นเพียง
คนแค่งุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น จึงต้องให้แนวคิดพวกเขาไปว่า...**ถ้าคุณไปออกจาก class นี้
ไปแล้ว ๆ คุณก็กลับเป็นคนเดิมไป ประเทศนี้ก็ยิ่งเหมือนเดิม แต่ถ้าคุณออกไปแล้ว
คุณไปช่วยเผยแพร่หรือทำให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องหรือดีขึ้น ตรงนี้ก็จะช่วยได้
เยอะมาก...**

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

...การศึกษาอัตลักษณ์เรือนไทยที่ดี ที่ได้ประโยชน์ต่อนักศึกษาที่ดีที่สุดคือต้อง
เข้าใจในองค์รวม เมื่อเข้าใจองค์รวมก็จะมีเหตุผลที่ตอบในการดีไซน์อาคารและ
สภาพแวดล้อมในแบบไทย ถ้าไม่เข้าใจองค์รวมก็ได้เพียงแค่รูปแบบ...องค์รวมนำไป
ต่อยอดกับเรื่องอื่นได้ หากมีใช้สถาปนิก เป็นประชาชนทั่วไป ให้ประชาชนตระหนักใน
เรื่องสภาพแวดล้อม...

(นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์, วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556)

ดังนั้นการนำเอาแนวคิดอย่างเป็นองค์รวมของเรือนไทยเพื่อต่อยอดพัฒนาทั้งคน
และสังคมย่อมส่งผลต่อประเทศชาติในการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาคนคือการใช้การศึกษา ซึ่งการศึกษา
นั้นเริ่มได้จากครอบครัว สถาบันการศึกษา และจากประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเป็นการ
พัฒนาพฤติกรรม ความรู้ ความรู้สึกต่างๆ ซึ่งการศึกษาที่ใช้ฐานวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่เสนอให้หวน
กลับไปนึกถึงวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคมของไทย เป็นทุนที่มีความมั่นคงและมีคุณค่า เพื่อสืบสาน
ความเป็นไทยและพัฒนาบนฐานสังคมไทย (ชนิตา รัชกุลผลเมือง, 2557) การศึกษาจึงมีส่วนสำคัญ
อย่างยิ่งในการสร้างความคนที่มีความตระหนักรู้ในคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยที่มีใช้เป็นเพียงคุณค่า
ทางด้านการแสดงตัวตนว่าเราเป็นใครเท่านั้น เพราะนั่นเป็นเพียงวาทกรรมที่ช่วยเสริมสร้าง
ลักษณะเฉพาะตนเท่านั้น แต่การตระหนักรู้ตัวตนถึงความเข้าใจในภูมิวัฒนธรรมแห่งตนจะเป็นการ
สร้างภูมิคุ้มกันที่ส่งผลต่อเนื่องให้แก่สังคมโดยรวมและต่อประเทศชาติตามลำดับดังนั้นจึงต้องอาศัย
ผู้คนหลายส่วนเข้ามาเพื่อช่วยการพัฒนาสานต่อให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

7.2.3 เรือนไทย วิถีไทย ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด วัง

จากแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของสังคมไทยกับปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของฐานานุศักดิ์ในงานศิลปะสถาปัตยกรรมไทย (แผนภูมิที่ 1) พบว่าจุดร่วมกันของอาคารสถาบันพระมหากษัตริย์ ศาสนสถาน และบ้านเรือน คือวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นตัวเชื่อมระหว่าง 3 แห่ง โดยทั้ง 3 แห่งนี้พยายามที่จะให้อัตลักษณ์มีการปะทะสังสรรค์กันตลอดให้เกิดความสมดุลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้จากการที่สมคิด จิระทัศนกุลได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งก่อสร้างที่เป็นบ้าน วัด และวัง ไว้ว่า

...ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าวมาทั้งหมด มีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันหลัก 3 ประเภท คือ บ้าน วัด และวัง สถาบันทั้ง 3 หน่วยนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันตลอดเวลา โดย “วัง” นั้นอยู่ในสถานะของที่ประทับแห่งกษัตริย์หรือผู้นำของสังคมและประเทศชาติ วังจึงเป็นเสมือนหนึ่งสัญลักษณ์แห่งศูนย์รวมในทางอาณาจักร ในขณะที่ “บ้าน” เป็นที่พักอาศัยของเหล่าทวยราษฎร์ เป็นหนึ่งในโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับ “วัด” อันเป็นที่ตั้งของพุทธสถานนั้น ก็จะดำรงอยู่ในฐานะศูนย์รวมทางจิตใจที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่าง “วัง” กับ “บ้าน” หรืออีกนัยหนึ่งระหว่าง “กษัตริย์” กับ “ราษฎร์” เมื่อไทยรับเอาอิทธิพลความเชื่อในเรื่องของ “สมมุติเทพ” จากขอมเข้ามาใช้ในสังคมสมัยอยุธยา ภาพลักษณ์และบทบาทแห่งกษัตริย์ของไทยยิ่งมีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับราษฎร์กลับมีช่องว่างห่างกันมาก “วัด” จึงเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงช่องว่างดังกล่าว...วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นจึงวิจิตรบรรจงงดงาม เมื่อวัดดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมในทางจิตใจของชุมชน กษัตริย์ในฐานะผู้สร้างวัดก็ย่อมได้รับความเคารพศรัทธาและซื่อสัตย์จงรัก รักดีจากทวยราษฎร์ในชุมชนนั้นโดยปริยาย อำนาจและพลังมวลชนที่กษัตริย์พึงจะได้มา อาศัยการสื่อผ่านทางเจ้าอาวาสวัดต่างๆนี้โดยตรง นี่คือการสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบ้าน วัด และวัง...

ดังนั้นจากการที่วัดมีสถานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ดังนี้ คือ เป็นตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน เป็นสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน เป็นสถานที่ให้การศึกษา เป็นที่พึ่งทางกายและใจของสังคม และเป็นศูนย์รวมของศิลปกรรม (สมคิด จิระทัศนกุล, 2545, 2554)

ทั้งนี้ในแง่ของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะมีความแตกต่างในการออกแบบระหว่างบ้าน วัด และ วัง โดยจะเรียกว่าฐานานุศักดิ์ในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมเพื่อให้เห็นข้อแตกต่างของอาคาร ซึ่ง สมใจ นิ่มเล็ก (2539, p. 38) ได้กล่าวถึงลักษณะของฐานานุศักดิ์ โดยคร่าวไว้ดังนี้

... อาคารสำหรับพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมมหากษัตริย์ที่มีขนาดใหญ่ ก่อสร้างด้วยวิธีก่ออิฐถือปูนหรือก่ออิฐผสมแลงแล้วถือปูน จนก่อสร้างด้วยคอนกรีตอย่างในสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีบันลุ่มสำหรับปิดหรือทับเครื่องมุงทั้งนั้น เมื่อเริ่มเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หรือเป็นคอนกรีตนั้น บันลุ่มก็ยังต้องทำด้วยไม้อยู่ แต่ทว่าได้มีการออกแบบสร้างสรรค์ให้ผิดไปจากแบบบันลุ่มเดิม เพื่อให้สวยงาม มีความประณีต บอถึงฐานะอาคารและผู้อยู่อาศัยกับการออกแบบตกแต่งมีแบบหลากหลายทำกันจนเป็นประเพณี เกิดเป็นฐานานุศักดิ์ทางสถาปัตยกรรมขึ้น อาคารจะเป็นสิ่งบอกว่าเป็นที่อยู่อาศัยของคน อาคารหลังนี้เป็นอาคารทางศาสนา หรือเป็นอาคารของพระมหากษัตริย์ ช่างหรือสถาปนิกจะยึดถือและเคารพในฐานานุศักดิ์นี้อย่างเคร่งครัด โดยจะไม่ทำบ้านพักอาศัยของคนธรรมดาสามัญให้มีรูปแบบใกล้เคียงหรือเหมือนอาคารทางพุทธศาสนา รวมทั้งเหมือนอาคารของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอันขาด...

ดังนั้นนอกจากความสัมพันธ์ในแง่ของความเชื่อมโยงในฐานะของผู้ปกครอง ผู้ให้การศึกษา และประชาชนทั่วไปแล้วที่แสดงออกผ่านทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ยังแสดงออกผ่านทางรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้งาน **แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นประเพณีของคนไทยที่รู้จักความเป็นกาลเทศะได้เป็นอย่างดี**

ปัจจุบันการเรียนรู่วิถีไทยผ่านสถาปัตยกรรมไทยอันได้แก่ วัด มีความสำคัญมากขึ้น ด้วยพื้นที่ของวัดเปรียบเสมือนศูนย์รวมของคนในชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมของไทย เรือนไทยได้ถูกรื้อถอดประกอบสร้างใหม่เพื่อถวายให้แก่วัด ทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงช่างหรือกระทั่งประเพณีวิถีไทยต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในเรือนไทย อาทิ ทำบุญปีใหม่ เลี้ยงพระ สงกรานต์ ก็ได้ถูกจำลองผ่านพื้นที่วัดแทน กระทั่งแนวคิดที่ก่อให้เกิดเป็นบ้าน วัด โรงเรียน ที่แทนคำว่า **บวร** ก็ถูกพัฒนาขึ้นบนฐานการศึกษาผ่านวัฒนธรรมไทย

เรวัณน์ แก้วเก่า และมณฑา จำปาเหลือง (2557) กล่าวถึงที่มาของคำว่า บวร ไว้ว่า

...การแก้ปัญหาอาศัยการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของ บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) การก่อให้เกิดกระบวนการประชาสังคม “บวร” คือ การนำเอารูปแบบและแนวคิด การพัฒนา แบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งพยายามที่จะนำเอา องค์กร และ/หรือ สถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์

ในการพัฒนา อันได้แก่ การนำเอาสถาบันที่สำคัญในชุมชน 3 สถาบัน ได้แก่ 1) สถาบันการปกครอง (บ = บ้าน) 2) สถาบันศาสนา (ว = วัด) และ 3) สถาบันการศึกษา (ร = โรงเรียน) ...สถาบันครอบครัว คือ ระบบเครือข่ายกลุ่มหนึ่งที่ตั้งเตรียมสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์เป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกของการวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ เป็นหน่วยองค์การที่เล็กที่สุดของสังคมที่ให้การศึกษ้อบรมและบ่มนิสัยแก่สมาชิกในครอบครัว มีความใกล้ชิดและผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง จึงมีอิทธิพลต่ออารมณ์ เจตคติและแบบแผนความประพฤติของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง... วัดมีความสำคัญและมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมาก...วัดเป็นสถานที่ซึ่งชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระสงฆ์ ฝึกอบรมศีลธรรมและศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ วัดเป็นสถานที่ที่อบรมศีลธรรมแก่ประชาชนทั่วไป...วัดเป็นสถานที่พำนักพักอาศัยของคนเดินทางหรือคนที่สัญจรไปมา...วัดเป็นสถานที่พบปะ สังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน วัดเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลบุญประเพณีต่าง ๆ วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและวรรณกรรมมากมาย... โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีฐานะเป็นสถาบัน และเป็นองค์การทางสังคม โรงเรียนเกิดขึ้นจากความต้องการและความจำเป็นของสังคม เพื่อรับใช้และบริการสังคม (Service Organization) โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการเตรียมเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี...จึงมีลักษณะคล้ายกับบทบาทของสถาบันครอบครัวหรือบ้าน ในอดีตครอบครัวหรือบ้านมีบทบาทในการให้การศึกษอบรมเด็กและเยาวชน แต่ในปัจจุบันสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป บ้านจึงให้การศึกษอบรมแก่เด็กและเยาวชนน้อยลง ดังนั้น โรงเรียนจึงมีความจำเป็นต้องรับภาระเพิ่มขึ้นโรงเรียนในสมัยปัจจุบัน ถือว่าเป็นสถาบันของสังคม...

ด้วยแนวความคิดดังกล่าวนี้จึงเกิดเป็นโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นมาคือโรงเรียนที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต ดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดั่งตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน (คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา, 2546)

ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด วัง ที่มีมาแต่ยาวนานตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปรับประยุกต์ให้เข้ากับปัจจุบัน สิ่งที่สำคัญที่เป็นหัวใจของการปรับเปลี่ยนคือการขัดเกลาพฤติกรรมของผู้เข้าอยู่ เข้าใช้สอย ให้เป็นคนดีสามารถพัฒนาตนเองได้โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาทางด้านจิตใจก่อนนั้นคือหลักการของไตรสิกขา ที่หมายถึง การฝึกฝน อบรม การเพิ่มพูน การทำให้เจริญ ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546) ทั้งนี้การที่บ้านเรือนไทยในอดีตได้สอดแทรกความคิดในเชิงพุทธศาสนา ไม่ว่าจะลักษณะผนังที่สอปเข้าหาหลังคาทรงสูงประกอบบันลุ่มที่อ่อนช้อยของเรือนไทยในภาคกลางต่างสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของการไปสู่จุดมุ่งหมายของการให้ไปถึงการนิพพานในความเชื่อทางพุทธศาสนา การใช้จั่วหน้าพรหมเพื่อให้ผู้อยู่ตระหนักในเรื่องของพรหมวิหารเรือนไทยจึงแสดงออกให้เห็นถึงความสงบ เรียบ ร่มเย็น ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีพื้นฐานทางจิตใจ ที่ยึดถือเอาความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมา ซึ่งได้รับมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนาโดยตรง

ดังนั้นเรือนไทยจึงถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และวังได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถให้หลักธรรมของพุทธศาสนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตบนรากฐานวัฒนธรรมไทย

7.2.4 เรือนไทยคือการหลอมรวมระหว่างสุนทรียศาสตร์และจริยศาสตร์แห่งภูมิปัญญา

การวิจัยนี้ใช้เรือนไทยภาคกลางเป็นเครื่องมือในการศึกษา ซึ่งการศึกษาในแนวทางของมนุษยศาสตร์ในการวิเคราะห์และนำสู่การพัฒนาทางจิตใจและจิตสำนึกของประชาชนเพื่อใช้เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจต่อธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคนและการพัฒนาในระดับชุมชนและประเทศได้ต่อไป (นภาพรณี หะวานนท์, 2539) เพราะมนุษยศาสตร์ขั้นสูงคือการนำเอาปัญญาของมนุษย์ในอดีตมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาให้แก่คนในยุคปัจจุบัน (เจตนา นาควิชระ อ่างถึงในมัทนียา พงศ์สุวรรณ (2553) จากการศึกษาพบว่าองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนให้เกิดความตระหนักภูมิจุดนั้นประกอบความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม เรือนไทยแสดงออกให้เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในเรื่องของพฤติกรรมการณ์อยู่อาศัย ด้วยการกำหนดพื้นที่ใช้สอยต่างๆ มาจากความต้องการของพฤติกรรมการใช้สอยของบุคคลนั้น ดังที่นายบุญวัฒน์ ทิพทัส (วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...เรือนไทย...มันเกิดจากความต้องการการใช้สอยก่อน... ที่มันใช้สอยไม่สะดวก แล้วไม่ตี ก่อสร้างยาก มันไม่ยั่งยืน แต่ถามว่าทำไมรูปแบบของเรือนไทย...มัน

ค่อย ๆ พัฒนา จนลงตัว...มันเกิดจากดินฟ้าอากาศ มันเกิดจากความเป็นอยู่ของแต่ละที่...การใช้วัสดุ...มีน้ำท่วมก็ทำไต้ถุน...มีวัฒนธรรมการย้ายบ้านได้... เขาก็ถอดประกอบได้...เขาก็แบกลองแขกช่วยกันประกอบใหม่...แสดงให้เห็นวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนไทย...

เรือนไทยคือตัวแทนของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวที่มีลำดับของความเป็นอาวุโส แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวอันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคนเรือนไทยจึงเป็นที่สังมวิธีคิดต่างๆ ที่สืบสานจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยเป็นที่ที่ให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิธีคิด การสืบสานคุณค่าของความเป็นมนุษย์ผ่านระบบครอบครัวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของวิธีการพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีคุณธรรมของสังคม เพราะการศึกษาที่บ้านจึงเป็นวิธีการเรียนรู้จากการสั่งสอนของพ่อแม่ จากญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด จากเพื่อนบ้าน และจากประสบการณ์ ความรู้หรือการศึกษาที่ได้เป็นเสมือนรากฐานของชีวิตให้ดำเนินไปได้อย่างอยู่รอดและสอดคล้องกับคนในสังคม บ้านจึงเป็นแหล่งสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม และการทำมาหากินของสังคมไทย(วรารักษ์ จิวชัยศักดิ์, 2542) ดังนั้นผู้ที่ได้รับการอบรมจากครอบครัวที่ดีจะทำให้รู้จักถึงกาลเทศะในวิธีการคิด การพูด และการกระทำ เพราะครอบครัวสามารถที่จะเข้าใจและดูแลถึงความต้องการและช่วยพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในครอบครัวได้อย่างเป็นองค์รวม

ทว่าปัจจุบันสังคมได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวลดลง โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารด้านสารสนเทศมีการพัฒนาขึ้นอย่างมากภาพของภาวะสังคมก้มหน้าจึงพบเห็นได้ทั่วไปจากสภาพครอบครัวปัจจุบัน (ไพรัตน์ พงศ์พาณิชย์, 2558) เรือนไทยคือภาพสะท้อนให้เห็นระบบครอบครัวที่การแสดงออกให้เห็นพื้นที่เปิดโล่ง ระดับของพื้นที่นั่งลดหลั่นตามอาวุโส แต่การที่นำเอารูปแบบที่อยู่อาศัยแบบตะวันตกเข้ามาทำให้วัฒนธรรมครอบครัวของไทยลดลงดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประชา แสงสายันต์ (วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2557) กล่าวไว้

...วิธีการอยู่อาศัยที่เราเริ่มพัฒนาของตัวเองไปคล้ายตามตะวันตก แยกห้องลูกออกไป...ความเป็นส่วนตัว...เข้ามาแทนที่ ตอนเราเรียนปี 1 ... เขาก็สอนเรา ต้องแยกห้องลูกเป็นส่วนตัว... ผมว่าหลงทางหมดเลย... แล้วตัวนี้เป็นตัวที่บ้านทอนวัฒนธรรมของเราให้มันแย่งลง พื้นที่ที่เป็น multipurpose area (ชานเรือน/พื้นที่สาธารณะของครอบครัว) มันหายไป...ยิ่งเร่งทำให้วัฒนธรรมที่มันเคยมีมาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกระจายหมดเลย...

การพัฒนาคนโดยสะท้อนภาพเรือนไทยเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ด้วยงานสถาปัตยกรรมคือศิลปะประเภทหนึ่ง งานศิลปะสามารถเป็นสื่อ นำผู้เข้าไปสัมผัสเข้าถึงมิติที่ลึกซึ้งในทางศาสนาธรรมได้ เป็นส่วนที่สามารถขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ได้ งานศิลปะที่ดีช่วยขัดเกลาจิตใจของคนให้เกิดความสงบ นิ่ง และเย็น เข้าถึงภาวะที่โปร่งเบา และสัมผัสกับมิติที่อยู่ภายในจิตใจได้ (พระไพศาล วิสาโล, 2552) ทั้งนี้งานศิลปะคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม นั้นหมายถึงเรือนไทยคืองานศิลปะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเช่นกัน หากวัฒนธรรม คือ วิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคมและสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมจึงเป็นการกล่าวถึงในทางดีงาม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีการปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา ตามสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เรือนไทยจึงเป็นผลพวงหรือภาพสะท้อนของวัฒนธรรม (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546) ทั้งนี้ด้วยมนุษย์มีวัฒนธรรมและสิ่งที่รากฐานวัฒนธรรมของมนุษย์คือศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มีการสั่งสมสืบทอดทางปัญญาและความคิดผ่านประสบการณ์ผลงานที่ได้มีการสรรสร้างให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษา และยังเป็นการยกระดับจิตใจของผู้ที่เข้าพบเห็น คุณค่าของความงามของเรือนไทยจึงไม่เป็นเพียงเฉพาะลักษณะทางกายภาพที่จับต้องมองเห็นที่สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่เรือนไทยสะท้อนให้เห็นถึงบทเรียนอันมีค่าด้านความพอเพียงให้มนุษย์เป็นอย่างดี ดังที่วีระ อินพันทัง (2550) กล่าวถึงเรือนไทยว่าเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบพอเพียงว่า

...ด้วยคุณสมบัติสถาปัตยกรรมพอเพียง ในประการที่ปลูกสร้างขึ้นอย่าง **เรียบง่าย** พอเหมาะ พอควร ไม่ทำสิ่งที่ฟุ่มเฟือยเกินเลยความต้องการ ปลูกสร้างขึ้นอย่างมีเหตุมีผล ตรงตามความ **เป็นจริง** ไม่บิดเบือนหรือปิดบังอำพราง ในประการสำคัญเป็นสิ่งปลูกสร้างที่นับเนื่องเป็นสถาปัตยกรรม **ยั่งยืน** กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งหมดนี้คือความดีงามของสถาปัตยกรรม...

การพัฒนาคนโดยใช้สุนทรียรูปของเรือนไทยมาสะท้อนให้เห็น ย่อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทั้งชีวิตส่วนตนและชีวิตในสังคม สุนทรียภาพอาจเป็นภาพของความงามที่เกิดขึ้นในการรับรู้หรือในจิตใจ เพราะสุนทรียภาพก่อให้เกิดความสุข ก่อให้เกิดความปิติ ก่อให้เกิดสันติสุข เป็น **ความรู้สึกลึกซึ้งที่เป็นนามธรรม**

นอกจากลักษณะสุนทรียภาพด้านความงามของเรือนไทยจะช่วยยกระดับจิตใจของผู้ที่เข้าพบเห็น สัมผัสซึ่งเรียกได้ว่าการรับรู้ผ่านสุนทรียารมณ์แล้ว **อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญของเรือนไทยคือบ่อเกิดของความเพียรพยายามของมนุษย์** นอกจากการเพียรพยายามประกอบสร้างเรือนไทยที่รู้เท่าทันต่อสถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อมแล้ว ยังเป็นความเพียรพยายามของช่างผู้สร้าง ผู้เรียนรู้สืบทอดที่ต้องรู้จักฝึกฝนตนเองให้เกิดความรู้และสั่งสมความรู้ที่จะลองถูกผิดให้ได้ประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด ซึ่งเป็นการสร้างเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันเป็นบ่อเกิดตาม

แนวคิดของอิทธิบาท 4 คือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547b) อันประกอบด้วย

ฉันทะ คือ ความพอใจที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดีๆ ยิ่งขึ้นไป ตามที่นายนิยม กลิ่นบุพผา (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557) กล่าวว่าถึงเรื่องของการรักในการเรียนรู้เบื้องต้นไว้ว่า

...ฉันทะมาก่อน...ความพอใจต้องมาก่อน..ในเมื่อเขาไม่พอใจจะรู้ เขาไม่พอใจที่จะอยากจะทำ...การสืบสานก็ไม่เกิด...ผมถามนักวิชาการ ถามผู้บังคับบัญชาว่าต้องถ่ายทอด ต้องสืบต่อ ถามว่าคนที่คุณจะทำเอามารับถ่ายทอดรับสืบทอดนั้นเขาพอใจหรือเปล่า ถ้ามันไม่พอใจคุณจะทำความรู้ได้อย่างไรมันก็ไม่เข้า...แต่คนที่มันพอใจหากความรู้ยังอยู่ทางฝั่งซ้ายมันก็จะข้ามน้ำข้ามฟ้ามาหากันได้...

วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ดังที่นายสาคร โสภา (วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...เรื่องความมุ่งมั่นในการทำงาน อย่าทอดทิ้ง อย่าท้อแท้ และอย่าประมาท เป็นเรื่องที่สำคัญ...

สอดคล้องกับที่กลุ่มผู้สอนให้ความคิดเห็นว่า

.. ต้องหมั่นฝึก..ฝึกทั้งทักษะการเรียนรู้จากการมองเห็น...การสังเกต การฝึกมือ ..ฝึกจนกว่าจะเกิดความเข้าใจในงาน..

(สนทนากลุ่มผู้สอน, วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557)

จิตตะ คือ ความคิด ตั้งจิตรับรู้สิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลอยไป ดังที่นายสาคร โสภา (วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2557) กล่าวว่า

...ผู้เป็นช่างต้องทำมาตลอด แล้วคิดเทคนิค คิดคือ นั่งคิดกรอง มานั่งวิเคราะห์...ต้องการให้ลูกศิษย์ของผมทุกคนมีการพัฒนาตัวเองไปสู่เป็นหัวหน้างานนะ ครับ หัวหน้างานก็หมายถึงว่าสามารถรับงานเองได้ ทำงานเองได้ อันนั้นก็คือส่วนการคิดวิเคราะห์...

วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง ทดลอง หมั่นใช้ปัญญาในการพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบ ตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ดังที่พลาอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น (วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2554) กล่าวว่า

...ความผิดพลาดในเบื้องต้นของงานที่ทำ งานชิ้นแรกของเราเราต้องกลับไปดูว่าเราทำอะไรแล้วมันได้ไหม ต้องสังสม ...เวลาทำมันต้องรู้ว่าตรงไหนมันผิด นี่เป็นเรื่องใหญ่ ต้องรู้ว่าอันไหนผิด...ก็มีบางส่วนที่อาจต้องปรับแก้ใหม่...อันหนึ่งที่มันจะโยงมาสู่พวกนี้ซึ่งพอเรามาทำอันอื่นเราก็ก็นึกผิดพลาด ที่นี้พอมาใส่แล้วมันไม่ดี ก็มาปรับมัน ออกมันอาจจะอยู่ในที่หนึ่งดีแต่อันนี้มันไม่ดี นี่คือการปรับไปเรื่อยๆ ก่อนที่เราจะมีความรู้สึกว่าได้แล้วละ มันจะเกิดโดยการฝึก การดู ความรู้สึกที่เราจะให้แน่นอนแล้วที่เราบอกว่าดีนี่จริงๆแล้วมันดีไหม อาจต้องให้คนอื่นมาช่วยดูด้วย...

สามารถสรุปว่าหนทางแห่งความสำเร็จคือการตระหนักรู้และเข้าถึงหัวใจของอิทธิบาท 4 (ประภาภัทร นิยม 2553) ดังนี้

...อันดับแรก ใจต้องให้กับงานตรงนั้นก่อน พอมีใจให้กับงานแล้วคำว่าเหนื่อย มันจบเลย ต้องมีฉันทะก่อน มีความพึงพอใจก่อน พอมีฉันทะแล้วความเพียรก็จะเกิด จิตใจก็ฝึกได้ในสิ่งนั้น เราก็คือใคร่ครวญพิจารณาว่าควรปรับยังงัย วิมังสาก็เกิด อิทธิบาท 4 เกิดแล้ว จะเป็นคุณให้สำเร็จสมประสงค์ในหน้าที่การงาน ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา อัตโนมัตถะโดยที่เราไม่รู้ว่าป็นธรรมในหมวดหนึ่งกับงานที่เราทำอยู่ คือ มีอิทธิบาท อันดับแรกต้องมีหัวใจ มีความเพียร...

ดังนั้นเมื่อเรือนไทยคืองานสถาปัตยกรรมหนึ่งซึ่งเป็นการสร้างขึ้นจากการสนองตอบต่อประโยชน์ใช้สอย เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาการทั้งวิธีการคิดและการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่แสดงความรักสามัคคีระหว่างกัน เรือนไทยสะท้อนภาพของความงาม ความเรียบง่ายและสติปัญญาและความรอบรู้ของมนุษย์ แสดงออกสัมพันธ์กับมนุษย์ทั้งทางกาย ใจ และ ธรรมชาติ แวดล้อมซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย ซึ่งเป็นความงามที่สัมผัสรับรู้ได้ โดยการนำเอาสิ่งที่ได้จากการประกอบสร้างเป็นเรือนไทยขึ้นมาทั้งหมดทั้งปวงนี้สามารถเรียกได้ว่าเป็น **“การหลอมรวมระหว่างสุนทรียศาสตร์และจริยศาสตร์แห่งภูมิปัญญา”** คือความงามและความดีที่แสดงให้เห็นปัญญาของคนที่ล้วนแต่เป็นวิถีคิดที่มีเหตุและปัจจัยอันทรงคุณค่าทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่อง

การพัฒนาคน การพัฒนาสังคม และต่อยอดไปสู่การพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้นการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยจึงควรที่จะนำมาสืบสานให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชาติสืบต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 การนำไปใช้

แนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมเชื่อมโยงให้เห็นว่าการพัฒนาชาติด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมไปพร้อมกับจะเป็นการพัฒนาต่อยอดวิถีชีวิตของคนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคนให้เกิดความตระหนักรู้สำนึกความเป็นชาติได้เป็นอย่างดี ดังนั้นควรต้องมีการนำไปใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. ควรมีการสร้างบรรยากาศของการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมของทุกภาคส่วนให้เห็นความสำคัญของความเป็นบรรยากาศไทยเพื่อให้ทุกภาคส่วนดำเนินการไปได้อย่างสอดคล้องและต่อเนื่อง
2. ควรมีการบรรจุองค์ความรู้ด้านคุณค่าของสถาปัตยกรรมไทยที่ไม่ใช่เฉพาะผู้เรียนด้านสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่สามารถปลูกฝังให้เกิดความรู้รักภักดีปัญหาไทยตั้งแต่ระดับปฐมวัยเพื่อเป็นการสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย
3. ควรมีกิจกรรมที่เผยแพร่องค์ความรู้ให้ทั้งกลุ่มผู้สอน ผู้สืบสาน และผู้ใช้ที่เกี่ยวข้องที่ไม่เฉพาะเป็นความรู้ในเรื่องของงานสถาปัตยกรรมไทยเท่านั้นแต่เป็นการแสดงให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์เรือนไทยทั้งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม เพราะคุณค่าของเรือนไทยมิใช่เฉพาะเพื่อประโยชน์ใช้สอยเท่านั้นแต่ยังสะท้อนแนวคิดในวิถีของการพัฒนาคน สังคม และประเทศชาติได้

7.3.2 ข้อเสนอในการวิจัย

ด้วยการศึกษาเป็นการหยิบยกเรือนไทยภาคกลางเป็นหนึ่งในภาพสะท้อนของมรดกทางภูมิปัญญาของประเทศ ดังนั้นสามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนาดังนี้

1. ควรมีการต่อยอดในการหาแนวทางการสืบสานคุณค่าของอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยในแต่ละพื้นที่เพื่อจะได้สะท้อนให้เห็นตัวตนและความสำคัญ

ของแต่ละพื้นที่ เป็นการสร้างความยั่งยืนในวิธิตดให้คนรุ่นหลังได้นำไปพัฒนาต่อยอดต่อไป

2. ควรมีการศึกษาวิจัยผลของการนำคุณค่าของอัตลักษณ์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในแต่ละภาคส่วนทั้งที่เป็นการพัฒนาคน สังคม และประเทศ
3. ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบถึงอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยและสถาปัตยกรรมสากลว่ามีความคล้ายหรือต่างกันอย่างไรเพื่อที่จะนำเอาจุดแข็งมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชาติต่อไป

รายการอ้างอิง

- Alex Mesoudi, & Whiten., Andrew. (2008). The multiple role of cultural transmission experiments in understanding human cultural evolution. 3489-3501.
<http://rstb.royalsocietypublishing.org>
- . ASEAN MUTUAL RECOGNITION ARRANGEMENT ON ARCHITECTURAL SERVICES. (2550).
- Lewis, R. K.. (1998). *A candid guide to the profession architect?* (revised edition ed.). Massachusetts: The MIT Press.
- Tran., Jennifer. (2010, 10th -11th November 2010). *Static Illusion: Architectural Identity, Meaning and History*. Paper presented at the Voicing the Unseen 2010, Curtin University.
- UNESCO. (2012). The power of Culture for Development. Retrieved 20 February 2012
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001893/189382e.pdf>
- UNESCO. (2014). Education for sustainable development. Retrieved December 4, 2014 <http://www.unescobkk.org/th/education/esd/about-esd/>
- Warren, William. (2003). *Treasured homes of Thailand / text: William Warren ; photography: Manit Sriwanichpoom* (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). Bangkok: Asia Books.
- Wisadavet, W. (1996). Cultural identity and development process in Thailand. Retrieved January 15, 2013 http://ignca.nic.in/lr_03022.htm
- กฎกระทรวงฉบับที่ 55. (2543). ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522. ราชกิจจานุเบกษา.
- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2553). KM1: การออกแบบปรับปรุงและบำรุงรักษาอาคาร: สถาปัตยกรรมไทย การสร้างสรรค์จากมรดกภูมิปัญญาสู่ยุคปัจจุบัน. Retrieved 29 เมษายน 2558
http://services.dpt.go.th/dpt_kmcenter/dptpages/km2553/all2553/data...pdf

- กรมศิลปากร. (2510). เสภาขุนช้าง-ขุนแผน ฉบับ หอสมุดแห่งชาติ (11 ed.). กรุงเทพมหานคร: ศิลป
ปาบรรณาการ.
- กรมศิลปากร. (2551). ฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทภูมิ พับลิชชิ่ง
จำกัด.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2558). สถานการณ์และแนวโน้มของครอบครัว
ไทย. Retrieved 29 กุมภาพันธ์ 2558 [http://www.m-
society.go.th/download/article/article_20130703110026.doc](http://www.m-society.go.th/download/article/article_20130703110026.doc)
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2552a). กัลยาณีวัฒนาคารวัลย์ ราชประเพณีสังเสด็จสู่สวรรคาลัย Retrieved
from http://data.bn.ac.th/doc/pdf/princessgalyani/karayalai_ebook.pdf
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2552b). แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2559. กรุงเทพมหานคร:
สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- กองบรรณาธิการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2552). วารสารทรายแก้ว มหาวิทยาลัยราช
ภัฏนครศรีธรรมราช, 2(2).
- ไชแสง สุขะวัฒน์. (2539). สอนไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. (2525). สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุง
รัตนโกสินทร์ = *The architectural pictures of Rattanakosin*. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.
- คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. (2546). โรงเรียนวิถีพุทธ. Retrieved 28 พฤษภาคม
2558 http://www/moe.go.th/5TypeSchool/school_bud.htm
- จตุรัตน์ กิรติวุฒิปวงศ์. (2548). วิเคราะห์และวิจารณ์ทัศนศิลป์: สถาปัตยกรรมไทย. วารสารวิชา,
24(2), 52-58.
- จันทิย์ วงศ์คำ. (2543). เรือนไทยสู่ความเป็นไท. วารสารอีสาน สถาปัตยกรรม, 11(1), 26-30.
- จินตวิโร เกษมสุข. (ม.ป.ป.). หลักการและกลยุทธ์ในการประชุขสัมพันธ์. Retrieved 25 พฤษภาคม
2558 **ผิดพลาด! การอ้างอิงการเชื่อมโยงหลายมิติไม่ถูกต้อง**
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2537). อภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการ
เอกลักษณ์ของชาติ.

- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2542a). เรือนไทย สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 12 (pp. 5669-5684). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2542b). สถาปัตยกรรมไทยในภาคกลาง สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 13 (pp. 6420-6434). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (ม.ป.ป.). เครื่องเรือนไทย เรือนไทยภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- เจตนา นาควัชระ. (2547). แนวทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์. In ปรีชา ช้างขวัญยืน (Ed.), การวิจัยทางมนุษยศาสตร์ (บทสรุปจากที่ประชุมนักมนุษยศาสตร์) (pp. 55-93). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจตญา กิจเกิดแสง. (2554). ประเพณีการไหว้ครู. Retrieved 10 พฤษภาคม 2558 **ผิดพลาด! การอ้างอิงการเชื่อมโยงหลายมิติไม่ถูกต้อง**
- เฉลิม รัตนทัศนีย์. (2539). วิวัฒนาการศิลปสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.
- ชนก สาคกริก. (2548). สุนทรียภาพแห่งชีวิต: คุณค่าทางวิจิตรศิลป์. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 30(มกราคม – มีนาคม 2548), 269-272.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. (2557). กระบวนทัศน์พัฒนศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: วิทยุชน.
- ชมชน พุสินไพบูลย์, & อิโรชิ ทาเกยามา. (2553). พัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ 2552. วารสารหน้าจั่ว 7(กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554), 309-340.
- ชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์ (2546). กรณีศึกษานครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง พระนครศรีอยุธยาแหล่งเรียนรู้งานช่างพื้นบ้าน Retrieved 15 มกราคม 2556, from <http://www.scribd.com/doc/30272452/ayuttaya->
- ชลธิดา เกษเพชร. (2555). สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์. Retrieved 3 ธันวาคม 2555, from http://www.baanjomjut.com/library_2/extension4/the_visual_aesthetics/index.html [3

- ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์, เรืออากาศตรี. (วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- ชาติรี ประกิตนันทการ. (2547). การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ชาติรี ประกิตนันทการ. (2551). องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย : การสร้างความรู้ในมิติของการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย, & บุญยงค์ เกศเทศ. (2519). ความเชื่อ-ประเพณี คติชนวิทยา: เอกสารการนิเทศการศึกษา. กรมฝึกหัดครู. .
- โชติ กัลยาณมิตร. (2539). สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม ลักษณะไทย เล่มที่ 2 ภูมิหลัง (2 ed.). กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มหาชน.
- โชติ กัลยาณมิตร. (2546). ผลงาน 6 ศตวรรษของช่างไทย=Six Hundred Years of Work by Thai Artists & Architects (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพมหานคร: กรมการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ญาณินทร์ รัทวงศ์วาน. (2549). สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น: การดำรงอยู่ และการสืบต่อ. Retrieved 29 สิงหาคม 2555 <http://tdc.thailis.or.th/tdc>
- ฐิระวัตร กุลละวณิชย์. (2550). เบิกศิลป์ปรีชาแท้ เลิศแล้วเมธี : สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กรุงเทพฯ: กรมโยธาธิการและผังเมือง, .
- ณัฐ วิโย. (2555). ชีวิตกับสุนทรียะ (901102) ว่าด้วยเรื่องดนตรี. Retrieved 15 กุมภาพันธ์ 2555, from <http://202.29.20.186/2010/images/educationdocument/aj.nanot/...pdf>
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2539). วิธีการทางประวัติศาสตร์กับพัฒนศึกษาศาสตร์ พัฒนศึกษาศาสตร์ ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา (pp. 109-120). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2539). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย / ณรงค์ เส็งประชา (พิมพ์ครั้งที่ 3 ปรับปรุงใหม่ ed.). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2503). ตำนานพระพุทธเจดีย์ / พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ; หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงทำเชิงอรรถเพิ่มเติม. พระนคร: ศิวพร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2553). ตำนานวังหน้า (พิมพ์ครั้งที่ 8 ed.). กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- เด่นดาว ศิลปานนท์, ลักขณา จิตดาวงศ์, & กฤษฎา พิณศรี. (2540). เอกลักษณ์ไทยในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- เดอะ ลา ลูแบร์ ; แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. (2548). จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ : ราชอาณาจักรสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ทองใหญ่ ทองใหญ่, ม.ร.ว. . (2527). เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย : เอกสารวิชาการและสรุปผลการสัมมนา จัดโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ โรงแรมเอเชีย 16-17 สิงหาคม 2527 (pp. 90-101). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทินภัทร ประภาสพงษ์. (2553). เอกสารประกอบการสอนวิชาจริยธรรม วิทยาลัยเซาอีสท์บางกอก. ทิพย์ ภาสพงษ์. (2548). ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. (2544). เรือน + ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทศบาลตำบลไผ่ดำพัฒนา. (2558). Retrieved 25 พฤษภาคม 2558
<http://www.phaidum.go.th>
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร (2546). ธรรมชาติกับมนุษย์: ที่มาและความจำเป็นในการศึกษาภูมิปัญญาพื้นถิ่น ภูมิปัญญาสถาปัตยกรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธนาวุฒิ ขุนทอง. (2554). การจัดการสภาพแวดล้อมโดยใช้ประโยชน์จากพืชพรรณเพื่อปรุงแต่งสภาพแวดล้อมเรือนไทยให้เข้าสู่สภาวะสบาย. (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต), มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- น.ณ ปากน้ำ. (2555). แบบแผนบ้านเรือนในสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 6 ed.). กรุงเทพฯ: มิ่งโอราน.
- นพดล ตั้งสกุล. (2546). แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2(1), 13-22.
- นภาพรณ หะวานนท์. (2539). บทนำสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารีกับพระราชกรณียกิจทางด้านพัฒนศึกษาศาสตร์ พัฒนศึกษาศาสตร์ ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา (pp. 4-14). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นริศรานุกั้วดีวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา, 2406-2490,. (2505). สาส์สมเด็จเล่ม 1-26 ภายหลังพระหัตถ์สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- นริศรานุกั้วดีวงศ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา. (2512). ศิลปกรรมและช่างไทย จากสาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. ป.ท.: โรงพิมพ์อักษรบริการ.
- นัทธนัย ประสานนาม. (2548). เพศชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink Retrieved 28 พฤศจิกายน 2555
<http://www.midnightuniv.org/mightnight2545/document95248.html>
- นางสาวกัญญาภา ประสาทเขตต์. (วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นางสาวราย รวยเจริญ. (วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายโก๊ะ พงษ์พิพัฒน์. (วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายเข้า พิมพ์นาค. (วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายนิยม กลิ่นบุปผา. (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายบุญวัฒน์ ทิพทัส. (วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายป้องพล ยาศรี. (วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายแผน เอกจิตร. (วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2556). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายศุภวัฒน์ หิริธรรณวัฒน์. (วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายสาคร โสภา. (วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2557). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).

- นายสืบ เดชเพชร. (วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นายสุวิทย์ เลิศอมรวิทย์. (วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2556). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- นารถ โทธิประสาท. (2542). สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- นิจ หิณูชีระนันท์ (2536, วันพุธที่ 27 ตุลาคม 2536). [สถาปัตยกรรมไทย. ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ 9].
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. (2534). บ้านเรือนสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 7. กรุงเทพฯ: : โรงพิมพ์กรุงเทพ
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. (2537). ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์หญิง แน่นน้อย ศักดิ์ศรี (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บัณฑิต จุลาสัย. (2546). เริ่มต้นบริบทบ้าน-เรือน นอกชานบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวังทองกรู๊ป.
- บัณฑิต จุลาสัย. (2547). การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม : ทางด้านสุนทรียภาพ = *Environmental impact assessment : aesthetic* (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บ่าวหน่อ เมืองพลาญ. (2551). เรือนสามน้ำสี่. Retrieved 20 เมษายน 2558
<http://www.isan.clubs.chula.ac.th/rean3nam4/>
- บุญเยี่ยม แยมเมือง. (2537). สุนทรียะทางทัศนศิลป์. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส พรินติ้ง เฮ้าส์.
- บุหลง ศรีกนก. (2549). ช่างสิบหมู่ (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ กรมศิลปากร.
- ปกรณ์ สิงห์สุริยา. (2554). กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ / อันตริวิทยา
Consequentialism / Teleology Retrieved 10 กุมภาพันธ์ 2555
<http://www.philospedia.net/consequentialism.html>
- ประกิจ ลัดคนผจง. (2550). สถาปัตยกรรมไทย: การศึกษาเพื่อสืบสานและสร้างสรรค์. วารสารหน้าจั่ว 5(ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรม), 26-37.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2542). ขวัญ: ความเชื่อ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 2 (pp. 547-549). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

- ประชา สุวีรานนท์. (2554). อัตลักษณ์ไทย : จากไทยสู่ไทย ๆ (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.
- ประทีป มาลากุล, ม.ล. (2530). พัฒนาการบ้านของคนไทยในภาคกลาง (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหการ (วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556). [งานประชุมวิชาการ-ศิลปวิทยาการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว].
- ประภาภัทร นิยม (2553). In ประภาภัทร นิยม (Ed.), หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไท เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา.
- ประเวศ ลิ้มประรังสี. (2543). พื้นฐาน แนวคิด และที่มาของสถาปัตยกรรมไทย ว่าด้วยเรื่องไทย...ไท. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. (2552). งานสถาปัตยกรรมไทย. Retrieved 15 สิงหาคม 2555
<http://tdc.thailis.or.th/tdc>
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2547). การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง วาทกรรมอัตลักษณ์ (pp. 31-72). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2547). In ปรีชา ช่างขวัญยืน (Ed.), การวิจัยทางมนุษยศาสตร์ (บทสรุปจากที่ประชุมนักมนุษยศาสตร์). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยลดา ทวีปรัชนีพร, ม.ล. (2546). ความงามของบ้านไทย นอกชานบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: วังทอง กรู๊ป.
- มุสดี ทิพทัส. (2535). สถาปัตยกรรม : ย้อนมองอดีต พินิจปัจจุบัน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เมฆาเพรส.
- มุสดี ทิพทัส. (2540). ลักษณะที่อยู่อาศัยในประเทศไทย: พัฒนาการในรอบสองร้อยปี บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มุสดี ทิพทัส. (2545). บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 1 : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325-พ.ศ. 2394) (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มุสดี ทิพทัส และมานพ พงศทัต. (2525). บ้านในกรุงเทพฯ : รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325-2525) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มล. ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ. (วันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2556). In อธิยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันดี พินิจวรสิน. (วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2557). In อธิยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประชา แสงสายันต์. (วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2557). In อธิยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).

พระพรหมคุณาภรณ์. (2539). การพัฒนาที่ยั่งยืน / พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ มูลนิธิโกมลคีมทอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (2546). รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน / พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). กรุงเทพฯ มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (2547). หลักแม่บทของการพัฒนาตน Retrieved from <http://www.fungdham.com/book/payutto.html>

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2547a). พรหมวิหาร 4 Retrieved 25 เมษายน 2558 http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=161

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2547b). อิทธิบาท 4. Retrieved 29 เมษายน 2558 http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=213

พระพรหมพิจิตร. (2508). พรหมพิจิตรอนุสรณ์ / พระพรหมพิจิตร. พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์.

พระไพศาล วิสาโล. (2552). ศิลปะและสังขารมโนรส “ชา”. Retrieved 18 มิถุนายน 2557 <http://www.visalo.org/articla/paja255204.htm>

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2542).

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 (2485).

พระราชบัญญัติสถาปนิก (2543).

พลอากาศตรี อาวุธ เงินชูกลิ่น. (วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2554). In อธิยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).

พัทยา สายหู. (2540). บริบททางสังคม บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัว อนุรักษ์ราชมณเฑียร, ทานผู้หญิง. (2526). วัฒนธรรมและประเพณีไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ เรือนแก้วการพิมพ์

- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (2548a). การนำภูมิปัญญากลับมาคือสู่สถานศึกษา. วารสารรามคำแหง 22(1(มกราคม - มีนาคม 2548)), 1-9.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์. (2548b). การนำภูมิปัญญากลับมาคือสู่สถานศึกษา. วารสารรามคำแหง 22(1(มกราคม - มีนาคม 2548)), 1-9.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, นุชนาถ สุนทรพันธุ์, & วินิตา สุทธิสมบุรณ์. (2541). ปรัชญาการศึกษา (2 ed.). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พิศประไพ สารศาลิน. (2551). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. การรักษาอัตลักษณ์ในบริบทโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษา : สถาปัตยกรรม และการออกแบบภายใน Preserving Identity in a Global Context Case Study : Architecture and Interior Design: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. (2539). ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ลักษณะไทย เล่มที่ 2 ภูมิหลัง (2 ed.). กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มหาชน.
- พริยา บุญประสงค์. (2553). การปรับปรุงอาคารประวัติศาสตร์เพื่อการใช้สอยในบริบทใหม่อย่างสร้างสรรค์ กรณีศึกษาการปรับปรุงอาคารควอเกอร์ไฟร์เออร์ส (Quaker Friar's) เมืองบริสโทล ประเทศอังกฤษ วารสารหน้าจั่ว 7 ((กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554)), 279-307.
- พีระเดช จักรพันธุ์ ... [และคนอื่นๆ]. (2553). ภูมิปัญญาชาวบ้าน สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.
- ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง. (2541). สุนทรียศาสตร์: แนวความคิด ทฤษฎีและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.
- ไพรัตน์ พงศ์พาณิชย์. (2558). สืบค้นกัมพูชา. Retrieved 27 มีนาคม 2558
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1408701
- ไพโรจน์ แสงจันทร์. (2536). สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัย. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์. (2524). คนรุ่นใหม่กับการแสวงหาเอกลักษณ์ไทย วิฤตการณ์ทางเอกลักษณ์. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2545). ความงามของพุทธศิลป์กับแรงจูงใจในเชิงจริยธรรม. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 27(4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2545)), 946-960.

- ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์. (2552). ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภิญโญ สุวรรณคีรี. (2541). เรือนไทยภาคกลาง หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลตรี ประเสริฐ บัวบุศย์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2541.
- ภิญโญ สุวรรณคีรี. (2542). สถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มณฑล จันทร์แจ่มใส, พัทธา สืบศิริ, & อัยยวัฒน์ จิตรโรจนรักษ์. (2557). โครงการถอดชุดประสบการณ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานกรณีศึกษา: การบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาออกแบบสถาปัตยกรรมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย (โครงการบ้านมั่นคง ชุมชนพระราม 9 บ่อ3): มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- มัทนียา พงศ์สุวรรณ. (2553). การนำเสนอแนวทางการสืบทอดพระปรีชาญาณแบบองค์รวมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ / มัทนียา พงศ์สุวรรณ = *Proposed guidelines for the inheritance of H.R.H. Prince Narisaranuvatiwonges's holistic wisdom / Mattaniya Phongsuwan.*
- ยอดเยี่ยม เทพรานนท์. (2537). สถาสถาปนิก สถาวิศวกร ฤาถึงเวลาแล้วที่จะต้องรีบจัดตั้ง. วารสารอาษา(สิงหาคม 2537), 35-38.
- รองศาสตราจารย์ ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี. (วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2556). In อัยยวัฒน์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สัจกุล. (วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2557). In อัยยวัฒน์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- รองศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง. (วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2556). In อัยยวัฒน์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- รองศาสตราจารย์ชาติรี ประกิตนนทการ. (วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2557). In อัยยวัฒน์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก. (วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2556). In อัยยวัฒน์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.).
- ระพี สาคริก. (2547). ชีวิตกับงานด้านศิลปะ หลอมรวมการเรียนรู้เพื่อความเป็นไท เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา.

- ระพี สาคริก. (2553). แผ่นดินถิ่นเกิด : เกษตรกรรม การศึกษาและอนาคตของแผ่นดิน ในทัศนะของ
ศาสตราจารย์ระพี สาคริก (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: ทางช้างเผือก.
- ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี. (2556). รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์ (พิมพ์ครั้งที่ 1
ed.). เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2536). ศิลปกรรมไทย : พระพุทธปฏิมา พระบรมมหาราชวัง วัด เรือนไทยภาค
กลาง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 1
พิมพ์ครั้งที่ 6 ed.). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กรุงเทพมหานคร: ศิริ
วัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- รินทร์ทัย สัจจพันธุ์. (2548). สุนทรียภาพแห่งชีวิต: คุณค่าทางวิจิตรศิลป์. วารสารราชบัณฑิตยสถาน,
30(เมษายน - มิถุนายน 2548), 530-539.
- เรวัฒน์ แก้วเก่า และมณฑา จำปาเหลือง. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมตาม
บทบาทหน้าที่ของบ้าน วัด โรงเรียน กับคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของ
สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เพชรบุรี เขต 1.
วารสารวิชาการ, 7(2(พฤษภาคม - สิงหาคม 2557)), 826-839.
- ฤทัย ใจจรงค์. (2539). เรือนไทยเดิม (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.
- ฤทัย ใจจรงค์. (2542). สถาปัตยกรรมไทยบนพื้นฐานของธรรมชาติ. วารสารสุโขทัยธรรมาราช 3(
กันยายน - ธันวาคม 2542), 38-46.
- ฤทัย ใจจรงค์. (2548). เรือนไทยเดิม ตำนานสถาปัตยกรรมไทยเล่ม 1. กรุงเทพมหานคร
บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพฯ จำกัด.
- ฤทัย ใจจรงค์. (2551). ลักษณะของเรือนไทยเดิมใน 4 ภูมิภาค และการนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน.
วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์, 52(มกราคม - มีนาคม 2551), 30-35.
- เลอสม สถาปิตานนท์. (2553). องค์ประกอบ : สถาปัตยกรรมพื้นฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 4 ed.). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วนิดา พิงสุทร. (2543). ความงามในงานสถาปัตยกรรมไทย ว่าด้วยเรื่องไทย...ไท (pp. 16-21).
กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.

- วรชัย ตันติศิริวัฒน์, & วนิดา สุภาพร. (2551). พระราชอัจฉริยภาพแห่งความพอเพียงผ่านงานสถาปัตยกรรม กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการโครงการสถาปัตยกรรมบนพื้นฐานแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้ความร่วมมือระหว่างสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์และเครือซิเมนต์ไทย (SCG).
- วรภรณ์ จิวชัยศักดิ์. (2542). การศึกษาไทย สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- วันชัย มงคลประเสริฐ. (2550). พลับแห่งสถาปัตยกรรมตะวันออก เอกสารการประชุมวิชาการนานาชาติสถาปัตย์ปาฐะ สถาปัตยกรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ- 3-4 สิงหาคม 2549 ณ โรงแรมริเวอร์ กรุงเทพมหานคร (pp. 25-43). กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วันดี พินิจวรสิน. (2548). คุณค่าและความหมายทางวัฒนธรรมของบ้านไทยพื้นถิ่น. วารสารหน้าจั่ว 3(กันยายน 2548), 29-37.
- วิจิตรการโกศล, พระครู. (2516). สถาปัตยกรรมไทยคำโคลง: หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรม ทานาจารย์ (ยโสโรเถระ).
- วิทย์ พิณคันเงิน. (2550). คุณค่าทางศิลปะ. วารสารราชบัณฑิตยสถาน, 32(มกราคม - มีนาคม 2550), 209-211.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2549). การช่างและหมู่บ้านช่าง สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 4 (pp. 7-69). กรุงเทพมหานคร: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- วิมล จีโรจพันธุ์, ประชิต สกฤษพัฒน์, & กนิษฐา เขยกิจวงศ์. (2551). มรดกทางวัฒนธรรม "ภาคกลางและภาคตะวันออก" (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- การสร้างเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมไทย การคิดใหม่ ใหม่ – ความฝันที่ (ไม่) อาจเป็นจริง (*The Creation of Thai Identity in Architecture Reinvention – A (not) Possible Dream*, (2553).
- วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร. (2554). การสร้างสรรค์มรดกวัฒนธรรม: สู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ *The Creation of Cultural Heritage Towards the Development of a Modern Thai Architectural Identity*. วารสาร *JARS*, 8(1), 1-19.

- วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร ... [และคนอื่นๆ]. (2536). พัฒนาการ แนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ: มาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร และคณะ. (2551). บทบาทและแนวคิดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการพัฒนาเมือง ชุมชน และสถาปัตยกรรมตามแนวพระราชดำริ = *His Majesty the King's roles and concepts in royally-initiated urban, community and architecture development* (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2546). สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.
- วิโรจน์ ศรีสุโร. (2527). เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย เอกสารทางวิชาการและสรุปผลการสัมมนา เรื่อง เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย (pp. 102-107). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์. (2527). ข้อสังเกตบางประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เอกสารทางวิชาการและสรุปผลการสัมมนา เรื่อง เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย (pp. 84-85). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีระ สัจกุล. (2553). คำนำ ภูมิปัญญาชาวบ้าน..สู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. กรุงเทพมหานคร: พลัสเพลส.
- วีระ อินพันทัง. (2537). บันทึกท้ายบท. วารสารภาษา(สิงหาคม 2537), 84.
- วีระ อินพันทัง. (2550). ปลุกเรื้อนคล้อยตามผืนดิน ปักถิ่นคล้อยตามสายน้ำ. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วีระ อินพันทัง. (2554). การอนุรักษ์เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นไทย. วารสารรายไตรมาสวารสารอาคารสงเคราะห์, 66(กรกฎาคม - กันยายน 2554), 6-12.
- ศรีนิवासัน, จี. (2534). สุนทรียศาสตร์ : ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศรีศักดิ์ พัฒนาศิน. (2550). พัฒนาการของเทคนิคสีในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัย (Development of Tectonics in Contemporary Architecture). วารสาร JARS, 5(3(2007)), 71-87.

- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552). เรือนไทย บ้านไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3 ed.). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศาสตราจารย์ ดร. สัญญา วงศ์อร่าม. (วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2556). In อัยยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ (Ed.). ศิริชัย นฤมิตรเรขการ. (2524). ความจำเป็นในการแสวงหาเอกลักษณ์ไทย วิฤตการณ์ทางเอกลักษณ์ (pp. 3-22). กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
- ศิลป์ พีระศรี แปลโดยพระยาอนุমানราชชน. (2545). อะไรคือศิลปะ บทความ ข้อเขียน และงานศิลปกรรมของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (pp. 65-67). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.
- ศูนย์วิจัยกฎหมายและการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2552). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ ศึกษาผลกระทบจากการเปิดตลาดการค้าบริการวิชาชีพสถาปัตยกรรม: สถาสถาปนิก.
- สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2555). อัตลักษณ์ไทย ทุนความคิด ทุนสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.
- สมคิด จิระทัศน์กุล. (2545). วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ :: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์.
- สมคิด จิระทัศน์กุล. (2554). รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- สมใจ นิมเล็ก. (2539). เครื่องบนและงานประดับของสถาปัตยกรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมชาย รัตนทองคำ. (2550). ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา. Retrieved from <http://ams.kku.ac.th/aalearn/resource/edoc/tech/1philos.pdf> website:
- สมภพ ภิรมย์, พล.ร.ต., -. (2527). สถาปัตยกรรม เวียง, วัง วัด และเวียง สมัยรัตนโกสินทร์ เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย : เอกสารวิชาการและสรุปผลการสัมมนา จัดโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ โรงแรมเอเชีย 16-17 สิงหาคม 2527 (pp. 45-83). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมภพ ภิรมย์, พล.ร.ต., -. (2531). บ้านไทยภาคกลาง (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

- สมภพ โจรจนพันธ์และคนอื่นๆ. (ม.ป.ป.). เรือนไทยภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษร
สัมพันธ์.
- สมหมาย ชินนาค. (2547). วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อน
ปากมูล วาทกรรมอัตลักษณ์ (pp. 117-167). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์กรมหาชน).
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2525). ความเป็นไทย. วารสารไทย, 6(เมษายน - มิถุนายน 2525), 82-86.
- สันติ ฉันทวิลาสวงศ์. (2540). คุณค่าและความงาม บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สันติ ฉันทวิลาสวงศ์. (2546). สัญลักษณ์ของบ้านไทย นอกชานบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: วังทอง
กรู๊ป.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548). สุนทรียภาพแห่งชีวิต: คุณค่าทางวิจิตรศิลป์. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 30,
30(มกราคม - มีนาคม 2548), 269-272.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2557). เรื่องที่
1 ภูมิปัญญาไทย. Retrieved 10 มิถุนายน 2557
<http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=23&chap=1&page=chap.htm>
- สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. (2555). ผลสำรวจผลกระทบน้ำท่วม ปี 2554. Retrieved 13
กันยายน 2555
http://thainews.prd.go.th/centerweb/newsen/NewsDetail?NT01_NewsID=TNSOC5509130010012
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (*The
Creative Economy*) (2 ed.). กรุงเทพมหานคร: บริษัท บี.ซี.เพรส (บุญชิน) จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). เรียนรู้หลักการทรงงานใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ 21 เซ็นจูรี่.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี. (2550). สาระดีเรื่องไทยเพชรบุรี Retrieved from
ผิดพลาด! การอ้างอิงการเชื่อมโยงหลายมิติไม่ถูกต้อง

- สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา. (2553). โครงการจัดทำองค์ความรู้ด้านการสำรวจ
สถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน (อาคารเรือนทรงไทย): กรมศิลปากร.
- สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร. (2548). Paper presented at the ความรู้ด้านโครงสร้าง
สถาปัตยกรรมไทย, สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร.
- สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์. (2540). การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะ
การต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย : กระบี่กระบอง / สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์ = *Analysis of Thai
characteristics, values and transmission process of Thai martial arts : Krabi-
Krabong / Suchitra Sukonthasab.*
- สุชาติ แสงทอง. (2555). รูปแบบแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ “กรอบ
โมโนทัศน์ความรู้ชุดหนึ่งแห่งการค้นหาคำความจริงเบื้องหลัง”.
http://www.amphawa.net/images/column_1307204935/theory%20Human.pdf
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2539). น้ำกับสถาปัตยกรรมไทย ลักษณะไทย เล่มที่ 2 ภูมิหลัง (2 ed.).
กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มหาชน.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2546, 26 มีนาคม 2546). น้ำกับสถาปัตยกรรมไทย Paper presented at
the การประชุมวิชาการเรื่อง “วารีวิถีไทย” ห้องประชุม 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เสฐียรโกเศศ. (2539). ปลูกเรือน (พิมพ์ครั้งที่ 3 ed.). กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- เสนอ นิลเดช. (2545). ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3 ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2547). ร้อยคำที่ควรรู้ กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย (9 ed.). นนทบุรี: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เสาวภา ไพทยวัฒน์. (2538). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย : แนวทางอนุรักษ์และการพัฒนา กรุงเทพฯ:
หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.
- เสาวรภัย กุสุมา ณ อยุธยา. (2553). Creative Economy ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจไทย.
[http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_10/pdf/23-
28.pdf](http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_10/pdf/23-28.pdf)

- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2542). ความหมายและขอบเขตของคติชาวบ้าน-คติชน-คติชนวิทยา คติชนกับคนไทย-ไท รวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม (2 ed., pp. 23-43). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสงอรุณ รัตกสิกร. (2540). แสงอรุณแห่งสถาปัตยกรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หทัยรัตน์ ทับพร. (2549). ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสืบทอดความเป็นไทยของชาวไทยในประเทศไทย สหรัฐอเมริกา / หทัยรัตน์ ทับพร = *Educational strategies for the transmission of the Thai heritage among Thai people in the United States of America* / Hatairath Tubporn.
- หทัยรัตน์ ทับพร. (2556). ภูมิปัญญาไทยในวิถีไทย: มิติแห่งการพัฒนาด้วยองค์ความรู้ไทย. วารสารครุศาสตร์, 41(1(มกราคม -มีนาคม 2556)), 243-252.
- หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. (2527). คำกล่าวรายงาน เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย : เอกสารวิชาการและสรุปผลการสัมมนา จัดโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ โรงแรมเอเชีย 16-17 สิงหาคม 2527 (pp. 3-4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2539a). คำนำ. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มหาชน.
- หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2539b). สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด มหาชน.
- หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2546). คำนำ. กรุงเทพมหานคร: เอ็นเอสพี พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด (พิมพ์ครั้งที่ 1 ed.). กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อภิรักษ์ พงศ์เมธากุล, & เชษฐา พลายชุม และนิรันดร์ ทองอรุณ. (2545). รายงานการวิจัยข้างพื้นถิ่นอยุธยา: ว่าด้วยเรื่องความเชื่อและกรรมวิธีการปรุงเรือนไทยภาคกลาง: กระบวนการวัฒนธรรม.
- อัศวินธ์ เรืองรอง. (2550). อัตลักษณ์และบทบาทของลีกเด็กคณะโรงเรียนศรีเยี่ยมอนุสรณ์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 1(2550), 145-180.

- อัศวิทธิ์ เรืองรอง. (2552). การวิเคราะห์แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศจากพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช / อัศวิทธิ์ เรืองรอง = *An analysis of H.M. King Bhumibol Adulyadej's Initiatives about national development in his Royal Speeches / Akhawit Ruengrong.*
- อัน นิมมานเหมินท์. (2515). เรือนไทยแบบดั้งเดิม พระนคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัน นิมมานเหมินท์. (2527). แนวทางพัฒนาสถาปัตยกรรมแห่งชาติ เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย : เอกสารวิชาการและสรุปผลการสัมมนา จัดโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ โรงแรมเอเชีย 16-17 สิงหาคม 2527 (pp. 186-209). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อำไพ หรคุณารักษ์. (2557). ความรู้เพื่อประชาชน ชุด การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ลำดับที่ 1 คิด..มอง..คาดการณ์..เกี่ยวกับ.. “การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย. Retrieved 27 สิงหาคม 2557 <http://www.accu.or.jp/esd/mt-static/coe/tei/pdf/>
- อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, ม.จ. (2511). เรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย พระนคร: กรมศิลปากร.
- อุระคินทร์ วิริยะบุรณะ. (2511). พรหมชาติฉลับลวงประจำบ้านด้วยตนเอง : ประชุมจาก สรรพตำราโบราณ กรุงเทพฯ: สำนักงานลูก ส.ธรรมภักดี.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง, นิธิ เอียวศรีวงศ์, วิภาณ พานิช, & รสนา โตสิตระกูล และ ม.ร.ว. นงคราญ ชมพูนุท. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- เอนก สีหามาตย์. (2554). มรดกทางวัฒนธรรม : คุณค่าหรือมูลค่า การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาภาคสนาม : ภาคกลาง (pp. 21-30). กรุงเทพมหานคร: สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

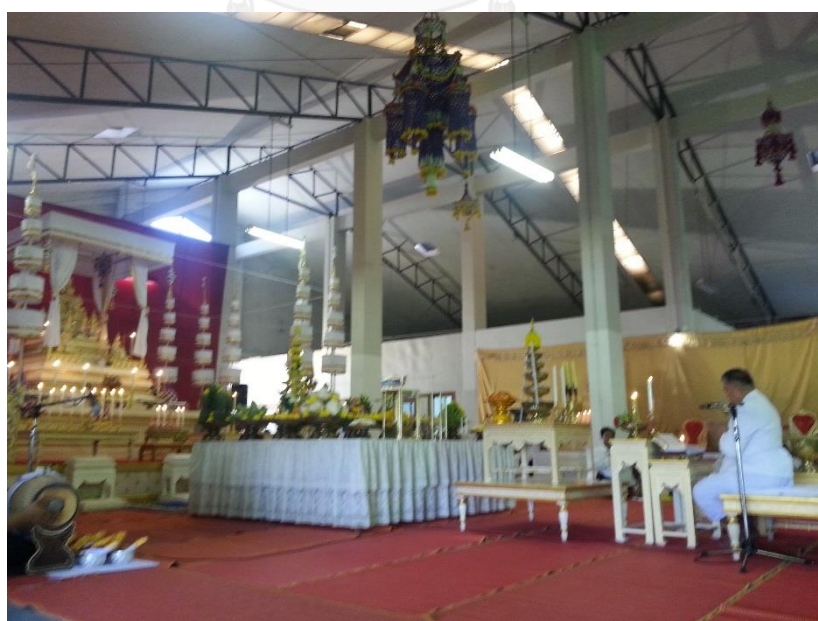
ภาพที่ 17 พิธีไหว้ครูช่างของนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (1)
 ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2556

ภาพที่ 18 พิธีไหว้ครูช่างของนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (2)
 ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2556

ภาพที่ 19 พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร(1)
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 20 พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร (2)
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 21 พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร (3)
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 22 พิธีไหว้ครูช่างประจำปีของกรมศิลปากร (4)
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 23 การปลูกสร้างเรือนไทย การขึ้นโครงเรือน
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2557

ภาพที่ 24 การปลูกสร้างเรือนไทย การประกอบหน้าจั่วเรือน
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2557

ภาพที่ 25 การปลูกสร้างเรือนไทย การตั้งเสาเอกเรือน
ที่มา. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2550, p. 18)

ภาพที่ 26 การปลูกสร้างเรือนไทย การปรุงเครื่องบน (ส่วนหลังคา) เรือนไทย
ที่มา. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2550, p. 18)

ภาพที่ 27 การปลูกสร้างเรือนไทย การประกอบฝาเรือน
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2557

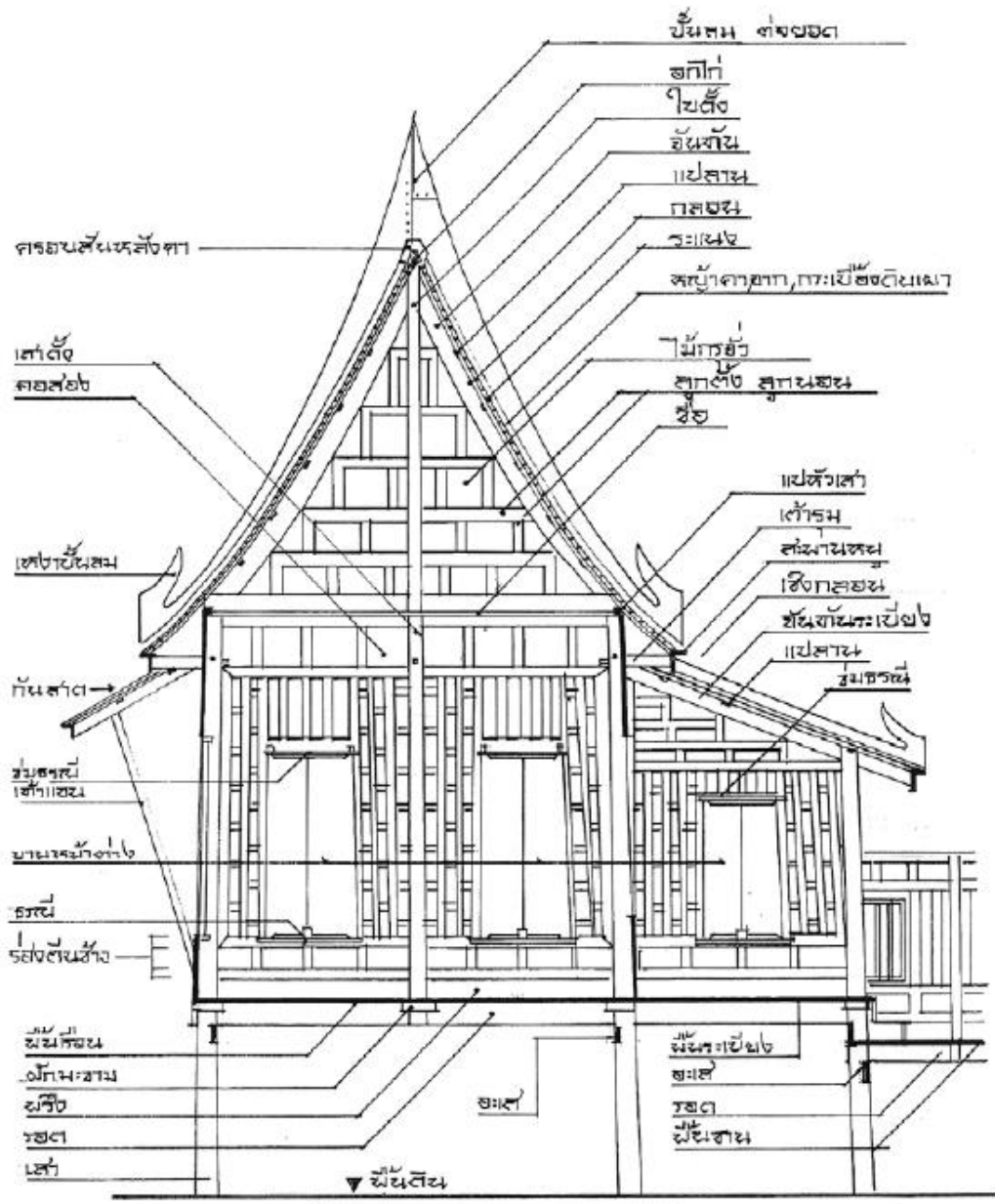
ภาพที่ 28 การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยของตัวเรือน โดยการนำระบบเครื่องปรับอากาศมาใช้
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2556

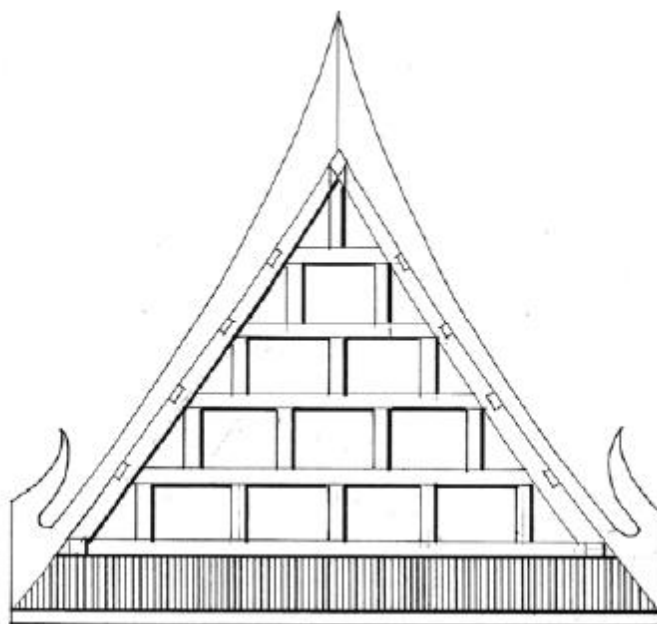
ภาพที่ 29 การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใต้ถุนเป็นส่วนใช้สอยอื่นๆ อาทิ ห้องน้ำ ห้องครัว
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 30 การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใต้ถุนเป็นส่วนใช้สอยอื่นๆ
ถ่ายภาพโดยผู้วิจัยเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557

ภาพที่ 31 แสดงองค์ประกอบต่างๆ ของเรือนไทย
ทีมา. สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา (2553, p. 33)

ภาพที่ 32 แสดงรูปจั่วหน้าพรหม (หรือเรียกว่าจั่วลูกฟัก)
ที่มา. สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา (2553, p. 64)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางอัษยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ เกิดวันที่ 2 สิงหาคม 2520 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรังสิต เมื่อ พ.ศ. 2541 สำเร็จปริญญาโท Master of Social Science (Environment and Planning) จากมหาวิทยาลัย Royal Melbourne Institute of Technology ประเทศออสเตรเลีย เมื่อ พ.ศ. 2544 ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2553

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำสาขาสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

